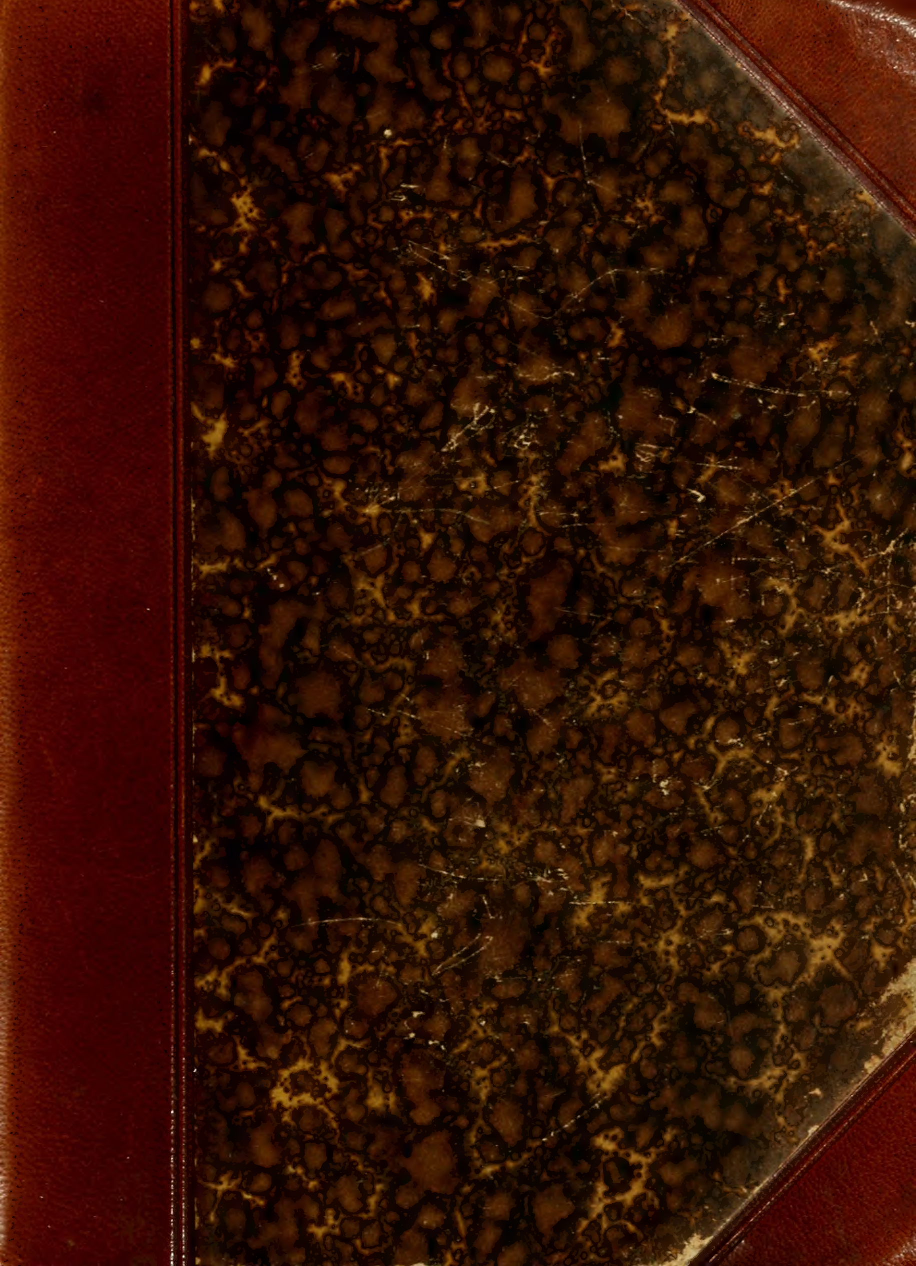

A. V. ŠMILOVSKÉHO

SPISY VÝPRAVNÉ.

ÚHRNNÉ VYDÁNÍ.

SVAZEK I.-3

PARNASSIE. — STARÝ VARHANÍK.

Třetí vydání.

V PRAZE.
KNIHTISKÁRNA F. ŠIMÁČEK, NAKLADATELÉ
1897.

PARNASSIE.

ROMÁN ZE ŠUMAVY.

1874.

I.

Modrosivé ranní nebe dívalo se blednoucími hvězdami svými do kolny, v pravo docela a z předu z části otevřené, v níž na liběvonném horském seně, řadou vedle sebe, dřímali tři turisté. Ze selských, květinatých podušek vykukovaly tři hlavy různého i zajímavého rázu. První z nich, v pravo pokraji, spočívající v hojnu plavých, malebně pocuchaných kadeří, vynikala lepostí i ušlechtilostí linií a měla na sobě onen ráz oduševnění, jakého dodává lidské tváři práce duševní, popředně umělecká. Poněkud sporý plnovous, vybíhající pod bradou v jemnou špičku, pěkně slušel k vysokému čelu, sítí lehkých vrásek popjatému a k úst libozvučnému dvouverší, přitemněnému tahy dumnými a bolestnými. Hlava sousedova byla zcela jiná co do rysův i výrazu. Linie byly ostřejší, vlasy na skráních silně prokvétající a vous po francouzsku pěstovaný byly černé; v obličeji zračilo se pravé rázné chtění a ona harmonie života, k níž dospívá nevšední člověk po mnohých slzách, po mnohém vzdechu a po mnohé srdcemorné bolesti. Muž ten uměl patrně statečně bojovati a nezpýchal rovněž tak vítězstvím, jakož nezmalomyslněl porážkou; měltˇ svou jistou míru i v myšlení i chtění i v konání.

Třetí posléze hlava, v levo pokraji, nejméně byla půvabná. Bylať prosaická jako ty její do hola ostříhané vlasy a neúhledné kníry, jež stínily poněkud široká a hrubá ústa. Botanická krabice, jež vedle muže na zemi ležela, svědčila, že náleží vědě, a dle hlavy zdálo se, že stuhl tak v jednom odboru, jak asi zamrzli mamutové v ledových krách sibiřských.

Nacházíme se v Šajbě, pohorské to vesničce, jež leží na patě svahu Jezerní stěny v Bavořích. Vesnice skládá se z několika horských chýží, od východu k západu za sebou stojících, a stavení, do něhož přivádím čtenáře, jest poslední na východ a zároveň hospodou, v níž turista, jde-li s vrchu Javora na Jezerní stěnu a k Ostrému, nebo obráceně, povždy nalezne vlídného přístřeší k noclehu. I naši turisté přišli včera večer z Javora do hospody šajbské, a poněvadž byla jasná a teplá srpnová noc, dali si raději lože vystlati v otevřené kolně než v uzavřené nízké světnici, v níž se večer topilo a vařilo. A spalo se jim také jako po máku po včerejší dlouhé a obtížné chůzi při hrkotu vody, jež silným proudem splývala z trouby do dlouhého koryta, souběžně s průčelím hlavního stavení na dvoře stojícího. Nevelký čtyřhranný dvorek jest se tří stran uzavřen budovami; čtvrtá strana k východu jest nadobro otevřena. Hlavní stavení, dřevěná to, došky krytá chýže, před níž hned při záhrobni zmíněné koryto s vodou stojí, obráceno k východu a z nízkých jeho oken pěkná jest vyhlídka otevřenou stranou dvorku. Přes rybníček, hned za dvorkem ležící, splývá oko po měkkém aksamítu lučin u velmi jemném svahu v údolí se táhnoucích k černému lesu, nad nímž až do šeré dálky kupí se v terasách hory, vesměs vysokým lesem porostlé. Jasná zeleň lučin a tmavá lesův! Jak jednoduché to sestavení barev a jak půvabné, zvlášť kdy rozepjata nad nimi modrá nebes obloha. V pravo od hlavního stavení stojí kolna na seno, v níž naši přátelé

jsou v nejlepším spaní, v levo naproti táhnou se skrovné stáje a nad nimi jest komora, do níž z dvorku vedou schody s pavláčkou, asi sáh dlouhou.

Jest záhy z rána, krátce před východem slunce. Žádný zvuk neruší onoho velebného mlčení, v němž spánkem omladlá příroda očekává příchodu zlatého krále dne. Dvířka u komory klapla a na pavláčku vystoupila dívka, tak čerstvá jako kapka rosní, tak líbezná jako první pocit lásky. Opřevši se o zábradlí pavláčky podívala se do kolny, kde spali turisté. První pohlédnutí bylo plaché a nesmělé, při druhém však, jakoby je někdo byl přičaroval, utkvělo velké a hnědé oko její na hlavě prvního spícího muže. Vzdychla si, snad poprvé ve svém životě. První zlatý pruh vycházejícího slunce zaskvěl se nad temenem nejvyšší hory: snad i v srdci dívčiny rozbřeskl se první, zlatý pruh lásky, jež tolik jest člověku, kolik slunce zemi . . . V sladké zamyšlení pohroužena prodlela dívka chvíli na pavlači, pak sestoupivši na dvorek zaběhla na lučinu, kdežto utrhla o samotě stojící bílý kvítek. Kvítek ten měl jediný sněhobílý květ a jediný, srdci podobný lístek, bez řapíku k lodyze se vinoucí. V korunce třásla se krůpěj rosy. Dívka šla s kvítkem do kolny a položivši jej opatrně na peřinu před plavovlasého muže, v pravo na kraji, odběhla z dvorku.

Za krátko potom probudil se botanik.

»Vzhůru, přátelé, vstávejte: jest již bílý den,« volal na soudruhy.

Tito se protrhli ze spánku a vztýčili v loži svém. První pohled plavovlasého muže utkvěl na květince před ním ležící.

»Podívejte se,« zvolal bera kvítek do ruky, »jaká to libá květinka! jak jí říkáte, Suku?«

Botanik oblékaje se hodil okem po rostlině a pravil:

»To je Parnassie. Podle Linnéa náleží mezi Pentandria, Digynia, podle Decandollea . . .«

»Systémy ti odpustím,« vskočil mu nevrle Hanuš do řeči a zadíval se do kapky rosy, v korunce se tetelící.

»Slza noci!« mluvil více pro sebe než k soudruhům; »slza noci! Parnassie, jaké to krásné a významné jméno! A jak se zove po česku?«

»Nebožtík Presl překřtil ji na Tolii bahenní,« vykládal Suk odcházeje z kolny ke korytu s vodou; »ale na východě, v českomoravském pohoří, říkají jí srdečník.«

»Mysl lidu nikdy se neodcizí poesii,« prohodil Hanuš. »Parnassie, srdečník! Ta korunka s rosní slzou v lůně svém, ten lístek jak srdéčko k lodyze se tulící, zdaž není to něžný a prostinký obrázek milosti, vzešlé ve dvou srdcích a touhy jich po sobě?«

»Poetovi o výklad není zle;« odpovídal druhý muž, k němuž Hanuš otázkou se obrátil. »Leč otázka druhá: Kdo přinesl ti kvítek ten v noci?«

»Kdož jiný než Zuzanka Či nemyslíš tak, doktore?«

»Myslím, co ty,« odvětil doktor.

»A co soudíš o ní?« vyzvídal Hanuš dále sklopiv zraky.

»Jest to půvabná horská květina.«

»Tak něžná jako ta Parnassie. Zuzanka — Parnassie! A nic více, doktore?«

»Nemívám ve zvyku ukvapovati se v soudě,« odpověděl doktor. »Ale abych ti pravdu pověděl, nemohu smlčeti, že tak něžný dárek poněkud mi podivný na horskou dívku o samotě vyrostlou, ač nepřirozený není.«

»Sám uznáváš,« pravil Hanuš, vstal a zatknuv Parnassii za klobouk odcházel za Sukem.

Vykonavše ranní toilettu u koryta s vodou, vstoupili naši přátelé do světnice, kde za stolem čekaje na snídani seděl Suk. Zuzanky tam nebylo.

»Kde je Zuzanka?« tázal se Hanuš selky snídani připravující.

»Ráno si ráda vyběhne do polí,« odpověděla, »ač kolikrát už jsem jí to vytýkala.«

Hanuš se vytratil ze světnice. Doktor vážně za ním pohlédl, ale nešel za ním, nýbrž rozpředl hovor s botanikem. Za hodnou chvíli vracel se Hanuš patrně nespokojen. Nenalezl, koho hledal, a nevšiml sobě, kterak Zuzanka stojíc u okénka své komůrky dychtivým okem každý jeho krok stopovala. Proč nevyšla? Kdo vysvětlí vrtochy mladého dívčího srdce, dotknutého první láskou?

Nasnídavše se chystali se naši turisté k odchodu. Měli pro dnešek na programě Jezerní stěnu a vrch Ostrý. Stísněn v duši vstával Hanuš od stolu. Byl by velmi rád aspoň jeden den pobyl na Šajbě a v okolí a přece neměl odvahy své přání soudruhům svým vysloviti. Nebyl tak mlád a nezkušen, aby byl rázem podrobil se dojmu, jejž naň učinily spanilé oči a něžná mysl půvabného děvčete, jakým bez odporu Zuzanka byla. Přese vši jímavosť a poetičnosť mysli své neodpuzoval od sebe důvodů rozumu, ač tentokráte dělo se to s větším namáháním než kdy jindy. Cítil na sobě, že zjev vnadné pohorské květiny táhne jeho duši mocným proudem do onoho čarodějného kruhu, v němž vedle nejčistších slastí vyrůstají nejjizlivější bolesti, a z něhož jednou uchvácenému těžko bývá vyváznouti. Všecek roztesknělý odhodlal se se soudruhy odejíti na Jezerní stěnu. Otec Zuzančin nabídl se sám turistům za průvodce po neznámých stezkách. Když vyšli ze stavení, v pravo, za rohem stavení stála Zuzanka. Šli mimo ni a podávali jí na rozloučenou ruku. Hanuš byl poslední. Tiskna jí ruku pohleděl jí do očí a spatřil v nich rovněž takovou slzu, jakou ráno viděl v korunce Parnassie. Nepustiv ruku její pravil hlasem třesoucím se:

»Což, dívko, dáš mi na památku?«

Několik krokův od Zuzanky kvetla na lučině Parnassie. Utrhla ji a dala ji Hanušovi. Tento viděl nyní,

kolik bilo. Jemným tímto způsobem dala mu Zuzanka na jevo, že ranní dárek od ní pocházel, že není jejímu čistému srdci již cizincem.

Těžko, těžko Hanuš se rozloučil. Odešed několik krokův od ní, znova se vrátil a pustiv uzdu stísněnému srdci přivinul dívku k sobě a vtiskl jí na rty bouřlivé políbení. Pak teprv odcházel za soudruhy těžkým krokem a ještě s těžším srdcem.

II.

Ušlapaná neb aspoň znalá pěšina na Jezerní stěnu nevede. Naši přátelé vstoupali po úbočí za otcem Zuzančiným směrem křivolakým po amfibolovém kamení, kořenech a chrastí nikoliv bez potu a namáhání. Horal šel svým horským krokem, totiž zvolna, ku předu silně nakloněn, co možná dlouhým krokem na prsty nohou našlapávaje. I na našich turistech bylo viděti, že nejsou poprvé v horách. Nemluvíce kráčel druh za druhem po vůdci svém, a cesty jim dobře ubývalo. Poslední z nich šel Hanuš. On jediný častěji se zastavoval a ohlížel po Šajbě. Osamělá, horská vesnice vzdalovala se ponenáhlu jeho zrakům, až posléze i poslední její obrysové v ranním šeru zmizeli. Hanuš cítil, že nebyl naposledy tam, a milostný obraz Parnassie naplnil duši jeho sladkými touhami a nadějemi a přenesl jej na měkkých loktech svých přes kamení příkrého úbočí až k patě Jezerní stěny, jíž naši turisté za dobrou hodinu dostoupili.

Bylit na hřbetě Královského hvozdu, nejmalebnější to partie Šumavy. Otec Zuzančin ukázal jim, kudy vede cesta k Ostrému, a rozloučil se s nimi prostě a srdečně. Když odcházel, popošel Hanuš několik kroků za ním a vzkázal pozdravení jeho dceři. Horal podíval se při tom

na mladého muže zrakem podivným a tajůplným. Zakroutiv hlavou zvolna sestupoval po úbočí.

Hanuš a doktor Toman vyhlídli si příhodné místo k odpočinku. Dva svorové kameny pod vyšší skalou posloužily jim za sedátka. Suk odešel, aby v nejbližším okolí botanisoval. Rozhled na českou stranu byl jim naprosto zamezen; ale tím rozkošněji prostírala se před nimi přilehlá část Bavor. Od levé ruky k pravé stál tu milozor krásných hor bavorského lesa. Falkenstein, Rokle, Javor velký a menší, Schwarzeck a podlouhlý Osek proti průsmyku novokdyňskému táhly se v půlkole za sebou v záři ranního slunce. Kamkoli pohlédneš, vrch a dol, les a háj a zelená lučina; celek má ráz divokosti a velkoleposti duši občerstvující a unášející. Drahnou chvíli hroužili se přátelé naši v obraz před sebou rozložený. Doktor první přerušil mlčení.

»Po ty tři dni, co Šumavou cestujeme, nebylo posud příhodné chvíle, Hanuši do syta se rozhovořiti. Vím sice, že vzácné duše každého dne přátelům se neotevírají, však dojmy dnešního dne, půvaby přírody před námi a tento příhodný útulek vybízejí, tuším, k důvěrnému pohovoru.«

»Zanech úvodu, Tomane,« skočil doktorovi Hanuš do řeči a potřásl příteli pravicí. »Moji citové k tobě za těch několik let, co jsme sebe neviděli, ani nesestárli, ani nepovadli. Jsemť posud ten starý Hanuš z vysokých škol a tys zajisté ten starý Toman.«

»Myslím, že nejsme oba ti staří. Časem přicházejí změny, a duše lidská jako rostlina: květy upadávají a uzrávají plody.«

»Pravda,« odvětil Hanuš zamýšleje se a probíraje se levicí ve vousu; »však jsou lidé i rostliny, již nikdy plodů nenesou. K nim náležím i já. Přiznávám se ti, že přibývajícím věkem nedospívám k dospělosti, neuzrávám k plodům. V duši mé plno květův a málo, velmi málo

plodův a i ty květy nejsou ony čerstvé, vonné květy, jakými bývaly za zlatých dob našich studií. Porůznu jest těch, jichž nedotekl se morový dech tvrdé skutečnosti, v nichž nevězí a skryto nevrtá červ choroby a smrti!«

»Vidím, žes posud starý Hanuš a snad v říši obrazotvornosti, k níž ovšem podle přirozenosti své duch tvůj celou vahou se chýlí, neseš se posud za starou svou zamilovanou hvězdou?«

»Posud,« odpovídal určitě Hanuš. »Pěvec Kaina, Manfreda a Hebrejských melodií posud jest nejen miláčkem, ale i pravým životním chlebem duše mé.«

»Kladu vysoko Byrona,« namítal jemně doktor Toman; »mámť jej za největšího lyrika našeho století a skoro bych troufal si tvrditi, že i století budoucí většího nezrodí. Záležitosti celého člověčenstva jsou záležitosti duše jeho, kteráž hroužíc je v náruživou svou náladu, rovněž tak velikou jako hlubokou, čarodějnou silou uchvacuje mysl a mohutně jí otřásá. Zdali však směr, jímž kráčí, vede ke konečnému účelu umění, zdali blahodárně slouží k účelu života bohatě nadaných lidí, k nimž bez odporu i ty, bratře, náležíš, to zůstavil bych přece jen na sporu.«

»Ctím každé mínění tvé,« promluvil po chvilce Hanuš temně se pozardév; »neboť vím, že velmi opatrně vážíš, nežli prodáváš. Také přiznávám se, že jako lékař soudíš neobyčejně pravdivě a spravedlivě o našem lordovi, ač v ledačems nesouhlasím: leč co naplat, způsob cítění a myšlení Byronova jest již způsobem mým, aneb vlastněji řečeno, jsem míhavý jen paprsek odlesku, jejž povždy v říši umění vrhati bude zářící jeho duch.«

»Dle všeho není v tvé duši bílo a jasno, Hanuši!« podotkl Toman.

»Pravdu díš,« odvětil Hanuš; »duše má přitemnělá jest a sotva kdy v ní se vyjasní!«

»Zavadil's, bratře, o předmět, jenž s mé strany potřebuje osvětlení,« pokračoval vážně doktor Toman. »Snad tím i v duši tvou vline něco světla a povyjasní se její vidiny. Divil jsi se, že jako lékař správně soudím o poetovi. Zdá se, že hled tvůj zakalen předsudkem. Více méně jste, ne-li nepřátelé, aspoň nepřízniveci přísné vědy, vy lidé poetičtí! Máte ji za protivu poesie a odstrkujete ji od sebe nepomníce, že sestru trháte od sestry. Vidím v tom nedůsledné podivínství. Vždyť hlásáte, že úkolem vaším, zlozvuky, které neladná skutečnosť v duši lidské vzbuzuje, v blahou shodu a harmonii převáděti, a při tom sami stavíce se proti vědě zlozvuky ty jen množíte. Buďme jen při všem především lidé a nepusťme s oka čisté lidský účel svého života. Věda i umění tříbí se navzájem, nemoří sebe. Věda vzdělává pole lidského ducha, a umění jest blahodárný déšť, jenž na ně se sype, aby vyrostly z něho pěkné plody pro účel životní. Jsem jist, že i ty, milý Hanuši, jsi proti všemu určitému povolání ve společnosti lidské, že máš je snad docela za vraha poesie. V tom předsudku leží příčina, že duše tvá přitemnělá, žes nespokojen se sebou a životem. Odpuzuje od sebe tuhou práci vědeckou, odpudil jsi od sebe dobrodince, jenž by ti byl osladil jsoucnosť tvou na zemi. Jsem lékařem, mužem vědy přísné, avšak nikdy neuzavírám duši svou před blahodárným světlem a teplem umění. Jsouť ovšem lidé, již v stínu a chladu vědy stuhnou, jako tamto náš Suk; však to rovněž tak chyba, jako když rozplývá se člověk v žáru poetického ducha utíkaje před chladem vědy, jímž by se vidiny duše jeho krásně vykrystalisovaly.«

»Mne již nenapravíš, doktore,« odpovídal po chvíli Hanuš; »jsmeť my poetové lidé tvrdé šíje, již raději bloudíme, než abychom se ptali po pravé cestě. Odvěčný náš to los, býti nepraktickými a nešťastnými.«

Oba muži se na chvíli zamlčeli. Doktor vyňal

dalekohled a prohlížel si pěknější body vyhlídky; Hanuš zapisoval něco do zápisné knížky. Odloživ dalekohled ujal se doktor znova hovoru.

»Dovol mně některé otázky praktického rázu, Hanuši. Dlouho-li tvůj otec mrtev?«

»Na čtvrtý rok,« odpověděl tázaný.

»Tys převzal po něm jako dědičný pán Bílé Jelení?«

»Převzal.«

»Vedeš tedy hospodářství už několik let?«

»Nevedu; matka mně hospodaří sama.«

»Jak můžeš již nemladé paní takových starostí ukládati!?«

»Přivykla tomu už za dlouhé nemoci nebožtíka otce, a zdá se mi, že nerada by dala oblíbené veslo z ruky,« namítal Hanuš.

»Nevím,« pravil důrazněji doktor; »ale myslil bych, že především tvou jest povinností zachovati dědictví po otci při dobrém stavu. Také asi tvůj otec na tebe myslil koupiv již za pokročilého věku Jelení. Jinak by nebyl provdával sestru tvou za radu Tůmu.«

»Bezpochyby, že myslil,« odpovídal Hanuš poněkud rozpačitě; »leč, abych pravdu řekl, pohnojená ornice příliš mně nevoní.«

»A co vlastně se statkem zamýšlíš?«

»Snad Bůh mně matku několik aspoň let zachová a za ten čas spřátelím se s myšlénkou nyní mně odpornou.«

»Radil bych ti spíše vhodně oženiti se s dívkou, jež by vynikala duchem hospodářským a tak aspoň polovinu břemene s tvých beder sňala.«

»Jsi příliš praktický člověk, doktore,« namítal Hanuš nikoliv bez trpkosti.

»Jsem venkovský praktický lékař, milý Hanuši, a hledím na věc tak, jak jest a také tak o ní mluvím,« odvětil Toman zcela otevřeně.

»A proč sám se neženíš?«

»Toho jsou třeba jiné příčiny,« pravil doktor zamýšleje se; »ostatně,« dodal na polo žertem, »nejsem pánem dosti výnosného statku, jakým jsi ty, Hanuši.«

»Bravo, učený pane; snad chceš říci: Nejsem otrokem dědictví po otci, jako ty, pane statkáři.«

»Cením, když uzavírá se sňatek, nade vše mravní svobodu,« odvětil doktor vážně; »ale myslím také, že člověk, chce-li se v manželství shledati s pravdou a blahem, nutně i uvážiti musí zevnější okolnosti, za kterých se žení.«

Hanuš neodpovídal a hleděl dolů stranou k Šajbě.

»Co dělá Luisa?« tázal se po chvíli doktor sklopiv zraky, a lehýnký ruměnec prorážel snědé jeho líce.

Hanuš sebou trhl. Zdálo se na první pohled, že otázka ta právě nyní se jeho mysli nezamlouvá.

»Před dvěma lety osiřela nadobro,« odpovídal poněkud rozpačitě; »zdá se mi však, že jsem ti o tom psal.«

»Psal jsi, ale příliš stručně; rád bych něco bližšího o ní se dověděl.«

»Vždyť znáš aspoň v hrubých rysech historii jejího života,« odbýval ho Hanuš.

Doktor neodpovídal.

»Matka její a moje byly krajankami a lnuly k sobě od mladosti zvláštní láskou, jež potrvala, i když obě se provdaly,« vypravoval Hanuš; »odtud ona přátelská příchylnosť mezi našimi rodinami. V Praze byli jsme několik let pohromadě, a když krajský fysik Osecký na venek se odstěhoval a po několika letech zemřel, trávila u nás vdova i s dcerou celou zimu. Bylo to, tuším, již na Jelení. Otec můj, ač nebyl právě přítelem krásného pohlaví, oběma dámám velmi přál, a sestra má Helena, ač o několik let starší než Luisa, přivinula se k ní s celou duší.«

»Vypravuješ trochu suše, Hanuši,« podotkl doktor.

»Vím, kam biješ, doktore. Leč nepřichází-li sama od sebe, nikdy se nenutívám k lyrické vřelosti.«

»Tys tedy Luisu nikdy nemiloval?« vyzvídal živěji doktor Toman.

»Zdali jsem ji miloval, to Bůh ví,« odvětil upřímně Hanuš. »Možná, připouštím, ale tvrditi tak nebo jinak nemohu. Je-li láska více než sladký, vroucí, blaživý cit, jenž časem chladne, bledne, až v duši zetlí jako to listí v listopadu: pak jsem Luisu v pravdě nemiloval.«

»A přece to dívka, hodna lásky každého šlechetného srdce,« připomenul doktor více pro sebe než pro svého soudruha.

»Ale duši mou vyplniti nemohla,« namítal Hanuš. »Vše při ní odměřeno loktem společenského blahomravu; vzdělání obsáhlé a hluboké tak proniklo jí duši, že setřela se sebe půvab nejkrásnější při ženě: čarovnou, jemnou, měkkou ženskosť. Duše její není s to, aby vášní rozplanula, aby uchvacovala, a i nejkrásnější klid chladným jest.«

»Kde jest nyní Luisa?« tázal se Toman.

»Tuším, že u tety své v Praze, paní to živého a veselého rázu, jež zajisté vyhledá jí přiměřenou partii.«

Doktor se zlehka zachvěl a po minutce teprve podotkl:

»Myslil bych, že matce tvé na tom záleží, abys Luise podal ruku.«

»Možná, ba silně podobá se tomu,« odvětil Hanuš; »přímo však posud nevyslovila ke mně přání podobného.«

»Snad posud s ní jsi se neradil o věci i pro ni veledůležité. Jinak ovšem paní tak výtečné povahy, jako matka tvá, sotva se odhodlá nějak obmezovati mravní svobodu dítěte svého.«

»Také by se jí to asi nepovedlo,« prohodil Hanuš.

»Nemluvíš ze srdce, Hanuši, anebo nevíš, jaké to štěstí, míti ještě za dospělého věku roditelku na živu.«

Hovor obou mužů přerušil Suk vraceje se ze své botanické obchůzky. Nedbaje o své soudruhy uvelebil se na zemi zády ke krásné vyhlídce. Po té vyňal z vaku svého uzenec a chléb a dal se do jídla, jakoby tři dni nebyl jedl.

»Zdejší flora nestojí za balatku,« hovořil k sobě za jídla pokuckávaje; »několik vzácnějších lišejníků, toté rámus! V loni, v těch časích byl jsem v křivoklátských lesích na orchideích. Bylo to gusto! Ta cesta sem jest obtížna, to je pravda; ale člověk dostane hlad jako rhinoceros, a horský hlad jest pochoutka, jíž v našich rovinách se svíčkou nenalezne.«

Po té nahnuv si more palatino z láhve vstal a vyzval přátele, aby dále se hnuli k Ostrému. Hanuš a doktor poslechli.

»Co bych dal za to, kdybych byl Sukem,« podotkl Hanuš k Tomanovi

»Já hluboko bych do kapsy nesáhl,« odvětil doktor pousmívaje se; »ostatně, každý měříme svět a život svým způsobem, proč by Suk neměřil výlet na Šumavu svou oblíbenou botanikou a ještě oblíbenějším žaludkem?!«

III.

Cesta, jíž se naši přátelé po hřbetě Královského hvozdu k vrchu Ostrému ubírali, jest v leckterém ohledu zajímava a zvláštní, tak že sám professor Suk častokrát se zastavoval a upřímně se podivuje podotýkal:

»Věru, tu je pěkné; zítra šel bych tady opět!«

Cesta vedla nejprve mezi rozházenými svorovými balvany a byla dosti obtížna, nikoliv však nebezpečna. Srpnové slunce krásně svítilo a hřálo, větru nebylo žád-

ného, a za pohody stoupá se dosti dobře po vrstevnatých úlomech svoru. Na pravo, po české straně, stál vysoký smrkový les zamezuje veškeru vyhlídku, v levo aspoň místy otevřený kynul rozhled do bavorského lesa. Ostatně není cesta povždy kamenitá, přijde se častěji na měkké zelené pažity a do libých stínů lesů napříč cestou se táhnoucích. V takovémto případě bylo potřebí opatrnosti, aby naši turisté neztratili pěšinku beztoho nemnoho znalou a nezřídka sestupovali se v temnu lesním k poradě, při níž praktický Suk obyčejně rozhodoval, tak že stal se vůdcem Hanuše i Tomana. Po celé cestě nenajde se ani jediné živé duše lidské, ani jediného přístřeší. Jestliže někde na skrytém, travnatém místě potkáš osamělého pastýře, jehož svěřenců zvonce z lůna lesního příjemně se poslouchají: měl jsi šťastnou náhodu. Na hřbetě Královského hvozdu taková samota a ticho, že duše zachvívá se velebnou hrůzou. Ani ptáček v končiny ty nezabloudí, vyjma některou toulavou sýkoru, jež sem tam na větvi věkovitého smrku vrzne. Samota ta a ticho byly by skoro děsny, kdyby cesta stále neposkytovala rozmanitých podrobností krajinných. Celkový ráz přírody, v níž zde se procházíš, jest vážnosť a vznešenosť; duše jen poněkud vnímavá a přírodě přístupná šíří se a zvedá a zabírá se v onu libeznou harmonii všehomíra, již pocítiti a okusiti lze jen na výšinách nebetyčných hor.

Blíže k Ostrému níží se pozvolna hřbet a mírně se vlní, a čím více se přátelé naši ke jmenovanému vrchu blížili, tím jistější stávala se jejich cesta. Přišliť častějšími lesy ku mírně vysokým pomezným kamenům, k Čechám královským lvem, k Bavorům erbem bavorským opatřeným. Mimo to nepříliš vzdáleně od sebe rozestaveny jsou pomezné tyče, jež vedou až k Ostrému.

Slunce sálalo již v polední výši, když po více než po dvouhodinové chůzi dostali se k patě české kupy

Ostrého. Obtížnou cestou unaveni ohlíželi se po vhodném místě k odpočinku a brzy je nalezli.

Na východním svahu Ostrého, na němž přátelé naši se ocitli, šumí statný, ale řídký hvozd. Vážné a zadumané jedle a smrky promíchány jsou v malebném bezladí smaragdově zelenými a šedokorými poetickými buky, a kamenitá půda pokryta z větší části barevnými mechy, jelením růžkem, kapradím a tropicky bujnými trsy vonných horských malin. Slunce malujíc po lesní půdě dlouhými pruhy a rozmanitými koly zlaté kouzelné báje dodávalo celku rázu slovanských pohádek. Hanuš byl u vytržení, doktor blaženě se usmíval, a Suk rozkládal školským humorem:

»Pánové, zde jest nám odpočinouti a pohověti si; kdo ví, přijdeme-li ještě na tak šikovné místečko a bude-li pod dnešním sluncem lze našim unaveným hnátům tak pohodlně ustlati.«

V pravo, mezi skalinami mechem porostlými, táhla se dosti příkře nahoru cestička; při ní se turisté pohodlně rozložili. Hanuš usedl nejníže dole a zahleděl se do pruhův a kol slunečních, po zemi se tetelících. Poetická mysl jeho odtrhši se od skutečnosti, pozaletěla si v libodyšné zášeří bájí. Lepotvárné víly vyběhše ze zelených stínů stromů zdvihaly bílé nožky své k dithyrambickému tanci a z kola jich hleděly k němu dvě velké černé oči, plny sladké lásky a nekonečné touhy, oči to Parnassie.

Bezděky vstal a zašel kus do lesa od svých soudruhův. Najednou stanul a strnul bázní i slastí. Před ním na pěšině stála Parnassie.

»Jsi-li přelud fantasie či skutečnosť!« zvolal a chopil děvu za ruku. Stisknutí vřelé ručky odpovědělo mu, že to skutečnosť. Byla to Parnassie v nejrozkošnějším rozvinutí panenské své krásy.

Spěšná po horách chůze rozlila živý ruměnec po jejích lících, ňadra se zdvihala bouřlivou touhou, a z divokrásných očí, ostíněných temnými řasami, sršela nekonečná láska a oddanosť plným proudem v rozčeřenou hladinu duše Hanušovy. Prosté dítě z hor nesklopilo studem zraků před mladým mužem v lesní samotě; mocný cit lásky, jímž zahořelo čisté srdce její, unesl ji za drahým mužem, jemuž v náručí s nejpevnější důvěrou přinášela veškeru svou bytosť.

»Tys přišla za mnou!?« zvolal uchvácen Hanuš.

»Musila jsem,« zašveholila ptáčetem dívka.

Dvě slova krátká a prostá! A přece obsaženo v nich tolik štěstí, že Hanuš jedva je snesl! Cítilť v tom svatém okamžení, že přerozuje se celá jeho bytosť, že týž odvěčný a nezměnitelný zákon všehomíra, jenž sluncím předpisuje dráhy, duši jeho zasnubuje družku, jíž určeno štěstím okrášliti pouť jeho pozemskou. Jsa smýšlením romantik přijal plně a vděčně dar, jejž sesýlalo mu právě štědré nebe. Ostatně kdyby i valný podíl rozvahy Tomanovy duši jeho ovládal, sotva by se byl rozpakoval v jednání svém; neboť cítil a věděl, že tak svatý okamžik jen jednou v životě přichází a sotva jednomu ze sta lidí. I přivinul milující dívku k rozohněnému srdci svému a pojal dlouhým vřelým políbením ji po celý život v duši svou.

Chvíli si krátce a úryvkovitě pohovořili, pak vedl Parnassii k přátelům svým, posud na skalinách při pěšině odpočívajícím.

»Moje nevěsta,« představoval ji lakonicky.

Suk díval se udiven na dívku a doktora a nevěřil ani sluchu ni zraku. Ne tak Toman. Již dnes ráno pozorovalo jeho bystré oko na Šajbě, že vzňal se v Hanušovi prudký cit náklonnosti ku vnadné horské dívce. Proto přivedl také na Jezerní stěně hovor na Luisu, na matku Hanušovu a na jeho občanské postavení, zamý-

šleje patrně k tomu, aby připomínkami těmi seslabil a zatemnil dojmy, jež na Šajbě v Hanušovi vznikly. Spatřiv najednou štěstím se pýřící Parnassii po boku Hanušově z lesa vystupovati, nahlédl, že něco se stalo, čemu při výstřední a v mnohých stránkách nepovolné povaze Hanušově není radno v cestu se stavěti. I popošel k milencům a pravil beze vší podjatosti ruku oběma podávaje:

»Vidím, že i v pustých lesích šumavských roste laskavec. Přeju ti, Hanuši, abysi šťastně přesadil jej v domácí rovinu.«

»Dá Bůh,« odvětil důvěrně Hanuš a dodal přidušeným hlasem, aby Suk toho neslyšel:

»Nalezl jsem, bratře, čeho hledal jsem nadarmo po dlouhá léta: srdce v pravdě lidské a čisté jako krůpěj rosy před východem slunce; srdce, jež nic jiného nezná a v němž nic jiného netane než zákon lásky, která v něm vzešla, a jež za tu lásku s nejčistší radostí sebe samo v oběť přináší.«

Toman podíval se při tom Parnassii do krásných očí, a ku podivu, i jemu, muži zkušenému a rozvážlivému zdálo se, že pravda jest, co pronesl Hanuš. Nemaje však zvykem v něčem se ukvapiti, smlčel prozatím souhlas svůj se slovy přítelovými a pravil odbočiv od hovoru: »Hodláš s námi jíti dále, či navrátíš se s nevěstou do její otčiny?«

»Prozatím nevrátím se,« odpověděl Hanuš, »nýbrž půjdeme s vámi nahoru. Chciť s nebetyčné výše vlasti ukázati štěstí, jež vyrostlo pro mne v tajemných stínech šumavských.«

»Nuže, dejme se na cestu,« pravil doktor, a celá společnost jala se po příkré, kamenité stezce lesem nahoru vystupovati. První v řadě Suk, pak Toman, kus pak za nimi zůstávajíce stále po zadu šťastní milenci.

»Jdeme přes Ostrý do Čech, zlaté dítě mé,« pravil Hanuš, zastaviv se na úzké stezce; milá vlasť má od dnešního dne bude i vlastí tvojí.«

»Jdu, pane, kam mne povedeš,« odvětila Parnassie pevně a důvěrně.

»Což otčina tvá, rodičové tvoji a rodná chýže? Tak rychle na ně zapomínáš?« tázal se Hanuš.

Dívka pohlédla v stranu, kde rodiště její leželo, povzdechla si a pravila určitě:

»Tys dražší mně nade všecky; proč bych vzpomínala?«

»A zavedu-li tě v cizinu,« pokračoval Hanuš, »zdaž nezasteskneš časem sobě?«

»Kde ty jsi, tam není pro mne ciziny; vždyť nelze mi bez tebe živu býti!«

Hanuš dívku k srdci přižehl a na polo nesl ji po kamení nahoru. Srdce jeho přetékalo štěstím lásky, a ústa bezděky prozpěvovala slohu roztomilé slovenské písně, jež právě mu myslí tanula:

Nechodil já za ňú,
sama přišla za mnú,
jako ta ovečka
za zelenú trávú.

IV.

Touha po rozkošné vyhlídce do Čech s temene Ostrého popoháněla kroky Šukovy i doktorovy. Nevšímali si mnoho půvabných obrazův, jež bujná vegetace lesní podél stezky před očima jim rozkládala, a jen podivné a dobrodružné shledání se Hanuše s Parnassií odchylovalo myšlénky jich od hlavního cíle pouti jejich po Šumavě.

»Prosím tebe, doktore,« jal se Suk hovořiti, »zbláznil-li se ten člověk, či hraje s vážnou tváří komedii?«

»Komedii v tom nevidím,« zněla doktorova odpověď.

»Kterak si tedy srovnáš v mysli jeho jednání se skutečností?« pokračoval botanik. »Za našich prosaických časů takový náhlý, nepromyšlený, dobrodružný skok do nejista.«

»Víš, že povždy šlapával rád jiné cesty, nežli jiní lidé,« vykládal doktor; »že vnuknutí, jež mu probesklo v mysli, s plnou důvěrou a silou se oddával, že zřídka kdy anatomicky je rozbíral, neřku-li následky jeho odvažoval.«

»A ty myslíš,« otazoval se Suk, »že skutečně horskou tu panenku pojme za ženu?«

»Myslím tak.«

»A co tomu řekne matka jeho, co rodina, co statek, jejž zdědil po otci?«

»Odpor, bude-li mu činěn, zvýší jen a rozdmýchá žádosť jeho a zámysl,« odvětil doktor; »na jedné straně útlý jest jako dítě, na druhé neustupný jako skála. Těžko veň působiti.«

»Než který bude konec, bude-li jednati dle svých vrtochův?« tázal se Suk.

»Cesta životem není procházka polem,« odvětil vážně doktor; »nepředcházejme soudem budoucnosti.«

Takto hovoříce došli přátelé naši ku první kupě Ostrého, s jejíž paty otvírala se již rozsáhlá vyhlídka do Čech i Bavor. Tam čekali hodnou chvíli, nežli za nimi přišli milenci.

»Zde kupa první, již tuto v levo, jak mi bylo popisováno, musíme obejíti,« pravil k shromážděným Toman a učiniv několik kroků v levo stanul, prohlížeje dosti příkrý sklon ke straně bavorské.

»Radím, pánové, k opatrnosti,« dodal, »jest jí tu velmi potřebí!«

Že schvaloval doktor opatrnosť, byla příhodná rada, neboť stezka v levo po srázu kolem první kupy Ostrého, kterou bylo společnosti obejíti, byla velmi neschůdna, ano místy i nebezpečna. Někdy nestačily ani nohy ani hůl, a turisté naši pomáhati si musili rukama. Nejvíce vadila jim travnatá místa, ana obuv na nich se ohladila a krok pak nebyl jist. Leč touha a zvědavosť hnala všecky ku předu a šťastně dostali se mezi první velkou a druhou menší skálu, z nichž skládá se česká špice vrchu Ostrého. I druhou skálu sobě obešli a nalezše příhodnější místo, vylezli nikoliv bez namáhání na ni. Na skále té stála pohraniční tyč, a přátelé naši byli na temeni české špice Ostrého. Prsa jejich šířila se horským vonným vzduchem a duše jich hroužila se v moře slastiplného podívání.

Hora Ostrý, jíž Chodové kol Domažlic »Prsy matky boží« říkají, temení se ve dvě špice, hlubokým travnatým sedlem od sebe oddělené a asi půl hodinky od sebe vzdálené. Špice jihovýchodní, cíl pouti našich přátel, jest na půdě české a jest vyšší nežli kupa severozápadní, ležící již v Bavořích. Česká špice vyniká malebností svou nad bavorskou a vybíhá, jak jsme viděli, ve dvě krásné skupiny svorových skal, semo tamo stromy nebo křovisky porostlých. Hlavně malebný jest pohled se strany bavorské, po které jsme provázeli po srázné stezce turisty naše až na nejvyšší témě druhé skály. První skála jest nepřístupna. Ač malebnosť kupy samé rozkošnou jest náhradou za klopoty cesty, přece daleko převýšeno očekávání našich přátel pohledem s temene skály druhé.

Témě to jest holé; jednoduchá jenom tyč pohraničná vetknuta jest do země, ačkoliv by v pravdě zasluhovalo něčím důstojnějším býti korunováno. Prostory nahoře tolik, že pět i šest lidí se tam může rozložiti.

Přátelé naši nesedli si, nýbrž stojíce řadou vedle sebe zahleděli se na chvíli do krajů českých, hluboko dole v záři poledního slunce rozestřených. Hanuši a Tomanovi vloudila se slza do očí; neboť kdož by nezaplakal se Zábojem, vida ta rozsáhlá role, pokropená potem i krví národa, vida všude pilnosť, přičinlivosť, vzdělanosť a přirovnávaje v duchu, jakou odměnu béře za to vše národ náš, nedím od sousedův, ale i od většiny svých vrstevníků v Evropě? Slastí i bolem trnula duše v našich divácích. Nikdo z nich nepromluvil drahnou chvíli ani slovíčka. Posvátné ticho, temným šuměním vážných hvozdů šumavských takořka oduševněné, unášelo duše jejich na perutích sváteční nálady v nekonečnosť a věčnosť. Pohled do vlasti s oblačné výše zavírá v sobě kouzlo, jež padši do paměti nikdy v ní nesetlí.

I historické upomínky, jež pohled do nejbližšího okolí v duších jejich probudil, zvýšily celkový slavnostní dojem. Leželť k severovýchodu u nohou jich průsmyk novokdyňský, v pravdě klassická to pro nás půda. Mlhavé šero dávnověkosti, magicky osvětlené září starověké naší poesie, rozstupovalo se před okem jejich. Bujaře ryčíce hnali se zástupové Zábojovi a Slavojovi za německými žoldnéři, a svobodný muž Záboj šlápl parobovi Luděkovi na zpupnou šíji. Za Zábojem táhl bohatýrský Sámo tepaje na hlavu Franky, těmito krajinami od Rýna do Čech se deroucí; za Sámem Břetislav I., jenž třikráte tu nad Jindřichem III. dal troubiti k vítězství, za Břetislavem Prokop Veliký, jenž s bratry zákona božího tu slavil Ryzmberský hon, za Prokopem nejdražší náš Jiřík z Poděbrad, jenž po dvakráte u Nýrska a Milavče českým loktem měřil lebky křižákův.

Unášeni dojmy přírodními, vlastenskými a histori ckými setrvali přátelé naši dlouhou chvíli na temeni Ostrého nemluvíce ani slova. První odešel se skály Suk, aby botanisoval, a po něm doktor Toman, aby podrob-

něji seznal nejbližší okolí. Hanuš ovinuv ruku kol pasu Parnassie usedl s ní na pokraj skály a uložil hlavu svou na ňadra její v radostném chvatě se vlnící. Úsměv nevýslovně blahý zářil v očích milencův splývaje z duše do duše proudem úchvatným.

»V tuto krásnou zemi uvedu tě, zlaté dítě,« jal se Hanuš hovořiti neodvrátiv s Čech zanícených zrakův. »Zde před tváří vlasti mé, u výši, po níž oblaka se prohánějí, jejíž nebeské čistoty nekalí všední pozemský ruch, zde pověz mně, dítě, jak mne miluješ!«

»Viz hlubinu pod našimi nohami rozevřenou a ostrými skalisky posetou,« odpověděla po chvilce dívka z hor hlasem rovněž tak libým jako pevným; »viz hlubinu a rozkaž, abych do ní se vrhla. A vrhnu se do ní!«

Při tom sebou hnula, jakoby skutkem pravdu slov svých dotvrditi chtěla.

Hanuš ji chopil bezděky za ruku.

»Myslíš, že chci skočiti?« otázala se s přízvukem polo vážným, polo žertovným. »Neobávej se, neskočím; neboť jak by nyní mohla odtrhnouti se od tebe, jenž štěstí mi podáváš, o němž ani ve snu nikdy se mi nezazdálo! Avšak . . .«

Parnassie se odmlčela. Lehký mráček přitemnil hnědý aksamít jejích zrakův, a kol pootevřených čerstvých rtů zakmitlo se stáhnutí, bol i vzdor a pevnosť značící.

»Dopověz,« žádal Hanuš.

»Avšak,« pokračovala dívka hlasem smutnějším, »kdyby srdce tvé se ode mne odvrátilo, kdybych omrzela tebe, kdybysi zatoužil potom býti svobodným: nerozmýšlela bych se hledati hrobu v bezedné hlubině. Nu viď, že nerozumna jsem a dětinská?«

»Nikoliv,« odvětil vážně Hanuš; »čím více tě po znávám, tím dražší jsi mně, tím více si tebe vážím, Parnassie!«

»Proč mne tak nazýváš, pane?« tázala se šťastná dívka.

Hanuš se dal do vysvětlování a dostav se do proudu nevěděl jako každý milenec, kudy ke konci. Všecky nečetné upomínky z včerejšího večera a dnešního jitra, od prvního setkání se u vodojemu, až do loučení se na rohu chýže, vystoupily v libém skladu jeho řeči znova do života, a něžný dárek a zároveň poslíček lásky, poetická květinka Parnassie zaujímala v nich střed i vrch. Když líčil, kterak večer s obrazem své milenky v duši usnul, prohodila Parnassie prostomile: »Se mnou se jinak dělo. Neusnula jsem, a ač jsem modlitbami obraz tvůj odháněla, nezapudila jsem ho. Po celou noc bylo všecko myšlení mé u tebe, a vědomí, že ráno odejdeš a již se nevrátíš, jako ta skála drtilo mi srdce. Večer na lučině zastavil jsi se u srdečníku a řekl jsi: Pěkná to květinka! Sotva se ráno šeřilo, vyběhla jsem na louku a položila ji před tebe spícího. Jako ta květinka uvadne bez země a vláhy, uvadneš i ty bez něho, myslila jsem. Ale květinka mluvila za mne; Bůh tak mně usoudil.«

»A proto, dítě,« pravil Hanuš, »že nový ti vzešel život, život lásky, znova pokřtil jsem tebe. Od dnešního dne jsi má Parnassie.«

»A tys posud po celé cestě neutrhl pro mne kvítečku,« vyčítala mu jemně novokřtěnka.

»Hle, tamto kvete kvíteček modrý jako blankyt nebeský; ten bude tvůj, Parnassie,« pověděl Hanuš vstávaje se země.

»Probůh, netrhej ho, abys nepřišel k úrazu,« zvolala úzkostlivě dívka snažíc se Hanuše zadržeti.

Hanuš ji jemně odstrčil a poklekl na pokraj skály, aby utrhl kvítek. Nebyv dosti opatrný svezl se po hladkém kamení a spadl se skály. Pronikavý, děsný výkřik vyrazil z hrdla uleknuté dívky. Doktor a Suk přikvapili, aby pomohli. Na štěstí zachytil se v pádu Hanuš vyční-

vajícího balvanu a nespadl hluboko. Chtěje vstáti zaskřípal zuby bolestí, jež z levé nohy celým tělem mu projela. Přátelé pomohli mu na bezpečné místo, a doktor prohlédl mu nohu. Nebyla zlomena, ale tak porouchána, že nebylo lze mysliti na další cestu v horách. Parnassie hlasitě vzlykajíc padla mu okolo krku a stěží jen dala se všemi třemi muži upokojiti.

»Co si počneme?« naříkal Suk, »daleko široko nenalezneme tu ani živé duše, ani přístřeší!«

Parnassie se vzpamatovala.

»Asi půl hodiny odtud je lesní chýže, k níž snadno cestu naleznu. Pomozte mně, pánové, já jej tam odnesu.«

Doktor a Suk podívali se s úctou na srdnatou dívku. I vzali raněného Hanuše mezi sebe a sestupovali s ním zvolna a opatrně lesem dolů do sedla mezi oběma špicemi Ostrého. Kdykoliv odpočívali, poklekla Parnassie k Hanušovi a šátkem s hlavy strženým utírala mu pot s čela kanoucí.

Asi za hodinu po velmi volné a obtížné chůzi s raněncem spatřili z mýtiny nahoře při lese prkny a kameny pokrytou střechu horské chýže, do níž je Parnassie vedla. Šťastně se do ní dostali, a byl již také čas, neboť Hanuš chvílemi bolestí omdléval.

V.

Stavení, do něhož naši přátelé Hanuše šťastně přivedli, byla samota, ležící při málo užívané vozové cestě na svahu vrchu uprostřed šírého lesa. Místo samo mělo polohu příjemnou. V levo, se strany, kterou přišli od Ostrého, tahl se těsně při cestě vysoký smrkový les; v pravo od cesty rozkládala se po svahu zelená louka a několik orných políček, kolkol opět lesem vroubených.

Cesta vedla mimo stavení opět do lesa a měla v těch místech hodný kus zcela rovný směr. Hospodářství náleželo obstarožné již vdově, jež se synem a dvěma dcerami z něho se živila. Dříve, dokud pořádná silnice dole v údolí podél Úhlavy nebyla vystavěna, bývalo v Pohorské chýži, jak okolní horalé našemu stavení říkali, veseleji nežli nyní. Bylať vozová cesta mimo ni se táhnoucí jedinou cestou, jíž v létě dříví z hlubin lesních při patě Ostrého se vozilo, a proto asi zakoupil se v těch místech otec muže naší vdovy, neboť stavení jeho bylo poloviční hospodou. Časy ty minuly, a obyvatelé Pohorské chýže málo kdy spatřili cizí tvář. Otec Zuzančin, maje před lety nějaké řízení v Čechách, vzal dvanáctileté děvče s sebou. Když se vraceli, vedla je cesta ke Svaté krvi v Bavořích, kteréž poutnické místo chtěli navštíviti, mimo Pohorskou chýži, kdež před bouří a deštěm v čas ještě nalezli přístřeší, a ponévadž déšť se protáhl, i nocleh. Děvče dobře si pamatovalo polohu místa, čímž zavděčilo se dnes ubohému milenci svému i jeho přátelům. Hospodyně přijala celou společnosť ne právě laskavě, avšak také nikoliv nevlídně, jak již horalé bývají. Hanušovi připravila dosti obstojné lůžko v jediné světnici, kterou měla, a ušlým jeho průvodcům shledala mléko, vejce a sýr na občerstvenou. Nejprve uložili a opatřili Hanuše, na nějž šla mdloba za mdlobou. Doktor Toman prohlédl důkladně nemocnou nohu a učinil, čeho bylo potřebí a co vůbec při okolnostech bylo lze činiti. Noha byla silně oteklá a nezbývalo, než dávati na ni studené obklady, kteréžto práci Parnassie s největší ochotností se podrobila. Vůbec nešla ani na krok od Hanuše, a doktor i professor děkovali v duchu šťastné náhodě, že přidružila k nim to dobré a líbezné děvče, jež rázem dobývalo si sympatie obou mužův. Pozorně, trpělivě a obětavě, jak jenom duši v pravdě milující lze, opatrovala Parnassie svého milence. Když pak studené jak led obklady zmír-

nily palčivost v noze, a sklenice chutného mléka občerstvila umdlené cestou síly životní, a Hanuš posléze na chvíli usnul: sepjala polekaná dívka ruce, zahleděla se k matce boží na stěně a modlila se za milence. V tom okamžení byla tak krásna, tak mila, že kdyby se byl Hanuš probudil, sotva by byl uvěřil, že posud nachází se na zemi a že leží na loži strastiplném v odlehlé horské chýži. Genius lásky proměnil nepatrnou světnici v obětnici, plnou smíru, útěchy a lahody.

Zatím procházel se doktor se Sukem po vozové cestě, s které se to pěkně dívalo dolů, v tak zvaný křížový kout, v němž s Úhlavou se scházejí u Petrova mlýna dva potoky od Ostrého tekoucí. Oba muži zabrali se do hovoru, jenž vinul se ovšem okolo Hanuše a Parnassie.

»Myslíš tedy,« pravil Suk, »že několik dní bude trvati, nežli Hanuš bude moci choditi?«

»Několik dni, myslím,« zněla odpověď Tomanova; »ostatně doufám, že zitra ráno určitěji budu moci mluviti.«

»Jen když porouchání není nebezpečno, jak se domníváš.«

»Jsem tím jist,« odvětil Toman, »a přece nerad bych jej zde opustil.«

»A není lze aspoň den, neb dva dni sobě přidati?«

»Těžká věc, příteli,« namítal Toman, »neznáš postavení venkovského lékaře. Zamýšlel jsem dnes večer býti doma z vycházky, které jsem si jen k vůli vám popřál. Nejsem posud lékařem zámožným a musí mně na tom záležeti, abych udržel důvěru, kterou jsem si po čtyři léta, co provádím praxi, dosti pracně a trpce zjednal. Po cestách venkovského lékaře nekvete, milý brachu, pšenice. Dnem, nocí, povždy musíš býti na zavolanou.«

»Připouštím a uznávám to,« odpovídal Suk. »Nešťastná příhoda s tou dívkou ze Šajby a s nohou přeběhla nám tak nepředvídaně cestu.«

Toman se lehce usmál nad způsobem, jakým Suk Parnassii a poraněnou nohu srovnal, a pravil po chvíli vážně:

»Dobře, že jsi mně připomněl Hanušovu nevěstu. Vyšší povinnosť než povinnosť k chorobcům, láska k příteli a úcta k rodině jeho hodna jest nějaké oběti se strany mé. Nehoda s nohou nepřišla maní a nadarmo; skoro se mně zdá, jakoby vyšší neviditelná ruka sahala v útek hry, jenž počíná se těsněji zapřádati.«

»Rozumím-li dobře,« pravil Suk, »máš něco zvláštního za lubem.«

»Uhodl jsi,« odvětil Toman. »Nehoda s nehodou poslouží mně za záminku, abych co nejrychleji sem povolal matku Hanušovu. Jsem jist, že paní o syna tak starostlivá bez odkladu přijede. I do Šajby vzkážu, aby otec věděl, kde jest dcera jeho, a přišel do Pohorské chýže. Ten nějaký den již počkám, abych matku Hanušovu na vše náležitě připravil. Ona zajisté jako matka použije všech prostředkův, aby působila na syna. Je-li vůbec sňatek, jejž Hanuš zamýšlí, jí proti vůli a zámyslům, pak jest jen ona s to, by oblomila tvrdé jeho vrtochy a vykázala plánům jeho do budoucnosti jistější a hladší cestu.«

»Nevím, podaří-li se tvůj plán,« namítal Suk klopě zraky; »a pak kdož dal nám právo trhati srdce od srdce?«

Toman vzezřel udiven na botanika. Tento po chvilce pokračoval začervenav se:

»Co na srdci, to na jazyku, Tomane. Hledím nyní jinak na Hanuše a Parnassii než dopoledne pod Ostrým. Vzpomeň, jak poděsivši se Hanuše sama chtěla sem odnésti; pomysli, jak pečlivě jej opatruje, kdežto my, staří přátelé jeho, pohodlně zde se procházíme. Nevšiml jsem si nikdy pořádně ženských, a Bůh ví, k žádné posud nepřiklonil jsem svého srdce, ale Parnassie . . .«

»Ti udělala,« dokončil vážně Toman.

»Třebas, jmenuj si tak dojem ten,« připouštěl Suk; »od pravdy jsi daleko neuhodil. Osud její mně do srdce se loudí, a kdyby Hanuš její lásku zradil...«

»Zvolna, zvolna, příteli,« chlácholil jej doktor; »mámť důvody, jež mnoho váží, a dle nichž řídím své jednání. Časem ti je vysvětlím.«

»Vidím-li dobře, máš, bratře, Luisu na mysli,« prohodil Suk bera zkoumavě Tomana na mušku.

Doktor nemohl při vší rovnováze své krvi zabrániti, aby se mu do tváří nevehnala.

»Ty ji miluješ?« pátral dále Suk.

»Miluji nad život svůj,« odpověděl pevně doktor; »ona však nosí v srdci Hanuše, a matka Hanušova o tom ví a chce tomu. A já sám — chci také tomu, aby byla ona i Hanuš šťastni; neboť po jejím boku nemůže ho štěstí minouti.«

»Tys šlechetný muž, doktore,« pravil Suk srdečně, Tomanovi ruku tiskna.

»Ctím důvody tvé a obdivuji se, jak silna tvá povaha. Podivná pleticha života! Ty miluješ Luisu, a mé srdce táhne se jakoby okouzleno k Parnassii, a obě milují Hanuše. Věru, los toho polozbrklého poety jest závidění hoden! Přes to všecko nebudeme přece mravní jeho svobodu obmezovati?«

»Buď pokliden,« odpověděl Toman, »jen když svolí, povoláme sem jeho matku. Ale do Šajby pošlu také posla?«

»Pošli,« pravil Suk, a oba přátelé ubírali se k Hanušovi.

Tento se byl před chvílí probudil a přijal nelibě návrh Tomanův, aby se matce jeho do Bílého Jelení telegrafovalo. Tajný hlas předtuchy, že by mohl o Parnassii přijíti, pobuřoval mu srdce. Při nejmenším domníval se, že příchodem matky zapletl by sebe a mi-

lenku svou v nebezpečenství, před nímž se srdce vzpíralo. Leč důvody Tomanovy byly tak opatrně nastrojeny a zdály se tak vší podjatosti proti Parnassii býti prázdnými, že nebyl Hanuš s to, aby platně je vyvrátil. Posléze uváživ, že buď jak buď, dříve nebo později, matka ve věci srdce jeho své slovo mluviti bude, svolil, aby doktor pro matku poslal. Ostatně měl se býti dosti silným, aby, kdyby bylo nejhůře, lásky své a mravní svobody i proti matce uhájil.

Ještě téhož dne k večeru vypravil Toman domácího synka do nejbližšího městečka, odkudž ještě v noci zvláštní posel psaní donesl do nejbližší telegrafické stanice. Ráno pak záhy dal se týž synek na cestu k otci Zuzančinu. O této druhé výpravě nedověděla se v Pohorské chýži ani živá duše.

Krásný den skončil krásným večerem. Na tmavé lesy Královského Hvozdu položilo se velebné mlčení, a kmit měsíce jako mléková koule rozžžaté lampy mdle osvěcoval údolí, z jehož koutů se pozvolna mlhy zdvihaly. Z hlubiny lesů časem bylo slyšeti houkání sovy nebo výra. Polotma rozvalila se po šírém okrsku.

Toman a Suk uložili se po skrovné večeři v stodůlce na seno. Lože jejich dnešní bylo chudobnější nežli na Šajbě, nevadilo však spánku, jenž brzy zaklížil unaveným turistům oči.

Ve světnici, zastrčena u starodávných kamen do železných kleští, hořela smolná louč. Slabé, červenavé světlo z ní padalo na Hanuše a Parnassii, již ze všech obyvatelův a hostí Pohorské chýže jediní posud nespali. Dívka seděla na hrubě tesané stoličce při loži Hanušově, držela oběma rukama svýma jeho levici a měla hlavu na ní položenou. Hejno havraních, ebenem se lesknoucích kadeří splývalo jí po bílé šíji, a napolo zasloněné oči tonuly v polosnění. Hanuš bděl. Oko jeho páslo se v blaženosti na podivuhodné harmonii linií v jejím obli-

čeji a duše jeho ssála do sebe půvab nevinnosti a přirozenosti spočívající v jejích tazích. V tom otevřela ospalá dívka k němu oči.

»Nespíš?« šeptala Parnassie.

»Dívám se na tebe,« odpovídal Hanuš.

»Což noha?«

»Pobolívá, nikoliv však prudce, díky tvé zlaté péči.«

»Dá rodička boží, že zítra budeš moci na ni vstoupiti.«

»To sotva, dítě, musíš míti se mnou déle trpělivost.«

»A budeš ty ji míti se mnou?« otázalo se děvče.

»Budu, Parnassie, budu.«

Zamlčeli se. Po chvíli Hanuš pokračoval:

»Možná, že matka má přijede sem!«

»Jak těším se na ni,« odvětila prostosrdečně Parnassie. »Vždyť jsem matku svou ani náležitě neznala. Umřela mně brzy.«

Hanuš měl ještě leccos na srdci a na jazyku. Leč k čemu rušiti štěstí, jež zračilo se v slovech Parnassiiných! Neměl dosti síly, aby již dnes poesii děvy šumavské pokalil trudy a starostmi, o nichž věděl, že je skutečný život beztoho brzy na bílý den přivede. Vzdychl si a pravil po chvíli:

»Má matka jest dobrá žena! Dřímáš-li, Parnassie?«

»Berou mne dřímoty.«

Usnula. Hanuš díval se chvíli na ni a zašeptal pak:

»Bůh dej ti dobrou noc, drahé dítě.«

Louč dohořela. Nemocný zahleděl se do mdlého světla měsíce, jež okénky do světnice se metalo, a spánek zvolna spouštěl na oči jeho oponu před jeviště dnešního dne.

VI.

Druhého dne k večeru kráčel pěšinou, jež od Petrova mlýna z Křižového kouta lesem k horské chýži se vinula, statečný horal. Byl patrně zamyšlen, a ač v lese byl příjemný chlad, utíral si přece co chvíli pot, jenž mu na vysokém, vráskami rozrytém čele v hojných krůpějích vyrážel. Vystoupiv z lesa zastavil se a vzhlédl starostlivým okem k horské chýži, jež kus v pravo nahoře stála při lučině.

Byl to otec Parnassiin. Nahoře, při vozové cestě seděl na kameni doktor Toman něco v knížku si zapisuje. Horal jej poznal a šel přímo podél kraje lesního k němu. Pozdravili se. Toman mu podal ruku, kterou horal jen ostýchavě a zdráhavě přijal.

»Přicházím,« pravil příchozí, »abych si dceru odvedl domů.«

»Nevím, příteli,« odpověděl Toman, »povede-li se to, či nepovede. Buď jak buď, obtížná to bude práce.«

Horal zarděl se při těch slovech poněkud nevolí, upjal na doktora tázavě zraky a prohodil:

»Já tomu dítěti nerozumím, a možná dost, že i ono mně neporozumí. Leč což naplat; nejsem, pane, v témě uražen a jsem otec a jakožto otec budu a musím jednati podle rozumu a církve.«

Pevný a rázný přízvuk těchto slov zalíbil se Tomanovi. Vyzval horala, aby, nežli půjde do stavení, u něho si odpočinul a vyslechl, čeho potřebí jest na objasněnou věci, na oko tak podivné a záhadné. Po tom vypravoval krátce a prostě, kterak srdce milenců se shledala, poznala a k sobě přilnula, nepomíjeje při tom okolností, jež současně se sběhly a osvětlovati pomáhaly celý ten příběh. Mělť otce Zuzančina za muže prostoduchého, za pouhého syna přírody horské, a mluvil k němu v tomto

tónu. Leč jak podivil se, když horal, jenž celé jeho vypravování klidně a pozorně vyslechl, ke konci připojil:

»Při všem záleží, pane, na povaze jejího svůdce, pana Hanuše. Je-li muž poctivý, jakým se zdá, doufám, že přijdeme k dobrému konci. Jste, pane, bystrý i učený; povězte pravdu o něm, ať jest jaká jest.«

»Že Hanuš muž poctivý, za to ručím,« odpověděl doktor, »a připojuji k tomu, že umí jednati o své vůli a ujmě. Ale nemohu vám smlčeti, že v našich vzdělaných kruzích jsou tytýž povinnosti, jako povinnosti k rodině, jež mnoho váží a nedají se tak snadno obejíti.«

»Rozumím, pane, a rozvážil jsem,« podotkl horal. »Má dcera jest prosté děvče z hor a třeba nebyla chuda jak ten kámen při cestě a třeba srdce i rozum měla zdravé, nevyrostla přece pro komnaty vzdělaných pánů jako lesní lilie pro vrhlík za oknem. Jsem otec a zasloužil bych holí, kdybych neměl především na očích její štěstí. Slíbil jsem tak matce její, když ležela na smrtelné posteli, a nyní nadchází čas, abych dostál slibu. Nebudu-li té lásce brániti, vtírati se vám jistě nebudu.«

Rozhodná tato slova probudila v Tomanovi důvěru i úctu k rozšafnému horalovi. Pověděl mu, že zítra asi přijede matka Hanušova, a žádal ho, aby dříve nad dcerou svou a jejím milencem nerozhodoval, dokud náležité se nesmluví s paní Hanušovou, již mu vylíčil za paní rozumnou, vlídnou a v každém ohledě spravedlivou.

»U vás se potkává moudrost s rozumem,« pravil na to otec Parnassiin a potřásl mu upřímně rukou. »Neukvapím se.«

Po té odešel o něco veseleji do stavení.

Příchod jeho překvapil a polekal milence. Parnassie nešla otci v ústrety, nýbrž chytila oběma rukama levici Hanušovu, jenž z prudka v loži se vzpřímil a nepříliš vlídně na horala pohlížel.

»Buď pochválen Kristus,« pravil horal patrně pohnut výjevem, jejž před sebou viděl, »že jsem tebe, dítě, nalezl. Nadělalas mně starostí těžkých a trapných. I tetě se po tobě jak náleží zastesklo.«

»Jeť v dobrých rukou,« odpovídal za Parnassii Hanuš. »Ani vlas se na ní nezkřivil, a Bůh mi svědek, že nezkřiví se ani v budoucnosti, dokud já nad ní budu bdíti.«

»Rád to slyším, mladý pane, a rád i věřím, leč co rádi slyšíme, nebývá často evangelium,« pokračoval příchozí; »podle mého domácího rozumu jest nejlepší štít a ochrana pro dítě dům otcovský.«

»Šla podle svého srdce z domu otcovského a za srdcem, jež jí náleží pro vždy,« vysvětloval Hanuš. »Jste-li dobrý otec, za zlé jí to bráti nebudete.«

Slova ta neminula se účinkem u statečného horala. Bylať Parnassie jeho miláčkem, a štěstí, které dle upřímných slov Hanušových dítěti jeho se otvíralo, pro okamžení tak jej okouzlilo, že rozechvěla se a rozplývala tuhá rozvaha rozumného muže. Chvíli přemítav učinil otázku k Parnassii:

»Tomu-li tak, Zuzanko!«

»Jest,« odpověděla dívka a zdvihla k otci zaslzené zraky.

»Nuže, řiď Bůh budoucí kroky vaše,« tanulo pohnutému muži na jazyku. Ale v čas vzpamatoval se a přistoupiv k loži Hanušovu podával tomuto ruku se slovy:

»Dejte mně pravici na to, že pravda jest všecko, co cítíte a smýšlíte s mým dítětem.«

Hanuš mu stiskl mozolnou pravici.

»Nuže,« pravil horal pevně; »nechci a nebudu ani vám, ani Zuzance vyčítati, co jste mně učinili. Zdržím se prozatím všeho soudu a všeho rozhodnutí, dokud neporozprávím o té věci zcela počestně s vaší paní matkou.«

Hanuš se zachvěl a svěsil hlavu. Ledová skutečnosť zavětřila do luzných snů jeho vroucí duše poetické. Jako skála padlo mu pomyšlení na mysl, že člověk není pánem svým, zeť otrokem úvazkův a povinností, jež tvrdým kruhem vše jeho cítění, myšlení, chtění a konání obklíčujíce zřídka jen propouštějí výprysky z volného srdce i ducha k volnu se řinoucí. Děsně tmavá skepsis projala veškeru bytosť jeho tak, že rtové se stáhli k jízlivému úsměšku nad člověčenstvem. Však trvalo to jen chvilku. Jediné pohlédnutí do očí dobré Parnassie občerstvilo čarodějné duši jižjiž v mdlobu se zavírající. Cítil se znova schopným i silným rozrušiti ten tvrdý kruh proudem vlastní vůle a vlastní vášně, ač obemkne li duše jeho žádosť.

Že otec Parnassiin náhodou do horské chýže nepřišel, bylo pro Hanuše prosto vší pochybnosti. Domníval se právem, že Toman horala sem přivolal, a trpký pocit nelibosti proti dávnému příteli rozvichřil mu duši. Leč nečinil z toho doktorovi žádných výčitek a nezbývalo mu k tomu ani času, an Toman se Sukem ještě za světla odešli do Hamer, vesnice dole při silnici ležící, kdež v slušném hostinci nalezli lepšího přístřeší než v chýži přeplněné hostmi nahoře v lesích. Ale otec Parnassiin zůstal v horské chýži, by ostříhal cti své dcery.

Druhého dne zastavil se v Hamrech před hostincem kočár. Dáma, jež za pomoci Tomanovy z něho sestupovala, byla paní Hanušová.

»Kde Hanuš?« byla první její slova. »Netajte, pane doktore, ničeho přede mnou,« dodala rychle hlasem napolo prosebným, napolo rozkazným.

»Není nebezpečenství, milostivá paní,« odpovídal doktor líbaje jí s upřímnou zdvořilostí ruku; »za několik dní vybéře se nadobro z nehody.«

»Veďte mne k němu, ať jej obejmu!«

Toman vysvětlil jí, že leží syn její v chýži asi hodinu odtud vzdálené a připomenul, že zúmyslné zde ji očekává a prosí za hodinku důvěrného pohovoru, nežli půjdou nahoru k churavému Hanušovi.

Oko paní utkvělo pronikavé na mluvícím muži, a zsinalosť prorazila na polekaných jejích tvářích. Ubohá matka tušila nejhorší ránu. Toman domníval se, že nedobře slovům jeho rozumí.

»Ujišťuji,« dodával horlivé, že Hanuš co nejdříve bude úplně zdráv. Běží tu o něco zcela jiného, veledůležitého; jinak bych nebyl vás, milostivá paní, ani telegrafem polekal.«

Šli do jediné, pro lepší hosti připravené světničky v hostinci. Paní odložila klobouk a plaid a usedla na stolici u okna. V ušlechtilém a dojímavém výrazu jejího obličeje jevila se největší nedočkavosť. Toman dal se do hovoru, jenž trval asi hodinku. Suk, jenž zatím z procházky botanické byl přišel, nesúčastnil se hovoru, nýbrž stopoval jen bedlivě každé hnutí v lících a očích paní Hanušové a napjatě naslouchal každému jejímu slovu.

»Vyložil jsem, milostivá paní, co pokládal jsem za povinnosť svou,« končil doktor své vypravování. »Mám za to, že ušetřil jsem vás tím neobyčejného překvapení a že nyní tím jistěji přestoupíte před milého syna svého, čím lépe připravena jste na situaci, jež vás v horské chýži očekává.«

»Srdečný dík, doktore, za upřímné přátelství k naší rodině,« pravila zamyšlena paní Hanušová. »Buďte ubezpečen, že povždy budu pamětliva vaší služby. Tu ruka na to. A nyní, pánové, pojďme. Jsem k té chůzi dosti silna.«

Všickni tři ubírali se po té mimo kostel hamerský k tak zvaným třem sedlákům, hospodářským to stavením kus za vsí stojícím, a odtud lesem nahoru k horské chýži. Hluboko v lese potkali otce Parnassiina, jenž matku Ha-

nušovu tam očekával. Rozumný muž brzy seznal z řeči i jednání paní Hanušové, že pravdu měl Toman, když ji chválil, a dostav k ní úplnou důvěru, odevzdal osud dítěte svého prozatím docela do jejích rukou. Okolnost tato přitížila úkolu paní, beztoho již dosti nesnadnému, byla však milence Hanušově tím přízniva, že nebyla dívka ze šumavských hor jí docela cizí. Poznavši otce, neměla aspoň paní Hanušová proti dceři antipathie.

Rodinná scéna, jež krátce napotom ve světnici horské chýže mezi milenci a jejich rodiči se odehrávala, byla hodna jeviště. Byl to zápas mezi počítavým, životní zkušeností vytříbeným i vzpruženým rozumem a mezi nepočítavým, z hlubin vlastní síly se dmoucím a unášeným citem; byl to zápas, o jehož průběhu obecně platné svazky a povinnosti k rodině, stavu a společenstvu podmílaly hrdou budovu svobodného určování sama sebe, a jenž byl tím dojemnější, čím více byl prázden všeho sofistického mamu a čím více povahy matky a syna v nejryzejší pravdivosti své se potýkaly. Jaký konec posléze zápas ten vzal, tuší asi znatel lidských věcí. Přese všechnu poetičnost mysli a touhu po svobodě byl Hanuš pečlivě vychovaný syn, a paní Hanušová byla při vší rozumnosti a zkušenosti své především vroucně milující matka. Nahlíželi oba posléze, že cestou nastoupenou si zacházejí a chybiti se mohou cíle, jejž sobě položili; cítili, že potřebí jest, aby strana straně povolila, tu i tam ustoupila, aby jedna sblížila se s druhou. Šťastným taktem veden pronesl Hanuš:

»Přestaňme, matko, na ten čas se sporem a s nesnázemi, jež ovšem vzbudilo moje jednání. Vím, žes rovněž tak dobrá matka jako šlechetná žena, a vím, že vlídně podáš ruky k smlouvě, nabízím-li ji tobě. Dovol, abych směl ti dáti otázku. Odpověď, již na ni podáš, budiž jediným měřítkem všemu budoucímu jednání mému.«

»Mluv, synu,« pravila k tomu paní Hanušová překvapena a nedočkavě.

»Kdybych záležitosť srdce svého v celém obsahu i rozsahu položil do tvých rukou, matko; kdybych řekl s neobmezenou synovskou důvěrou: Matko, dej mi Parnassii, prosím tvé dobré srdce za to. Dáš-li mně ji, budu šťasten, pakli nedáš, budu spokojen, nebudu reptati a vynasnažím se vpraviti se do osudu, jejž jsi mně určila: matko, když tuto otázku a prosbu ti předkládám, co odpovídáš na ni?«

Slova tato, rovněž tak důvěrná jako laskavá, dojala hluboko srdce paní Hanušové a způsobila v něm obrat, jímž celá její bytosť zimničnou radostí se rozechvěla, tak že pro okamžik všecky její odvážené důvody šly jí hlavou kolem. Vzpamatovavši se z překvapení pravila po mateřsku přívětivě:

»Víš, synu, že kdyby bylo lze, na rukou bych tě do nebe vnesla. Tím, že činíš mne jediným rozsudím nad žádostí srdce svého, naplňuješ mou duši pýchou a radostí a svaluješ zároveň na ni břímě takové, jakéhož posud nezakusila jsem v živobytí svém. Leč rozhodnutí musí se státi, a budeš míti ode mne odpověď určitou a jasnou. Chciť svoliti k žádostem tvým a přijati tvou vyvolenku za dceru a milovati ji jako dceru, jestliže ode dneška za rok nezměněn v srdci svém, Parnassii za ženu požádáš. Zkoušejte sebe ty i Parnassie. Je-li láska vaše, jež tak neobyčejný počátek vzala, pravá, Bohem vám vyměřena, vytříbí se a sesílí v průběhu krátkého roku a oba budete míti pak podstatnou naději, že přinese vám štěstí pro život. Rok tedy na rozmyšlenou. Tu je ruka na to, že ode dneška za rok, setrváte-li v úmyslu svém, budete svoji.«

Parnassie zbledla jako stěna a chvěla se úzkostí jako list z osyky; Hanuš se zadumal a hned neodpovídal.

»I já,« pravil otec Parnassie, »shoduji se s vaší paní mateří, pane Hanuši. Co nakvap učiněno, nemívá trvání. Rok není dlouhý. Jako oko v hlavě opatrovati vám doma budu dceru svou, a přijdete-li ode dneška za rok pro ni jako pro svou ženu, rád uvedu ji do vašeho náručí.«

Hanuše musela matka znova k odpovědi vybídnouti, nežli se vyslovil:

»Rok, matko, jest kus věčnosti srdcím, lásky a vzájemného blaha žíznivým. Nejsem z oceli, jsem však muž, jenž dovede snášeti a trpěti. Leč pohlédni na tuto dívku. Kde záruka pro mne, že tato útlá květinka bez slunce a vláhy lásky v stínu hornaté své otčiny neuvadne? Nehoda nikdy nespí. Blaho lidské vzácný jest drahokam, jejž zřídka podaří se nalézti a nalezne-li se, spíše desetkrát jej zlý genius života roztříští, nežli jednou jej vyleští, aby zaskvěl se v nevídané kráse. Odvažuji se nebezpečné hry, neodpírám-li tobě.«

»Mýlíš se, dítě,« namítala laskavě paní Hanušová. »Genius života, ať dobrý nebo zlý, leží v člověku samém. Jsi-li muž, pánem jsi života a blaha neb neštěstí svého. Kdo člověk, odvažovati se musí. Kde, rci, kyne jistota, že to, co zamýšlíme a konáme, vezme dobrý konec? Cit jest hlas rozumu, jenž tajemným způsobem nevědomky do duše naší přišel. Dejme mu času, aby v ní uzrál, a dospěje k jasnosti rozumové. Pak teprve lze jest vzíti jej na soudné váhy, pak může býti studnicí pravého blaha. Rok na rozmyšlenou, synu, a budeš mně někdy vděčen.«

»A Parnassie?«

»Viď, dítě mé,« pravila měkkým a laskavým zvukem k dívce, již lehce vzala za ruku; »viď, že vyhovíš přání matky tvého milence? Vždyť chci býti druhou tvojí matkou, přesvědčím-li se, že druh druha skutečně učiníte šťastným.«

Parnassie hlasitě zaštkala; slzy vyhrnuly se jí z očí. I paní Hanušová zaslzela. Slzy ty více mluvily Hanušovi k srdci než všeliký důvod rozumu.

»Budiž, matko,« pravil pohnut »Posud nevykonal jsem pro tebe oběti: tenkráte to učiním, ale oběť ta krušna jest a těžka. Parnassie, posečkáme rok. Rok se neuvidíme, však dokládám se živého Boha, že ty a jen ty budeš mojí ženou. Zde ruka na to. Buď se mnou trpěliva.«

Parnassie chtěla se skrze slzy na Hanuše usmáti; však nebyla s to. Hanuš bolestně se zadumal, a otec horal prudce procházel se po světnici. Osud milované dcery projímal mu srdce. Bylo na něm znáti, že zápasí se sebou. Jižjiž chtěl soukromí s paní Hanušovou promluviti, však neučinil toho. Měl tajemství na srdci, jež dralo se na jazyk, leč zamlčel je prozatím. Strachoval se asi, by zle neposloužil svému miláčku.

Na večer téhož dne odejel doktor Toman za svým povoláním. Krátce před odjezdem porozprávěl ještě soukromí s paní Hanušovou a schvaloval její jednání a rozhodnutí. Suk doprovodil jej do Hamer, kdež v hostinci zůstal. Byl neobyčejně vesel, a duše jeho, druhdy pravý suchopar na plány do budoucnosti, pracovala ten večer parou. Domníval se, že blouznivému poetovi Hanušovi Parnassie z mysli za rok se vykouří, a obrazil si v duchu ty krásné chvíle, jak poctivě a srdečně ujme se po roce opuštěné dívky a jak měkce ustele jí na srdci svém. Měl několik set nastřádaných a počítal, kolik ještě za rok přispoří, aby ženušku svou do příjemné domácnosti uvedl. Jakživ nespal ten šlechetný, lidského srdce a života neznalý dobrák tak sladce jako dnešní noci. Z celé řady snův, jež této noci duší jeho procházely, dívaly se naň hnědé oči Parnassie tak sladce, tak dojemně, že srdce jeho radostí usedalo. Ráno uzavřel, že na Šumavě déle se pozdrží a na několik dní do Šajby si zajde.

Třetího dne po té rozloučil se Hanuš po boku matky své s horskou chýží a s Parnassií, již otec na rok domů odváděl. Bylo to k poledni. Den byl pošmourný; nejpošmournější oběma milencům. Mívajíť i nejbedlivější spisovatelé v spisech svých místa, kde péro se jim z ruky vysmeká. I mně se tak děje vidoucímu loučiti se Hanuše s Parnassií. Citelný čtenář odpustí, odložím-li pro okamžik péro. Jen ten, kdo loučil se jednou, a byť jen na čas s nejdražší mu bytostí, pochopil by mne. A ten mně jistě tenkráte vypravovatelskou povinnosť promine.

VII.

V saloně sestry Hanušovy, paní radové Tůmové, seděla při pianě Luisa. Měla před sebou rozevřenou pathetickou sonatu Beethovenovu, ale nehrála z ní. Levicí jen lehko a snivě probírala se v bassových klávesách, a oči její spočívaly zamyšleně na protější stěně, na níž visely »Líbánky«, kresba to předního mistra v mladém našem českém malířství, nezapomenutelného Josefa Mánesa. Luisa nebyla žádným zvláštním, oslňujícím zjevem. Postavy byla štíhlé a méně plné a okrouhlé, než jak obyčejně dívky překročivší dvacátý rok bývají, a z výrazu nikterak nesličného obličeje jejího dýchal onen půvab, s jakým setkáváme se u dam, aestheticky vzdělaných a emancipovaných. Dotýkajíce se mimoděk otázky ženské, naše dni rozvlňující, nehodláme nikterak svůj vtip o ni brousiti. Jako každá znamenitá myšlénka žene i ona své výstřelky a vločky, má však přes to všecko pro nás, již při všem k vývoji člověčenstva a milého národa oči zdviháme, jednu praktickou, nad míru důležitou, ať tak dím paedagogickou stránku, jež hodna jest rozjímání i nejlepších filosofů. V tomto právě smyslu byla Luisa emancipována a měla tudíž povahu šlechetnou, uvědo-

mělou, povýšenou nade vše titěrnosti. Běhy života jejího známe v hrubých rysech z hovoru Hanuše a Tomana na Jezerní stěně a připomínáme toliko, že jsouc po smrti matky své docela osiřelá, nalezla v domě upřímné své přítelkyně, paní radové Tůmové, nejpřívětivějšího útulku. Trávila u ní již několik měsíců, zavděčujíc se jí tím, že pomáhala jí vychovávati dítky. Sám pan rada, jenž rád pod žertem o emancipaci mluvil, měl šlechetnou dívku v dobré cti. Kam myšlénky Luisy, na Mánesovy »Líbánky« hledící, zabíhaly, netěžko jest uhodnouti. Snad štěstí rodinné a manželské, z kresby tak líbezně k duši mluvící, srovnávala s pustými a svadlými nadějemi svého vlastního srdce. Proto snad i vloudila se zamyšlené dívce slza do očí, že rozplynuly se před jejími zraky postavy kresby v smutné, dusné šero.

Do salonu vstoupila paní radová prostě po domácku oblečena.

»Cos tak zamyšlena?« pravila k Luise postavivši se za ni a položivši jí obě ruce na ramena. »Či netoulají se myšlénky tvé někde okolo Jelení?«

Luisa se obrátila zvolna k přítelkyni. Byla uzarděna a slzy jí posud v očích nevyschly.

»Rdíš se a slzíš,« pokračovala paní radová. »Měla bych věru sto chutí na tebe se rozhněvati, že tak v sebe se uzavíráš. Před kým medle mají padnouti závory s tvé nesdílné duše, ne-li přede mnou, drahá Luiso?«

Při tom objala dívku a políbila ji v témě hlavy.

»Ó, tys dobrá žena,« odvětila Luisa.

»Chci ti sama pomoci,« mluvila dále paní radová, »aby jazyk se rozvázal a duše otevřela dokořán. Chystám se dávno k tomu, ale pro ty děti člověk k pokojné chvíli nepřijde. Řekni mně upřímně, miluješ bratra Jana?«

Takto rozmlouvajíc přisedla k Luise položila obě ruce své volně kolem její šíje.

»A ty se ještě ptáš, přítelkyně?« odvětila napolo s výčitkou Luisa.

»Ptám se a nikoliv bez příčiny. Neboť co vím o tom od matky své a posud od tebe, nedostačuje mně.«

»Nuže, slyš pravdu,« pravila Luisa vážně a pevně; »pouhou ryzí pravdu. Léta již uplynula, co srdce mé k Janovi přirostlo celou silou svou. Štěstí mého nebylo na dlouho. Z příčin, jež jenom tuším, odtrhl se bratr tvůj ode mne. Trpěla jsem a snášela od těch dob hořké a trpké bolesti, přemáhala se a bojovala statečně, opakuji: statečně proti své lásce . . . Nepřekonala jsem jí. Věřila jsem v lepší budoucnosť, doufala jsem, že Bůh ani jinak usouditi nemůže, že po odchylkách pro mne tak hrozných bratr tvůj se k mému opovrženému srdci vrátí, že nahradí, čím zavinil se . . . Tu přišla zpráva ze Šumavy v loni na podzim. Jan zamiloval si s plnou vášní dívku z horských lesů. Jest to vrtoch romantické jeho hlavy, domnívala se tvá dobrá matka, tvrdila jsi ty: já viděla hned, že to nekonečně víc nežli vrtoch, že to pevný úmysl, přímo ze samého jádra jeho povahy vyrostlý. Hlas srdce mi pravil, že jsem nadobro odsouzena a uvidíš, že skutečnosť jej potvrdí.«

»Jaké to neštěstí pro náš dům,« odpovídala zamýšlejíc se paní radová, »že nedovedl tě bratr ocenit, že nepronikl do hloubi pěkného tvého charakteru, z něhož jemu, matince i mně tak vzácné štěstí mohlo vyjíti! Ovšem bylas mu příliš vážná a málo naivní, jak toho muži našich dní přese všecko vzdělání své žádají. Možná, že nalézal na tobě málo ženskosti, a tys přece žena v tak krásném světle! Leč tys také sama z části vinna, že za ten rok zkoušky, jejž mu matka uložila a jenž chýlí se už ke konci, nezměnil se v náhledech svých. Tys měla činně vystoupiti a hájiti pokladu své lásky.«

»Nemohla jsem,« odpověděla pevně Luisa.

»Měla jsi. Vidíš, doktor Toman jednal opatrně a šlechetně, že matku povolal za tepla do Šumavy, aby položila meze právě vzniklé vášni a v čas vykázala pravou dráhu srdci a hlavě bratrově. Jest mi s podivením, že matinka, povždy tak jasně soudící a k budoucnosti prohlédající, dala se mateřskou svou láskou uchvátiti a na vrhla rok zkušebný. Měla silnou rukou v zárodku hned nešťastnou vášeň udusiti!«

»Jednala přirozeně,« namítala Luisa; »viděla vřelou a opravdivou lásku obou milenců, a kdo jí dal právo, zkaziti ji?«

»Ještě se jich ujímej!« durdila se paní radová pokročivši sobě. »Mně se celá ta věc nikterak nelíbí a projevila jsem své náhledy o ní písemně a bez rukaviček matce i bratrovi. Nechť se hněvají; mlčeti nemohu a nebudu. Jde tu ne-li o česť, tedy zajisté o blaho praktické i ideální naší rodiny, jež blouznivý bratr můj lehkovážně sází na vítr. Kam poděly se matčiny bystré oči? Ovšem, ona první vinna jest vším. Jak si bratra vychovala, tak jej má. Následky přicházejí a ohrožují nás. Vím určitě, že měla v plánu tebe s ním zasnoubiti; proč nepůsobila naň? Prostředky měla v ruce. Me domlouvání pouštěl s oblaky.«

»V tom musím proti tobě odpor vésti,« přerušila ji Luisa v řeči. »Nikdy nepodala bych ruku muži, jenž by z pouhé, čisté žádosti srdce a mysli mne nepojímal za ženu.«

»Jsi nepraktická, Luiso, a v neshodách s časem, v němž žijeme. Probůh, pověz mi, co může vypadnouti ze sňatku tak romantického a nerozumného, v jaký bratr střemhlav se žene? Chce-li Jelení udržeti, potřebuje především dobré hospodyně, neboť dobrým hospodářem sám nikdy nebude, a pak peněz, by vyplatil mne a zbavil se dluhův, ovšem nevelkých. Obě ty věci byla bysi ty do Jelení přinesla. A pak, jak může jej trvale oblažovati

dívka prostá a nevzdělaná, vyrostlá v pustinách lesních? Připouštím, že je mladá a spanilá, roztomilá, že má zdravý vtip a dobrou vůli, ale stačí-li to vše takovému Byronistovi, jakým jest on? Nemusí časem přijíti neshoda, nespokojenosť, trápení se obou stran? Tolik mravní síly bratr v sobě nemá, aby s filosofickou resignací snášel a svíjel těžkosti, jež sobě sám strojí a jež ho jistě neminou.«

»To vše jest v rukou božích,« namítala poklidně Luisa. »Možná, že příliš černě vidíš, co samo v sobě posud nejisto. Možná, že jeho nevěsta má samorostlý charakter, jenž přivede jej na pravou v životě cestu. Či není dostatek příkladů, že žena teprve v stavu manželském z chotě svého učinila pravého muže?«

»Ano, kdybysi ty byla jeho ženou,« odporovala radová, »ale takto silně pochybuji, milá Luiso. Dr. Toman jest řádný muž a zná jej dobře. Proč navrhoval matce tak důtklivě, abysi zimu u ní trávila na Jelení? Věděl asi dobře, že úsilí jest potřebí, ač má-li bratr býti zachráněn!«

»Z části i proto nešla jsem k matce tvé na zimu,« podotkla důrazně Luisa.

»Nerozumím ti dobře,« pravila radová.

»Jsem, milá přítelkyně, naproti doktoru Tomanovi u zvláštním poměru,« vysvětlovala Luisa. »Za pobytu svého na podzim, před dvěma lety, oblíbil si mne. K vánocům téhož roku poslal mi dopis, v němž upřímně vyznává se ze své lásky a prosí za mou ruku. Dopis ten byl složen v tak jadrném, mužném a důstojném slohu, že za těžko mně přicházelo naň odpovídati.«

»A tvůj odpis?« tázala se radová všecka udivena.

»Nemohla jsem nabízené ruky jeho přijati,« odpovídala Luisa, »vždyť milovala jsem, jakož posud miluji, jediné bratra tvého. Upřímnosť splatila jsem upřímností, otevřela jsem mu srdce své jako snad žádnému druhému

člověku na světě. Dopis, jenž asi ve dvou nedělích po té od něho došel, přesvědčil mne také, že moudře jsem učinila. Jest on muž hodný důvěry a úcty. Leč v tom se mně nelíbí, že sám o své újmě k tomu pracuje, aby tvůj bratr mne pojal za ženu. Nedala jsem mu k tomu práva a nerada nesu, aby někdo třetí za mne jednal v tak veledůležité, jenom mne se týkající věci.«

»Nevím, nevím,« pravila paní radová velmi vážně, »nešlapala-li jsi odmítajíc Tomana po vlastním štěstí, Luiso. Přiznávám se, že kdybych byla já bývala na tvém místě, že bych mu dala obě ruce své i duši svou. Neboť tak harmonicky vzdělaného a šlechetného muže nepotkáš každého roku na své cestě.«

»Snad nepocítila jsi nikdy tak lásku jako já,« odvětila smutně Luisa; »neboť jinak jistě bysi mne omluvila.«

V tom zaklepáno na dvéře. Služka přinesla psaní od paní Hanušové z Jelení. Třesoucí se rukou rozlomila radová pečeť a přečetla psaní. Zbledla a chvěla se. Bylo viděti na ní, že sama s sebou bojuje, má-li Luise pověděti, co v psaní stojí, čili nic. Odhodlala se k věci první.

»Luiso,« pravila zajíkajíc se úzkostí, »vím, že jsi silna. Zanechám ti tu psaní matčino.«

Odevzdavši dopis Luise odešla.

Luisa přečetla pozorně dopis a sklesla malomocna do křesla. V psaní stálo, že budoucího téhodne pojede paní Hanušová se synem svým pro Parnassii na Šajbu.

VIII.

Rok minul. Po vozové cestě, jež stranou od bavorského Eisenštejnu k Šajbě rozkošnými lesy se táhla, drkotal kočár. V kočáře seděla paní Hanušová. Hanuš sám šel kus před ním prudce do vrchu, ob chvíli nevrle se zastavuje, že kočár tak zvolna za ním jede. Ač spěšnou

chůzí a čerstvým vonným zápachem borového lesa zbarvena byla jeho líce a z očí sálal plamen nedočkavosti, přece bylo na něm viděti, že minulý právě rok hlemýždím jen krokem mu ucházel a že bohat byl strastmi a utrpením.

Psával sice často do Šajby a dostával odtamtud odpověď.

»Jsi-li, Parnassie, živa a miluješ-li mne posud?« bylo jádro všech jeho listův.

»Jsem, Jene, živa a miluji té posud,« bylo jádro všech odpovědí.

V zimé bylo nejhůře. Pro závéje, sněhy a nepohodu nebylo lze po neděle i měsíce korrespondenci vésti. Hanuš nejednou proklínal rozhodnutí matčino. Poslední čas, o žních, bylo také zle, byl příliš hospodářstvím zabaven. Matka totiž vidouc, že Hanuš mermomocí od záměru svého, zasnoubiti se s Parnasií neupoští, uvalovala naň zcela bezohledné starosti o hospodářství.

»Budeš brzy svým pánem; připrav se náležitě pro nové povolání,« tvrdívala, a Hanuši nezbývalo než poslechnouti. Tak stalo se, že poslední časy jen sporé zprávy ze Šajby do Jelení přicházely, což nevrlost mysli Hanušovy dohánělo někdy ku výši povážlivé. A věru, nevrlost ta byla odůvodněna.

Nehledě ani k touze, již ať tak dím duše jeho žíznila po vzdálené milence a jež řečený nepokoj a bezladí v duši jeho budila a udržovala, musel Hanuš po ten rok řadu potyček a šarvátek v lůně vlastní rodiny postoupiti, jež div ho neutkaly. Matka i sestra znaly poetickou mysl jeho a snášely vlídně její výlevy, někdy dosti pestré a výstředné, dokud se jim zdály býti neškodnými. Ale jakmile viděly, že volbou Parnassie zbořily by se všecky ty bašty nadějí a plánů, jež pro Hanuše do budoucnosti stavěly, poodložily povolnosť, zby-

střily hledy i zbraň a daly se se smělým poetou do boje. Paní radová byla osobnosť směru praktického a ducha rázného a nemohla maťce nikterak prominouti, že hned, jak jela za Hanušem na Šumavu, důkladně se neopřela žádosti synově a nenapravila mu hlavu, na bludné cesty zaběhlou. Sama neměla ani za mák po chybnosti o tom, že sňatek tento musí pro Hanuše nešťastně skončiti. Matka její byla paní, jaké musí člověk pohledávati. Náhledy její do života byly obsáhlé a pravé, ale při všem milovala příliš syna svého a právem se domnívala, že nejednala by ani čistě mateřsky, ani čistě lidsky, kdy by o své újmě určovala životní jeho blaho. Přesvědčením svým klonila se ovšem k dceři, vždyť nepřála si také lepší snachy, nežli byla Luisa, a tušila také, že Hanuš sám o sobě ztěžka nalezne pravé shody se životem a blaha trvalého z ní plynoucího. Těšila se nadějí, že nežli uplyne rok, s pomocí dcery své a Luisy Hanuše na jinou, pravou cestu přivede. Leč v pomoci té se sklamala. Sestra rázností svou bratra odpuzovala a nastrojila roztržek, a Luisa nechtěla jíti do Jelení a také nešla. Hanuš zatvrdil se proti dobrým radám a stal se nevrlým, matku přecházela trpělivosť a nezbylo jí posléze jiných prostředkův, než nutiti jej k hospodářským pracím, o nichž věděla, že jsou mu, jako všecky všední práce života, proti mysli. Hanuš i v tom ohledu podnikl s sebou boj, tak miloval nevěstu svou, a když bylo po žních, a větry po strništích vály, docházel rok zkoušky, a paní Hanušová musela danému slibu dostáti a se synem pro Parnassii do Šajby jeti. Tolik jen před cestou vymohla, že svolil Hanuš, aby Parnassie přes zimu a jaro u známé rodiny v Praze zůstala. Tam měla nabyti zevnější uhlazenosti a seznámiti se se společenským blahomravem, jakéhož potřebí pro obcování ve vzácnějších měšťanských rodinách. Oběť tato poslední nebyla již tak krušna Hanušovi, poněvadž sám hodlal

nastávající zimu v Praze stráviti a potřebné přípravy k sňatku svému tam vykonati.

Cesta, kterou se brali matka a syn, sterými se skvěla půvaby. Lesy se stověkými kmeny, vlny bujného života a klidného, zeleného šera; šťavnaté lučiny, hory nad sebou se kupící u údolí je v malebném bezladí rozrývající; sem tam po stráních roztroušená hospodářská stavení; zvonění skotu v lesích se pasoucího, k tomu modré nebe, vonný vzduch, zlaté slunce: jak nerozpínala by se duše sváteční náladou v nekonečnosť?!

Kočár vyjel po příkré, kamenité a nesjezdné cestě z hlubokého dolu na výšinu poněkud rovnou, kdež se pod rozložitým jilmem zastavil. Upachtění koňové těžce oddychovali, kočí bručel a prohlížel povoz, a Hanuš, jenž stále před kočárem šel, přistoupil k matce.

»Hle,« pravil levicí v pravo nahoru ukazuje, »nejsme již daleko! Těch několik stavení v řadě za sebou postavených jest, matko, Šajba. Cesta nyní bude lepší a za půl hodinky jsme na místě.«

»Ještě jest čas, synu,« pravila paní Hanušová prosebně k synu pohlížejíc, »obrátiti se a Šajbu nechati Šajbou. Obětuj mně k vůli milence synovi a budeš mi jednou ruce za to líbati.«

Hanuš se zarděl nevolí a hryzl se v rty.

»Pojedeme dále,« odpověděl pevně a nevrle, a povoz hnul se k Šajbě.

»Děj se vůle boží,« zašeptala pro sebe paní Hanušová.

Dojeli na Šajbu a blížili se k otcovskému domu Parnassie. Hanuš darmo se ohlížel po nevěstě; nikdo jim v ústrety nepřicházel. Jen v pravo od známé nám kolny ležel na louce příchozími nespatřen muž s knihou v ruce v stínu řeřábu. Vedle něho ležela v trávě botanická krabice. Byl to professor Suk. Uslyšev hrkot ko-

čáru vyskočil, jakoby jej uštípl had, zbledl a pravil smutně k sobě:

»On pro ni přijel. Konec všemu. Vím nyní s jistotou, že zbudu na ocet. Nešťastná pošetilost, ta láska!«

Po té šel za kočárem do stavení. U koryta s vodou před okny nalezl Hanuše s matkou, otce Parnassiina a tetu její, příchozí radostně vítající.

»Kde dcera vaše?« tázal se Hanuš prudce a nedočkavě.

»Trochu churava,« odpovídal tázaný.

»Snad mrtva?«

»Nikoliv. Dali jsme ji k lesníkovi as hodinu odtud. On umí výborně léčiti, a Zuzanka si přes zimu tak zasteskla, že domácí prostředky nic nevydaly. Poslední časy byla těžkomyslnější. Snad že nepřicházela psaní od vás.«

Hanuš pohlédl vyčítavě k své matce a zachvíval se při tom nevýslovnou radostí. Z prostých slov horalových nabýval nejlepší jistoty, že Parnassie tak jej miluje, že bez něho ani živa býti nemůže.

»Půjdu za ní, ukážete mně cestu,« zvolal nedočkavě.

»Ukažte mu ji, otče,« pravil Suk; »já zatím pobudu u tvé drahé matinky, Hanuši.«

Hanuš odešel s nastávajícím tchánem svým, a ostatní šli do světnice čistě vybílené a vymyté. Otec Zuzančin však brzy se vrátil; nechtělť Hanuš shledávaje se s nevěstou míti svědka.

Okřídlenýma nohama ubíhal Hanuš do kopce k rozkošné vysočince, potažené travnatým kobercem. V pozadí a v pravo táhly se krásné hvozdy, v levo byla krajina otevřenější, a při cestě mezi dvěma řeřáby stála kaplička zhruba vystavěná, s výstupkem o dvou dřevěných sloupích. Při kraji lesa v pozadí bělala se myslivna se zahrádkou. Blíže se ke kapličce spatřil Hanuš mezi sloupy ženskou postavu, ana klečela na klekátku a modlila se. Chtěl na ni jménem zavolati, tuše, že to nikdo

jiný není než Parnassie; avšak šťastný a burácný pocit, že shledává se s ní po tolika utrpeních, zadrhl mu hlas. I utrhl na lučině parnassii, přikradl se nepozorován za dívku v modlitbách pohříženou, a upustil jí přes ramena kvítek na modlicí knihy. Parnassie obrátila k němu hlavu, vyskočila, upustila knihu, rozpřáhla náručí, zavzlykala, padla mu na prsa a obemknula železnou silou jeho šíji. I Hanuš přizehl ji k sobě jako lev ohroženou kořisť, a ústa jejich srostla v dlouhé políbení, posvěcené slzami, radostí z očí obou milencův kanoucími.

Drahnou chvíli slova ze sebe nevypravili.

»Tys přišel!« zvolala první Parnassie probravši se z proudů nejsladších pocitův.

»Přišel jsem pro tebe,« odpovídal Hanuš; »nikdo na širém světě již nás od sebe neodloučí!«

Parnassie se do jeho duše zahleděla. Hanuš ji chopil okolo pasu, zdvihl ji a odnášel ji do Šajby. Teprve když se blížili k vesnici, všiml si, že postava Parnassie štíhlejší jest nežli před rokem, že tvář její přepadlá a bělostí její že proráží zazelenalá barva. Jen ty otevřené hnědé oči zářily jí, jako zářívaly.

»Trpěla's pro mne, viď Parnassie?« mílel se k ní zvukem soucitu nejněžnějšího.

»Nemohu odpověděti,« odvětila dívka; »leč což na tom, vždyť ty jsi přišel!«

»I já trpěl dost a dost,« dodával Hanuš; »však dejme minulý žal lesním ptákům a oblakům, ať jej roznesou. Shledali jsme se, pryč s tesklivostmi!«

V hostinci na Šajbě bylo dnes veselo. Slavilo se zasnoubení Hanuše s Parnassií. Tři jen osoby chvílemi nad obyčej se zamýšlely; matka Hanušova, professor Suk a otec nevěstin. Hanuš byl Sukovi velmi povděčen, že přišel do hor k jeho zasnoubení, a vyprosil si jej za svědka ku svatbě. Dobrák Suk dal na to ruku. Hanuš si nevšiml, že ruka ta neobyčejně se chvěla v pravici

jeho; neměl ani nejmenší tuchy, co vichří v duši ubohého botanika.

Druhého dne s východem slunce odjížděla celá společnosť dolů k Eisenštejnu. Otec a teta doprovodili drahé dítě až do českého Eisenštejnu, kdež se s ní rozžehnali. Rozšafný horal odevzdal dceru s plnou důvěrou paní Hanušové. Tato vzala Parnassii se synem a se Sukem přímo do Prahy, kdež ji svěřila k vycvičení paní Proškové, u níž i paní radová dovršila vychování.

Za poměrně krátký čas nebylo lze horskou dívku poznati. Elegantnímu městskému kroji brzy přivykla tak, jakoby od jakživa jej byla nosila, a celé chování její, ač nepozbývalo jistého rázu horské prostomilosti, stalo se přes zimu bezvadným a uhlazeným. Mělať Parnassie přirozený bystrovtip, nadání, dobrou vůli a především vytrvalosť, a vzdělání její dle slov paní Proškové pokračovalo parou. Zdraví se vrátilo a zaokrouhlilo její lepou postavu v souměrnosť téměř klassickou, jakož vůbec Parnassie tak zkrásněla, že kdykoliv se objevila na ulici, v koncertě nebo divadle, mladé i staré mužské oči se po ní točily. Hanuš, jenž trávil celou zimu v Praze, rozplýval se blažeností; kdo věděli, že Parnassie jeho nevěstou, záviděli mu.

V měsíci červnu po tom, kdy kvetly růže a voněly jasmíny a akacie, byla na Jelení svatba Hanuše a Parnassie. Sama paní radová Tůmová, jež dlouho se zdráhajíc na domluvu matky přece na svatbu přijela, přiznala se po svém návratě ubohé Luise, že mladá paní švakrová jest zjev v pravdě poetický.

IX.

Bílé Jelení, neveliký to, v zemských deskách zapsaný statek, jenž před lety koupí na advokáta doktora Hanuše, otce našeho hrdiny, přešel, ležel kus cesty za vesnicí Jelením, v rovné a úrodné krajině severních Čech. Byl to jenom dvorec s prostranným dvorem a příslušnými hospodářskými staveními, při nichž stál zámeček o jednom patře, jemuž okolní vesničané ještě od časů roboty »panský dům« říkali. Nad vraty panského domu vypínala se vížka, jejížto zvonec druhdy do roboty svolával, ale nyní dle starého zvyku jen tenkráte se ozýval, když někde v okolí hořelo, nebo někdo na Bílém Jelení ze světa vykročil. Za panským domem a vedle něho ke straně polední rozkládaly se dvě zahrady, jedna ovocná, druhá pro zeleninu a květiny. Zámeček, jak nyní vypadal, vystavěn byl patrně začátkem osmnáctého století; sloh stavby byl vlaský, ale kudrlinkami nějakého venkovského stavitele nechutně znešvařený. Žádný člověk nepamatoval panský dům jinak než čistě obílený a odtud asi pocházel přívlastek Bílé Jelení. Pro tuto bělosť, jež dle dávného zvyku každý třetí rok ode všech posavadních majetníkův obnovována bývala bílením, bylo zámeček daleko široko viděti.

Krajina kol Bílého Jelení dosti byla jednotvárná. Samé role, samá luka. Jen hojná stromořadí švestková, vroubící téměř vesměs polní cesty, dodávala celkovému dojmu něco rozmanitosti.

Obydlí rodiny Hanušových v panském domě nebylo ani příliš prostorno, aniž skvěle zařízeno. Stačilo však pro rodinné potřeby i pro několik hostí, kdyby na Bílé Jelení zavítali. Nejpříjemnější byly pokoje, jichž okna šla do zahrady, kdež od jakživa pěnice i sedmihláskové hnízdili požívajíce ochrany pánů na Jelení. V zimě

pak mohlo si oko potěkati po šíré rovině, sem tam vesnicemi ozdobené. V těchto pokojích ubytoval se Hanuš se svou spanilou ženuškou, v nich rozkvétalo libě mladé jejich rodinné štěstí. Hanuš domníval se, že Parnassie tak brzo na hory nezapomene a obával se toho. Leč strachy jeho byly prachy. Parnassie byla ženou a snadno nalezla tam druhou otčinu, kde usmívalo se na ni štěstí lásky.

»Připadá mi,« pravila nejednou, »jako bych jakživa v horách se nebyla narodila, jako bych tam nebyla vychována. Jsem zcela jiná, znova zrozena, co jsem tebe spatřila a si zamilovala. Nic nechci, po ničem netoužím, než po tobě a lásce tvé.«

Třetího dne po svatbě odjela matka Hanušova s paní radovou. Dostála tak slibu dávno již danému a po dlouhý čas odkládanému a měla také toho velmi potřebí, aby odpočinula sobě v lůně spořádané rodiny Tůmovy a občerstvila se dětinskou poesií vnuků svých po trampotách roku právě minulého, jež všecky její životní síly znamenitě seslabily. Také vzpomínka a vroucí soustrasť s Luisou vábily ji k odjezdu. Dům na Jelení odevzdala péči osvědčené své hospodyně Markyty, dobře védouc, že mladí manželé v zlatých dnech líbánek svých sotva se starati budou o věci vezdejší. Hodlala zbytek léta a pěknější části podzimku u své dcery tráviti, a Hanuš slíbil, že pak s Parnassií pro ni přijede, čímž zároveň odbyti sobě chtěl povinnou, ne velmi milou návštěvu u sestry, jíž čím dále tím více v srdci se odcizoval. Zamýšlel se ženuškou po žních krátkou svatební cestu konati a až se vraceti budou, u Tůmů pro matku se zastaviti.

Ač se svého stanoviště dosti měl příčin nezapomínati matce nelaskavostí a příkrostí, kterých se před svatbou na něm dopustila, přece záleželo mu nemálo na tom, aby matku na Jelení udržel. Předně přála si toho Par-

nassie, jež paní Hanušovou nejen jako druhou matku ctila, nýbrž i opravdově zamilovala, a pak měla jí i Parnassie na Jelení potřebí, jednak aby ji zasvětila matka Hanušova do hospodářství, jednak aby jí radou a skutkem byla pomocna v rozmanitých případech, jimž podrobeny jsou mladé manželky a při nichž láska a ochotnosť manželův nestačívá. Posléze měla matka na Jelení značný vdovský peníz upsaný, a Hanušovi nebylo jednostejné, tráví-li matka život na Jelení neb u sestry. Ku podivu týž poeta Hanuš, jenž jindy všednímu životu a jeho zájmům byl cizí, přicházel, co se oženil, k náhledům, jež každému muži praktického směru se vyrovnávaly.

Matka a hosté odjeli; poslední byl Suk.

Louče se s Hanušem pravil pohnutě:

»Hanuši, opatruj svou ženu jako oko v hlavě. Však přijdu se časem na vás podívat.«

Hanuš a Parnassie zůstali na Jelení sami.

Byl krásný měsíc červen, nejpoetičtější v našem kraji ze všech dvanácti měsícův. Růže kvetly, jasmíny a akacie voněly, pěnice a sedmihláskové prozpěvovali nejsladší své písničky. Na louce i poli, v sadě i háji slavila příroda své líbánky, a Hanuš a Parnassie slavili je s ní, buď v příjemných pokojích panského domu, do nichž otevřenými okny hrnula se vůně květin a ševely ptactva, buď odpoledne v milém chladu zahradním, buď na večer při zapadajícím slunci v šírém poli mezi vlnícím se osením. Opojena štěstím lásky rodinné jak byla Parnassie krásna v líci, jak líbezna myslí svou, jak rozkošna a štědra v citech! Teprve na houpavých ňadrech ženy své přesvědčil se Hanuš, jak krásný život, umí-li člověk ho použiti a jací pošetilci jsou oni těžkokrevní myslitelé, již na život kalnými brejlemi suchopárného umu pohlížejíce prohlašují jej za břímě, jež časem člověčenstvo od sebe bude odvrhovati. On sám druhdy holdoval podobným náhledům, a prostinké, upřímné lidské srdce

Parnassiino jej vyhojilo tak přirozeným způsobem. Ovšem časem se zamýšlel a zaplétal do pochybností, zdali mam či pravda to štěstí, jímž duše jeho se opíjí. Leč pochybnosti ty rozcházely se samy sebou jako mlha v povětří a přesvědčení ovládalo jeho myšlení, že pravda a štěstí pravé a skutečné jest milující žena.

Krásný měsíc červen minul, přišel horký červenec, přihnaly se bouřky . . . Slunce pálilo, obilí v poli uzrálo. Přišly žně a Hanušovi nastala práce, jíž rád se podroboval. Nedbal žízně a potu a v největším vedru myslil na Parnassii, pro niž se potil a pachtil a těšil se na večer, až přijde domů, a drahá ženuška se mu na krk zavěsí a vroucími polibky vedrem osmahlé líce mu osvěží. Pak sedávaje s ní celé hodiny v šeru teplého letního večera při otevřeném okně vedoucím do zahrady, těšil se dvojnásob v měkkém a vřelém náručí jejím ze života, žehnaje dobrotivé náhodě, že mu ji přivedla v ústrety.

Obilí bylo šťastně sklizeno a svezeno do stodol. Nastal oddech a Hanuš pomýšlel na poodloženou svatební cestu. Přípravy snadno se vykonaly, dům svěřili Markytě, hospodářství šafáři, a mladí manželé vyjeli z Jelení. V Praze se zastavili na tři dni u paní Proškové a pak přes Mělník, českým a saským Švýcarskem ubírali se do Drážďan, kdež déle se pozdrželi. Navnadivše se tam na skvostných plodech malířského umění zatoužili po Mnichovu. Odtud přes Deggendorf a rozkošnou Ruzli zajeli na Šumavu, kdež navštívili otce a tetu, již Parnassii sotva poznali. Ze Šumavy zaměřili k Tůmovům pro matku.

Na poslední této cestě zamýšlel se Hanuš. Přese všecky slasti přítomnosti loudily se mu do mysli přitemnělé obrazy z minulosti, z nichž Luisa čím dále tím zřetelněji a mocněji do popředí vystupovala. Tenkrát ovšem nevěděl, co věděl nyní byv poučen Parnassií: že láska ženy více jest než silná vášeň, již rozum konečně přece překoná a jež časem vybledne a pomine. Otázka :

Milovala-li tě Luisa tak jako Parnassie? mysl jeho skoro podésila. Temný hlas ozýval se ve svědomí jeho, že tomu tak a že tím, že tak lehkovážně přenesl se přes lásku Luisinu, zasadil jí ránu pro život její osudnou a hroznou. Jak měl nyní s Parnassií jí na oči jíti? Bolestný a trapný pocit projal mysl jeho a nejraději by byl viděl, nezastaviti se vůbec u sestry. Parnassie, kterouž tvář drahého muže více bavila než neznámá a dosti půvabná krajina, jíž jeli, neušlo, že Hanuš na mysli své přemítá věci smutné a trapné.

I vytrhla jej prostomilým svým způsobem ze zadumání otázkou:

»Co rmoutí tě, muži, že tak se zamýšlíš?«

Co měl Hanuš jí odpověděti? Měl lháti, či vyjeviti pravdu, již by ona při své nezkušenosti životní sotva náležitě pochopila? A pak nebyla by snad žárliva na ubohou Luisu, nebylo by pomyšlení, že myšlénky Hanušovy tak záhy v mladém manželství uchylují se od ní k dívce jiné, vzbudilo v ní podezření, že ona jediná nevyplňuje již docela duše jeho? Hanuš byl jako na trní. Cítil, že v rozhodném nalézá se okamžení, tušil, že pouhá pravda nyní pronesena nejspíše by přinesla spásu, a přece neměl síly ji projeviti a přemýšlel o vhodné a přiměřené omluvě. Parnassie jej v tom předešla. Pravila:

»Vím, že sestra tvá příliš ráda nás neuvidí, a že máš příčinu nemilovati jí; avšak jedeme zároveň pro matku tvou a bolestno by mně bylo, kdybych já měla v rodině sváry rozsívati, a nepěkno ode mne, kdybych neměla se přičiniti, aby smíření mezi námi se stalo.«

Hanuš byl velmi vděčen tomuto výkladu, v němž zároveň zračila se pěkná povaha ženy jeho. Ale po chvíli stal se ještě nepokojnějším, neboť zdálo se mu, že uváděje ženu svou, tu milou prostoduchou holubici, do domu sestřina, zaplétá ji do poměrů, jež jemu i jí časem mohou býti osudny. Proti tomu však postavil

pomyšlení, jež posléze v duši jeho podrželo vrch. Domníval se téměř s jistotou, že útlocitnou Luisu u Tůmův nezastane, že zajisté ještě v čas vyhnula se setkání, jež jí milo býti nemohlo. V tom se podstatně neklamal. Luisa chtěla skutečně odejeti a byla by před příchodem mladých manželův od Tůmův odjela, kdyby nehoda nebyla zvrátila její záměr. Přišla na ni churavost, a rada, paní jeho i matka Hanušova nemohli dopustiti, aby odjela Hanuš zatím opět se rozveselil a spokojen v srdci přestoupil s Parnasií prah obydlí sestřina. V předpokoji však se zarazil, jako by dech z hrobu na něj zavanul: ze salonu zavznívaly sem melancholické zvuky nocturna Chopinova, zamilované skladby Luisiny. Nikdo neuměl tak tu skladbu hráti: Luisa byla u radův.

X.

Ležíť pravda v obecném pořekadle, že osud divně se srdcem lidským hrá. Parnassie, jež posud nikdy neměla přítelkyně, s níž by se dělila o slasti i strasti, oblíbila si hned při prvním setkání Luisu a hned prvního dne svého pobytu u Tůmů vyjevila jí prostě a libě svou náklonnost a nabízela jí své přátelství. Luisa přijímala nabídku velice nepokojně, neboť nemohla ji odmítnouti již z důvodů, jež tato dívka jinak velmi rozumná a zájmův lidského života dosti znalá, nedovedla si posud vysvětliti, a jež mocně veškeru bytosť její ovládly. Nežli Parnassii spatřila, nenáviděla ji přes všecky důvody rozumu, že prostá horská dívka nemůže za to, když vzňala se v ní láska k Hanušovi a že nevědomky ruší a kazí blaho životní dívky druhé srdce šlechetného, jež daleko ji vzděláním předstihuje. Ale jakmile Luisa poprvé spatřila tu lepou postavu ženy Hanušovy a její dětinsky důvěrné oči, jak poprvé uslyšela ten hlas dobrotu

srdce tlumočící a prostolibé vyjadřování myšlének skromných a panenskou vnadou dýšících: stal se v ní obrat v prospěch Parnassiin. Luise dostalo se k ní sympatie, a když jí Parnassie sama přišla v ústrety, nebyla s to, aby odmítla ruku, již jí choť Hanušova k přátelství podávala.

»Vidím,« pravila k ní Parnassie odpoledne téhož dne, co přijeli s Hanušem, »že tak vysoko vzděláním svým nade mnou stojíte, že nikterak sebe k vám přirovnati nemohu; ale vidím zároveň, že jste dobrá a laskavá, a proč bych nechtěla býti vaší přítelkyní, když mně srdce povídá, abych tak učinila?«

Luisa si skrytě povzdychla, ale odolati nemohla. Podala Parnassii ruku a stikla ji křečovitě pevně.

»Nabídka vaše jest vám i mně ke cti,« odpověděla; »ruku na to, že jsem vám opravdu nakloněna.«

»Ach, vy jste dobrá jako med, slečno,« zaplesala Parnassie. »Pojďte, ať vás vezmu okolo krku jako svého muže.«

Luisu obešel mrazík. Ale dala se políbiti a líbala navzájem sama.

Přátelství bylo uzavřeno.

Čin ten tak rozhodný pro pásmo dějin, jež tuto před čtenářstvem svým rozvíjíme, jest ze strany Luisiny podiven, při nejmenším vysvětlení nesnadno přístupen. Leč připomeneme-li, že protivy rychle jako elektřina ženským srdcem tytýž procházejí a scházejí se a že Luisa zvykla byla vždy šlechetně a rozumě jednati a cítiti: neuhodíme asi daleko od pravdy, domníváme-li se, že Luisa jdouc směrem povahy své nemohla odmítnouti nabízenou ruku Parnassiinu a byť byla tato sokyní její, prve nenáviděnou. Pravíme důrazně, že Luisa se nepřetvařovala. Paní radová se tomuto novému svazku divila, matka její byla mu vděčna. Cenila povždy Luisu vysoko, nyní ji téměř zbožňovala.

To vše stalo se odpoledne, když Hanuš s radou Tůmou odešel, aby s ním rozprávěl o právních záležitostech sestry své k podílu jejímu na Jelení se vztahujících. Na večer se teprv oba pánové vrátili, a za večeře divil se Hanuš nemálo tomu, že Luisu všecka podjatosť za jeho přítomnosti opustila a že Parnassie s bývalou jeho milenkou nejvíce a nejsrdečněji se obírala.

Sotva byli sami v ložnici, pravila k němu Parnassie všecka prostosrdečná:

»Jak výtečná a dobrá dívka je Luisa! Jak velebím za to Boha, že jsme spolu navždy přátelství uzavřely!«

V Hanušovi zarazila se krev mile ojařená. Snad poprvé, co byl ženat, pravil jaksi chladně a nevrle k ženě své:

»Jednala's kvapně, dítě mé, a dala jsi se unésti příhodnému okamžiku. Neznáš lidí a jejich zájmův a otevíráš srdce celému světu dokořán. V Luise můžeš se znamenitě sklamati!«

Zaražena více tónem nežli obsahem těchto slov odpovídala Parnassie:

»Nemyslím, že jsem učinila chybu. Vždyť jsem před dvěma lety také tak jednala k tobě, a ty jsi stal se mým a ocenil mé jednání. Proč by i Luisa je neocenila a nestala se také mou?«

»Z tisíce mužů jeden jednal by tak jako já,« odvětil Hanuš hrdě. »Štěstí bylo pro tebe, že jsi přišla na mne. Jiný byl by třeba tvé jednání úsměšně posoudil a odešel. Luisa není Hanuš; jest, jak už lidé bývají.«

Parnassie se zapálila, bylo jí téměř do pláče.

»Však bych nebyla za jiným mužem šla, jako jsem šla za tebou,« pravila vyčítavě; »a v Luise se srdce mé neklame. Jest ona jistě hodna lásky každého šlechetného srdce.«

Hanuš se zarděl nevolí. Žena jeho nevědomky opakovala slova, jež Dr. Toman na Jezerní stěně byl k němu pronesl. Tanulo mu již na jazyku slovo: »Zkrátka, já

tomu nechci,« leč v čas nahlédl, že by tou odpovědí tvrdě se dotekl srdce své ženy. Byl vůbec na vahách, co má ženě své odpověděti. Cítil, že vina, které se na Luise dopustil, počíná se na něm mstíti, a litoval již, že nežli přijeli k Tůmovům, pravdy Parnassii nepověděl. Snad byl ještě nyní k tomu čas? Hanuš nenáležel k silným, rozhodným povahám. Nebyl při chuti zpovídati se choti své z hříchu svého a nyní tím méně, čím více byl přesvědčen, že Parnassie Luise nadržuje.

Choť jeho neměla ovšem ani zdání o tom, co vichřilo v jeho útrobách, a pravila po chvíli:

»Vím, co učiním, a ty jistě nebudeš proti tomu. Pozvu si Luisu k nám na Jelení.«

»Toho neučiníš,« vyjelo prudce z Hanuše.

Parnassie se zalekla.

»Chci tě ve všem poslouchati, drahý Jene, ale . . .«

Nemohla dále mluviti. Bolestné pohnutí zadrhlo jí hlas, slzy jí vstoupily do očí. Hanuš se zarděl hanbou sám nad sebou.

»Prozatím toho nech, Parnassie,« nutil se k laskavosti a vzal choť svou vlídně za ruku.

»Bože,« pokračovala Parnassie slzíc, »já nechtěla tě nikterak zarmoutiti, muži můj. Či řekla jsem něco zlého?«

»Neřekla's nic zlého, Parnassie,« chlácholil ji Hanuš; »ty ani nic zlého říci nemůžeš. Ale jsem dnes trochu nevrlý. Sestra je tak bezohledna ke mně a švakr také. Jsem mrzut. Jdi spat, dítě mé; zítra budu zas ten starý, tebe tak vroucně milující muž.«

Parnassie ho zlíbala a uložila se k spánku. Dlouho nemohl ani jeden, ani druhý usnouti. První símě neshody padlo do lásky jejich. Tlačilo, bolelo. Poprvé, co byli svoji, noc jejich nebyla dobra.

Druhého dne byl Hanuš veselejší a zdánlivě opět ve své míře. Když pak choť jeho opětně s přáním se

vytasila, že pozvala by Luisu na Jelení a ji hned vzala s sebou, nekladl hrubě proti tomu odporu domnívaje se téměř s jistotou, že Luisa podle povahy své ani nemůže takového návrhu přijati. A nebyl také na omylu. Luisa zajisté vyslyšela vděčně návrh mladé paní, ale přivedla delikatně tolik námítek proti němu, že Parnassie čelo skabonivši od svého záměru upustila. Při tom však přece vynutila na Luise slib, že budoucího jara nebo léta na delší dobu k ní přijede. Bylo to snad poprvé, co Luisa dala slib, jehož nemínila vyplniti. Kárala také samu sebe z toho, ale na ten čas nebylo jiného zbytí. Jinak po těch několik dní, které Hanuš s chotí svou u Tůmův strávili, přátelství obou ženštin se nezviklalo, nýbrž spíše utužilo, a když Hanušovic od radův odjížděli, slzely Parnassie i Luisa slzy opravdového smutku. Luisa pak vyjádřila se paní radové zcela bez obalu, že choť Hanušova jest nejen zjev poetický, nýbrž i dobrá i útlocitná žena, jež svou přirozenou lahodou každé nepodjaté srdce pro sebe zaujme.

Mladí manželé byli s matkou opět na Jelení. Zima zvolna přiklusala s větry a sněhy, a v panském domě odvíjel se život domácí, tichý a příjemný. Hanuš obíral se pilněji hospodářstvím a v něm nalézal zalíbení, choť pak jeho jsouc pečlivě a rozumně vedena paní Hanušovou, k níž vinula se dětinskou oddaností, doplňovala na sobě pozvolna nedostatky, jež povrchní vychování v horách při ní zůstavilo. Již po několika měsících bylo na Parnassii viděti, že vychovatelský takt její tchyně byl šťastný. Nestírajíc se snachy, co původně pěkného při ní bylo, přizpůsobovala ji s dobrým prospěchem k poměrům, v něž byla osudem zanesena. Hanuš to pozoroval a byl matce za to vděčen, a ač cítil podle svého vzdělání velikou mezeru mezi sebou a Parnassií, přece oddával se dobré naději, že měkká ruka matčina příkrosti mezery té zmírní a časem vyrovná. Nemohlo ani jinak býti,

nežli že Hanuš ze zimničné rozechvělosti, do níž prudká láska ho přivedla a v níž jej touha po vzdálené milence nad obyčej dlouho udržovala, pomalu střízlivěl a že chladněji a povážlivěji pohlížel na obrat života svého, způsobený sňatkem s dívkou, jež co do vychování a vzdělání ani zdaleka s ním měřit se nemohla. Již při návštěvách, kterým nebylo lze ze slušnosti se vyhnouti, míval příležitosť Parnassii k jiným paním přirovnávati, a tu ovšem mnohé poznání nevypadlo ve prospěch jeho manželky. Posud však miloval tolik ženu svou, že přenesl se s dosti statečnou myslí přes leckteré neshody, vlídné pak slovo matčino bývalo blahodějným prostředníkem mezi ním a ženou, jež nikterak pro přirozenou svou dobrotu netušila, že Hanuš přísněji všecko její jednání posuzuje, nežli druhdy činíval. Ona ve svých citech k Hanušovi ani o vlas se nezměnila a hrdlem by byla stála za to, že Hanuš posud ten, který býval k ní.

Jedna však věc tísnila mysl Hanušovu více nežli všecky právě jmenované. Bylo to častější pomyšlení na Luisu, jež od sebe zapuzoval, ale jež přes všechen jeho mravní odpor do duše jeho se vracelo. Nemohl se tomu ubrániti, aby nepřirovnával Luisu k Parnassii.

Hanuš nevěřil v zloduchy, jež prý se srdci lidskými hazardní hry provádějí, nemohl však myšlénku tu v duši své vyhladiti, že jen zloduch vnuknul jeho ženě potřebu uzavírati přátelství s Luisou, kteréž, jak sám nahlížel, snadno mohlo se státi semenem neštěstí pro rodinné jejich blaho.

Bledá, bolem a resignací jaksi zidealisovaná Luisa, ač obcoval s ní v domě sestřině jen potud, pokud společenská slušnosť mu to přikazovala, dojala ho mocněji a trvaleji, než by si byl pomyslil. Nebyla k němu jen zdvořila a chladna, jak vším právem toho zasluhoval a očekával, nýbrž i laskava, což domýšlivého mladého muže pomátlo. Viděl v tom více než společenský blahomrav,

ano domníval se, že láska k němu posud ze srdce jejího nevymizela. To lahodilo ješitnému muži a dodávalo v jeho očích zamítnuté milence lesku a zajímavosti. Stavě ji v duchu proti Parnassii dobíral se přesvědčení, že ovšem tato vnadným dítětem přírody, onano však zjevem, bohatým duševním životem zušlechtěným a uměním zkrásnělým a tudíž nekonečně zajímavějším. Leč k čemu výkladu, kde věc sama ze sebe se podává: myšlení Hanušovo vystupovalo z kruhu, jehož středobodem byla láska k Parnassii a v němž tak dlouho kolotalo a chýlilo se zpovolna ke středu jinému, jenž byl Luisa. Měsíce uplynuly od dob, kdy Luisu u sestry opět spatřil, leč myšlénky a city jeho houpaly se posud jako na váze brzy v tu, brzy v onu stranu, a bylo potřebí jen mocnějšího vznětu a ubohé nic netušící Parnassii mohlo nadejíti nebezpečenství i zkáza.

Hanuš sám věděl, že zmítá se na nebezpečné váze a cítil potřebu poraditi se s někým, kdo vlídně by jej vyslyšel a moudrou radu poskytl. Dr. Toman přitanul mu na mysl. Hanuš nevěděl, že Luisu miluje, a doktor zdál se mu proto býti zcela objektivným. Leč něco jej od dávnoletého přítele odpuzovalo. Vzpomněl si, že Toman zavolav matku jeho na Šumavu, tím překaziti chtěl sňatek s Parnassií, kteréž jednání se strany přítele při nejmenším za příliš smělé a bezohledné pokládal. Kdyby byl dále duši svou Tomanovi nyní odhalil, bylo by se dostalo příteli znamenitého dostiučinění za jeho domysl, že sňatek s Parnassií špatně proň vypadne. To zprotivilo se hrdému Hanušovi, i odmítl radu Tomanovu již napřed. Na Suka ovšem také vzpomněl, než ten zdál se mu býti jenom suchopárným odborníkem, jemuž zájmy lidské jsou čínskou biblí.

Nezbývala než matka.

I před ní se Hanuš ostýchal, a když posléze na tom se usnesl k ní o radu se uchýliti, odkládal a odkládal,

až bylo promeškáno. Na ženu svou při všem tom ani Hanuš nepomyslil; neboť soudil, že nemá ani dosti předběžného vzdělání, ani zkušenosti, ani potřebné chladnosti, aby nad stavem duše jeho nepodjatý vynesla soud, a to tím více, ano jí šlo o vlastní blaho a souditi by musila u vlastní při.

Zloduch jeho povahy a žádný jiný snul potají osidla; jak a kdy je zadrhne, to bylo skoro již jen otázkou časovou.

XI.

Mrazy přešly, sněhy roztály, vody se dmuly a vlažní větrové rozvlnili se po krajině. Naděje, že jaro jde, stávaly se skutkem. I do pokojů panského domu na Bílém Jelení zavítala jarní naděje a nadchla vůní a radostí po měsíce uzavřený vzduch. Nebylo již pochybností, že Hanuš bude otcem a matka jeho babičkou.

Blahá tato zvěsť vzpružila mysli našich přátel a rozvlnila je v jeden radostný proud, jenž neměl hladce splývati životem jejich.

Začátkem měsíce května rozstonala se paní Hanušová. V začátcích nepříliš patrné ochuravění bralo průběhem prvního téhodne povážlivější ráz na se, v druhém přibývalo nebezpečenství, v třetím tíhlo k vrcholu a dospělo k rozhodě a převratu. Ctihodná trpitelka odebrala se u věčný sen. Hanuš a Parnassie opatrovali nemocnou jako oko v hlavě. Parnassie zejména neopouštěla lože její ani ve dne ani v dlouhých smutných nocech a oslazovala ochotnou posluhou, trpělivostí a laskavostí poslední dni života ubohé paní. V jejím náručí také matka Hanušova skonala.

Paní radová přijela asi týden před smrtí matčinou na Jelení a byla očitou svědkyní toho, jak ochotně obé-

tovala se švekruše pro její matku. Antipatie, již povždy chovala k Parnassii, rozešla se sama sebou a změnila se v úctu a opravdivou náklonnosť k šlechetné ženě Hanušově. Nejen že souhlasila nyní s Luisou, že švakrová jest dobrá a útlocitná žena, ale přesvědčila se, že jest ženou pravé obětavosti, jíž upírati úctu a náklonnosť bylo by nejen pošetilostí, nýbrž i hříchem.

Zvonec na vížce nad vraty panského domu v Jelení se rozezvučel ku pohřbu, vesničané sešli se ze všech stran, a nejvážnější sousedé odnesli rakev s mrtvolou do vsi na hřbitov, kdež uložili ji v hrobce vedle rakve nebožtíka pana Hanuše. Když odcházeli od hrobky, div se v Parnassii srdce žalostí neutrhlo. Opírala se o rámě drahého muže svého a přece se jí zdálo, že dobrý anděl života jejího se zesnulou navždy od ní odešel; tušíváť už někdy člověk, aniž by věděl proč, co číhá naň za temnými chmurami budoucnosti. Ostatně odešel s umrlou matkou nejen její dobrý anděl, nýbrž i dobrý anděl Hanušův. Její muž to věděl skoro s jistotou a kráčel vedle ní jako bezduchá socha.

Paní radová odjížděla z Jelení všecka starostliva. Nešlo jí o vlastní zájmy, neboť matka její nebyla již mladá a neměla silného zdraví, a praktická paní věděla, že dříve nebo později pojede na pohřeb do Jelení; ale šlo jí o Parnassii, o níž věděla, že v několika krátkých měsících nutně bude míti potřebí, kdo by ji na Jelení při hospodářství zastal a vůbec jí byl laskavě po ruce v okolnostech, o nichž mladá, nezkušená paní neměla ani pojmu. Že paní radová již na cestě především pomýšlela na Luisu, byla věc přirozená, leč provedení zdálo se jí hned s počátku nesnadným. Domnívala se právem, že Luisa posud přes všecko příkoří Hanuše v srdci nosí, a v tom viděla nebezpečenství pro dobrou Parnassii. O Hanuše samého se nebála; myslilať, že vůbec nikdy Luisu nemiloval.

»Snad maluješ si zbytečné strašáky,« pokojila sama sebe, »a vplétáš romány do skutečnosti. Vždyť mírná a pevná povaha Luisina nejlepší jest zárukou, že obavy tvé jsou bezpodstatnými stíny!«

Takto rozjímajíc a určitě se nerozhodnuvši přijela domů a tajila se prozatím se zámyslem svým před mužem.

Luisy tenkrát u radů nebylo. Bylať před minulými vánocemi odjela do Vídně k druhé tetě své, bezdětné vdově po státním úředníku. U ní pro čas nalezla, čeho hledala, pokojného totiž přítulku. A skutečně počala v zimě u tety okřívati a zotavovati se z těžké a bolestné pohromy, již Hanuš sňatkem svým na ni uvalil a pod jejímiž následky mysl její na dlouhý čas ztemněla a srdce trnulo. Vůbec nezamýšlela tak brzy do Čech se vrátiti a chýlila se k zámyslu, že nejlépe bude pro pokoj srdce a mysli její, nevrátí-li se již do vlasti. Teta její, sestra po nebožtíku otci, nebyla sice paní jemné duše a povaha její měla stránky, které nikterak Luisu vábiti nemohly, ale při všem bylo lze dobře s ní vyjíti. Také nemyslila Luisa dlouho u ní pobyti i činila přípravy k samostatné existenci. Však i v cizině nespal démon Luisin. Jal se ji láskou pronásledovati pán v nejlepších letech, ale docela všední povahy, jenž bezpochyby věděl o pěkném jejím jmění a pro ně i na Luisu měl zaměřeno. Luisa pronikla brzy jeho zámysly a snažila se slušným způsobem nápadníka svého se zbaviti. Při tom však vrazila na odpor u tety, u níž chytrý ženich dobře byl zapsán, a jež jala se domluvami neteř svou trápiti a vyčítati jí nepraktické blouznění, kteréž dle slov jejích nemohlo vésti k dobrému konci. Luisa nechtěla mermomocí důvodům tetiným rozuměti a tak stal se mezi nimi rozstrk, jenž časem přesahoval míru snesitelnosti. V ten čas dostala dopis od paní radové. Zvala ji neobyčejně laskavě a důtklivě k sobě a odůvodňovala žádosť tím, že co Luisa odjela, děti nejen málo v mravech

a vědění prospívají, nýbrž i patrně pustnou, a že sám rada těžce nese, že není tu »emancipované slečny preceptorky«, jež prý tak zdárně »umí vládnouti kantorskou ferulí«.

Luisa pozapomněvši pro dotíravost nápadníka na ostatní své plány přislíbila a ohlásila paní radové, že přijede a dostála asi v čtrnácti dnech svému slovu. Když již seděla v kupé s nějakým starým pánem, podle všeho kupcem a cizozemcem, a čas k odjezdu vlaku docházel, vstoupil do vozu k nim mladý muž. Byl to Dr. Toman. Luisa se zarděla nejprve překvapením a radostí, pak nelibostí. Zdálo se jí býti prosto vší pochybnosti, že radová Tůmová prozradila Tomanovi, že nový nápadník ji ve Vídni pronásleduje a že Toman jen k vůli ní byl ve Vídni. Bylo to Luise proti mysli. Troufala si již sama býti paní svého osudu, k čemu míchal se ve všem Toman tak důsledně v záležitosti její. Vytrvalosť jeho byla pevnější, než vytrvalosť vídeňského ženicha. Luisa naprosto se mu nelíbila.

Dr. Toman, zardělý až po uši, podával jí ruku a pravil nejistě a líčeně:

»Jaké štěstí pro mne, tak z nenadání s vámi se, slečno, sejíti!«

Luisa neodmítla ruky jeho a odvětila odměřeně:

»Co přivedlo vás do Vídně, pane doktore?«

Dr. Toman se ještě více začervenal před pronikavým jejím hledem a odpovídal:

»Soukromé záležitosti, slečno.«

Luisa měla již na jazyku otázku, zdali ty záležitosti i jí některak se dotýkají, ale v čas odhodlala se opatrně mlčeti.

Toman po chvíli pokračoval:

»Smím-li se tázati, slečno, jedete k Tůmovům?«

»Jedu,« odpověděla úsečně Luisa.

»Pak dovolil bych si i druhou otázku pronésti: zajedete také na Jelení?«

»A proč se tážete na to, pane?«

»Slíbila jste, tuším, mladé paní Hanušové, že tak učiníte?«

»Slíbila jsem a na mně jest, podle vůle vlastní slib vyplniti nebo poodložiti.«

»Zdá se,« omlouval se Toman pozoruje její úsečnost a nevrlost, »že křivě mě posuzujete. Neleží v mé povaze, abych snad se osměloval vyvraceti úmysly vaše.«

Luisa se mrzutě zachvěla. Cítila, že Toman výborně ví napovídati, čeho nechce se mu dopověděti. Však neměl se dlouho z převahy své těšiti. Pravila k němu pod barvou ironie:

»Rcete, pane doktore, že kdybyste měli právo k tomu, sotva byste dopustili, abych jela na Jelení?«

»Kdybych měl právo k tomu,« odvětil Dr. Toman, »zajisté by vám něco takového ani nepřipadlo.«

»Neznáte nás ženských, pane doktore. Mámeť od jakživa své pestré myšlénky. Leč dovolte nyní mně otázku. Jste posud neženat?«

Toman zarděl se nevolí.

»Žert takový, slečno, jest pro mne krušný,« doložil trpce a vyčítavě.

Luisa se zarazila. Sklopila oči, neodpovídala. Cítila, že ji posud opravdově miluje a že ho urazila. Jak jiné, jak mužné bylo jeho jednání, přirovnala-li jej k Hanušovi! Chtěla ho odprositi, ale bála se, že by z toho čerpal nové naděje. Co ji od toho muže odpuzovalo? Či nejednal z lásky ostříhaje tak bedlivě kroků jejích? Či jednal jen ze sobectví jako každý jiný muž? Kdyby byl několik let čekal ve svém zátiší a pak přišel a řekl: »Luiso, chcete být nyní věrnou ženou mou? Nuže podejte mně svou ruku«: sotva by se byla zdráhala vložiti ruku svou do jeho. Leč posud nepotřebovala

opatrovníka a vůbec nikdy, dokud si ho nezvolila. Snesla statečně tu nejtěžší ránu, nebála se již ničeho horšího. Či myslil, že kdyby šla na Jelení, znova by podlehla vášni své? Takové pomyšlení se strany Tomanovy ji urážželo a pro nic jiného nemohl přece přijeti do Vídně za ní. Patrno, chtěl ji varovati. Tím rozstupovala se znova mezera mezi ní a Tomanem. Stal se jí odporným, ač hoden byl pravé úcty a vřelého soucitu.

Rozhovořili se sice opět znova, ale nesmluvili se, nepřiblížili se k sobě. Toman se přesvědčoval čím dále tím více, že marně konal cestu za Luisou, že nejsladší myšlénka jeho duše rozpadá se v mrtvý popel. Však v popelu bývají jiskry a ve sklamané duši lidské kmitají naděje přes všecky pohromy. Byl pravým mužem, zažil již leckterou porážku, ale zbraně odložiti nehodlal.

O dvě stanice dříve nežli Luisa opustil Dr. Toman vlak. Luisa přijela k Tůmovům v mysli nepokojna a přes míru napjata. Nezmínila se ani slovem paní radové, že sešla se na železnici s Tomanem a nesla vůbec nelibosť k ní, že tajemství dopisů jejích Tomanovi svěřuje; neboť nebyla v pochybnosti, že jen přičiněním její přítelkyně doktor za ní do Vídně přijel. Stav duše Luisiny byl vůbec nepokojen a nejist a jakkoli snažně pracovala, aby z rozporů vybředla, přece nespatřovala svému rozčilení ani pravé míry, ani pravého konce. A byla nyní poklidné mysli více potřebna než kdykoliv jindy.

Druhou asi neděli po příjezdu Luisy přišel dopis od Parnassie. Připomínala v něm Luise slib, jejž jí v loni dala, způsobem nejsrdečnějším a prosila ji, by ihned k ní přijela, že jí má potřebí jako soli na chléb.

Luise bylo se s paní radovou poraditi. Tato pro první chvíli nevyslovila se rozhodně a vyžádala si, aby prve se svým mužem o té věci porozprávěti mohla. Příležitosť k tomu naskytla se ještě téhož dne k večeru.

Pan rada, jako každý soudce, znal lidí více se slabých a rmutných stránek jejich a řídíval se svou zkušeností ze soudní síně i v obecných případech života. Vyslechl pozorně, oč běží, odvážil všecky důvody paní své a postavil se jí suše na odpor.

»Srdce ženské,« pravil v drastickém svém způsobě, »emancipované i neemancipované, jest jako sirka; chytne, kdy može. Kdyby šla Luisa na Jelení, vidím v tom nebezpečenství pro švakrovou i švakra. Při nejmenším byla by to hra odvážlivá, do níž neradím, abysi strkala prsty.«

Paní radová ujímala se obratným jazykem Luisy a vyčítala muži, že nechce uznati vzácného jejího charakteru, jenž je nejlepším rukojemstvím, že domysly jeho nemají podstaty.

Pan rada se potutelně k tomu usmíval a prohodil:

»Pošli tam nějakou zkušenou ženu anebo jeď sama.«

I proti tomu měla výmluvná paní radová nejeden závažný důvod. Praktická a pro domácnost svou žijící paní nepochopovala, že by delší čas od muže svého a dětí vzdálena někde mohla vydržeti. Vlastní její hospodářství šlo jí nade všecko. Také byla přesvědčena, že její muž, kdyby k tomu přišlo, nedal by svolení k tomu, co více žertem navrhoval. Věděla dobře, že ač na pohled nebyl nejlaskavějším manželem, přece na ní visel tělem i duší.

Rokovali spolu ještě drahnou chvíli, až panu radovi se přihodilo, co přiházelo se mu obyčejně v konferencích se svou paní. Propadl se svým odporem. Ale při tom jako pořádný konstituční občan podal své ohrazení v ten smysl, »že nesmí mu paní přicházeti s nářkem, přihodí-li se skrze návštěvu Luisy na Jelení něco zlého.«

Luisa na to ještě některý den se rozhodovala. Hanuš jí nebyl posud lhostejným a přese všecky bolesti, které necitelností svou jí připravil, kmital se v tichých chvílích dumání jeho obraz v mysli i srdci jejím. Leč naproti tomu myslila, že přesvědčena jest, že nikdy jí nemiloval

a také již milovati nemůže, a pak měl doktor Toman poučen býti, že není potřebí, aby jednání její spolu určoval. Začátkem srpna odjela k Parnassii.

Když se Toman o tom na svou žádosť od paní radové dověděl, vzdychl si:

»Přeceňuje se a odvažuje nebezpečenství. Jest příliš ideální. A přece čím dále, tím vroucněji ji miluji. Bože, chraň mi ji!«

XII.

Se starého již, avšak libozvučného piana, jež stálo mezi okny ve velkém pokoji panského domu na Jelení a od těch dob, co Helena se provdala, odpočívalo, sňata byla kletba mlčení. Struny jeho rozezvučely se opět a mluvily pod umělými prsty Luisinými vzácnými a srdcejemnými akkordy básní Beethovenových a Chopinových.

Byl večer druhého dne, co byla Luisa na Jelení. Večer letní, teplý a jasný. Jednotvárné, avšak nikoliv nepříjemné cvrkání cvrčkův a kobylek v polích vábilo ducha k sladkému dumání. Obě paní byly nahoře ve velikém pokoji. Luisa hrála, Parnassie poslouchala s vděčnou myslí. Oblibovala sobě tak pěknou a jemnou hru Luisinu, že by byla celou noc poslouchala. Náleželo to již k libůstkám, jaké mívají paní, Bohem za svou lásku požehnané. Okna byla otevřena, a akkordy hry Luisiny rozlévaly se čarotklivě večerním šerem po zahradách, k zámečku přiléhajících.

Hanuš byl v květnici a poslouchal. Všecka jeho jsoucnosť vstoupila uvolněna vzhůru u všeblaživé bezmezí. Seděl za stolem v besídce, v pravém rohu květnice na uměle naneseném kopečku vystavěné, z níž pěkně viděti bylo do šírého pole. Žlutavě červené květy růže z Jericha, oplétající laté besídky, ovívaly jej líbeznou, na

polo opojnou vůní. O levici hlavu opíraje pravicí klepal tužkou o desku stolní, což míval zvykem, kdy vzcházela v duši jeho síla k básnickému tvoření. Po léta již nesepsal žádné básně, dnes po dlouhém čase city jeho slévaly se v myšlénky, myšlénky v tvar, tvar v libý sklad veršův. Rozevřel svůj příruční hospodářský kalendář a dal se do psaní. Básnil o Luise. Hudba ve velkém pokoji dozněla, ne však v duši Hanušově.

Slasť projela divokou silou jeho srdce, když včera před polednem pomáhal Luise z kočáru. Nemohouc sama chtěla Parnassie, aby jel přítelkyni její naproti. Překonal se a odmítl její přání. Zachvěl se lítostí nad ženou svou, jež samochtíc vrhala se do záhuby. Bojoval poslední boj, má-li býti k Parnassii upřímným čili nic. Neměl dosti mravní síly. Byl romantik, ztrácel pevnou půdu pod sebou a podával se víře v osud, jenž vyplniti se musí. Boj ten byl poslední objev dobrého anděla jeho a Parnassiina. Jakmile Luisa přestoupila práh domu Hanušova, bylo veta po domácím štěstí mladých manželův. Choval se k bývalé milence slušně, zdvořile, přívětivé; vše na oko. V duši jeho zmáhala se úsilné vášeň. Tajil ji bedlivě z opatrnosti, aby na čas klamal Luisu, aby v nevčas nezapudil jí z Jelení. Vědělť, že bystrozraká. Jednáním svým upevnil hosta v domnění, že hostitel nikdy jí nemiloval, že s pokojným svědomím může kousek života obětovati Parnassii za její lásku k ní.

Byl letní večer, teplý a jasný. Paní nahoře v pokoji se rozhovořily. Parnassie mluvila o štěstí, které ji očekává, a šířila se v řeči své více o muži svém, než o sobě. Nevěděla, jak krušno při tom Luise okolo srdce, jak trním oplétá měkkou její duši. Luisa tušila, že nejednala dobře a rozvážlivé, odebravši se na Jelení. Doktor Toman tanul jí na mysli. Šeptal jí dobrý její duch, aby odešla, leč jak se omluviti před Parnassií? Nebyl by krok ta-

ková zřejmou slabostí? Luisa byla hrda na svou sílu. Neklamala samu sebe, myslíc, že nemůže odejíti?

Parnassie zatoužila po Hanušovi. Navrhovala, aby šly za ním do zahrady. Šly dolů.

Přibližovaly se již k besídce, když zaslechl Hanuš hovor jejich. Vyskočil. Šel jim všecek rozladěn v ústrety.

Mluvili o tom i onom. Hanuš byl roztržit. Paní toho nedbaly, jsouce zaujaty myšlénkami navzájem se měnícími. Parnassii počalo býti chladno.

»Půjdu pomalu nahoru,« prohodila; »libo-li vám, zůstaňte ještě v zahradě a pobavte se. Jest příjemný večer.«

V Hanušovi se při těch slovech srdce stáhlo. Přemohl se.

»Půjdeme také s tebou,« pravil, »nemá-li slečna nic proti tomu.«

Luisa byla mu z toho vděčna. Domnívala se, že Hanuš již dolů nepřijde, a podotkla:

»Projdu se ještě trochu po zahradě. Jeť večer věru příjemný.«

»Pak aspoň Parnassii doprovodím nahoru,« pravil Hanuš a odcházel s chotí do domu.

Teprve když odešli, připadlo Luise, že slova Hanušova byla neurčita a že uzavírají v sobě možnosť, že ještě vrátí se k ní do zahrady. Zachvěla se a rozhodla se. Přijde-li ještě Hanuš, pak vyhledává její společnosti, a ona jistě odjede z Jelení; pakli nepřijde, zůstane.

I Hanuš byl opatrný a chytrý. Ač jej srdce ponoukalo k Luise do zahrady a sama Parnassie k tomu jej vybízela, nešel dnes již dolů, jakoby tušil myšlénky, jež Luisou lomcovaly. Nechtěl asi také hned ze začátku všecko do hry vsaditi. Zůstal nahoře. Luisa si dole oddechla. Procházela se asi hodinu mezi květinami a šla pak na odpočinek. Leč neměla dnes rovněž tak dobrou

noc jako Hanuš. Jen Parnassie šťastně spala. Hejno sladkých snův o spanilém děťátku, jímž obdaří Hanuše, poletovalo kolem duše její mile štěbetajíc a laškujíc.

Uplynulo několik krátkých neděl, zdánlivě tak hladce, že nemáme nic zvláštního, co bychom čtenářům zaznamenali. Leč jako vody s tichými hladinami bývají tytýž nebezpečnější než proudové živí, s povrchem nepokojným: tak i minulé dni a neděle pod svou zdánlivou jednotvárností skrývaly více nehod a žalostí, než kdyby se jimi bylo snulo celé pásmo rozmanitých událostí. Z lásky Hanušovy k Parnassii shasínala jiskra po jiskře, a nová náklonnosť k Luise rozněcovala se v plamen vášně. I Luisa byla nepokojna. Vřelo v duši její něco, čeho sobě náležitě vysvětliti nemohla a snad i nechtěla. Přeceňovala své síly a nepozorovala na sobě, že Hanuš jako neviditelný magnet táhne duši její za sebou v kruh, jenž nyní jí byl mnohem nebezpečnější nežli před dvěma a více lety. Oba mívali příležitosť zaplétati se třeba u přítomnosti Parnassiině v pohovory, jež mocně zajímaly a vábily jednoho i druhého a v nichž i v odporech a hádkách příbuznosť jich ducha navzájem je poutala. Dobromyslná Parnassie ovšem jim v proudu myšlének nestačila a cítila, jak daleka jest vzdělanosti, jemnosti a bystrosti jich ducha, ač nedávala snad nelibosť tím povstalou na jevo, aniž snad jim záviděla: vždyť všecka bytosť její rozplývala se v lásce k Hanušovi a v nadějích na potomka, jejž nosila pod srdcem. Snad byla tomu ráda, že duchaplná její přítelkyně nalézá u muže jejího náhrady za to, čeho ona jí ve své prostoduchosti poskytnouti nemohla. Ona jediná byla pokojna a šťastna a domnívala se, že kráčí po půdě pevné, zelené a květnaté, i neměla tušení, že zanesl ji osud na nejistý a klamný povrch bezedného močálu lidských vášní a náruživostí. Stav Hanušův byl již velmi povážliv. Duše jeho rozprostírala se v elektrické napjetí. Jiskra hrozila vší silou

vyskočiti do duše Luisiny. Nic jiného již nebylo třeba, nežli přiměřenějšího sblížení mezi nimi.

Asi deset dní před tím, než čas Parnassii měl vypršeti, aranžoval nejmilejší soused Hanušův, statkář Srch, slavnosť pro okolí dosti významnou. Matka jeho, paní v okolí nad obyčej u pánův i rolníkův oblíbená, učinila v nebezpečné nemoci slib, že »na ostrově«, místě to velmi pěkném při splavě, mezi buky a olšemi, vystaví kapli Marii Panně. Přes deset let stavěla gotický chrámeček, ale nehoda za nehodou stíhala její podniknutí, tak že před svou smrtí je neprovedla. Umírajíc vzala od syna slib, že dokončí stavbu podle jejího přání a v jejím duchu. Požár, jenž po té jmění Srchovu velmi ublížil, na celou řadu let překazil jeho dobrý úmysl, a mezi lidem již roznášela se pověsť, že se kaple nikdy nedostaví, an prý sám zlý duch vkládá se do díla. Konečně téměř po dvacíti letech zvýšeným úsilím Srchovým dovršena stavba. Byl marianský svátek, a kaple měla býti vysvěcena.

Srch přijel sám na Jelení, aby Hanuše a — poněvadž Parnassie nemohla — Luisu za ni pozval. Žiliť rodiče Luisini v přátelském poměru s matkou jeho, a proto nedal se dříve odbyti, dokud Luisa určitě neslíbila, že s Hanušem přijede. Parnassie sama doléhala prosebně na zdráhající se slečnu. Mělať se tam za ni pomodliti u Matky boží, aby šťastně přestála, co Bůh na ni za několik dní sešle.

V neděli byl Srch na Jelení, na čtvrtek připadl den svěcení kaple, Hanuš i Luisa odjeli.

Nebylo pěkné povětří. Chvílemi poprchávalo. Luisa, již v noci před tím těžké sny znepokojovaly, seděla v plášť schoulena v pravém koutě pokrytého kočáru. Hanuš seděl vedle ní ku předu nachýlen a pohlížel do polí. Mluvili spolu málo a jen po přestávkách. Hanušovi chvěl se hlas, a chlad a horko zimničné provívalo mu

žíly. Hlava šla mu kolem a myšlénky jeho nechtěly nikterak srovnati se v náležitou řadu. Jen kradmo a úkosem pohlížel k Luise, jež seděla vedle něho s očima napolo zamhouřenýma. Jak zdála se mu ideálně půvabnou! Ó, kdyby byl věděl, jací citové právě rozvlnili a uchvacovali její duši! Nacházela se v polosnění, samým blahem. Zapomněla na celý svět a vhroužila se veškerou bytostí v klamné snění, že Hanuš drahým jejím mužem a že veze ji k sousedovi. Byl to mam a klam, ale krásný a nekonečně světlý a libý. Oddávala se mu celou duší a nechtělo se jí procitnouti. Duše v Hanušovi rozhoupávala se strašlivou měrou. V mlhy a páry rozešla se všecka jeho logika a v srdce valila se mu krev mocným nárazem, a strhla sebou všecku úvahu a rozvahu. Nebyl již pánem sama sebe. Chopiv prudce Luisu za ruku, vyrazil ze sebe slova: »Luiso, milujete mne posud?« — objal ji s elektrickou rychlostí a políbil ohnivě v ústa. Luisa v prvním okamžení byla bez vlády. Pak vykřikla. Kočí rychle zastavil a skočil s kozlíku; myslilť, že kočár vzal pohromu. Drsná, hořká skutečnosť předstoupila s pekelným úsměvem před Luisu a Hanuše. Na okamžení zledovatěli. Kočí jel zase zvolna dále.

»Jsem nešťasten, nekonečně nešťasten, Luiso!« zaúpěl Hanuš po drahné, hrozné pomlčce.

»A mne beze svědomí strhujete u vír necti!« lkala Luisa zapálena hněvem a lítostí.

»Luiso!«

»A Parnassii také,« dodala trpce Luisa.

»Nemohu jinak,« pravil Hanuš hrobovým hlasem, jehož děsný tón pronikl duši Luisinu jako břitká, jedovatá dýka. Toho okamžiku litovala ho více, nežli mu zlořečila, nejsouc schopna jiného citu. Srdce se v ní stáhlo a mrak horkých slz obestřel jí oči.

»Jsem nekonečně nešťasten,« úpěl znova Hanuš. Luisa se probírala z úkvapu.

»A kdo tím vinen?« vypukla v otázku.

»Já, já, jenom já,« horlil Hanuš. »Luiso, smilujte se, prosím, zaklínám vás — buďte milosrdna, nezatracujte.«

Luisa s rekovskou statečností domáhala se klidu duše. Ovládala se.

»Jak nemám zatracovati pošetilosť vaši?« vyčítala mu hořce.

»Býval jsem pošetilým, Luiso, ale již jím nejsem,« přiznával se Hanuš, »neprosím vás za nic jiného, než abyste popřála mně sluchu. Zaklínám vás, nechte mne se vymluviti, sice nevrátím se živ na Jelení!«

»Měla jsem vás povždy za člověka nevšedního,« kárala jej ostře Luisa, »leč nyní nahlížím, že byl to holý klam. Jsteť jako všichni lidé bez mravné podstaty domýšliv, pošetilý a nestálý přes všecky výborné stránky ducha. Jste všední muž, jenž jednou srdce ubohé ženy pošlapav, nerozpakuje se i po druhé na ně vstoupiti a zároveň zahubiti druhou ženu, jež celé živobytí své zakotvila v nepevné chrastí lásky vaší.«

»Ustaňte, Luiso, nechcete-li, abych zešílel,« zvolal vášnivě Hanuš. »Jsem jaký jsem; já nejméně mohu za to. Po strašlivých bojích hledá uštvaná duše moje u vás útočiště, víť, že jste ji jednou milovala a vy vrážíte do ní hrot nelítostného úsudku. Luiso, jen jeden upřímný, vřelý pohled útěchy a soustrasti, a já snad neutonu, snad duše má okřeje, snad budete její spasitelkou! Luiso, jeden vřelý lidský pohled, vždyť nemůžete býti barbarkou!«

Takto mluvě svezl se Hanuš se sedadla a položil hlavu svou na kolena Luise. Vzlykal.

»Vstaňte, pane,« pravila Luisa slábnouc v těžkém zápase a chtěla dodati: »Protivno mně vaše nemužné počínání; starejte se, abyste sám s sebou byl hotov,« ale nepřišla k tomu. Hanuš pozvedl k ní hlavu a zahleděl se do ní Uslzené oči obou setkaly se v delším

pohledě. Tak jako Hanuš, nemohl se jí do očí dívati pouhý lehkovážný muž; tak mohla hleděti jen opravdivá, hluboká vášeň, za niž i smrť podstoupiti nebývá hrozno. Duše v Luise změkla a hlas její pozbyl vší ráznosti a tvrdosti, ana pravila:

»Vstaňte a ušetřte mne; jsem nešťastná žena!«

»A vyslechnete-li mne, Luiso?« prosil Hanuš posud kleče.

»Nemohu a nesmím. Vstaňte, prosím za to; nebuďte ke mně tvrdým,« odpovídala měkce Luisa.

Hanuš vstal a posadil se po bok její.

»Vím,« pokračoval po chvíli mírnějším hlasem, »vím, Luiso, že žádám na vás věcí těžkých, vím, že vedu, ba vleku sebe a snad i vás ku propasti, před jejíž hlubinou se každý rozumný člověk musí zděsiti; vím však také, že kdybych já byl na místě vašem a vy na mém místě, že bych neodepřel vám soucitu a soustrasti a vlídného vyslechnutí.«

»Nejsem tvrdší nežli vy,« odpověděla jemněji Luisa, »jsem však vlastním neštěstím utuženější a zkušenější. Nemáte práva, do mne si naříkati. Odpouštím vám, čeho jste se před chvílí zachvácen vášní na mně dopustil.«

»Díky za vaši almužnu, Luiso,« namítal citlivě Hanuš; »leč duše má prahne a žízní po daru nekonečně větším a vy ovšem se netážete, v čem dar ten záleží,« doložil bolestně a zoufale.

Luisa zbledla jako stěna. Síla ji opouštěla, neboť tušila, co Hanuš právě chce vysloviti. Nemohla toho dopustiti. Sebrala všecky síly a pravila, aby Hanuše předešla:

»Čeho byste mohli na mně žádati? Jsem chudá na štěstí a nemám již, z čeho bych mohla rozdávati. Nevyčítám tomu, jenž mne ochudil. Jak bohat jste vy proti mně! Máte ženu krásnou a dobrou, nad celý svět vás milující. Co nevidět oblaží vás plodem lásky své a vaší,

jenž bude potomkem jména vašeho, a bude-li vám na tom záležeti, i živým obrazem vaší celé bytosti. Krásné a svaté povinnosti otcovské nemůžete přece pokáleti žádostí, a byť vyšla z nejhlubší a nejopravdivější vášně.«

»Vy jste nikdy nemilovala, Luiso,« prohodil trpce Hanuš.

Luisu bodla ta slova do srdce a způsobila v ní obrat ve prospěch Hanušův. Všecka výhoda, již domnívala se míti ještě před chvílí nad Hanušem, vysmekla se jí jako hladký úhoř z ruky. Byla žena, útlocitná žena.

»Křivdíte mně, Hanuši,« pravila smutně, »a jsem ještě dosti silna, abych i tu křivdu od vás snesla.«

»Vy mne posud milujete!« zvolal Hanuš a sahal po její ruce.

Luisa sebou trhla a sepjala křečovitě obě své ruce na klíně. Před očima se jí dělaly mžitky, cítila, že utrpí porážku Chtěla vyskočiti z kočáru. Hlučný hovor vesničanů, jež kočár dohonil, vrátil jí sebevědomí. Blížili se k cíli své cesty. Byli ve vsi. V několika minutách zastavil se povoz u domu Srchova. V čase tom jeden ani druhý slova nepromluvili.

Slavnosť byla dosti zajímava, leč Hanuš a Luisa nevěděli téměř, co se před jich očima dělo. Velmi záhy také od Srcha odjeli. Hanuš byl tak delikátní, že sedl na kozlík a řídil koně až do Jelení. Pomáhaje Luise z kočáru, pravil k ní přidušeným a prosebným hlasem:

»Prosím, ušetřte Parnassii.«

Luisa mu pokynutím hlavy přisvědčila.

Večer podali Parnassii referáty o slavnosti a hostech jí přítomných, a Luisa odešla dříve než obyčejně do své ložnice. Byla až k smrti unavena. Položila se do okna, sepjala ruce, jakoby se modliti chtěla, a sbírala všechen svůj rozum k rozjímání. Na Jelení nemohla zůstati, chtěla za nějakou hodinu prchnouti. Leč kam měla kroky své obrátiti, v noci, bez průvodce, v krajině témě

neznámé a v dešti, jenž právě s nebe hustě se sypal. Co pomyslila by sobě radová, co Parnassie o ní? Mimo to bez vědomí Hanušova nemohla v noci ze dvora. Klíče od vrat a dveří dle zvyku visely přes noc v jeho písárně. Unavivši se rozjímáním, shledala a složila své věci, svlékla a uložila se. Noc měla strašnou. Teprve k ránu obešel ji těžký spánek.

XIII.

Záhy z rána klepal někdo na dvéře příbytku doktora Tomana. Lékař vyskočil z lože, zahalil se v župan a šel otevřít. Na prahu stál v pocestném obleku professor Suk. Padli si okolo krku a upřímně se zlíbali.

»To jsou nám hosté,« zvolal radostně doktor; »snad netáhneš opět na Šumavu?«

»Na Šumavu, bratře,« odpovídal bodře Suk.

»Což ti ještě nevyšla z hlavy?«

»Nevyšla a sotva kdy vyjde.«

Úsměv napolo vážný, napolo potutelný zaleskl se v očích Tomanových.

»A proč jsi nepsal, milý hochu?« tázal se Suka.

»Víš, že psaní se mi k smrti rovná; o prázdninách dokonce,« odvětil tázaný.

Vešli do salonku doktorova. Suk uvelebil se co nejpohodlněji v houpavé americké židli, již povždy okkupoval, kdykoliv zavítal k Tomanovi. Tento odešel, aby u staré hospodyně své objednal snídaní příteli, jenž po celou noc jel. Když se vrátil, přisedl k Sukovi a dal se s ním do hovoru, neboť asi za hodinu musil po svých nemocných.

Suk nikdy mnoho řečí nenadělal. Žije vědě své a povolání svému nestaral se hrubě o pestré zájmy životní. Ale něco jej přece živě zajímalo, osud Parnassiin.

Toman to věděl a dovedl se tak obratně jistých strun duše Sukovy dotknouti, že rozezvučely se brzo v šumný proud hovoru.

»Povídej, co víš o Jelení,« vybízel Toman; »Hanuš mně sice psal k svátku, ale to víš, soukromé dopisy poetických lidí bývají obyčejně ořechy bez jádra.«

»Že stará paní v květnu zemřela, bude ti rovněž tak známo, jako že Hanuš co nejdříve bude otcem,« vypravoval doktor.

Suk mu potakal.

»Však sotva budeš věděti,« pokračoval Toman zardívaje se, »že Luisa už po několik neděl na Jelení?«

»To jí rarach vnuknul,« odpovídal Suk zamýšleje se. »Žes to připustil, doktore, už k vůli Parnassii a k vůli sobě! U ženských opatrnosti nikdy nezbývá.«

»Což měl jsem činiti?« namítal Toman. »Luisa jest paní vůle své a svého jednání, a akcie mé lásky od těch dob, co jsme se neviděli, klesly nad očekávání hluboko.«

Po té jal se Sukovi obšírně vypravovati, jak Luisa ve Vídni nového měla ženicha, jak za ní jel a v úkrytě nad ní bděl. Dále líčil společnou jich cestu do Čech a netajil se tím, kterak špatně pochodil, chtě opatrně Luisu od toho odvrátiti, aby nejela k Parnassii na Jelení. Poctivému a šlechetnému muži chvěl se ke konci hlas smutkem a hořkou beznadějností, tak že upřímný Suk jej v duchu litoval.

»Jak smutné jsou historie našeho srdce,« podotkl na to Suk vzdechnuv. »Co do mne, nedivím se pranic. Má láska k Parnassii byla už v začátcích svých nesmyslem a pošetilostí. Ona stala se ženou Hanušovou a se mnou bylo smrti naší amen. Já sobě v té věci také nerozumím, ale jest to vůbec jediný nerozum v životě mém, který připouštím k duchu a mysli a jejž si libuji. Snad nezasloužil jsem nic jiného, neváživ nikdy lásku vysoko. Ale ty, proč ty trpíš? Luisa je nevšední ženština,

ale ta nešťastná emancipace pomátla jí kolečka. Odtud ta hromada neshod, jež ji stíhají a tebe. Mou hlavu za to, že jen ze vzdorů k tobě šla na Jelení. A jesť to nebezpečný krok, neboť Hanuš sotva jí sešel s mysli. A ta dobrá prostolibá Parnassie! Zabloudila chuďas do směsi a hloží, o níž neměla a nemá zdání. Jsi přece lépe v tom, nežli já, Tomane! Ač mezi tebou a Luisou sbíhají se neshody, bude ti přece konečně za pravé učiněno. Pamatuj na mne.«

Zasmušilé čelo Tomanovo se povyjasnilo Zdálo se mu, že jindy tak nepraktický Suk udeřil v pravdu a že co ho neviděl, skrze lásku svou, třeba ji nazýval pošetilostí, značně jakožto člověk se povznesl.

»Všecko visí ovšem na povaze Luisině,« odvětil Toman. »Je-li pevna a čista, za jakou ji pokládám: vyplní se, co předpovídáš. Ale při tom při všem hlodají duši mou starosti a bolesti; starosti, že nevím, bude-li dosti mužná, aby obstála v zkoušce, do níž se pustila, a bolesti, že nechce uznati mou upřímnou lásku. To vše shání tmavé a děsné chmury nad mou budoucností.«

»Žena, kterou jsi ty ze vší duše zamiloval, nemůže klesnouti,« pravil na to určitě Suk. »Víš, že nesázívám svou řeč na vítr, a upokoj se. Luisa má ducha; a kde duch, tam síla neúmorná, byť sebe větší pokušení doráželo na duši Leč o Parnassii, o tu jde, milý brachu! Nerad maluji na černo, ale což bych ti to neřekl: od chvíle té, v níž jsi mně pověděl, že Luisa jest na Jelení, trnu o ni úzkostí a strachem. To dobré, nezkušené, neobezřelé dítě strhne kalný proud choutek Hanušových do sebe, a ono utone v něm. To cítím, to vidím před sebou. Nesvědčí rovina tomu, co příroda zasela v horách. Tomu učí přirozená botanika rozumu. Konec její bude smutný a snad rychlejší, než oba dva předvídáme «

Slova tato vyslovena byla tak opravdivě a vroucně, že rozvichřila se duše Tomanova Takto neslyšel posud

nikdy Suka mluviti. Samým překvapením a divením nevěděl co odpověděti. Trvalo dobrou minutu, nežli se vzmužil k odpovědi.

»Nepoznávám tě, Suku,« pravil, »tak jsi mně nový v leckterém ohledě. Leč k čemu rozdírati si duše takovým pessimismem! Co opravňuje nás, smýšleti tak o Hanušovi, jak ty jej líčíš? Posud není tu ani zprávičky o tom, že by byla láska jeho k ženě ochladla, neřku-li vymizela, a že by v něm se byla vzňala nějaká vášeň k Luise. Jist jsem, že by nebyla ani radová Tůmová dovolila, by Luisa zajela na Jelení, aniž Luisa tu cestu vážila, kdyby jen ve snách se jí zamihla myšlénka, že Hanuš by mohl láskou svou ji znova obtěžovati.«

»Paničky počítaly s tím hrdým pánem světa, s rozumem, rovněž tak, jako ty počítáš,« namítal nikoliv bez trpkosti Suk. »Dej Bůh, abyste se v Hanušovi všichni nepřepočítali: ty, Luisa a Tůmová.«

»Soudíš tak jen z přílišné úzkosti o Parnassii,« chlácholil ho doktor.

»A z čeho jiného mám souditi, kdy rozum k soudu nestačí?« horlil Suk.

»Obavy tvé jsou přece jen přehnány,« pokračoval Toman. »Třeba někdy rozum se neosvědčil, přece není radno vzdalovati se od něho nepřiměřeně. Zdá se mně, že přece jen křivdíme Hanušovi.«

»Bůh to ví, Tomane, ale mně se to nezdá. Jsem nepřítelem vší křivdy, ale tenkrát věru rád bych mu křivdil,« dodal Suk a svěsil zádumčivě hlavu.

Byl čas, v němž chodíval doktor po nemocných. Omluviv se u přítele, oblékl se a odešel. Byl neobyčejně na mysli rozladěn, když vyšel z domu. Sukovy náhledy, ač odpíral jim, domáhaly se v něm víry. Bývá již tak, že objeví-li se nám známý člověk v novém světle, myšlénky jeho nás rázněji dojímají. Znal Suka již hromadu let a nikdy nepozoroval při něm ani stínu náruživosti;

dnes však mluvila z chladnokrevného, ba suchoparného muže láska k Parnassii, ovšem ušlechtilá a mužností vytříbená, ale při tom všem vřelá a hluboká. Čím více přemýšlel o slovech Sukových, tím více šířila se v doktorovi víra, že zavírají v sobě pravdu, tím více chvěl se úzkostí o Luisu a sebe.

Na mysli roztržit obešel si své pacienty a vracel se již domu s úmyslem, pohovořiti se Sukem o prostředcích, jichž by ještě v čas bylo záhodno použiti, aby odvrátilo se nebezpečenství od Luisy a Parnassie. Před domem podal mu listonoš psaní. Podle nadpisu poznal ruku Luisinu. Dech se v něm zarazil a do srdce ho bodlo. Ještě v průjezdě přečetl hltavě krátký obsah listu a běžel horem pádem nahoru k příteli. Suk, unaven dlouhou noční cestou, hned po odchodu doktorové ve své zamilované lenošce usnul. Byl posud v limbu.

Doktor jej probudil a beze všeho výkladu dal mu Luisin list přečísti. V dopise stálo:

»Jestliže posud, ctihodný pane doktore, toužíte po ruce mé, prohlašuji se tímto za vaši nevěstu. Cokoliv stalo se nebo stane za pobytu mého na Jelení, vysvětlím vám sama časem jasně a pravdivě. Jiného vysvětlení nedbejte. Ubezpečuji vás, že kdyby nebylo srdce mé čisto, nikdy bych neodvážila se, nabízeti vám ruku svou. Brzký lístek adresujte na přítelkyni, radovou Tůmovou.

Luisa.«

Suk odložil list a pravil:

»Tušení mne nesklamalo. Kratičký list, leč plný zlověstných chmur. Ubohá Parnassie! Co činiti?«

»Jeď na Jelení a nech Šumavu Šumavou,« odpověděl určitě doktor. »Kdy bych jel já? dlouho se zdržeti nemohu a nevím, zdali bych nyní právě Luise přišel vhod; ty pak zůstal bys přece v nepokoji o Parnassii. Jeď sám, a nabudeme ukojení mysli. V poledne odjíždí pošta.«

»Pojedu,« pravil Suk, vstávaje se sedadla.

Když zvonili poledne, sedal Suk do poštovního vozu.

»Bůh tě opatruj!« žehnal mu Toman na cestu.

XIV.

Pozdě, k ránu již, Luisa usnula. Spaní její bylo těžké, mrákotné, dusivé. Děsní snové, jako příšery s olovem na nohou, vlekli se v mlhavých obrysech duší její. Neokřívala spaním; malátněla, ztemněla na duchu. Zaslechla klepot na dveřích. Vyskočila, vzpamatovala se. Znala dobře ten klepot: byla to Parnassie. Hodila v rychlosti oblek na sebe a šla otevřít. Nešla, ale potácela se. Klnula v duchu slabosti své, že včera večer neprchla. Čtveračivě se usmívajíc, objevila se Parnassie na prahu. Objala srdečně Luisu a pravila:

»Hleďte lenošku. Desátá už odbila, a ona ještě v peřinách!«

»Neusnula jsem dlouho,« omlouvala se mrzutě Luisa.

»Aj!« divila se choť Hanušova a dodala žertem: »Však měla jsem už chuť, poslati na tebe svého muže!«

Luisu obešel mráz; nevinný žert přítelkynin dotkl se jí bolestně. Marně hledala slov k odpovědi. Sklopila v rozpacích oči. Parnassie si jí teprve nyní jak náleží všimla. Polekala se.

»Jak jsi přepadla a unavena, Luiso,« pravila soustrastně a vzala ji za ruku. »Podle všeho neúčinkovala včerejší cesta dobře na tebe.«

»Neúčinkovala,« odpovídala povzdechší Luisa.

»Měla jsem to věděti,« hovořila Parnassie, »nebyla bych tě k tomu měla, abysi jela. Ale jak jsi přepadla, Luiso! A ruka tvá studena a vlhka!«

»Nevím,« odvětila Luisa, v níž dobrá, nová a vhodná myšlénka právě vystupovala; »nevím, ale myslím, že budu nemocna. Všecky životní síly mé vyšly takořka z rovnováhy, a tesklivé tušení kormoutí mysl mou. Nejlépe snad bude, odjedu-li v čas, než nemoc vypukne, odtud. Vždyť nemohu přimnožiti tobě starostí nyní, kdy každou chvíli Bůh na tebe vzpomenouti může, Parnassie!«

»Škoda každého slova, neodjedeš, Luiso!« namítala Parnassie. »Jak bych mohla připustiti, abysi snad zbytečným cestováním život svůj přivedla do nebezpečenství! Na věky věkův bych si toho neodpustila. Ostatně odjezdem tvým by mně jen starostí přibylo. Soužila bych se o tebe, nevědouc, jak se máš. Marno každé slovo, nesmíš odjeti a neodjedeš, Luiso; však vím, že máš dobré srdce a že mne neopustíš, třeba jsi desetkráte to opakovala.«

Divoká bolesť stiskla Luisino srdce. Smrtelnou zsinalostí prokvetly jí tváře, a ústa se sevřela jako trpkým sarkasmem. Cítila, že stůj co stůj musí nyní mluviti, aby zachránila sebe a dobrou a nevinnou Parnassii. Leč slib, jejž včera na chodbě večer Hanušovi kývnutím hlavy dala, že ušetří Parnassie, dal se s povinností do souboje. Zvítězil.

»Nuže,« vypravila konečně ze sebe, »posečkám ještě některý den; snad tušení mé jest bez podstaty, snad děsím se nad míru.«

»Tak tě ráda slyším mluviti,« hovořila radostně a horlivé žena Hanušova; »však nepustím tě ani na krok od sebe a budu tebe ostříhati jako oko v hlavě. Ale nyní pojď, ať spolu posnídáme. Hanuš již odešel před hodinou do deště. Však nemáme ho potřebí, potěšíme se již spolu.«

Téhož dne nezbylo Luise více času, než aby na spěch napsala doktoru Tomanovi několik slov. Kojila se jistou nadějí, že Toman na ten dopis na Jelení při-

jede. Divným řízením osudu však Toman nevydal se na cestu. Do Vídně jel ochotně o své ujmě, do Jelení nejel. Obával se, by Luisa jeho návštěvu nepřijala nelibě, třeba se prohlásila za jeho nevěstu; domníval se, že chce býti paní svého osudu neobmezenou, a bál se ji znova pohněvati, aby snad nezviklala se v úmyslech svých, z nichž nyní mu nejkrásněji kynulo vyplnění nejvroucnějšího jeho přání. Slova její záhadná, aby čekal jen na její výklad o všem, co na Jelení se stalo nebo stane, rozžehla v něm ovšem celé peklo trapných obav, leč naproti tomu byl šlechetný muž přesvědčen, že Luisa klesnouti nemůže, třeba Hanuš znova k ní zahořel láskou. Spoléhal docela na Suka a dychtiv čekal na zprávy od něho.

Dopis Luisin k Tomanovi odešel teprve druhého dne a tu již rozvalily se události děje našeho v plný a hlučný proud. Dobromyslný Suk z části přišel pozdě; avšak i kdyby byl dříve přijel, nebyl by měl síly, aby proudu postavil se do cesty, neřku li, aby jej byl v toku zarazil.

Osud lidský jde svou cestou; neníť parostrojem, jenž by ujížděl určitými kolejemi, jež by mu rády kladly bystrý rozum a šlechetné srdce.

Hanuš přišel teprve k jedné hodině s poledne domů. Přicházel strašlivě rozladěn a tak přepjat na mysli, že jen s největším úsilím se ovládal. Nedůvěřoval Luise, obávaje se, aby neporušila daný slib a celou včerejší scénu v kočáře již jeho choti nevyzradila. Duše jeho zmítala se již v tom stavu, že nehrozila se již sebe strašnějšího rozhodnutí, ano že jaksi dychtivě již po něm prahla. Jediné pohlédnutí na Parnassii poučilo jej, že Luisa nic neprozradila. Choť jeho přijala a objala jej tak laskavě a srdečně jako jindy. Oddechl si v duchu, nesnesitelné břímě spadlo s něho, libá uvolněnosť vzpružila duševní jeho síly. Že Luisa byla zamračena, nepře-

kvapilo ho; nemohloť ani jinak býti. Zdržel se jen krátkou hodinku doma, pak předstíraje nějakou důležitější práci v hospodářství odešel. Den byl pošmourný a chladný. Toulal se bez účelu v polích přemítaje o tom, co nejbližší budoucnosť přinese. K večeru vrátil se domů, aniž paní, jež byly nahoře, o tom zvěděly. Posadil se za stůl v písárně své, jež byla v přízemí, a poslal si pro víno. Měl potřebí posilnění, neboť i jeho dnešní noc byla trapna a velmi nepokojna. U večeře sešel se opět s paními. Zábava nechtěla se nijak rozprouditi. Luisa záhy odešla, Parnassie ji doprovodila. Když se vracela, chystal se již Hanuš ku spaní. Po krátkém hovoru, v němž Parnassie vedla slovo a v němž se zračilo všecko její štěstí manželské, anoť za nejkratší dobu mělo dojíti koruny miláčkem, jejž pod srdcem nosila, si ulehli. Hanuš usnul dříve; požité k večeru víno asi k tomu přispívalo. Parnassie hned neusnula; neměla již po delší čas dobrého spánku a modlila se za poklad lásky své, za Hanuše a posléze za sebe. Konečně lehce usnula. Hodiny na stole bily právě pulnoc, když se zbudila. Hanuš ze spaní těžce oddychoval a chvílemi nepokojně sebou házel. Mluvil také ze sna nějaká nesrozumitelná slova. Nebylo to poprvé, stávalo se tak častěji, jako vůbec bývá u lidí živé a roznětlivé obrazotvornosti. Tu najednou promluvil docela srozumitelně ze spaní: »Luiso«

Parnassie slovo to zaslechla. Jindy byla by té věci si hrubě ani nevšimla, dnes však, aniž věděla proč, proniklo to slovo její srdce jak břitká, studená jehla. Usedla na loži svém a upjala nejvýše znepokojena zraky své na muže vedle spícího. Světluška, jež hořela v koutě ložnice při posteli Hanušově, osvětlovala s dostatek jeho hlavu. Žádné i sebe menší hnutí v jeho obličeji nemohlo Parnassii ujíti. Proč volal Luisu ze spaní, proč ne ji, jež všecko štěstí své zakotvila na jeho duši? Děsný, palčivý pocit žárlivosti projal duši choti Hanušovy; byl tím dés-

nějši a palčivější, čím méně měla o něm tušení, čím nevinnější a upřímnější byla mysl její. Podezření, jehož hrůzu ani myslí svou objati nemohla, zachvacovalo veškeru její bytosť a sypalo ledy do krásné květnice její lásky. Studený pot vyrazil jí na čele, dech její se úžil, jakoby skála byla padla jí na prsa. Myslila, že zalkne se lítostí, bolestí a hrůzou.

»Luiso, drahá Luiso,« mluvil znova Hanuš ze spaní.

Parnassie svěsila zoufale hlavu. Slzy jako hráchy koulely se po studené její tváři a kapaly na ruce křečovitě na lůně sepjaté. »Drahá Luiso,« povídal ze sna Hanuš. On Luisu miloval, on zavrhl věrnou a dobrou ženu svou, jež by ani na okamžik nebyla váhala život zaň dáti, kdyby jednalo se o jeho spásu. »Drahá Luiso!« ... K žárlivosti přidružila se v Parnassii nenávisť proti přítelkyni a v zápětí probouzel se odpor proti oběma jejím utiskovatelům. Vymaňovala se zpovolna z ohromení a přicházela k jasnějšímu sebevědomí. Křivda a bezpráví, jichž dopustili se na ní Hanuš a Luisa, nemohly projíti bez pokuty. Či snad mýlila se, či snad všecky ty hrůzyplné domysly její byly prázdné, liché příznaky? Dvě, tři slova, pronesená ve snu, jak mohla býti základem a podnětem k podezření, jež přímo upíjelo životní sílu z duše i srdce? Parnassie myslila, že blouzní a jala se z blouznění probírati. Nevýslovně libý pocit provanul ustrašenou duší její; okřívala, občerstvila se. Zdálo se jí, že nemožno, aby Hanuš tak hrozným zrádcem a šlechetná Luisa tak nízce smýšlející ženou byla!

»Luiso, neprozraď!« volal Hanuš ze spaní.

Všecka útěcha, všecka naděje sesypala se rázem v duši Parnassiině v ničemný prach. Posledním slovem nabyla jistoty, že Hanuš nejen Luisu miluje, ale že mezi nimi již něco se přihodilo, co před ní tají a před čehož prozrazením Hanuš i Luisa se bojí. Žárlivosť, lítosť a nenávisť znova se rozvichřily v Parnassii, s větší silou a

kvapem nežli prve. Vztahovala již ruku po Hanušovi, aby ho zbudila a přinutila k vyznání. Leč záhy vzpamatovala se. Mohlť on ze spaní ještě více mluviti a musil mluviti pravdu, kdežto by na jevě mohl lháti. Chytrosť a lstivosť, stálé průvodkyně žárlivosti, dostavily se v čas. Počítala bedlivě každé sebe menší hnutí v jeho obličeji a nepustila oka s jeho úst, aby ani písmenka jí neušla. Hanuš nemluvil dále, jen těžce oddychoval. Parnassie měla čas k rozjímání Bezděky srovnávala si dojmy po sledního dne. Jak mohla býti tak zaslepena a Luise věřiti! Nebylo pochybnosti: včera na cestě k Šrchovům srozuměli se k hanebným svým záměrům. Proč byla hned z rána Luisa tak polekána, když ji přišla zbudit; proč byla tak přepadlá a unavena? Patrně neměla dobrého svědomí spáchavši zradu nad přítelkyní ji tak milující. Proč Hanuš byl tak nesdílný, tak mrzut, proč tak svrchované rozladěn? Nyní věděla příčinu. Domysly její dřívější byly pravdivy a jasny nad všecku pochybnosť. Parnassie tak se zahloubala do rozboru svého postavení, že nemohla již usnouti. Co počíti nyní? Snášeti tiše, trpěti bez odporu, to nemohlo býti pokutou za zradu nad ní spáchanou. Nahlížela, že musí opatrně sobě vésti, jako muž její a Luisa, než vykoná mstu. Ano, mstíti se musila. Oni zmařili život její a blaho její, oni pošlapali štěstí jejího dítěte prve, než přišlo na svět. Ubohé, nešťastné dítě, co očekávalo je v budoucnosti! — Parnassie zapomněla na sebe samu; myslila jen na dítě své. Bolesť nevýslovně hořká sklátila ji na mysli. Každou hodinu mohla státi se matkou a jako matka měla povinnosť s celým světem dáti se do boje pro drahý plod svůj. Snad byla by zoufala, kdyby nebyla pomyslila na stav svůj, na dítě své; bylоť jí dražší nad vlastní život, nad vlastní štěstí. Jak byla osiřelá s plodem svým na tom širém světě! Otčina daleko, otec daleko a kol ní samí úhlavní nepřátelé! Slzy jí již nepolily, odpor k bez-

práví vzmáhal se v ní každou minutou, pomýšlela na čin, by pomstila sebe a dítě své. Chtěla hned z rána zkoumati Hanuše i Luisu, a pak — děj se vůle boží . . . Nejlépe by ovšem bylo, kdyby Bůh ji a dítě její k sobě povolal! Bylo by to však nespravedlivo, neboť pak by Hanuš a Luisa plýtvali v štěstí svém! Parnassie neusnula již, k ránu pak vypadala, jakoby byla v noci o deset let sestárla!

Pozdě a obtížně opustila ráno strastiplné lože. Zkoumala Luisu, poněvadž Hanuš byl odešel. Luisa byla pokojnější, ano veselejší než den před tím. Neměla ani zdání o tom, co v noci se v ložnici sběhlo. Na všecky otázky, jež Parnassie nutíc se k bývalé přívětivosti, s chytrostí neobyčejnou na ni dávala, odpovídala beze vší podjatosti a jevila na pohled tak spravedlivou mysl, že ubohá žena Hanušova nevěděla, není-li všecko podezření její, pokud se aspoň Luisy týkalo, lichým, děsným přeludem. Parnassie zašla si zúmysla dolů ke kočímu, jenž Hanuše a Luisu k Srchovi vezl. Tázala se ho, zdali nic zvláštního na cestě se nepřihodilo. Prostoduchý, selský člověk vzpomněl si konečně, že slečna jednou vykřikla, a vypravoval, kterak skočil s kozlíku, aby se podíval na kočár, zdali kolo nebo náprava se neporouchala. Domů že řídil koně po celé cestě milostpán.

Výpověď ta postačila Parnassii k tomu, že Luisu zavrhla nadobro. Viděla v ní už jen zarytou a chytrou ženštinu, jež výborně umí se přetvařovati a klamati.

Po obědě, když právě Luisa poodešla, vyprosila si Hanuše na hovor mezi čtyřma očima. Vedla si tak opatrně, že nikdo, kdo ji znal, tím méně Hanuš, jenž dary ducha jejího podceňoval, toho by při ní nebyl hledal.

Byli sami ve velikém pokoji.

»Pošleme pro pomocnici?« tázal se Hanuš.

»Bude dobře snad, učiníme-li tak,« odvětila Parnassie. »Mám však něco jiného na srdci, o čemž bych ráda

v soukromí s tebou porozprávěla. Víš novinu, že Luisa chce mermomocí od nás odjeti? Včera jen stěží jsem ji od toho zdržela. Ráno byla skutečně nemocna. Mám ji propustiti?«

Hanuš sesinal a hned po té se zapálil. Sklopil oči, ale cítil při tom, že zraky choti jeho magickou silou na něm spočívají a do útrob jeho pronikají. Minulo několik okamžení, nežli vůbec s to byl, aby vzhlédl k Parnassii. Byl nedověřen a přece dal se oklamati. Parnassie, druhdy prosta a liba jako holubice, naučila se v dnešní noci přetvařovati. Hanuš aspoň nespatřil nic podezřelého v lících a v očích ženy své.

»Myslíš, aby odjela?« tázala se tato znova, proto asi, aby nezbylo nevěrníkovi času déle ji pozorovati a vůbec se sebrati.

»Za okolností nynějších,« odpovídal Hanuš trhavě a přes všecko úsilí, aby se opanoval, zajíkavě, »za okolností nynějších nemohu raditi k tomu, aby Luisa odjela. Vždyť přijela proto, aby byla ti nápomocna v čase, v němž nejvíce pomoci její máš potřebí, a čas ten nemůže býti již dalek.«

»Přeješ si tedy, aby neodjížděla,« ptala se Parnassie určitěji dále.

»Myslím,« ohrazoval se Hanuš z opatrnosti, »že předem na tobě záleží, rozhodnouti se.«

»Víš, že všude a při všem všecko dávám na radu a náhled tvůj,« namítala Parnassie; »vyslov se, co ty chceš, a stane se.«

»Tedy ať neodjíždí,« vyslovil se určitě Hanuš.

»Ano, ať neodjíždí, ale pak tebe prosím, abysi, třeba dnes večer u přítomnosti mé, jí to pověděl do očí. Dá snad více na tebe nežli na mne,« dodala Parnassie.

Obrat ten Hanuše polekal, ba zdálo se mu, že dal se vehnati do léček, chytře naň nastražených. Nedůvěra k Parnassii rostla v něm povážlivě, leč překonal ji brzy.

Podceňoval duševní vlohy ženy své a nemohl si v hlavě srovnati, aby byla tak chytra a jemu a Luise nástrahy nastrojila. Vymlouval se sice a vytáčel důrazně a dosti hbitě z úkolu, jejž mu choť přidělovala, ale vida, že stojí na svém, pokládal úminek její za vrtoch, který při stavu jejím prominouti se musí, a přivolil, že večer u přítomnosti její s Luisou v tom smyslu porozpráví.

Když z velikého pokoje odešel, sklesla Parnassie při pohovce na zemi. Neplakala již. Cítila, že je zrazena a ztracena. Pokušitel vábil ji k oknu a šeptal jí: »Vrhni se dolů a bude po všem. Budeš míti pokoj, věčný, sladký pokoj.« Nešťastná žena však jej zahnala od sebe; Bůh jí na mysl přivedl dítě.

Večer při stole přivedl Hanuš dlouho otálev řeč na odjezd Luisin. Oba hráli svou úlohu dosti špatně. Jeden ani druhý nebyl tak zkažen, aby náležitě se dovedl přetvařovati a aby zachoval si chladnosť u věci, jež divoce zmítala duší jejich. Ubohou Parnassii jen to mýlilo, že Luisa odhodlaně se vyjádřila, že zítra z Jelení odjede.

Zdrcena odešla Parnassie brzy do své ložnice; ona jediná ze všech provedla přetvářku svou a oklamala oba. Bolestné a hrozné dojmy minulé noci a minulého dne způsobily, že dnové její o něco dříve se naplnili. Krátce po půl noci Bůh jí pomohl. Porodila synáčka. Luisa nemohla odjeti. Nechtěla slouti necitelnou.

XV.

Růže při trní se rodí; kvete na krátko, trní jen zůstává jak rok dlouhý. Jak mila a půvabna byla ta růže štěstí i naděje, jež zakvítala Parnassii ještě před třemi dny! Dnes držela synka na Bohu vyprošeného v náručí, ale radosť a štěstí byly ty tam. Růže opadla, trní zůstalo.

Nepustila dítě první čas ani z náručí a zdráhala se,

než přivolila, aby Hanuš je pokřižoval a poceloval. Obrátila se při tom od muže, aby neviděla divadlo, jež se jí hnusilo. Hanuš slzel, když poprvé synka k srdci přivinul. Čemu platily jeho slzy? Plakal snad nad svou slabostí a nehodností, či plynuly slzy jeho z pocitu hanby, že dotýkáním svým znesvěcuje nevinného tvora a tím i svatou lásku mateřskou své ženy, kterouž po jidášsku zrazoval? Luzní přeludové lehké a bujné jeho mysli opanovali již tak hlavu jeho, že i v tomto vážném, ano posvátném okamžiku nepozoroval, že co z nich si staví, staví na větru, a že lapá okřídlené stíny, míjeje zúmysla zdravé a plodonosné štěpy, jaké rostou z pravé lásky a pravého štěstí manželského na půdě života ctihodného muže. Vášněmi spoután a poroben neměl již tolik mravní svobody a síly, aby byl nyní ještě, v hodinu dvanáctou, přistoupil k loži utrápené ženy své, aby vyznal se jí z bludův jej mámících, aby zachytil se dobré její ruky a nikdy již se jí nepustil. Dobří andělé, jeho i Parnassiini, odešli jelením skokem a nevraceli se ani hlemýždím krokem . . .

Luisa zůstala na Jelení a ošetřovala laskavě nemocnou Parnassii. Tato přijímala nikoliv srdečně, nýbrž s vnitřním odporem všecky její služby a vyžádala si, aby i v noci s ní byla v ložnici. Ostříhala vůbec bedlivě každého jejího kroku, a kdykoliv Luisa za nějakým zaměstnáním z ložnice odešla, byla nepokojna a žárliva, obávajíc se, aby Luisa nesešla se někde s Hanušem. Jsouc připoutána na lůžko, dvojnásobně žárlila. Novorozeňátko kojila Parnassie sama; nechtěla nikterak připustiti, aby najatá žena vzala je v ošetřování. Ubohé dítě nemohlo za takových okolností ovšem prospívati.

Druhého dne po té pokřtili dítě po otci beze vší okázalosti. Mladá matka tomu tak chtěla a vystupovala vůbec příkřeji proti míněním Hanušovým. Tím vzbudila se znova nedůvěra jeho k Luise. Domníval se opět, že

nezachovala tajemství před chotí jeho a toužil snažně po rozmluvě s ní, aby nabyl ukojení. O příležitosť nebylo nyní zle, co Parnassie ležela; hledal a nalezl ji.

Den, za něhož křest byl slaven, se nachýlil. Večerní šero objalo krajinu kol a kol, a milý klid rozhostil se po pokojích panského domu v Jelení. Parnassie usnula na loži svém, a malý Jeníček dřímal tiše ve své kolébce, stojící při loži matčině. Luisa seděla zamyšlena u okna a probírala se v neutěšených událostech posledních dnův. Očekávala jistotně, že doktor Toman dnes nebo zítra přijede, a žehnala v duchu chvíli, kdy bude se jí navždy rozloučiti s Jelením. Zamýšlela na nějaký čas k tetě do Prahy se podívati a pak Tomanovi ruku při oltáři podati. Byla již všecka odhodlána k tomuto kroku, neboť nahlížela, ano přesvědčila se, že za dob našich, jež tak okázale a hlučně osvícenými nazýváme, útrapa stíhá za útrapou ženštinu sebe vzdělanější a rozumnější, je li osiřelá a nehledá-li podpory a útulku při muži. Nadějemi, že po boku Tomanově jasnější jí nastanou dnové, ukonejšena, odešla tiše z ložnice do kuchyně, aby dohlédla a zařídila, čeho potřebí. Po některé chvíli se vracela k Parnassii. V pokoji před ložnicí zastoupil jí cestu Hanuš. Bylo patrno, že na ni čeká a že vyhledal si k hovoru chvíli, kdy žena jeho usnula; neb že byl se podívati v ložnici, o tom svědčily přivřené dvéře.

»Čeho žádáte na mně, pane?« tázala se Luisa chladně a suše zastavivši se před ním u větší nežli slušno vzdálenosti.

»Mám prosbu, Luiso, snažnou a nevinnou,« pravil po minutce Hanuš přidušeně hlasem, v němž bezladí duše jeho se obráželo.

»Nebyla jsem nikdy vaší Luisou, aniž jí kdy budu,« odpovídala rozhorlivší se Luisa. »Jinak nevím, odkud nabíráte smělosti, že po tom, co se mezi námi ondyno stalo, a čímž jste mne do té duše urazil, ano pohaněl,

ještě se odvažujte zúmysla mně jíti na oči,« dodala tónem pro Hanuše přímo urážlivým.

Mladý muž se všecek zapálil. Myšlénky, jež si byl pěkně sestavil, rozletěly se, a děsné prázdno rozložilo se pro okamžik v jeho duši. Nevěděl, co mluviti. Luisa chtěla té příležitosti použiti a odejíti do ložnice k Parnassii.

Hanuš jí odhodlaně zastoupil cestu.

»Neodcházejte, slečno, prosím vás za to z té duše! Několik jen okamžiků darujte mně; jen několik krátkých slov, dovolte, abych směl s vámi promluviti. Jsem sám v sobě tak nešťasten, tak rozerván, že zasluhuji, aby i ledové srdce nade mnou se ustrnulo.«

»Divně se poslouchají taková slova od vás,« prohodila trpce Luisa. »Vy, jenž tak důsledně kujete zradu na věrné a dobré ženě své a na ubohém děcku, jímž vás právě obdařila davši z lásky k vám život svůj do sázky, vy, pane, nebudete snad tak směšným, abyste mně vyčítal ledové srdce?«

»Nevím, co mluvím, slečno,« omlouval se Hanuš; »ale tolik jest jisto, že od vás nejméně jsem očekával jedovaté šípy ironie.«

»Buďme stručni, pane,« namítala mu Luisa; »čeho na mně žádáte?«

»Ví žena má,« tázal se nesměle Hanuš, »co stalo se mezi námi na cestě k Srchovům?«

Luisa se hněvem zapálila. Otázka ta, jež plynula patrně z nedůvěry k ní, dotkla se velmi důtklivé osobní její hrdosti. Každý slib, a byť jen kývnutím hlavy daný, jako se to tenkrát stalo, byl jí svatý. Podle mužné povahy své stála v něm pevně nehrozíc se záhuby, jež z dodržení jeho mohla jí vzejíti. A muž ten, jehož ze vší síly druhdy milovala, jenž původcem byl a příčinou všeho jejího neštěstí, muž ten byl tak sláb, že ani slovu jejímu úplně nevěřil. Jaký jiný muž byl Toman! Od chvíle této roz-

stoupila se mezi ní a Hanušem propasť bezedná; od této chvíle ve vší opravdivosti se kála z toho hříchu, že kdy srdce své k tak vrtkavému muži přiklonila. Byla s Hanušem nadobro hotova.

»Není mne důstojno,« pravila ledově, »odpovídati vám na takový pošetilý vrtoch.«

»A přece se mně zdálo,« namítal Hanuš.

»Neobcházejte daleko řečí,« vpadla mu Luisa přísně do hovoru; »není mi po chuti, déle se baviti s fantastickými přeludy a matnými stíny mysli vaší až do chorobna rozrušené! Klamete se, myslíte-li, že nalíčené vášni vaší se ze ženské slabosti dám podmaniti; já nedám se strhnouti v zběsilý její rej!«

»Luiso!«

»Pane!«

»Nedám se tak zhola zatratiti,« zvolal Hanuš, prudkou vášní se znímaje; »nejsem posud bezbranným a při sám Bůh, dovedu sebe ještě hájiti. Či snad někdo třetí mne předešel? Luiso, vy milujete někoho jiného?!«

»Jsem zasnoubena.«

»Nemožno! Jmenujte mně toho lotra!«

»Nejste hoden, abych to čestné jméno před vámi vyslovila.«

V tom pootevřely se dvéře z ložnice Parnassiiny. Nešťastná žena Hanušova, probuzena hlasitým hovorem, vedle v pokoji vedeným, stála u nich opírajíc se vší silou o skříň vedle stojící. Ani Hanuš ani Luisa jí nepozorovali.

»Musíte mi jej jmenovati,« rozburácel se Hanuš; »nepřipustím tomu, dokud jediná krůpěj krve kolovati bude žilami těla mého!« Luisa před ním ustupovala. On hnal se po ní a chopiv ji za ruku klesal před ní na kolena: »Dlouho jsem tápal ve tmách, až jízlivý osud v podobě horské dívky podrazil mně nohy. Klopýtnul jsem a vytrpěl muka Záhořova po boku ženy prostoduché, jež nikterak mne nemohla pochopiti a ukojiti.

Jsem hladov, žízniv po vás. K vám spínám ruce, vy jen mne můžete zachrániti, neboť vás jen neskonale miluji. Vy musíte býti mou přese všecky překážky, byť k nebi se pnuly jako Alpy a tvrdší byly než ty skály v nich. Luiso, ty musíš býti mou . . .«

Rána na podlahu u dveří do ložnice Parnassiiny vedoucích . . . Hanuš se odmlčel. Luisa vykřikla a zakryla si oči před strašným divadlem. Hanuš vyskočil a potácel se pomaten po pokoji. Kalný jeho zrak utkvěl na dveřích polootevřených. Na podlaze při nich ležela Parnassie bezducha jako mrtvota. Z čela řinula se jí krev potůčkem. Šel k ní, zdvihl ji a položil ji na lůžko. Zatrhl zvoncem, svolával lidi na pomoc.

Luisa sběhla strašně rozčilena se schodův a pádila z panského domu. Kam půjde, nevěděla, také jí nyní na tom nezáleželo.

V dolejší chodbě, na blízku vrat, vrazila na muže v pocestném plášti. Byl to professor Suk, jenž právě od Tomana přijížděl.

»Bůh vás posýlá v pravý čas!« zvolala překvapena a potřásla mu ruku. »Přicházíte místo Tomana?«

»Přicházím,« odvětil Suk.

»Nuže, jeďme! Ani okamžik neprodlím déle v tomto domě strastmi a vášní prokletém. Pojďte, příteli!«

I zavěsila se Sukovi, jemuž samým podivením hlava šla kolem, za ruku a táhla jej na dvůr. Sedli do vozu, jenž byl právě Suka přivezl, a odjížděli z Jelení. Ubohý učenec odjel, jakož přijel. Parnassii ani nespatřil a když nedočkavě se Luisy tázal, co stalo se na Jelení, prosila ho tak vroucně, aby jí dnes otázkami toho rázu ušetřil, že musel jí býti po vůli.

XVI.

Parnassii vzkřísili jenom stěží. Když posléze mrákoty a mdloby minuly, nebyla sebe vědoma. Neznala nikoho kolem sebe, ani dítěte svého, mluvila vůbec málo, a když promluvila, neshodovala se slova její se zdravým rozumem. Dostala horečku, jež neobyčejně silně při ní se objevila. Když byla v největším nebezpečenství, asi čtvrtý den po události právě vypravované, zemřel její synáček. Nevěděla nic o tom, a i kdyby byla poněkud při vědomí, sotva by se byla nad ztrátou tou rmoutila; ohromná bolesť otupila tak duši její, že na ten čas nebyla schopna vřelejšího citu. Lékaři a služebníci ošetřovali ji jako oko v hlavě, nečiněno však Hanušovi žádných nadějí, že se uzdraví.

Hanuš byl zdrcen. Jako stín bez krve a kostí chodil po zámečku, zahrádkách a polích. Kamkoliv zabloudila některá jeho myšlénka, všudy tonula v prázdnu a temnotách. Se žádné strany zachmuřené jeho oblohy duševní nekmital mu zásvit naděje nebo štěstí. Trpěl dvojnásobně. Jednak úpěla duše jeho pod břemenem viny, jíž dopustil se na Parnassii, jednak dusilo ji ledové opovržení, jímž odměnila se mu Luisa za vřelou jeho vášeň. Nelze nám zamlčeti, opovržení to hlouběji sahalo do duše jeho a horším jedem napájelo ji nežli vina, spáchaná na Parnassii. Život zrazené jeho ženy visel na vetché nitce, dítě bylo pod zemí, každou hodinu mohl býti s té strany svoboden: leč k jaké platnosti mu byla všecka svoboda? Luisa jím opovrhovala, ona ho nemilovala, byla zasnoubena jinému! Hanuš cítil, že zmítá se na samém konci svých žádostí a záměrův a přece ještě se domníval, že jen na něm záleží, má-li se při srdce svého propadnouti, nebo má-li ji vyhráti. Tímto klamem kojil chvílemi mysl svou, leč nadarmo; nedůvěra v sama sebe a víra v tvrdý

los, jenž mu padl, podržely vrch. Strašný byl stav duše jeho, hrozné její bezladí.

Druhého dne po zesnutí synáčka Parnassiina přijela paní radová na Jelení. Krátký, ale obsahem svým jasný a úplný dopis, jejž Luisa utíkajíc se Sukem z Jelení do Prahy jí poslala, aby po tmách netápala, přiměl ji k té cestě. Jak želela své krátkozrakosti, že neuposlechla rady zkušeného muže svého. Nyní, po účinku, dávala mu za pravdu, že lépe jest v záhadných okolnostech života lidského posuzovati člověka podle slabších jeho stránek nežli podle silnějších. Jinak přiváděla ji jen povinnosť k Parnassii. Chtěla péčí svou odměniti se jí za to, co dobrého prokázala matce její, když ležela na loži smrtelném. Místo Parnassie přistrojila mrtvého Jeníčka do rakvičky a pokropila nebožátko na místě matčině upřímnými slzami.

Po pohřbu pravila k bratrovi mezi čtyřma očima:

»Budeš asi brzo vinou vlastní vdovcem. Jak si usteleš, tak budeš spáti. Mýlili jsme se všickni v tobě. Hledali jsme v tobě něco zvláštního a pěkného, ale tys všední člověk. Není při tobě ani mužnosti ani mravnosti. Ubohá dívka ze šumavských lesův! Zabloudila!«

»Jako leckteré dámy ze salónu,« vpadl jí Hanuš do řeči krče rameny.

Helena se na bratra velmi, velmi vážně podívala a dodala po chvíli:

»Luisa má pravdu: společnosť hřeší rovněž tak na nás jako na sobě, že nás ženy nedostatečně vychovává!«

Po té přetrhla hovor a odebrala se k nemocné Parnassii.

»Horečka omladnic. Z desíti nemocných jedna stěží životem vyvázne,« pravil domácí lékař.

Parnassie náležela k těm desátým. Ozdravěla. Byla z hor, tělesné ústrojí její mělo jádro, jež šťastně přestálo kruté svízele nemoci. Okřívala zvolna sice, ale přece

rychleji, nežli lékařové očekávali a předpovídali. Vědomí její se vrátilo, vzpomínky na smutnou minulosť se oživily, soudnosť se probouzela. Paní radová nepřipustila Hanuše k ní ovšem z opatrnosti, a sedávala celé hodiny u jejího lůžka.

Bylo nedělní odpoledne. Slunce pěkně svítilo, a ptačí švehol zdola ze zahrady vnikal otevřeným napolo oknem do ložnice nemocné paní. Parnassie probudila se poprvé z dlouhého a mrákotného snu k vědomí a rozhlížela se udiveným okem kolem sebe. Oko její utkvělo na Heleně. Hleděla chvíli na ni, zaplakala tiše a pravila:

»Myslila jsem, že jsem docela opuštěna, a nejsem! Díky Bohu, že aspoň ty jsi se nade mnou ustrnula.«

Paní radovou polily slzy.

»Buď pokojna, Parnassie,« odpovídala laskavě, »bdím nad tebou. Ráda jsem u tebe za péči, kterou jsi věnovala nebožce matce, když stonala.«

»Ach, s dobrou matkou tvou umřelo všecko moje štěstí,« naříkala Parnassie.

»Buď zmužila,« těšila ji Helena. »Co se stalo, nemůže se ovšem odestáti, leč lepší budoucnosť snad více napraví, nežli si myslíš.«

»Nenapraví, Heleno, nenapraví,« namítala bolestivým hlasem nešťastná paní.

»Jest již úkolem naším, milá Parnassie, býti trpělivými a odpouštěti těm, kdož z přepychu a z vrtkavosti za lásku odplácejí zradou.«

»Ach! těžký to úkol, Heleno, nevýslovně těžký pro mne. Kde dítě mé?«

»Jest mu dobře, Parnassie,« odpovídala radová nemohouc udusiti pláč.

»Umřelo, chuďátko!« vzdychala nešťastná matka. »Bůh se nad ním smiloval a na mne zapomněl.«

»Jsi posud nemocna, Parnassie,« napomínala ji vlídně radová. »Hleď si především zdraví a zanech rozjímání,

vždyť dojde na ně beztoho. Mluvíme již déle, než snáší se s nemocí tvou.«

»Máš pravdu, Heleno. Bohužel, přijde čas k rozjímání a jednání.«

Začátek jeseně byl neobyčejně pěkný a příjemný. Parnassie opouštěla již častěji lože své a procházela se, provázena paní radovou, po pokojích Byla všecka proměněna na duši i na těle. Nemilosrdná nemoc setřela ovšem s lící jejích tak mnohý milostný půvab, tak že bylo jedva ji poznati; postava její pozbyla leposti, lahodné souměrnosti a plnosti, ale za to na duchu změnila se, aspoň dle náhledu paní radové, značně k svému prospěchu. Ona prostolibosť, jež na Šajbě a patě Ostrého Hanuše tak mocně okouzlila, zmizela téměř nadobro a na místě jejím zračily se ve všem myšlení a v řeči její onen klid, ona odhodlanosť a pevnosť, k níž dospívají rozumné ženy po horkých bojích a trpkých zkušenostech. Úzkostlivě, leč při tom klidně a vlídně přijala Hanuše, když jí jej paní radová předvedla. Nevyčítala mu ani slovíčka, nepokárala ho ani jediným pohledem, ale neřekla mu také ani laskavého slova, aniž usmála se naň jediným milým oka pozřením. Nezapomněla v kritickém postavení svém, že jest jejím mužem, ale nezapomněla také na bezpráví, jímž přivlekl ji až na samý pokraj hrobu. Hanuš nepoznával jí rovněž tak jako jeho sestra, jež v duchu již se těšila, že Parnassie na bratra jejího vyzrála a že má po trapných zkušenostech svých dosti vlastní síly, aby ukrotila rozbíhavou a vzpínavou mysl bratrovu a vykázala jí jedinou pravou cestu, jež vede k domácímu štěstí a blahobytu.

Paní radová měla sama v sobě dobrý takt. Jiná paní byla by se snad míchala mezi Parnassii a Hanuše, a byla by použila všech výhod, jež poskytovalo jí její postavení naproti bratrovi a švekruši, aby dosaženo bylo úplného smíření mezi nesvornými manžely. Paní radová tak ne-

učinila. Spokojila se tím, že viděla, kterak Parnassie dostatečnou měrou zmužněla a ponechala všecko ostatní švekruši své, aby soudem a silou vlastní při svou přivedla ke šťastnému konci. Též Hanuše ani v nejmenším nemistrovala; znalať jej a věděla, že by takto Parnassii přitížila v úloze, bez toho trpké a choulostivé. Ukojena na mysli odjížděla paní radová z Jelení, nesouc se nadějí, že chmury táhnou pryč a že vyjde opět slunce domácího štěstí nad domem bratrovým.

Hanuš obíral se nyní s větší než jindy pílí hospodářstvím, avšak mysl jeho odbíhala dnem i nocí za Luisou. Měl za to, že Parnassie již ho nemiluje a milovati nemůže, a nemohl s té strany, jak aspoň se domýšlel, nic již ztratiti. Břímě stavu manželského nehnětlo ho tolik, jak by se zdálo. Kdyby bylo nejhůře, pomýšlel na Ameriku. Šlo mu především o Luisu a její ruku. Obával se, aby ze vzdorů k němu nepodala ruku svou někomu jinému; že by mohla někoho jiného mimo něj milovati, nevěřil. Byl tak zaslepen, že myslel, že Luisa lhala, vyznávši se v osudný večer, že s jiným zasnoubena. Kdo by to byl, o to lámal si hlavu. Luisa jména neprozradila, sestra jeho také ne, ač dosti chytře na ní vyzvídal, poněvadž tento úmysl Luisa posud před ní zatajila. Věděl sice, že se Sukem z Jelení uprchla, leč pokládal to za náhodu. Suka se nebál a na Tomana ve své zaslepenosti nepřipadl. Stůj co stůj, jistoty musel v té věci se dobrati a uzavřel odjeti do Prahy a vyhledati Luisu. Že vhodnou záminkou Parnassii oklame, o tom nepochyboval. Leč i v tom se přepočítal, jako už vůbec ve všech rozpočtech svých zapomínal na čísla velmi důležitá.

Jednou u večeře zmínil se před Parnassií, že za jistou právní záležitostí musí do Prahy. Parnassie, jež věděla, že Luisa v Praze, pronikla ihned záminku dosti nedbale nastrojenou a odpověděla na oko velmi poklidně:

»Jeď, kam uznáváš za dobré a potřebné. Tvá cesta mně přichází právě vhod; pojedu s tebou.«

Hanuš se nelibě zarděl: Parnassii to neušlo. Viděla, jak nešlechetník ve vlastních léčkách uvázl.

»Nemoc,« pokračovala Parnassie, »strávila více síly mé, než snad se tobě zdá. Mám potřebí delšího zotavení. Toužím po jiném vzduchu, po jiných lidech a jiné krajině. Jsem rodem horalka a touha mne pobádá do hor. Tam občerstvím duši i tělo, tam okřeju opět. Vím, až položím hlavu svou na věrné srdce svého otce, že úplně ozdravím. Provoď mne na Šumavu.«

Hanuš byl tomu obratu rád. Svolil s radostí. Třetího dne po té odjížděli manželé Hanušovi z Jelení. Když kočár přijel k vratům dvorním, dala Parnassie zastaviti. Postavila se ve voze a obrátila k panskému domu. Třásla se po celém těle a oči jí zvlhly. Musila se pevně kočáru zadržeti, aby neklesla. Co dělo se asi za tohoto okamžení v srdci nešťastné paní? Nepověděla to a Hanuš záhady neuhodl. Dlouhým pohledem pojala obraz domu Hanušova ve svou duši, vzdychla a usedla opět do vozu. Koně zatáhli, Parnassie tiše slzela. Hanuš se netázal, proč slzí.

V Praze zastavili se na den. Hanuš chtěl jí tam leccos nakoupiti, ona nepřijala ničeho vyjma malý zlatý křížek, jejž slzíc na hrdlo si zavěsila.

Z Prahy jeli k jihozápadu. Teprve když byli v Pošumaví, vyprosila si Parnassie, aby nejeli přímo na Šajbu, nýbrž aby navštívili horskou chýži a vrch Ostrý, a odtud aby brali se touž cestou k Šajbě, kterouž před třemi lety přišla za Hanušem. Bylo patrno, že Parnassie má na mysli určitý plán, jejž před mužem svým tají. Hanuš sám tušil něco podobného, ale nenahlížel, proč by se jí vzpíral. Jeli až do Hamer, odtud pak známou nám již cestou stoupali nahoru k horské chýži.

V kraji vály větry po strništích a roznášely v dlouhých pruzích dým z pasáckých ohňů; v horách bylo nejpěknější léto. Lučiny se skvěly syté zelenou barvou, hvozdy kypěly životem, a na políčkách uzrával oves. O mlhách, jež jindy za této doby z hlubin lesních vystupují a líně nad temeny stromův a skalin jako mráčkové se snášejí, nebylo posud stopy. Bylo rozkošné jitro, jasné, vonné a čerstvé.

Mlčky kráčeli naši manželé vedle sebe do vrchu. Hanuš častěji se zastavoval. Horská příroda dotýkala se mateřsky měkkou rukou rozervaného jeho srdce; bezděky vzpomněl si na výrok Jeana Paulův, že jako dítě vstoupá na stolici, aby obejmouti mohlo hrdlo matky své, i dospělí lidé vystupují na vysoké hory, aby pookřáli na ňadrech všemateře přírody. I ubledlá Parnassie jaksi znova zkrásněla, co dýchala vzduch otcovských hor. Blahé vzpomínky z minulosti oživily popely umučené její duše, a jako ranní rosa na květ skládaly se na duši její nové, šťastnější city.

Přišli k horské chýži a vstoupili do ní. Horalky, jež před třemi lety je byla pohostila, nebylo již na živu; syn a dcera její poznali ještě příchozí pány. Světnice, v níž tak krásnou noc byli prožili, nezměnila se v ničem. »Tenkráte byli jsme šťastni,« pomyslila si Parnassie, pomyslil si Hanuš, nepověděli sobě však toho. Pobyli jen krátko v chýži, občerstvili se mlékem a dali se na další cestu k Ostrému. Hovořili sice chvílemi v stínech lesních, než nepřiblížili se k sobě srdcem. Teskliví a napjati vystoupili na druhou skálu české špice vrchu Ostrého. Stanuli na témž místě, kde před třemi roky Hanuš s Parnassií usedl. Tehdáž uložil hlavu svou na šťastná ňadra její a zraky jejich potopily se v moře lásky. Dnes bylo jináče. Dnes nevzal jeden druhého ani za ruku, a oba hleděli chvíli zamyšleni dolů do Čech. Parnassie první přetrhla teskné myšlení.

»Jsme u cíle společné své pouti,« promluvila hlasem nejistým, avšak tak vážným, jakoby vycházel z hlubiny hrobové; »zde spolu se rozloučíme.«

»Co hodláš učiniti?« tázal se Hanuš temně k zemi pohlížeje.

»Nejsem ta, jež jsem bývala,« odpovídala pevněji otázaná. »Poslyš. Když jsme před třemi roky na tomto místě stáli, pravil jsi ke mně: Zde před tváří vlasti mé, u výši, pod níž oblaka se prohánějí a jejíž nebeské čistoty nekalí všední pozemský ruch, pověz mně, jak mne miluješ! Ukázala jsem ti tuto hlubinu a odvětila jsem: Rozkaž, abych se do ní vrhla, a vrhnu se do ní. Pamatuješ se posud na to?«

»Pamatuji,« potakal zasmušile Hanuš.

»Pak nevyšlo ti snad také z paměti,« pokračovala Parnassie s přízvukem vážnějším nežli prve, »co připojila jsem k prvnímu svému výroku?«

»K čemu béřeš mne na skřipec?« namítal Hanuš, v jehož svědomí palčivé výčitky vystupovaly, že jednáním svým tak mrzce pokálel vlastní česť svou a lehkomyslně do proudu zkázy zavlekl bytosť, jež ve svatém zápalu lásky všecka zaň se obětovala.

»Myslím, že mám právo k tomu i povinnosť,« odvětila pevně Parnassie. »Tehdáž připojila jsem: Odvrátí-li se kdy srdce tvé ode mne, omrzím-li tebe, zatoužíš-li jednou po tom býti svobodným: pak bez rozmýšlení budu hledati hrobu v této hlubině.«

Zamlčela se a upjala ostře zraky své na zrádného muže svého. Nesnesl jejího pohledu. Sklopil oči a třásl se jako chlapec, ten hrdý a smělý Hanuš.

»Aj, proč se třeseš?« pokračovala Parnassie a slova její padala jako řeřaví uhlové Hanušovi do probuzeného svědomí; »proč bledneš, když nyní po nevýslovných bolestech, jež jsem za lásku svou od tebe utrpěla, vykonám před tvýma očima, k čemu jsem se tehdáž za-

vázala! Či vtírá se ti do duše konečně přece ten náhled, že jsem něco jiného, než zač jsi mne posud ve svém malicherném blouznění pokládal? Při vší své velikánské domněnlivosti jsi přece jen nepatrný pídimužík, jenž nikdy nepochopí, co žena jest, co její láska a ctnosť. Zradiv mne ničemně miluješ vášnivě Luisu a šálíš sebe, že musí býti tvojí. Bláhovče! Jak pestrobarevnou bublinu odfoukne ona všecky hrady tvých žádostí a nadějí. Víť ona, kdo jsi, a spíše jedovatému hadu se poddá nežli tobě. Za to, žes tak bídně na mně jednal, padne na hlavu tvou pomsta. Hospodin slyší mne, nezapomeň na to. Truchlohra má chýlí se ke konci. Nemáš nikdy naříkati, že jsem byla ukrutna. Dovoluji ti, odstup s jeviště. Dohrál's, odejdi. Dohraju sama.«

Divoká lítosť stiskla Hanušovi srdce i hrdlo. Nepromluvil. Slzy mu vyhrkly z očí.

Slzy ty spatřila Parnassie. Jako jiskra elektrická projela ji naděje, že snad není všecko při Hanušovi ztraceno. Kolena pod ní klesala. Odvrátila se a stěží jen pronesla slova:

»Odejdi, prosím tebe. Nejsem na tebe zlá, odpouštím ti, jdi. Bůh tě opatruj.«

Hanuš nešel, ale zalkal hlasem, že by byl ze skály slzu vynutil:

»Odpusť, ženo, anebo dovol, ať já bídník umru s tebou!«

»Odpustila jsem. Jdi, buď živ. Byla jsem prostá dívka z hor a ty muž osvícený. Snad není vina tvá tak veliká, za jakou ji pokládám. S jinou, sobě rovnější snad byl bys býval šťastnější.«

»Má vina hrozná,« zaúpěl Hanuš a klesna k zemi zastřel si rukama tvář.

»Budiž,« pravila po chvíli hlasem laskavějším. »Když před třemi lety matka tvá přišla do horské chýže, kdež jsem tě churavého opatrovala, bezpochyby aby překazila

zamýšlený sňatek náš, tu hnuta láskou mou a nezkušeností rozhodla, abychom odloučeni od sebe rok na sebe počkali. Otec odvedl mne domů do hor, ty jsi šel s matkou. Byl to rok pro mne hořký jako pelyněk, div že jsem touhou po tobě neumřela. Obávala jsem se, než co dím, strachy jsem hynula, abys nezapomněl na mne a již nepřišel. Ty jsi přece přišel. Nechci býti nevděčna za to, že jsi se dostavil. Poslyš, Hanuši. Za to a pro památku nebožky tvé matky, jež mi v cizině upřímnou byla rádkyní a pěstounkou, odložím pro dnes úmysl svůj vzíti si život, jenž mi těžším jest břemenem, než se ti zdá. Rozhoduji nad tebou a losem naším společným takto: Ty odejdeš této chvíle do své vlasti a já do své otčiny. Po celý rok nedá druh druhu o sobě věděti, nebude jeden po druhém pátrati. Když ode dneška za rok, kdy státi bude slunce v polední výši, přijdeš na toto místo, abys věrnou svou ženu odvezl opět do domácnosti své na Bílém Jelení: půjde Parnassie radostně s tebou, zapomene na všecko, cokoliv zlého jsi jí kdy učinil a počne s tebou znovu žíti v štěstí manželském; pakli nepřijdeš určitého dne a určité hodiny, ustele si hrob v této hlubině. To jest rozhodnutí mé, z něhož ani vlasu neslevím. Ty jsi slyšel, nuž odejdi. Bůh tě opatruj.«

Hanuš podával jí ruku na dotvrzení slibu a na rozloučenou. Ona jí nepřijala.

»Rozejdéme se pokojně,« dodala a kynula mu k odchodu.

Hanuš sestoupil se skály a ubíral se zvolna dolů do Čech. Parnassie hleděla upjatě za ním a teprve hodnou chvíli po tom, když byl zašel dolů do lesa, slézala s temene Ostrého a dala se opačným směrem k Bavorům. Slunce již chýlilo se k západu, když přišla do Šajby. Otec její ani nevěřil zrakům svým, když zavítala v rodnou svou chýži.

»Přicházím, otče, na rok k tobě domů,« pravila paní Hanušová klidně a srdečně.

»Co se ti stalo, mé dobré dítě?« tázal se horal úzkostlivě.

»Neptej se, otče, po tom,« odpovídala Parnassie, »a slib mně, že po celý rok po tom tázati se nebudeš. Jsem unavena, až k smrti unavena a toužím po tom, abych si odpočinula na věrném srdci tvém.«

»Odpočiň, dítě, odpočiň,« zvolal srdečně horal a přivinul dceru k srdci svému.

Parnassie jej křečovitě objala a dala se na prsou jeho do pláče.

I z očí horalových kapaly na krásné její vlasy slzy nejvřelejšího soucitu.

XVII.

Prchajíc z Bílého Jelení dala se Luisa Sukem do Prahy doprovoditi. Jeli k tetě, o nížto se byl Hanuš Tomanovi zmínil, když rozhovořili se na Jezerní stěně, a již mu vylíčil jakožto paní živé a veselé povahy, jež zajisté dovede Luise přiměřené partie vyhledati. Z té právě příčiny nebyla tato teta vážné Luise příliš mila a hledala-li nyní při ní útulku, dělo se to proto, že stísněna okolnostmi nevěděla, kam by jinam se uchýlila. Suk posud nikdy s dámou samoten necestoval a samým rozpakem nevěděl, jak se chovati, aby nevěstě Tomanově se zavděčil. Luisa, jež v jednoduchém domácím obleku z Jelení vyjela, vyprosila si sama na něm plaid a požádala ho na nejbližší městské stanici, aby jí zaopatřil klobouk. Stěží sehnal jej Suk a oddychl si, když vlak se hnul ku Praze, kamž ráno beze vší nehody dojeli. Luisu dovedl k tetě její, pobyl ten den v Praze a večer odjel k Tomanovi.

Spatřivši Luisu a jejího průvodce byla teta všecka překvapena. Suka měla při nejmenším za ženicha Luisina, ne-li za muže a hořela zvědavostí dopátrati se pravdy, když jí jej neť představovala jakožto známého pána a přítele svého, jenž jí ochotně výbornou službu prokázal. Příchozí hosti uvedla přívětivě a laskavě do své domácnosti a přimhuřovala potutelně po celý den očka svá a škádlila jednoho i druhého. Luisa nechala ji na omylu, neboť neměla vůbec chuti k výkladu, dokud neodjel Šuk. Sotva byly samy, pouštěla švitorná paní jazyk i domněnky z klece

»Ale, ale, slečno mužatko,« jala se hovořiti, »jsi tak vyměněna, že tebe nepoznávám! Vpadla's mně do domu jako s nebe, bez zavazadel a k tomu s neznámým mužem, s nímž jsi po celou noc cestovala.«

»Jest to muž ctihodný,« ujímala se Luisa professora.

»Nepochybuji o tom,« skočila jí teta do řeči, »ale tak chladný, že když s ním člověk mluví, dostává rýmu. Věru, takového ženicha neměla jsi sobě vybrati.«

»Není mým ženichem!«

»Pak jsi, děvče, na nebezpečných cestách. Ale to neškodí, však já ti ženicha naleznu.«

»Prozatím děkuji, tetinko, jsem již zaopatřena.«

»Nastojte! Nu, děvče, sedni a zpovídej se. Jsem věru na trní!«

Luisa dala se do vypravování a vypověděla tetě z nehod a útrap, které poslední léta ji stihaly, tolik, kolik uznávala za potřebno, aby náležitě jí porozuměla. Teta ji mimo svůj obyčej pozorně poslouchala a z řeči nevytrhovala, neboť cítila, že vypravováním ulevuje bolná tíseň v srdci zarmoucené neteře. Když Luisa dokončila, podotkla teta soucitně a vážně:

»Neměla jsi, děvče, choditi na Jelení. Přeceňovala jsi síly své. Všemu odolá žena, jen srdci svému neodolá; býváť ono tytýž takovým nepřítelem naším, že marna

jest všecka zbraň, k níž saháme, abychom neštěstí se uchovaly. Bouře se strhne, zachvátí nás a neztiší se, dokud nejsme poraženy. Děkuj Bohu, že jsi šťastnou náhodou znikla záhuby. Jinak byla to dobrá škola pro tebe. Poznala jsi aspoň Hanuše a co mnohem více váží, přiblížila jsi se duchem i srdcem doktorovi a uzavřela jsi, co jsi již dávno uzavříti měla: podati tomu šlechetnému muži ruku; nezapomínej nikdy, Luiso: znamení dobrého muže jest, že bývá skromen a trpěliv. S mužem takovým nejdále dojde žena; onť nejčistší je studánkou zdravého štěstí rodinného. A bez rodiny není na světě štěstí ani pro ženu ani pro muže. Bláhovec, kdo z rozumu proti této svaté pravdě pracuje, anebo z domnělé geniálnosti nad ní nosem ukřívá: musíť on špatně pochoditi, neboť páše hřích na přírodě a neujde smutné pokuté. Známť jediné jen náboženství, které v pravdě člověka přes všecku náhodu i nehodu oblažuje, náboženství přírody. A prvním jeho zákonem jest: člověče, buď otcem a matkou. Proto jsi trpce zkoušela, že jsi se odtrhovala od něho, že výše jsi kladla pestré a vábivé sny hlavičky své než odvěčné jeho zákony. Nyní vidím, že po dlouhých bojích vystřízlivěla jsi z blouznění a dáváš se na cestu jediné pravou. Až poznáš, co jest rodina, až přivineš k srdci svému dítě, zapomeneš na posavadní život svůj jako na matný sen a žíti budeš život nový a šťastný.«

Takto neslyšela Luisa posud veselou tetu mluviti, anebo nechtěla jí nikdy rozuměti. Nyní teprve chápala, proč jest vždy jasné a veselé mysli. I přistoupila k ní a políbivši jí srdečně a vděčně ruku pravila:

»Nerozuměla jsem ti posud, tetinko, nyní ti však rozumím a vážím si tebe jako druhé matky. Bůh mi svědkem, že náboženství tvé od této chvíle jest i mým náboženstvím.«

Třetího dne došel dopis od doktora Tomana. Zněl

tak lahodně a srdečně, že Luisa radostí se zapýřila. Oznamoval, že za několik dní přijede, jakmile mu bude lze jen poněkud se uprázdniti. Přijel, Luisa byla sama doma a rovnala právě prádlo, když vstupoval do pokoje. Ani nepozdraviv běžel k ní, chopil se její ruky a srdečně ji zulíbal.

»Luiso,« pravil zajíkaje se radostí, »jsem v pravdě tak šťasten, že nevím, jak bych se vám poděkoval za dar, kterým jste mne obmyslila.«

Luisa se mu podívala mlčky do očí. Byly vlhky. Byla by mu padla okolo krku, leč zarazila se. Zdálo se jí, že není hodna, aby políbila toho muže šlechetného. Nepustila jeho ruky a uzavřela téhož okamžení, že živou mocí jí se již nespustí.

Překonavši první nával citů pravila:

»Dar, jejž vám podávám a nabízím, pane doktore, nepatrný jest, přirovnám-li jej k vaší se mnou trpělivosti a k vaší ke mně přízni a lásce šlechetné.«

»Luiso,« odvětil Toman pevně, »jsem neskonale šťasten a přijímám jej s myslí nejvděčnější. Netřeba výkladu, netřeba vysvětlování. Bohu buď dík, jsteť z vlastní vůle nevěstou mojí.«

»Jsem,« pokračovala Luisa, »však jediné s výminkou, když dovolíte, abych až do nejposlednějšího záhybu směla svou duši před vámi odhaliti. Budiž především, dobrý příteli můj, mezi námi jasno. Když pak po vyznání mém ještě řeknete: Luiso, chci býti upřímným mužem tvým, radostně a ochotně vložím ruku svou do šlechetné vaší pravice.«

»Luiso,« namítal doktor, »jsem tím ujištěn, že ani stín nějaké viny nekalí ctihodné vaší bytosti. Věřím, doufám a proto miluji.«

»A kdybyste se přece klamal?«

»Neklamu sebe. Přirozený hlas srdce i rozumu po-

vídá mně, že nemohu sebe klamati a že nemohu býti oklamán.«

»Přes to všecko, příteli, nemohu upustiti od výminky, kterou jsem položila. Odložte a usedněte; slyšte a odvažujte.«

Toman usedl naproti nevěstě při okně a nespouštěl s ní očí. Luisa se mu zpovídala. Mluvila pouhou, ryzí pravdu, nezamlčela ani jediného hnutí srdce svého. Bylo viděti, že náboženství přírody, neb což tolikéž jest, pravdy stalo se plnou měrou náboženstvím jejím. Když líčila výstup, jenž stal se mezi ní a Hanušem na cestě k Srchovům, trhnul sebou mimovolně doktor. Luise to neušlo, zamlčela se pro okamžik.

»Pokračujte jen, Luiso,« povzbuzoval ji Toman; »vidím z vašeho vyznání, že povaha vaše rovněž tak vzácna jest jako velika.«

Luisa pokračovala jistěji a pevněji nežli prve. Laskavá slova doktorova byla pravým balsámem její duši. Naděje, že Toman jí neopovrhne, rostla vůčihledě a šířila a tužila se každou minutou a srdce její provívala blaženosť, o jaké posud neměla zdání. Dokončila. Mezi milenci nastala nyní krátká pomlčka. Luisa ji přerušila hlasem, úzkostí se chvějícím:

»Nuže, jak nyní rozhodnete nade mnou, pane doktore?«

Toman vstal a podal jí obě ruce.

»Rozhoduji takto,« pravil pevně a srdečně. »Luiso, chci býti upřímným mužem tvým, budiž i ty upřímnou mojí ženou.«

»Bůh slyší mou přísahu; budu jí, Tomane,« odpověděla Luisa a vrhla se mu s tělem i duší do náručí. Ústa i duše jejich se setkaly a sloučily v svazek nerozlučitelný. Zapomněli na celý svět a na všecky útrapy, jež po léta na duši jich hlodaly. Jeden v druhém tisícerou nalézal náhradu.

Sotva se z náručí pustili, klepáno na dvéře. Do pokoje vstoupil Hanuš v cestovním obleku a přimrazen stanul při dveřích. Luisa první se vzpamatovala.

»Co přivádí vás sem, pane?« tázala se úsečně, zarděvši se s podivením a nevolí.

»Jak vidíte, neštěstí mé,« odvětil po chvilce přidušeně a zasmušile Hanuš.

»Nejste ničeho lepšího hoden, pane, a jest mi s podivením, jak můžete býti tak drzým a choditi mně ještě nyní na oči.«

»Neštěstí činí člověka drzým, slečno,« odpovídal trpce Hanuš.

»Čeho žádáte?« tázala se tvrdě Luisa.

»Přišel jsem s mnohými žádostmi, jež mi duši užírají,« pokračoval Hanuš; »a nerad bych byl přinucen položiti je ad akta.«

»Miluji Luisu a ona mne,« ujímal se slova doktor, »jsmeť zasnoubeni a v brzce budeme mužem a ženou. Či po tolikerém muže nedůstojném blouznění, jímž podemlel jsi všecku půdu pod sebou, chceš ještě nešťastné vášni své dobývati platnosti nějaké a vtírati se zmámen domýšlivostí svou tam, kam nikdy bys neměl ani stínem myšlénky zablouditi? Stavíš-li na tom, že Luisa žena jest a tudíš slabá, mýlíš se v ní rovněž tak, jako ve všem se mýlíš, čeho pro sebe se domáháš. Luisa silna jest a já stojím jí po boku.«

»Krásně mluvíš, jako vždy mluvíváš, Tomane,« odpovídal klidněji Hanuš, »mluvíš-li také šlechetně k nešťastnému člověku, v bídě a hořkosti postavenému, to ovšem na pochybách.«

»Pěkně stavíte slova, pane,« odbývala jej Luisa, »škoda jen, že prázdna jsou vší pravdy a podstaty. Jste již zvyklý, pane, sama sebe obelhávati. Vy obelhal jste nezkušenou a dobrou Parnassii, vy obelhal jste ještě dříve mne a po té opět rozestíral jste na mne sítě pů-

vabné lži. Nikde pravdy u vás, nikde přirozenosti. Když není dosti síly ve vás, abyste sama sebe odsoudil, nuže, buďtež souzen jinými. My vás již nadobro odsoudili, já i doktor. Víť on všecko a odsoudil, nežli jste sem vkročil, vás rovněž tak jako já. Nejsem slaba, pane. Ženich můj ví všecko, všecinko, čeho jste se nade mnou dopustil. Byla bych věru bídnicí, kdybych mu byla něco zamlčela. Nikdy bych nebyla se odvážila tak šlechetnému muži podati ruku i srdce, dokud nepoznal do nejmenších podrobností, co mne u vás potkalo.«

Hanuš mlčel zraky k podlaze upíraje. Hnusný pocit hanby a potupy převážil všecku jeho hrdosť a domýšlivosť. Cítil, že stojí na pranýři před člověkem mužné ctnosti a mravní síly a utvrzoval se v přesvědčení, že sám v sobě ničemným jest a že zasluhuje, aby byl zavržen, jak doktor učinil. Pocit ten jej omrazil, leč nezničil. Hvězdička naděje v blaho ještě možné zakmitala se silněji v zachmuřené jeho duši.

»Nikdy jsem nebyl nepřítelem tvým, Hanuši,« jal se mluviti doktor hlasem přísným, »a i nyní více lítosti a útrpnosti s tebou mám nežli nenávisti. Chybil jsi, pobloudil jsi, dopustil jsi se pošetilostí. Nahlédni to, jdi do sebe a naprav. Posud k tomu čas máš i příležitosť. Já i Luisa svou půjdeme cestou, jdi i ty svojí, vrať se k Parnassii, jež zajisté z lásky ti odpustí, a naprav, čím jsi jí ublížil. Cesty naše z tohoto místa se rozcházejí. Buď s Bohem a konej svou povinnosť. Časem rozjasní a ukojí se mysl tvá a snad bez uzardění budeš moci se mně a Luise do očí podívati.«

»Proto právě přicházím k vám,« odpovídal mírně a smutně Hanuš. »Vidím, že se mnou spravedlivě jednáte zcela podle zásluhy, a zbavoval bych se poslední úcty k sobě samému, kdybych omlouval dřívější jednání své, jež hodno jest zátraty. Stojím před vámi z jiné příčiny, než jaké se domýšlíte: prosím a prosím opětně, podejte

mi ruku, Luiso, a podej mně i ty ruku, Tomane, na odpuštěnou. Promiňte mně šlechetně všech dalších výkladů, jež zadrhují mně hrdlo: zde vztahuji svou ruku k vám, promiňte mi. Mámť odpuštění vašeho velice potřebí, ač chci-li úlohu svou provésti!«

Luisa i Toman padali z úžasu na úžas. Ze slov Hanušových neproznívala nijaká satira, nijaké pokrytectví, spíše zamlouvala se upřímností a skroušeností.

»A úloha tvá?« otazoval se přívětivě doktor.

»Jest státi se hodným Parnassie.«

Toman mu podal ruku, Luisa se zdráhala.

»Aspoň slovíčko, Luiso,« prosil znova Hanuš.

»Odpouštím,« zašeptala Luisa odvrátivši tvář.

Hanuš odešel.

»Co soudíš o něm?« tázal se po chvíli.

»Jak jej znám,« odvětila jeho nevěsta; »nevím, vrátí-li se k Parnassii, nevím, napraví-li život, leč nezoufám. Dobrý jeho genius ozývá se znova v něm: kéž vytrhne jej ze záhuby!«

Teta vracela se z návštěvy. Tomana přijala s otevřenou náručí a ještě téhož dne večer osnovala hbitě a zručně, jak již to uměla, se zasnoubenci nové plány do budoucnosti.

»Zůstanete po svatbě v Praze,« pravila s touž jistotou, s jakou mluvívala o vaření kávy neb o novém klobouku. »Mám tu hromadu známostí, a Tománek náš nebude bez praxe. Mimo to máme tu Dra. Svobodu. Jest již stár a mrzut a rád by přepustil své pacienty někomu jinému, kdyby jen uměl se k němu náležitě přitočiti. Znám jeho slabé stránky, Tománku, a dám vám návod, abyste se našemu starému ordináři zalíbil. Dávejte se jen od něho poučovati, chvalte a vynášejte jeho náhledy a zkušenosti; snesеť on již notné koše chvály, jako každý doktor. Vsadím se o nevím co, že bude vás míti rovněž tak rád, jako hledí s kruchty na sousední

své kollegy. Však mne poznáte. Co sobě umíním, umím provésti. Měl jste jen ke mně o pomoc se zabrati a dávno by byla bývala Luisa vaší. Jinak musím říci, že mě to přece hněte, že jste bez mého přičinění za sebe se dostali. Ale co tam, to tam, o to hlavy nelam.«

XVIII.

Hanuš neodebral se rovnou cestou z Prahy na Jelení. Aby rozrušenou mysl ulahodil a pro svou úlohu z vnad přírodních síly se napil, zajel si do českého Švýcarska a potuloval se tam některý den. Sychravé podzimní počasí jej odtamtud vypudilo. Vracel se po některých oklikách domů, na mysli pokojnější a ustálenější než kdykoliv jindy. První čas nalezl blahodárnou útěchu v pracích hospodářských, do kterých se dal s pilností téměř zimničnou. Leč pilnosť ta brzy ochabla, poněvadž prací ubývalo přibývající zimou. Mrazy se dostavily, sněhu napadalo, větrové fičeli. Omrzelo jej potulovati se v chumelenici, byl přinucen uzavírati se v panském domě. Nevedlo se mu tam lépe nežli venku při větru a sněhu. V prázdném domě bylo pusto a smutno a zevní potřebné pobídky se odnikud dobré jeho snaze nedostávalo. Ze sousedů nikdo k němu nezavítal. Byloť všeobecně známo, že paní od něho odešla, a ti, kdož oblibovali sobě v klepích, dobře soudili, že příčinou všeho nikdo jiný nebyl, než dcera po krajském fysiku Oseckém. Čím více události na Jelení zběhlé zahaleny byly v temno, tím více kombinací nejrozmanitějších vymýšlely utrhačné jazyky. Přese všecku různosť však ten náhled držel vrch, že Hanuš vším jest vinen, že obelstil paní svou, jež ovšem mu duchem rovna nebyla, a že svedl Luisu, jinak bezúhonnou a rozumnou. Takovými způsobem stalo se, že Hanuš u svých sousedů

padl v zaslouženou nemilosť a že každý z nich Jelení se vyhýbal.

Hanuš nenáležel k lidem, již umějí vyhledávati, nalézati a udržovati sobě přátel. Hrdopyšný, v sobě uzavřený a horující jeho duch nerad obíral se s lidmi a se záležitostmi jejich, dle mínění Hanušova více méně malichernými, a jestliže kdy upjal pozornosť svou k někomu, dělo se to více ze zájmů poetických, než z potřeby a žádosti srdce. Zkrátka Hanuš nestál mnoho o lidi a lidé nestáli o něj. Míjeje z úmyslu Tomana a Suka, jehož jinak vysoko necenil, neměl Hanuš nikoho, komu by byl mohl duši svou dokořán otevříti, kdo by soucitně jej vyslechl, laskavě mu poradil a jemnou rukou vyváděl jej z pustého labyrintu, do něhož uvrhla jej nešťastná jeho vášnivosť. Hanuš s nikým si nedopisoval a nikdo nepsal jemu, a tak odkázán byl na sebe bera v samotářském životě více hořké a těžké odplaty za dřívější jednání své nemužné a nešlechetné, než z vlastní duše čerpal síly k svému obrození.

Nadešli mu dnové dlouzí jako věčnosť, nudní jako ta zima kol Jelení a pošmourní jako to nebe, jež mračilo se naň, kdykoliv důvěrně pozdvihl k němu oko ze svého pokoje. Trvalo dlouho, nežli poněkud poulevil a ochladil se v duši jeho palčivý pocit hanby z vlastní ničemnosti. Nahlížeje, že pravda zůstane pravdou přes všecky sofistické šalby a malby, unavoval se trudným přemítáním a děsil se nad mukami, které sám sobě v zaslepenosti své připravil. Cítě, že trpí spravedlivě za zradu na dobromyslné a neobmezeně mu oddané Parnassii spáchanou, otřásal se před pokutou z ní a zatonul zhusta v pustém bezladí, z něhož se jen stěží probíral k jasnu a světlu pomyslu, že tím dráže musí vykoupiti blaho a pokoj života svého, čím méně si jeho vážil, když dobré nebe mu je ve způsobě Parnassie do klína vysypalo.

Zhusta domnívaje se, že osud vyvolil si jej míčem vratké hry, zanevřel na sebe, na celý svět i na lidi, jež pokládal jen za malomocné loutky, jež nikterak nejsou s to, aby prorazily si cesty k cíli, jež samoděk si vytýkají. Taková nedůvěra otravovala všecko jeho myšlení a cítění a vlekla duši jeho napnutím beze vší míry a konce.

Ač vší silou se proti tomu vzpíral, přece se z počátku Luisou více v duchu obíral nežli nebohou, daleko v horách vzdálenou Parnassií. Že Luisa jeho milovala a nikoho jiného, zdálo se mu býti prosto vší pochybnosti; že Tomanovi ruku k sňatku podala, myslil, že učinila jen ze spanilomyslnosti, aby zachránila Parnassii, nebo snad proto, že obávala se, aby jemu neodolala, aby v Tomanovi nalezla přirozeného ochránce. Hrdopyšnému blouznivci nechtělo se připustiti, že Luisa proto volila Tomana, že vynikal povahou nad něj, a že on nemohl hodným býti lásky ženy šlechetné! Omlouvaje takto Luisu, zapomínal na zavrženou ženu svou a na všecka ta krásná hnutí srdce svého, na všecku lítosť a sliby a úmysly své.

Posléze neprospěšným bojem se ztýrav utkvěl při Parnassii. Nemohl jí ovšem upříti, že milovala jej původně opravdově, vášnivě a s nejčistším srdce svého zápalem, avšak starým způsobem sama sebe nade všecko vynášeje těžké jí činil v duchu výčitky, že zpozorovavši, kterak prudce k Luise láskou zahořel, neodřekla se lásky své k němu. Hrozná skepsis rozhlodávala kořínky nejšlechetnějších jeho úmyslů: Hanuš nevěřil, že vše, co mezi ním a Parnassií na podzim na temeni Ostrého se sběhlo, byla pouhá a ryzí pravda; nevěřil, že každé slovo přímo se odtrhovalo od duše ženy jeho; že všecky její city, jimiž jej tak mocně překonala, byly city skutečné, z hlubiny poraněného jejího srdce plynoucí. Nevěřil tomu, že Parnassie opravdu to s ním myslila, nýbrž při-

pouštěl, že si choť jeho všecko chytře napřed vypočítala, že všecko bylo překvapný divadelní effekt, kterým chtěla jej sobě opět získati, od Luisy odvrátiti a k sobě trvale připoutati; že na pohled prostá horalka, aby slavila vítězství nad ním, neobyčejným mužem, volila k tomu tu kromobyčejnou cestu a že tak jako tak vrátí se na Jelení. Tušil sice, že Parnassii křivdí, a za jasnějších chvil tisíckráte ji v duchu odprošoval; cítil, že opíjeje se velikánskou svou domýšlivostí, ocítá se na scestí kluzkém a spádném, že jest, jak dobře Parnassie na Ostrém pověděla, jen nepatrným pídimužíkem, jehož není škoda, jestliže hloub a hlouběji klesá a jehož nikdo nepolituje, až bude zanikati: ale přese všecku dobrou vůli a úsilné sil vzepjetí nebylo v něm tolik mravnosti, by vybředl z rozporů, ducha i tělo jeho neodolatelně ničících, aby zakotvil se na pravdě, za jejímž štítem jediné dobojovati se mohl blaha životního a rodinného po boku Parnassie, po němž žíznila a prahla roztesknělá duše jeho.

Velikánská domnělivosť zradila i v té rozhodné chvíli osudnou měrou Hanuše. Přeceniltě síly své, myslel-li, že sám ze sebe se obrodí beze všeliké pomoci odjinud a když se mu vtíralo přesvědčení, že marný zápas vede o blaho své, ochaboval a podával se tupé resignaci tou měrou, jakou duševní i tělesné jeho síly vadly a chřadly, tak že zatonul v otrlosť, v níž rozum jeho utkvěl na závěru: Co se stalo, již nezměním; co nezměním, nechť jde si svou cestou. Pravdu měl moudrý Silén, průvodce Dionysův: Věc nejlepší jest pro člověka nedosažitelna: nebýti narozenu, nebýti a ničím nebýti.

Všecku činnosť lidského ducha pokládal konečně za bezsmyslné pachtění se; ideály, člověčenstvu posvětu dávající, za koule bublinové; vznešenou obětovnosť za vrch šílenosti . . .

Sáhl k vínu, v němž nalézal aspoň občasné zapo-

mnění, zapomnění to stávalo se mu znenáhla rozkoší, z rozkoše stala se potřeba.

Paní radová dověděvši se, že Parnassie od bratra odešla, psala důtklivě Hanušovi, aby nabyla o věci bližšího vysvětlení, neboť to, co psala jí Luisa, nikterak jí nedostačovalo. První doptávka byla marna; Hanuš neodpisoval. Ač ji jednání bratrovo urážželo, ptala se ještě důtklivěji po druhé. Hanuš po nedělích teprve odepsal, ale tak nebratrsky, že Helena hněvem dopis jeho smačkala. Všecka nevrla a dopálena poradila se se svým panem manželem a vymohla na něm, že k jaru na Jelení odjel. Jinak měla k tomu i jinou příčinu. Nedbalostí Hanušovou zamotávaly se právní její záležitosti s ním, tak že přirozeně omluvena byla cesta pana rady na Jelení. Hanuš nepřivítal příliš laskavě svaka svého, a když zpozoroval, že běží mu o něco více, nežli o pouhé právní záležitosti, ohradil se nedůtklivostí, ano stal se pichlavým a urážlivým. Pan rada vrátil se domů s nepořízenou a přinesl zároveň paní své zprávu tak truchlivou, že žalostí div mysl jí neutekla. Pověděl jí totiž dle způsobu svého bez obalu a slovesných přízdob, že nežije Hanuš již tak střídmě jako jindy, že objímá se s lahví a že nezatrhne-li se mu cesta, stane se pijanem.

Na tuto zprávu jela paní radová bez odkladu k bratrovi a přesvědčila se, že muž její měl pravdu. Stará a věrná Markyta potvrdila taktéž neblahou tu zprávu. Laskavě, jak sluší se na sestru, domlouvala paní radová Hanušovi a použila vůbec všech prostředkův opatrně a rázně, aby bratra přivedla na jinou lepší cestu. Leč namáhání její minulo se s účinkem. Nedověděla se, co stalo se s Parnassií, aniž se jí podařilo Hanuše odvrátiti od vína.

Škoda, přeškoda, že paní radová byla podjata proti Hanušovi, že zrak její nebyl dosti jist a kliden a že nebyl zbystřen zkušenostmi vezdejšího života. Kdyby byla měla

s sebou oči Tomanovy, sotva by byla ponechala Hanuše samého sobě, neboť byla by při něm viděla, že nejen duševně, nýbrž i tělesně jest narušen, že objevuje se při něm ona tyfésní zmalátnělosť, jež podobna podzemním vodám tajně ústrojí tělesné zvolna, po dlouhé měsíce rozhlodává, zhusta v beznadějný stav vyspívá a i katastrofou končívá.

XIX.

Do téže komůrky, v nížto kochávala se druhdy v zlatých snech panenského věku svého a z nížto před třemi lety, právě když slunce vycházelo, vyběhla na pavláčku, odkudž dotknuta čarodějnou lásky ratolestí plaše a toužebně do kolny hleděla, kde Hanuš a jeho soudruzi po lopotné horské chůzi odpočívali: do této komůrky přistěhovala se opět zapuzená Hanušova paní. Všecka zemdlena na těle i na duši po rozhodném a trapném výstupu na temeni Ostrého požila jen něco málo mléka a dala otci dobrou noc a ubírala se, jak si toho výslovně vyžádala, do své staré, milé komůrky. Teta její, sestra otcova a bývalá její pěstounka, doprovázela ji tam ze zvědavosti; doufala, že doví se něčeho podrobnějšího, proč schovanka její tak z nenadání vrací se do otcovského domu. Jaké city rozvlnily se v duši nešťastné paní, když otevřela dvéře a spatřila opět tu nízkou a chudičkou komůrku, jejíž celý nábytek bylo lože, truhla na šatstvo, stolek a krátká lavice! Dvouletý pobyt v Praze a na Jelení přeměnil sice v ledačems její bytosť, původní však horské její přirozenosti neumořil. Posud měla smysl i vnímavosť pro horskou prostotu, a když se tak dívala po delším čase do své komůrky, cítila tak líbezné hnutí v srdci svém, jakoby anděl míru a lahody ohříval dechem svým její srdce strastmi strnulé.

Teta usedla si na malovanou truhlu, zabalila ruce své do zástěry a pravila k Parnassii, jež usednuvši na kraj lože, ruce na klíně sepjala:

»Tak, mé zlaté dítě, odpočiň si hezky. Zítra budeš jako pstruh čerstva a povíme si více. Měla jsem tě, Zuzanko, odjakživa ráda, jako bysi byla moje, pověz mi, proč tak z čista jasna přicházíš opět do hor?«

»Jsem nemocna, milá teto,« odbývala ji choť Hanušova měkce a vlídně, »a dítě mně zemřelo. To mi dodalo.«

»Bůh dává zármutek a posílá náhradu,« mudrovala horalka; »děťátko tvé jest andělíčkem v nebi, popřej mu toho. Však tys tak příliš vážna a smutna, Zuzanko, proto jsi nepřišla domů.«

»Kam jsem měla jíti?« namítala Parnassie. »Mám toho tolik potřebí občerstviti se a zotaviti; a kde zotavím se lépe, ne-li v milých našich domácích horách?«

»Pravda, v našich horách není zle, pokud neleží sníh,« pokračovala teta nedadouc se omluvou Parnassiinou mýliti, »ale paní jako ty, jež uvykla pohodlí, obsluze a bůh ví čemu ještě, čehož my horalé ani jménem neznáme, nepůjde přece do hor pro zotavení. Vždyť vy páni máte na výběr lázeňských míst, kde snadno naleznete zotavení i zdraví a nad to všecko nejlepšího pohodlí i rozmanité kratochvíle. Mne neošidíš, Zuzanko, jsem žena a bolestně tuším, co jest toho příčinou, že vracíš se domů. Vždyť jsi všecka usoužena právě tak jako každá žena, jíž se muž stal nevěrným. Či chceš ještě zapírati mně, jež jsem tebe vychovala jako vlastní matka?«

»Neumím se přetvařovati, teto, a nezapírám,« přiznávala se Parnassie, »ale za jednu věc vás prosím a naději se, že jako citelná žena mne neoslyšíte.«

»Mluv, Zuzanko!«

»Neprozraďte to otci, jenž beztoho všecken polekán,« prosila Parnassie, »a kdyby přišel na takové myšlénky, vymluvte mu je z hlavy. Více vám, zkušené ženě, uvěří nežli mně. A pak ponechte mne mému osudu. Vždyť dá Bůh, že všecko se spraví, že bude opět dobře. Muž můj přijede, jak přislíbil, pro mne a bude konec soužení.«

Teta svěsila smutně hlavu a pravila po chvíli:

»Dej Bůh a matička ze Svaté Krvi, aby to byla pravda; ale nevím, nevím, milé dítě. Přesaď ty maliny z našich horských lesů v rovině do zahrady a uvidíš, zdali porostou, a porostou-li, uvidíš, jaké budou, ubožátka. Tys neměla jíti za cizím mužem do cizí země; co roste v horách, vadne v rovině. A pak ty jsi ze zvláštní krve . . .«

»Co tím myslíte, teto?« tázala se zvědavě Parnassie vidouc, ana horalka najednou se zamlčela, jakoby se vzpamatovala, že řekla více, než bylo potřebí.

»Co bych tím myslila,« opravovala se teta v rozpacích a doložila sklopivši oči:

»Tys jiná nežli jiná děvčata, v tom je to, Zuzanko. Leč večer již tu, mám ještě leccos na práci a tys tolik unavena. Lehni si, dítě, a odpočiň. O otce svého neměj starostí. Nepovím mu nic; máť beztoho plnou hlavu pro tebe.«

Při tom se zvedla s truhly a podavši Parnassii ruku odcházela. Hanušova paní ji propustila beze všech dalších otázek, svlékla svrchní šat a přistoupila k jedinému zamřížovanému okénku světničky. Stál na něm posud vrhlík s vyschlou zemí a se zbytkem nějaké již ztrouchnivělé květiny. Parnassie všimla si toho nepatrného předmětu a slzy ji polily. Dokud nepoznala Hanuše, mívala v tom vrhlíku zasazenou bazalku, jež zelení, vůní a skromnými bílými kvítečky ji druhdy těšívala. Zdaž nebyl ztrouchnivělý ten zbyteček zrovna takový,

jako její ubohé srdce . . .? Naděje, že Hanuš pro ni přijde, krátce jen kmitala v temných chmurách její duše. Již na cestě s Ostrého po hřbetě Královského hvozdu rozplývala se v bezpodstatný stín a nezbylo z ní téměř nic, když překročila práh otcovského domu. Nevěřila, že pohnutí a lítosť muže jejího bude míti trvání, a kde víry není, tam hasne naděje.

Stmívalo se. Měsíc vycházel nad les nejvyšší hory, a bělavé světlo jeho svítilo okénkem do komůrky a rozlévalo se tajemně po šíré krajině před očima jejíma rozložené. Jak divné zdály se jí ty lučiny, jemným svahem v údolí se táhnoucí a ty lesy v šeré dáli na horách, v terasách nad sebou se kupících. Smutek, úzkosť, beznadějnosť projely srdce její měrou vrchovatou. Zachytila se mříže v okénku, přitiskla k ní rozpálené čelo a dumala tak drahnou chvíli. Unavena až k smrti odešla posléze k loži svému. Nelehla si a padla u lože na kolena a složila do dlaní těžkou hlavu svou. Chtěla se modliti a nemohla. Polobdíc, polosníc setrvala v tom položení až přes půlnoc. Pak se uložila, a dobrotivý spánek dotknul se ubídněné její duše. Byl již dávno den, když se probudila. K ránu strhl se vítr, věrný předchůdce a hlasatel podzimku a hučel kol chýže trhaje se stromu listy a větvičky a zanášeje je. Však bolesti a strasti netrhal od její duše a neodvál jich. Dnové její na Šajbě začínali smutně a smutně se vlekli. Vyhledávala zúmysla malých domácích prací, leč zapomenutí a ukojení nenalézala v nich žádného. Častěji sice loudily se útěšné naděje v její srdce, odcházely však opět tak jak byly přišly, a bol a smutek převládal a hubil duši. Parnassie vůčihledě scházela k zármutku otcovu a tetinu. Byli by rádi vlastní svou krví jí pomohli, leč což platen i nejvřelejší soucit srdci tak nešťastnému!

Podzim přijel na strakatém koni. Listí na stromích i křovinách se pobarvilo a opadávalo, nebe se zachmu-

řilo, větrové hučeli a mezi krůpějemi dešťovými poletoval sníh. Stará poslice přinesla jednoho dne z Eisensteinu dopis. Luisa psala na zdař bůh Parnassii. Tato se dlouho rozmýšlela, má-li list otevříti čili nic. Posléze se na tom ustanovila čísti jej.

Pravdivě, obšírně a důkladně líčila Luisa Parnassii, co sběhlo se mezi ní a Hanušem od prvních počátkův její lásky až ku strašlivé scéně v pokoji před ložnicí na Bílém Jelení. Ruku pisatelčinu vedla patrně usilovná snaha, aby věrným a jasným věci výkladem dokázala, že nelpí na ni nižádná poskvrna nemravných žádostí a jakékolivěk viny. Podařilo se jí Parnassii přesvědčiti. Řídíc se zásadou, že jen pouhá pravda zjedná jí právo a dostiučinění, nemohla ovšem Luisa Hanuše šetřiti a vzala se vší silou o to, světlem pravdy rozptýliti podezření všeliké a ukázati, jak věc se v skutečnosti měla a má. Ke konci ohlašovala, že stala se právě manželkou Tomanovou a že muž její na přičinění tetino usadil se v Praze.

Dopis Luisin potvrdil ubohou ženu Hanušovu v tom, o čemž jinak neměla pochybností, že povaha muže jejího vrtkava, domněnliva a prázdna zásad mravných, jež jedině vydatným mohou býti pramenem životního blaha. Pravda, nižádnými ohledy nezastřena, jak k tomu ovšem Luisa byla přinucena, shasila poslední jiskry naděje v popelu blaha Parnassiina posud doutnající. Nešťastné trpitelce zdálo se, že najisto jest ztracena.

Jedna poznámka Luisina rozvichřila však na novo zkormoucenou duši Parnassiinu.

»Doslýchám,« psala Luisa na jednom místě, »že Hanuš chytá se vína. Jsi-li v horách, kamž na zdař bůh posýlám tento list, vrať se k němu ihned a zachraň ho.«

V Parnassii rozzuřil se nový těžký zápas. Obětovala již tolik Hanušovi, měla se ještě více obětovati? Srdce

jí radilo: Neotálej, jdi na Jelení. Když jej miluješ, jest povinností tvou, abys dovršila míru svých obětí. Rozum zkušenostmi na scestí svedený velel: Nechoď! Marno bude všecko tvé namáhání. Nepořídíš, jako jsi vůbec nic s ním nepořídila. Za několik dní, když jsi se na Ostrém ustrnula nad jeho lítostí, šel opět za Luisou do Prahy. Ovšem odprošoval; ale za Luisou přece šel, a kdyby nebyla zasnoubena s doktorem, kdo ví, kam by se byla nesla prosba jeho!

Koho měla Parnassie poslechnouti: srdce či rozum? Cítila, že všecko, co usouzeno jí bude v budoucnosti, závisí na nynějším rozhodnutí jejím. Brzy k srdci, brzy k rozumu se klonila. Rozum posléze obdržel vrch. Pásmo událostí vysmeklo se z ruky Parnassiiny . . .

Nastala zima, dlouhá a trapná; nebylo jí konce Teprve ke konci května tály a scházely sněhy a teplí váli větrové. Když v rovině všecko již bylo ve květu, zelenaly se teprve v horách lučiny a stromy. V měsíci srpnu přišel na Šajbu starý, známý host. Byl to professor Suk. Poněvadž Parnassie Luise neodpověděla, nevěděl nikdo z jejích přátel, kde jest, živa-li či mrtva. Počátkem prázdnin přijel Suk k Tomanovům. Na neštěstí nebylo Tomana doma. Byl v Jelení u Hanuše, jenž prý dlouhou dobu nebezpečně churaví. Suk odebral se bez rozmýšlení na Šumavu za Parnassií. Nalezl ji a zhrozil se jí. Byl jí už jen stín, neboť všecka mysl její bloudila již v končinách jiných. Nenáležela už zemi a zimničně dychtiva očekávala umluvenou s Hanušem schůzi na Ostrém. Že Suka tak zajímá, že tajně jeho dobré a poctivé srdce k ní přirostlo, ani ve snu si nepřipustila. Bylo jí sice milo, že po drahém čase spatřila opět známou a upřímnou tvář a že vůbec setkala se opět se vzdělaným člověkem ve své odloučenosti: avšak zároveň domýšlela se, že Suk nepřichází z vlastního po-

pudu, že buď sestra Hanušova nebo Luisa jej posýlá k ní, a to způsobovalo jí nepokoj. Přímý Suk přivedl také hned prvního dne řeč na Hanuše a nabízel se upřímně, že milerád doprovodí ji na Jelení k Hanušovi, jenž, jak u Tomanů slyšel, velice jest potřeben jejího ošetřování.

»Pojďte jen se mnou, milostivá paní,« dokládal zanícen šlechetným zápalem; »dovezu vás na Jelení. Svěřte se mně, vždyť mne znáte. Jestliže mezi vámi a Hanušem přihodily se rozmíšky, urovnají se pak samy sebou, a mně bude velmi milo, jestliže přičiním jen něco k tomu, by opět vám štěstí rozkvetlo.«

Parnassii bodlo do srdce. Leč zplna Sukovi nevěřila, domnívajíc se nedůvěrou omámena, že Suk jen potají vyslán jest, aby ji tou záminkou na Jelení přivábil. I vymýšlela rozličné výmluvy a omluvy a byla by se ráda posla zbavila. Dobromyslný přírodozpytec však dobře jí nerozuměl a neodcházel. Vida, že jest nemocna, neměl chuti opustiti ji a předstíral, že si umínil letošní prázdniny na Šumavě stráviti. Konal skutečně delší vycházky do hor, zdržel se dva i tři dny mimo Šajbu, vrátil se však povždy k Parnassii a doléhal na ni, aby s ním odjela, dokud nenastane horší podzimní počasí a dokud nebude pozdě. Ráznosti bohužel nikdy neměl.

Přišly i dopisy, psány rukou Luisinou i Tomanovou. Parnassie ze zásady jich neotevřela.

Nadešel měsíc září, den ustanovené schůze s Hanušem na Ostrém se blížil. Parnassii nebylo volno v přítomnosti Sukově. Domnívala se, že Suk nápadně bedlivě každého jejího kroku ostříhá. Usnesla se na tom, stůj co stůj, dostati jej ze Šajby a ze Šumavy. Slušný k tomu způsob brzy ji napadl.

»Jste tak ochoten ke mně, milý příteli,« pravila jednou k němu, »že hodlám použiti vaší laskavosti k malé službě.«

Sukovi se zajiskřily radostí oči.

»Mluvte jen, mluvte,« odpovídal rychle; »skočím pro vás se skály, přejete-li sobě toho.«

»Jde o to, doručiti Hanušovi dopis,« pravila Parnassie poděsivši se. »Mohla bych jej ovšem poslati poštou, ale tím by mně nebylo zpomoženo. Jeť v něm leccos, co potřebí má bližšího vysvětlení, jehož byste jen vypodati mohl muži mému, poněvadž po delší čas se tu v horách kolem mne zdržujete. Prosím vás za to, prokážete mně tím službu skutečnou a důležitou.«

Suk se podvolil vyplniti její žádosť, ač nerad od ní odcházel. Tajný jakýsi hlas, jemuž nikterak nerozuměl, zrazoval jej od poselství uloženého.

Třetího dne odcházel. Parnassie doprovodila jej dolů s vrchu. Když mu podávala ruku na rozloučenou, stiskla mu srdce taková úzkosť, že jakživ jí nepocítil. I ruka Parnassiina se třásla. Hledíc mu do očí pozorovala najednou, čeho nikdy si nevšimla, pozorovala, že Suk přijel jen k vůli ní na Šajbu a že tajně ji miluje. A nyní snad jediného člověka na světě, jenž zůstal jí přese všecko nelaskavé její jednání s ním věren, zrazovala. Píchlo ji u srdce, avšak nezadržela Suka. Vzala lehce hlavu jeho do obou rukou a dotkla se rty jeho čela. Potom odešla. Přimrazen stál Suk hodnou chvíli na místě, kde Parnassie s ním se rozloučila. Hleděl za ní, ona se neobrátila. Když zmizela mu s očí, ubíral se smuten k Eisensteinu.

To stalo se tři dni přede dnem, za kteréhož se měl Hanuš na Ostrý dostaviti.

Téhož dne z rána Parnassie odešla. Lidé věděli jen tolik, že ubírala se nahoru na Jezerní stěnu. Večer se nevrátila a nebylo vůbec bližší o ní stopy. Otec, teta a dobrosrdeční sousedé jejich hledali ji po lesích a slujích a nenalezli ji. Kol Ostrého hledati nenapadlo jim; bylоť

místo to poněkud vzdáleno a odlehlé. Asi pátý den po té vrátil se Suk na Šajbu. Hanuš byl v tom tak zle, že list Parnassiin mu podati nemohli. Ležel pádem. Hlavnička děsného rázu zmítala jím mezi životem a smrtí.

Přítomný doktor Toman dopis Parnassiin přečetl. Byl krátký a zněl takto:

»Dostaneš-li list tento ještě na Jelení, jsi vdovcem. Buď jist, že již vykonáno, k čemu jsem se zavázala. Bůh buď s tebou. Odpustila jsem. Parnassie.«

Suk rozletěl se do Šumavy. Všecek malomyslný a zoufalý přivítal jej otec Parnassiin. Plačky vypravoval mu, co se stalo s jeho dcerou, a čekal od něho, že o ní zprávu dostane; neboť nevzdal se totiž naděje, že dcera nerozloučivši se odešla k muži svému, ač velmi o tom pochyboval.

Suk tušil, bohužel, kde hledati Parnassii, avšak neměl dosti síly otci děsnou zprávu pověděti. Hned s poledne vydal se provázen otcem Parnassiiným a několika mladými horaly na cestu k Ostrému. Přišedše na místo nehledali dlouho: na straně bavorské pod druhou kupou české špice Ostrého nalezli Parnassii roztříštěnou, zkrvavenou a dávno již mrtvou. Zoufale vykřiknuv vrhl se otec na mrtvolu dceřinu a štkal hlasitě. Bezduch stál tu Suk opíraje se o rámě jednoho z horalův. Vzpamatovav se po drahné chvíli přistoupil k mrtvole a políbil ji v čelo ssedlou krví ukálené. S mnohými nesnázemi snesli mrtvolu s Ostrého a mlčky brali se s ní k Šajbě. Bylo již tma, když přinesli ji domů. Mrtvolu uložili do komůrky, v níž poslední rok nebožka přebývala, a Suk i otec nemohouce spáti usedli si v čeledníku za stůl. Hořící při kamnech louč, již teta Parnassiina ošetřovala, osvětlovala magicky zadumané jejich hlavy.

»Dej ji Bůh radosť věčnou,« hovořil horal; »je jí tam dobře; dotrpěla. Nehodila se do světa.«

»Měla jen dostati jiného muže,« prohodil truchlivě Suk.

»Nevím, nevím,« namítal otec Parnassiin kroutě hlavou. »Dítě mé jest nyní na správě boží, proč bych vám příčiny nepověděl! Byla zrozena ze zvláštní krve. Krev ta nehodila se do našich hor, aniž snad někam jinam do světa. Babička Zuzančina pocházela někde od Rýna. Okolo let dvacátých cestoval těmi krajinami vzácný anglický pán. Byl prý to znamenitý muž, psal knihy a básně a zemřel prý několik let po té někde v Řecku, když byla tam vojna s Turkem.«

»Snad Lord Byron?« vykřikl Suk zachvívaje se nad divnou hrou osudu.

»Ano lordem byl,« pokračoval horal; »pamatuji se, že tchyně má jednou si na tom velice zakládala, že dcera její je dcerou lordovou. Babička mého dítěte byla tenkrát v nejlepším věku a neobyčejně spanilá. Onť si ji oblíbil, ona mu ve své nezkušenosti uvěřila a láska její skončila se jako tisíce podobných lásek. Utekla z domu otcovského k nám do bavorského lesa, kdež měla příbuznou. Tu porodila dceru, jíž říkali Ada, jež když dospěla, po dlouhých bojích stala se ženou mou. Mohl bych, milý pane, kroniky o tom povídati, co mne to stálo práce, než jsem Adu zavedl do své domácnosti. Leč všecko to zarostlo již travou rovněž tak, jako hrob Adin. Vše odpočívá s ní. Bylo to divné děvče! Chladné i přítulné, hrdé i skromné, krve zvláštní, nepokojné; člověk se z něho nevyznal. Že byla nemanželské dítě, stranili se jí hoši a že já si jí všímal, za to měl jsem pravý kříž s rodiči a příbuznými. Bydlila s matkou na samotě, v Jiříkově dvoře, a když vyrostla, mermomocí chtěla do světa. Vše jí bylo malé a úzké v našich horách, a největším potěšením jí bylo lézti na nejvyšší vrchy. Tam pak radostí skákala a křičela, co jí hrdlo stačilo, a nebyla již žádné dítě. Hluboké, tmavé sluje byly jí nade všecko,

‚Mám sto chutí, Pepíku, — říkávala — skočiti dolů. Tam dole ve věčné tmě bude se mně pěkně spáti.‘ Možná, že by to byla někdy učinila, kdybych jí byl dal. Toulával jsem se s ní jako chlapec a později jako výrostek. Když se mi otvíral rozum, byl bych za ni život dal; tak jsem ji měl rád. Štěstí bylo pro mne, že její matka stále postonávala; jinak by byla jistě Ada do světa uprchla a matka její byla by mně sotva dala ji za ženu. Stará předvídala, že život její brzy vezme konec, a poněvadž chtěla míti dceru zaopatřenu, nežli zamhouří na vždy oči, přemluvila ji asi, aby šla za mne. Svatba naše nebyla veselá; rodiče a příbuzní moji hněvali se na mne, a nevěsta byla více smutna nežli šťastna, když jsem ji vedl od oltáře. Bylo to o masopustě, a k velikonocím tchyně se světem se rozžehnala. Musel jsem jí na smrtelné posteli slíbiti, že budu míti s Adou trpělivosť a že budu s ní jako s pěnou zacházeti. Bůh mi svědkem, že jsem jí nikdy neublížil, ač mně někdy zatápěla, že by jiného muže přešla trpělivosť. Měli jsme spolu jen jedno dítě, Zuzanku. Když jí bylo rok, polámala se Ada při práci, polehávala, až ulehla a již nevstala. Vzal jsem pak k sobě starší sestru Annu, která krátce před tím ovdověla. Ta vedla mně hospodářství a vychovávala Zuzanku. Dítě zdědilo po matce krásu, jmenovitě její oči a i jiné vlastnosti, ač mělo celkem pokojnější povahu. V jedné věci však jakoby jí byla z oka vypadla: co jednou si umínila, od toho živou mocí nepopustila. Nemohli jsme ji předělati. Jinak dobrá byla jako sýkorka na haluzi. Při všem měla něco zvláštního do sebe; nebyla jako jiná naše horská děvčata, měla něco panského do sebe, z čeho jsem míval horkou hlavu. Vy jste přišli před třemi lety s panem Hanušem k nám. Zajedla se do něho, a věděl jsem hned, že od něho nepustí. Pan doktor poslal tenkráte z horské chýže z Čech posla pro mne. Stará paní Hanušová se mně hned zalíbila. Viděl

jsem, že to moudrá, rozšafná i laskavá paní. Bez rozpaků podvolil jsem se ochotně tomu, co ona rozhodne. Jen v jedné věci jsem pochybil: měl jsem jí pověděti, co měl jsem již na jazyku, z jaké krve totiž pochází dítě mé se strany matčiny. Ona byla by se jistě tím řídila, a nebylo by se stalo, co nyní oplakávám. Byl jsem bláhový otec. Když jsem viděl, jaké štěstí očekává dceru, bál jsem se, abych jí svou řečí všecko nezkazil. Anebo byl to již tak osud Zuzančin. Jako bába její a matka, nemohla ani ona dojíti štěstí. Nehodila se do toho světa. Nereptám; jsem křesťan. Věci lidské ubírají se svou cestou přes vůli mocnářův a rozum mudrcův. Padli mocní králové, padli mocní národové, padají jednotliví lidé jako mouchy na zimu, padla má Zuzanka. Kdo pronikne boží soudy?«

Suk neodpíral horalovi. Zdravý prostý rozum pouhého syna přírody vzbudil v něm myšlénky, že dlouho plašily sen od jeho lůžka.

Třetího dne byl pohřeb. Suk uvil na lučině věnec z květinek, od nichž Parnassie dostala jméno své, a za věnec vzal si z jejího hrdla na památku zlatý křížek, jejž jí koupil v Praze Hanuš. Věncem tím ověnčil hlavu nebožčinu. Vlastní rukou spustil ji s otcem do hrobu a ještě téhož dne odešel přes Jezerní stěnu a Ostrý do Čech. Otec Parnassiin doprovázel ho až na Ostrý, kde dívali se chvíli na skaliny, krví Parnassie zbarvené.

XX.

Co stalo se s Hanušem? Z hlavničky již se neprobral.

Za nedlouho odebral se za Parnassií na věčnosť. I jej pomáhal Suk Tomanovi ukládati do země.

Věnec, jímž Luisa první jeho hrob ozdobila, byl porosen slzami srdečné soustrasti.

Suk dojížděl ještě několik let na Šumavu, aby navštívil hrob nešťastné Parnassie, jejíž křížek nosil na svých prsou. Na zpáteční cestě zastavoval se obyčejně u doktora Tomana, jenž jakožto rozumný lékař dosti byl hledán a v lůně rodiny své těšil se nezkalenému štěstí; neboť Luisa byla nejen výbornou chotí, nýbrž i rozumnou, statečnou a tudíž šťastnou matkou. Děti Tomanovy na nikoho se tak netěšily jako na »strejčka professora«, a Suk byl také nejveselejší a nejšťastnější, když s nimi se bavil. Nejednou upřímně se vyznal, že není radosti nad tu, jaká tak hojně rozkvétá na poli rodinného života.

»A proč se neženíte, příteli?« škádlívala jej Luisa.

»Nemám štěstí u ženských; stárnu jim trochu,« žertoval Suk. »Postarejte se o mne.«

»Bláhově bych jednala,« odpovídala paní Tomanová. »Starejte se sám, jako Toman se staral, a buďte vytrvalým, jakým byl Toman, a půjde to. Jen to, co muž sám si vystavěl, má proň nehynoucí cenu.«

Večer, když děti usnuly, mluvívali často o Parnassii.

»Pokud znám život lidský,« tvrdíval Suk, »vidím, že ač jeho úkazové nekonečně jsou rozmaniti, zákonnosť vnitřní, duševní, to ohnisko všech těch nejrůznějších paprskův, jest v podstatě jednoducha a prosta. Zákonnosť tato, jakož vše, co z ní vychází, založena jest v nutnosti přírody nebo všehomíra, jenž má své od věkův pravdivé zákony. Tak rozvíjí se život lidský nikoliv bezděčně, nýbrž dle zákonův duše lidské, řízených zákony všehomíra, a člověk jen tenkrát hoden neštěstí, když přivedl činnosť duše své v neshodu se vším mírem, když odvěčné jeho zákony porušil. Kde však jich porušila ubohá

Parnassie? Nevidím při ní viny a přece trpěla tak strašlivě. Vždyť šla za hlasem srdce svého a byla tak ctnostná žena!«

»Nemám zvykem,« namítal doktor Toman, »tak příliš doktrinářsky pohlížeti na život a vměstnávati jej v těsná akademická pravidla. Vždyť i umění, to zrcadlo života a přírody v půvabný rámec filosofie zasazené, šíří se a volní za našich dnův na vše strany a opouštějíc mnohé akademické ideály objímá levicí pravdu a pravicí krásu a nerozpakujíc se dává tytýž první sestře přednosť před druhou nedbajíc ježících se paruk dogmatických copařův. Je-li již přísně odvažující umělec tak svobodomyslným, proč bychom my tak doktrinářským loktem měřili život a po výtce osudy Parnassiiny? Jinak máme tu ženu, jež zajisté ženě nejlépe rozumí a vydatněji odpoví na otázku tvou nežli já. Vyjádři se již, Luiso, co ty soudíš.«

»Soudím,« odpovídala Luisa, »že způsob, jakým nahlíží přítel náš do života, pravý jest a že neštěstí, jež zastihlo Parnassii, dá se dobře z něho vysvětliti. Odvěčný zákon všehomíra předpisuje ženě, aby opravdově milujíc docela se obětovala za svého muže. Parnassie neměla od Hanuše odcházeti, nýbrž silou a ctností lásky své jej léčiti a což ještě větší váhu má, měla hned, jak jsem jí psala, že chytá se vína, bez rozmýšlení k němu se vrátiti a láskou svou odtrhnouti jej od kluzké cesty, po níž ze slabosti spěchal do jisté záhuby. Neučinivši to pro jakoukoliv příčinu porušila věčně svatý zákon lásky ženiny. Výklad můj, pánové, zavání snad silně emancipací, ale nemohu vám pomoci. Po mnohém přemítání a kolísání, bojích a útrapách dobrala jsem se toho přesvědčení, že jádro pravé emancipace v tom se zavírá, aby žena láskou svou muže i děti nejen blažila, nýbrž kdy potřebí poučovala a obětavě chránila, aby jako muž

paedagogem jest z rozumu, byla paedagogem z lásky, a tak hřivnou svou člověčenstvu pomáhala, aby neutonulo v kalu sobectví a hmotných zájmův a neslo se chutě k posvátným účelům, jež položil mu vesmír.«

Suk i Toman potiskli jí vděčně ruku a zamýšleli se v nekonečno. Suk sestárnul jako panic. Křížek však, tu drahou památku po Parnassii, nosí posud na prsou. Půjde s ním bezpochyby do hrobu.

Starý varhaník.

Obraz ze života.

1871.

Vidíte tamto na rohu jednopatrový domek pod vysokou starodávnou šindelovou střechou, na jejímžto hřebeni v průčelí stojí plechový »malý Korsičan«, na vše světa končiny dalekohledem se rozhlížeje, jak právě jím vítr točí? Jako chlapci říkali jsme mu »Napoleon s peršpektem«, a bývalo nám pochoutkou, hoditi si po něm kamenem. Nejlépe házelo se nám s vrabčího trhu, kamž náhodou z domu, jejž ovládalo plechové jeho veličenstvo, žádné okno nevedlo! Když jsme jej trefili, otočil se chuďas nevrle kus od nás a prohlížel si pokojně dalekohledem svým svět, jak činíval za svého živobytí, kdykoliv malé duše jej urazily ... Hle, jak pěkně vypadá domek náš v průčelí! Zdi jeho bíly jsou jako křída a žebra na nich zelena jako pažit. Před přízemím úzká jest zahrádka, ohrazená dřevěným plotem, jímž dole kadeřavé listy křenu se protlačují. Plot ten vlastně jen za ochranu jest asi čtyřem starým kmenům vinné révy, jež šťavnatou zelení svou bílou zeď povláčejíce vinou se kol malých čtvercových oken se zelenými rámy v prvním poschodí. V pravo od zahrady táhne se zeď s domem hraničící, v níž jsou vrátka vedoucí do úzkého obdélného dvorku, z něhož vchází se do domu. V pravo za zdí, u vrátek, stojí vysoký smrk, starý to brach z minulého století. Od smrku v pravo, zdí od dvorku oddělena, rozkládá se zahrada se štěpy i zeleninou. Ná-

leží k domku a chodí se do ní ze dvorku. Leč již se podívejte se mnou nahoru do prostředního otevřeného okna v prvním patře v průčelí. Vidíte tam staroušká, s přívětivým, sivým okem, špičatým nosem, tenkortými ústy a dobrotivou tváří, jíž v záhyby složila drahných řada let? Právě podává kousek cukru kanárkovi, jenž vedle rozátu v kleci poskakuje, a rozpráví s ním. Staroušek ten v řebíčkovém kabátě, s černou aksamítovou čapkou, jakou kněží po domácku nosívají, s upjatou až ke krku manžestrovou vestou a sněhobílým šátkem na krku, jest starý náš dobrý varhaník. Každý, kdo mimo jde, snímá před ním klobouk. I chlapec, jenž po place honí se za obručí, přihnav ji k domu našemu, usmívá se naň a křičí nahoru: »Dej Pánbůh dobrýtro, pantatínku!« A jak by nevolal! Vždyť staroušek náš o vánocích tak krásně a vesele hraje na varhany, že srdce těmi milými koledami v těle skáče! — Ach, léta uletěla, jako ti čápi v sirém podzimním podnebesí co rok k jihu táhnoucí, a já ještě rád vzpomínám na starého našeho varhaníka a na hovory, jež míval jsem s ním! Obraz minulého pokolení, jež před očima našima zachází jako ta večerní záplava na nebi, a dojemné drama, jež vášeň lidská v domě jeho v scénu uvedla, staví se před trnoucí duši mou tak, že nelze jest nesáhnouti po péře.

I.

Starodávný jest zvyk v městech našich, ze zádušných a obecných příjmů vydržovati si varhaníka. Úřad ten býval tytýž i dědičným, a tak již děd i otec přítele našeho Kašpara Křivánka byl u nás varhaníkem. Byl tedy pan Kašpar hudebníkem od kolébky a kaše, a upřímné staročeské srdce jeho zůstalo přese všecky životní strasti umění hudebnímu věrno až do chvíle, kdy uznal Bůh

za dobré vetkati jeho tlukot v proudy nebeské harmonie. Pan Kašpar vycvičil se v hudbě doma u otce a pak v Praze. Potom vypomáhal svědomitě doma svému otci a v třicátém a druhém roce věku svého stal se jeho nástupcem v úřadě. Při tom ochotně plnil podmínku od obce uloženou, dochovati starého, churavého otce až k smrti. Příjmy jeho byly na ten čas dobré. Dvě stě šajnů měl stálého ročního platu, mimo to kus pole a kus louky na užívanou a s regenschorim polovinu štóly. V čase prázdném vyučoval na klavíru děti bohatších měšťanův a úředníkův, a to bylo také slušným příspěvečkem. Otec jeho byl dobrým hospodářem a zanechal synovi dům s pěknou zahradou, ovšem některými značnějšími dluhy obtížený. Aby syna z dluhů vytrhl, oženil jej rok před svou smrtí s Terezií Kolářovou, dcerou měšťana a hostinského na starém náměstí.

Zdali paní Terezie byla Kašparovi po srdci a mysli, nevíme pověděti. Ve městě ovšem leccos se proslýchalo o její minulosti, a poněkud nádherný a nepokojný její duch neshodoval se asi příliš s poklidnou a hudbou zlahoděnou myslí Kašparovou: otec tomu však chtěl a Kašpar byl by pokládal za bohaprázdnosť, aby starému, churavému otci vzdoroval. Možná, že nevyrostlo panu Kašparovi mnoho růžiček z toho manželství; možná, že zakusiti mu bylo mnohý hořký lupínek se svou ženou: proto však sobě před nikým nestěžoval, bera manželství své za osud, Bohem vyměřený.

Po třiceti letech umřela mu Terezie a z více dětí jediný Josef zůstal na živu. Poněvadž dům po smrti její nebyl prost dluhů, říkali v městě, že paní Terezie nebyla dobrou hospodyní. Ale na otázky podobného rázu měl pan Kašpar, jenž lží nenáviděl, jen tu odpověď: »Přinesla peníze do domu a proto více potřebovala. Však my si s pomocí boží sami zpomůžeme.« I hospodařil

po smrti ženy své pilně dále a za nedlouho počítán byl právem k zámožnějším měšťanům, což ovšem vážené jeho osobnosti ještě více váhy dodávalo. S jediným synem, Josefem, neměl pan Kašpar štěstí. Zvrátil se chlapec více po matce nežli po otci a záhy již způsoboval starostlivému otci mnohou hořkou chvíli. Patrno, že chtěl pan Kašpar míti z něho nástupce v úřadě varhanickém a že záhy pomýšlel na to, aby hocha v hudbě vycvičil. Ale jak zarmoutil se v srdci svém, an čím dále, tím více jistoty nabýval, že s chlapcem nic nepořídí. Josefovi scházelo, čeho nutně potřebí řádnému hudebníku: pravá chuť, jemná mysl, bystrý sluch. Pan Kašpar nebyl člověkem povrchním. Dovedl trpělivě prováděti, na čem pevně jednou se usnesl, a věděl, že i v hudbě, moudře-li je vedeme, menší talentové zdárně prospívají. Stál tedy při chlapci pevně na svém a byl by provedl, co zamýšlel, kdyby vzdorná mysl chlapcova nebyla nalézala podpory a útulku u shovívavé a slabé matky. »K čemu chlapce hudbě nutíš?« říkávala tato, když chlapec od otce k ní se utíkal; »nemá-li k varhanictví chuti, ať je něčím jiným. Však máme prostředky k tomu. Ať studuje, ať je pánem. Nevidím v tom žádné cti, choditi i chuďasům na pohřby!«

Za takových výstupů kormoutilo se v panu Kašparovi srdce. Odeslav chlapce ven, jal se vážnými slovy ženě hlavu napravovati, ale obyčejně špatně pochodil. Na konec, aby zachoval domácí mír, popouštěl a mlčel. Takto ovšem prodlením času mnoho si zadal. Nebylť právě mužem rázného činu, měl měkké srdce, které milovalo jediné dítě nad míru a slušnosť.

Několikráte, povždy s novou chutí a ráznosti pokoušel se o to, aby přivedl chlapce na novou cestu. Byl trpěliv, laskav i přísen: marno, všecko jeho úsilí stroskotalo se o nechuť chlapcovu, o nepodajnou mysl matčinu. Posléze povzdychl pan Kašpar: »Je v tom vůle

boží! Varhaníkem nebude. Kdyby aspoň stal se z něho pořádný člověk! O to musíme se postarati.«

Však i o to bylo těžko se postarati. Děti mají bystrý čich. Chlapec vida, že otec matce povoluje, vzdaloval se otce a vinul se k matce, jež hověla mu jako svěcené kosti a vůbec mírněji a laskavěji k němu se chovala. Pan Kašpar ovšem nahlédl, ale jak už tomu bývá, pozdě, jaká chyba tím se stala, že dal si právo vychování vyrvati z rukou, neměl však již tolik síly, aby chlapce zjinačil, jenž tvrdošíjně ubíral se cestou k srázu vedoucí. Stal se tvrdším k matce i dítěti; nezískal tím však, anobrž ztrácel. To když pan Kašpar zpozoroval, zarazil se ve svém jednání a stal se mírným a povolným více než slušno bylo a potřebí. Josef dán byl na studie na gymnasium. Byl jen prostředním studentem a protloukal se ledabylo v jednotlivých třídách, asi z té příčiny, že otcové professoři dobře s jeho otcem se znali, a si ho, jak vším právem zasluhoval, vážili. Ale proto šly na lehkomyslného studenta stesky za stesky, a po všechen čas svých studií nepřinesl si Josef z mravův »eminentem«. Později sedával již raději v hospodě za stolem než v koleji ve škamně, a jen autorita, jíž požíval jeho otec, chránila jej před »consilium abeundi«, jež každou chvíli naň se hrozilo sesypati.

Když posléze po mnohých nesnázích Josefovi bylo vstoupiti do filosofie, nastala panu Kašparovi krušná a trudná chvíle. Jinoch, o němž věděl, že lehké jest mysli, vrátkých povah a málo vroucího srdce, měl opustiti dům otcovský, kdež byl na stálé dohlídce. Sobě samému zanechán, jak měl se zdarem a ctí obstáti? Pilně a svědomité všecky věci rozváživ, odhodlal se pan Kašpar poslati Josefa na další studie do Litomyšle. Měl tam starého známého a domníval se, že ve venkovském městě tak snadno Josef nevezme zkázu jako v Praze. Mimo to slynulo tenkráte tamní učiliště přísnou kázní. V tom sho-

dovala se s ním i paní Terezie, jež také pozdě bycha honíc poznávala, jakých chyb dopustila se na synáčku svém. Nemnoho neděl a z Litomyšle přicházely smutné noviny, jedna takořka stíhajíc druhou. Josef nechal studie studiemi a žil vesele a bezstarostně do vůle boží. Asi po půl létě přinášela pošta panu Kašparovi žaloby nesvědomitých věřitelův, již Josefovi prostředky k hýřivému životu ochotně poskytovali, a když i pohrožováno občanské cti váženého v městě varhaníka, pustil se rázem za synem. Čekalo naň truchlivé podívání. U professorů platil Josef za kvítko z čertovy zahrádky, u lidí lehkovážných za přítele a ostrého hocha. Peřiny, šatstvo, knihy byly prodány, kufr, jak by jej vysmejčil, Josef byl anebo se stavěl nemocným, aby si otce obměkčil. Zapraviv četné dluhy, vzal pan Kašpar syna, ač se vzpouzel, domů, kdež spoluobčané srdečně litovali uraženého otce. Co nyní s Josefem? Radili mnozí: Dejte jej odvésti, aby vojna mu křivou hlavu narovnala. Tvrdý ten prostředek padl již také panu Kašparovi na mysl, ale srdce jeho, ač uraženo, přece proti němu se vzpouzelo. Tak posléze na tom se usnesl, aby Josef chytil se nějaké občanské živnosti, jež poctivě živí. Písařem nebo podobným polovičatým člověkem nechtěl jej dokonce míti, a pak myslil, že zkažený student, byv pokořen před celým městem, stane se jiným člověkem.

Pan Kašpar chodíval každý večer, v létě v sedm, v zimě v šest hodin do sousedské hospody k starému Nesvadbovi, kdež říkali v »Netalii«. Scházelo se tam den co den několik měšťanův rázu starosvětského. Mimo ně nezabloudil tam nikdo, poněvadž starý Nesvadba byl mužem nevrlým a nepříliš zdvořilým. Mimo hospodu vedl obchod se zvěřinou a nedbal mnoho na hostinství. Sedávali u něho obyčejně jen do devíti hodin, déle on nerad »svíčky pálil«. Hosté a on tvořili hlouček přátelský, a nacházel tam pan Kašpar v žalu svém nejupřímnější

soustrasť. Do Netalie přicházel také mydlář Svára, jemuž vůbec říkali »pane Franc«. Poněvadž byli v městě jen dva mydláři a oba již starší, myslil pan Kašpar, že by to řemeslo bylo pro Josefa nejlepší, a pan Franc ochotně slíbil, že Josefa vezme do učení.

Josef všechen čas, co byl doma, dělal dobrotu a přijal s resignací návrh otcův; paní Terezie neodporovala, nechtíc si znova pana Kašpara proti sobě pobodnouti.

Josef stal se mydlářem a dostal za půldruhého léta za vyučenou. Rok pak šel na vandr a navrátiv se stal se v otčině své samostatným mistrem. Pan Kašpar zařídil mu krám a řemeslo, staral se o to, aby jej oženil i těšil se již nadějí, že syn se vyburácel a že bude z něho časem pořádný a vážený měšťan. O ženění nechtěl však Josef ani slyšeti a stav se svým pánem počínal se chytře vymykati z poručenství otcova. Z počátku šel mu obchod dobře, dokud totiž dbal, ale později chytal se karet a hospod, štítil se řemeslníkův a obcoval se »vzdělanějšími stavy«. V živnosti šlo to s ním s kopce, a asi po dvou letech jednoho krásného jitra byl Josef ten tam, nechav živnosť živností a uvaliv znova na otce dluhy.

Tehdy promluvil pan Kašpar k paní Terezii tato ostrá slova: »Syn je darebákem a zůstane jím. Ty jej máš na svědomí. Já nehlásím se již k němu za otce!«

Několik měsícův o Josefovi nevěděli. Pak přišlo od něho psaní z Plzně, že chce se dáti k finanční stráži, aby mu rodiče peníze na šaty, anebo šaty zaslali. Pan Kašpar nechtěl o něm slyšeti. Paní Terezie učinila po straně dluh a zaslala, čeho žádal. Něco málo let vydržel Josef u stráže, pak dopustiv se nějakého přestupku musil ji opustiti. Paní Terezie zatím zemřela, a přišlo psaní z Uher. V Pešti se Josef o nějaký úřad ucházel. Tam vytrval, zřídka jen píše otci, a to jen obyčejně o peníze. Tam se i oženil. Časem ovšem pan Kašpar s ním se poněkud smířil, hlavně když slyšel od jednoho kra-

jana, který delší čas v Pešti byl, že Josef je celkem dosti pořádným člověkem a že se mu dobře vede.

Pan Kašpar byl již dobrý šedesátník, když zesnula paní Terezie. Zůstal vdovcem a hospodařil s Petronillou, jež mnoho let už za živobytí paní Terezie u něho sloužila a všecky jeho potřeby a zvyky důkladně znala. Petronilla byla již dobrá padesátnice a náležela takořka k rodině pro svou věrnou dlouholetou službu. Měla sice takto dobře podťato, ale visela celým srdcem na »pantatínkovi«, jak pana Kašpara titulovala.

»My už tak spolu dohospodaříme,« říkával někdy pan Kašpar Petronille za dobré chvíle. »Co synovi patří, to bude jeho; ale proto já na vás nezapomenu, kdybych měl dříve umříti, abyste na stará kolena netrpěla bídu.«

»Kdo ví, pantatínku, co se ještě nezmění,« odvětila obyčejně Petronila. »Teď nám ovšem život v pokoji a bázni boží uplývá, ale život divný potentát. Nepřává člověku na dlouho štěstí a pokoje.«

»Bláhová osobo,« usmíval se pan Kašpar, »co by se změnilo? Synovi se dobře vede, tedy nepůjde domů. Já se neožením a vy asi také se nevdáte. Co by tedy se změnilo?«

»Pravda; ale já tomu nějak nevěřím,« dokládala Petronilla, jež ráda mívala poslední slovo.

A Petronilla měla pravdu. Tichý život, jaký starý varhaník se svou hospodyní vedli, měl býti přerušen, a to k radosti obou starochů. Asi půltřetího roku po smrti paní Terezie, když se byl pan Kašpar na duši a jmění již úplně zotavil, přišlo nedělního odpoledne po nešporách k varhaníkovi do domu chudé děvče vyřizujíc, že starý Doskočil vzkazuje a prosí pana varhaníka, aby jej navštívil, že je mu velmi zle.

Starý Doskočil troubil na kůru. Byl o něco starší než pan Kašpar, avšak po více let jeho spolužákem. Byl řemeslem krejčí, bojoval pod princem Karlem, přišel až

do Paříže a usadil se pak jako invalida ve své otčině pomáhaje si hudbou. Starému varhaníku šil šaty a chodíval někdy i k němu na návštěvu, a oba rádi hovořívali spolu o mladých letech.

Kdykoliv pan Kašpar potřeboval k něčemu třetí osoby, vždy mu Doskočil rád posloužil a provedl vše tak, jak si pan Kašpar přál. Doskočil se na stará kolena oženil hodlaje takto si polehčiti živobytí. Ale žena brzy umřela, zanechavši mu dcerušku, které paní Terezie byla kmotrou a jež nazvána Verunkou. Doskočil dítě šťastně odchoval a měl je rád jako oko v hlavě, poněvadž bylo čiperno a mělo dobré srdce. Když ulehl s dlouhou nemocí, nic ho tak nebolelo, jako pomyšlení, co s Verunkou, které bylo teprve deset let, se stane. Celý boží rok ležel a trápil se, posléze cítil, že poslední hodinka brzy mu zacinká a poslal k panu Kašparovi.

Když pan Kašpar na předměstí do domku vstupoval, v němž obýval Doskočil, přišlo mu v ústrety uplakané, chudobně oděné děvčátko, jež ruku mu scelovalo a slzami pokropilo. Panu Kašparovi vstoupily při tom též slzy do očí.

»Nu jakž, příteli,« řekl pan Kašpar, podávaje nemocnému ruku, »snad nechceš už k sv. Havlu?«

»Nic platno, pane Kašpare. Pánbůh volá, kdož by neposlechl?«

»A co to ubohé dítě?« ptal se pan Kašpar, hlavu děvčátku hladě.

»To je ta klička, pane Kašpare, pro kterou jsem pro vás vzkázal. Jdi, Verunko, jdi trochu na dvorek.«

Když Verunka poodešla, radili se starci, co s Verunkou. Doskočil prosil pana Kašpara, aby Verunce se stal poručníkem.

»To ti od srdce rád udělám,« řekl pan Kašpar, »ale kam půjde to dítě? Nemáš-li žádných příbuzných, nebo aspoň nebožka tvá žena?«

»Nemáme, a co jsou, daleko jsou. Ach, snad přijme někdo Verunku zatím za husopasku. Pak může sloužiti.«

»Hm, hm, to se mi nic nelíbí, milý Václave. Víš co, když už jsem slíbil, že budu jí poručníkem, mohl bych si ji už vzíti k sobě. Beztoho je mně a Petronille trochu smutno v tom našem domě. Já tak kolikrát cítil, že mně něco schází, a teď to vím. Mně chybí nějaké dítě, abych s ním se potěšil. Ach, s Josefem jsem se mnoho nepotěšil!«

Doskočilovi vyhrkly slzy dvěma proudy z uhasínajících očí. Chytil oběma kostnatýma rukama pravici pana Kašpara a tlačil ji, co síly měl, k ústům. Slova nebyl mocen.

»Nu, nu, starý, nebuď bláhovcem!« konejšil jej pan Kašpar. »Já ti ještě jistotu nemohu dáti, až co řekne Petronilla. Ta musí také promluviti slovo, poněvadž ona dítě musí vychovávati.«

Po té odešel a slíbil, že jak porozpráví s Petronillou, hned mu přijde pověděť. Porada s Petronillou nebyla dlouha. Ona sice namítala leccos dle zvyku svého proti tomu, aby přijali cizí děvče do domu, ale posléze dodala: »Byl by to krásný skutek, který vám Pánbůh odmění. A pak, abych se přiznala, pantatínku, mně se tu také často dole stýská a dávno už bych si byla přála takhle děvče, které bych si mohla odchovati!«

Potom oblékla se a šla s panem Kašparem k Doskočilovi. Verunka se jí zalíbila. Starý Doskočil sebral ještě jednou vadnoucí síly svého těla a vloživ uplakanou Verunku do náručí pana Kašpara, pravil slábnoucím hlasem: »Verunko, až umru, tuhle máš jiného tatíčka a jinou mamičku. Pánbůh ti je dal. Poslouchej je a dělej jim radosť. Kdybys nebyla hodna, já bych neměl v hrobě pokoje! S Pánem . . .« Slovo »bohem« nemohl už dopověděti. Duch jeho ubíral se s ním na věčnosť.

II.

Příbytek páně Kašparův, celý dům, dvorek, zahrada, pan Kašpar i broukající někdy Petronilla, všecko dohromady omladlo a osvěžilo se. Mimo paprsky milého slunéčka usmívaly se v starodávných pokojích dvě tmavomodré upřímné dětské oči, mimo vážný hovor starých lidí rozléhal se tam dětský smích a žertovné písničky. Petronilla zapomněla skoro docela své broukání, a pan Kašpar, který v prázdné chvíli si bral Verunku na klín, špulíval stará ústa k písním, jež uvázly mu v paměti z mladých dob z oper Mozartových. Verunce neřekl jinak než »moje kočičko«, ale jen když s ní byl sám. Před Petronillou se ostýchal, poněvadž ho jednou pokárala, že Verunku »rozmaže«. Ale sama nebyla lepší a neusnula ani jednou, aby »dole«, t. j. v čeledníku, kde vařila, kuchtila a spala, pomodlivši se s Verunkou oblíbené své modlitbičky, děvče nebyla srdečně zulíbala.

Verunka chodila do školy a učila se jako student. Učitel uvedl o zkoušce »varhaníkovic Verunku« pánům hostům za vzor pilného děvčátka. Pan Kašpar slzel radostí. Doma nejraději brnkávala Verunka na klavír: sama si vymakala na klávesách několik písniček.

Ovšem jí byl na počátku po ruce Šťastných Jakub, jejž pan Kašpar na klavír učil, a jenž třikrát do téhodne k varhaníkovům docházel, poněvadž pan Kašpar jen doma učil. Jakub byl syn bohatého kupce na náměstí, Filipa Šťastného, a chodil už na gymnasium. Otec chtěl, aby prošel několik škol, než učiti se bude kupectví. Věděl, že lepší vzdělání i živnostníku dobře prospívá. Jakub rád chodíval trochu dříve k varhaníkovům a honíval se s Verunkou po dvorku i zahradě. Někdy se s ní škádlíval, ale pak míval pro smířenou v kapse nějaké jablko nebo hrušku.

Čas u varhaníkův ubíhal vesele. Verunka rostla a prospívala, pan Kašpar a Petronilla stárli, a Jakub přicházel už zřídka do domu, poněvadž musil už doma státi a prodávati za pultem.

Šťastných měli zahradu, do níž se vcházelo z vrabčího trhu a jež hraničila z části s domem pana Kašpara. Od jeho zahrady byla jen dřevěným plotem odloučena. Byl v ní kamenný domek, jenž byl Šťastnému skladištěm méně potřebných věcí. A tak přišel Jakub častěji do otcovy zahrady a vídal častěji Verunku. Starý varhaník si toho nevšímal, Petronille však to neušlo. Ale proto nic neříkala, myslíc si: »Co má přijíti, přijde, já těm dětem štěstí nebudu kaziti.«

Verunka a Jakub byli v jejích očích děti, ač Jakub byl již švarným jinochem, a Verunka zpovolna dospívala v pannu.

Nebyla právě žádným zvláštním obrázkem. Ale měla zdravou barvu, bohaté, pěkné, jako uhel černé vlasy a temnomodré, žertovné a dobrotivé oči. Těla byla plného, kyprého, ale při všem štíhlého a vzrůstu tak nejlepšího. Byla šťastna v domácnosti a málo kam přišla. Odbyvši školy chodila k panně Fanynce učit se šít, plést a vyšívat. Pak vzala ji Petronilla do prádla a byla hrda na to, jak jí všecka práce, uklízení, vaření i praní od ruky šlo. Strojiti se mnoho nemohla, poněvadž pan Kašpar dal jen peníze na nejpotřebnější věci; ale za to Petronilla častěji přišla o nějaký zlatý k pantatínkovi a co vybrala si ze služby, z většiny dala »tomu dítěti na ten nějaký hadr«. V práci však ji Petronilla pranic nešetřila, vštěpujíc jí stále moudrou zásadu do duše: »Kdo chce jísti, musí pracovati. Lepší jsou mozoly u děvčete nežli prstýnky.«

Tak uplynulo deset let. Verunce bylo asi dvacet. Štěstí a spokojenosti bylo ve varhaníkově domě více než dostatek.

Josef psával zřídka.

Petronilla, nevědouc proč, úzkostí se zachvívala, kdykoli listonoš přinesl psaní. Takové psaní leželo jednoho dne v čeledníku dole na stole a čekalo na pana Kašpara, jenž byl na pohřbu. Chýlilo se k polednímu, když přišel domů. Petronilla s třesoucí se rukou mu psaní nahoru donesla a dodala: »Přišlo psaní od Josefa.«

»Co zase chce?« odpověděl nevrle pan Kašpar. »Vždyť tomu teprve čtvrť léta, co psal.«

»Nevím,« řekla Petronilla; »ale nebude to asi nic dobrého. Měla jsem po dvě noci těžké sny.«

»Tak zle nebude,« chlácholil pan Kašpar a rozevřel psaní.

Petronilla odešla dolů, kde stála Verunka s rozpálenými tvářemi u plotny.

»Vždyť jsem povídala, že v tom psaní nic dobrého nebude!« jala se Petronilla hovor rozpřádati.

»Probůh, co v něm napsáno?« tázala se uleknuta Verunka.

»Co v něm stojí, to nevím. Ale není v něm jisté nic dobrého, poněvadž pochází od Josefa. A pak je tomu teprve čtvrť léta, co psal. To znamená něco důležitého.«

»Nevím, že vám Josef takovým trnem v očích.«

»A jak by nebyl! Je to, milé dítě, zlý člověk, který stál pantatínka mnoho peněz, mnoho slz a mrzutostí a který na jeho poctivou bílou hlavu ještě dost bolestí nahrne. Kdyby měl přijíti domů: jako že jsem Petronilla, déle tu nebudu.«

»Což byste to myslila opravdu?«

»Milá Verunko, což vy znáte Josefa. Kam vkročí jeho noha, travička se nezelená. To jablko padlo daleko od štěpu.«

Verunka neodpovídala. Přikročivši k oknu hleděla skrze letní fialy na ulici, jíž blížil se slušně ošacený jinoch se zeleným kloboukem. Hleděl taktéž upjatě k oknu,

z něhož jej pozorovala Verunka. Byl to Jakub. Petronilla přikročila také k oknu a řekla: »Hle, pan Jakub; jde asi do zahrady!«

Verunka se zapálila až po uši.

»To je jinší člověk než Josef! Takového syna kdyby pantatínek měl!«

Verunka zapýřila se ještě více a srdce v ní bouřlivě zabušilo. Jakub pozdraviv přešel.

»Jak se Verunka začervenala,« žertovala Petronilla; »jakoby ji byl vřelou vodou polil!«

»To je od plotny,« vytáčela se Verunka.

»Hm, a stojíme u okna. A nad to: dobrá kuchařka nechodí od plotny z okna vykukovat.«

»Však už jdu,« řekla Verunka a přistoupila k plotně.

»Já to tu obstarám. Jděte nahoru dávat na stůl. Snad dovíte se od pantatínka, co v psaní vězí.«

Verunka vzala ubrus a talíře a šla nahoru k panu Kašparovi do pokoje. Poslední poznámka Petronillina vyrušila ji ze sladkého pocitu, který vdechl na okamžik do její duše pohled Jakubův. S bázní, již nevěděla si vysvětliti, vstoupila k panu Kašparovi. Na prahu stanula zaražena. Pan Kašpar seděl v starodávné lenošce u okna, v levé ruce psaní a hlavu žalostí skloněnou. Byl tak zabrán do přemýšlení, že ani nepozoroval, když Verunka vstoupila. Verunce to nedalo pokoje, položila věci na stůl a přistoupila k starci, vzala ho za pravici a políbila ji.

»Co vám je, dědečku?« tázaly se zaslzené její oči.

Pan Kašpar pozvedl hlavu a upřel bolestně vzhlížeje se v temnomodré její oči. Trvalo to chvilku, pak stiskl jí ruku a řekl, zarážeje v řeči: »Dávej na stůl, kočičko!«

Verunka poslechla. S věží ozývaly se polední zvony. Šla dolů pro jídlo. Oběd byl pro všechny účastníky smutný. Nechutnalo ani panu Kašparovi, ani ženským.

Pan Kašpar nemluvil, ženské z úcty mlčely. Vstali od oběda. Když Petronilla odcházela, řekl pan Kašpar, aby na chvíli nahoru přišla.

»Pro Boha, co se stalo, pantatínku, snad nepřijede pan Josef domů?« tázala se Petronilla vstupujíc.

»Prozatím přijede jeho žena, ale nedám ani groš za to, že i on později sám nebo hned s ní přijede. Já již znám způsob jeho psaní. Vyhnali jej asi zase z úřadu a přijede starému otci na krk!« doložil drsně.

»To nepřipusťte, pantatínku!«

»A jak nepřipustím, Petronillo!?«

»To já nevím.«

»Já také nevím,« odpověděl pan Kašpar úsečně.

»Ale vždyť jste pánem ve svém domě. Pište, aby tam zůstala jeho paní i on.«

»Ona již na cestě podle psaní.«

»To je jiná! To on také jistě přijde.«

»A převrátí všecko na ruby! Však klame se, myslí-li, že se mnou, starým člověkem, bude moci točiti, jak se mu zlíbí. Budu sebe chrániti i Verunku, a na vás, Petronillo, také počítám.«

»Což já stará, cizí osoba!«

»Buďte trpěliva. Ještě střecha nehoří, jak si myslíme. Připravte prozatím zadní pokoj pro jeho ženu. Nemohu ji opuštěnu vyhnati, když přijde.«

Petronilla vzdychla a odešla dolů.

»Přijde Josef?« uvítala ji Verunka.

»Prozatím jeho paní a pak on,« odpověděla nevrle Petronilla.

Verunka se zamyslila. Poprvé, co byla sirotkem, vkradla se jí do ducha myšlénka: »Co z tebe se stane?«

Srdce se jí úzkostí sevřelo. Jako mrak do oblohy vstoupila v její oči slza a v srdce těžká starosť.

III.

Zahrada pana Kašpara nevynikala půvabem přírodním. Tvoříc skorem čtverec rozpadala se širokou písčitou cestou ve dvě poloviny. V pravo stálo v trávníku asi sto stromů, většinou švestek; jen u cesty byly výborné štěpy jablek a hruší. V levo stála v záhonech zelenina a jeden záhon byl věnován květinám, jež pěstovali pan Kašpar a Verunka do spolku. Při zdi na konci cesty stála prkenná stará besídka, uvnitř vylepená obrázky. Tam šívala nebo čítala v neděli odpoledne Verunka, pan Kašpar tam zřídka sedával. V levo byl dřevěný plot a za ním zahrada Šťastného. Při něm poblíž zadního kouta byla studně, nebo vlastně široká nádržka na vodu dešťovou, jež se tam sváděla. V každé zahradě byla jí polovice, uprostřed visel nad ní plot. Bylo to místečko v celé zahradě nejpříjemnější. V nádržce dokola rostlo něco rákosí, na vodě plavalo několik vejčitých listův leknínu a na podzim skvělo se tam příjemně voníc několik bělostných korun jeho. Něco mloků, které tam kdysi Josef s lekníny nasadil, oživovalo zelenavou hladinu. Kol bujely maliny, a při plotu stál starý statný strom černého bezu, klikaté větve své rozkládaje a v stínu svém milý útulek poskytuje. Mezi laťmi plotu proplétal se divoký chmel, ověšen bílými zvonci hrubého svlačce. Pod bezem byly zříceniny drnového sedátka. Z oken prvního patra domu varhaníkova nebylo sem viděti. Místečko to bylo odjakživa z celé zahrady Verunce nejmilejší.

Bylo příjemné nedělní odpoledne, druhý den po tom, co přišlo psaní od Josefa. Verunka přišedši z kostela, vyšla si do zahrady nesouc v ruce pletivo a knížku ku čtení. Chodila nejprve mezi zeleninou, vyškubla sem tam plevel a utrhši sobě kus bazalky ze záhonu zastrčila

si ji za pás. Měla jednobarevné, světlohnědé, hladké šaty, jež jí jak náleží slušely. Hojné vlasy vkusně spletené byla by jí každá slečna záviděla. Sedla na sedátko pod bezem u plotu a dala se do čtení. Zdálo se podle všeho, že kniha jí nezajímá. Položivši ji v klín, zamyslila se.

Neseděla dlouho. Ze zahrady Šťastných přišel opatrně mladý muž k plotu a oběma lokty o příčku se opřev chvíli upjatě hleděl na zamyšlenou pannu. Po té ulomiv bílý zvonec svlačce spustil jej Verunce na otevřenou knížku. Ta vytrhla se ze zadumání, zapálila se a děla, aniž by se obrátila:

»Jste-li to vy, Jakube?«

»Nejsem,« odvětil žertovně šťastný Jakub, »neboť co tak již chvíli na vás, Verunko, hledím, nevím věru, jsem-li Jakub!«

»Jak to?« tázala se dívka a upřela naň temnomodrý, svítící zrak.

»Bůh ví,« odpovídal vážněji Jakub, »dnes, nebo vlastně již po dlouhý čas, stává se ze mne jiný člověk. Nejsem, jakým jsem býval.«

Verunka se zamyslila a — mlčela.

»A vy, Verunko, vy se neptáte, co toho příčinou?«

»Mohla bych si ji mysliti,« prozradila upřímně chvějícím se hlasem a zahleděla se do země. Zarazila se, že snad maně vyzradila tajemství.

»Verunko, proč mi nehledíte do očí?« doléhal Jakub, »či i s vámi stala se změna?«

»I se mnou, Jakube. Však poručme všecko Pánubohu.«

»To učiníme, ale prve musíme se srozuměti. Musíme, Verunko, neboť já musím míti jistotu a snad i vám bude jistota milá. Mám vás tak rád, že žádná jiná nebude ženou mou!«

»Jakube!«

»Bohudíky, už je to venku. A teď řekni, Verunko, na své srdce, zdali i ty mne máš tak ráda, že si nepřeješ, než mne míti za věrného a upřímného muže?«

»Přání a skutek jsou na míle od sebe, Jakube!«

»Však moře mezi nimi není! Což nemáš mne ráda?«

»Mám, Jakube, mám jako Bůh nade mnou. Ale považ, že musíš na mysli míti svoji rodinu, otce —«

»Co platno zření bráti k jiným, když nám běží o štěstí našeho srdce!«

»To se řekne . . .«

»Mně není nic za těžko provésti, když vím, že mne máš tak ráda, jako já tebe. Podejme si ruce a bojujme spolu, neboť bez boje to ovšem nepůjde. To já už také rozvážil. Ale, padni oko nebo zub, já od tebe neupustím, to buď jista!« Potom podával Jakub pravici svou přes plot Verunce. Verunka se zachvěla. Ač vychování prostého, byla si dobře vědoma, co to jest v tomto okamžiku podati Jakubovi ruku. Chvěla se, rozpakovala, váhala a zdráhala se. Překonána však citem a okouzlena štěstím, jež k ní dnes první krok samo učinilo a o němž již tak dlouho její duše snila; pohnuta zároveň výrazem očí Jakubových, jež na její tváři nevýslovně vroucně spočívaly: podala milenci ruku a stiskla upřímně pravici podávanou.

»Tak, Verunko,« zaplesal Jakub. »Jen toho jsem žádal a teď můžeme říci: budiž láska naše Pánubohu poručena. Já učiním rozhodný krok u otce!«

»To nečiň, Jakube!«

»A proč bych neučinil?«

»Všecko chce svému času, chce pokojně uzrávati, jako to jablko na stromě.«

»Jakoby naše láska nebyla již uzrála! Což neznám tě již z dětských let? Nevíš-li, jak jsem tě jako chlapec už učíval hráti? Nevíš-li, že co jsem míval nejlepšího,

jsem malé, dobré Verunce přinášíval a že i ona, co měla nejmilejšího, se mnou sdílela, až dnes se, šelmička, rozdělila se mnou o svůj nejdražší statek, o své upřímné srdce?«

»Ba, pravdu máš, to jest nejdražší, co mám. Však to také jediný můj poklad. Rozumíš, Jakube, jediný! Nic jiného ti do domu nemohu přinésti!«

»Však nechci víc, než co máš: budu míti na tom dosti pro všechen život svůj.«

»Ty, ovšem, ale což otec, jenž zajisté jiné plány s tebou má, než zasnoubiti tebe chudobnému děvčeti? Neznám ho důkladně, ale tolik vím, že boháč a kupec na tvůj sňatek bude okem svým hleděti. A tys přece jediný jeho syn, v nějž zajisté klade největší naděje na stará kolena. Tvůj rod je z nejváženějších z města a já jsem dítě chuďasovo.«

»Tys dítě varhaníkovo, jemuž lidé větší čest i lásku prokazují, než otci mému.«

»Mýlíš se, Jakube. Dědeček má syna, jenž, jak včera psaní přišlo, co nevidět s paní svou domů k otci se vrátí. Z opatrnosti asi, aby ho neušlo celé dědictví po otci. Zdám se mu patrně nebezpečnou.«

»Josef se vrátí domů?« zvolal všecek udiven Jakub, a srdce, aniž věděl proč, stáhlo se mu bolestí. »Což je to jisto?«

»Ani dědeček, ani Petronilla, ani já o tom nepochybujeme. Co mně pak zbude, než jíti do světa a hledati si chleba a přístřeší mezi cizími lidmi.«

»Marně si děláš strašáky. Starý varhaník tě neopustí.«

»A kdyby mne nepustil, o čemž jinak jsem přesvědčena, což nebude mou vlastní svatou povinností, odejíti od něho, abych odklidila příčinu neshody a sváru, jež by pro mne učinily si z tichého jeho domu rejdiště? Josef prý jest zlý člověk, a toho nejlépe od zbrojíš, vezmeš-li mu příležitost ke zlým skutkům.«

»Připouštím. Ale snad není již takovým nezdarou, jakým býval druhdy. Snad došel k náhledu napraviti a nahraditi starému otci, co pro něj byl už zkusil!«

»To ví Bůh. Já však obávám se, aby nedobíjela hodina šťastnému mému přebývání v tomto drahém domě, kde nalezla jsem v pravdě otcovské srdce a v pravdě otcovský útulek ve své sirobě. Budoucnosť má leží ovšem v rukou božích. Ale ozývá se ve mně hlas, že dobře bych učinila, kdybych odešla, přijde-li Josef. Já ti podala, Jakube, ruku, když jsi žádal. Bůh ví, nemohla jsem jinak. Ale považím-li, že strhuji tímto podáním ruky tak dobrého člověka, jakým jsi ty, za sebou a snad do nešťastné propasti: pak věru bych si přála, aby se to nebylo stalo. Byl bys aspoň ty zachován, otec tvůj a všecek váš dům.«

Jakub se na chvíli zamyslil. Cítil, že důvody, které uvedla právě Verunka, mají svou podstatu a tíhu. Ale pro ně opustiti Verunku nesneslo jeho mužné a poctivé srdce, naopak, více nežli prve cítil se silným, aby milence své stal se pevnou podporou a jistou záštitou.

»Buď jak buď,« vyjádřil se, »já setrvám pevně v tom, k čemu jsem se odhodlal a co jsem slíbil. Uznáváš-li však ty za dobré, vzíti nazpět, co jsi mně rukou dáním slíbila, dávám ti toho svobodu.«

Verunka třásla se osykou. Rozum a láska pustily se v ní do strašlivého souboje. Byla přesvědčena, že nejen její, ale i osud Jakubův visí na těch několika slovech, která teto chvíle dá za odpověď. Svědomí, rozum braly již vrch, ale láska byla obou silnější. Zapomněla na rodinu Jakubovu, na varhaníka i Josefa a odvětila hlasem jistým: »Co živa, stojím v slově, neboť dala jsem je dobrovolně.«

»Víc od tebe nechci, Verunko. Ať se stane, co se stane, já pokládám sebe před Bohem za tvého muže a tebe za svou ženu.«

Stiskli si znova ruku. Svatý lásky slib až do těch hrdel byl uzavřen. To cítili oba, o tom byli oba přesvědčeni.

V tom vrzla vrátka u varhaníkovy zahrady. Starý varhaník zamyšlen přicházel. Verunka vytrhla ruku svou z pravice Jakubovy, usedla na drnové sedátko a dala se do čtení. Jakub odešel od plotu a běžel do polí. Starý varhaník spatřiv Verunku pod bezem, šel rychleji k ní a stíraje jí kostnatou starou rukou svou černé vlasy s ohnivého čela, doložil vlídně: »Nebude tak zle, dokud tebe, Verunko, mám! Viď?«

Verunka chytila svadlou ruku starcovu, přitiskla ji k ústům a štkala hlasitě. Svědomí ji nutkalo, aby se starci svěřila, ale neměla k tomu síly . . .

»Neplač, dítě, Bůh nás neopustí,« těšil ji stařec.

Nerozuměl bolu panenského srdce láskou rozníceného a o štěstí své a milencovo se třesoucího!

IV.

Přiblížil se podzim, stopy šlepějí svých svadlým, opadalým listím postýlaje. Větrové honili se již kolem domu varhaníkova, mlhy zakrývaly starci výhled do města a deštíky poklepávaly často na jeho okna.

V domě, jenž snad i čtenářům stal se již milým, ledacos se zatím proměnilo. Poklid, jenž druhdy tam panoval, porušen byl traplivým očekáváním toho, co zima s sebou přinese. Platilo to o všech obyvatelích jeho větší nebo menší měrou, neboť všichni už po dlouhá léta tvořili rodinu jedinou. Náběští ohlášené v psaní Josefově se vyplnilo. Asi třetí neděli přijela manželka Josefova, Tekla, do domu starého tchána svého. Přivezla s sebou dva kufry naplněné prádlem a šatstvem, což ovšem svědčilo, že návštěvy její nebude

na krátko. Varhaník přijal ji vlídně, jak se na ženu synovu slušelo. Ženské, Petronilla i Verunka, odměřeně. Nevědělyť právě, jakých povah Tekla jest a jak se prokáže, a to přimělo obě k opatrnosti. Že ostatně v srdcích všech našich tří přátel k Tekle více nedůvěry a odporu bylo nežli přívětivého smýšlení, leží na bíle dni. Kdyby byla mívala Tekla jemný cit, byla by to záhy zpozorovala a byla by návštěvu co možná zkrátila. Ale podle všeho se jí ho nedostávalo. Naopak zdála se býti ke všemu lhostejnou a kromě toho nebyla asi paní vůle své. Chovala se tak, jak ji byl prohnaný a vypočítavý její muž navedl, jemuž, jak uvidíme, na tom záleželo, aby Tekla mírností a povolností připravila mu u otce půdu pro jeho vlastní osobu. Proto také ani první dny ani později nestal se u varhaníků žádný nepříjemný výstup mezi Teklou a Petronillou, jak Verunka i varhaník sám se toho obávali. Tekla měla dobrou třicítku za sebou, nebyla škareda, ale nebyla také slična. Ducha byla všedního. Jaké srdce měla, těžko bylo uhodnouti. Možná, že druhdy bývala schopna citů vroucnějších; ale jak nyní se jevila, nebyl by nikdo soudil, že chová v prsou upřímný cit. Nebyla tím snad sama vinna, nýbrž, jak až posud známe Josefa, nesl asi vinu její muž, s nímž už přes deset let žila v manželství, které kdyby bylo bývalo šťastno jen v obecném slova smyslu, bylo by asi lepší stopu na ní zůstavilo. Tekla neměla dětí, jež ovšem jsou pramenem, z něhož čerpá duše i srdce ženy povznešení, ušlechtění a zvroucnění.

Historie Teklina byla jednoducha. Byla dcerou špatně placeného úředníka, Slováka, smýšlením Maďara. Měl více dětí a byl rád, když odbyl nehezkou a ne velmi pracovitou dceru. Po matce měla něco jmění, a proto vzal si ji Josef.

Jinak byla Tekla žena mírná a tichá, avšak nepříliš schopná a v práci a hospodářství neobratná, což

Petronilla brzy zpozorovala a což také poněkud ji s Teklou smířilo. Byli si vědoma převahy a dle povah svých počala Teklu mistrovati. Tekla na tom se nepozastavovala, poslouchala ji a vykonávala práce dle předpisu, ovšem nikdy nedávajíc na jevo, jako na př. Verunka, že v práci nachází sebe menší zálibu.

Teprve třetího dne, co již byla u něho, pustil se starý varhaník soukromě s Teklou do vážnější rozprávky.

»Jak to vlastně dopadá s Josefem?« tázal se jí, když večer do jeho pokoje prádlo přinesla.

»Ach, časy jsou zlý, a v Pešti je draho,« odpověděla Tekla, skládajíc do skříně prádlo.

»Hm, to třeba pravda. Ale myslím, je-li Josef posud v úřadě, či není-li?«

»S pěti sty služného nevede se ženatému člověku valně a pod rukou se skoro nic nevydělá. Dokud bylo nějaké jmění po mé matce, bylo lépe. Ale to jest již stráveno.«

»Kolik věna jste mu přinesla?«

»Dva tisíce zlatých.«

»To jste brzy s tím hotovi!«

»Jsme už spolu přes deset let.«

»Ale neměli jste žádných dětí a já musil při tom také do měšce sahati. Ostatně to již větry roznesly. Já myslím, zdali Josef opět něco nevyvedl, zdali ho z úřadu nevyhnali.«

Tekla se zapálila. Patrně zajel stařec do živého, než nepozoroval pro soumrak, jak účinkovala jeho otázka.

»Což to myslíte, otče!« odpověděla po minutce slabým hlasem Tekla.

»O Josefovi si člověk něco takového vždycky může mysliti,« doložil starý pán. »Tedy ho nevyhnali?« ptal se znova.

»Dokud já doma byla, nevím o ničem,« odvětila Tekla jako úkropek.

»Tedy snad, když jste odjela. Ostatně, snad jste to už oba předvídali?«

»Ach, pan otec má i mne v podezření.«

»Vím, že nemůže žena za jednání mužovo; ale tolik také vím, že by vás nadarmo Josef ke mně neposlal. Než podle všeho podobá se, že nejste ke mně upřímna. Já jsem podle starého vydání a upřímnosť mi nade všecko!«

»Bůh mi nedá nikde štěstí!«

»Vždyť vás nevyháním, Teklo, ale chci, abyste byla upřímnou.«

»Ach, já bych byla upřímnou. Ale . . .«

»A co vás zdržuje? Bezpochyby vám Josef zapověděl mně to vyzraditi. To mu je podobno, tomu nezdárníku, jenž si ani z toho svědomí neudělá, zakalí-li otci dny, kterých beztoho už u mne na mále. Ale on se sklame, myslí-li, že nalezne slabého starce, s kterým může podle svého hvizdu hráti! Či nezapověděl vám Josef?«

»Ach, otče . . .« štkala Tekla.

»Dobře, dobře,« odvětil nevrle varhaník a popocházel prudce po pokoji. »Vím, kolik odbilo. Roztomilý synáček poslal mi nejprve svou ženu na krk a pak přijde sám!«

Nastala pomlčka.

»Můžete jíti, Teklo,« přerušil stařec mlčení. »Vím, co ve vás vězí, a budu se také podle toho spravovati!«

Tekla neodešla hned. Svědomí se v ní hnulo. Chtěla již pravdu pověděti, ale bála se. Bylť právě starý varhaník pro ženské v domě malým Perunem, před nímž i druhdy srdnatá Petronilla samou úctou se chvěla. Tím více ostýchala se Tekla, jejíž osud, jak věděla, na starci závisel. Odešla tedy mlčky z komnaty. Večer odešel pan Kašpar mrzut do »Netalie«. Aby zapudil tíseň, dal se s přáteli do bulky. Ale i v té neštěstí ho pronásledovalo. Z pěti bulek nebral ani jedné, což u něho bylo věcí neslýchanou. Ještě mrzutější vracel se o desáté domů. Ano zapomněl

i ponocnému, jenž ho na rohu ulice pozdravil, na srdce vložiti, aby město bedlivě opatroval. Což nikdy jindy neopomenul.

V noci nemohl pro samou starosť spáti. Teprve k ránu, unaven přemítáním, usnul. Ráno po snídani sedl k starobylému stolku a psal Josefovi do Pešti list, v němž ke konci stála následující slova neurčitými sice tahy psána, ale za to určitým proudem myšlének do péra říkána: »Teklu jsem přijal. Chci ji trpěti v domě svém, dokud Ty nebudeš moci o ni se starati, poněvadž je to žena Tebou oblouzená. Ale Tebe žádnou měrou nepřijmu do domu svého, poněvadž jsi syn nezdárný, bez citu a svědomí. Proto však Tobě zůstane, co je Tvého, neměj o to strachu. Jsem já muž spravedlivý i k bezbožným lidem. Po mé smrti dělej si co dělej.«

Psaní sám zapečetil a donesl na poštu, aby jistě došlo. Recepis si pan Kašpar nevzal. Jsa sám od kostí poctiv nevzpomněl na to, což posléze skutečně se stalo, že Josef se může vymluviti, že psaní nedošlo. Uplynulo asi dvacet dní. Josef nepřicházel, aniž přišla odpověď. Pan Kašpar jako každý stařec poněkud lehkověrný už jistě myslil, že psaní Josefa zastrašilo a že syn nepřijde. Něco ovšem jej polekalo. Dostala totiž Tekla dopis od Josefa, který před ním rozevříti musila a který mu ke čtení podala. Dopis byl zcela v obyčejném slohu držán. Nestálo v něm pranic, že by byl Josef psaní od otce dostal, ano stálo tam, že otci ruku líbá a děkuje za pohostinství, jaké Tekle prokazuje. Tato na odiv stavěná nevědomosť o dopisu hnětla nějaký čas pana Kašpara. Ale pak vyložil si věc tak, že Josef asi ženu o tom zpraviti nechce, aby zachován byl mír v domě otcovském. Proto pochopíme uleknutí ubohého starce i Petronilly a Verunky, když za šeredného podzimního večera, v němž vítr burácel ulicemi a hojný déšť o překot se z mračen

sypal, tak že pan Kašpar ani do »Netalie« nešel, bylo silně a neobyčejně na vrátka zatlučeno.

»To jiný není než Josef,« zvolala zděšená Petronilla a vyskočila od kolovrátku a šla dolů se přesvědčit.

Jak odešla, nastalo v komnatě, v níž při stole Verunka i Tekla seděly, hrobové ticho. Staré hodiny kývaly svou kopuletou obvyklou píseň.

Lomoz pádných mužských krokův ozval se na schodech, dvéře se rozevřely a s tlumokem v ruce, všechen deštěm umáčen, vstoupil Josef usmívaje se a pronášeje tato slova:

»Jak jsem rád, že tě, drahý tatínku, zase jednou vidím!«

I běžel ke křeslu starcovu a chtěl mu ruku líbati. Pan Kašpar vstrčil prudce ruce své do hlubokých kapes svého županu. Nepromluvil.

V.

Bylo potřebí k tomu člověka mysli bystré, počítavé a v přemáhání a v přetvářce zkušeného, jenž by byl tak zdánlivě pokojně strávil hodinu s lidmi nepřátelsky s ním smýšlejícími, jako Josef strávil první hodinu s otcem, Petronillou a Verunkou. Každý jiný by byl stál jako na řeřavém uhlí, ale on vpravil se jako dobrý herec u veletěžkou úlohu a provedl ji mistrně. Staří poctivci, pan Kašpar a Petronilla, nepromluvili téměř po všechen ten čas, neznaliť oba přetvářky. Tekla mlčela trnouc každou minutu strachy, že starý otec synu dvéře ukáže. Jen Verunka prohodila několik vět, poněvadž přímá a nezkušená její mysl nemohla pochopiti, aby snad člověk dovedl se přetvařovati tak, jako Josef. Ano, byla i jaksi přívětiva, poněvadž to v jejích povahách leželo a poněvadž bála se hned první večer hromobití,

majíc jen starého a milovaného dědečka na mysli. Josef měl slovo. Vypravoval o cestě. O pohnutce, proč přichází, ovšem se nezmínil a odpověděl zcela přirozeně na jedinou otázku, kterou mu otec ten večer dal, zdali psaní jeho nedostal:

»Poslední psaní dostal jsem asi před čtyřmi měsíci.«

»Já psal ti před třemi nedělemi!«

»To se asi psaní vaše ztratilo.«

»To-li možná!«

»Vzali jste je na recepis? Pak se najde. Do Uher často se ztrácejí psaní.«

Stařec domníval se, že mu rozumí.

O deváté se rozešli. Navrhl tak Josef, jak pravil: »aby tatínek si odpočinul.«

Verunka s Petronillou šly dolů. Josef s Teklou do zadního pokoje v prvním patře.

Sotva Josef za sebou dvéře zavřel, vrhl se na lenošku, že pod ním zapraskala, odplivnul si a v zubech zaskřípal: »Bestie!« Po té protáhl se a lál:

»Stará, cizí děvka« — myslil Petronillu — »je mu milejší nežli vlastní syn!«

»Pro živý Bůh, Josefe, buď opatrným,« namítala prosebně Tekla.

»Pokoj, pravím,« velel Josef, a hnědé oko jeho hněvně a opovržlivě zabodávalo se do Tekly. »Ty mne budeš napomínati k opatrnosti? Však kdyby nebylo tebe, bylo by se mnou jinak. Ale tak tomu bývá, když člověk se sváže se ženou, jež neumí ani oběda uvařiti, ani ustlati, jež ke všemu musí míti služku a nedovede koupiti za groš, co jiná za krejcar. Parbleu! A takové stvoření chce on živiti, ale vlastního syna, jenž už tolik zkusil, nechce přijati do domu!«

Po té zaznělo zaklení. Tekla ani nemukala, poklekla a modlila se. Josef vyndal dýmku z kapsy, zapálil o svíčku a kouře popocházel. Tekla se domodlila.

»Prosím tebe, nekuř, Josefe. Otec nenávidí tabák a nesnese ho.«

»Tím lépe. Tedy jej z chalupy vykouřím jako sysla z díry,« odsekl Josef směje se svému nápadu.

Tekla ustlala zatím na pohovku a ulehla si.

»Dobrou noc,« pravila hlasem pláčem dušeným.

»Spi dobře, je to věc nejmoudřejší na světě. Kdybych neměl zlosti, spal bych také.«

Po tom spatřiv nějaké staré noviny na almaře, sňal je a ulehl si s dýmkou v ústech ke čtení. Četl asi hodinu a pak usnul. Spal skutečně nejlépe ze všech osob v domě varhaníkově. Myšlénka poslední, kterou se obíral, byla Verunka. Ta učinila vlídností svou naň milý dojem. Nemohl se ubrániti myšlénce přirovnati ji k Tekle, která ovšem velmi špatně při tom pochodila. V noci dokonce měl Josef sen o Verunce. Zdálo se mu, že Verunka se topí a on že za ní skočil a že tone nemoha jí dosáhnouti. Křičel ze spaní. Tekla ho probudila. Utřel si pot s čela a za chvíli spal dále.

Dole zatím v čeledníku míjel spánek oči Petronilliny i Verunčiny. Světlo sice nehořelo, ale obě ženštiny vedly hovor. Petronilla syna naprosto odsuzovala tak, jako otce velebila. Verunka byla mírnější v úsudku, což bylo Petronille proti srsti a z čehož vznikla malá hádka. Petronille nešlo nikterak do hlavy vyřčení Verunčino, že příchod Josefův dá se odůvodniti, že obává se býti zkrácenu v dědictví, kdyby starý otec za jeho nepřítomnosti zemřel.

»Jsem stará,« tvrdila Petronilla, »nic nechci od pantatínka, než co jsem si vysloužila. Mne se nepotřebuje báti. A kdyby vám něco, Verunko, dal, věru více jste si to od něho zasloužila nežli ten bohaprázdný člověk. A to je mé poslední slovo!«

Po té zabočil hovor na utěšenější pole. Zavadil o Jakuba. Šel dnes dvakrát mimo a hleděl upjatě do oken čeledníka. Petronilla nadarmo to neopakovala,

a Verunka, jejíž ruménec kryla tma, rozehřála se tak v srdci upřímností Petronilly, že se jala jí ze všeho zpovídati. Petronilla poslouchala jako nejsvědomitější zpovědník, a když Verunka dokončila, vstala, šla k ní, vzala její hlavu do svých rukou, naklonila se k ní a tázala se:

»Ví o tom pantatínek?«

»Neví ani slova.«

»Hm . . . Já to předvídala, já věděla, že to tak musí přijíti! Ale mám strach z toho větší nežli z Josefa. Otec jeho, pan Filip, tomu nepřipustí. Dítě, já jej znám, já jej dobře znám jako falešný peníz «

»A odkud, Petronillo?«

»Hm, odkud! To bych se já musila zase vám zpovídati, mé zlaté dítě. K čemu to? Jsem stará osoba, ale byla jsem také mladá a hezká. A pan Filip? Inu měl už tenkrát tvrdé srdce jako kámen. Já byla chuda jako květina v poli, a on si musil pomoci!«

Verunka se pozastavila na té podivné osnově osudu. Po chvilce doložila:

»A vy, Petronillo, přece jste vždy měla ráda jeho dítě Jakuba, když k nám se chodil učit.«

»Měla, dítě, měla. Bylo to jeho dítě, a hoch není nic podle tatíka.«

»Petronillo, vy jste dobrá a šlechetná, já vás vždy tolik ctila. Ale teď vás ctím jako matku.«

»Tak, tak, dítě, a ne jinak, však jste také mé nejmilejší potěšení a já bych dala za vás svou krev. Ale rada je těžka. K pantatínkovi nemůžeme se v nynějším jeho zármutku utéci, má toho až dost pro svou starou hlavu. Ale až přijde čas, však já sama s ním promluvím, a když k tomu dojde, i s panem Filipem promluvím . . .«

»Petronillo!«

»Nu vždyť je dobře, dítě, my se neopustíme.«

Po té šla Petronilla na své lože, nemohla však usnouti. Josef, Verunka a Jakub pletli se jí v hlavě

jeden přes druhého. Verunka, jež sdělivši s pěstounkou tajemství duši přeplněné ulevila, počala dřímati a sníti šťastný sen lásky. V tom vztýčila se Petronilla na loži a naslouchala. Zdálo se jí, jakoby nahoře u pantatínka, jenž zrovna nad čeledníkem spal, bylo udeřilo, jakoby něco spadlo. Naslouchala chvíli, ale marně, v domě nic se nehýbalo, a venku posud hučela vichřice a prudký déšť bil do dláždění. V starém smrku u vrátek to vrzalo, jak vítr dřevo ohýbal. Myšlénka, že snad pantatínkovi něco se stalo, nedala jí pokoje. Rozsvítila a zbudila Verunku. Bylo již po půlnoci.

»Pro Bůh, co jest?« tázala se rozespalá Verunka.

»Dítě, musíme se podívati nahoru k pantatínkovi. Zdálo se mi, jakoby nahoře něco upadlo. Snad nestalo se mu neštěstí, já tomu Josefovi nevěřím. On jest s to i otce svého . . .!«

»Petronillo!«

»Pojďme, pojďme!«

Obě ubíraly se tiše a opatrně po schodech. Nahoře v síni stanuly. Zarazil je zvláštní zápach.

»Milosrdný Bože, něco hoří!« zašeptala Verunka.

Petronilla vztyčila hlavu a čichala.

»To je zápach z tabáku. Dítě, ten člověk naposled nás vykouří. Pojďme!«

Pan Kašpar spával při otevřených dveřích, vstoupily tedy do jeho komnaty. Trapné a bolestné myšlénky, jež od večera až do půlnoci zmítaly duší jeho, posléze ji přemohly. Pan Kašpar právě usnul a nevzbudil se. Ženské velmi tiše našlapovaly, a on byl v prvním spaní. Ležel na loži jako mrtvola. Verunku píchl ten pohled do srdce. Petronilla podala jí beze slova lampu a nastavila ucho k jeho ústům.

»Dýchá,« zašeptala po chvíli.

»Zaplať Pánbůh,« oddechla si Verunka.

»Ale dýchá těžce a pysky mu modrají. Naposled mu ten bezbožník namíchal.«

»Petronillo!«

»Všecko možná. Tiše. Ode dneška bude každá noc trapna. Oh, raději bych sama toho bídníka otrávila, aby byl pokoj. Dítě, dnešní noc není ke spaní, musíme pantatínka opatrovati. Zhasme světlo a sedněme tuto k oknu.«

Učinily tak. Petronilla sedla do lenošky a Verunka jí k nohám na stoličku. Verunka asi za hodinu usnula. Stařena bděla, bedlivě naslouchajíc, zdali pan Kašpar oddechuje. Když paprsky jitra vedraly se do komnaty, zbudila Verunku a šly dolů. Pan Kašpar jich nepozoroval.

Když přišly dolů, řekla Petronilla:

»Takhle to, dítě, nemůže zůstati. To by mne brzy přivedlo do hrobu. Nejlépe by bylo, kdybych šla.«

»Petronillo, vy byste nás chtěla opustiti?«

Slova ta a více výraz žalostný a tklivý, kterým je Verunka promluvila, přiměla stařenu k odpovědi:

»Rozmyslím si to, dítě.«

VI.

Josefovi bylo třicet pět let, když vrátil se z Uher. Byl tedy v plné síle, ač nádech mladosti, který v těchto letech ještě líce mužů krášlívá, nedodával půvabům jeho vzezření a rázu jeho osobnosti. Tahy obličeje jeho byly pravidelny, vlasy černy. Ústa stínily bujné kníry kaštanové. Nejnápadnější bylo jeho hnědé oko, dopola víčkem zakryté, jež živostí pohybův a měnivostí lesku projevovalo duši čilou, pohyblivou, chytrou i náruživou. Paprsek zlosti z něho sálající ranil jako uštknutí. Však byly chvíle, kde oko to i pěkně a líbezně zářilo. Měla tedy duše jeho i jemnější stránky. A skutečně měl Josef mnoho smyslu pro krásy básnické, znal se v literatuře

evropské, ba umíval druhdy i přátele své baviti básněmi, kterým naučil se výborně z paměti a jejichž výbor svědčil o zdravé i vytříbené krasochuti.

Touto vlastností slynul již za dob studií, a zvučný, ohebný, basový hlas jeho zněl příjemně. Náležeť Josef k povahám, ježto chtí, aby život se řídil podle nich Němci v novější době nazvali je problematické, poněvadž takové povahy nevycházejí z problematův. Proto také Josef, ač byl ducha nadaného, nedošel nikdy v životě poklidu a blaha, a jednával jako všední člověk. Tvrdím, kdyby skutečně byl došel nějakého želaného blaha, že by ho byl dlouho nesnesl.

Byl ve všem nestálým. Studie, občanský blahobyt, úřad, vše jej časem nudilo. Nejvíce ještě bývalo mu heslem užívati života, ale k tomu nedostávalo se mu prostředků, což bývalo mu pramenem trapné nespokojenosti. Ostatně dovedl také býti skromným, když chtěl, a pak zdál se býti člověkem praktickým. Při všem tom byl lehké mysli, o budoucnosť se nestaral. Sňatek uzavřel lehkomyslně. Poněvadž nikdy na cestách svých nesetkal se s ženou pravé ctnosti a důstojnosti, měl všecky za takové, jak sám poznal, a tak stal se mu stav manželský břemenem. Věděl, že Tekla nemá ducha, ale to mu bylo vhod. Nebyl by vedle sebe rovného vytrpěl.

Postavení jeho jakožto úředníka v Pešti nebylo zlým. Jiný na jeho místě byl by si ho vážil. Zkusiv před tím, než místa se dopídil, dosti bídy, usnesl se na tom státi se pořádným, praktickým člověkem. Několik let se přemáhal, pak povoloval v práci i povolání, konečně tak daleko to přivedl, že byl zhola úřadu zbaven. Co počíti? Nebyl již mlád, pracovati neměl chuti a chtěl se dobře míti! Domníval se, že otec aspoň poslední léta s ním se smířil. Otec byl zámožný, otec byl starý a slabý, nebude míti síly vyhnati ho: to vše bylo dosti příznivo. Na tom vystavěl závěr: půjdeš otci na krk. Kromě toho

měl ještě něco dobrého za rukou: mateřský podíl nebyl mu posud vyplacen. On ovšem už kolikrát tolik peněz od otce dostal, než mateřský podíl obsahoval, ale to bylo darováno, a dary nemají před právem platnosti. Pak věděl, že stěží učiní otec na majetek svůj takový dluh, aby mu podíl mateřský vyplatil. Co zbylo tedy starému otci, než syna živiti i se ženou? O útlejším citu k vetchému již otci, o svědomí nebylo u Josefa řeči. Cit a svědomí měly u něho jen tenkrát význam, týkaly-li se vlastního jeho blaha. Josef byl sobec.

První čas v domě otcovském choval se velmi opatrně. Patrno, že nechtěl dáti otci hned pohoršení a že chtěl v něm zbuditi co možná nejpříznivější smýšlení. Poměry, jaké vládly v otcovském domě, slušně na oko respektoval, ač, když pronikl je dosti brzo, z té duše mu byly protivny. Nejvíce ovšem rozpálil se tajně hněvem proti Petronille, jež i po jeho příchodě pevnou rukou hospodářství v domě držela, a jež u pana Kašpara pro šetrnosť svou a věrnosť velmi dobře byla zapsána. Josef soudil, že ona je vlastně prvním pánem v domě, a přemítal především, jak jí žezlo z rukou vyrvati, jak ji odkliditi. Na to, jak by ji sobě naklonil, nepomyslil. Byl hrdým, pokládaje sebe za syna a budoucího dědice, ji pak za najatou služebnici. Boj s Petronillou zjevně podstoupiti nebylo snadno a nebylo radno. Hotovil se k němu potají jako chytrý vojín a čekal jen na příležitosť, aby půtku zahájil. Petronilla, nebyvši už po dlouhá léta zvykla tajiti se s něčím, co právě v duši a srdci se dělo, neváhala, kdykoli příležitosť se naskytla, náhledy své, osobní nechutí opepřené, o Josefovi projevovati. Ano neřídila se ani šetrností, kdy přítomen byl, což ovšem tím důtklivěji Josefa hnětlo. Majíc práci za první povinnosť každého člověka narážela dosti makavě na to, proč Josef nevyhledává si výživy, aby nebyl zhola břemenem starému otci. Přes všecku svou chytrosť a vypočítavosť byl

Josef popudliv a časem prudký a použil tudíž vhodné příležitosti o té věci s otcem se rozhovořiti, chtě nabyti světla o povaze starcové a chtě se přesvědčiti, pokud otec jest ještě samostatným a rázným mužem.

»Představoval jsem si,« jal se mluviti, »dům váš jinak.«

»Tak,« odpověděl ledabylo pan Kašpar. »Těší mne, že není takovým, jaký bys jej míti chtěl.«

Josefovi vyšlehl úkradkem paprsek zlosti a nenávisti z oka. Otec probíral se v knize a nepozoroval jej.

»Nevyslovil jsem se ještě nikdy, jak bych chtěl míti dům otcovský,« pokračoval Josef násilně tlumě vnitřní bouři. »Nejsemť v něm pánem . . .«

»A nebudeš, dokud já žiju,« prohodil pan Kašpar.

Josef se zarazil.

»Je smutno,« pokračoval popocházeje, »že v něm vládu vede služebná osoba na úkor vám i mně.«

»Na úkor mně?« tázal se pan Kašpar a upřel na okamžik zrak svůj na syna. »Tys na omylu, myslíš-li, že na úkor mně. Že na úkor tobě, připouštím; neboť ty bys aspoň chtěl, aby ženské tě poslouchaly.«

»Pravil jsem, že nepokládám se tu za pána a že nechci, aby mne mimo ženu mou někdo poslouchal. Ale tolik bych si přál, aby tu vládl jediné můj otec a aby podřízenec si nedovoloval mne, syna, tak zjevně a jízlivě urážeti.«

»Vím, že narážíš na Petronillu. A přece má ona pravdu, že bysi měl hleděti vyhledat sobě i ženě své výživu.«

Josef zarazil se opět, neboť cítil, že otec má posud více duševní síly, než on očekával a než si přál.

»A kdyby měla na krásně pravdu, kdo jí dal právo, aby mně ji tak bez obalu do očí sypala? Tak, jak ona ke mně mluví, myslím, že jen vaší věcí jest a nikoho třetího. Výživa jen poněkud obstojná nevisí právě na

každém stromě, mimo nějž nás vede cesta. Štípati dříví neb kopati příkopy není výživa pro mne, muže vzdělaného, třeba i neštěstí se mně na paty věšelo, kamkoliv se ocitnu. Však starám se dost o vlastní bydlo, neboť chléb, jejž u vás jím, věru hojně jest posypán pelyňkem.«

Panu Kašparovi vhrnula se nevolí krev do tváří.

»A kdo tě tu zdržuje?« tázal se kysele a pichlavě.

»Bída a neštěstí.«

»A kdo je zavinil?«

»Ty přicházejí samy bez zavinění; nemusí jich ani člověk zaviniti.«

»Tvá slova jsou oříšky bez jader. Leč vytas se již s barvou. Čeho na mne žádáš?«

Josef zdál se otáleti. Po chvilce dodal pevně:

»Přál bych si, prosil bych, abys propustil Petronillu ze služby. Proti Verunce nic nemám. Jeť tichým, přičinlivým děvčetem. Ale Petronilla staví se drze mezi mne a tebe a pro její ke mně jízlivosť nebude pokoje mezi námi. Propusť ji, otče, vždyť má žena bude a musí za ni pracovati a nebudeš staré služky pohřešovati.«

»A myslíš, synáčku, že nepronikám úmyslů, které v srdci svém tajně spřádáš?«

Josef se mimovolně zachvěl a zarděl. Pohleděl ostře na otce, jakoby prozkoumati chtěl nejhlubší dno jeho myšlének. Neodpovídal.

»Myslíš-li,« pokračoval pan Kašpar, »že když Petronillu z domu vypíchneš, budeš brzy se mnou hotov? Myslíš-li, že starý tatík tancovati bude podle písničky, kterou mu synáček zahude? Petronilla nepůjde z domu.«

Josef si potají oddychl. Dobrodušný starý otec nevnikl v pásmo pletich, které si on do budoucnosti zapřádal. Tím posilněn skoro pohrdlivě se usmál.

»Nechci vaši nevrlosť rozdmychovati,« hovořil nutě se k jakési srdečnosti. »Jaká pomoc! Druh druhu nerozumíme, ač co do mne, činím, seč jsem. Cedíte,

otče, komáry. Já jen myslil, že pro pokoj v domě dobře by bylo, kdyby Petronilla šla.«

»Nepůjde.«

»Jak za dobré uznáváte. Jen bych myslil, abyste se o tom, o čem jsme tu mluvili, před ženskými nezmiňoval. Nechci býti žádným kazimírem v domě. Buďte zdráv.«

Odešel rovnou cestou do zadního pokoje, v němž bydlil. Tekla právě pomáhala při nějaké práci dole. Josef byl sám. Měl toho také potřebí, aby sám sebou se vymluvil a sklíčeným prsům poulevil.

»Proklatý stařec,« vybuchlo z něho.

Založiv ruce na zádech a prudce po pokoji se rozchodiv pokračoval v samomluvě:

»Ten starý dub je pevnější, nežli jsem očekával, a ta kousavá čarodějnice sedí desetkrát pevněji v domě nežli já. A musím ji přece vystrnaditi. Musím. Pro Verunku.«

Při slově tomto se zastavil a do stropu zahleděl. Škaredý výraz zloby a nenávisti, jenž mu byl křečovitě tváře svíral, a bouřlivý plápol, jenž mu z očí šlehal, rozešly se a zmizely najednou, jakoby se jich dotknul čarodějný proutek. Za to pozardělo a rozjasnilo se líce jeho blahodyšnou nadějí, a oko jeho zasvítilo a rozzářilo se teplým, jemným leskem. Stál tak chvilku sám v sebe a v libý patrně přelud zatonulý.

Josef poznal a zažil ve světě dost a dost. Jedné věci však nepoznal posud a nezažil, té věci, která v kalištěu lží a klamů, sobectví a nečistoty, mudráctví a hlupství, lopoty a strázně, jež ze života lidé sobě a spolubratřím dělají, snáší se jako anděl z říše míru a lahody, aspoň na chvíli, míjivou chvíli, nektarem nebeských pocitů srdce lidské ukájejíc. Josef nepoznal posud lásky, ano ani nikdy ve snách o ni nezavadil; nepoznal jí, nezasnil o ní, dokud se nevrátil se značně poškozenou lodí života svého v dosti nejistý přístav domu otcovského.

Vzpomeňme si, že hned první trapný večer, který doma strávil, Verunka vlídností svou a přirozenou lahodností učinila naň dojem tím milejší, čím nepříjemnější byl dojem, jejž učinily naň ostatní osoby ani vlastního otce nevyjímaje. Vzpomeňme si, že tajemným kouzlem projata duše jeho hned první noc o ní snila, a o čem se někomu hned první noc po příchodě zdá, to prý se vyplní, říká lid. Je-li nějaká podstata v této báji? Kdož ví? U Josefa aspoň vyplňovalo se ponenáhlu, o čem měl sen hned za první noci. Šetrné, ano skoro laskavé s ním nakládání Verunčino vrhlo do mrtvého popela duše jeho jiskru živou, novou; každičký pohled dobrotivého, temně modrého jejího oka přidával jiskře té života a síly, rozživil ji v naději a přání, jež zpovolna ovládaly protknuté srdce.

Josef byl sobec. Neznal ohledův. S hvězdy blaha, jež mu v mrákotách pokynula a kynouti se zdála, nespouštěl oka. Osobnosť Verunčina byla mu tou hvězdou. To pocítil poprvé dnes, když otec se zmínil, že proniká, co srdce jeho tajně spřádá. Proto zachvěl se a zarděl mysle, že otec uhodl, co se v něm děje. Proto oddechl si přesvědčiv se, že tak daleko nesahá bystrozrak starcův.

Josef byl ženat. Neoženil se z lásky a z ní plynoucího mravního přesvědčení, že pravé blaho životní jen na vzájemném obětování se zakládá, nýbrž uzavřel sňatek z čiré lehkomyslnosti a z hmotných prospěchův. A Tekla věru nebyla žena, jež by vlídným chováním, laskavou oddaností a ochotnou obětovností byla srdce jeho k sobě přivinula a připoutala takou měrou, jaké potřebí bylo, aby stav manželský se mu stal milým a žádoucím. Jsa manželem nebyl Josef lepším člověkem nežli za svobodna. Nad to nade vše zůstalo manželství jejich bezdětným. Měkká dětská ručka, roztomilé žvatlání, rajský dětský úsměv neuhlazovaly drsností v srdci Josefově, nepřetvořovaly ho v muže se životem spokojeného, mravně

statečného, duchem jasného. Nebylo na jiném, než že sňatek s Teklou stal se mu prodlením času obtíží a břemenem, jež nesl myslí netrpělivou a nevrlou.

Na Teklu tedy Josef nejméně myslil, když v duchu jal se obírati s nově vzešlou láskou svou. Vždyť pouhé již vzpomnění na Verunku odvracelo jej od všedních klopot a lopot a rozlévalo nepocítěné posud city, tužby a naděje v prázdném jeho srdci. A vzpomněl-li na Teklu, tuť nenávisť k ní se v něm budila jako k závadě, jež mu zaléhá celou vahou svou cesty k otvírajícímu se ráji. Pomyšlení, že by Verunka, jakožto mravně vychované děvče s ošklivostí od něho se odvrátila, kdyby jen o jeho vášni nějaké zdání měla, posud ho netrápilo. Leželať posud láska jeho v peřince a plenách a tu neradi připouštíme k ní důvody chladně rozbíravého rozumu. Že by byla Verunka již uzavřela svatý lásky slib s jiným mužem, jej ani nenapadlo. V očích jeho více byla dívčinkou nežli pannou, z níž rozumným způsobem snadno se mohla učiniti a vychovati upřímná a rozkošná milenka. Rozpor, jenž mu z vášně jeho povstati mohl s otcem, nevydal též hrubě u něho na váze. Bylť právě otec jeho již starým a vetchým a k hrobu blízkým a nějaký rok průtahu byl by již snesl hledě k štěstí, jež s Verunkou naň čekalo.

Hůře, ano ze všech domácích osob nejvíce zaléhala mu stará Petronilla cestu k blahu. Věděl, že ho z té duše nenávidí a že jí Verunka právě s dětskou láskou jest oddána. Byl přesvědčen, že Petronilla jest jeho zlým duchem, a proto, nevěda ani sám, jak se to dělo, dal se uchvátiti k návrhu, jejž otci vyjevil, aby Petronillu dal z domu. V chytrého a počítavého Josefa působila, jak vidno, již vášeň dříve, nežli si jí náležitě vědom byl. Pevný odpor otcův zasadil mu ránu důtklivou. Ale Josef nebyl povahami svými tak sláb, aby byl po prvním nezdařeném pokuse hlavu malomyslně svěsil. Neměl

chuti od úmyslů svých ustoupiti a nosil se s nadějí, že čas mu brzy přinese lepší příležitosť k novému jednání.

Josef posud stál v pokoji svém a hleděl přemýšleje do stropu. Oko jeho posud zářilo teplým a jemným leskem. Najednou vytržen byl z dumání. K uším jeho zaletěl z dvorku zvonkový hlas zpívající Verunky. Bylo sice již hluboko v prosinci, ale povětrnosť byla za dne poměrně teplá a příjemná, a slunce zvláště k poledni pěkně hřálo. Myslíc na Jakuba notovala si Verunka písničku. Bylať vyšla z čeledníka s drobným prádlem, aby je na dvorku na výsluní zavěsila. Josef přiskočil k oknu a v pravdě pohlcoval očima vnadnou postavu dívčinu, jež zády k němu byla obrácena. Verunka měla na sobě jen volný plátěný kabátec s kadeřavým límečkem, z něhož půvabné obrysy ztepilého těla bujně vystupovaly. Volně spletený vrkoč bujných vlasů houpal se na nepokryté hlavě její a mezi ním a bílým límečkem zardívala se zdravě růžová pleť jemně a svůdně vysoustruhovaného jejího týlu. V oku Josefově upjatě ji pozorujícím vyšlehli mezi jemným leskem lásky paprskové žhavé vilnosti. Žár rozkoše posud nepocítěné stavil jeho dech a hnal mu do tváří krev, že div nehořely. Chvěl se po všem těle. V tom Verunka se obrátila, aby odešla do domu. Oko její maně zavadilo o okno, v němž stál Josef ukryt za břečťanem. Jest rozvášněný muž každý více méně samolibým. Josef přiložil ihned pohledu Verunčině zvláštní váhu, zvláštní význam. Význam takový, jaký rozvlněným jeho útrobám nejvíce lichotil. Myslil, že Verunka po něm se ohlížela, že snad sama od sebe pocítila k němu náklonnosť, příchylnosť, snad i lásku!

Když asi za hodinu zasedl k obědu opodál Verunky, nemohl se přemoci, aby občas úkradkem na ni se nepodíval. Nepozoroval ovšem, že by Verunka aspoň jednou nějakým jen poněkud zvláštním způsobem si jeho po-

hledu všimla. Ale to ho neodradilo od myšlénky, již si liboval, ano rozdmýchalo v srdci jeho ještě prudčeji násilně tlumený žár. Po obědě nemohl usnouti, jak míval zvykem. Verunka nešla mu s mysli. Vzchopil se a šel dolů. Na schodech zaslechl, jak Petronilla loučíc se s Verunkou odchází do města. Slyšel vrátka vrznouti. Pousmál se, zakroutil kníry. Sešel dolů a vstoupil do čeledníka, kdež Tekla a Verunka nějakou prací byly zaměstnány. Verunka v něčem na stole se probírala a ani ho nepozorovala, dokud nepromluvil.

»Nahoře je chladno,« pravil, »jdu se k vám ohřát. Jdi mi, Teklo, trochu zatopit.«

Tekla vzala náruč dříví a odešla.

Josef se podíval po dveřích a vida, že jsou dobře zavřeny, přistoupil k oknu, jež šlo do dvorka. Odtud pohlížel k Verunce. Tato stála, zády k němu obrácena u stolu, stojícího u druhých dvou oken k placu vedoucích. Josef chtěl sednouti, ale nedalo mu to. Vášeň zavířila duší jeho a poháněla jej o překot k milované dívce. Sebral se a nejistým, téměř zlodějským krokem šel k Verunce. Přistoupil k ní tak blízko, že div se jí nedotýkal a naklonil hlavu přes pravé její rameno.

»Ty jsi nějaká hospodyňka,« pravil hlasem vnitřním žárem přidušeným a rozechvělým. »Co to zase kutíš?«

»Přebírám koření na svátky,« odvětila ledabylo dívka, ani hlavy od své práce nepozvedši.

»Jako ta včelička, v zimě v létě stejně pilná,« prohodil Josef.

Verunka neodpovídala.

Josef se nepohnul z místa. Chvilku sám sebou zápasil. Vášeň dostala nad opatrností vrch. Rozepjal ruce, vzal Verunku okolo krku a pravicí posunul k sobě její hlavu, aby ji políbil. Verunka ucítivši ještě v čas horký jeho dech, s ošklivostí jej od sebe odstrčila a ustoupivši na několik kroků postavila se před ním v celé své

panenské důstojnosti a změřila jej přísně hněvivým a opovrhavým zrakem.

»Hle, hle, jak jsi hned z horka nakvašena! Ani žertu nerozumíš!«

»Takový žert si schovejte pro někoho jiného. Já si jej zapovídám, pane Josefe.«

»A kdybych tě na krásně políbil, nevyšlo by to z přátelství,« nutil se Josef k žertu všecek zaražen. »Myslím,« dodal, »že jsme jako bratr a sestra.«

»A já si přes to podobné věci zapovídám,« opakovala stejně přísně Verunka a usedla na druhé straně stolu ku práci své.

Josef zaťal zuby. Nechtělo se mu jíti s prázdnou, nepořízenou. V tom zaslechl, že žena jeho se vrací. Hledal si na oko nějaké zaměstnání v čeledníku a pak zahanben odešel.

Tekla šla na dvorek. Verunka zůstala o samotě.

Položila hlavu v dlaň, zamyslila se. Divná a jako mráz studená myšlénka ovanula rázem vroucí její duši. Pomyslila na Jakuba, jenž při vší lásce své posud se neodvážil, ač k tomu právo měl, ji políbiti, a Josef... Předtucha, jíž dobře nerozuměla, stísnila jí duši kleštěmi.

Petronilla se vrátila z města. Proč se jí Verunka nesvěřila s tím, co před chvílí se jí stalo? Srdce ji k tomu ponoukalo a přece mlčela před mateřskou svou přítelkyní.

Co jí v tom bránilo? Mníme, že jen panenský stud, ale s dobrou část i osud sám, jenž tak přepodivným způsobem splétá svá tenata kol duší lidských, by padly v naléčená muka a žaly a tytýž v nich i smutně zapadly.

VII.

Přišly vánoční svátky. Sníh, jehož bylo asi týden před nimi hojně napadlo, opět roztál a nastala povětrnosť podobná té, jež bývá na rozhraní mezi zimou a jarem. Odpoledne na boží hod vycházeli měšťané s rodinami z města do polí, aby občerstvili se na vlažném téměř vzduchu.

Verunka byla doma a vyšla si do zahrady, kde u plotu na zamilovaném místečku svém doufala dnes jistě najíti Jakuba. Nemluvila s ním už několik dní a leccos jí tížilo ňadra, čím chtěla se miláčkovi svému svěřiti.

I Josef byl doma ve svém pokoji. Co jsme ho neviděli, prodělal boj, jenž byl asi velmi krutý, poněvadž vážné stopy na jeho tvářích zanechal. Odměřené a důstojné vystoupení Verunčino proti němu ondy v čeledníku tak mocně ho dojalo, jako snad posud nic jiného za jeho živobytí. Bylo to poprvé, co potkal se otřelý ten muž se ženou, jež plnou měrou vědoma si byla své ženské důstojnosti. Byl překvapen, ohromen, zdrcen. Nebyl posud tak špatným, aby byl duši svou uzavřel tak mohutnému projevu panenské ctnosti. Nebyl také přese všecky temné stránky své s to, aby byl ten výstup s větrem a oblaky pustil. Div nad div! Verunka pronesla jen několik, ovšem ocelivých slov, ale ta slova zaryla se mu do duše a utkvěla v ní. Odkud ten účinek? Odkud že hřímal z nich duch panenské ctnosti, o němž posud Josef neměl ani tušení? Tento duch jej zarazil a porazil. Toho dne ani sám sobě dosti nerozuměl. Tápal v mlhách jako opilec pobloudilý. Teprve druhého dne se vzpamatoval a dal se do přemýšlení. Pátral, pachtil se, aby vysvětlil si tu záhadu a rozkol, pod nímž tesknil. Protřev se již s dostatek životem nešel dále, než

kam sahala zkušenosť jeho s ženskými. Napadlo jej, že snad Verunka někoho jiného do hlavy si vzala, jejž tajně miluje. Myšlénka ta zdála se mu přirozenou, a palčivý pocit žárlivosti přimísil se k jeho rozumování. Jsa příliš samolibým sobcem a smýšlení více méně nízkého nechtěl nikterak připustiti, že duch ctnosti sám o sobě již Verunku k tomu hnáti musil, aby s ošklivostí jako od hada od něho se odvrátila. Duše jeho nebyla půdou, v níž klíčiti by mohla ctnosť.

A kdyby Verunka skutečně jiného muže milovala?

Pak musil jej poznati, pak musil, padni co padni, jí tuto lásku ze srdce vytrhnouti. Musil! Neboť on sám chtěl to srdce její celé míti, nikdo třetí nesměl se o lásku Verunčinu s ním sdíleti. On sám jediný musil býti jejím pánem. Čemu chtěl, po čem prahl, to musil míti. Vášeň jeho rostla, nabývala rozměrů, hloubky, síly.

Probrav se z omráčení stopoval opatrně a bedlivě Verunku. Pořídil však málo nebo nic; neboť láska její spočívala posud tajně a bezpečně v duši její, Jakubově a Petronillině. Nikdo čtvrtý posud o ní nevěděl. Před Teklou měly se ženské na pozoru, a sám pan Kašpar nebyl posud v tajemství zasvěcen.

Jiná, mimotní věc hnětla ještě ke všemu Josefa. Obával se, aby Verunka vášni jeho neporozuměla a aby asi všecko neprozradila Petronille. Kdyby se to bylo stalo, byly by se všecky ty čáky jeho rozešly v dým a páru. Petronilly nejvíce se bál, ji nenáviděl z té duše, ji měl za nejúhlavnější nepřítelkyni v otcovském domě. Proto pozoroval opatrně Petronillu a všímal si každého jejího slova. Čekal každé okamžení, že učiní nějakou narážku na to, že chtěl Verunku líbati. Ale nestalo se tak. Josef si oddechl. Verunka mu dobře neporozuměla, dala se předstíraným jeho žertem oklamati. Aspoň staré hospodyni ničím se o tom nesvěřila. Josef znova ob-

živl. Nebylo neopatrností jeho ještě mnoho pro budoucnosť ztraceno.

Ale proto nedal očí do kapsy. Pátral, slídil.

Na boží hod odpoledne spatřil Verunku, ana šla do zahrady a zahýbala k černému bezu u plotu. Tam z obou oken svých neviděl. Zmítán nepokojem sestoupil dolů na dvorek a šel do kůlny. Tato byla z prken a latí a nejzáze ve dvorku k zahradní zdi přistavěna. Poněvadž tato zeď byla nízká, srubena nad ní na straně k zahradě ještě stěna z prken, jež Josefovi příhodnou skulinu poskytnouti mohla, aby neviděn do zahrady se mohl dívati. V kůlně bylo jen staré harampátí a něco dříví ze zahrady, jež tam přes zimu schlo. Josef vstoupil nepozorován do polotmavé prostory, přistavil si k zahradní stěně starý stůl, dal naň těžký špalek a vylezl naň. V jednom z prken byl suk vyražen, kudy docela dobře viděl do zahrady. Přiložil k otvoru oko. Tvář jeho zesinala, oko se rozjiskřilo a srdce v něm hlasitě zabušilo. Kdyby byl nebyl vyčnívající na zdi kámen silně prsty neobemkl, byl by asi leknutím spadl.

Za černým bezem, jenž tenkráte klikaté a holé větve bez záštity nad milenci rozkládal, stála Verunka s Jakubem. Drželi se za ruce a mluvili živě, ale tak tiše, že Josef ani slovíčka nezaslechl. Verunka posunky ukazovala na dům varhaníkův. Snad mluvila o něm. Jakub vypadal jaksi poděšen. Posléze otočil bez okolků rámě své Verunce okolo krku a oba se objali a srdečně líbali. Josef zaťal zuby do rtův, že div krev z nich nevyskočila. Stál tu všecek zkamenělý na zvědách, a před očima dělala se mu pestrobarevná kola.

Pokud milenci byli do hovoru zabráni, neodvrátil oka od skuliny. Když se jali loučiti, trhl sebou tak, že rozeschlý stůl pod ním silně zapraskal. Josef se lekl, ztratil rovnováhu a nežli se nadál, ležel jak široký tak dlouhý dole na dříví. Vstávalo se mu těžko, ale kromě

toho, že měl ruce a hlavu poškrábánu a natlučenu, horšího úrazu nevzal.

»Proklatě,« zaskřípal mezi zuby údy protahuje. »Dopadlo to dost milosrdně se mnou! Něco za něco. To, čeho jsem se dověděl, mohlo mne více státi.«

Sebral se a plížil se nahoru do svého pokoje Další svůj plán měl hned v hlavě srovnaný. Verunka nesměla věděti, že ví o jejím tajemství. Rozcházelo se mu především o to, aby chytře a skrytě ji od Jakuba odtrhl. Přílišných obtíží se nebál. Jakub, syn bohatého a hrdopyšného měšťana, a Verunka, sirotek po chudém muzikantovi! Mezi nimi, samy od sebe, kupily se překážky jako hory. Usmál se a nepochyboval ani za mák, že tuto závadu se svých cest odklidí.

Ustrojil se a vyběhl z domu. Šel, kam jej nohy nesly, z města ven, do polí. Proběhl se tam. Horká hlava mu vychladla, bouře v srdci se zvolna ukládala. Vzpomněl na bývalého spolužáka svého Knížka. Muž ten mu zůstal přese všecky nehody věrným přítelem a byl mu z tak leckteré stránky co do povah podoben. Knížek docházel k Šťastným, mělť od otce Jakubova peníze na svůj domek vypůjčené. Nebyl mnohem lepším nežli Josef. I on sešel se studií, byl vrtkavým a nestálým, ale zůstal v otčině své, živě se, jak se dalo, písařstvím a pokoutnictvím. Josef uzavřel Knížka ihned vyhledati. Chtěl jíti do hostince, kde se častěji scházívali. Leč tenkráte nemusil jíti ani tak daleko. Před městem, v topolovém stromořadí poznal už z daleka Knížka. Šel k němu. Rozhovořili se o ledačems. Josef přivedl obratně řeč na rodinu Šťastných. Mluvili o Jakubovi.

»Měl by již skoro čas, aby se oženil,« prohodil Knížek; »ale podobá se, že mu ženidlo příliš nevoní.«

Josef se potutelně usmál.

»Proč se směješ?« tázal se Knížek.

»Jsi na omylu,« odvětil Josef. »Vím najisto, že Jakub někam pálí. Ale to posud pěkně pod kloboučkem.«

Knížek byl zvědav.

Josef ukojil jeho zvědavosť a pověděl mu všecko, co dnes odpoledne viděl.

»Bláznovství!« namítal Knížek. »Tomu starý Filip nepovolí.«

»Povolí, nepovolí. Ostatek i můj otec sotva by to vytrpěl, kdyby o tom věděl.«

Knížek změřil chytrým okem Josefa.

»Kdybys nebyl ženat,« prohodil, »něco bych za tvou řečí čenichal.«

Josef nutil se k smíchu a přetvářce.

»Máš pravdu,« pravil ledabylo, »a přece mně na tom záleží, aby se ti dva lidičky rozešli. Jen že to nesmí vycházeti ode mne.«

»Rozumím,« hovořil Knížek advokátsky se usmívaje. »Chceš děvče dostati z domu a nechceš s otcem míti nové mrzutosti. Je ti nebezpečna při dědictví po otci.«

»Uhodil jsi na jádro.«

»A já, myslíš, abych to dal chytře starému Filipovi do péra.«

»Máš zlatý rozum na hádačky.«

»Nastane srážka mezi Filipem a tvým starým, a děvče to odnese?«

Josef se v duchu Knížkovi vysmíval, že ho nepronikal.

»Něco podobného,« odvětil, »a mně by to přišlo velmi vhod. Jsme staří přátelé, udělej mi to k vůli. Že to chytře navlečeš, o tom ani za mák nepochybuji. Jen aby nevyšlo, že já za tím vězím.«

»Nestarej se.«

»Také si myslím, že se tou novinou Filipovi zavděčíš, což ti bude u něho s prospěchem.«

»Možná, ač jde mi především o tebe. Spoléhej na mne.«

»Ruku na to.«

»Tu ji máš.«

Podali si ruce a vraceli se do města, neboť se již setmívalo.

VIII.

Byl nový rok. Po nešporách šel pan Kašpar na náměstí procházkou, neboť všude jinde bylo mokro. Cesta jej vedla mimo dům kupce Šťastného, jenž v bytě svém v přízemí u okna stál u pultu. Počítal. Spatřiv pana Kašpara odložil péro, odemkl vyhlídku u okna, pozdravil a pravil:

»Pane Kašpare, nešli byste ke mně na slovíčko?«

»A proč bych nešel, pane Filipe,« odvětil stařec. »Však jsem už beztoho u vás nebyl asi kopu let.«

»Tak pojďte, pojďte.«

Starý Šťastný vyšel varhaníkovi v ústrety, podal mu ruku a uvedl jej do svého pokoje. Tam si oba pánové usedli na starodávné, tvrdé pohovce.

»Co pak pěkného máte pro mne uchystaného?« tázal se pan Kašpar.

Pan Filip mu podával jednou rukou tabatěrku a druhou se škrábal za uchem.

»Abych vám pravdu pověděl, pěkné to právě není, o čem bych rád s vámi porozprávěl. Ale mezi takovými starými a počestnými přáteli, jací jsme byli od jakživa, myslím že pravda neurazí.«

Úvod tento, kupecky suchopárný, nelibě se dotkl pana Kašpara. Znepokojil jej, ač varhaník sám nevěděl proč. Upjav tázavě sivý zrak svůj na plnou tvář starého Šťastného, pravil:

»Pravdu sobě mluvme, dobří spolu buďme. Co že máte, pane Filipe?«

»Vy máte, pane Kašpare, u sebe schovanku?«

»Mám. Verunku po nebožtíkovi trubači Doskočilovi. Však jste jej znali.«

»Znal jsem jej. Ale děvče vyšlo mi z paměti.«

»A co chcete mé Verunce?«

»Já nechci nic. Ale jak pak bych vám to řekl. Tak je tomu: ona vlezla mému Jakubovi do hlavy.« Pan Filip se zamlčel. Pan Kašpar sebou trhl. Neodpovídal, nýbrž upřel na kupce udivený zrak.

»Vy se divíte?«

»Divím.«

»A Jakub jí vlezl do srdce.«

»To je zmýlená.«

»Není. Scházívají se u plotu našich zahrad, pod tím černým bezem u nádržky.«

»To není s pravdou,« odpověděl pan Kašpar určitě.

»Je to pravda,« řekl neméně určitě Šťastný. »Mám to z docela jistých úst.«

»Toho donášeče bych rád viděl!«

»Je to hodnověrná osoba.«

»A kdo je ta hodnověrná osoba?«

»Slíbil jsem jí, že to nepovím, ale můžete na to spolehnouti. Však mne znáte, že není ve mně žádné falše, že jsem spravedlivý křesťan.«

»Znám vás, ovšem,« odvětil pan Kašpar lehce se zapáliv.

»A což vy? Vy o tom nic nevíte?«

»Nevím ani, co by moucha unesla, pane Filipe,« odpovídal pan Kašpar, a čelo jeho ještě více se zasmušilo.

»Totě divná věc!«

»A proč by to byla divná věc?!« tázal se zhurta pan Kašpar a hlas jeho rozechvíval se vnitřním hněvem. »Či snad nemyslíte, že bych já vědomky něco takového

ve svém domě trpěl? Váš syn Jakub není věru ženichem pro takové děvče, jako jest Verunka.«

Nyní zapálil se pan Filip. Ze slov páně Kašparových zaznívala pýcha.

»Mám rád to dítě, pravda,« pokračoval varhaník, »jakoby bylo moje vlastní, ba snad i více. Neboť vlastní děti nebývají tak dobry a vděčny, jako ona jest.«

»Ale, pane Kašpare, vy . . .«

»Však vám rozumím, pane Filipe,« přejal mu varhaník horlivě slovo. Chcete mně na to ukazovati, že chudobný sirotek nehodí se pro jediného syna boháčova, pro nástupce vašeho obchodu a jmění. Mně bělmo na očích neuděláte. Vy chcete na to ukázati, že ctnosť a hodnosť jsou jen věci vedlejší a titěrné, když běží o peníze. Já to jen věděti, že syn váš brousí za Verunkou, já bych jej byl jinak spořádal, že by se mu na vždy odnechtělo. Má Verunka není pro žádného, kdo vyhledává tajné milůstky, a kdyby to byl i syn největšího boháče u nás, ba syn samého krajského!«

Panu Kašparovi se patrně ulehčilo. Vymluvil se. Starý Filip seděl vedle něho jako úkropek s hlavou sklopenou.

»Ale k čemu ty hněvy, pane Kašpare! Myslil jsem...«

»Však víme, co jste si myslili, pane Filipe. Na vrbě neporostou hrušky. A proto jsem vám musil svůj náhled o té věci vyložiti.«

»Trochu štiplavým jste, pane Kašpare. Ostatkem nepůjdeme k rychtáři. Neboť vidím, že je vám zrovna to milo, co je milo mně,« prohodil pan Filip oči k varhaníkovi pozvednuv.

»Tak jest. Nepřipustím ani hodinu déle, aby si Verunka známosť dělala s vaším Jakubem.«

»A já nepřipustím, aby si Jakub s ní dělal známosť. Nikam by to beztoho nevedlo, a chlapec má již čas, aby se poohlédl po nějaké příhodné nevěstě.«

»Spravte si to se svým synem, já si to spravím s Verunkou. Můžete pokojně na obě oči spáti, s Verunkou mluvil váš Jakub naposledy. Verunka je děvče dobře a mravně odchované, ona poslechne, protože je poslušna. Však on jí dá třeba Pánbůh ještě onačejší štěstí.«

Poslední poznámka dohřála pana Filipa. Jeho jediný syn nebýti nejlepším štěstím chudičkému sirotku! Pan Kašpar byl by jej už skoro na vrub obrátil a málem byla by v něm už uzrála myšlénka, aby ho požádal o ruku Verunčinu pro Jakuba. Ale poslední připomínka v čas ještě přivedla jej k paměti.

»Jaké štěstí vaše schovanka udělá, na tom mi nezáleží,« odvětil kysele po chvilce, »ale štěstí takové nehodí se žádným způsobem pro mého Jakuba.«

»Nehodí se, nehodí,« odpověděl varhaník. »A kdyby Jakub přišel a prosil mne třeba na kolenou a vy se třeba nevím jak za něj přimlouval: Verunku mu nedám.«

Nad ubohými milenci byl vyřčen ortel.

Oba starci se na chvilku odmlčeli.

Pan Kašpar vstal s pohovky.

Pan Filip, jenž jako dobrý kupec s každým uměl dobře vycházeti a s každým dobrou vůli míti se snažil, nechtěl připustiti, aby pan Kašpar s hněvem od něho odešel.

»Odpusťte, pane Kašpare,« pravil hlasem úlisným, jenž však, jak varhaník cítil, od srdce mu nešel, »jestli jsme se dnes poněkud rozehřáli. Byli jsme od jakživa dobří sousedé a přátelé, a myslím, že jimi i na dále setrváme. Mladosť je pošetilosť. Doufám, že ta naše mládež nás starců nerozdvojí.«

»Co do mne,« odpověděl pan Kašpar, »jsem nepřítelem vší kyselosti. Jinak udělej z nás každý, co mu velí svědomí.«

Na slovo svědomí položil důraz.

Pan Filip si toho nepovšiml, anebo nechtěl povšimnouti.

»Podejme si tedy ruku,« navrhoval panu Kašparovi.

Pan Kašpar se zdráhal, ale učinil mu po vůli

Starci se rozešli. Pan Kašpar odcházel s hořkostí v srdci.

Když varhaník od Šťastných odcházel, přicházel Jakub z vedlejší ulice domů. Spatřiv z daleka pěstouna Verunčina zarazil se. Píchlo jej v srdci. Netušil nic dobrého. Nevěda ani proč, šel rovnou cestou k otci do písárny.

Starý Šťastný psal u pultu a nepozvednuv ani očí pravil suše k synovi:

»Naposledy jsi mně šel do zahrady na vrabčí trh. Známosti tvé s Verunkou varhaníkovic je konec. Rozumíš, nadobro konec. Je to má vůle i varhaníkova.«

»Nový rok začíná krásně,« odpověděl kysele Jakub a zhurta odešel od otce.

I v domě varhaníkově začínal nový rok smutně, velmi smutně.

Pan Kašpar šel od Šťastných rovnou nohou domů. Když vstoupil do domu svého, přivítala jej jako obyčejně Petronilla. On jí ani nepoděkoval. To byla věc v domě neslýchaná. Stařena rozevřela podivením ústa a vyvalila oči za starcem, jenž zvolna a namáhavě vstoupal po schodech nahoru. Asi uprostřed schodů se obrátil a pravil suše a úsečně:

»Přijďte ke mně nahoru, vy a Verunka.«

Josef, jenž byl ve svém pokoji, slyšel ten rozkaz. Věděl, kolik uhodilo.

Petronilla a Verunka šly nahoru. Verunku zlá předtucha tak omámila, že ji nohy ledva nesly. Sotva vstoupily do komnaty pantatínkovy, vyšel Josef na zvědy za dvéře.

Pan Kašpar pověsil si právě plášť a kašket, když ženské vstoupily. Sedl si vážně do lenošky a pro pohnutí a bouři nemohl ani slova ze sebe vypraviti.

Ženské stanuly při dveřích. Trapná pomlčka věštila bouřku.

»Pojď sem, Verunko,« jal se stařec mluviti, »a dívej se mi do očí.«

Verunka přistoupila k němu, ale postavu starcovu pro samé slzy neviděla.

»Ty máš za mými zády známosť s Jakubem Šťastných.«

Verunka přisvědčila.

»A jak dlouho to již trvá?«

»Sama nevím,« zašeptala vzlykajíc dívka a měla pravdu. Neboť známosť jejich trvala již od let dětinských.

»A takovou máš důvěru ke mně za všecku lásku mou a dobrodiní mé, tak se mně ubohému starci odměňuješ.«

Verunka hlasitě zaštkala. Bylo jí při té výčitce, jakoby jí byl někdo do srdce bodl. Sklesla k nohám starcovým a dala se do silného lkání. I Petronilla tiskla zástěru k očím a přistoupila ke stolu uprostřed světnice, aby se na něm zadržela.

Panu Kašparovi koulely se slzy jako hráchy po vráščitých tvářích. I jemu pohnutí hrdlo zadrhlo.

Po minutce utkvěl jeho zrak na Petronille.

»Petronillo, víte vy něco o té známosti?«

»Vím, pantatínku.«

»Tak, každý o tom ví, celé město o tom ví, jen já o tom nevím! Věru jsem stařec politování hodný! Nedosti na tom, že přijde mi domů nezdárný syn, aby upil mi ten trošek života, co mi ještě Pánbůh dává: i ty, na které jsem spoléhal a stavěl jako na milosť milého Pánaboha na nebesích, i ty mne za mými zády jako Jidášové zrazují a přilévají pelyňku a hořce do

kalicha mého, aby mne zahubily. Ó! vždycky jsem věřil, že jest ještě cit v srdcích lidských, ale ta tam všecka moje důvěra. Což zbývá mně ubožákovi než modliti se: Pane Bože, ukrať mně ten hořký život.«

A stařec svésil hluboko k prsům hlavu svou.

Petronilla se po těch bolesti plných slovech první vzpamatovala. Hrdě vztýčila hlavu. »Vy nám křivdíte, pantatínku,« odpovídala pevně a určitě. »Já a Verunka máme vás tak rády jako žádného druhého na světě.«

»Vyjímaje Jakuba,« skočil jí kysele pan Kašpar do řeči.

»Ani Jakuba nevyjímaje,« pokračovala statečná hospodyně. »My jsme se vám nesvěřily, pravda, a to byla chyba. Ale proč jsme se vám nesvěřily? Protože jsme se vás bály. Verunka je slabé děvče. Jak můžete od ní žádati, aby k vám přišla a řekla: ‚Otče, já si zamilovala pana Jakuba.‘ Vždyť by se musila studem propadnouti. Já jsem měla míti ovšem lepší rozum. Jsem už dost stará k tomu. Ale, pantatínku, to je těžká věc. Vy jste, pantatínku, jako ta věčná moudrosť, člověk se ostýchá s vámi upřímně, od srdce promluviti. A nad to: vy jste mužský. Což vy můžete porozuměti ženské, kdyby vám řekla: Já mám někoho do smrti ráda! Tomu, pantatínku, žádný mužský neporozumí. Je-li tedy kdo vinen, jsem já vinna, pantatínku, a na Verunku viny nesváděјte. Vždyť je tak dobrá jako ta beruška a tichá jako pěnička.«

Důvody upřímné stařeny uchlácholily poněkud starce. Zdvihl vlídně Verunce uplakanou hlavu, podíval se jí do zakalených očí a tázal se měkčeji:

»A ty máš opravdu Jakuba až do smrti ráda?«

»Mám,« zašeptala dívka.

»Zpropadená věc! To jsem měl prve věděti, nežli jsem mluvil s panem Filipem. Ale mohl jsem si to také mysliti! Nu, co se stalo, stalo se; byla v tom vůle Boží. Vstaň, dítě, vstaň, vždyť nemůže naposledy člověk za srdce!«

Verunka poslechla a usedla na blízkou stolici. Nohy jí posud nechtěly nésti.

Petronilla převzala znova slovo.

»Vy jste, pantatínku, mluvili o tom s panem Filipem?«

»Mluvil. Přicházím právě od něho.«

»A pan Jakub se mu se svou láskou svěřil?«

»Jakub? Nikoliv, nýbrž nějaká hodnověrná osoba, kterou mně však nechtěl mermomocí jmenovati.«

»Hodnověrná osoba! Aby jí jazyk upadl! Či nepozorujete, že se déře někdo nepovolaný mezi nás, aby zahubil pokoj a štěstí vašeho domu? Však já vím, kdo ta hodnověrná osoba, co zasívá koukol do naší pšenice. Nikdo jiný to není nežli pan Josef.«

Josef za dveřmi zaťal pěsti.

»Že Josef?« vyjel pan Kašpar. »Což pak on ví, že Verunka ráda má Jakuba?«

»Ani živá duše o tom nevěděla, leda já, Verunka a Jakub. My chovali to tajemství v srdci jako drahou mast. Ani paní Tekla o ničem neví. Nikdo jiný to tajemství nevyslídil nežli pan Josef. Na to bych si dala krk uříznouti. Jemu jsou špehy podobny. A kde může vám zármutek a mrzutosť způsobiti, nikdy nelení a nezastrčí ruce za pás.«

»On je mým synem, Petronillo!«

»Pravda, ale jakým synem. Síra by měla na něj padati! Možná, že náhodou přišel nám na tajemství a pak potají poštval pana Filipa proti nám. Jinak ani nevím, jak bychom si tu věc vysvětlili? Či brala by snad nějaká městská dcerka na Jakuba a byla by jej ze žehravosti stopovala? Kdy jste byli, Verunko, naposledy s Jakubem pohromadě?«

»Na Boží hod odpoledne.«

»V zahradě?«

»V zahradě.«

»Pan Josef byl odpoledne doma.«

»K bezu není shůry viděti.«

»Ale z vikýře, nebo z kůlny.«

»Nechte hádanek,« přejímal ženským pan Kašpar slovo. »Jimi se nedostaneme na zelený proutek. Všecko vyjde svým časem na světlo Boží. A pak což na tom záleží, byl-li to Josef nebo někdo jiný.«

»Ó, záleží, pantatínku, záleží,« odpovídala Petronilla všecka pobouřena. »Co jednou se přihodilo, přihodí se i po druhé a po třetí, a my se ani z mrzutosti nevypleteme. A smím-li se dále ptáti za naši Verunku, co řekl vám pan Filip?«

»Řekl to, co jsem já dříve řekl nežli on, když jsem z jeho úst o té věci slyšel.«

»A co jste, že to mám říci, spolu vyjednali?«

»Že ta známosť musí konec vzíti, poněvadž na nic dobrého vyjíti nemůže. Chudobná Verunka není žádnou nevěstou pro bohatého Jakuba.«

Verunka zaštkala bolestí. Výkřik její projel oběma břitvou srdce.

Pan Kašpar pozdě, teprve nyní nahlížel, že jednal nešetrně a tvrdě vysloviv záhubný ortel nad láskou schovančinou tak zhola beze všeho obalu. Verunka omdlévala a poroučela se se stolice. Petronilla ji šťastně zachytila. Pan Kašpar všecek zdřevěněl. Neměltť posud o pravé, vášnivé lásce ani zdání.

»Mé zlaté dítě, pamatuj se,« kvílela Petronilla. »Ona mně umře v náručí! Vodu, vodu, pantatínku.«

Pan Kašpar podal sklenici s vodou a stříkal ji Verunce sám do obličeje.

Verunka se probírala z mrákot. Oddychovala těžce, neboť bolesť hrozila ji zardousiti. Oči její měly mdlý a skelný výraz a těkaly nepokojně po pokoji, že děsno bylo se na ni podívati.

»Pamatuj se, má jediná zlatá Verunko,« těšila Petronilla ubohou dívku. »A kdyby tě všickni opustili, i pantatínek, já tebe do nejdelší smrti neopustím.«

Slova tato panu Kašparovi dodala. Sklesl bez vlády do své lenošky. Všecka láska k Verunce vzňala se v něm jedním plamenem a on tu jedinou bytosť, kterou na světě upřímně miloval, tak ledabylo, věc nerozváživ a neodváživ, do neštěstí uvrhl.

»Promluv, dítě, slovíčko, jen jediné slovíčko,« prosila Petronilla Verunku. »Nikdy nebylo tak zle, aby nebylo zase lépe. Věř mi, všecko se to vyrovná, a ty a Jakub budete přes to všecko přece svoji. Co dbá Pánbůh těch hrdých rozumů lidských. Jako smetí rozvěje je svatá jeho vůle.«

Zlatá tato slova občerstvila duši Verunčinu jako májová rosa. Nepromluvila, ale vztyčivši se padla Petronille okolo krku a rozplakala se.

Jediný ten pohyb Verunčin, z něhož vysvítalo, že drahá jeho schovanka přednosť dává staré hospodyni před ním, dal panu Kašparovi takovou ránu k srdci, jaké posud za svého živobytí nepocítil. Domníval se, že jej Verunka pro jeho tvrdosť odsoudila. A to jej bolelo nad všecko pomyšlení.

Verunka se obrátila k němu. Panu Kašparovi zvedly se k očím slzy. Neviděl před sebe, ale rozpřáhl náruč, aby Verunku k srdci přitiskl.

»Odpusťte, dědečku, tisíckráte vás prosím, odpusťte mi. Ah! já nevděčnice, co jsem vám učinila! Můj Bože, ach! můj Bože, kam jsem dala oči! Vždyť jsem vás měla při každém dechnutí na mysli a nikdy jsem nezapomněla na všecko to dobrodiní, co jste pro mne ubohého sirotka . . .«

Nedomluvila. Nebyla s to, aby domluvila pro bolesť srdce.

Pan Kašpar byl jako na řeřavém uhlí. Nemohl ze sebe slova vypraviti, aby nešťastnou dívku potěšil. Trpěl s ní, trpěl a proklínal chvíli, která jej přivedla na náměstí k domu Šťastného.

»Děj se vůle Boží,« doložila po chvíli Verunka hlasem dutým, skoro hrobovým. »Hřešila, provinila jsem se, že jsem šla jen po hlase svého srdce. Nereptám již, nereptám. Usoudil-li mně Pánbůh skrze vás, abych nebyla šťastna s Jakubem, odevzdávám se do svého osudu, odříkám se té ubohé lásky své . . .«

»A kde stojí, že by Pánbůh usoudil, abyste nebyli spolu s Jakubem šťastni?« ozvala se najednou jistým hlasem Petronilla. »Neodříkejte se, Verunko, toho, co není vaše. Láska vaše je s dobrou polovicí láskou Jakubovou. Jakub musí také do toho mluviti a dá Bůh, že bude také, jak se sluší na poctivého muže, své slovo mluviti. Či myslíte, že musíte už proto lásce své vale dáti, že pan Filip nechce o lásce vaší a o lásce syna svého slyšeti, že ji tiskne a utlačuje? Což jest Jakub otrokem jeho, což není také pánem své vlastní vůle? Či mají a budou boháčové na věky šlapati po srdci chudého člověka? Ó, znám jej, znám toho bezohledného kupčíka, který počítá, i když se k Pánubohu modlí. Znám toho ptáka krkavce, který chce s vámi zrovna to učiniti, co učinil bez pokuty mně, když jsem byla mladá. Já mu toho nikdy nezapomněla a nikdy nezapomenu, že mně jako dravý pták mé mladé srdce potrhal a roztrhal, a třeba stála já teď už jednou nohou v hrobě, nedám se a nedám vás. Mně musí se státi právo, kterého potají už hromadu let marně se dovolávám, mně musí se státi právo tím, že na vás, Verunko, musí starý Filip napraviti, čím prohřešil se na mně, čím mně ukřivdil. A já se o to dovedu postarati a dá Bůh, postarám se. Když pantatínek dovolí a dovoliti mně musí . . .«

Starý varhaník kynul rukou Petronille, aby zadržela. Kroutil velmi povážlivě a nevrle hlavou.

»Slova sázíte na vítr, Petronillo,« mluvil vážně, »přicházíte po funuse s křížem. Kdybych byl v čas věděl, že se Verunka a Jakub mají rádi, byl bych u starého Filipa z jiného soudku načal. Už k vůli Verunce nebyl bych litoval dobrého slova. Proč jste mlčely, vy nešťastné ženské?! Moje slovo platívalo od jakživa za svaté. Já je jednou Filipovi dal a neustoupím od něho ani o stéblo, dokud na mně který vlas. A ještě ke všemu pan Filip mne urazil. Byl bych slabochem, ano nepoctivcem, kdyby jen ještě jediné slovo mělo mezi námi o tu věc padnouti.«

»A což Verunka?«

Pan Kašpar neodpovídal. Oko jeho spočinulo s bolestným a lítostným výrazem na umučené dívce. Po minutce dodal nejistým hlasem:

»Verunka se vpraví pomocí Boží do hořkého svého osudu. Není rány, aby jí čas nevyhojil. On všecko srovná, všecko uhladí, všecko spraví. Já jí trojnásobnou láskou nahradím Jakuba. Viď, dítě mé?«

Kuráž švarné Petronilly byla na kahánku. Znala dobře, co platí slovo pantatínkovo a přece nechtěla a nemohla s jeho rozumy se shodovati. Myslila si, že na svůj vlastní vrub Verunky se u Filipa zastane. Leč i v tom pan Kašpar zmotal osnovu.

»Petronillo,« dodal, »co mezi vámi a starým Filipem se stalo, nenáleží do mého domu. Vy mně dáte slovo, že nebudete sama o sobě nic podnikati.«

Petronilla byla jako na trní. Měla už hořkou výčitku proti pantatínkovi na jazyku, ale spolkla ji ještě v čas pohleděvši na Verunku. Nahlédla, že by svým jednáním způsobila roztržku mezi panem Kašparem a Verunkou, a toho musila se vystřehnouti už k vůli Verunce.

»Dobře,« pravila po chvíli, »udělám tak. Ale jen tenkráte, chce-li tomu také Verunka.«

»Jsem spokojena,« odvětila tato tiše a smutně. »Co má za dobré dědeček, nepovede snad k mému neštěstí.«

Josef za dveřmi zaplesal. V tom uslyšel pádné mužské kroky dole v předsíni. V čas ještě uchýlil se do svého pokoje, z něhož již nevyšel.

Bez klepání vstoupil do komnaty varhaníkovy Šťastných Jakub. Byl bled jako stěna a třásl se po celém těle. Jak vstoupil, nebyl žádný z přítomných s to, aby promluvil. I Jakub sám mlčel ani nepozdraviv. Jen z očí mu sálal hněv a nepokoj, bouře a vzdor. Stařec se první vzpamatoval.

»Co vás ke mně přivádí, Jakube? Víte snad od otce, že v mém domě nemáte co pohledávati.«

Jakub zaťal rty. Nutil se k mírnosti. Šloť mu o Verunku, o sebe. Odpověděl: »Co tu mám pohledávati, vím nejlépe sám, ctěný pane varhaníku. A i když mne tak vítáte, musím přece s vámi promluviti, abyste snad o mně špatně nesmýšlel.«

»Já o vás nikdy špatně nesmýšlel.«

Jakubovi spadl centnýř se srdce.

»Věřím, ale pak jste měl mluviti s mým otcem jinak. Vězte jednou pro vždy: já nehrál za vašimi zády nijakou komedii. Jsem mlád, ale poctivosť mi nade všecko, i když jde o srdce. Jsem odhodlán, jako že Bůh sídlí nade mnou a vidí do mého srdce, Verunku jen a žádnou jinou pannu pojati za ženu. Já vás tuto ve vší uctivosti za její ruku žádám. Srdce její beztoho už dávno moje.«

»Nepochybuji ani za mák, Jabube, že jste poctivec. Vy jste mladík, jemuž bych jinak dokořán otevřel náruč a na něhož bych byl hrdým. Ale dokud budu na světě, toho na mně nežádejte. Vždyť nejste úplně pánem svým. Vůle vaše říditi se musí vůlí vašeho otce. Zdárnému dítěti je vůle otcovská svatou.«

»A já pravím vám, pane otče, že od Verunky neupustím, nebo kdybych upustil, byl bych špatným člověkem. Tím bohdá nebudu, i kdybych se měl zříci otce svého . . .«

»Jakube!« vskočila mu Verunka do řeči vidouc, an pan Kašpar nevolí se rozpaluje.

Jakub se nedal másti. Pokračoval se zápalem:

»Mám, Bohu díky, dosti v hlavě, že mohu státi o sobě a zaříditi si samostatně živnosť i bez otcova bohatství. A tak učiním, a pak přijdu k vám opět jako chudý sice, ale neodvislý Jakub, jenž svou ženu dovede vyživiti.«

»Jakube, nešetříte otce a nešetříte mne ubohého starce,« namítal pan Kašpar. »Tvrdé, neoblomné šíji Pánbůh nepožehná.«

»Otce šetřiti nebudu, neboť on nešetřil mne. Vás chci šetřiti, dokud žijete, ale pak žádná moc na světě mne neodtrhne od Verunky. To mé poslední slovo.« A pohleděv tklivé a vroucně na Verunku, jež se statečného milence ani oka nespustila, poroučel se a odešel.

I přátelé naši se po chvíli rozešli. Každý sice se skormouceným srdcem, ale každý i zároveň s nadějí, že nastanou lepší časové. Sám pan Kašpar měl o jednu starosť méně než prve: z jednání Jakubova nabyl přesvědčení, že po jeho smrti bude míti Verunka věrného a statného ochránce v synu Filipově.

Jakub druhého dne odjel do Prahy, aby svýma rukama si vydělal, čeho mu potřebí bylo, aby zařídil si vlastní živnosť. Ze začátku lidé si toho nevšimli. Měli za to, že jel za obchodem. Ale brzy se roznesla novina, že vlastně opustil necitelného otce, jenž z mamonářství bránil jeho lásce. Starého Filipa žádný nelitoval. I jinak povážliví lidé jej odsuzovali, neboť obecné mínění bylo pro varhaníka a jeho schovanku. Nejvíce ovšem zarado-

vala se z toho ze všeho Petronilla. Podotkla se zalíbením k Verunce:

»Hle, jak Pánbůh odplácí starému hříšníkovi! Nemá syna. Mně se stalo tím právo, aniž bych byla hnula rukou! Bůh nejlepší sudič!«

I Josef si mnul potají ruce. Domníval se, že kus práce má hotový. Ale tenkráte se přepočítal, neboť nevěděl, co se přihodilo u otce jeho, když odešel ode dveří, a Jakuba vůbec nedoceňoval. Myslil si: »Jakuba jsi se zbyl dosti laciným způsobem a u Verunky máš volné pole k další činnosti.« Ženské a starý varhaník zachovali v tajemství slova statečného Jakuba. To bylo pletichám Josefovým velmi na závadu. Nevěda o tom tápal v mlhách zaplétaje se mimoděk každým novým krokem v nové neshody.

IX.

Od nového roku uplynuly tři měsíce. Venku strojilo se již všecko k jaru. Na povrchu země zdálo se, že ještě hostí se poklid, avšak uvnitř vše pracovalo k nové činnosti, k novému životu.

I v domě varhaníkově bylo tak. I v něm udržoval se zdánlivě mír, ale v srdcích jeho obyvatelů pracovaly tajné síly. Zárodky k novým věcem v nich klíčily a vyvíjely se, vše tlačilo se jako v přírodě na povrch, aby vystoupilo na světlo.

Jakub psal asi dvakráte z Prahy panu Kašparovi. Co psal, ženské se nedověděly, neboť stařec, když přečetl psaní, uzamkl je a jen tolik pověděl, že je Jakub zdráv a že dobře se mu vede. Zůstal důsledným, ač hledě k Verunce sám se sebou nebyl spokojen. Od chvíle, co na své oči viděl, jak mocna je láska Verunčina, co byl přesvědčen, jak drahé dítě trpí, jsouc byť i jen na čas,

rozloučeno s drahým milencem, dělal si výčitky, že se ukvapil. Byl však ze starého vydání a nehodlal tudíž sám učiniti nějaký krok, aby zlepšil trapný poměr. I to těžce nesl, že jeho dům přišel v městě do pověsti, a kdykoliv šel po ulici, nehledíval již tak dobrosrdečně před sebe a klopíval zraky. Kromě toho naplňoval jej Josef stále starostmi a strastmi. Pan Kašpar chřadl očihledě pod břemenem svým.

Co ženských se týče, táhlo myšlení jich jedním proudem. Verunka obírala se stále láskou svou, jež pro čas ovšem zdála se jí smutnou pustinou, plnou děsné mlhy, do níž však přes všecky pochyby časem zářila neoblomná víra v pevnou a ryzí povahu Jakubovu. V té víře dotvrzovala ji i Petronilla, jíž Jakub zdál se býti vzorem mužské dokonalosti. Doufala v nejlepší budoucnosť a skoro vždy dovedla povzbuditi klesající mysl Verunčinu v oněch hrozných chvílích, jež zná jen nešťastně milující srdce. Obírajíce se téměř výhradně Jakubem pouštěly naše přítelkyně Josefa z paměti. Jemu to pro jeho plány bylo vhod.

Po novoroční scéně v komnatě otcově uložily se poněkud čeřící se vlny jeho vášně. Ale jen na čas, na krátký čas, aby opět s obnovenou čerstvou silou vymrštily se jejich divoké hlavy.

Verunku a Jakuba rozvedl, tak aspoň domníval se. Měl tudíž volnou cestu a novou naději. Brzy však vtíralo se mu na mysl, jak Verunka si počínala, když se to domněnlivé rozvedení stalo. Toho by byl od ní neočekával! Měl ji za mírnou, povolnou dívku, a hle! dívka ta milovala takovou silou, jež rovnala se téměř vášni v jeho prsech. Verunka byla neobyčejná žena, jež povahami svými jej ovládla. Ona ovšem posléze odříkala se své lásky, ale jen z vděčnosti k jeho otci, jen aby nezarmoutila muže, který tolik dobrodiní jí prokázal. V tom ležela síla povahy, té nebyl on schopen! Každý

jiný muž, v němž by byl býval jen trošek šlechetnosti a ctnosti, byl by už z úcty k takové ženě vytrhl z kořene nekalou vášeň, a byť i na životním blahu ujmu trpěl. Leč v Josefovi šlechetnosti nebylo. Byl holým sobcem. Co jiného odráží, jeho vábilo. O nic jiného mu nešlo, než aby spokojil hlad a žízeň žádostí svých. Ještě těsněji přilnul k záměrům svým a vlny vášně jeho ještě mocněji se vzbouřily. Pomyšlení nazývati takovou ženu, jaká byla Verunka, svou, naplňovalo jeho duši pocitem nevýslovným, štěstím až šíleně krásným. »Dokud dýši, dotud žiju,« myslil si. »Musím tedy nejlepší blaho si založiti, bych neumřel nezaživ slastí života. Čeho jsem posud užil? Co mi Tekla? Věru, nežil jsem posud! Chci a budu žíti! Jen Verunka může býti mých slastí cílem!«

»Jak jen získati její srdce?« Toť byla otázka, k níž povždy se vracel za přemítání svého a na niž nikdy si uspokojivě odpověděti nedovedl. S otázkou tou kladl se na lože, s ní je opouštěl a co den dlouhý jí nejvíce se obíral. Pomyslil-li, jak vřele a mocně Jakuba milovala — že miluje jej posud nad život a že od milence svého neupustí, o tom ovšem nevěděl a nikterak si toho k mysli nepřipouštěl — nahlížel, jakou nesnadnou úlohou jest přichýliti si její srdce. Palčivý a hlodavý pocit žárlivosti proti Jakubovi časem tak jej poděsil, že bořila se pod ním takořka pevná půda, a té mu bylo především při plánech jeho potřebí. Nitro jeho podobalo se sopce, jež každou chvíli hrozí výbuchem a jejíž kůru uvnitř pracující žhavá hmota prolomiti nemůže. Jedna myšlénka domáhala se čím dále tím větší u něho platnosti. Z vděčnosti k otci jeho odřekla se Verunka lásky své, což kdyby on z této vděčnosti těžil? Ó! kdyby byl jen svobodným! Kdyby nebylo Tekly! Kdyby aspoň zdánlivě otce svého přesvědčil, že jediná Verunka může jej zachovati, že může z něho učiniti řádného muže: nenaklonila by se mu Verunka obětujíc se zaň z vděčnosti k otci jeho? Byla to

myšlénka smělá a ne právě nelogická. Mělať svou podstatu a proto nešla mu z hlavy. Dokud Tekla žila, rozpadala se ovšem v niveč, neboť otec byl muž podle starého zákona, a již pomyšlení, že ženatý muž uchází se o lásku jiné ženy, byl by jako ohavný hřích zatratil. Musila by tedy nejprve Tekla odklizena býti a pak snad, aby mu nepřekážela, zlý duch jeho lásky — Petronilla. Ale jak se Tekly zbaviti? Byla ještě mladá, nebyla sice zdraví příliš pevného, ale slabého také nebyla. Mohla ještě dvacet, třicet let žíti. Smrť, jež by byla zhasila plamen jejího života, byl by pokládal za dobroditelku. Ale smrť nebývá k lidem dobrotiva! Josefovi vyvstával studený pot na čele, když rozmýšlel se v tom směru Což kdyby chytře, úkladně Tekly se zbavil, kdyby — vraždou . . . Josef otřásl se při myšlénce té, mráz jej obcházel, horko rozráželo, a přece neměl síly ji od sebe zapuditi! Byl již začarován v prokleté kolo, jež táhla kol duše jeho mocná vášeň. Sen jej v noci míjel a oddechování ženino bylo proň hudbou pekelnou, jíž mučil duši jeho sám ďábel.

Josef nemyslil posud jako zločinec. Tak nízká a podlá nebyla posud jeho duše, ale chýlila se již k podlosti. Kdo zadrží ji na té závratné cestě, kam vášeň ji vyvrhla? Ó, někdo byl by ji zadržel. Verunka by to byla dovedla několika dobrotivými slovy. Ale co věděla ona o stavu duše Josefovy? A kdyby věděla, byla by její andělská duše s to, aby podala čistou ruku rozvírajícímu se peklu?!

Úkladné vraždy ještě se Josef hrozil. Ale jest ještě jiný druh vraždy, jest i mravné vraždění, tím horší, čím déle muky jeho trvají a čím méně má k němu přístup občanský zákon. Josef zkoušel, zdali takovou vraždou Teklu neutká. Ubohá žena, prosta vlastní vůle a síly k jakémukoliv činu, stala se předmětem duševního mučení jeho, jež nikdy neochablo, ale stále rostlo. Kdo po-

píše ty dlouhé, bezsenné noci, v nichž prosba k Bohu, aby jí život zkrátil, byla jedinou její útěchou, jedinou oasou v pusté poušti? Smrť, za niž k nebi úpěla, smrť byla by jí bývala jedinou úlevou. Neměla, komu by se svěřila. Petronilla a Verunka nejevily ani dost málo příchylnosti k ní, bylať jim protivna jsouc ženou Josefovou. Pana Kašpara se bála, vždyť jedla jen z milosti jeho chléb a byvši jednou jen z návodu Josefova neupřímna k němu, ztratila už napřed všechnu přízeň jeho. S nikým jiným nezacházela. Utéci nemohla, neznalať pracovati. Byla mezi cizím lidem, v cizí zemi beze všech prostředkův. Násilně si život vzíti k tomu neměla síly. Trpěla, ubožák, snášela a vypadala i tělesně bídně. Časem postonávala, a lékař, s nímž ji Josef nikdy nenechal samotnu, kroutil hlavou a sílil nervy. Vybrala se opět, tělo se silnilo, aby znova postupovalo nová muka. V celém domě kromě Josefa nikdo o nešťastné trpitelce nevěděl, a Josef přece nebyl s dílem svým spokojen. Žena jeho neumírala...

Byla tichá jarní noc. Měsíc visel v úplňku nad domem varhaníkovým. Ve stříbře jeho paprsků stály tak pěkně v řadách domy města, v nichž tak mnohý obyvatel snil sladký sen. I ubohá oběť Josefova usnula na loži svém slzami skropeném. Neusnula v oné libé zmalátnělosti, za které ve spánek klesá člověk, jenž den svůj, byť i v potu, užitečnou prací strávil; i usnula, chuďas, v oné těžké závratné zemdlenosti duševní, jež bývá následkem bolestí sžíravých a nekonečné beznadějnosti. Sen její těžký podobal se strnutí smrtelnému. Ó, kéž by raději i jím býval!

Dnešní večer, jejž Tekla s mužem svým v známém zadním pokoji strávila, byl nad jiné strašlivější. Již hrozná kletba, kterou proklínal hodinu, v níž pro celý život připoután byl k Tekle, tomu prameni všeho jeho neštěstí, již kletba ta byla tak ukrutna, že sklátila by duši i mnohem statečnější ženy. Když přišel do proudu,

míval Josef vždy mocný a pádný výraz po ruce. Slovo za slovem, myšlénka za myšlénkou tak jízlivě a jedovatě roztínaly posluchači srdce, že musilo bolestí strnouti. Jak by uhájila se tak jednoduchá žena sypoucích se na ni šípů Josefovy zloby!? Marně objímala jeho kolena, aby smiloval se nad ní a ušetřil jí pro hroznou její bolesť; marně prosila, ruce spínala, úpěla: muž bídák řádil ještě děsněji, vždyť věděl, proč tak činí a chtěl mermomocí dopracovati se zamýšleného účinku. Konečně i on se unavil, a Tekla mdlobou schvácena usnula. I Josef se svlékl a položil na lože.

Leč sen nešel k loži jeho, jako dobrodinec nechodívá rád k doupěti lotrovu. Měsíc svítil do komnaty a poléval bledou září svou hlavu ubohé trpitelky. Josef vztýčil se dopola na loži. Vlasy mu splývaly v divokém nepořádku kol rozpálených skrání, prsa mocně pracovala, oči planuly žhavým leskem. O levici se opíral, pravici zaťatou položil v klín.

»Prokletý život! Kdy bude tomu všemu konec?« bručel před sebe.

Noc němá, tichá jako hrob nedávala odpovědi.

Žhavé oko jeho šlehlo po hlavě spící ženy, již měsíc osvěcoval. Spočinulo na ní. Rozjiskřilo se. Myšlénka radostná bleskem projela mu útrobu.

»Tvá žena mrtva!« šeptalo v něm cosi neznámého. Vstal namáhavě s lože a jako přišlápnutý had plížil se k loži ženinu.

»Dýchá, nedýchá?« Naklonil k ústům opatrně ucho. Naslouchal.

Dýchala! »Prokletý život!« zaskřípal. »Jak je tuhý, on mně odolá!« Poodešel několik kroků a stana uprostřed jizby na rozhraní světla měsíčného a tmy znova se obrátil k ženě.

»Což kdybys jí dal ránu?« ušklíbl se mu ďábel v prsou.

»Jen jednu!« lísal se ďábel k duši jeho.

»Jen jednu,« opakoval Josef a postoupil o krok k loži. Tekla sebou hnula a obrátila umučené své líce k světlu měsíčnému. Josef couvl a přece nemohl zraku svého od ní odvrátiti. Tekla posud spala.

Josef zvedl pěsť a chtěl znova postoupiti. Ale nohy — holé olovo. Nemohl učiniti kroku. Přetřel si čelo horké a přece studeným potem zalité. Vzpamatoval se poněkud. Ustupoval zpátky. Narazil na stolek a opřel se oň pravicí. Škubl rukou, jakoby byl mákl na řeřavé uhlí. Nahmatal nůž, svůj veliký zavírací nůž.

Ďábel se v něm znova šklebil: »Saháš po noži?«

Josef vzal nůž a postoupil s ním až do světla měsíčného. Rozevřel jej. Nůž se zablýštěl v bílé záři. Byl při hrotu na obou stranách broušen.

»Jen jednu ránu!« sípal ďábel, měkce, lichotivě, důrazně.

Josef se již nezachvěl. Nohy nebyly olovem. Horká zimnice jím lomcovala, před očima dělala se kola. Kola splývala v mrákoty. Jen na okamžik. Pak viděl dobře to místo na prsou Tekliných, kam bylo potřebí bodnouti. Bodnouti a přitlačiti nůž. Pokročil, napřáhl pravici s nožem v měsíci se lesknoucím, chtěl bodnouti — v tom ozvaly se v komnatě jeho otce vážné, zbožné, tklivoměkké akkordy na klavíru. Byly to akkordy staročeské vánoční písně, již Josef z mládí znal.

»Chtíc aby spal, tak zpívala
synáčkovi«

začínala ta koleda.

Josefovi spadla pravice k boku. Mimoděk založil obě ruce do zadu a semkl je křečovitě do sebe. Píseň se opakovala. Poslouchal. Starý otec nemohl spáti a sedl, snad veden divným řízením Božím, ke klavíru. Nikdy v noci nehrával, byť i nemohl spáti. Dnes měl s Josefem novou mrzutosť. Zaopatřil mu totiž místo při obecním

úřadě. Josef asi čtrnácte dní dobře to místo zastával, ale dnes byl hrubým k přednostovi, a ten Josefa na chvíli propustil. Josef to nepověděl otci, ale povídali o tom v »Netalii« u Nesvadby. Pan Kašpar nemohl spáti. Bůh ví, jak se dělo, sedl ke klavíru a hrál.

X.

Josef poslouchal. Píseň se skončila. Šel a pohodil nožem na stolek. »Ten starý blázen mne odvrátil od hloupého kousku! Kam jsem poděl rozum. Byl bych visel. Tak hloupě se nejedná, chceš li doběhnouti k cíli. Což není na světě jiné cestičky? K čemu jest jed? Což neúčinkuje on tak, že i slavný soud dá se voditi za moudrý nos? Ano jed! Pravé slovo! Kratičké, maličké, ale vydá! Jím dá se s výhodou pracovati. Jen chytře, Josefe, jen ne blbě! Co odloženo, za příhodného času může býti vykonáno!«

V komnaté u spící ženy nebylo mu lze zůstati. Hodil na sebe oblek a sestoupil opatrně po špičkách dolů. Klíč vězel uvnitř v domovních dveřích. Vstoupil na dvorek. Oko jeho utkvělo na okně v čeledníku, u něhož spala Verunka. Zsinalý obličej padouchův se rozjasnil. Přistoupil k oknu, květinami naplněnému, a přitiskl ucho ke sklu. Krev se mu shrnula do hlavy. Zdálo se mu, že slyší Verunku ze spaní oddychovati. Proud rozkoše rozlil se po jeho údech. Zapomněl, že před několika minutami chtěl býti vražedníkem a že snad v několika nedělích jím se stane Stál hodnou chvíli maje k oknu ucho přitisknuté. Studené sklo odvedlo mu horkosť z hlavy. Hodiny bily, ponocný zazpíval svou písničku v ulici. Josef se vzpamatoval. Šel do zahrady. Chodil v myšlénkách, až se unavil. Pak sedl si na sedátko, na němž sedávala Verunka. Usnul.

Ranní ostrý mrazík probudil Josefa na Verunčině sedátku. Vstal a otřásaje se zimou vrátil se tak opatrně do svého pokoje, jak byl s něho sestoupil. Svlékl se a hodil sebou na lůžko. Probudil se až po osmé hodině, a první myšlénka, již porodila duše jeho, v tenata temnosti zamotaná, byl jed.

»Jed!« Josef se při tom mnoho nechvěl. Spřátelil se s ním již jako s výborným prostředkem, jenž povede k cíli. Zvolna se oblékl. Nevzpomněv ani na snídaní a nechtě se se žádným z domácích setkati, chystal se z domu. Pan Kašpar vracel se právě z osmé. Dole ve dveřích domovních se otec se synem potkali.

»Rád bych s tebou promluvil,« řekl pan Kašpar suše a určitě, »pojď se mnou nahoru!«

Josef šel za otcem. Vstoupil do varhaníkovy komnaty. Tento neodloživ ani pláště stanul uprostřed a pravil:

»Z městského úřadu tebe včera vyhnali!«

»Člověk mého vzdělání a mé zkušenosti nedá sebou nakládati jako s klukem,« odvětil Josef.

»Ale jednání tvé není celkem lepší než jednání klukovské.«

Josef se zapálil. Oko jeho sálalo hněv ve tvář otcovu. Mlčel.

»Tady s tebou nebude nic,« pokračoval otec. »Musíš pryč. Tu žádné výživy nenajdeš!«

»A kam?« tázal se syn ještě více dopálen nad tím přímým vypověděním z domu, v němž bydlila Verunka. Žíly na skráních mu naběhly, div že nepukly. Ztratil rozvahu.

»Kam chceš. Já ti nebráním, ideš-li sem nebo tam.«

»Víte co, otče,« řekl Josef pocházeje prudce po komnatě, »dejte mi můj mateřský podíl. Vyplaťte mne a já půjdu. Beztoho tu zkusí člověk, že nelze vypověděti.«

Pan Kašpar se zapálil zlostí.

»Jak,« vyčítal mu s hlasem třesoucím se, »ty chceš něco, co už jsi kolikrát promrhal! Narážíš se svou drzostí na tvrdý suk. Přišel jsi na nepravého.«

»Já myslím, že přišel jsem na pravého. Vždyť spravujete vy mateřský můj podíl, od vás tedy mám právo jej žádati.«

»Pravím ti, že už dávno jsi s ním hotov!«

»A kde to stojí? Já držím se jen práva a po případě rozhodnutí soudu.«

Pan Kašpar se zamlčel. Rozuměl mu dobře. Rozvažoval. Což nebylo by lépe peníze soudem Josefovi vyměřené si vypůjčiti, vyplatiti a zbaviti se tak rázem nezdárníka? Dvě věci proti tomu náhledu bojovaly. Předně dbal pan Kašpar přísně na občanskou česť a vážnosť. Dluhy dělati, vypůjčovati si peníze znělo mu příliš nelibě. Za druhé zakládal si i na své otcovské moci, na svém otcovském právě a měl se jich tak naprosto vzdáti proti nezdárnému synu a vůli jeho tak naprosto vyplniti? Byl na vahách, neodpovídal.

»Nu, což?« prohodil Josef po chvíli.

Pohrdlivý tón v těchto slovech uzavřený dodal panu Kašparovi, že rozhodl se k vlastnímu neprospěchu.

»Podíl svůj mateřský nedostaneš, dokud budu živ,« řekl.

»Pak nemáte práva mne vyháněti z tohoto domu.«

Pan Kašpar ukázal na dvéře a řekl lomícím se hlasem: »Jdi, jsme hotovi!«

»Nejsme, otče,« řekl Josef s místa se nehýbaje. Rozum, chytrosť opět se u něho k svému právu přihlásily. »Mluvil jsem trochu příkře; ale věru, já tím nejsem vinen. Nejsem dítě, jež se dá mistrovati.«

»Ó, ovšem,« řekl pan Kašpar, »tys nikdy, ani za svého mládí nebyl dítětem!«

Josef snesl tu výčitku mlčky.

»Nejsem, čím se zdám, otče,« pokračoval hlasem mírnějším, »a nebyl bych ani tím, čím se zdám, kdyby při všem, co konám v životě, nebyly nešťastné nehody mně cestu zaléhaly. Vy poznal jste Teklu i víte, co v ní vězí, a pomyslíte-li, že takovou ženu osud mně dal za manželku, pochopíte, jak nešťastným a nespokojeným býti musím. A přece snáším ten osud trpělivě,« dodal pokrytecky. »Trpělivě, otče, přes deset let! Ó, co by bylo ze mne bývalo, jak spokojeným, šťastným člověkem bych asi byl, kdybych byl dostal za ženu dívku s čistou, vroucí ženskou povahou, vřelého citu a jasného rozumu, jako jest...«

Josef se zarazil. Chtěl už doložiti: »jako Verunka«, ale v čas ještě se vzpamatoval, aby se otci nevyzradil. Panu Kašparovi však pohnutí jeho neušlo. Jeho sivý zrak utkvěl ostře na synu, svaly kol jeho úst se stáhly, mrzutá předtucha v srdci se vzbudila. I Josef pohlédna úkosem na otce sklopil zrak. Vypadal přes všecku svou opatrnosť zmaten, nebyl s to, aby se v této chvíli přetvářil. Stařec už skoro věděl, kolik bilo

»Jako jest kdo?« přejal mu na rychlo řeč.

»Jako jest — na tisíce jiných,« dodával Josef.

»Já myslil, že míníš říci, jako jest Verunka!« Při těch slovech změřil tak ostře Josefa, že pozbyl vší přítomnosti ducha. Nemohl ani slova prohoditi.

»Však jsem si myslil,« pokračoval otec důrazně a pevně, »že nikdo jiný než ty potají nedonesl starému Filipovi, že Verunka s Jakubem rádi se mají!«

»Otče,« blábolil Josef ještě více rozpačit.

»Nezapírej, nešťastníku!« vykřikl stařec. »Takový kousek se k tobě hodí jako osten k bodláku! Naposledy točí se myšlénky tvé smutné, hříšné duše kolem toho čistého dítěte! Ó, já nešťastný muž! A já tebe zplodil, jenž ani hoden nejsi procházeti se pod tím nebeským sluncem! Můj Bože dobrotivý, co na mne sesýláš!« tak

naříkal pan Kašpar a chytil se oběma rukama za šedivou hlavu.

Josefem probíhal mráz i oheň. Nevěda jak se dělo, ocitl se tam, kde všecky jeho čáky před časem hrozily se rozpadnouti. Sebral všechny síly své k odporu.

»Já vám ani slovo nerozumím, otče. Že mne ve všem podezříváte, to dávno vím; že byste mne však měl za schopna takové hanebnosti, ač jestli pozdáleči chápu, co chcete vysloviti...«

Pan Kašpar se ostře naň podíval. Josef již snesl poklidně jeho zrak.

»Přísahej, chlapče,« zvolal pan Kašpar, »že nemáš namířeno na Verunku!«

»Přísahám,« řekl klidně Josef.

»Dobře, ale proto přece musíš co nevidět dům opustiti!«

»Zaopatřte mně můj mateřský podíl.«

»Zaopatřím, jak jen budu s to...«

Rozmluva se skončila. Josef odešel. Šel do polí. Zde asi za hodinu setkal se se svým starým učitelem, páterem Gaudenciem. Pán ten byl dán do výslužby a vykázán mu byt v Mikulově, kamž se měl asi za deset dní stěhovati. Byl od jakživa veliký milovník přírodnin, které sbíral po všechny časy jako pilná včela. Byl to už jeho koníček. Maje se stěhovati nemohl se svým zamilovaným museem se rozloučiti. Ale skládání těch přečetných věcí bylo mu obtíží. Rád by byl měl někoho na pomoc, kdo však nebyl milovníkem přírodnin, aby mu nic milého neodcizil. Když spatřil Josefa, napadlo ho, bývalého svého žáka, o němž věděl, že na práci nic nemá, k tomu získati. Promluvil s ním, shodli se. Hned po obědě šel Josef k němu do kláštera. Páter Gaudencius dal mu návod a sneseny byly potřebné bedny. Josef dal se do skládání drobných věcí. Druhého dne k polední přišel mezi vzácnějšími plodinami ke škatulce,

na níž stál černý kříž. Pod křížem stálo: »Strychnon nux vomica«. Josef věděl, že kříž značí jed, a že strychnýn jest jedem nejprudším. Obracel všecek se chvěje v ruce žlutošedé koláčky, jakýž tvar plody ty mají. Na dně škatulky byl složený papír. Na vrchu jeho napsány byly tři křížky. Josef rozbalil papír. Byl v něm z plodů rostlinných vyrobený, hraněný jed. Josef se nerozpakoval. Odsypal si polovinu bílé hraněné hmoty a uschoval do kapsy. Páter Gaudencius odvážel s sebou všechny své milé přírodniny, jen polovina strychnýnu zůstala v rukou Josefových.

XI.

Zaopatření mateřského podílu Josefova nedělo se tak rychle, jak by bylo bývalo žádoucno, aby odvrátilo se neštěstí od domu varhaníkova. Pan Kašpar měl sice dobrý úmysl, provedení však nebylo u muže jeho povah tak snadno. Vypůjčiti si peníze, byť i u dobrých přátel, bylo pro něho vždy trapno, a když první jeho krok nepříznivě vypadl, poněvadž osvědčený přítel, u něhož zaklepal, tolik peněz po ruce právě neměl, ztrácel už chuť učiniti v té věci krok druhý a třetí. Ostatně měl slíbeny ty peníze za několik měsícův a ač by byl snadno jinde hned jich obdržel, přece odhodlal se raději čekati. Kromě toho upokojila i v jistém ohledu dobrosrdečného starce přísaha Josefova, že nemyslí a nebude sobě mysliti na Verunku. Ač potají v mysli pana Kašpara hlodal červ nedůvěry k nezdárnému synu, přece neměl jej za tak podlého, že by byl starému otci přísahu křivou do rukou složil. Mýlil se. Josefu snad v tom okamžiku, kdy přísahu skládal, šlo především o to, aby starcovo podezření uchlácholil a uspal. Dobře soudil, že přísaha pro poctivého otce jeho bude nejvydatnějším prostřed-

kem. Byl také dle domnění svého bláhovému starci za nápad, aby přísahal, povděčen. Jinak ovšem štván a pohaněn vášní svou ocitl se již tam, kde nemravnému člověku na nějaké přísaze nesejde.

První čas po hovoru s otcem byl Josef jako na trní. Předně domýšlel se, že otec podezření své vyjeví Verunce i Petronille. Jinak nevěděl, co počne, vyplatí-li mu otec skutečně vyměřený mateřský podíl. Josef byl při své ráznosti jako každý sobec důsledným a musil pak, jak se vyslovil, z otcovského domu jíti. Naděje jediná ho zdržela, že otec hrozby své nevyplní; věděl', že otci protiví se každý dluh. V té naději se nesklamal. Otec nevyplácel podílu, aniž nějakou zmínku o něm činil, ač neděle již uplynuly. Na Verunce a Petronille také nepozoroval, že by větší odpor k němu na jevo dávaly, co by bylo jistě se stalo, kdyby byl jim pan Kašpar podezření své svěřil. Při vší nevoli k synu byl přece starý otec tak útlocitným, že hrozné podezření své ženským zamlčel. Přispíval tak, sám o tom nevěda, zlému osudu svému. Tak stalo se, že Josef opět přišel do své míry, a snažil se cíli svému ještě usilovněji nežli prve přiblížiti. Pracoval k činu a čekal jen na příznivou příhodu. Ta přišla. Tekla, již posud důsledně mučil dle svého způsobu, postonávala povážlivěji. Josef promluvil mezi čtyřma očima opravdově s lékařem. Ten prohlásil nemoc její za povážlivou chorobu nervovou, ale nikoliv za životu nebezpečnou.

»Nechce-li Bůh zakročiti,« pomyslil Josef, »zakročím já.«

Choval se k Tekle mírněji, před domácími i laskavě. Vypočítával každičký výkon svého jednání. Část jedu nosil s sebou, druhou část schoval chytře do skříně mezi šaty Tekliny. Některé věci a okolnosti byly mu zvláště příhodny. Prášek, jehož užívala Tekla dle předpisu lékařova, měl stejnou barvu s jedem. Jiná okolnosť

byla ještě příhodnější. Petronilla i Verunka jsouce jaty milosrdenstvím k trpící Tekle počaly jí sloužiti, ano posléze i v noci střídavě ji opatrovaly. Josef si každého hnutí velmi bedlivě všímal.

»Což kdybys chytře Tekle namíchal, když ji v noci opatruje Petronilla? Každým způsobem padne pak podezření na stařenu. Ty budeš pomstěn a zbavíš se jí.«

Nápad tento, skutečně ďábelský, dozrával a dozrál v jeho temné duši v jistý úmysl. U příležitosti vyňal zbytek strychnýnu ze skříně Tekliny a vložil v plochém papíře zaobalený jed, když jednou v neděli odpoledne Petronilla a Verunka byly na nešporách, do staré modlicí knihy do truhly staré hospodyně, jež při ní zapomněla klíč. Tím vstupoval ďábelský čin ve skutek. Tekla pořád ležela, a prášky docházely. Josef je obyčejně sám nosíval z lékárny, ale tenkráte neuznal to za dobré. Zúmyslně odešel jednoho dne přes pole, a Petronilla sama šla pro prášky. Na večer se vrátil a dověděl se, že Petronilla prášky přinesla. Nemohl déle otáleti. Tekla brala každou třetí hodinu prášek, v sedm hodin večer brala poslední. Petronilla ji ten den hlídala a o desáté jí měla dáti druhý. Tento prášek měl býti osudným. Před osmou hodinou vešel Josef do pokoje nemocné; tato slabostí schvácena dřímala. Prášek byl už přichystán při sklenici s vodou. Josef usypal z něho polovinu a nahradil ji jedem. Prášek zase bedlivě zaobalil a na první místo položil. Po té povečeřel nahoře u otce a odebral se do hostince. Petronilla s Verunkou šly k Tekle, aby jim večer lépe ušel. Petronilla naříkala si na bolení hlavy.

»Jděte si odpočinout,« navrhla Verunka, »budu dnes místo vás ponocovati «

Petronilla přijala návrh a šla o deváté dolů, Verunka zůstala samotna s nemocnou. Obě trochu dřímaly. Bila desátá. Verunka procitla, vysypala prášek do oplatky a vzbudila Teklu. Tekla vzala prášek a zapila vodou.

Potom obrátila se opět v posteli a dala Verunce dobrou noc. Verunka zdřimla, však brzy se probudila, neboť Tekla svíjela se bolestí na loži a volala o vodu. Verunka podala jí vody.

»Ach,« zmítala sebou Tekla, »ty palčivé bolesti! Pro živého Boha, já shořím, shořím! Uvnitř mne sžírá plamen. Pomoc, pomoc . . .«

Verunka pohlédla na Teklu, obličej její nebylo poznati. Oči vystoupily jí z důlků, zornice se rozšířily, svaly trhala křeč, rty modraly. Nevýslovná úzkosť zachvátila dívku. Běžela horempádem pro Petronillu.

»Umírá!« vykřikla stařena. »To je poslední smrtelný boj. Musíme pro kněze, pro lékaře! Vzbuďme pantatínka.«

Verunka šla k dědečkovi. Přistrojil se ledabylo a šel k umírající. Děsné divadlo jej přivítalo.

»Běžte pro lékaře,« nařídil.

V tom vrzla dole vrátka. Josef šel domů a hřmotně vstoupil do pokoje k shromážděným.

»Milosrdný Bože, co se to tu děje?« zvolal spatřiv umírající Teklu. I vrhl se ten ohavný pokrytec na Teklu a naříkal, až Bůh brání: »Má ženo! Má zlatá Teklo! Ty mně umíráš! Bože, zachraň mi ji!«

Vzchopil se.

»Musím pro lékaře!« zvolal a běžel ven. Za drahnou chvíli vrátil se s lékařem.

Lékař přistoupil k nemocné, vzal ji za ruku a kroutil povážlivě hlavou. Vzal svíčku a posvítil si zblízka na obličej Teklin, jež už o sobě nevěděla. Po trapné minutce dodal:

»To není přirozená smrť! Stalo se neštěstí! To jest jed!«

»Jed,« vykřikli jedním hlasem všichni přítomní a stanuli jako zkamenělí. Josef lomil rukama.

»Nemožná,« horlil, »má žena, má dobrá žena . . .«

Lékař zpytoval znova nemocnou.

»Nic jiného to není. Je to otrávení!« a položil ruku na žaludek Teklin. Napsal něco, a Josef běžel o překot do lékárny. Brzy se vrátil. Všecky pokusy byly marny. Neuplynula ani hodina, a Tekla byla studenou mrtvolou. Josef ji držel v náruči, když ubožačka dodělala.

Pan Kašpar sklesl na blízkou stolici. Zbledl jako stěna. Ruce složil v klín a hlavu svěsil k prsům. Hlava se mu motala jako mlýnské kolo. Nebyl schopen myšlénky.

»Odveďte starce,« nařizoval lékař. Vřelý soucit s ubohým varhaníkem obrazil se mu v tváři. Odvedli jej na lože a uložili. Jediná slova, kteráž toho večera promluvil, byla: »Vražda v mém domě! Ó, já nešťastník!«

Verunka s Petronillou odešly dolů. Tam objaly se a třásly úzkostí. Josef doprovázel lékaře z domu.

»A vy tvrdíte, pane doktore, že to jed?« ptal se znova u vrátek.

»Jed, jed, příteli,« tvrdil lékař.

»Ach, snad by ubohá sama ze zoufalství si byla sáhla na život!«

»To se časem dokáže. Prozatím dobrou noc!« Lékař ubíral se domů.

Josef hleděl chvíli za ním do tmy, a když jeho kroky dozněly, zašeptal k sobě: »Kostka jest vržena! Nejdůležitější věc odbyta. Jsem svoboden!«

XII.

Bylo by zbytečno vypravovati, jaký hluk otrávení se manželky Josefovy v celém městě způsobilo. Steré pověsti rozptýlily se po městě i okolí, jež jen v tom se shodovaly, že ze všech vanul duch upřímné soustrasti se ctihodným, starým varhaníkem, v jehož domě ta

tajemná příhoda se stala. Lékař udal hned z rána příhodu u soudu, a soud učinil hned druhého dne zákonité kroky, aby pojištěna byla záhadná událost. Mrtvola Teklina odnesena do nemocnice a soudní obdukce a lučebné zkoumání objevilo nade vši pochybnost, že umřela otrávena strychnýnem.

Záležitost ta přidělena byla radovi, jenž požíval pověsti prohnaného kriminalisty. Zpráva tato byla Josefovi velmi nemila, doufal však, ano byl skoro o tom přesvědčen, že opatrného radu tenkrát obloudí. Ze začátku ovšem se tomu podobalo. Nastaly výslechy se všemi obyvateli domu varhaníkova, všecky i nejnepatrnější okolnosti byly sepsány. Pak teprve začaly kombinace rady Dvořáka. Nevedly daleko, ale vedly jej přece k přesvědčení, že Tekla nebyla samovražednicí, že v tajemné té okolnosti vězí zapletena třetí osoba. Z výslechu nabyl jakýs takýs obraz povah všech súčastněných osob. Schopen toho činu mohl býti jen Josef, nikdo jiný! Ale důkazu tu nebylo ani nejmenšího. Poměr Josefa k Verunce zůstal Dvořákovi tajemstvím, ba nenapadla jej ani žádná myšlénka toho druhu; věděltʼ jako celé město, že Verunka miluje Jakuba Šťastných a že láska tak pevná, že pro ni opustil Jakub svého otce. Odkud vzala Tekla jed? Ta otázka soudce nad míru zajímala. Což kdyby nebylo všeho jedu užito? Odhodlal se k soudnímu prohledání domu, sám je řídil, sám vlastní rukou nalezl zbytek strychnýnu v modlicí knize v truhle Petronillině. V průběhu pře nastal obrat. Ač odporno mu bylo v srdci, dal Dvořák zatknouti Petronillu i — Verunku. Vždyť byly obě podle výslechů takořka jedna ruka. Verunka dala Tekle poslední prášek: obě byly krátce před tím u nemocné; truhla v pokoji, v němž společně obývaly a spaly.

Rozkaz byl ovšem šetrně a nočního času vykonán, ale vykonán byl a nemohl býti utajen. Hanba, učiněná

Verunce, byla hanba panu Kašparu učiněná. Pan Kašpar probral se z ohromení, jež jej téměř sklátilo, když mu rozkaz oznámen a bez průtahu proveden byl. Stařec vztyčil ducha i tělo, slabosť stáří setřásl se sebe a odhodlal se dáti i život svůj i česť za Verunku a Petronillu. Dvořák nebyl bezcitný. I jemu projel mráz srdce, když stařec před něj předstoupil a v řeči, jež v každém písmeni měla pečeť svrchované pravdy, jej přesvědčoval, že rozkazem tím zřejmě šlape se nevinnosť. Pan Kašpar stál před soudem i Bohem životem svým i věčnou spásou svou za nevinu ubohých neštastnic. Dvořák byl uvnitř přesvědčen, ale rozkazu svého nevzal nazpět řka: »Nevina, pane Kašpare, se dokáže: ale dokud není dokázána, nežádejte mne za propuštění. Možná, že tento rozkaz můj přivede na světlo vinu a dá vám i hospodyni vaší i schovance zadostučinění!«

To neupokojilo pana Kašpara. Miloval Verunku více než sebe, nenáviděl od srdce křivdu a bezpráví a miloval nad život pravdu. Chtěl již odejíti, avšak stanul opět před soudcem, neboť nová myšlénka v něm probleskla.

Dvořák pozoroval, že má stařec něco na srdci.

»Snad byste ještě něco podotknuli?« ptal se vlídně.

»Ano, pane soudce,« zajíkal se pan Kašpar a bylo viděti na něm strašlivý duševní boj. »Ano, ale divno, že mi ta myšlénka nepřipadla. Je-li kdo travičem v domě mém, jest to, pane, syn můj Josef!«

Soudce se začervenal. Myšlénka ta ho nepřekvapila, ba hodila se dobře k jeho sestavám. Přemohl se, aby stařec jeho hnutí nepozoroval a dodal chladně a pokojně:

»Co vás opravňuje, pane varhaníku, tak podezřivě mysliti? Svěřte se mně, muž muži, přítel příteli.«

Stařec vypravoval upřímně, pokud mu paměť stačila, o posledním svém hovoru s Josefem. I o přísaze se zmínil.

Dvořák uvažoval bedlivě každičké slovo.

»To všecko, pane Kašpare, jest jen podezření, jež nemá na pohled pravého základu. Jest to jen podezření vaše osobní. Však jsem hotov je vzíti na zlaté vážky. Předkem mně dejte ruku, že o něm nikomu se nezmíníte, a pak líto mně vám to pověděti, ale povinnosť má mně tak velí: vy nesmíte uvězněných navštíviti, dokud sám nedám k tomu svolení. Váš syn nesmí o ničem zvěděti«

Stařec podal mu ruku.

»Jsem spokojen,« pravil s lehčím srdcem. »Prosím jen: chraňte nevinnosť!«

»To mi svatou povinností,« řekl soudce.

Nastaly nové výslechy s Verunkou, točící se chytře kolem toho, zdali Josef jí některak svou zvláštní přízeň nedával na jevo. Sklíčená dívka musila záporně na tu otázku odpověděti. Vyznala však se zdráhajíc, jak jednou Josef přišel do čeledníku a chtěl ji obejmouti. I jeho slova vlastní opakovala soudci.

Dvořák nebyl s tím spokojen. Žert ten zdál se mu býti malicherným a v domácnosti obyčejným. Pátral dále, zdali kdy Josef vyslovil se proti Jakubu Šťastnému. I na to odpověděla Verunka záporně, hluboce se zapýřivši. Soudce rozumoval, že kdyby bylo podezření pana Kašpara jen poněkud podstatno, že by Josef žárlivosť svou k Jakubovi byl přece za takový čas dal některak na jevo.

Soudce vyzvídal dále o Petronille, jež Bohem živým se dokládala, že neví, jak jed do její truhly přišel. I Verunka najednou jako prve pan Kašpar zbledla. Soudci ta věc neušla.

»Chcete mi snad něco zvláštního pověděti?« tázal se vlídně.

Verunka, již vychoval pan Kašpar, byla rovněž tak pravdymilovnou jako on, ano celá její bytosť byla jen odleskem povahy starého varhaníka. Ač Petronillu jako

matku milovala, nemohla přece pravdu zamlčeti i pověděla soudci, jak s Petronillou první noc, když přijel Josef, šla nahoru k starému varhaníkovi a jak Petronilla řekla: »Ó, raději bych sama toho bezbožníka otrávila, aby byl pokoj.«

Výpověď ta zdála se býti soudci důležitou a byla příčinou, že pře Petronillina v popředí a podezření proti Josefu v pozadí se posunulo. Viděti, ze i zkušený muž, jakým rada Dvořák byl, může se klamati a že ďáblova záštita nad nešlechetníky bývá mocna.

A Josef? Chvěl se ovšem potají úzkostí, nedal toho však na sobě znáti. Byl se svým dílem nespokojen, neb patrně v chytrou osnovu jeho sáhla mu prozřetelnosť. Měl nalíčeno na Petronillu a prozřetelnosť přivedla mu do léček Verunku, Verunku, kterou tak vášnivě miloval, a pro niž nezhrozil se i činu nejhroznějšího. Nemesis patrně mu tím pokynula, že nespí, on však tona již proudem, nemohl si již takového pokynu všimnouti. Lape se právě nešlechetník do týchž tenat, jež jiným strojí. Ale když byla i Verunka zajata, stal se v něm obrat. Myšlénka, že Verunka zaň trpí, tížila jej přece jako můra, ano dospěl již v přemítání svém skoro tak daleko, že chtěl přiznáním svým drahou dívku osvoboditi. Naposledy ozval se v něm mocně šlechetný cit, dávno v rumišti vášní zapadlý. Ozval se, ale jen na okamžik. Brzy zavrhl každou podobnou myšlénku. Nemohl a nechtěl jinak. Dráha, kterou kráčel, vedla docela jinou stranou.

»Nechme věci, jak jdou,« rozumoval. »Verunka nemůže býti odsouzena. A pak že uvězněna, šíří se propasť mezi ní a Jakubem, a mně se otvírá bližší a snadnější k ní přístup. Podám-li jí pak ruku, budou to pokládati za šlechetnosť! Ó, kdyby jen hrob Teklin brzy zarostl travou!«

K otci byl Josef neobyčejně vlídným a úslužným.

Trpělivě snášel jeho bodavé výčitky, předstíraje před světem, že to svatá jeho povinnosť. Trpíť prý otec jeho za nepředloženou samovraždu jeho ženy. On že ovšem za to nemůže, ale že by byl otec přece svízelů býval ušetřen, kdyby on se ženou nebyl přišel domů. Že otec své podezření proti němu u soudce vyslovil, bylo ho tajno. Zachoval tu věc pan Kašpar tajemstvím. Nejinak ovšem i soudce.

Veřejné mínění klonilo se čím dále tím více k náhledu, že Tekla byla samovražednicí. I kollegové Dvořákovi netajili se s tím náhledem. Rada Dvořák však se proti tomu vzpíral. Nejasný vnitřní pud jej v tom ovládal. Nebyl však rada na pravé cestě.

XIII.

Když se dověděl pan Kašpar, že podezření proti Josefovi u soudce padlo, zarmoutil se znova. Nepopustil však a pracoval aspoň o osvobození Verunky své. To se mu posléze povedlo. Petronilla zůstala však ve vazbě.

Jednoho tmavého večera vedl si Verunku domů. Dívku nebyl bys poznal. Zdravé, příjemné její líce povadlo strastí, oko pohaslo beznadějností. Bála se téměř pomysliti na Jakuba. Byla až do duše nešťastna, odnikud nevidouc ani sebe menší jiskřičky lepší budoucnosti. Chtěla odejíti do světa. Ale pan Kašpar tak ji držel ve své náruči a tak svatě a přesvědčivě jí mluvil do duše, že pravda musí zvítěziti a vina býti mstěna, že u dědečka zůstala. A jak by jej také mohla za takových okolností opustiti! Když se bedlivě naň podívala, viděla, že už dlouho ošetřovati ho nebude.

Byl smutný večer v měsíci listopadu. Vítr burácel už asi čtvrtý den. Dopolou voda, dopolou sníh sypal se déšť se zatažené oblohy a unášen větrem šlehal do oken

starého varhaníka. Byla tma tmoucí. Pan Kašpar trávil večer doma s Verunkou. Nechodil již vůbec do oblíbené své Netalie, straně se od smrti Tekliny každé větší společnosti i sebe osvědčenějších přátel. Sám až k smrti unaven událostmi posledních dnů hleděl přece všemožně láskou svou a moudrostí, životem tak vytříbenou, osvěžiti povadlou mysl dívčinu, jíž byl ovšem vetchou, ale přece jedinou podporou v děsné tísni a smrti podobném zármutku. Každého dne navštívil u vězení Petronillu, což bylo také jedinou útěchou stařeně, jež poručila se již s myslí, starcům vlastní, do truchlivého svého osudu a pro svou jadrnou pobožnosť přese všecky útrapy ani za mák nepochybovala, že Bůh nevinnosť na světlo vyvede. O Josefu ovšem nesměli se zmíniti. Nebo pak byla stařena tak popudliva, jakoby sršně na ni hodil. Přísahala, že tomu neodpustí, jenž všeho neštěstí jediným jest původem. Chmury, jež děsně se rozložily po duších našich tří přátel, prorazil přece jediný libý radosti paprsek. Bylo to psaní Jakubovo, jež Verunka i Petronilla několikráte zlíbaly a slzami promočily. Stará pravda: v neštěstí ukáže se přítel. A přítel Jakub se ukázal. Psal přímo Verunce i panu Kašparovi:

»Bůh Tebe i Petronillu posilniž. Proto že vím, že Vám to bude útěchou, tedy Vás před Bohem ujišťuji, že ani ve snu mi nenapadlo pochybovati, že jste nevinny. Dlouho to bez Vás nevydržím. Mám už skoro tolik, co třeba, abych si založil vlastní živnosť. Přijdu co nevidět domů a pak Tebe, má zlatá Verunko, kterou svět blátem potupy pohazoval a která jsi tolik zkusila, očistím před světem láskou a úctou svou. Snášej trpělivě. Až tě přitisknu k prsům, ženu svoji nade všecko milou, uvidíš, že za den na všecky útrapy zapomeneš. Petronilla bude zatím opatrovati pana otce Kašpara a až ho Pánbůh k sobě povolá, musí ona jíti k nám a bude nám za druhou matku.« —

»Co jsem říkávala, pantatínku,« řekla hrdě Petronilla, když jí Verunka psaní přečetla; »není-li to muž, jakého by mezi naším mladým pokolením po devíti panstvích se svíčkou nenašel? Tohle jeho psaní je vzácnější před Bohem i lidmi než plné truhly peněz!« —

Byl smutný večer v měsíci listopadu. O deváté hodině uložil se pan Kašpar, i Verunka šla spat. Blížila se desátá, vítr burácel, že nebylo pamětníka. V tom slyšeti bylo silné praskání a vrzání ve smrku, v levo od vrátek stojícím. Praskotu přibývalo, vítr uchvátil silný, ale starý strom a vejpůl jej s rachotem přelomil. Silná rána! Pan Kašpar i Verunka vyskočili. Udělali světlo a pan Kašpar sestoupil dolů k Verunce. Šli se ven podívat. Krásný, starodávný smrk byl vejpůli.

»Zlé znamení, dítě,« pravil pan Kašpar hrobovým hlasem, »zlé znamení. Bůh mi odpusť. Přál bych si, abych ležel studený pod tím naším rodinným stromem. Dodělal jsi, chudáku, doděláme také. Ale co nás ještě čeká?«

Verunka oslzela.

»Pojď, dítě, do domu. Pojď. Našemu smrku už nepomůžeme. Nebudu moci spáti, přečteš mi kousek ze svatého písma.«

Verunka četla přes jedenáctou hodinu, pak ji pan Kašpar propustil. Sám však nemohl spáti. Nesvlekl se, popocházel po pokoji. Světlo zhasil. Překáželo mu v jeho myšlénkách.

Myšlénky ty byly velmi vážny a trudny, zavedly jej daleko a braly na se tělesný tvar skutečnosti. Zdálo se mu, ba viděl před sebou, že mrtvá Tekla před ním klečí, že spíná k němu promodralé, hubené ruce, že zdvíhá k němu skleněný zrak a úpěnlivě prosí:

— Pomsti mne, otče, pomsti.

— Na kom tě mám pomstiti? — ptal se pan Kašpar fantómu hlavy své.

— Na svém synu, — úpěla Tekla.
— On tě zavraždil?
— On mne zavraždil.
— Bídák!
— Věčné mu prokletí!

Pan Kašpar se zvolna vzpamatoval. Myšlénka vypátrati a pomstiti spáchanou vinu uchvátila celou jeho bytosť jako před chvílí vichr rodinný smrk.

Jiný nový fantóm postavil se mu v cestu, když popošel v komnatě. Byl to stín nebožky jeho ženy Terezie. Kvílela. Úpěla.

— Co kvílíš? — tázal se stařec fantómu.
— Nad tebou a dítětem svým.
— Nade mnou? Proč?!
— Že dával's mně zvůli! Ach! Dítě se kývá na šibenici! Hu!

Pan Kašpar se ztěžka vzpamatoval. Vrávoraje sedl do lenošky a utíral si pot.

»Ano, ano,« mluvil temně, »já jsem vším vinen; byl jsem slaboch! Trpím podle zásluhy. Spravedlivý je trest, jejž sype na mou hlavu Hospodin! Co jest člověk? To, co z něho rodiče vychovají! Co já vychoval z dítěte svého? — Vražedníka!«

Pan Kašpar vyskočil a rval si sporé šediny.

»Musím míti jistotu, musím. Ještě tuto noc, sice zšílím! Je-li Josef vrahem, ať padne hlava jeho, ať padnu já, jenž jsem ho zplodil, a pro nějž trpí a hynou nevinné duše, které miluji! Jistotu, jistotu chci!«

Pan Kašpar rozsvítil. Vítr byl se zatím trochu utišil a bylo slyšeti dvanáctou. Dole u vrátek zazněla veselá oplzlá píseň. Josef napařen šel z hostince domů. Klopýtaje přes schody a zpívaje šel nahoru. Stařec vystoupil ze své komnaty v pravici svícen drže. Kalné oči Josefovy na něm utkvěly. Stařec nepromluviv slova chytil ruku jeho kostnatou a studenou levicí svou a vtáhl jej

do své komnaty. Josef nevěděl, co se s ním děje. Otec připadal mu velebný, děsný, příšerný.

»Ty jsi zavraždil Teklu!« zahromoval mu pan Kašpar do duše.

»Kdo vám to pověděl?« blabolil Josef zdrcen leknutím.

»Ona mi to pověděla! Mrtvá Tekla byla tu, právě u mne tuhle stála a na tebe žalovala, žes jí namíchal!«

Josef se ohlédl, jakoby Teklu hledal, a mimoděk klesl na kolena. Namáhal se, chtěl vstáti. Nebyl s to.

»Smilování, otče, smilování.«

»Tys ji otrávil?«

»Já jsem ji otrávil. Smilování! Já nemohl jinak!«

»Že jsi nemohl jinak? A co tě k tomu připudilo?«

»Verunka, má láska . . .«

»Ó, já starý bloud! Já to věděl, já to žaloval soudu, ale neslyšeli mne, neslyšeli, a já měl pravdu. Bůh mne trestal, ani pravda z úst mých neplatila!«

Josef se vzpamatoval ze svého strnutí. Vyskočil. Otec jeho věděl všecko.

»On tě zkazí,« pomyslil, »ty zhyneš na šibenici. Jest ještě noc, můžeš život zachovati. Ať padne, jest už beztoho starý!« To pomysliv napřáhl pěsť, by ubil otce. Ale jeden pohled starcův postačil, že sklesla mu otcovražedná pravice ohromena k boku. Duch pana Kašpara zajisté nenáležel již světu, on náležel již do říše věčné spravedlnosti a dodával celému tělu starcovu rázu nadpřirozenosti, vznešenosti a velebnosti. Tak jeho otec nehledíval, ve zraku tom ležela hloubka věčnosti! Josefa polil mráz od temene hlavy až k patě. Němou hrůzou sesypal se takořka k nohám otcovým, objal je a zvolal hlasem pronikavým, v němž obrážel se cit lidskosti a lásky:

»Smilování, otče, smilování s ubohým dítětem svým! Smilování!«

Pan Kašpar ani sebou nehnul. Cítil sice, že hlas Josefův měkne, ba cítil horké slzy, jež z očí jeho mu na nohy padaly a divným ohněm pálily, cítil je, ale nezměnil ani jednoho rysu v přísném vzezření svém. Nebylť již otcem, duch jeho náležel už do říše věčné spravedlnosti: byl soudcem.

»Tedy's křivě přísahal,« mluvil stařec po chvilce dále. Mluvil pomalu klada tvrdý přízvuk na každou slabiku. »Když jsi mně přísahal, že nezavadíš již myšlénkou svého ducha o to čisté dítě, přísahal jsi křivě.«

»Nemohl jsem jinak, Bůh mi svědek, otče. Ó, ty nemůžeš ani obsáhnouti míru mého neštěstí.«

»Tvého neštěstí? A v čem záleží?«

»Jakž ti to jen pověděti! Můj všechen život jest ošklivá pohádka bez ladu a míry, poněvadž jsem neměl víry a citu pro nic, co jiným lidem svato a draho. Všude narazil jsem na trní, že byl jsem slep, a já to přičítal hloupé nehodě, již určil mi osud. Já nepoznal nikdy lidí poctivých a šlechetných, leda v knihách . . . oh!«

»Proto že jsi byl schválně slepým!«

»Ano, schválně slepým. Sobectví, vášeň, chtíč, rozum mne oslepoval. A tak byla má nejkrásnější léta ztracena a domníval jsem se, že i celý život. A já přece chtěl žíti! Vždyť nevěřil jsem v nic než v ten den, který žiju. Chtěl jsem míti ten den radostný a ostatně nic, a . . .«

»Což se zamlčuješ!«

»Marno. Otče, ty nepochopíš, ty nevíš, co je láska člověka bídného, sobeckého k čistému, pro svůj vroucí, něžný cit šťastnému tvoru. Ty nevíš, jak hryže v ledví, jak pudí přiblížiti se k takovému tvoru a jak to těžko . . . A kdybysi státi se měl zločincem, ty nemůžeš upustiti, ty nemáš ničeho, co by bylo pevno, co by tě udrželo, čeho bys se zachytiti mohl!«

»A ty jsi se stal zločincem!«

»A já jsem se stal zločincem. Nejprve jsem úskokem odtrhl Jakuba od Verunky, pak jsem otrávil ženu svou a zbytek jedu ukryl jsem v truhle Petronillině, aby podezření padlo na ni. Ta mně překážela.«

»Jakuba jsi od Verunky neodtrhl. On jest posud jejím ženichem, a v brzce bude jejím mužem před Bohem i lidmi.«

Josef vytřeštil na otce oči. Nerozuměl dobře, prahnul po vysvětlení. Zdálo se, že mu pan Kašpar rozumí. Mlčky šel k psacímu stolu a vyňal z něho poslední list Jakubův. Podal jej Josefovi. Josef četl. Byl to týž list, v němž stálo: »Až tě přitisknu k prsům, ženu svoji nade všecko milou, uvidíš, že za den na všecky útrapy zapomeneš!«

Josef dočetl. Smrtelná bledosť odbarvila líce jeho. Svěsil hlavu, spustil ruku, list padl na zemi. Slova nepromluvil a stál před otcem jako socha sklamané naděje. I pan Kašpar mlčel, ostře na syna hleděl.

»A co hodláte se mnou učiniti?« přerval Josef mlčení hlasem všeho života prázdným.

»Učiním, co káže mi spravedlnosť a svědomí,« odpověděl pan Kašpar určitě.

»Vy mne udáte soudu?«

»Udám.«

»Vlastní otec jediného svého syna?«

»Já nejsem otec a nemám syna.«

»Ale měl jste syna.«

»Nikdy. Vina tvá musí býti pokutována.«

Josef se zamyslil. Láska k životu mocně v něm se hlásila. Jako každý sobec byl i on s leckteré stránky zbabělcem.

»Udejte si mne,« navrhoval beze zvuku otci, »ale sečkejte s udáním dva neb čtyři dni, až budu v jistotě. Popřejte mně příležitosti, abych mohl útěkem se zachrániti!«

»Ty nezachráníš se útěkem. Já odevzdám tě soudu v čas.«

»A budete se tomu poklidně dívati, když jediný váš syn, poslední z rodu, dodýchá hanebně na popravišti?«

»Budu.«

»Pak nikdy jste nebyl otcem mým!«

»Nebyl.«

»Otče, počkejte jen do rána. Dejte mně něco peněz. Noc ještě neminula. Ráno mohu býti zachráněn!«

»Já již tě odsoudil, však souditi musí také soud! Míra tvých nepravostí je taková, že ani za sto let pokáním jich nenapravíš! Utečeš-li, soud tě nalezne.«

»Má-li se to tak se mnou, dělejte, co uznáváte za dobré.«

To pověděv stál tu Josef v tupé resignaci, jakoby na své místo přimrazen. Bylo to poslední slovo mezi otcem a synem této noci. Pan Kašpar rozsvítil svítilničku, přitiskl beránkovou čapku do čela a zahalil se v plášť. Odešel zamknuv za sebou dvéře. Venku bez ustání vítr hučel a sníh tepal starce do zsinalé tváře.

Jen zvolna ubíral se pan Kašpar k náměstí, neboť vítr byl silný a tak opíral se o slabého starce, že stěží jen postupoval ku předu. Často musil se zdí přidržovati, aby si poodechl. Byla to krutá, trnová cesta. Ostrý vítr ochladil jej trochu a přiváděl na jiné myšlénky.

»Je to přece jenom syn tvůj! Chceš jej odevzdati přísné spravedlnosti. Neměl-li bys jej přece zachrániti? Neměl-li bys se vrátiti?«

Otázky takové rozrývaly mu sklíčenou duši.

Neodpovídal si k nim. Šel ku předu. Přišel ke kostelu, naproti němuž stálo děkanství. Starý děkan velmi si vážil svého varhaníka, ba byl mu opravdu přátelsky nakloněn.

»Půjdeš k děkanovi,« promluvil k sobě stařec. »On ti dá dobrou radu.«

Šel k fortně a zazvonil. Vlídný děkan vstal a očekával ohlášeného pana Kašpara v lenošce. Starý varhaník mu vše stručně a důkladně vypověděl a tázal se o radu.

Děkan ochvíval se hrůzou a lítostí. Starý zbožný muž, jenž před ním stál naprosto odhodlán do vůle Boží, dojal ho tak, že nevzmohl se hned k odpovědi. Posléze pravil, věc přemysliv:

»Já jednal bych tak, pane Kašpare, jak sluší se na křesťana s dobrým svědomím!«

»Tak učiním také, pane děkane. Jdu přímo k panu radovi.«

»Provázej a posilniž vás Bůh na té cestě na Golgatu!«

Pan Kašpar vyhledal byt rady Dvořáka a vše mu vypověděl. Rada sám ustrnul nad pevnou odhodlaností starcovou a nabídl mu, aby do rána u něho zůstal, on že učiní ihned potřebné opatření. Pan Kašpar poslechl.

Neuplynulo ani čtvrť hodiny a již ubíral se rada Dvořák se šesti vojáky z hlavní stráže k domu varhaníkovu. Verunka jim otevřela, vstoupili do komnaty starcovy, k níž rada vzal klíč s sebou. Vítr klátil okenicemi otevřeného okna Josef byl ten tam. Prohledali celý dům, po zločinci ani stopy. Rada nařídil, co potřebno, a vrátil se asi za hodinu domů. Pan Kašpar hleděl tázavě naň.

»Uprchl,« řekl rada nikoliv bez přízvuku radosti. Stařec a jeho smutný osud jej velmi dojímal.

»Uprchl!« opakoval pan Kašpar. »Však nemůže býti daleko. Soud jej nalezne.«

»Soud jej nalezne,« odpověděl Dvořák.

»A Petronilla?« ptal se pan Kašpar.

»Pojďte, vydám vám ji.«

Na východě již svítalo, když vedl pan Kašpar ubohou Petronillu domů. Nemluvili ani slova, bylo jim velmi těžko u srdce.

XIV.

Uplynulo pět dní. Ač opatrně a vydatně vraha stíhali, přece nebyl posud soudu odevzdán. V noci na šestý den pohyboval se povoz blátivou silnicí do kopce k našemu městu. Ve voze seděli tři vojáci s bodáky nasazenými; dva stoupali za vozem. Zajeli k trestnici, kdež složili zločince, patrně nemocného, neboť musil býti do žaláře odnesen. Byl to Josef. Raport, jejž desátník o zatknutí podal, zněl v ten smysl, že nalezen byl bídně zmořen ve zbořeništi nějaké cihelny v dokeských lesích. Nebránil se, neměl k tomu síly.

Ráno vstoupil rada Dvořák k Josefu do vězení. Nešťastného syna varhaníkova nebylo lze poznati. Oděv visel v cárách na něm a jako šat bylo zedráno jeho zdraví, byla zedrána jeho duše. Přivolaný lékař jej za den na tolik k životu přivedl, že mohl mluviti. Mluvil jen sípavým hlasem, ale souvisle a dosti logicky. Zaveden s ním před svědky protokol. Přiznal se úplně ke všemu, čeho se byl dopustil.

Rada Dvořák uvědomil o všem pana Kašpara a po straně ptal se lékaře, vybéře-li se vězeň z nemoci.

Odpověď zněla záporně. Josef měl zlé zapálení plic, jež silně zhoršeno bylo běháním a nocováním ve vlhku a chladu lesním. Naděje, že ozdraví, nebylo žádné.

Josef asi cítil, že nadchází poslední hodina jeho, a prosil jen druhého dne, aby směl viděti otce, Verunku a Petronillu. Vyhověno z lidskosti jeho prosbě, a jmenované osoby ubíraly se — byl právě pátek a zvonili v třetí hodinu odpolední — k němu do vězení. Jako lazar ležel tu hrdý Josef na chudobném loži v režných trestnických šatech a stěží obracel k přistupujícím zapálené oči své.

Panu Kašparu i Verunce vstoupily slzy do očí. Jen

Petronilla zachovala svůj vzdor a nenávisť, a jen úkosem pohleděla na zločince.

Pan Kašpar podal mu ruku. On ji vzal a políbil, a oči mu plavaly v slzách.

»Odpusť nám Pánbůh,« promluvil stařec klada důraz na slovo »nám«.

»Odpusť m n ě Pánbůh,« sípal Josef. »Je-li věčnosť, otče, jak to zde v prsou svých cítím, bude hrozným můj osud. Zasloužil jsem ho.«

»Bůh ti ulehčí v osudu tvém, nahlížíš-li, jak hrozno jest, co jsi spáchal, a lituješ-li upřímně a beze lsti.«

»Co platno litovati? Napraviti je nemožno.«

»Pravá lítosť napravuje a napraví.«

»Že napraví? Dejž to, Bože! Kde je Verunka? Nechte mne na chvíli s ní samotna. Prosím za to z té duše.«

Verunka přistoupila k jeho loži. Ostatní ustoupili ve výklenek při okně. Verunka mu podávala na odpuštěnou ruku. Josef ji nepřijal.

»Ne tak, Verunko,« šeptal. »Nemá se čistá ruka tvá poskvrniti dotknutím mé ohavné, lidskou krví potřísněné ruky. Víš-li, že všecko, co jsem učinil, jsem z lásky k tobě učinil?«

Verunka kývla hlavou.

»Víš to tedy a nezatracuješ mne?«

»Ne.«

»A proč mne nezatracuješ?«

»Zatracuji, co jsi učinil, ale ne tebe, jenž jsi to učinil. Učinil's to prý z lásky . . .«

»A ty, víš-li, co láska? Ne, ne, dítě, ty nevíš, co je láska, ta žhavá, úchvatná, činosilná láska v prsech nešlechetníkových. To vím jen já, a to se mnou půjde do hrobu. Věř, dítě, všecek můj život byl nic, ba horším byl nežli nic. Ale láska má, ta byla něco, co nehyne, neprchá, co má věčný život . . . Nebyla hned tím, čím se později stala, ale čím se stala, jest něco tak krásného,

že když jsi to hodinu jen procítil v duši, dosti jsi žil. Nežil jsem nadarmo, když jsem jen hodinu tak miloval. Lidé mluví o vášni, ale nevědí, co vášeň jest. Pravá vášeň všecko ztroskotá, co lidém svatého, jen aby sama sebou se ukojila ... Z tisíců jediný člověk ji pocítí a losem jeho bývá neštěstí! I já byl takovým! — Odpustila-lis mně? — Nuže, odejdi s Bohem! Umírám modle se jen tolik v srdci: Bůh opatruj tebe a štěstí tvé.«

Josef schoulil hlavu, oka s Verunky nespustiv. Nepromluvil již slova. Svíce života jeho dohořívala, doplývala, shasla. Umřel. —

Třetí den po té byl pohřeb, smutný z nejsmutnějších. Vedeni ozbrojeným žalářníkem vynesli čtyři trestanci na ramenech černě natřenou rakev z trestnice. Šli nejodlehlejšími ulicemi spěšným krokem ke hřbitovu, kdež v koutě, bodláčím i trním porostlém, byli včera do mokré země hrob neuměle vykopali.

Pouta jejich, jimiž každý ruku k noze přikovánu měl, zvonila hrana Josefovi, jenž v rakvi ležel.

Kněze při pohřbu nebylo. Bylť on už napřed u příležitosti hrob vykropil. Hrobník stál při zdi s provazy v ruce a dýmal ze staré dýmky. Podál na polo zahalena křovinou stála dívčí postava. Byla to Verunka.

»Spusťte jej,« nařizoval suchým hlasem žalářník.

»Jen zvolna, mládenci,« žertoval hrobník, »abyste ho do vody nevyklopili. Je jí hojně v hrobě.«

»K dílu, k dílu! Je chladno,« pobízel žalářník.

Spustili Josefa do země, voda zašplouchala, když rakev na ni padla.

Trestanci chopili se rýčův.

»Posečkejte,« promluvila Verunka vystoupivši z pozadí, »nechť první hodím na rakev tři hrsti země.«

Zločinci ustoupili, žalářník kroutil mlčky kníry. Verunka hodila tři hrsti země na rakev.

»Bůh dej mu lehké odpočinutí,« řekla hlasitě vzlykajíc.

»Dejž to Bůh,« doložil vážně jeden z trestancův. Byl to muž již šedivý.

Hrobník hodil provazy přes rameno a přistoupiv k Verunce prosil za zpropitné za svou práci.

XV.

Byla zima, dlouhá, smutná zima. V domě varhaníkové, kamž naposledy čtenáře své uvádíme, vládl klid, přidušený dechem hrobův. Jen jako sněženka pod sněhem kvetla tam naděj lásky sladké v srdci Verunčině. Jakub měl se na jaro vrátiti a s ním i krásní dnové štěstí duši Verunčině, tolik zkusivší.

Petronilla nedočkala se štěstí Verunčina. Žalář a ještě více křivda jí učiněná sklátily život stařeny jinak statečné. Po novém roce zemřela v náručí Verunčině, však delší čas uz před tím náležela její duše více životu věčnému než světskému.

»Čas můj dopršel, lidičky,« byla její poslední slova. »S Pánembohem, Verunko. Buďte vždy tak hodna, jaká jste bývala, a povede se vám dobře. Pana Jakuba pozdravujte za mne. S Pánembohem, pantatínku! Na věčnosti shledáme se brzy zase. Amen.«

Pan Kašpar, opatrován jsa Verunkou jako drahá masť, vydržel až do března. Do své smrti stranil se lidí. Ale bylo přece velmi líbezno srdci jeho, že přátelé ho v jeho příbytku vyhledávali. K těmto náležel hlavně stařičký, ještě dosti švarný děkan. I leckterý soused »z Netalie« rád se zastavil a poseděl u varhaníkův, a tak někdy si zahrál také pan Kašpar ještě oblíbenou »ševcovskou« o groš. Byl však už při hře roztržit. Mysl jeho těkala právě již v jiných krajích, kde není nezdárných synův a nešťastných otcův. Hrobu Josefova nikdy nenavštívil. Ale kdykoliv byl na pohřbu, zahleděl se

v onen odlehlý, bodláčím porostlý kout, v němž rov hrobu Josefova již se rozpadl.

Nejmilejší mu byly hovory s Verunkou. Kdykoli přišel list od Jakuba z Prahy, vždycky okřál a říkával, že se jako dítě těší, až Jakub přijde. Svatby ovšem nechtěl se dočkati. Slovo, které jednou panu Filipovi dal, bylo mu svatým. »Po mé smrti,« dodával, »můžete se hned vzíti!«

Někdy ve své komnatě psával do svého kalendáře. Co psal, o tom Verunce se nezmínil. Když Petronillu pochovali, zhotovil řádně u přítomnosti svědků závěť. Všecko jmění odkázal »věrné své schovance«.

»Nyní jsem hotov se světem!« oddechl si, »a budu žíti jen milému Pánu Bohu. Ach! tak mnoho budu míti s ním vyrovnávati. Hřešil jsem, hřešil mnoho, ale trpěl jsem také mnoho. Bůh mi bude milostiv!«

Na klavír hrával velmi často staročeské mohutné chorály. Pro jinou hudbu neměl už více smyslu.

Od začátku ledna již z domu nevyšel. Sešlosti mu přibývalo a brzy ulehl na dobro. Přátelé jej často navštěvovali, loučíce se zpovolna s ním. Byl trpěliv a laskav v nemoci jako beránek, a jako beránek zesnul na srdci Verunčině. Bylo to ráno o čtvrté hodině ke konci března.

»Slyšíš-li, Verunko?« pravil, »už mně zvoní. Mám již jíti.«

»I ne, dědečku, je to ranní klekání.«

»Ne, dítě, není. Pojď blíž a polož mně hlavu na své srdce. Tak. Jak se mně to krásně leží a jak tvé srdce tak pěkně bije. Zrovna do taktu. Jeden, dva, tři . . .«

Při tom dával si ukazovatelem levice své takt. Při třetím rázu neohnul se již prst. Pan Kašpar vešel u věčnou harmonii nebeskou. V té není taktův.

Pohřeb pana Kašpara byl tak skvělý, že dlouho o něm se povídalo. Nejpěknější však jeho ozdobou byly nepřehledné zástupy lidí městských i selských. Bylo to

právě v neděli a každý navštěvovatel kostela chtěl prokázati poslední úctu tomu muži, jenž tak často milou a zbožnou hudbou na královských varhanách duši jeho povznesl, byla-li kleslá, potěšil, byla-li zarmoucena, upevnil, byla-li vrtkava, a osvítil, byla-li ztemněla.

Bylo po obřadech pohřebních. Lidé již se rozešli. Jen Verunka šla ještě k čerstvému rovu, aby se v duchu ještě jednou poděkovala za tolik lásky a dobrodiní, které jí prokázal, aby ještě jednou ho odprosila za to, že nevědomky tolik žalu na hlavu jeho uvalila. Modlíc se srdečně plakala a ani nepozorovala, že někdo vedle ní na rov přikleká. V tom dotknula se jí teplá ruka. Ohlédla se. Vedle ní klečel Jakub. Nepromluvil, ale tiskl jí ruku a hleděl do očí jejích, celou svou duši v ně pohroužeje.

»Bůh žehná ústy mými svazek vašich srdcí,« zazněl za nimi hlas stařičkého děkana. »Vstaňte, dítky, s hrobu pana Kašpara, jakoby s prahu štěstí vašeho života. Tvůj domov zatím, než v kostele vás spojím, bude, Verunko, fara. Sestra Dorota bude ti matkou. Mně jsi panem Kašparem odkázána.«

Vedouce se stále za ruce šli Jakub a Verunka provázeni děkanem po náměstí městem. Na tisíce očí hledělo pohnutě a zvědavě za nimi. I starý pan Filip, jenž též byl na pohřbu, ten párek spatřil. Zastavil se totiž u sochy na náměstí k hovoru s několika měšťany. Trhl sebou a na okamžik se zarazil. Ale pak šel rázem k synovi, podal mu ruku a řekl po otecku upřímně:

»Vítej mi, Jakube. Čekám už na tě dlouho. Půjdeme zatím spolu vyprovodit Verunku, která už beztoho do rodiny naší náleží.«

Verunka políbila mu ruku a on ji objal. Pan Filip nebyl ten starý Filip, jak ho znala Petronilla. Jakub, statný Jakub, jej vyhojil.

Druhého dne provozovali učitelé a hudebníci města a okolí Mozartovo rekviem na památku panu Kašparovi. On věděl již o tom několik neděl před svou smrtí, poněvadž dílo požadovalo velikých příprav. Když se rozvlnily čarovné, Bohem nadšené tóny velmistra Mozarta na kůru, při němž pan Kašpar od dětství až do hrobu působil, v nejmocnější unášející proud, zdálo se, jakoby postava starého varhaníka z nich se vynořila a žehnajíc shromážděnému v kostele lidu zvolala:

Králi strašné velebnosti,
spásu dáváš jen z milosti,
spas nás, zdroji laskavosti!

EPILOG.

Když po rekviích šel Jakub s Verunkou a s otcem na děkanství, podala tato milenci zapečetěnou závěť, již pan Kašpar jí byl pro Jakuba odevzdal. Byl to stoletý kalendář páně Kašparův, v němž pod rubrikou »Poznámky pro život« byl napsal starý varhaník za poslední zimy svého života hlouček aforismů, z kterých tuto několik myslícímu čtenáři podáváme.

»Milý synu Jakube! Až tyto řádky budeš čísti, bude již má ruka hníti. Ale pravda, kterou napsala, nebude hníti nikdy.«

»Nejprvnější a nejsvětější povinností každého člověka jest vychovati děti, aby z nich byli pořádní lidé. Nebo vychovávaje děti staví jedině člověk pro budoucnost a zkazí-li jen jedno dítě, zkazí tím třeba jiných deset a více lidí v budoucnosti.«

»Kdybych byl vychoval Josefa, jak jsem měl vnuknutí, nebyl bych tolik na stará kolena trpěl, ani Verunka, ani Petronilla, ani ty, a Josef by byl neumřel jako zločinec. Vinu nesla má nebožka žena, ale ještě

větší já, že jsem jí povoloval. K ženě buď muž v kterémkoli ohledu laskav jako holub, ale když vychovává děti, buď neuprosným soudcem.«

»Nábožensky dítě vychovati umí žena lépe nežli otec. Pro život je vychovati neumí, a to proto, že sotva jedna z tisíce žen pochopí, co je život a čeho žádá na člověku. Ona pokládá dítě za kus své vlastní bytosti, od kteréhož mínění nikdy se neodloučí, když vychovává. Ale dítě je tvor pro sebe, na nikom neodvislý, a tak pochopí je jen tvrdší muž a proto jen muž může vychovávati pro život.«

»Člověk je málem jen to, co z něho rodiče vychovali. Duše každého člověka má měkkou stránku a má tvrdou stránku. Měkkou může formovati matka, tvrdou vybrousí a vyhladí jen tvrdší otec. Zapiš si to, Jakube, do knihy svého svědomí.«

»Nevzdělá-li se záhy tvrdá i měkká stránka duše dítěte, bude z něho člověk nešťastný. Buď příliš tvrdý, neb příliš měkký. Já to zkusil.«

»Nikdy nemysli, Jakube, že Bůh dává člověku dítě pro radosť. On mu je dává, aby člověk osvědčil se prací na dítěti pernou, že nežije pro dnešek nebo zítřek, nýbrž pro budoucnosť lidského pokolení.«

»Pořádně vychovati dítě jest korunou vší práce mužovy za celého jeho živobytí.«

A. V. ŠMILOVSKÉHO

SPISY VÝPRAVNÉ.

ÚHRNNÉ VYDÁNÍ

SVAZEK II.

SETNÍK DŘEVNICKÝ. — STARÝ MĚCHURA.

Třetí vydání.

V PRAZE.
KNIHTISKÁRNA F. ŠIMÁČEK, NAKLADATELÉ
1897.

SETNÍK DŘEVNICKÝ.

OBRAZ.

1872.

KUS ROZPRÁVKY MÍSTO ÚVODU.

Ledacos bych pohřešoval při tobě; jedna však věc dělá mně potěšení . . .«

»A která, laskavý pane kritikuse?«

»Že procházíš se tak jistě ulicemi metropole, jež sluje život; že daříva se tobě kus pravdy tam vyhledati, uchvátiti a zpodobiti.«

»Díky za uznání; a co se tobě při mně nelíbí?«

»Že netvoříš ideálův a že někdy poněkud odvážlivě sestupuješ k okresu, kde stojí již nulla na historickém našem krasoumném teploměru. Sem a tam zabíháš ovšem s rozmyslem i pocitem v čarodějnou říši ideálův, ale v žádnou figuru neshrneš tolik dokonalostí, aby byla okrouhlým ideálem.«

»Máš pravdu; bojím se mlhavin, byť i kmitala se jim kol hlavy gloriola ideálnosti, a abych navzájem za pravdu ctil pravdu: nerad odložil bych tu svou chybu.«

»Máte již tak svou českou hlavu, vy spisovatelé! Co nového v pultě?«

»Zase výkrojek ze života. Název: ‚Setník Dřevnický‘.«

»Bah! Vidovle!«

»Vidovle.«

»Šedivé, zakroucené kníry, hodiny, myši . . .«

Autor zacpávaje příteli ústa: »Zadrž, ať mi všecko neprozradíš!«

»Dej sem, ať čtu; úsudek ti povím zítra.«

»Zítra nikoliv; nebo pak bys musil v noci čísti a škoda bylo by světla lampy a očí tvých.«

»Dobrá, jen dej sem.«

A přítel četl a druhého dne vrátil mi rukopis. Nebylo mne doma. Na konci pověsti stálo: »Totum imprimatur.« Rukopis tu uctivě předkládám.

I.

Na Vidovli, venkovském to statku, náležejícím panu Med. Dru. Adamu Strakovi, byl pro okolní obyvatele nejzajímavější osobou »pan hejtman«, jak mu oni říkali, nebo vlastně »Setník Dřevnický od českých kanonýrů«, jak on sám, kníry si přikrucuje, sebe nazýval. Setník Dřevnický trávil tam dni svého odpočinku. Nebyl se Strakovými »podle matriky« spřízněn; ale za to byl jim příbuznější »podle srdce«, ano příbuznější nežli vlastní bratr vlastnímu bratrovi, což ostatně u příležitosti řádně vysvětlíme.

Pan hejtman byl v pensi, do které jako každý pořádný voják šel velmi, velmi nerad, vždyť nekroutíval sobě kníry, ten tlakoměr všech hnutí svého srdce, nikdy s takovou libostí, jako houkala-li děla jeho baterie; ba dým z kusů čpěl mu jako »rajská vůně«, že »i jeho rozumná brůna radostí frkala«. A přece musil do pense! Věc měla se takto.

Jednoho pěkného večera — bylo to v měsíci srpnu — přijel brigádník do Olomouce, kde pan hejtman posádkou ležel, a nařídil manévr na druhý den dopoledne. Ráno o čtyřech hodinách táhly baterie co nejlépe vystrojeny do pole. Setníku Dřevnickému zdvi-

hala se pýchou hruď, když přelétl okem svou baterii. Děla i houfnice skvěla se jako ranní slunce, každý dělostřelec seděl tak hezky rovně na svém místě, jakoby jej byl právě ze škatulky vytáhl, a hladký byl každý v tváři jako míšeňské jablíčko. Při cvičení šly i ty nejtěžší pohyby a obraty bezúhonné, výborně, a jen na to měl setník Dřevnický zlosť, že brigádník k němu tak tiše mluvil, že mu nemohl hned na slovo rozuměti. Uvidíme, proč jakož i jaké hrozné následky tato věc měla.

K poledni, když baterie do pevnosti se vracely, popojel brigádník s plukovníkem ku předu a zavedl s ním tento pohovor:

»Co se setníkem Dřevnickým?«

Plukovník netušil z té otázky nic dobrého. Popotáhl jako vždy, když jej něco rozchvívalo, rukavici na své levé ruce, a pravil poslušně, ale výrazně:

»Setník Dřevnický jest pořádný voják a kanonýr krví i duší.«

»To přiznávám,« odvětil suše brigádník; »však jest jisto, že jest hluchý jako špalek.«

Plukovník hleděl pod sebe a popotáhl po druhé rukavici.

»Nu?« tázal se brigádník, »není-li tomu tak?«

»On ovšem nedoslýchá,« pravil co nejzdvořileji na to plukovník; »slouží právě již dlouho při děle, a hluchota bývá již úhonem starých dělostřelců.«

»Proto musí do pense,« prohodil určitě brigádník; »nebo nahlédnete, plukovníku, že kdyby to k něčemu přišlo, nemůžeme mu dávati v poli písemné rozkazy. Co tomu říkáte?«

»Prosím jen,« řekl zasmušilý plukovník, »abych já mu tu zprávu osobně ohlásiti nemusil.«

»Budiž,« vece brigádník, »dodá se mu písemně.«

Po té popojel stranou a čekal s plukovníkem na baterie drnčící v prachu. Když jel mimo setník Dřev-

nický na své »rozumné« brůné, bručel brigádník do vousů:

»Škoda, že je hluchý; mohl to přivésti daleko!«

Šest dní po přehlídce přišla z Vídně k velitelství v Olomouci mezi jiným i depeše setníku Dřevnickému. Když ji ordonance k setníkovi do příbytku přinesla, a přijetí na předloženém archu stvrzoval, třásla se jeho ruka; ale ochromena leknutím sklesla mu k boku, když depeši přečetl. Minutu postál, jakoby do něho udeřilo, ale pak ulevil si tak jadrným a rázným zaklením, že posluha jeho Vojtěch všecek poděšen do pokoje vrazil. Setník si toho nevšiml a měřil pádným krokem, ruce do zadu založiv, pokoj. Překvapení a rozhorlení jeho bylo tak mocné, že nepozoroval sluhy, dokud při své chůzi do něho nevrazil.

»Co tu chceš?« vyjel z drsna na sluhu.

»Slyšel jsem volati . . .«

»Ó, kdybych mohl celý pluk svolati,« horlil setník, »aby všichni věděli, jak se zachází se starým, zasloužilým důstojníkem! Přichystej mně, Vojtěše, parádní uniformu; ať dlouho nečekám.«

Vojtěch si pospíšil, a nežli minulo čtvrť hodiny, stál již setník Dřevnický v nejlepší parádě před svým psacím stolkem, oblékaje si ještě nové rukavičky. Nad psacím stolem visela v ořechovém rámci podobizna mladé, líbezně sličné dámy, jak náleží dovedně v olejových barvách malovaná. Náhodou utkvělo oko setníkovo na vlídných jejích tazích. Příkrý výraz nevole a zlosti zmizel z jeho zrakův, když na podobiznu se zahleděl, a přešel v jemný, vlažný lesk, jenž poukazoval na přirozenou dobrotu srdce.

»Vidíš, vidíš, Františko, jak se mnou, když vlasy už mi prokvétají, zacházejí,« mluvil tiše, jemně a lichotně k obrazu; »ale při sám Bůh, tak snadno se jim

nedám. Musí býti ještě spravedlnosť na světě pro počestného vojáka!«

Po té se sebral, opustil svůj příbytek a šel zhurta a pevně přímo k plukovníkovi. Ač byl již dobrý padesátník, vypadal přece setník Dřevnický statečně, ano do jisté míry i půvabně; neboť při vší marciálnosti postavy jevila se při něm jakási pružnosť a ušlechtilosť v pohybu, a onen zajímavý, povšechný ráz v obličeji, jakého dodává jen inteligence na bohatých, důkladných vědomostech založená a odkojená.

Když vstoupil v komnatu plukovníkovu a trpkým hlasem pozdravil, šel mu plukovník v ústrety, podával mu ruku a pravil pohnutě:

»Dřevnický, vím, proč přicházíš; nedělej mně výčitek. Ujal jsem se tebe, seč jsem byl, ale bouchal jsem na slepo; brigádník uzavřel dáti tě do pense.«

»Já k tomu mlčeti nemohu a nebudu,« odvětil pevně setník; »či nejsem zdráv jako ryba i přes těch padesát let svých? Či nekonám svědomitě, co služba a řád předpisuje? Však já si zjednám zadostučinění!«

»Buď rozumný, Dřevnický; nabažil jsi se vojny dost a dost, odpočiň si, brachu!«

»Mohu ještě sloužiti; nechceš-li ty mně pomoci, pane plukovníku, jdu zrovna k plukovnímu lékaři se dát prohlédnouti.«

Plukovník pokrčil rameny.

»Učiň, jak myslíš; jen nemysli, že přeji ti cos zlého. Byl jsem ti vždy věrným kamarádem v poli i v míru; za takého vždy mne pokládej.«

Setník Dřevnický šel k plukovnímu lékaři a vůbec ke všem Petrům a Pavlům, kteří by mu byli od pense mohli pomoci, kdyby vůbec bylo bývalo lze. Parére lékaře znělo v ten smysl, že jest jak náleží zdráv, až na orgán sluchový, »který není v přirozeném pořádku«. To setníka dohřálo. Ač byl povahy mírumilovné a tak

snadno se nedal popuditi, měl přece jednu velmi choulostivou stránku; tou byl jeho sluch. Delší čas už nedoslýchal, v posledním čase slyšel už velmi těžko, ale zakrýval bedlivě tuto vadu a velmi zle by byl s ním pochodil, kdo by se mu zmínil o chatrném sluchu. V kruzích, ve kterých se pohyboval, ovšem zřídka kdo o to zavadil, a stalo-li se tak, dělo se to jen opatrně a žertem; neboť Dřevnický požíval všeobecné vážnosti jako první a nejstarší setník, jako muž nevšedně vzdělaný a ve společenském životě příjemný a taktuplný. A nyní napsal mu známý plukovní lékař černě na bílém, že »sluch jeho není v pořádku«! Setník, v každém jiném způsobu pravdymilovný a spravedlivý, domýšlel se, že lékař nešetrně se ho dotknul, ba pokládal pravdivý a ovšem jen povinností vynucený výrok ten za zřejmou urážku a dohřál se tak, že již již zamýšlel lékaře vyzvati. Štěstí pro lékaře, že se v čas ještě setník rozmyslil z důvodu ovšem pro dobrosrdečného lékaře nepříliš lichotivého; napadlo totiž setníka, že by bylo jeho šavle nedůstojno měřiti se se šavlí »mastičkáře«. Ale lékař mu nesměl na oči.

Nepořídiv nic doma, zajel do Vídně, nelitoval času, chůze a přesvědčování — nic naplat, konec konců byl, že musil do pense. Vpravoval se jen zvolna a s bolestným srdcem ve svůj osud a útěchou mu bylo jen, že kamarádi jeho měli s ním srdečnou soustrasť.

S jakým pocitem nyní setník Dřevnický na svou baterii hleděl, nelze povážiti tomu, kdo sám nebyl dlouhý čas nebo dokonce nejlepší čas svého života vojákem; bylo mu asi tak jako otci, jenž stojí u rakve milovaného syna a v srdci prolévá slzy nad ztrátou, kterou život již nenahradí . . . nikoliv, setník Dřevnický nemohl déle zůstati na jevišti svého působení jako pensista, musil pryč, aby zapomněl a aby sobě neotrávil několik těch ještě let života. Leč kam se obrátiti? V otčině své nebyl více

než třicet let, byl by v ní se cítil cizím; rodiče dávno spali pod drnem, bratří neměl, ani bližších příbuzných, a potřeboval hlavně nyní upřímného srdce, aby se potěšil. Jako ve všech rozhodných chvílích svého života upjal i nyní tázavý zrak k obrazu své Františky nad stolem. Ta ovšem také již práchnivěla v zemi, nikoli však v jeho srdci; jediná dcera po ní posud žila s mužem a dvěma dětmi v odlehlé, šťastné domácnosti. I ji miloval setník upřímně jako dítě své Františky a roztoužil se najednou po životě v blahém, rodinném kruhu. Sedl ke stolu a psal pod záštitou první Františky, jež vlídně s plátna do péra mu hleděla, psaní ke Františce druhé do Vidovle. Krátké psaní znělo v tento rozum:

»Drazí a jediní přátelé moji! Dali mne do pense; tak se odměnili starému, poctivému vojáku! Teď jsem opuštěn jako kůl u cesty a vydržeti tu nemohu pro samé upomínky. Kam jíti, ne-li k Vám, to jest, jestli mne mezi sebe chcete. Kdybych Vám však v něčem jen trochu měl překážeti, pak mně piš upřímně, Františko! Chci, abychom vedle sebe každý svým zůstali pánem.«

To byla nejdůležitější část dopisu setníkova. Prvním hned obratem pošty přišla odpověď z Vidovle.

Pan Dr. Adam Straka byl rovněž tak nepřítelem dopisův jako setník a psal také tak lakonicky:

»Přijďte, pane strýče — setníku, přijďte. Františka a děti nemohou se Vás už dočkati, a hledají již v kalendáři, v který den přijedete. Že Vás všichni rádi uvidíme, bylo by hloupé psáti; však Vaše dobré srdce ví to lépe, než bych já to dovedl napsati. Podmínky Vaše všecky šmahem přijímám. Františka připíše více k tomuto dopisu; já musím na pole a opakuji jen ještě: Až přijdete, přitisknu Vás tak k srdci, že aspoň čtvrt hodiny nepřijdete k slovu.«

Douška Františčina byla ovšem obšírnější. Sladce a žvástavě po žensku vypisovala setníkovi příbytek, který již mu v tvrzi vyhlídla a který již mu vystrojuje; psala také, že ona a děti přijedou mu na nejbližší stanici vstříc, i kdyby »šídla padala«, ba nezapomněla ani vypsati, v jakých šatech ona i děti mu přijedou v ústrety, jen aby uvítání jeho bylo »pěkné a slavné«. Mimo to stála tam ještě celá řada sladkých »ženských hloupostí«, při kterých setník skoro s takovým zalíbením si kníry kroutil, jako činíval v dýmu prachovém za hřímání děl.

Odloživ psaní několikrát čtené zvolal: »Dobré, zlaté duše, Bůh vás opatruj! Dokud nebudu mezi vámi, nebudu míti pokoje!«

Asi za čtrnácte dní chtěl býti setník Dřevnický se svými záležitostmi hotov a pak měl v úmyslu rozžehnati se nadobro s vojančinou. Den před tím navštívil ještě bývalou svou baterii a její mužstvo. Bylo mu tak, že mu slovo v hrdle vázlo, ale proto přece zmohl se k těmto několika slovům, která promluvil, louče se s pohnutými vojáky svými: »Děti, buďte hodni, jací jste byli pode mnou, a pamatujte si, že jediná odměna vojáka jest vědomí, že konal svědomitě povinnosť.«

Večer před odjezdem vystrojil mu plukovník a ostatní kamarádi na počesť hostinu, ráno doprovodili jej na nádraží. Když se vlak hnul, zapálil si Dřevnický vonné havannah a hledě v kroužící se jeho lazurný dým, bručel před sebe: »S vojančinou jsem šťastně hotov! Jak to půjde dále? Doufejme, že dobře; neboť uchyluji se do domu, kde vládne posud strážný genius dobré mé Františky!«

Po té se zamyslil a jako lazurné kotouče dýmu z jeho havannah ztrácely se před duchem jeho obrazy vojanské služby.

II.

Vlak se zastavil. Několik pocestných vystupovalo, mezi nimi i setník Dřevnický. Těsně za zády jeho bylo slyšeti hřmotný hlas:

»Milostpane, už jsem tu!«

Byl to hlas Matesa, kočího z Vidovle, jenž známému jakémus muži koně a kočár svěřil a přese všechnu zápověď do vnitř nádraží se vedral, aby setníkovi byl ihned při ruce. Setník se obrátil a pravil:

»Ah, tys to, Matesi, to jsi hodný; máš tu paní a děti?«

»Všichni jsme tu, milostpane,« zvolal Mates, chopil se vaku a vedl setníka přímo ke kočáru před nádraží. V kočáře seděla paní asi třicetiletá, štíhlé a útlé postavy a vzezření líbezného. Srdečnou radostí zasvítily jí oči, když spatřila setníka; děti, chlapeček a holčička, jež naproti ní seděly, hlasitě zajásaly, spatřivše Matesa s ním. Nepromluviv skočil setník jako mladík do kočáru, přitiskl upřímně mladou paní k prsům a zlíbal ji.

»Jak jsi hodna, Františko, že's přijela naproti! A to jsou tvoji caparti?«

»To je Bohuš, a toto Františka naše,« vysvětlovala po mateřsku hrdá matka.

Setník zobjímal obě děti, ale do tváře malé Františky se déle zahleděl a vzal si ji na klín.

»Celá nebožka!« mluvil k sobě, tona v radostném dívání; »to jsou její oči, tohle její nos, její bradička! Máš-li pak, třetí Františko, také její srdce?«

Asi šestiletá Františka kývla hlavinkou a jakoby otázce rozuměla, řekla hodně hlasitě, jak jí matka přikázala, kdyby setník se jí tázal: »Mám.«

Setník dítě znova k sobě přivinul.

Kočár vyjížděl z městečka do polí na okresní silnici

Bylo ke konci října; den byl zasmušilý a ostrý větřík popoháněl před sebou kotouče pobarvených, opa-

dalých listů se stromův, ale to vše nebylo pranic na ujmu onomu jasnému a radostnému máji, jenž smál se v srdcích všech čtyř osob v kočáře sedících.

»Jak jsem rád, Františko, že jsem pověsil vojančinu na hřebík. Za celý rok na vojně neměl jsem tolik radostí jako za tu chvíli, co tady s vámi sedím. A což teprve, děti, až přijedeme domů; až uvidíte, co vám přivážím! Co bys rád, Bohuši?«

»Já mám všecko, ale chtěl bych barvičky, aby pěkně malovaly.«

»Podivno,« pravil setník k mladé paní, »i ty mu vezu. A co bys ty ráda, zlatá, malá Františko?«

»Nevím, co bych ráda,« odpovědělo děvčátko; »však vy mně jistě něco krásného vezete.«

Odpověď setníkovi se zalíbila.

»Celá nebožka,« pravil k mladé paní, »i co do srdce!«

Nebylo pochybnosti, malá Františka stala se hned prvním vystoupením svým jeho miláčkem.

Do Vidovle bylo ze stanice něco přes tři míle, Mates však o to se postaral, aby cesta nebyla dlouhá; ještě více ukrátil ji hovor mladé paní, jež setníkovi tak věrně domácnosť svou vypisovala, že setník jel jako syn do domu otcovského. Ač rád si zakouřil, zapomněl po cestě na doutník.

»To je ‚Kalný‘,« volaly děti, když kočár přijel k velkému rybníku, jenž po pravé straně cesty s rybárnou svou se rozkládal, »teď přijde ještě naše cihelna a pak Vidovle.«

Byli u vrat dvora vidovelského; tam stál Dr. Straka v »polní své uniformě«, spodky do bot, v širokém paletó a v plstěném klobouku »všech barev«. U nohou mu seděl milý jeho ohař »Nikterak«. Dr. Straka vyskočil na stupátko kočáru a jel tak se svým hostem po nádvoří do »tvrze«. Nikterak běžel vedle kočáru. Celá rodina

i s Nikterakem uvedli bez okolků setníka do jeho příbytku, velikého to pokoje se třemi okny do zahrady a s příjemnou předsíní. Setník zastavil se uprostřed pokoje a rozhlížeje se v něm pravil: »Jak náleží pěkné, přátelé; dej nám Bůh jen zdraví a navzájem upřímné srdce! Pak půjde všecko po másle. A teď, děti, nežli bude oběd, vypakuju, co jsem přivezl.«

Setník Dřevnický brzy na Vidovli zdomácněl; vždyť bylo tam krásně, jak říkávali okolní venkované, ač to byla skoro samota; nebo mimo tři chalupy, jež měly svoje čísla a jichž majetníci při dvoře pomáhali, byla celá Vidovle jen pěkný dvůr se vším příslušenstvím a se starožitným, pohodlným stavením k obývání pro pány, jemuž říkalo se »tvrz«. Krajina nebyla právě půvabna; všude rovina »jedno pole«, sem tam rybník nebo lesík listnatý, jen k západu bylo pásmo mírně vysokých pahorků, porostlých vesměs nízkým lesem. Pole byla z dobré poloviny pšeničná a kolem rostlo všechno, i »koroptvičky, jež motykou střílejí, i ty, jež střílejí puškou«, říkával Straka, a pan hejtman kroutil si při tom kníry, neboť pečenou koroptvičkou každý ho uctil.

Na tvrzi byla radosť bydleti; všude bylo viděti dostatek a blahobyt bez přepychu a opičení se po šlechtě; mezi manžely Strakovými byla nejlepší harmonie, děti byly učelivy a vtipny, čeládka větším dílem delší službou osvědčená. Jen starý Mates dělal někdy trochu povyku, když se napil, ale to mu prošlo, poněvadž už to měl v krvi a poněvadž by byl za své pány do vody skočil. On také byl brzo se setníkem »jedna ruka«, čemuž tak se musí rozuměti, že sám ho obsluhoval a šatstvo a dýmky mu cídil; nebo »kdo by také mohl na Vidovli hejtmanu od artalerie, jenž musí mít všecko ainc cvaj, tak posloužiti jako on!« Setník ho měl také rád a kdykoli přišel Mates »poslušně se meldovat«, že jde do města, dal mu nějaký ten šesták »na pivko«; Mates i při nej-

lepší opici tolik aspoň rozumu si za to zachoval, že říkával čeládce, že pan hejtman je člověk, který »by se měl do zlata zafasovat«. Ostatně byl tento náhled Matasův na Vidovli všeobecný a měli jej nejen lidé rozumní, ale i děti dělníků. Jak setník z tvrze vyšel, běžely děti o překot za ním a měly krejcar jistý; i pro psy měl vždycky něco v kapse. Sám Nikterak, svému pánu docela oddaný, porušil poněkud věrnosť svou a zabíhal rád k panu hejtmanovi na visitu a rád si u jeho nohou nějakou hodinu poležel. Mělť právě setník v sobě magnet, jak říkával Dr. Straka, jímž každého k sobě přitáhl. I když někdy huboval, prošlo mu to u čeládky jako laskavosť.

Při vší přátelské oddanosti, jaké se mu dostávalo se všech stran na tvrzi vidovelské, pocítil přece po několika prvních měsících setník Dřevnický jakýsi nedostatek. Stýskalo se mu po pravidelné činnosti. Čtení novin a knih z doktorovy vybrané biblioték y, procházky v polích, zábava s dětmi, odpolední spánek a podobné věci nevyplňovaly celý jeho čas. Na podzim ovšem byly honby a tudíž »práce hromada«, ale v jiný čas měl leckterou hodinu denně na zadanou. Ty bylo mu vyplniti.

Farář Dubina z Lučan, jenž přicházel do Vidovle cvičit děti v náboženství a literním umění, a jenž, jak uvidíme později, náleží do seznamu postav, které procházeti se budou na jevišti našeho vypravování, vypravoval jednou při stole, jak navštívil starého františkána v Praze, a ten že měl sbírku hodin a s nimi že měl téměř po celý den co dělati. To uvázlo setníkovi v paměti; vždyť jako chlapec chodíval tak rád k hodináři v sousedním domě a hledíval očima ušima, jak řemeslně skládal a rozkládal kolečka. Vzpomínka ta v setníkovi oživla i vzpomněl si koupiti několik rozličných hodin, jmenovitě starých. Za tím účelem seznámil se s krupařem Mládkem z blízkého města, který byl náružívý sběratel starožitností

a s nimi malý obchod vedl. Našel u něho a koupil asi patero starodávných hodin, pozval si na Vidovli mistra hodináře, jenž je před jeho očima čistil a spravoval a naučil se tak hravě hodinářskému řemeslu. Netrvalo ani rok a setník měl už celou sbírku hodin, jež v rozličném taktu po stěnách a na nábytku jeho pokoje cvakaly. Sám je natahoval, oprašoval a spravoval, a práce bylo dost. Škoda jen, že každou hodinu je neslyšel bíti! Ale i tu byla pomoc! V pokoji byl vlastním pánem a mohl se, kdy chtěl, zavříti. I objednal si až z Berlína sluchátko, aniž kdo o tom věděl, a když velké ručičky blížily se k dvanácti, chodíval s ním od hodin k hodinám a naslouchal, jaký mají hlas. Ty, jež měly zvláště pěkný hlas, miloval nad jiné a říkával Mládkovi, jenž častěji si k němu zašel, že by je nedal ani za stovku!

Ale hodiny vyplnily jen některé hodiny jeho dne, hledal vedle nich i jiné zaměstnání; to náleželo, jak uvidíme, do zcela jiného oboru, totiž do zoologie. Věc měla se takto. Jednou dopoledne, když šukal v chodbě u kuchyně, kamž vůbec rád pan hejtman zabrousil — nebo čeho nedostávalo se mu na sluchu, toho měl více na čichu a vůně z pečinek kladl nad žapánské lilie — hledala něco kuchyňská Běta v špižírně ve zdi a vyskočivši, jakoby ji kominík objal, křičela až hrůza.

»Co máš, ty fanfarum?« ptal se setník.

»Ach, milostpane, mrcha myš; zrovna mně přes ruku přeběhla.«

»A proč je nechytáte?« tázal se setník.

»Nemáme kdy,« křičela Běta; »kdyby takhle milostpán...«

»Ty hastroši,« osopil se setník, »snad abych vám myši chytal!« Ale při tom si pomyslil: »Nebyla by to zlá věc chytati myši. Až na ten ocásek jsou slušná zvířátka a jsou škodliva. Vyhledám si past a nalíčím!«

A hloupé myšky se chytaly, a pan hejtman měl novou práci. Časem uvedl si ji ve zvláštní systém, a běda myšce, která přišla do špižíren; propadla vězení a smrti. Do některých pastí šly myšky zvláště dobře, těm dával pak jména, a nechytila-li dnes »železná panenka« nic, chytila zejtra buď »kriminálka« nebo »kocourek«, neb »vévoda Alba«, nebo »dubový Janoš«. Adjutantem v chytání myší byl panu hejtmanu Bohuš, jenž věděl lépe, jak se která pasť jmenuje, než které jsou křesťanské ctnosti. Starý Matěj říkával, že to umí pan hejtman líp nežli nebožtík kusý kocour, kterého jednou Nikterak v zlosti zakousl.

Ale přes myši a hodiny měl pan hejtman ještě nějakou hodinu prázdnou. I tu si přiměřeně vyplnil, tenkráte zaměstnáním z oboru botaniky.

Chytrá Běta vidouc, že pan hejtman chytá tak pěkné myšky, navedla kuchařku, aby ho přiměla k dělání třísek, ponévadž Mates, jenž ten úřad pro tvrz zastával, byl někdy líný a k tomu nevrlý. Jako Běta při špižírně, vyvedla to paní kuchařka při plotně. U přítomnosti setníkově vyskočila jednou při zatápění a naříkala zle, že se spálila; ale tím, že je Mates vinen, který dělá tak špatné třísky, že ani nechytají; kdyby se tak milostpán hejtman té věci ujal, že by byly jiné třísky, to že ona dobře ví. Dobrák setník si pomyslil: »Nebyla by špatná věc dělati v prázdné chvíli třísky a zásobovati jimi kuchyni. Rád si leckdys do kuchyně zajdu a kuchařky budou mne míti rády! Zkusím to!« I zkusil to hned odpoledne. Šel do dřevnice a vybral si tam suchá, rovná polénka, dal je osušiti a naštípal z nich kuchařkám třísky. Mates, přišed do dřevnice a našed tam celou hranici zkácenou, dopálil se a běžel do kuchyně si odlehčit. Tu však zarazil se, spatřiv pana hejtmana s náručí výborných třísek. Věděl, kolik bilo, a zabručel: »Teď vím, proč se jmenuje Dřevnický, aby mně boural hranici

v dřevnici! Ale,« rozumoval dále, »pivko je pivko, třísky jsou třísky; ať si je dělá, budu míti se ženskými méně zlosti.«

A pan hejtman měl svůj čas vyplněn. Pořídiv hodiny své a myši, dělával třísky; padesát jich svazoval v otépku, otépky pak vydával ženským a měl nejkrásnější příležitost často vypeskovati je, že nehospodaří s nimi. V létě zásoboval se na zimu, v zimě pracoval, aby mu nevyšly, a tak to šlo rok od roku. Setník Dřevnický byl by tak v zátiší svém snad až ke svému hrobu dospěl, kdyby nebyl tvrdý osud do obzoru, jenž prostíral se nad sklonkem jeho života, vehnal mračna obtěžkaná srdcemornou strastí a bolestí; nebo kdyby vůbec člověku bylo popřáno trvale a lahodnou měrou tráviti a skončiti dni života, bez toho až příliš přísně omezeného.

III.

Osm let, jeden rok stejný jako druhý, odešlo do minulosti od oněch dob, co setník Dřevnický překročil práh pohostinné tvrze vidovelské. Po všechen ten čas nestalo se na tvrzi nic pamětihodného, neb aspoň takého, že by bylo dalo historii tvrze nějaký v podstatě jiný směr aneb aspoň obrat. První postava naší pověsti, setník, ovšem za ten čas značně sestárnul; vlasy jeho, posud husté a drsné, a mohutné jeho kníry značně prošedivěly, čili jak říkával: »osel lezl z něho pořád víc a více«; týl se patrněji nahnul, hlava zapadla mezi ramena a marciálnosť téměř vymizela z držení těla, nyní plnějšího a v pohybě pohodlnějšího. V ohledu duševním zaznamenati jen to slušno, že srdce jeho k miláčkovi svému, malé Františce, průběhem let těsněji přirostlo a láska jeho stala se živější, vroucnější a obětovnější.

Ostatně Františka i Bohuš nebyli již malí. Z Františky stalo se štíhlé děvče, v jehož tazích počala se vyvíjeti jemnosť, dobrota a spanilosť. Bohuš byl už dosti statečným studentem, na čtvrtý rok již chodil v sousedním krajském městě do latinských škol, v nichž vyučovali otcové pobožných škol. Prospěchy jeho literní nebyly valny; bylo štěstím pro něho, že profesor Anselm byl milovník kreslení, a že poznav nadání Bohušovo v tom oboru chlapce si zamiloval.

»Lumen z Bohuše nebude,« tvrdíval farář Dubina; »ale dobrý malíř by z něho byl.«

»To říká také páter Anselm,« odpovídal Dr. Straka; »ať projde jen ještě několik škol, pak dám jej na nějaký řádný hospodářský ústav a vezmu jej do prádla, bych vymydlil z něho nástupce na Vidovli.«

Ale Bohušovi ekonomie nechutnala, ač jsa jako otec mírné a povolné povahy s budoucím osudem svým zdál se býti spokojeným. Než návštěva Prahy a zejména Drážďan později povahu jeho tak změnila a utužila, že místo po pluhu sáhl po štětci.

Nepoměrně lépe prospívala při domácím krbě podle přání rodičů Františka. Matka vedla co nejpečlivěji drahý poklad svůj ke všemu dobrému a pěknému, a na příjemné a vnímavé povaze děvčete jevily se očihledě nejskvělejší výsledky. I farář Dubina, ten »vtělený kantor«, jak ho někdy setník tituloval, byl s literární stránky s děvčetem nanejvýš spokojen a vyslovil se bez ohrádky před mužskými, že největším jeho potěšením vyučovati Františku.

»Tomu rád věřím,« odpovídal setník a usmívavě kroutil kníry; »když se člověk na ni podívá, rozhřeje se srdce na měkko.«

»Jen aby bylo to dítě zdrávo,« namítal Dr. Straka; »roste příliš a zdá se mi jaksi příliš útlou.«

»To se poddá,« odpovídal setník; »nebožka Františka, když byla v těch letech a když jsme spolu hrávali na dvoře, byla také takové švihle.«

I ve společnosti, do níž ovšem matka dítě jen zvolna uváděla, chovala se sama od sebe Františka tak přirozeně, skromně a ušlechtile, že povždy učinila příjemný dojem. Sem i tam u okolních statkářův a známých Strakových obíhaly již hlasy, že Františka bude jak náleží pěkná partie, a leckteré moudřejší matky uváděly ji dcerkám svým za příklad.

Za těch okolností snadno pochopitelno, že Františka byla na tvrzi vidovelské nejen genius loci, nýbrž i jaksi spiritus rector všech srdcí, která tam bila, a jen vzácnému a moudrému rozmyslu paní Strakové bylo děkovati, že se nerozmazlila, k čemuž ovšem byla nejlepší příležitosť. Setník sám, jemuž Františka dávno již srdce odloudila, došel pro tu věc kolikráte jemného pokárání u paní Strakové a nereptal, neboť byl přesvědčen, že matka má pravdu a on že v chybách.

»Co platno,« říkával paní Strakové, »já bych to dítě samou láskou snědl!«

»Kdyby láska vaše nebyla rozumna,« vskočila mu paní do řeči.

»Hm, hm, Františko, ty umíš tak odpověděti, že našinec musí mlčeti a dávati ti za pravdu.«

Farář jsa paedagog byl opatrnější, a Straka měl tolik praktických věcí v hlavě, že nebyl nebezpečen zámyslům matčiným; kromě toho miloval přece více syna Bohuše. Čeládku bylo ovšem lze přísnější domluvou udržeti v mezích.

V takových poměrech dokončila Františka čtrnáctý rok svůj a v krásném jejím velkém, hnědém oku počal ráz dětství měniti se v líbeznosť panenskou. V ten čas nastal na tvrzi vidovelské obrat pro všecky naše přátele, ale zejména pro setníka důležitý. Paní Straková obírala se

již po delší čas myšlénkou, že dá Františku na nějaký rok do Prahy, a smluvila se o tom jakž takž s manželem. Šlo jí patrně o to, aby Františka ve velkém městě nabyla potřebné uhlazenosti, by vytříbila poněkud krasochuť svou, rozšířila obzor vědomostí a utužila poněkud měkkou mysl svou. Že se k tomu jen s těžkým srdcem odhodlala, leží na bíle dni; neboť co Bohuš byl na studiích, měla jedinou Františku stále kolem sebe a nedovedla si ani představiti, jak jí bude vůbec lze vzdáleně od drahého dítěte žíti. Ač již bezpečně dobrou rodinu z příbuzenství Dra. Straky v Praze měla vyhledánu, přece chovala delší čas záměr svůj v soukromí, obávajíc se, že setník i farář jí budou odporovati. A v tom se nesklamala. Když jednou při stole prohodila, že jest záhodno, aby Františka na nějaký čas z domu přišla, by jaksi na život se připravila, což nejde tak snadno v domě otcovském: zalesklo se tajnou slzou nejen oko Františčino, ale i setník i farář se zakabonili a druhdy milá jídla jim nechutnala.

Farář, člověk v hovoru a rozboru zběhlejší a pevnější, jal se hned za tepla vykládati své důvody pro i proti a schyloval se k mínění, že bude věcí lepší nedávati Františku do Prahy.

»Františka,« pravil, když pod vhodnou záminkou matka dceru pro něco poslala, »jeví již nyní tak zvláštní a tak půvabnou a v sobě ladnou individualnosť, že bude-li ještě tři, čtyři léta při domácím krbě tak vychovávána jako posud, a bude-li ji milostpaní opatrně v přiměřené společnosti uváděti, aby i zevnějšího lesku nabyla, bude nám perlou, po níž mužové o závod očima točiti budou. Ale dáme-li ji do Prahy, kdo ručí nám za to, že nebude s té půvabné květiny setřen lahodný pel, že nevezme na se všední polituru tisíců pražských slečinek, že nebude snad dokonce všecka naše práce

v niveč uvedena. Těžko vychovávati dítě, které neznáme, a rok je tak krátký, že za tu dobu sotva povaha vychovance se pozná.«

Patrno, že v slovech faráře leželo mnoho rozumu, ale více snad přece srdce, jak zdálo se paní Strakové, jež uvedla také proti náhledům jeho závažné důvody.

Jinak bylo se setníkem. Vrtěl sebou při celém hovoru jako šiška na másle a řekl konečně velmi určité: »Věc ta je tak důležita, že potřebuje se všech stran dalšího důkladného uvážení. Proto radím: Přemýšlejme o tom poklidně, vždyť nehoří střecha nad hlavou.«

Chtěl získati času. S poklidem to ostatně špatně při něm vypadalo, a ještě téhož večera vyhledal paní Strakovou, aby se spustil s ní do souboje. Bylo na něm viděti nepokoj, kroutil neobyčejně často své kníry a popocházel stále po pokoji.

»Abych ti řekl pravdu, Františko, to dítě nesmíš dáti do Prahy.«

»Ale proč, strýčku?«

»Proč? Hm, to ti vysvětlil po kantorsku Dubina, a co se mne týče, hm, abych pravdu řekl, mně by se po tom dítěti stýskalo.«

»A což mně se nebude stýskati?«

»Nu ovšem, ale proč ji posýláš z domu?«

»Aby přišla do světa a něco dobrého získala.«

»Jdi mně k šípku se světem, jako bych já světa neznal! Z toho získá člověk, získá! Útrapy a péče. Já bych mohl o tom kroniky povídati, milá Františko! Kdyby nebylo toho světa, nebyla bys, Františko, dcerou Maškovou, ale mou, a tvé dítě nebylo by vnukem Maškovým, ale mým.«

»Vaše zkušenosť, drahý strýčku, nemůže býti loktem pro naši Františku. Vy jste co do srdce a povahy takový muž, že ho daleko široko ve světě nenalezneme. Vy pro matinku u mne tolik jste dělal, že na sta

manželův a otců pro choť svou a dítě své to neučiní. Vy jste neobyčejný člověk, a jen síla vaší povahy udržela vaše životní blaho; jiný člověk byl by za těch okolností život svůj promarnil. Ale takové povahy Františka nemá a nebude míti, a proto musí si zvyknouti na obecné koleje života; aby byla v něm spokojena, musí na nějaký čas do světa.«

Paní Straková měla takové důvody, že poctivého setníka jaksi na hromádku sestřílela.

»Nu, tak si ji dej do Prahy, Františko,« pravil smutně, »ale já nevím, jestli se jí na Vidovli dočkám!«

Po té hledal klobouk a měl se k odchodu. Paní Strakovou bodla poslední věta do srdce. Tak nemohla ho nechati odejít. Vzchopila se a zavěsivši se mu u dveří okolo krku, hleděla mu do očí tak laskavě, že setníku Dřevnickému zatopily se zraky.

»Podívejte se mně do očí, strýčku, otče náš,« pravila jemně se stulivši k prsům setníkovým; »či nejsem já v témž položení jako vy, posýlajíc nejdražší svůj poklad do světa? Či nebudete míti mne, až odjede Františka, a nebudu míti já vás?«

Setník vzal místo odpovědi hlavu její do svých rukou, stiskl a políbil ji v čelo prudce a srdečně.

»Dělej si, jak myslíš; já odporovati nebudu.«

»Díky,« zašeptala mladá paní a propustila setníka.

Setník byl sice uchlácholen, ale nikoliv upokojen. V noci nespal dobře a ráno zapomněl i své milé hodiny natáhnouti. Padla mu na mysl nová myšlénka.

»Což abys jel s Františkou do Prahy a tam jí byl ochráncem, dokud tam bude?« Myšlénka ta nebyla zlá, ale měla jednu chatrnou stránku, jež setníka neušla. »Není pochyby,« rozvažoval, »vykládali by ti to za slabosť povahy, kdybys jel do Prahy s Františkou.«

Setník byl skutečně muž zvláštní. Muži odpustil všecko, každou chybu, ale zbabělosť, nemužnosť mu

nikdy neprominul, však o tom se ještě přesvědčíme. Ale nejméně byl sám toho rázu, aby sobě odpustil třeba i stín nemužnosti. I zavrhl v čas rázně nápad svůj a jevil se tak statečným, že když loučil se s Františkou, jedoucí do Prahy, ani nezaslzel. Ale bylo mu krušno, velmi krušno v tom starém, mužném srdci.

IV.

Kus za Vidovlí táhlo se po obou stranách cesty, vedoucí do Lučan, stromořadí ze starých topolů. Tou cestou chodíval a jezdíval farář Dubina do Vidovle. I dnes si vyšel, ale sedl si asi na polou cesty na schod mizerné sochy sv. Prokopa v stínu lípy, starší ještě než byli topolové. Do Vidovle ho nic netáhlo; Františka byla v Praze a nový list tu od ní nemohl býti, poněvadž mu včera zaslali páni první její list z Prahy. Sedl si tedy u sochy sv. Prokopa, vyňal novou knížku, rozřezal ji a zabral se do čtení. Bude na místě, abychom si lépe na osobnosť jeho posvítili, neboť pro naše vypravování jest jedna z prvních.

Farář Dubina byl dobrý čtyřicátník; nevedlo se mu právě po pansku, neboť Lučany byly jen čtyřstová fara, a vydírati peníze z náboženských obřadů neuměl a nechtěl. Nezapomněl i jako farář, že jest především kněz, a kněz a učitel lidu bylo v jeho mysli pojmem jednostejným. Jinak měl Dubina asi všecky světlé i temné stránky venkovských farářův; jen v jedné vynikal: u věcech vlasteneckých a vychovatelských dovedl až posud ducha svého udržeti v jisté ideální výši. To bylo všeobecně známo a dosti lidí vědělo, že v úctě chová skryté Národní noviny a Kutnohorské epištoly Havlíčkovy, ba proslýchalo se, že Dubina sám Havlíčkovi do novin i do Slovana dopisoval. Vypravování naše připadá do prvních let doby

Bachovské. U Strakových vyučoval už více let neobyčejně horlivě; bylť »vtělený kantor«, jak říkával setník. S Drem. Strakou, který nebyl sice odrodilcem, ale až nad slušnosť konservativním, Dubina nikdy z jedné mísy nejedl; však Dr. Straka nemohl ho pro své děti postrádati, a posléze mu Dubina pravou svobodomyslností svou vynutil přece úctu. Za to byl výborně zapsán u paní Strakové, jež viděla v něm duchovního dobrodince svých dětí. Nebylo ani jinak lze, než že Dubina dětem Strakovým záhy vštěpoval dobré a zdravé pojmy o věcech vlasteneckých. Straka si toho všiml, ale myslil si, že taková zbytečná přítěž naposledy sama sebou v mnohotvárném životě se stráví, a neozval se proti tomu. Ale mýlil se. Zdánlivá ta přítěž měla a má vždy v sobě jádro a kel jarého života a vnikla v srdce dětí Strakových tak, že zúrodňovala jich mysl a povahu. Zvláště Františka smýšlela v pravdě vlastenecky, již když odjížděla do Prahy. Proto byl Dubina tak na ni hrd, proto ji tak miloval. Se setníkem Dřevnickým vycházel Dubina na oko dobře, i v podstatě ctil navzájem druh druha, ale přáteli do odchodu Františčina z Vidovle spolu nebyli. Dubina seznav z části poměry mezi setníkem a domem Strakovým, přilnul v duchu k Dřevnickému tak, že by byl rád otevřel sobě statečné srdce s jisté stránky imposantní osobnosti setníkovy. Dřevnický však nesvlékl s vojenskou uniformou i jisté stálé náhledy vojenské se sebe, a zůstal faráři do jisté míry nepřístupným.

Setníkovi nešla kutna nikdy pod vous.

»Jako sukno, z něhož kutna ta jest, je neplodno, tak i srdce těch, již tu kutnu nosí, jest neúrodno,« říkával setník i u přítomnosti farářově.

Dubina byl muž rozvážný, vzal výpověď tu za žert a odpověděl: »Obraz sebe trefnější, pane setníku, není ještě vážné slovo pravdy; podobizna sebe lepší nenahradí osobu. Život srdce lidského jest všude tak mnoho-

tvárný, že i pod černou kutnou nebývá té jednotvárnosti a neplodnosti, jak by člověk se domníval.«

»A což historie, matka moudrosti!« namítal setník.

»Zná,« pokračoval Dubina, »vedle špatných kněží i dobré; vypravuje o Lamormainech i o Husech!«

Odpověď ta imponovala setníkovi; bylť on rodem Čech, ač vychováním a dobou, do níž padla nejlepší jeho léta, málo uvědomělý. Jako každý Čech, ať nosí bílý kabátek nebo černou kutnu, byl i on v srdci Husita, a Dubina svou vtipnou poznámkou získal mnoho v jeho očích. Ale proto nejevil sice k němu nedůvěru, ale nebyl také k němu přítulný; že ostatně někdy i o Dubinovi přemýšlel, vysvítalo z toho, že nedlouho po svém příchodě na Vidovli se vyslovil k Strakovi: »Farář Dubina by se mně líbil; ten chlapík má zdravé myšlénky a živou hlavu. Škoda, že je flanďák.«

Mezi setníkem a farářem nestal se až do odchodu Františky do Prahy žádný nemilý, nebo snad jen nepřívětivý výstup, ale také žádný příliš důvěrný styk, ač jedna věc, Františka, oba muže k sobě neviditelně přitahovala. Když Františka odjela, změnil se poměr. Setník musil míti někoho, s kým by mohl podle chuti hovořiti o svém miláčku. Se Strakou nebylo nic; mladá paní měla také svou práci; kdo zbýval, než Dubina, a kdo by byl také do půlnoci setníka poslouchal, hovořícího o Františce, ne-li Dubina? To oba muže spjalo v užší svazek.

Nyní stalo se, že Dubina třeba dva, tři dni na Vidovle nepřišel. Setník, jenž faráře velmi pohřešoval, sebral se jednou dvakrát a šel do Lučan. Několik hodin obyčejně strávili pospolu hovoříce a oba k sobě těsněji přilnuli, poněvadž druh druhu smýšlení a povahu svou víc a více odhaloval. Farář nemíval ve zvyku, i když příležitosť se podávala, blýskati se svými vědomostmi; ale nyní v hovorech se setníkem nebylo ani jinak lze, nežli že ukázati musil, že jest dobře okován. Setník také

odcházeje poprvé z Lučan bručel: »Kdo by ve faráři hledal tolik vědomostí a tolik rozhledu po světě!«

Naopak dojímal setník faráře také neobyčejným, ano překvapným způsobem.

Setník věděl nekonečně více než obyčejní důstojníci; nit mu nikdy nevyšla a hovor uměl tak zařizovati, že posluchače stále povzbuzoval k myšlení a odpovědem. Ale nejvíce faráře překvapilo, že pojmy setníkovy o zřízení státním byly rovněž tak samorostlé jako zralé a svobodomyslné. I po smrti setníkově vzpomínával farář na vyřčení setníkovo o Bachovi: »Vede-li cesta s barikád ke křeslu ministerskému, skončí se pouť v Římě.«

Škoda, že setník tolik nedoslýchal; to byla při něm veliká chyba pro hovor společenský.

Ač v některých věcech od sebe se různili, přece v mnohých jiných se shodovali a přátelství se pomalu našlo.

I dnes šel setník do Lučan a nalezl faráře u sochy sv. Prokopa zabraného ve čtení. Nabídl Dubinovi procházku v topolovém stromořadí. Farář vypravoval, že včera učinil novou známosť, anebo vlastně starou po několika letech obnovil. Vrátil se totiž následkem amnestie, udělené za příčinou sňatku císařova, mladý Sezima na Topolov, deskový to statek, jejž dědil po svém strýci, nebožtíku radovi Sezimovi. Topolov byl asi dvě hodiny od Lučan, a farář tam byl znám.

Co zajímalo Dubinu, bavilo i setníka; tázal se po bližších datech o mladém Sezimovi.

»Jest mu asi dvacet osm let,« vypravoval Dubina, »studoval v Praze, byl v roku 1848 údem bratrstva Slavie, zadrhnul se v tehdejších politických zápletkách, byl zajat a vězněn na Hradčanech. Tam odsoudil jej vojenský soud na smrť, vlastně na doživotní žalář, a zavezen na Kufštein v Tyrolsku, kdež seděl až do amnestie.«

»Krátká to, ale bolestná historie,« prohodil setník; »soudili téměř nepříčetného jinocha pro vinu, již přinášel s sebou čas.«

»Na to se ti páni na Hradčanech neptali, pane setníku,« odpověděl farář.

»Páni vůbec rádi se neptají,« vece setník; »a víte ještě více o našem barikádním rekovi?«

»Když odcházel odtud do Prahy, byl mladý Sezima pln života i čilosti, pln krásných nadějí do budoucnosti, jediná chlouba dobré, nade vše jej milující matky, již tenkráte vdovy. Vidím jej posud, jak jel po boku matky své skrze Lučany ku Praze. Radosť a mladosť hrály mu v očích. Byl jsem tehdy kaplanem tu u neduživého nebožtíka faráře a volal jsem mu z okna zdar na cestu.«

»Jež se nezdařila,« podotkl setník.

»Nezdařila,« pokračoval farář. »Jaké jiné bylo shledání naše! Sotva jsem jej poznal. Z růžového v pravém smyslu jinocha stal se muž s vážným, až příliš vážným vzezřením a poněkud odporným ostrým tahem kolem úst. Bolestná zádumčivosť stáhne mu někdy čelo u vrásky, pohyb těla není volný, a nohy, jak by tížily je posud okovy. Věru, nic mne dlouho tak nepohnulo, pane setníku.«

»Žalář, milý faráři,« odvětil setník, »má svou kletbu a tu vtiskuje tak vězňům svým, že i dlouhá, zlatá svoboda ji s nich nesmaže. Dej Bůh, by kletba, o níž jste právě vypravoval, byla ta jediná, jež zasáhla mladého Sezimu v žaláři. A jak jste jej shledal na mysli? Je-li napraven?«

»Jak věc vezmeme,« odpověděl farář; »ostatně myslím, že u něho nebylo potřebí nápravy, poněvadž vinníkem v pravém smyslu nebyl. Pokud souditi mohu z jeho řeči — a byl on ke mně dosti otevřeným, neboť mne déle zná — stojí nyní, vystoupiv z vězení do svobody, pevněji a rozhodněji při praporu, pro nějž trpěl,

než když vstupoval do vězení. Ledacos ovšem pustil ze svých idejí, ale mnohou v utrpení si vytříbil, jakož v celku jest patrno, že použil pilně dlouhé chvíle u vězení, aby se vzdělal. Mluví několik řečí a rozhledy jeho po životě a umění překvapují.«

»To vše jeví mužný charakter,« dí setník, »a věru, mladík ten mne nějak zajímá. Rád bych jej seznal, faráři.«

»Jest posud pod policejní dohlídkou,« namítl farář.

»Bah, to mně přece nebude překážeti,« odpověděl nevrle setník; »jen mne s ním seznamte. Potřebuji něco nového, co by mysl mou rozptýlilo.«

»To může se snadno státi,« odvětil Dubina; »pan Sezima mně slíbil, že mne co nejdříve navštíví, může to býti i dnes i zítra.«

Přiblížili se k Lučanům.

»Neposhovíte trochu nohám svým?« tázal se farář.

»Nebude jim na škodu,« odvětil setník.

Dali se k faře lučanské.

Příbytek farářův byl skrovný. Skládal se ze dvou nevelikých pokojů; v zadním spal, v předním přijímal návštěvy. V tomto usadil se setník na pohovku a rozpředl hovor o posledním listu Františky z Prahy. Setník četl tak ledacos mezi řádky, co faráři ani na mysl nepřipadlo a o čem se znova rozhovořili. V milený předmět zabráni ani nepozorovali, že před farou zastavil kočár, z něhož vystoupil mladý muž, jenž pevným, poněkud těžkým krokem ke dveřím pokojovým kráčel a na ně rázně zaklepal. Byv pozván, aby vešel, vstoupil a promluvil: »Neruším-li, pane faráři?«

»Ó, nikoliv,« vece farář; »jste mně i tuto panu setníkovi Dřevnickému z Vidovle vítán.«

K setníku pak se obrátiv dodal: »Mladý pan Sezima z Topolova.«

Setník podal Sezimovi ruku. Kolem rtů Sezimových objevil se tah radostný i bolestný.

»Ví-li pan setník, kdo jsem?« tázal se přitlumeně faráře.

»Ví všecko,« řekl farář.

Tvář Sezimova se vyjasnila. Usadil se.

Hovor, jenž se rozvíjel v komnatě farářově, trval dobrou hodinu. Ze začátku měl ráz všeobecný, a Sezima, jenž setníka posud neznal, byl z opatrnosti jaksi ostýchav a nedůvěren; ale brzy strhla jej očividná bodrosť setníkova v proud plynnější, tak že prozníval hovorem i upřímný tón přátelský. Ale přese vše nepustil Sezima choulostivé své postavení s očí, což setník zpozoroval a v duchu mladíkovi chválil. Jiná, zevnější věc, taktéž libě se zamlouvala setníkovi. Sezima mluvil velmi hlasitě, jak tomu na pevnosti, kde měli přihluchlého profósa, navykl; setník rozuměl každému slovu. A ještě více dojímala jej mladická ideálnosť, jež zračila se v hovoru Sezimově. Víme, že farář nebyl též prost ideálův, avšak byl starší a zkušenější a ideály jeho neměly již té čerstvé barvitosti jako ideály Sezimovy, jež patrně starého ducha setníkova osvěžovaly. Jiná posléze věc, ať tak dím, rázu lyrického překlonila naprosto srdce setníkovo k Sezimovi. Za řeči pravil totiž Sezima:

»Nyní mám aspoň pro několik let, dokud naše české poměry v Rakousku se nezlepší, jen dva cíle těsně souvisící před očima. Jeden jest zhola praktický. Topolovský statek jest velmi zanedbán, ba napolo zpustošen. Nebožtík strýc můj spravoval statek podle starého ledabylého způsobu; za roboty to zřídka chodívalo jinak, a on, maje kapitály vlastní, nedbal o lepší výnos. R. 1845 převzala matka statek pro mne. Ženská ruka jest slabá, aby řídila statek rozsáhlejší, k tomu přistoupilo, že zrušena robota, pak rozviklané poměry občanské a na konec uvěznili mne a odsoudili na Hradčanech. Statek klesal

čím dál tím značněji. Bylo to pět krušných let pro pole, luka a lesy topolovské, jichž účinek sebe úsilnější snaha za nových pět let nenahradí. Přejímám poloviční pustinu; první můj cíl jest proměniti ji v žírnou půdu, aby vydala užitek požadavkům dnešního dne přiměřený. Jest to nesnadná, perná práce, já však se v ni ochotně uvazuji. Štěstí, že u vězení jsem na ni myslil a že jsem theoreticky v ekonomii se vzdělával. Mám nyní spolehlivé lidi po ruce, a jeden ze spolužáků mých, zkušený ekonom, právě deset dní u mne strávil a vypracoval mi plán, jejž provedu. Plán ten je střízlivý a patrně praktický, vyměřen na celou řadu let a není potřebí k němu veliké jistiny. Druhý cíl můj pro nejbližší budoucnosť jest moje dobrá, stará matka. Není ani tak stará, jako před časem sestárlá. Stalo se to pro hořký osud, který mne uchvátil. Kdykoli se na ni podívám, bodne mne to, že jsem roku 1848 neměl ji již na očích. Byl jsem příliš mlád, ohniv, málo povážliv. Strasti a utrpení mé byly jen nepatrny proti bolestem, které ji ztýraly, že jsem byl odsouzen na smrť a pak na doživotní žalář. Byl jsem její jediný syn, jediná naděje, jediný cíl jejího života. Já při všech útrapách byl mlád a měl jsem naději, že neúmorný genius svobody nedá mučenníkům svým zahynouti. Jinak hleděla na hrozný osud můj matka. Ach, teprve nyní vím a cítím, co jest milující srdce mateřské. Vše obětovala za mne, zdraví, jmění své, poklid svůj, jen aby mně pomohla, neb aspoň ve strastech polevila. Kolik cest v zimě v létě učinila pro mne do Prahy, do Vídně; i mizerným otrockým sluhům kořila se ta důstojná matrona, aby syna svého spasila. Hrdí, panující barbarové přese vši prosbu jí ani nezjednali přístupu ke mně; nebohá neposilnila vadnoucí duši svou za celý ten čas ani jediným pohledem na zuboženého jedináčka svého. Odpusťte, pánové, zatínám-li při takových vzpomínkách pěsti; posud hrozí se mně

prsa rozskočiti! Matka sestárla utrpením, sešedivěla, utrpěla na duchu, zmalomyslněla. Následek všeho bude dle výpovědi lékařovy marasmus, jenž zvolna se dostavuje a po léta potrvá. Půl života dal bych za to, abych osladil jí poslední léta. To můj druhý cíl, vznešený a těžký! Nevěda dopustil jsem se viny, pánové, tragické. Chci ji láskou, zvýšenou, vřelou, obětavnou láskou očistiti, ač bude-li možno!«

Sezima se zamyslil a zamlčel; hovor uvázl. Oba jeho posluchači byli silně pohnuti čistou a vřelou lidskostí srdce jeho.

Zatím se šeřilo a podzimní večer rozvaloval se po krajině. Pro hovor si toho nevšimli.

»Hle, pánové, večer,« ujímal se řeči setník; »nežli dojdu na Vidovli, bude noc!«

»Lehká pomoc, pane setníku,« prohodil Sezima, »dovolíte-li, dovezu vás do Vidovle nebo aspoň kus cesty.«

»Přijímám,« odpověděl setník.

Rozešli se. Sezima jel se setníkem k Vidovli. Rozhovořili se opět, tak že ani nepozorovali, že přijíždějí ke kapličce před Vidovlí. Setník dal zastaviti, oba slezli. V pravo, těsně při kapličce, táhla se pěšinka, kterou bylo lze do Vidovle si nadejíti. Nebyla delší pěti set kroků a vedla lučinou pak šikmo polem, kus po mezích a končila přímo u Vidovle opět do vozové cesty, jež v těch místech tvořila pravý úhel. U kapličky potřásl setník Sezimovi rukou a vyslovil přání, že by se rád brzo s ním shledal. Tituloval Sezimu »mladý příteli«, což mnoho u něho znamenalo. Mladý muž chvíli za ním hleděl, jak odcházel zvolna pěšinou, a pak maně všiml si kapličky. Kaplička ta nevynikala ničím, jen bylo při ní zvláštní, že po obou stranách měla po širokém, poloobloukovém okně, mříží šikmo se křižující

opatřeném, jež tak nízko bylo, že pohodlně z pěšinky bylo do kapličky viděti. Při službách Božích, jež jednou za rok v kapličce se konávaly, stávali venkované u těch oken a viděli dobře na posvátný úkon.

V kapli se kmitala lampička, kterou paní Straková dle starodávného zvyku v jistém dni dávala rozsvěcovati. Mívala to na práci Františka Sezima se podíval postranním oknem do kapličky. Bylo tam na velmi jednoduchém oltáři poprsí matky Boží, ze dřeva dosti přirozeně vyřezané, leč co do roucha křiklavě obarvené. Sezima bezděky sáhl ke klobouku a odcházel ke kočáru. Nepomyslil tehdáž, jak osudná bude proň tato kaplička! V Lučanech čekal naň farář a doprovodil ho kus cesty k Topolovu.

Setník povečeřev se Strakovými šel brzo spat. Měl dnes sen, na nějž později často vzpomínal a jenž z části se vyplnil. Sen ten byl jen následkem přemýšlení o Sezimovi. Setník, jsa v letech Sezimových, měl také matku a byl též jediným synem, ale po takové lásce, jakou dnes Sezima tak prostě a krásně vylíčil, nebylo při něm ani stopy. Život na vojně byl jeho ideálem, svět jej vábil; co matka strachu proň vytrpěla, o to hrubě se nestaral. I když odcházel v čas války z domu, nevzbudila se v něm taková láska k matce. Jak vysoko stál nad ním ten útlocitný mladík! Přemítal o tom, až usnul.

A tu přišel na duši jeho sen:

Zdálo se mu, že ležel v rakvi, v pokoji svém na Vidovli. Byla noc. U hlavy jeho planula svíce a při rakvi stála plačící dívka a modlila se. Byla to Františka. Naříkala hlasitě. Tu ozvaly se mužské kroky, a Sezima přistoupiv k Františce, vzal ji zlehka okolo pasu a pravil: »Neplač, dívko, nenaříkej! To upřímné srdce, jež leží tu v rakvi u věčném snu, nahradím ti já láskou

svou a obětovností.« Sladkobolný úsměv zalesknul se v očích Františčiných. Zlehounka položila hlavinku svou na rámě Sezimovo a zadívala se do vážných jeho očí . .

Až potud snil setník Dřevnický.

Téhož času zdálo se Sezimovi na Topolové:

Byl ve vězení na věži, v nejvyšším patře. Byl samojediný. Byla noc, smrdutý kahanec kmital. Nespal, přemýšlel. Na večer přišel rozkaz z Vídně, aby jej zítra v pět hodin ráno na staré baště zastřelili. Setník auditor mu ortel na večer ohlásil. Tíseň jako skála drtila mu duši; toužil, prahl po tom, ještě jednou matku spatřiti . . . Čas letmo ubíhal, bylo přes půlnoc. V tom otevřely se bez rachotu dvéře a vstoupil jimi setník Dřevnický, veda za ruku dívku, v bílý závoj všecku zahalenu. »Přivádím ti genia,« pravil, »jenž odměnou ti bude za tvou spanilou lásku k matce.« Stěny vězení se rozstoupily, dívka vzala Sezimu v náručí a vznášela se s ním zvolna a tiše do výše. Výš a výše v modrotu ambrovonnou! On cítil tlukot srdce jejího a zdvih a kles mladých jejích a teplých ňader na prsou svých a na skráních svých libý vanot jejího dechu . .

Až potud snil mladý amnestovanec.

V.

Uplynula dvě léta, Františka se vrátila z Prahy. Ale nebyla to Františka, jež odešla; dítě odešlo a panna se vrátila, panna líbezná jako první květ mladé jabloňky. Setník nevěřil svým očím! Srdce se mu prochvívalo posvátnou úctou, když ji poprvé spatřil. Nebyl by o živý svět jí se dotknul, nebo dokonce ji políbil. Štěstí, že Františka sama padla mu okolo krku a

že přitiskla mladá, kyprá ňadra k jeho starým prsům. Slzy vyřinuly se proudem z očí setníkových a smáčely mu kníry. »Františko, má zlatá Františko!« byla jediná slova, jimiž uvítalo dívku stísněné jeho hrdlo.

Nastal nový život na Vidovli, plný lahody a štěstí. Jen jedno oko úkradkem smutně pohlíželo na radosť, jež oživovala všecky členy rodiny. Bylo to oko paní Strakové. Byla bledší, štíhlejší a útlejší a nikdo si toho po delší čas nevšímal. Sám Straka, jenž přece byl lékařem, hledě si pilně zaměstnání svého v hospodářství, nepozoroval toho. Bylo to milo paní Strakové, jež z přílišné útlocitnosti nechtěla rušiti harmonii rodinnou a nepřiznávala se k neduhu, kterýž v sobě cítila. Posléze Strakovi změna ve tváři jeho choti neušla.

»Co je ti, Františko?« tázal se soucitně; »vypadáš delší čas bledá a slabá.«

»Cítím se mdlou,« odvětila paní Straková na oko poklidně, »někdy více, někdy méně. Ostatně myslím, že se to podá:«

»Nemáš-li nic proti tomu,« pravil Straka, »prohlédnu tě, proklepám . . .«

»Jdižiž,« vskočila mu paní do řeči, »tak zle není a dá Bůh, nebude. Doufám pevně, že to přejde samo. Matka má, když blížila se k čtyřicítce, byla také slabší.«

»Jak myslíš, ženuško,« odpověděl Straka, »ale bylo by to jistější. Bude-li ti hůře, jen to pověz, ať uděláme prostředek.«

Časem i setník interpeloval Straku.

»Doktore,« pravil, »vaše Františka se mi nelíbí. Co tomu říkáte, jste přece lékař!«

Straka jevil rozpaky.

»Když jsou ty ženské tak divny,« odpověděl; »nechce se dáti prohlédnout. Já ji už dávno k tomu měl. Ostatně nekašle.«

»Tak, tak,« mumlal setník a zbledl; »vy myslíte, že to souchotiny . . .«

»Kde jsem to, strýčku, řekl?« pravil nevrle Straka, ještě více bledna; »vy byste nás ještě všecky poděsil.«

»Hm, hm,« bručel setník a kroutil povážlivé kníry, »tedy není tak zle! Nu, tím lépe, mně to nedalo pokoje. Ale když vy to tvrdíte, budu pokojnější, vždyť jste doktor.«

Poslední věta zněla Strakovi jako výčitka. Po své promoci jen asi pět let prováděl praksi, pak koupili Vidovli a od těch dob postaviv medicinu za hřbet, věnoval se docela hospodářství. Lékařský zrak a vtip se lety při něm značně otupil a mimo to hleděl na manželku svou zcela jiným okem než na cizího nemocného. Uzavřel, že bude choť svou bedlivě pozorovati. Ale v tom přišly žně, on nestavil se skoro doma a myslil jen na letošní výnos, jenž sliboval býti znamenitým. Záhy na podzim paní Straková polehovala, až ulehla. Straka povolal zkušeného kollegu svého na Vidovli. Co tento nalezl, svěřil jen Strakovi mezi čtyřma očima. Ten setníka a ostatní odbyl ledabylo, ale sám stával se zamyšlenějším. I před chotí byl opatrným, nemaje dosti srdce, aby jí pověděl pravdu. Posléze také se kojil nadějí, že kollega viděl příliš černě.

Bohuš byl zatím nepříliš úspěšně dochodil školu hospodářskou. Otec povolal jej domů, aby prakticky v hospodářství se učil. Bohuš neodporoval, ale neměl pro ekonomii mnoho smyslu a kreslil raději do tobolky hlavy a krajiny, než aby do ní zapisoval hospodářská data.

»Hoch není po mně,« stěžoval si Straka choti své, »hospodářství mu nevoní. Ale není nic platno, musí zvykati, by se stal po mně dobrým nástupcem.«

Ale Bohuš si nezvykal a vymohl si v zimě dovolení, že udělá cestu po některých hlavních městech. Na přímluvu matčinu otec ho dovolil. Bohuš uvázl v Mnichově a Drážďanech, i vrátil se zcela zjinačen domů a řekl otci odhodlaně, že by byl v hospodářství nešťastným, že touží býti malířem.

Nastal boj mezi ním a otcem, jenž, když vložili se matka, setník a farář do toho, tak se ukončil, že Straka Bohušovu přání vyhověl.

»Však ono ho malířství v čas omrzí,« myslil si praktický Straka; »a ostatně provdáme v nejhorším případě Františku za dobrého ekonoma a Vidovle zůstane při rodině.«

Bohuše vypravil do Mnichova. To stalo se tak ke konci zimy. Před tím však, na podzim, sběhla se v naší známé kapličce událosť, pro pásmo našeho vypravování nade vše důležitá.

Paní Straková ulehla na delší čas a starostí o její zdraví naplnila se celá Vidovle. Nejvřelejší účastenství při tom měl setník a slečna Františka. Oba neopustili téměř komnatu nemocné paní, jež také v jich společnosti nejvíce si libovala. Cit starosti o nemocnou paní, jenž oba přátele ovládal, různil se však silně od sebe po povaze jich. Setník, starý, velezkušený muž, jenž znal život i s nejvážnějších stránek více než na sta jiných lidí jeho věku, tušil v srdci svém konec nejhorší a obával se ho; ale nepřipouštěl si toho k srdci, poněvadž láska jeho k paní Strakové tomu ani připustiti nemohla.

»Jak by mohlo dítě mé nebožky Františky dříve zemříti nežli já? To přece nemožno,« rozumoval více srdcem než rozumem. Ale rozum, ten kat lásky a štěstí, proti tomu namítal: »Co jest nemožností v životě?« Setník bojoval v duši své krutý souboj, jenž na celé bytosti jeho trávil a dlouho jej vzdaloval myšlénky,

s níž přirozenou měrou se spřáteliti musil: »Což až Františka zemře?« Myšlénka ta, sžíravá jako jed, rozestírala se jako těžká děsná chmura nad jeho ještě krátkou budoucností.

»Byl jsi vždy mužem, budeš jím zase,» mluvil nejednou nejvnitřnější hlas jeho povahy v něm, »a nahradíš malé Františce matku. Straka není takovým, aby dovedl vzkvétající panně zastoupiti matku.« Setník tušil, že čeká naň úloha těžší, nežli všechny ty, které v životě svém rozřešil. Nebyla to náhoda, nýbrž tajemný jakýs logický výsledek přemyšlování, že vzpomněl si při tom živě na Sezimu. Pomyšlení to tak jej občerstvilo jako unaveného poutníka paprslek sluneční, jenž pronikne první nad hlavou jeho strop dešťových oblakův. Jinak ukrýval opatrně, co se vnitru jeho dálo, před matkou i dcerou. Ale paní Straková asi mu rozuměla; rozuměla, ale posud mlčela k tomu.

Jiný obraz, jen co do základního rázu podobný, poskytuje nám duše Františčina. V té až posud bylo pomyslův a citů, jemných, vroucích a šťastných jako mušek na zlatém výsluní červnovém! Do tohoto kvítí připlazil se nyní ohyzdný ještěr starosti, obav a strachu o vřele milovanou matku. U vroucí srdce její skládala se studenost, hnusná a hrozná. Úlevou ovšem byly jí slzy, jež kalily krásné oči den ke dni více, jmenovitě když byla sama. Nutkána nepokojem a strachem mluvila s otcem, mluvila se setníkem, hledajíc útěchy při nich. Těšili ji oba nejlepšími nadějemi, pud však její jemný cítil, že ve slovech těch neleží čirá pravda, že ústa jich jinak mluví, nežli duše myslí.

»Umře-li matinka?« tázala se jednou setníka na chodbě a hleděla naň s celou duší skrze slzy očí svých, tisknouc mu měkkýma ručkama svýma prudce pravici.

Co bylo setníkovi učiniti? Přinutil se ke klamu.

»Bůh nám ji zachrání a zachová,« odpověděl nejistým hlasem; »vždyť jsi tak hodné a dobré dítě, že Bůh, jenž je láska, nemůže tě zarmoutiti.«

Františka sklopila zrak.

»Bože můj, Bože můj,« vzlykala, »co na mne čeká!«

Slova ta vtínala se setníkovi do srdce jako břitké nože. Vzmužil se.

»Štěstí,« pravil, »jaké pro svou dobrotu zasluhuješ. Buď trpěliva! Neumí žíti, kdo neumí trpěti!«

Trpěti! Jaký význam leží v slově tom pro mladičké srdce za věku, v němž rozkvétala právě Františka! Jak mohla setníkovi rozuměti? Později ovšem porozuměla, co myslil setník slovem »trpěti«, a poznala také, že žíti a trpěti stojí hned za sebou ve zmatečném slovníku života!

K spanilé povaze Františčině náležela i zbožnosť, pravá, jemná zbožnosť, plna vroucí oddanosti, plna upřímné víry. V modlitbě nalézala největší útěchy, a bylo modlení její modlením andělským. Onoť přivábilo také i štěstí lásky k její cestičce hložím pozvolna zarůstající.

Bylo pošmurné, podzimní odpoledne, mrzutý vrtoch pramateře přírody. Paní Strakové se k polednímu zle přitížilo a na tvrzi vidovelské rozhostila se úzkosť. Asi o čtvrté hodině pravila paní Straková k dceři, jež po celý den z komnaty ani nevyšla: »Františko, jdi dnes rozsvítit Panně Marii do kapličky svíčku; ona ulehčí mým bolestem.«

»Rozsvítím, matinko, až se přitmí,« odpověděla Františka, »a pomodlím se za tebe.«

»Učiň tak, dítě,« dodala paní Straková.

Přitmělo se.

Františka zahalila se ve vlněný šátek, sňala s hřebíku klíč od kapličky a vyšla z tvrze. Kus šla po vo-

zové cesté, pak uchýlila se v levo na známou nám pěšinku a ubírala se přímo ke kapličce. Otevřela ji, rozsvítila obě svíce na oltáříku, poklekla, sepjala ruce a pohroužila se v modlitbu nejsrdečnější Modlila se dlouho; venku se zatím setmělo.

V ten čas jel kočár do Vidovle. U pěšinky vystoupil z něho muž v plášť zahalený, jenž zaměřil ke kapličce. Byl to přítel náš, mladý pan Sezima. Přišed ke kapličce a spatřiv v ní světlo podíval se maně postranním oknem do ní. Zastavil se a nachýlil k oknu. Jak prostý, dojemný a lahodný obraz objevil se udivenému jeho oku!

Na stupni oltáříku, s rukama na prsou sepjatýma, s okem nejvroucnější oddanosti se lesknoucím klečela spanilá dívka a modlila se. Těžký, hnědý šátek svezl se jí s hlavy a splýval v půvabných řasách po ramenou a odkrýval nejvnadnější poprsí, upjaté v těsně přiléhající šedivý šat. Jakožto jediná ozdoba visel dívce na prsou na černé stužce zlatý křížek. Velké, hnědé, slzičkou omžené oko viselo takořka na soše Bohorodice, bělostné, pobledlé poněkud tváře prorážel slabounký ruměnec důvěry a naděje, a hladké čelo lemovaly jen volně urovnané kadeře bohatých, kaštanových vlasů. Rtové, ladně v sebe splývající, pohybovali se zlehounka v modlitbě, že téměř viděti bylo, jak prosba za prosbou z nich k matce Boží vychází!

V Sezimovi zatajil se dech; srdce stiskla mu slasť posud nepocítěná, posud nepředstavená, a pocit posvátné úcty, plynoucí ze vznešeného zjevu v kapličce, ovládl na okamžik tak všecku jeho bytosť, že plnou duší tonul ve krásném podívání. Tak nepohnuté jako dívka před oltářem, stál i on nepozorován u okna. Rozvaha jeho se hlemýždím krokem vracela.

Kdo jest dívka, jejíž obraz s nevýslovnou rozkoší právě duše jeho do sebe vssála? Nemohla to býti nežli

slečna Františka z Vidovle, o níž od faráře slyšel, ale jíž posud neznal.

Františka! Podivno, nezměrná studeň dobroty, líbeznosti a krásy zavírala se v tom jediném slově! On jí nikdy posud neviděl, a přece byla duši jeho známa, přece s ní se v duši už obíral . . . Kdy a kde?! Pocit sladký, ale zároveň děsně velebný rozmrazil mu útrobu. Ano, viděl ji jednou, viděl ve snu, jak závojem ovanuta sestoupila v jeho vězení po boku setníkově! Sezima přitiskl zprudka pravici k srdci; cítil, že v tomto okamžiku milostivý osud snímá závoj s genia jeho života . . .

VI.

Chumelem nejrozmanitějších pocitův a pomyslů zmítán přijel Sezima již v noci do Topolova. Odbyv večerní obchůzku po dvoře a domě vrhl se na lože, leč spánek nepřicházel. Přemýšlel, přemítal. Obraz Františky ani na okamžik před duší jeho neztemněl.

Nepozorován Františkou odešel v čas od kapličky, neboť necítil v sobě síly, aby i jediné jenom slovo k ní promluvil. A přece si vyčítal, že tak učinil. »Proč nepočkals, až vyjde,« vyčítalo mu srdce touhou přeplněné, »proč neotevřels jí své náručí dokořán, proč nezvolals k ní: Pojď na mé srdce! Ono ustele ti nejměkčí lože, ono dá všecko, co má, za tebe, svou víru, naději, spásu, vše, vše, snad i lásku k svobodě lidstva!«

V Sezimovo srdce posadila se láska, první láska, jako mladá královna sedá poprvé do svého trůnu. Nebyla to ona lesklopůvabná bublina, jež blažívá jinochy: byla to láska, tak pravdivá a vřelá, jako Boží slunce, v jehož zlatém žáru uzrává Boží chléb na poli.

Náš amnestovanec nemohl usnouti; teprve k ránu

přiblížil se k loži sen a unesl zrakům jeho obraz Františčin na několik hodin.

Ráno okolo deváté vyšel si do polí a nabyl posléze obvyklé rozvahy.

»Co učiniti?« přemýšlel, »žádati za ruku Františky? Dají Vidovelští poklad své rodiny, dle všeho zbožňovaný, do rukou muži, jenž odsouzen byl na smrť a v železech strádal v žaláři? Či po tolikerém utrpení pro svobodu národa mají teď mi přijíti muka hroznější? Ne, ne, ten nemůže býti zákon všehomíra, až sem nemohou zasahovati železné pěsti tyranů člověčenstva! A sahají-li? Pak genius svobody ujme se svých mučedníkův!«

Poslední myšlénka naplnila rozechvěnou duši jeho blahoplodným mírem a jarou silou, z nichž řinula se pevná, zdravá naděje, že nebude marně milovati. Cítil, že stala se s ním důležitá změna. Hospodářství objevilo se v jiném světle. Nesnažil se, nepracoval již pro sebe, zvelebuje pole i luka, ale pracoval pro někoho, jenž stal se nejdražší částí, nejlepším pokladem jeho duše.

Přišed domů šel nahoru k nejvěrnější přítelkyni své, k dobré matce. Po dětsku důvěrně a obšírně vše jí vypověděl a prosil za radu, za poučení.

Obličej matčin, rozrytý utrpením a nesoucí na sobě ráz i pohromy duševní, se povyjasnil při jeho zpovědi.

»Ty jsi se zamiloval, Jeníčku?« pravila matka vyslechnuvši jej; »zkoumej zatím a zkoušej sebe, je-li to pravé zamilování, pravá láska.«

A Sezima uzavřel poslechnouti rady matčiny, chtěl se zpytovati a zkoumati a zkoušel sebe a zpytoval. Ač srdce jej táhlo do Vidovle, ač touze té sotva odolal, nešel tam, chtě prve nabyti jistoty, zdali cit v něm vzešlý jest skutečně pravý, či jen výplodem rozmarné náhody, opojného okamžení.

Šest neděl uložil sobě Sezima ke zkoušce. Po ten čas neopustil Topolov, ano, nenavštívil ani Dubinu, po

ten čas nevyšla mu Františka z mysli, všechen ten čas vyplňovala mocná touha po ní a touhu dovršilo posléze skalopevné nezvratné přesvědčení. Charakter Sezimy byl toho druhu, že přesvědčení jednou nabyté mu bylo nejen svato, ale že byl i hotov pro ně ke každému boji, ke každé oběti. I největší utrpení nebylo by rozviklalo jeho přesvědčení.

Po šesti nedělích přísné zkoušky nacházela se duše jeho v takové míře, v takovém napjetí, že ani den již nechtěl býti bez pohledu na Františku. Buď co buď, aspoň jediný okamžik musil se podívati do jejích dobrotivých očí, aby posílil duši k dalšímu boji; nebo že bez boje jí nedobude, tím byl jist.

Bylo podzimní odpoledne; mlha rozešla se k poledni a modrá obloha rozklenula se nad obzorem; slunce svítilo mdle, ale příjemně. Sezima dal zapřáhnouti a jel do Vidovle. U lučanské fary slezl a zastal faráře doma; byl rád, že tam nebylo setníka, nebo jej měl za záminku při své návštěvě.

S přímostí, jaká zdobí jen v pravdě mužné povahy, vypověděl faráři, kam jede a proč tam jede.

Farář vyslechl jeho řeč až do posledního slova; pak chopil jeho pravici, stiskl ji a pravil co nejsrdečněji: »Zpráva vaše mne nepřekvapuje; přiznávám se, že i já již myslil na vás a slečnu Františku. Bůh svedl vás v kapličce, vaše láska nezůstane bez požehnání. Co do mne, chci vám býti nápomocen, jako přítel příteli.«

Po té rozebírali spolu situaci, kdyby i ve Františce vzešla skutečná láska k Sezimovi. Farář byl na tvrzi vidovelské jako doma, Františku znal důkladně, mohl mluviti a raditi.

»První a snad jediná osoba,« rozpřádal Dubina hovor svůj, »jež by nám škoditi mohla — dovolíte již, že tak mluvím, prospěch váš jest i můj od této chvíle — jest

doktor. Jest to povaha, jakých u nás na tisíce zbylo z dob Metternichových a jakých naplodí Bachovina na tisíce na škodu vlasti naší. Jemu nejde nad pohodlí a blahobyt třeba ve stínu bodáků, třeba pod pláštěm tvrdší vlády a její byrokracie. I s náhledy hnutí r. 1848 nikdy se nespřátelil; znám ho, příteli, z těch dob. Ty, jenž tehdáž dle jeho náhledu rušili ‚pokoj a pořádek po sta let trvající', nazýval revolucionáři; jestli že byli mladí a dle jeho náhledu nepříčetní, nazval je horkokrevnými blouznivci, kteří omámeni staršími demagogy, nevědouce proč a zač, uvalují neštěstí na svůj život a rodinu.«

Farář se zamlčel.

»Do které kategorie vřadil mne?« tázal se Sezima.

»Do druhé, a poněvadž nyní šetrné ohledy nemohou býti na místě, litoval vaší matky, jež lehkomyslností vaší přišla o česť, jaké před tím všeobecně požívala.«

»Díky, pane faráři, za upřímnosť,« pravil Sezima podávaje Dubinovi ruku; »jsem tedy v jeho očích člověkem bezectným?«

»Snad od těch dob se zmírnil v náhledech svých,« podotknul farář.

»To ovšem vy můžete nejlépe věděti,« pravil zasmušile Sezima; »ostatně, kdyby tomu bylo tak, jak se domníváte, jest to jen slabý pablesk útěchy pro mne, jenž jediné dcery jeho si žádám za ženu.«

»Při vaší statečnosti, příteli, doufám, že jste i připraven, i ochoten k boji,« namítal Dubina.

»Tenť jsem, jako Bůh nade mnou,« zvolal Sezima, »a mám nezvratné přesvědčení, že dobrý duch svobody, pr onž jsem obětoval nejkrásnější léta svého mládí, za niž jsem dal blaho drahé své matky, mně nedá v tom boji zahynouti!«

»I já chovám stejné s vámi přesvědčení,« odvětil pevně farář; »ostatně služ vám za útěchu, že není Straka první osobou v domě, a že není vůbec pevná a rázná povaha, jež umí s výsledkem vzdorovati.«

»A paní Straková?« tázal se Sezima.

»Je vtělený genius dobroty a nechci právě říci duchaplná, ale v každém způsobu rozumná paní, jež dovede v čas i bystrou a ráznou býti, jak jsme se já a setník Dřevnický přesvědčili, když měla slečna jít do Prahy na vychování.«

»A myslíte, že in puncto cti občanské má totéž mínění jako její pan manžel?«

»Jen z části, myslil bych,« odvětil farář; »ale jinak troufám si tvrditi, že, bude-li vás slečna opravdově milovati, matce nic nepůjde nad štěstí milovaného dítěte.«

»A co setník?«

»Setníkovo srdce jest vám nakloněno. Protože nyní ohledy nejsou na místě, ujišťuju vás, že první setkání se vaše v těchto místnostech setníka neobyčejně příznivě dojalo. On se mi v tom smyslu svěřil, a setník, věřte, není nepatrná osoba na Vidovli.«

»Nuže tedy,« pravil odhodlaně Sezima, »pravou nohou napřed! Musím na Vidovli. Oh, nevíte, pane faráři, jak žízním a lačním po jediném pohledu jejím! Snad, vraceje se, zastavím se u vás.«

Domluviv podal Dubinovi ruku.

»Bůh, jenž svedl vás u kapličky, doprovázej vás při tom prvním kroku,« dodal srdečně farář a doprovodil Sezimu ke kočáru.

Sezima odjížděl k Vidovli.

U kapličky slezl a podíval se oknem do svatyňky na místo, kde ondy klečela Františka, pak jel přímo do dvora a vyhledal pokoj setníkův. Ten bydlil v přízemí,

vchod k němu byl naprosto volný. U dveří silně zaklepal. Hlas jasný, jako ze zvonku stříbrného ozval se v pokoji.

Sezima vstoupil a všecka krev vehnala se mu k srdci. Od stolku, u něhož setník při šachovnici seděl, přicházela mu v ústrety — Františka, v témž šedivém šatě, s týmž křížkem na prsou, ve kterých ji poprvé spatřil v kapličce! Sezima byl ohromen radostí, že vidí po dlouhém boji, jejž si dobrovolně uložil, Františku; Františka byla podivením jata, že příchozí pán, jehož posud neznala, se nepředstavuje a ani nepozdravuje. Ruměnec rozpaku vstoupil v její bílé líce a nadechl je růžovou spanilostí.

»Ah, pan Sezima, mladý náš přítel. Vítejte na Vidovli. Zdali, Františko, pana Sezimu znáš? A pan Sezima snad ani tebe nezná!« rozvazoval setník. Po té přistoupiv vzal zlehka levicí Františku kolem pasu, pravici pak Sezimovi podávaje dodal: »To je má zlatá Františka, moje potěšení; a tuhle, Františko, přítel můj, pan Sezima z Topolova.«

Srdečný tón setníkův probudil Sezimu ze zaraženosti. Proti všem pravidlům dobrého tónu nastrčil zprudka pravici Františce a stiskl jí ruku, již mimovolně i ona mu podala.

Setník Dřevnický přimhouřil potutelně pravé oko své; snad vzpomněl na svůj sen o Sezimovi a Františce, který ještě nikomu nevypravoval . . Po té vybídl Sezimu, aby přisedl ke stolku, při němž před příchodem mladého statkáře s Františkou v šachy hrál.

Sezima přisedl k jeho boku a Františka zaujala místo naproti nim.

»Nemocná matinka naše,« rozpřádal setník hovor přehlížeje postavení na šachovnici, »dnes tiše usnula; vyzval jsem Františku na partii šachu. Ale mrzí mně to, na mou duši, neboť ona mne udělá vždycky mat,

milý, mladý příteli, a já přece jindy nehrával mizerně. Podívejte se, dnes asi vyhraji zase jako sedláci u Chlumce. Vy hrajete také v šachy?«

»Hrávali jsme někdy celé dni ve vězení,« odpovídal Sezima; »na šachovnici a s figurami, které jsme si sami velmi primitivně udělali. Býval čas, kde soudruzi mně nápady mé záviděli.«

»Vida, vida, to jste přišel jako na zavolanou,« mluvil dále setník zraku se šachovnice nezvedna; »libo-li, zkuste štěstí s Františkou a udělejte ji bez milosti mat!«

»Dovolí-li slečna —«

Františčiny tváře rděly se posud; nepohlédla ještě na Sezimu a přece cítila, že zrak jeho na ní spočívá a že ve zraku tom leží síla, jež vniká jí až do srdce. Nyní pozvedla oko k tazateli.

»Vynasnažím se,« pravila, »abych mnoho chyb nenadělala. Strýček smýšlí příliš příznivě o mé hře.«

Sezima změnil místo se setníkem a spustil se s Františkou v první partii. Energicky upřel pozornosť svou na hru, nechtěl se dáti zahanbiti a postavení jeho na šachovnici nebylo výhodné. Přemítal o prvním novém tahu, přemítal trochu dlouho, a Františka měla nyní sama příležitosť přítele setníkova si prohlédnouti. Jsou ženy takové: malicherností, ovšem charakteristických, všimnou si nejprve. Bílá jako křída košile Sezimova a kravata, volně a vkusně zavázaná, projevovaly jí svou elegancí jemnou, ušlechtilou povahu. Sezima učinil první a dobrý tah. Františka to zpozorovala a chystala se k odvetě; okamžitá snad roztržitosť byla tím vinna, že tah byl slabý. Sezima se pousmál. Františka si toho všimla.

»Chybila jsem,« myslila v duchu; »přítel setníkův musí být upřímný, jinak by nedal na sobě viděti, že jsem udělala chybu, a kořistil by z ní.«

Sezima netáhl.

»Dovoluji,« pravil, »tah změniti.«

»Nikoli,« pravila Františka, »neměnívám svých tahův!«

Při tom měla něco za lubem, co jí právě napadlo. A nápad ten, chybou dobře zakrytý a Sezimou v pravý čas nezpozorovaný, byl příčinou, že štěstí sklonilo se k Františce a že ubohý Sezima i v šachu byl od Františky mat.

»Jí nikdo neodolá, milý příteli,« připomínal setník, »ani v šachu, ani v čem jiném!« Při tom upřel vroucně a laskavě své oči na Františku.

Ta se zapýřila, nevědouc sama proč. Či snad to »něco jiného« jí vrtalo mozečkem? Co myslil tím setník?

»A nyní,« pokračoval setník, »co vás vlastně ke mně přivedlo, pane Sezimo? Odpusťte, že pro ten prožluklý šach tak pozdě se tážu.«

Oh, kdyby bývalo lze pověděti, co ho na Vidovli přivedlo, pověděti upřímně a jasně . . . Pohlédl prosebně na Františku, a oči jejich se setkaly . . .

»Stýskalo se mně po vás, pane setníku,« vynutil ze sebe Sezima.

Setník skočil mu do řeči: »To mne těší, že někomu se po mně, starém chlapu, stýská! A co jste dělal po celých osm neděl, co jsem vás neviděl?«

Sezima padal z rozpaku do rozpaku. »Pracoval jsem v poli a lukách na zanedbaném svém hospodářství.«

»Oh, máte vy asi někoho za lubem, tak nějakou hospodyňku, co?« žertoval setník a kradí zrakem o Františku zavadil.

Františčino srdéčko projelo tušení, tušení divné, sladké i bolné, projelo je jako jiskra a otřáslo její jsoucností. Povstala se sedadla. I Sezima vyskočil.

»Mám,« vypravil ze sebe.

Po té nedbaje řádu společenského, nedbaje ničeho na světě, přistoupil k Františce, vzal její bílou, měkkou ručku a zulíbal ji nejvřelejšími polibky.

Františka zbledla jako stěna, dech se v ní zatajil, v oko jí vstoupila slza a zakalila zrak. Neviděla Sezimu, neviděla setníka, neviděla nic.

Vzchopila se a vzlykajíc odkvapila z pokoje.

Sezima hleděl za ní do prázdného prostoru, pak se vzpamatoval a přikročiv k setníkovi, chopil se jeho pravice a tiskna ji oběma rukama k burácejícímu svému srdci, zvolal po dětsku důvěrně a upřímně: »Pane setníku! Neopusťte mne, ujmete se mne, buďte mi otcem. Miluju již ji tak . . .«

Proud slz zarazil jeho řeč; zraky v slzách se lesknoucí dokončily setníkovi ostatní. Přitáhl mladého muže k sobě, políbil jej v čelo a pravil vážně a třesavě:

»Buďte jist, neopustím vás ani Františku, jako že jsem setník Dřevnický!«

VII.

Vylíčená scéna, již tajůplný režisér odvěčných zákonů všehomíra mezi třemi upřímnými srdci lidskými v pokoji setníkově vystrojil, měla ohromný účinek na všecky tři osoby. Té noci, jež následovala, nezamhouřil ani jeden z nich oka. Odvodňoval bych Labe, kdybych napjetí každého vylíčovati chtěl. Jsouť věci v životě, jež daleko nesou se nad péro spisovatelovo; za nich není na jiném nežli držeti se holých fakt.

Druhého dne k večeru přinesl zvláštní posel psaní od setníka do Topolova. Sezima roztrhl rázem obálku a četl: »Dobrý náš Sezimo! Nechoďte mi sem do Vidovle, dokud vás nepozvu. Jsem a zůstanu starý váš a

věrný setník.« Psaní to mělo dobrý svůj důvod. Dřevnický chtěl a musil dříve věděti, jak to vypadá s Františkou, nežli se mohl objeviti Sezima. Věc ta byla choulostivá pro starého vojáka, jenž tak vroucně miloval svou zlatou Františku a jenž dobře věděl, že jest útlá citlivka, k níž se musil jen s největší opatrností přibližovati. Neopatrné dotknutí mohlo zkaziti jeho pěkný sen, jenž jal se vstupovati ve skutek z lůna obrazotvornosti. »Je-li láska obou pravá, nezahyne. Já mohu být jen opatrným jejím ochráncem,« rozumoval dobrý setník a čekal jen na dost malou pobídku se strany Františčiny. Té nedočkal se tak brzy a rmoutil se téměř nad tím. Kdyby byl býval dobrý psycholog, nebyl by se divil. Posléze přešla ho trpělivosť; nemohl déle otalovati, musil se aspoň dověděti, zdali Sezima není Františce odporným. Navrhl, aby si odpoledne vyjeli spolu na procházku. Františka, jež matku stále bedlivě ošetřovala, trpěla očihledě na zdraví a měla potřebí trochu zdravého vzduchu. Svolila, vyjeli si. Františka, jež asi tušila, co setník zamýšlí, seděla mlčky vedle něho v plášť zahalena.

»Je ti Sezima protivným?« tázal se bez úvodu setník.

Františka dala posunky na jevo, že není.

»Není?« pokračoval volněji, »to mně padá břímé se srdce. Co mu říkáš?«

»Nevím,« odpověděla Františka.

»Mé milé dítě, to se musíš zeptati srdce svého, co ono o něm říká,« vysvětloval setník. »Neříká li nic, mlčí-li, nu, pak mně to přece můžeš pověděti; vždyť víš, že tvoje štěstí jest jediným mým štěstím na světě!«

»Ach, strýčku, já sama sebe nepoznávám . . . Či myslíte, strýčku . . .«

»Zdali to Sezima myslí opravdově?« dokončoval

setník. »Tak opravdově, milé dítě, jako že v zimě padá sníh.«

»Jeho smutné poměry,« podotkla Františka.

»Nechme zatím běžeti, Františko,« přerušil ji setník. »Ty beztoho svým časem více než nám milo bude, cestu nám zastoupí. Teď běží jenom o to, vážíš-li si ho, myslíš-li na něj někdy, nebo častěji, nebo jak pak bych to řekl, nu ano, není-li tobě lhostejný jako jiný muž, nebo vlastně, co bys tomu říkala, kdyby prosil tě za ruku a za srdce pro život svůj!«

»Já ho tenkráte poprvé viděla . . .«

»Ale on tě neviděl poprvé,« odpovídal setník a vypravoval, jak ji viděl se modliti v kapličce, jak radil se s matkou, jak se zkoušel, zkrátka vše, s čím se mu Sezima byl svěřil.

Františka pozorně poslouchala; nyní teprve pochopila, proč nemohl Sezima již touze srdce svého odolati, proč vyskočiv prudce chopil ji za ruku při vzpomínce na hospodyňku, pro kterou pracuje. Posud tkvěl obraz jeho v jakýchsi mlhách v mysli její, nyní vystoupil do jasna v neklamném světle skutečnosti.

»A žádal vás Sezima, strýčku, abyste na mně vyzvěděl, jak o něm smýšlím?« tázala se Františka.

»Nežádal,« odpověděl setník; »od oné chvíle čeká v zátiší svém, kde pro tebe pracuje, jak sama ze sebe nad ním rozhodneš. Osud lásky jeho leží v rukou tvých; tys paní srdce svého, od tvého srdce čeká on na rozsudek, a ujišťuji tebe, že ho již nespatříš, uznáš-li za dobré zavrhnouti ho.«

»Pak, strýčku, povídám vám pro vás a jenom pro vás,« doložila Františka, »že od oné chvíle mně s mysli nesešel, že uznávám ho za muže, jenž jest hoden mé úcty a . . .«

Františka se zarazila.

»A lásky?« dokončil setník.

»A lásky,« zašeptala a sklopila oči.

Druhý den po té přišel setník do Lučan; zastal tam Sezimu. Tento šel mu v ústrety a tiskna mu pravici pravil: »Pane setníku, což nenesete žádnou jiskru naděje do horké mé nejistoty?«

»Teprve včera se tajemný pytel roztrhl, milý Sezimo,« pravil setník; »ale jen pro mne, rozumíte, pro mne! Nesmím mluviti, mám ústa slovem zašita, rozumíme?« ale při tom se zasmál tak srdečně a tak potutelně, že Sezima mu porozuměl a zavolav: »Díky, tisíceré díky!« okolo krku mu padl.

Farář Dubina mnul si stranou radostí ruce.

Láska Sezimy k Františce zůstala tajemstvím; Sezima věda na čem jest, nechtěl nikterak vtírati se svou přítomností Františce a čekal, až dojde ho vyzváni setníkovo. Sama paní Straková, jež ovšem nejprvnější právo měla, aby byla v tajemství srdce svého dítěte zasvěcena, nevěděla a netušila nic podobného z té příčiny, že Františka neměla dosti síly k vyznání a nemoc paní Strakové brala na se ráz čím dále tím povážlivější. Z té strany stahovala se nejprve mračna na obzoru lásky Sezimovy. Straka neměl pochybnosti o tom, nemoc choti jeho byla smrtelna, konec její byl jist; život nemocné paní visel na slabé niti, několik měsíců, několik neděl jen měla s nimi býti na tvrzi vidovelské. Událosť ta zaujala mysli všech našich přátel tak, že i lásce Sezimově ustoupiti bylo do pozadí.

Straka řekl o vánocích setníkovi i faráři pravdu, leč všichni ji co nejšetrněji zatajovali před Františkou a nemocnou paní. U Františky se jim to ještě dařilo; ne tak u nemocné paní, jež sama nejlépe cítila, že Bůh jí určil opustiti drahé děti své. Byla vždy rozumna i na smrtelném loži svém, byla vždy útlocitna, i před smrtí svou, jež zvolna se blížila. Ale starosti, těžké starosti jako Krkonoše ležely na usychající její duši. Nestracho-

vala se o nikoho jiného tak jako o nejdražší poklad svůj, o Františku. Viděla, že Straka je hodný a dobrý muž, ale viděla, že není rázným a pevným, a obávala se, by časem nevybledla její památka v srdci jeho; strachovala se, že nezůstane vdovcem. Šlechetná paní nechtěla od něho slibův a závazků, věděla, že marny jsou, nedá-li jich muž se silnou duší, a že tytýž i stávají se v životě kletbami. Kdo jediný zbýval v tom strastiplném postavení? Setník, jediný setník, stařec již bělovlasý, ale se srdcem čistým jako křišťál a pevným jako démant. Vždyť i o ni, po smrti její nebožky matky staral se více a šetrněji než její vlastní otec, a proč? Z pouhé čisté lásky k nebožce matce, jež tak nešťastně proň vypadla, ale jež tak byla pravá a vznešená, že žádný nový cit ji z duše jeho nevytlačil, že řada dlouhých let ji neseslabila, že nalézala jen útěchy a ukojení v četných obětech pro tu, jež ji vzbudila a pro celé její potomstvo. »Dokud bude míti dítě mé Dřevnického, neosiří; Bůh dá mu věk pro šlechetnosť a spanilosť jeho povahy!« Myšlénka ta byla jedinou oasou na poušti myšlének předhrobných; z myšlénky té prýštila se jí útěcha daleko za hrob!

Únor chýlil se ke konci, s ním i život paní Strakové. Byl den šeredný, jedna plískanice. V komnatě nemocné paní při mdlém světle lampy seděl těsně při posteli setník s hlavou sklopenou. Kostnatou ruku nemocné držel ve své pravici, jemně ji tiskna, jakoby chtěl tělo chorobné životem zelektrisovati.

»Ráda odcházím, příteli a dobrodinče náš,« mluvila nemocná paní, »ráda odcházím k matce své, vaší první Františce, vědouc, že jediný poklad svůj, Františku, odevzdávám do ochrany vašeho srdce, vaší lásky. Nermuťte se pro mne, aby Bůh prodloužil život váš, jehož potřebí má Františka jako oka v hlavě. Vám, jen vám odevzdávám dítě své, vy, příteli můj, matky mé a dítěte

mého; neboť vy jste silen, a muž můj sláb, a mohou přijít časem zlé doby na Vidovli. Vy jediný jim odoláte, nebo co na světě může sklátiti vaši lásku?«

»Jen smrť,« odpověděl zádumčivě setník, jemuž po svráštělých tvářích slzy do knírů se koulely.

»Béřete tedy pod ochranu Františku?« tázala se znova nemocná.

»S celou duší a silou svou, kdyby tě měl Bůh k sobě povolati. Vždyť učinil bych tak, i kdybysi mne za to neprosila. Vždyť je to má svatá povinnosť,« odpovídal setník.

»Vím to, příteli, vím; ale nemohla jsem umříti, abych prve neudělala s vámi poslední svou vůli,« mluvila dále nemocná. »Nyní umru mnohem, mnohem pokojněji. Bůh zaplať vám krásnou vaši lásku!«

Tato slova byla poslední, jež k setníkovi paní Straková pronesla. Po těch několik dní, ve kterých ještě žila, nebyl s ní setník nikdy sám. Nemohl snésti žalostného obrazu, jejž nemocná, srdci jeho tak blízká, poskytovala. Stalť se měkkým, tak měkkým, že nebylo s ním ani řeči ani pojednání. Teprve když nemocná paní vypustila ducha, vzpřímil se a jakoby povinnosť, která mu okamžikem její smrti nastala, dodávala tělu jeho síly a duši pružnosti, byl ze všech obyvatelů tvrze vidovelské nejstatečnější a radou i skutkem všude po ruce. Onť sám s farářem obstarával pohřeb, ano dohlídl místo Straky k čeládce a hospodářství, neboť tento neštěstím, jež ho potkalo, ztratil aspoň na první dni docela hlavu. Okamžitý dojem byl pro měkkou povahu jeho strašlivý.

O Františce nebudeme se ani zmiňovati; podlomené květině podobala se postava její a její duše duši básníkově, na niž vydal osud kletbu němoty. Ve mračnech tísně a strastí dvě jen někdy jí zakmitly jiskry naděje: setník a Sezima.

Tohoto dojímalo úmrtí paní Strakové velmi bolestně; bylať bolesť Františčina i jeho bolestí, a tušil, že touto událostí zaťata byla lásce jeho rána, jež tak brzy se nezacelí a jež může býti prvním členem řady pohrom, z kterých jak láska jeho vyvázne, ovšem sobě představiti nemohl. Přese všecky důvody rozumu nebyl s to, aby zapudil ze srdce svého předtuchu, jež nemilosrdně je stíhala a šlehala. V den pohřbu jel po druhé na Vidovli a provodil mrtvolu na hřbitov lučanský. Srdce mu krvácelo, když viděl, jak před otevřeným hrobem Františka s matkou svou se loučila; jak rád by býval na místě Bohušově, aby omdlévající Františku byl mohl do svého náručí chytiti! Jen se sebezapřením podřídil se řádu společenskému a setrval na svém místě. Když však spatřil starého setníka, jenž přistoupiv k hrobu tři hrsti země na rakev hoditi chtěl, když viděl, jak starci se ruka tak třásla, že ani hrsť země zvednouti nemohl: tu zakalil se mu naprosto zrak. Teprve hlahol varhan z kostela, kde začínaly služby zádušní, jej probudil z mrákoty.

Straky při pohřbu nebylo. Úmrtí manželky uvrhlo jej na lože. Setník ho musil dlouho přemlouvati, nežli jej k tomu pohnul, že nešel na pohřeb.

Po pohřbu se hosté rozešli, jen Sezima poručil kočímu, by zajel do Vidovle. Nemohl srdci svému žádosť odepříti, aby nepromluvil několik slov s Františkou, neštěstím sklíčenou. Přijel na Vidovli, šel přímo k setníkovi, kdež skutečně Františku nalezl. Nebylať ještě ani pláště odložila a seděla, s rukama v klín složenýma, u okna, poodpočívajíc u drahého svého strýčka. Pozdraviv přítomné šel Sezima přímo k Františce a nabízeje jí pravici svou, pravil hlasem sice pláčem přitlumeným, ale mužně jarým, jenž pronikl Františce ledví i kosti:

»Slečno! Bolesť, kterou s vámi zároveň cítím, nedopustila, abych dnes k vám nepřišel, abych nenabídl vám, když osiřela jste, sebe tělem i duší za ochranu a záštitu. Podávaje vám ruku, podávám vám celý život svůj. Přijímáte jej?«

»Přijímám,« odpověděla Františka pevně a vložila ochotně a srdečně ruku svou v ruku Sezimovu.

Setník, jenž podál stál, zakrucoval si kníry a slzel radostí. Sen jeho o Františce a Sezimovi stal se pravdou, stal se jasnou, neomylnou skutečností. Důvěra v lepší budoucnosť občerstvila a posilnila tři roztruchlená, ale jedním tlukem bijící srdce!

VIII.

Společenský mrav sám sebou přinášel, že Sezima první rok po smrti paní Strakové ani na Vidovli nepřišel. Po ten čas mluvil jen asi dvakráte, třikráte s Františkou, nezmiňuje se ani slovíčkem o lásce, jež bytosť obou dvou mladých lidí čím dále, tím více vyplňovala. Na Vidovli stala se jen ta změna, že hospodářství jindy vzorné vázlo; smrť manželky tak dojala měkkou povahu pana doktora, že nemohl se po celý rok vzpamatovati, že i hospodářství, druhdy tak milé, se mu znechutilo. Ovšem, dříve měl při všem společnici rozumnou, teď cítil se příliš osamělým a byl proto těžké mysli. Nebyl vůbec pan doktor stvořen k samostatnému, jen sebou samým určenému jednání, a i v ekonomii bývala mu druhdy rada choti vítána, ba za důležitých momentův i rozhodna. Postrádal všude choť svou a častěji zašel si na hřbitov lučanský a objímal rov své Františky kropě jej hojnými slzami. Farář Dubina ho kolikrát od rovu odtrhl a odvedl.

»Ožení-li se ještě?« tázával se farář.

Setník kroutíval hlavou a dokládával: »Čas jest ošidná maškara, milý faráři; kdo jí věří, může šeredně naběhnouti.«

»Jen srdce vaše neobloudí,« myslíval si farář, ale nechával si to při sobě.

Když rok uplynul a Straka se ze svého neštěstí zotavil, neradil setník Sezimovi, aby s žádostí svou o ruku Františčinu se vytasil, ano radil ještě k největší opatrnosti, dobře soudě, že Straka by jeho snoubení vlídně nepřijal. Františka byla ve věku, v němž na vdávání se nepospíchá, a jedno nebo dvě léta čekati, bylo po rozumu setníkově žádoucno. Opatrný setník měl také ještě tajný plán, za ten čas vyzpytovati, zdali láska Sezimova je skutečně schopna obětí pro Františku. Františka, jež zatím po matce ochotně se ujala hospodářství v domě a jejížto bolesť nebyla se ještě uložila, shodovala se v tom se setníkem, a Sezima musil konečně býti spokojen. Nenadáli se všichni tři obratu, jenž při věcech, jak se měly, velmi možný byl a štěstí našich mladých přátel zkázou ohroziti mohl. Zkušený v lidech farář netajil před setníkem, že Straka, zotaviv se, jinou společnici asi hledati bude, jež pak třeba větší vliv na vidovelské tvrzi míti bude, než doktor i setník dohromady. Setník to prozatím měl za nemožné, soudě tak z chování Strakova, jenž žádné chuti k novému ženění nejevil a posud ni slovem o něčem podobném ani nehlesnul.

Zatím přihodila se věc, jež zasluhuje podotknutí. Matinky okolních statkářů nenesly libě, že mladý Sezima jest ke krásné pleti tak zdrželiv. Mělať mnohá z nich několik dcer, a byla by nad tím oko zamhouřila, že Sezima seděl v žaláři, kdyby jen mladý Topolovský se některak přívětivěji byl choval. Nehledě k tomu, že byl politicky zkompromitován, byl Sezima dobrá partie, jež nebyla na zahozenou. Proto pozoro-

valy a stíhaly Sezimu ještě bedlivěji, než snad sama policie, v jejíž ochranu opatrná vláda jej odevzdala. Že přátelil se s farářem lučanským, nebylo žádnému divno, ale že častěji se scházel se setníkem Dřevnickým, neušlo jich pozornosti a zavdalo příčinu ke kombinaci pravděpodobné, že Sezima myslí na sličnou a bohatou slečnu Františku.

Jedna z těch paní přivedla jednou tu věc u přítomnosti Dra. Straky delikátně k řeči a ten dobromyslně odpověděl, že sestava taková nemá ani nejmenší podstaty, a doložil, že by se velice rozmýšlel, kdyby něco podobného v jeho domě se mělo přihoditi, aby dal svolení ke sňatku jediné dcery své s člověkem kompromitovaným, ano snad posud vysoké vládě a státnímu pořádku nebezpečným. Škodolibá duše se snadno našla, jež výrok ten Sezimovi donesla, jenž setníkovi se vším se svěřil. Setník, k němuž doktor vždy až posud byl důvěrný a sdílný, soudil, že choť Františčin v této záležitosti s ním se dá do řeči, a slíbil, že pak působiti bude ve prospěch Sezimův. Leč v tom se setník zmýlil; Straka ani slovem o té věci se nezmínil, buď snad že ji měl za příliš nepatrnou a pravdě nepodobnou, buď že sám měl něco zcela jiného v hlavě, což brzy vyšlo na bílý den.

Jednoho času odjel Straka do Prahy za nějakou peněžitou záležitostí a vrátil se všecek změněn po čtyřech dnech na Vidovli. Byl hovornější, vlídnější a veselejší, což neušlo ani setníkovi, ani Františce, ani faráři. Jen farář dohádal se pravého původu jeho změny.

»Myslím,« pravil k setníkovi, »že pan doktor nebyl nadarmo v Praze.«

»Jak to?« ptal se setník nepokojně.

»Snad si tam něco vyhledal,« vysvětloval farář; »snad nevěstu, pane setníku.«

Setník kroutil hlavou.

»Snad by mně aspoň něco napověděl,« dokládal nikoli bez pohnutí, neboť dával přese všecky pochybnosti přece faráři za pravdu.

»Čeká snad, až vám bude moci něco určitějšího pověděti,« odvětil farář.

A za několik neděl, k vánocům, vajíčko se proklubalo. Doktor Straka opět odjel do Prahy, předstíraje důležité záležitosti, a zdržel se tam neobyčejně dlouho. Asi v témdni psal do Vidovle, že povaha jeho vyřizování toho žádá, aby ještě asi týden v Praze pobyl. Jinak nepsal nic nového. Starosť, že snad něco jiného je příčinou jeho prodlévání v Praze, obestřela mysl všech našich přátel. Sezima, jenž tušil, že neopatrně jednal, povoliv žádosti setníkově, aby s vyjádřením svým čekal, vyslovil se nyní zřejmě, že jak se doktor domů vrátí, prosbu svou bez obalu mu přednese. I Františka i setník byli nyní s tím srozuměni, jen farář si myslil, že snad bude již trochu pozdě, ale neprozradil již k vůli Sezimovi svých myšlének. Starosť nebyla bezdůvodna; v Praze zatím se něco dělo, co pro průběh našeho vypravování mělo nejmocnější účinek.

Doktor Stehlík, právní přítel Strakův, muž to již starší a smýšlení starokonservativního, byl spříznén s radou u zemského soudu, jménem Fialou, starým to byrokratem zrna nejčistšího. Rada Fiala měl kapitály uložené v státních papírech, a ač byl veskrze loyalný, přece byl by se rád v čas těch papírů zbavil, poněvadž neměl k nim veliké důvěry. Svěřil se tím doktorovi Stehlíkovi, jenž ovšem v rozsáhlé své praksi měl dosti příležitosti, vyhledati mu zcela spolehlivé dlužníky. Krátce potom přijel Straka do Prahy s úmyslem převzíti peníze na Vidovli, aby tam založil nějaký ústav průmyslný, souvisící s ekonomií. Počítal, že tím zdvojnásobí užitek svého statku, čehož bylo také potřebí,

protože Bohuš chtěl do Italie, aby v umění svém se zdokonalil. Advokát, znaje dobře poměry Strakovy, smluvil se s ním brzo a uvedl jej do příbytku rady Fialy, kdež setkal se Straka poprvé též s nejstarší dcerou Fialovou, Kamillou. Když ji Straka spatřil, zarazil se; mělať Kamilla podobnosť s nebožkou jeho Františkou. Rada Fiala dal Strakovi určitý slib, ale vyžádal sobě lhůtu několika neděl, po kterou chtěl míti žádanou sumu pohromadě. Starý byrokrat nevěřil asi docela advokátovi a chtěl sám z knih o poměrech Strakových se přesvědčiti a nabyti jistoty, zdali jeho podnik lze dobře provésti. Straka nedělal před právním přítelem svým z toho tajnosť, že slečna Kamilla naň učinila dojem, k čemuž liška advokát suše odpověděl: »Slečna Kamilla má po matce několik tisíc; vy jste vdovec, můžete si je snadno bez dlužního upsání zaopatřiti.«

Doktor Straka proti tomu nic nenamítal a advokát mu nabídl, že, jestli mu po přání, by s radou a jeho dcerou promluvil. »Jsem tam již po mnohá léta znám jako doma,« doložil, »a myslím, že byste se svou žádostí o ruku slečny Kamilly zle nepochodil.«

Slovo dalo slovo, a než Straka poprvé z Prahy odjížděl, věděl již od rady samého, že by slečna Kamilla, která lepou postavou svou, jistou noblesou a mimo to podobností k nebožce Františce statkáři dobře se líbila, nebyla proň nedobytna. Odtud jeho změna, když přišel poprvé z Prahy na Vidovli.

Že setníkovi o tom se nezmínil, leží na snadě; věděltť, že je to novina pro setníka velmi choulostivá, a pak si myslil, že není ještě ruka v rukávě a že, dostane-li košem, bude lépe, nebude-li na Vidovli nikdo třetí o tom věděti. Možná, že kdyby byl setník něco podobného prohodil, že by se mu byl doktor Straka se vším svěřil; ale přílišná útlocitnosť setníkova tomu zabránila. Byla to již tak chyba, jakých v životě na tisíce se stane

a které mívají následky veliké. Osud si tak zamanul; nemělo Dřevnickému stáří v pokoji uplynouti, neměla láska Františčina ubírati se cestou rovnou a pohodlnou!

Zatím, než doktor Straka opět do Prahy přijel, rozhodi se tam jeho osud a zapletly se zároveň niti osudu našich přátel na Vidovli, v Lučanech i v Topolově.

Slečna Kamilla neměla věru příčiny zamítnouti žádosť staršího již, leč při všem ještě švarného vdovce. Bylo jí už dobrých třicet let, a naděje, uloviti mladého muže, rovnala se při její vypočítavé mysli skoro nicce. Bývala druhdy opravdu sličná, ba spanilá, ale věděla to a věděla také, že dostane několik tisíc věna, a byla proto nanejvýš vybíravá. Nejprve snilo se jí o hrabatech, pak o baronech, rozumí se, že rothšildovsky bohatých, pak o plukovnících a majorech se zlatými portami a řinčící šavlí anebo aspoň o důstojnících, majících přístup k nejvyššímu dvoru, kdež se již viděla, jak ji obklopují dvořané, kořící se významně její půvabnosti. Vzdělání její ji k tomu jaksi opravňovalo, vychování její též, neboť rodina její byla dle otce a matky již asi ve třetím pokolení úřednická, matka byla »von« a otec měl podle zásluh svých nejlepší naději státi se rytířem, ne-li více. Povážíme-li dále, že nejpěknější léta její padla v dobu Bachoviny, kde voják a byrokrat první byli činitelé v státě, nepodivíme se jí a nevezmeme za zlé mladé dívce. Co v pravdě láska jest, nikdy Kamilla nepocítila. Vzbudila sice v máji svých let pravou horoucí lásku v jednom mladém úředníku, ale toho zavrhla; »byl jí málo«. »Však Bůh vás, slečno, potrestá za zlé ke mně smýšlení,« vyčítal ubohý mladý muž, na vždy ji opouštěje. Ona se usmála, ale za několik let, když stárla, někdy si přece na ta slova vzpomněla, a to právem, neboť nápadník její rychle v hodnostech postupoval a vzal si ženu mladší než ona, bohatší a k tomu

z domu presidentova! Posléze byla slečna Kamilla nevrlá; trapný cit, že »zůstane na ocet«, anebo že nějaký plešatý byrokrat z milosrdenství se jí ujme, hryzl ji v srdci. Když se jí doktor Straka naskytl, nerozmýšlela se dlouho. Byl ovšem jen zámožným statkářem, ale měl aspoň hodnosť doktorskou; chyba byla jen, že nebyl úředníkem. Však i tu námitku překonala, neboť zobrazila si v duchu, že při rozvětvených spojeních rodiny její s všemohoucí byrokracií může býti ještě jednou doktor Straka nějaký protomedikus se zlatým límcem. Ale co při ní rozhodlo, bylo, že papá si toho sňatku přál, a že zpozorovala, že při povolné povaze doktorově ona bude paní na Vidovli. Proto, když po druhé doktor Straka k radovům přijel, dala si ruce od něho líbati a dala se později jako nevěsta od něho obejmouti. Dobrodušný doktor netušil, koho v nové vyvolence své objímá; chybil, velmi chybil, neporadiv se dříve se setníkem a farářem a s dcerou svou.

Za tepla poslal o tomto kroku svém obšírnou zprávu setníkovi. Byla plna medových nadějí a chvály o nové nevěstě a paní na Vidovli. Setník se trpce smál, Františka hořce plakala, Sezima bledl, farář se hluboce zadumal. Jaká rada?« Setník složil papír a pravil: »Co zemřela drahá Františka, tak jsem klesl v jeho lásce, že neuznal ani za dobré, se mnou se poraditi. Je přílišný dobrák a nedej, Bože, aby neupletl na sebe bič . . . Jak si uvaří, tak bude jísti. Ale aby tobě, Františko, a vám, Sezimo, také zle neuvařil, o to postarám se já, jako že jsem Dřevnický, setník od českých kanonýrův.«

Poslední slova pevné, ba hrdé pronesená, občerstvila duši milenců; sám farář probral se z traplivých dum.

Když se doktor Straka na Vidovli vrátil, vypadalo to na tvrzi jaksi cize; nedivil se tomu, poněvadž to očekával, a těšil se nadějí, že stav ten brzy se změní. Jen výčitek setníkových se obával, neboť cítil, jak ne-

slušně jednal, přehlédnuv ve své při nejvěrnějšího přítele svého domu. I omlouval se, že slečna Kamilla jest nebožce Františce tak podobna...

»I co do povahy?« namítal setník.

»Ó, jest jako dobrá hodina; až vás sezná, bude vás jistě ctíti a milovati jako nebožka.«

»Nikdo neumí tak milovati jako moje Františky,« podotkl úsečně setník. »Ostatně, já si ji neberu, béřete si ji vy.«

Po tom vytasil se setník se žádostí Sezimovou za ruku Františčinu. Odůvodnil ji široce vroucími slovy a ke konci dodal:

»Myslím již proto, že přivedete novou paní do domu, že by bylo lépe, abyste Františku provdal. Nedělá to dobře, je-li dospělá dcera v domě a žení-li se otec podruhé. Věřte mně, že to bude s prospěchem vám, bude-li Františka dříve z domu. Budoucnost vás přesvědčí.«

Straka stál před ním zaražen a nanejvýš překvapen. Naprosto setníkovi něco odepříti nemohl a svoliti k tomuto sňatku zase nemohl podle svého smýšlení. Sezima je hodný člověk, myslil si, ale člověk zkompromitovaný, vládě, státu nebezpečný; kdybych svolil, jednal bych proti své občanské cti, a kdybych i dceři a setníkovi tu oběť přinesl, nelze na to pomysliti, že by si mne Kamilla vzala. Rod její, vládě a nejvyššímu domu tak oddaný... ne, ne, zasnoubení to by bylo skvrnou mé rodiny a rada by mně Kamillu nikdy nedal.

Tak rozumoval Straka v duchu; ale k setníkovi pravil na chvíli pomlčev: »Jsem tak překvapen, strýčku, že nevím, co bych vám odpověděl, pomyslete si jen moje postavení! Popřejte mně času, abych rozmyslil tu důležitou věc; jen několik dní času.«

Za týden k setníkovi pravil: »Rozmyslil jsem si to na vše strany; prozatím je nutno, záležitost tu ne-

chati na odkladích. Nebo považte, kdybychom rozhodli a než moje nastávající přijde, Františku provdali, zdaž by to Kamilla nemusila pokládati za nedůvěru k sobě, že, než ona přijde do domu, odstraňujeme před ní Františku, jako bychom se báli, že jí bude macecha ubližovati? Jak ji znám, urazili bychom ji tak důtklivé, že by od sňatku upustila. Nerozhodněme se prozatím; nepotřebuji vás ujišťovati, že blaho Františčino jest blaho mé.«

»Váš důvod jest ovšem závažným pro vás,« odpověděl chladně setník, »ale co řekne tomu srdce vašeho dítěte?«

»Nuž, učiňme mezi sebou rozhodčím Františku,« namítal Straka; »já jsem jist, že i pro ni, právě že jest mé dítě, bude míti důvod můj váhu. Vždyť není zrušeno, co jen odkládáme.«

Setník se chtěl ještě brániti, ale doktor mu vyložil, že Kamilla je z úřednického rodu, Sezima že není občansky bezúhonný a vytknul kollisi, jež by z toho pro něho vyplynula, dokud není ženat. »Až budu ženat, vypadne sama sebou ta kollise; buďme trpělivi,« doložil.

Tato pravdomluvnosť Strakova uchlácholila poněkud setníka; dal se oblomiti, a osud Františky a Sezimy závisnul v nejisté dáli!

Ke konci masopustu po Novém roce slavil doktor Straka svatbu se slečnou Kamillou v Praze. Františka byla při ní, setník nebyl. Omluvil se, že není úplně zdráv, a cesta že proň daleka a nebezpečna. Ale za to poslal tam faráře za strážce Františce. I Sezima byl v ten čas v Praze, byl na zvědách stranu nové matky Františčiny. Vzdychal, kudy chodil a zatínal pěsti. Co se dověděl, dělalo mu těžké srdce. Při oddavkách byl v kostele za pilířem. Když noví manželé odcházeli od

oltáře ke dveřím, změřil si Kamillu od hlavy až k patě. »Budeš míti, sličná paní, se mnou co činiti a se setníkem, postavíš-li si svou hrdou úřednickou hlavu.«

Třetího dne po té přijeli všichni na Vidovli v průvodu pana rady Fialy, jenž tam čtrnácte dní svou dovolenou s dcerou a zetěm strávil. Čeleď v nejlepší parádě své uvítala mladou paní u vrat dvoru chvojí vykrášleného. Mladá paní kývala přívětivě hlavou díky, ale nepromluvila ani jednoho laskavého slova. Setník v ten den si schválně ulehl. Pes Nikterak nechtěl jíti ke vratům na uvítanou; ležel pod ložem setníkovým mruče si něco ze spaní.

IX.

Příchodem paní Kamilly obrátila se takřka na ruby tvrz vidovelská Nejen že dostala z venčí nový kabát, ale i v pokoji musila stará, oku tak domácně lahodná malba ustoupiti nové, moderní; nábytek po nebožce paní byl z valné části nahrazen novým, nádherným, jenž v několika fůrách z Prahy byl přivezen. Salon byl zřízen ve stylu salonů dvorních radův, elegantně, ale ne příliš vkusně; komnata nové milostpaní totalně se přeměnila v budoir plný půvabnosti, že i rigorosní dvorní dáma by chybičky v něm nenalezla. Dobré rytiny a kamenotisky sundány se stěn a zavěšeny barvotisky, z části i olejové obrazy ceny pochybné; jen dva obrazy, představující výjevy z římského pouličního života, zaslané darem od Bohuše nové matce, činily čestnou výminku. Paní Kamilla hrdě je okazovala svým návštěvám, tvrdíc, že syn její Bohuš bude druhým Kaulbachem. Znělo to velmi krásně z jejích úst, když pravila: »Jak vám známo, nachází se syn můj v Italii, u věčném svatém městě, aby se zdo-

konalil ve svém umění. To jsou jen počátky mistrovského jeho štětce, jenž dobude mu jisté slávy evropské.«

Byla vůbec hrdější na Bohuše, kterého neznala, než na dobrou Františku, jejížto pokladové ducha a srdce byli jí z dobré části španělskými vesnicemi.

Poměr mezi mladou paní a Františkou byl hned v prvním čase zcela pravidelný, nejevil však ze žádné strany srdečnosti. Františka nesla těžce, že otec tak brzy na matku zapomněl, a cítila se v srdci co nejbolestněji raněna tím, že otec k vůli druhé choti své odložil žádosť, kterou jménem Sezimovým setník mu přednesl. Dále soudila, že macecha jako dcera rodu úřednického sama se opře žádosti té, a že otec při povolné povaze své více na ni dá než na žádosť a cit vlastního svého dítěte. Jsouc si vědoma povinnosti své, kterou jí láska předpisovala, nestrachovala se bojů sebe krušnějších; ale že macecha příčinou těch bojův asi bude, to zajisté nemohlo srdce její k paní Kamille přichýliti. Vzdávala jí tudíž jen úctu a pozornosť, jak na nevlastní dceru, jež jest vzdělána, se sluší, a naopak paní Kamilla chovala se k ní zase tak, jak patří se na vzdělanou macechu. O lásce neb upřímnosti nebylo mezi nimi stopy.

Ale chladnější a napjatější poměr vládl mezi setníkem a novou paní. Této dotklo se především nelibě, že setník nepřijel na svatbu, a že, když do Vidovle přijížděla, jí ani na krok nepřišel v ústrety. Ovšem, omlouval jej Straka, že byl churav; ale tomu se Kamilla v duchu usmála dobře vědouc, co ve společenském životě znamenají nahodilé nemoci. Ke cti Straky budiž tu povědíno, že přes tu námitku znova do obrany setníka se pustil a jeho poctivé povahy tak rázně se zastal, že sama paní Kamilla se nad tím v duchu pozastavila.

»Nechme toho,« dodala poněkud pichlavě; »snad změním své mínění, až blíže pana setníka poznám.«

Rozmluva ta byla první, při níž Straka cítil, jakoby studená ruka na teplé srdce mu sáhla. Paní Kamilla tvořila si na svůj vrub rozumy, pravé i nepravé, stála při nich a nedala si jich vyvrátiti. Jak mnohem ženštější byla nebožka Františka! Mínění její nerozcházelo se vůbec s míněním jeho, a kde se různilo, tak laskavě jej dovedla přesvědčiti, že milerád přijal je za své. Straka si poprvé v novém svém stavu povážlivě povzdechl. Však nebylo to naposledy.

Paní Kamilla nepřijela sama na Vidovli. Doprovázeli ji tam po svatbě otec a jedna teta, stará to, celkem nudná paní, a panská Dóri, již u sebe pro vždy podržela. Teta odjela po několika nedělích. Rada Fiala nejel bez úmyslu s dcerou do Vidovle. Chytrá mladá paní dobře věděla, jak ho použiti, aby jí celá situace brzy byla jasna; a nahlížela, že jí jako dámě nelze mužské kruhy tak brzy proniknouti jako otci, muži to zkušenému a nadanému policejní bystrostí. Jakmile setník se zotavil a první svou visitu u paní Kamilly si odbyl, hleděl chytrý rada s ním se spřáteliti, aby ho pronikl a dceru svou o tom muži, jenž jí jaksi nepohodlným se zdál, důkladně zpravil. Přicházel častěji k setníkovi dolů a říkával: »Jsme oba staří; starý k starému nejlépe se hodí. S těmi mladými nahoře mnoho již pro mne není. Mladí manželé pro sebe jiného nevidí, a pro dobrou Františku jsem již také málo vábnou osobností.«

Úsměch jeho, jenž měl býti srdečný a věru uměle byl nalíčen, zdál se Dřevnickému přece jen potutelným, a proto se měl na pozoru a ústa opatrně držel na závirce. Ale nedal toho na sobě viděti, naopak poprvé snad za svého živobytí stavěl se jiným, nežli skutečně byl, z lásky k Františce. Však stálo ho to hodného na-

máhání a sebezapření, a kdykoli spatřil Dubinu, vždycky lehce studem se zardíval vzpomněv sobě na jezovitskou přetvářku.

Úsudek o setníkovi pronesl rada takto: »Buď jest to zcela jednoduchý muž, duchem slábnoucí stařec, anebo skrývá se jen přede mnou za vetchosť stáří.«

Paní Kamilla rozumně mu namítla: »Kdyby byl setník tak jednoduchým, jakým se vám býti zdá, nepožíval by tu rozhodné vážnosti a moci. Proto se asi přetvařuje a já budu dle toho své plachty říditi.«

Rada jsa byrokratem a při tom obstojným policejníkem, setníka tak snadno nepropustil. Choval se k němu velmi vlídně, ano přátelsky, prohlížel s pozorností, na pohled vzornou, jeho starožitné hodiny, dal si to a ono vysvětliti, a rozpřádal stále přes setníkův těžký sluch hovory. V těch zavadili ovšem i na faráře i na Sezimu.

»Sezima, Sezima,« mluvil k sobě v paměti své hledaje, když setník o statkáři topolovském vypravoval; »to jméno jest mně odněkud známo. Tuším, že z novin. Jaké jest jeho křestní jméno?«

»Jan,« řekl lhostejně setník.

»Jan, snad Jan Baptista! Není-li to Jan Sezima, jenž r. 1854 byl amnestován?«

»Jest,« odvětil setník.

»Hm,« zabručel rada v duchu a obrátil rychle hovor na jinou stránku, přemítaje zatím o tom, jak jest možno, že setník na pensi, jenž kromě toho měl zlatý kříž, může ve styku býti s člověkem amnestovaným. Neměl již o tom pochybnosti, že setník není tím, čím se staví, ale ponechal si prozatím každou poznámku pro sebe, stavě se setníkovi přítelem. Leč nepromeškal za tepla povážlivý ten moment dceři své pověděti.

Tak ocitl se poprvé Sezima na repertoiru myšlení paní Kamilly a neodstoupil již s něho, jak tomu dě-

jiny tvrze vidovelské, jichž ředitelkyní mladá paní státi se usilovala, později samy sebou chtěly.

Hovoříc ještě téhož dne večer s panem manželem, dotknula se příhodnou otáčkou Sezimy. Straka přišel tím jaksi do rozpaků. Jméno to připomnělo mu slib daný setníkovi, a tušil již, že přijde žádostí Sezimovou mezi dva ohně: na jedné straně mezi Františku a setníka, na druhé mezi Kamillu. Věděl již napřed, jak Kamilla souditi bude o Topolovském, a klonil se také sám dle smýšlení svého k jejímu náhledu; ale na boj s vlastním dítětem a se setníkem neměl dosti chuti a síly. Na čelo jeho položily se chmury; paní Kamilla to zpozorovala a mlčela prozatím z delikátnosti a opatrnosti a spokojila se pro dnešek bezbarevnými jeho výpověďmi. Ale mračna vystupovala na obzor lásky našich přátel, vystupovala z daleka, tajůplně, zvolna, a čekala na vítr, jenž by je popohnal. A ten brzy zahučel . . .

Uplynuly asi dva měsíce, zdánlivě pokojně. Rada dávno již odjel se setníkem nepořídiv, a paní Kamilla pomocí své panské, obstarožné to a zchytralé ženštiny, docela jí oddané, tak se upevnila na vládním křesle svém, že sám Straka stával se nepokojným. Nevyjevilo se mu, čeho očekával, voliv sobě paní Kamillu za nástupkyni Františčinu. Kromě toho byl i z jiné zhola praktické příčiny nevrlým. Asi polovice věna paní Kamilly padla na skvělou výbavu, druhá polovice nestačila k podniku, o kterém tak dlouho pomýšlel a kterého si přál provésti. K tomu se vydání pro dům více jak zdvojnásobila; umělať paní Kamilla žíti více nežli přiměřené stavu svému. Straka nechodíval tak vesele do polí jako za nebožky, zamýšlel se a povážlivě si oddychoval, když měl dvůr vidovelský za zády. Prozatím nevěděl si pomoci, to hnětlo ho a rmoutilo . . . a láska paní Kamilly věru nebyla taková, aby byla mu za starosti dostatečnou náhradou. Srdce paní Kamilly nehřálo,

oči její, ač neméně krásné než oči nebožky, netřpytily se sladkým citem, starostlivou duši občerstvujícím a povznášejícím; ruce její neuměly objímati podle taktu srdce!

V takové míře ducha zastal jej jednoho odpoledne setník na louce, kdež říkali »v olšinách«. Setník sám byl už netrpěliv, neboť domníval se, že byl by již čas, aby doktor sám se zmínil o záležitosti Františčině. Kromě toho pobádali jej milenci k novému zakročení a neméně i farář, jenž povahu paní Kamilly již jistou měrou pronikl. »Nejsem přítelem mnohých řečí,« vrazil setník plným proudem do vrat; »čím to, že nezmiňujete se mně o věci, jež týká se životního štěstí drahé naší Františky?«

Přímý způsob setníkův, jenž již delší čas jaksi v pozadí se držel, zarazil Straku.

»Nemyslete,« odpověděl po chvilce, »že jsem na tu věc zapomněl; ale změna, jaká se stala na Vidovli, zamýšlený můj podnik průmyslný a starosti o peníze — všecko to vedlo myšlénky mé na jiné pole. Také Františka se mně ani nezmínila o té věci, jež má osud její rozhodnouti.«

»Jsem jejím splnomocněncem,« namítl setník a točil si prudčeji kníry kolem prstu, »a nedivte se jí, příteli. Vy jste se svému dítěti poněkud odcizil, vyhledav jí sám o sobě novou matku, jež odměřeným a nesrdečným chováním si důvěry dobré Františky sotva získá.«

Tato poněkud drsná slova ranila Straku; bylť jako obyčejně povolné a nepevné povahy srdce měkkého, miloval vřele Františku a cítil, že setník jen čirou mluvil pravdu, proň ovšem hořkou. Místo trpké odpovědi, jak by snad jiný setníkovi na tu výčitku odpověděl, odvětil doktor v řeči zarážeje: »Bohužel, cítím to již déle, že

dítě mé není, jaké bývalo; ale člověk, milý strýče, nebývá vždy pánem okolností. Věci mé, Bůh ví jak, zcela jinak se obrátily, než jsem zamýšlel a nežli jsem očekával. Já to myslil dobře se svými dětmi, a Bůh ví, myslím posud, jen že v celé mé myšlení a snažení déře se nepřátelský živel, že mi jde tím hlava skoro kolem. V tom stavu osud Františčin rozhodovati skoro nemožno. Ó, chybí mně nebožka, milý strýče, chybí jako ptákovi pole a les . . .«

Setník rozuměl dobře doktorovi, třeba byl jen šetrně napověděl, třeba nevysvětlil a nedokončil. Zmínka o nebožce sáhla mu v srdce, litoval doktora, měl s ním útrpnosť, ale přes to neměl chuti opět s prázdnou odejíti. Znova, ale šetrněji hnal útokem na doktora, tento hájil se dle možnosti a posléze co nejopravdověji setníka žádal: »Jen času mně popřejte, strýče; několik neděl času. Vždyť nemáme už na Vidovli nic než ten domácí pokoj, ovšem zdánlivý jen, ale chcete mne i o ten připraviti? Snad v krátkém čase nastane změna, změna taková, že s dobrým svědomím podle hlasu srdce budeme moci tu otázku rozřešiti. Mějte všichni strpení k vůli mně; žádám vás za to.«

Co počíti? Měl vypověděti válku muži, jejž Františka druhdy milovala, jenž vinou vlastní trpěl, ale přece jen t r p ě l? Boj takový by byl v očích setníkových přece jen nemužný, a k tomu necítil se schopným. Povolil znova Strakovi a odešel opět s nepořízenou. Mrzut, nespokojen, ale pokliden na svědomí vracel se setník z olšin na Vidovli. Dole v chodbě setkal se s Františkou a pravil: »Dítě, buď trpělivo! Mluvil jsem právě s otcem, ale on prozatím se nemůže hnouti. Trpí více, než dává na jevo, paní Kamilla nenasázela mu růží do domu. Mně je ho líto, buď k němu laskava; ukážeme mu svou lásku, že umíme jinak milovati než ta úřednická hrdopyška z Prahy. Pak snad

půjde s námi. Zatím buď trpěliva; dokud dýšu, stojíš pod mou ochranou a s tebou Sezima.«

Slovy těmi posilněna zdvojnásobila Františka laskavosť svou a pozornosť k otci; on to zpozoroval a cítil tím více v srdci žehadlo lítosti. Co na plat, byl dobrák, nevěděl sobě cesty! A Vidovle zvolna zacházela, a štěstí a blaho Strakovo zacházelo s ní . . .

X.

Zima dodělávala, jaro však nepospíchalo. Byla povětrnosť, při které člověku ani v kočáře ven se nechce, a za které i v komnatě libě vyhřáté a nejpohodlněji zařízené kolem hlavy nudy a trudy poletují. Tak děje se u velikém městě, na to v samotě, jakouž Vidovle byla, z jejíchž oken viděti bylo jen rozsáhlý dvůr s veškerými prosaickými příslušnostmi, anebo zahradu a pole. Výhled do těchto zatáhla spousta mlhy a oblaků, z nichž líně sypaly se kotouče na polo sníh, na polo voda, lepíce se a splývajíce po tabulkách okenných. U okna ve své komnatě stála paní Kamilla a dívala se krásnýma očima svýma na línou hru poletujících kotoučů. Bylať přes těch několik a třicet let přece jen pěkná postava, v těch tmavočervených tibetových šatech vkusně ušitých, s tím koketně svinutým vrkočem hojných kaštanových vlasů, s tou úbělovou, jak by vysoustruhovanou rukou, jejíž dlouhé prsty na sklo poklepávaly. Rhytmus jejího klepotu prozrazoval volný chod myšlének, přidušených jakýmsi divným, posud ani neuvědomělým citem. Kam zabíhaly myšlénky té sličné, hrdopyšné hlavy? Toulaly se a stanuly se zalíbením u muže nám milého, toulaly se a stanuly u — Sezimy.

Děti vymýšlejí sobě hry někdy plné nesmyslu; srdce lidské není dětí lepší, vymýšlívá sobě hry ještě

nesmyslnější; neznáť a neuznává nesmyslu! I sličná paní Kamilla obírala se právě v duchu takovým nesmyslem, jenž však pro ni měl dobrý smysl.

Bylť Sezima od těch dob, co otec její poprvé o něm se zmínil, jako bývalý velezrádce a nynější amnestovanec jí podle jejích náhledů protiven, bylť osobou, jež nestála jí ani za myšlení. Tím byl, dokud ho neznala. Když přišel jí se představit, přijala jeho návštěvu jenom proto, že nechtěla býti nezdvořilou; když odešel, stál jí už aspoň za několik myšlének. Rozumí se, že Sezima naproti paní Kamille choval se odměřeně, v mezích dobrého tónu; chtělť nepřítelkyni své — neboť za tu ji pokládal — ukázati, že rozumný a vzdělaný muž ani u víceletém vězení nezdivočí a nezdrsní. Přídech ironie a satiry, jímž místy kořenil rozhovor svůj, nebyl toho rázu, aby získal její přízeň, a přece jaksi ji vábil, snad že projevoval ducha vytříbeného, jenž po okolí svém bystře se umí rozhlédati. Jiná ještě věc, kterou si neuměla podle svého vzdělání dobře vysvětliti, byla jí při Sezimovi novou. V každé větě hovoru jeho, ve způsobu jeho mluvení a u všem chování jeho jevila se jakási jadrná mužnosť, samostatnosť ve smýšlení, zkrátka v sobě ukončený charakter. Až do té chvíle nepoznala paní Kamilla ryzí, mužné povahy. Muži, s kterými v Praze setkávala se v kruzích úřednických a důstojnických, v nichž téměř výhradně se pohybovala, byli více méně loutky proti Sezimovi. Mladé úředníky a důstojníky oživovala jen ctižádosť, každý kořil se osobám, jež výše jeho stály, jen aby si nic nezkazil, aby získal je pro svou karriéru. Když přišlo k samostatnému hovoru, ukrýval každý chudobu ducha svého za fráse, jež, třeba byly květnaty, přece byly jen z knih a novin vypůjčeny a plany. Sezima nepoužil ani jedné běžné fráse, nepotřeboval jich. I později, když měla příležitosť u okolních statkářů se Sezimou se setkati, dotvrdila se ve svém

smýšlení o něm; nebylo ani lze jej přirovnati k mladým lidem, které v těch společnostech nalezla. Byliť to všední mladíci, mezi nimiž jí Sezima připadal jako sokol mezi vrabčíky. Ještě jiná věc přichýlila ji k Sezimovi. Znalť se výborně ve frančině, kterou ona velmi ráda mluvila, i ve francouzské literatuře, kterou zbožňovala. Ze všech statkářův a paní jejich nebylo nikoho, kdo by byl jen obstojně francouzsky pozdraviti uměl!

Straka nezmínil se posud choti své o tom, že setník ve jméně Sezimově u něho žádal za ruku Františky, ano neučinil posud ani podobné narážky, chtě si, pokud bylo lze, zachovati mír domácí. Ale proto nebyla záležitosť ta paní Kamille tajemstvím; panská Dóri, jež měla za povinnosť donášeti velitelce své všecko, co by ji některak zajímalo, slyšela o poměru mezi slečnou a Sezimou zvoniti, a přinesla ovšem zprávy, ale neúplné a temné. Padlo to v ten čas, když paní Kamilla více nežli slušno o Sezimovi přemýšlela.

Při zprávě té cítila v srdci svém uštknutí; přemáhajíc se vymlouvala panské své taký klep, ale uložila jí, aby dále velmi bedlivě pátrala. Před doktorem, Františkou i setníkem neprozradila se ani slovíčkem, ale tajně napjala zrak i sluch, prahnouc po vysvětlení záhadné té věci. Bystrá jinak paní klamala jaksi sama sebe; pravda, že co člověk nerad slyší, tomu nevěří, potvrzovala se také při ní. Františka byla ovšem půvabná dívka, ale v očích jejích tak jednoduchá a venkovsky vychovaná, že bez odporu duchaplný Sezima stěží mohl v ní nalézati zalibu. Že pravá ženskosť, která zdobila Františku, bývá neodolatelným magnetem i pro sebe duchaplnější muže, to paní Kamilla nedovedla si představiti; chybělať jí právě ta pravá ctnosť! A přece jí v srdci něco pravilo, že klep Dóřin není planý; ale hlas ten přehlušoval jiný, mocnější hlas, který pojednou rozhodněji v ní se ozývati počal. Řekněme to: paní Ka-

milla cítila se žárlivu na Františku, opovržený druhdy amnestovanec byl již tak blízký jejímu srdci, že by jiná paní na místě ní s hlubším mravním základem byla nad tím strnula. Poprvé v živobytí svém počala paní Kamilla milovati; nedivme se, že ztrácela obvyklou svou rozvahu, jen v tom jí politujme, že nebyla jí v duši vštípena ona vyšší mravnosť, jež jest základem šťastné společnosti, a již měla nyní nevyhnutelně potřebí, aby vyrvala ze srdce símě zrady nad vlastní osobností, nad mužem svým a nevlastní dcerou. Mravnosti té a síly z ní se řinoucí paní Kamille se nedostávalo, proto kolísala se a potácela, snad ku propasti, o níž neměla ani zdání. I dnes, ana stála u okna komnaty své, dívajíc se v nepohodu a poklepávajíc bílými prsty na sklo, toulaly se a stanuly myšlénky její u Sezimy.

Zaklepáno na dvéře; vstoupila panská Dóri.

»Co přinášíš?« tázal se nedbale pohled paní Kamilly.

»Mám určitější zprávy.«

V paní Kamille zarazil se dech; zbledla najednou a rozmrazilo ji. Bezděky svezla se v křeslo, jež v pravo při ní stálo, a upjavši zrak na koberec promlouvala: »Vypravuj, Dóri, vypravuj! Vše, co víš!«

Skutečně, Dóri měla určitější zprávy. Jsouc povahy slídivé vyslídila tak ledacos, co nebylo snadno vyslíditi. Věděla, kdy a jak Sezima se seznámil se setníkem, a soudila, ovšem klamně, že setník a farář byli toho původem, že topolovský pán obrátil oko své na slečnu. Setník že prostředkoval, a že kdyby nebožka milostpaní nebyla nemocna bývala a umřela, že by už dávno slečna a pan Sezima byli svoji, poněvadž pan setník byl pravá ruka nebožky milostpaní. Taktéž prý jest jisto, že milostpán doktor o tom ví, že setník s ním už mluvil, bezpochyby na zimu, když pracovalo se v olšinách, kde spolu dlouho a důtklivě rozprávěli, ale

že prý milostpán asi se ostýchá o tom promluviti, poněvadž asi ví, že by milostpaní nepřipustila, aby slečna vzala si pána, jenž seděl v kriminále.

Při posledních slovech polil ruměn zlosti líce paní Kamilly; ale přemohla se.

»Také jsem se dověděla od lučanské kuchařky, že hned, jak nebožku milostpaní dali do hrobu, pan Sezima jel do Vidovle k panu setníkovi, kdež právě byla slečinka. Snad šel ji potěšit a dal jí slib, že ji neopustí, nebo vypravoval něco takového panu faráři. Kuchařka to zaslechla. Včera přišlo psaní z Topolova panu setníkovi a v něm psaníčko slečně; dnes šel posel z Vidovle k panu Sezimovi. Šafářův Tonda šel s psaním; kdyby nebyl kluk tak prostořeký, byla bych snad psaní setníkovo milostpaní přinesla.«

Při posledním podotknutí zarděla se opět paní Kamilla, neměla však tolik síly, aby byla panskou za tu hanebnosť pokárala. Dóri se zamlčela čekajíc, že snad jí velitelka rozkáže, by chytře nějaké to psaní ulovila. Ke cti paní Kamilly budiž pověděno, že tak neučinila.

Napomenuvši panskou, aby dále slídila, propustila ji ledabylo a zůstala zamyšlena v křesle. V této chvíli již nepochybovala, že mezi Františkou a Sezimou vyvinul se poměr, citům jejího srdce přímo záhubný; že tyto city její jsou zradny, na to hrubě nepomýšlela. Také jí nepadlo na mysl, že není oprávněna kaziti štěstí lásky lidem, již pro život se shledali a jí v ničem neublížili. Divoký cit záští a nenávisti proti Františce ovládl její myšlení, žárlivosť jej rozdmychovala, obličej její vzal na se výraz nepěkný, výraz zloby a nenávisti. Hlavu složila v pravici a levicí trhala na stužce, na níž visel medailon s podobiznou Strakovou. Vyskočivši přistoupila k oknu a klepala rychle a prudce na sklo, jako by radu nějakou vyklepati chtěla.

»Co činiti?« tázala se sama sebe. »Snad tomu není tak, snad... Ne, ne, srdce mně praví, že jest tomu tak, jak Dóri vypravovala. Mohla bych jejich poměr zkaziti; jsem matka její a paní ve svém domě. Straka je dobrý slaboch, jejž si otočím okolo prstu, on se ostýchá přede mnou, on se bojí. Sezima je amnestovanec a já dcera váženého rodu úřednického; on byl revolucionářem, a rod můj je nejloválnější. Mám zbraň, silnou zbraň v ruce; když já chci, ke sňatku to nepřijde, ty tichá, potměšilá panenko! Ale co Sezima...«

Tu zastavil se proud rozjímání paní Kamilly; vrazil na skálu, odrazil se.

»Sezima je pevný,« rozumovala; »miluje-li opravdu, neupustí od ní. Jak, kdybych odstranila jej na čas? Jen psaníčko otci mému a on by jej v Praze zapletl s policií a s vládou, že tak brzy by z nich se nevypletl! Vždyť je beztoho pod policejní dohlídkou!«

Na štěstí nebyla paní Kamilla tak spustlá, aby sama nebyla se zachvěla před tímto ďábelským nápadem; pak byl jí Sezima již tak drahý, že nebyla s to, aby takovou hanebnosť na něm vykonala, byť sebe více byla proti němu popuzena!

»Co učiniti?« tázala se znova sama sebe. »Jistotu, pravdu musím věděti! Cesta je jednoduchá; promluvím se Strakou! Ale kdyby mé tajné úmysly tušil; on mne, hlupák, náruživě miluje, tu třeba opatrnosti. Na konec sám podle všeho s nimi spojen, ten potměšilec! Setník, setník, ten hluchý Dřevnický, drží otěže vlády v ruce. Však se ho zbavíme přese všecku jeho rodinnou tradici! A Františka? Ano, ano, při té hrozí mně nejmenší nebezpečenství! Je prostoduché děvče! Z ní domakám se pravdy a jistoty, a pak již uvidím, co i jak jednati!«

Paní Kamilla se vzchopila, přisedla k pianu a udeřila děsivý akkord. Dvéře za jejími zády se otevřely a

Františka vstoupila, nesouc maceše své psaní od jejího otce z Prahy. Jak ji paní Kamilla spatřila, zasmála se v duchu, a jak by se nezasmála, vždyť náhoda sama hned při počátku nastrkovala jí příznivě ruku.

Rozlomila pečeť a čtla list. Vlastně jej nečtla, ale utvořila si, hledíc na papír, v rychlosti plán, jak Františky ve svůj prospěch hned využitkuje.

Františka chtěla odejíti, ale paní Kamilla ji vyzvala, aby trochu pobyla a pohovořila. Oč maceše jde, netušilo srdce Františčino.

XI.

Chytře a úskočně přivedla paní po oklikách řeč na Sezimu. Františka se zarděla. Macecha měla jistotu, že Sezimu miluje. Jsouc u výhodě proti dívce překvapením zaražené, provedla důsledně svou, a to způsobem, jenž by byl herečce dělal česť. Byla přívětiva, laskava a ukázala se v takovém světle, že dobré děvče ji v duchu odprošovalo, že tak nevlídně o ni smýšlela, a nevědouc ani sama jak, stala se důvěrnější, než bylo radno. Soudilať, že otec se maceše zmínil o žádosti Sezimově, a jen přirozené ostýchavosti musí se přičísti, že přímo paní Kamilly se na to neptala a že se netázala, co ona soudí. Myslilať ostatně, že macecha není nakloněna novému tomu svazku, a srdéčko její, dlouhým čekáním a nejistotou zkormoucené, povztýčila nová, jasnější naděje. Paní Kamilla dobře cítila, že nějak se musí vysloviti o věci té, vyslovila se také, ale tak diplomaticky, že by byla Františka, kdyby byla v tom okamžení bývala méně nadějí svou zaujata, neodešla tak spokojena od macechy, jak se skutečně stalo.

Františka nezameškala setníkovi vše pověděti, o čem s paní Kamillou mluvila. Starý setník kroutil povážlivě

kníry, neboť, ač Kamilla až posud zdvořile se k němu chovala a v ničem ještě proti němu nevystoupila, měl přece dobrou příčinu jí nevěřiti.

»Obávám se,« pravil, »aby neměla tajný plán za lubem, nebo tak odměřený člověk nebývá pro nic za nic přívětivým. Kdo ví, zdali otec tvůj o Sezimovi s ní mluvil! Snad něco zaslechla zvoniti, snad ta její panská s tím špičatým nosem jí něco donesla, snad chtěla jen z tebe vyzpytovati, jak se věc má. Tys nezkušená a lehkověrná, milá Františko; možná, že ta liška na tvou nezkušenosť spoléhala. Ostatně první krok je učiněn a jsem tomu rád, ať již věc se tak nebo jinak obrátí! Promluvím s otcem tvým a pak se Sezimou. Byl by snad nyní už čas, aby Topolovský sám přišel.«

Františce zdálo se, že dobrý setník příliš černým sklem na paní Kamillu hledí. Ale nechtěla mu odporovati, jsouc dobře přesvědčena, že on jest první její záštitou. Poslední zmínka setníkova o Sezimovi velmi libě se jí zamlouvala.

»Ó, kéž by Sezima sám přišel a jednal,« vzdychla si a upřela zrak svůj vroucně na setníka. »Je-li otec tak nerozhodný, jest největší čas, aby Sezima sám vystoupil.«

»Jsi, dítě, málo zkušeno,« odvětil setník; »vám, mladým hlavám jde všecko snadno a rychle, a proto ledacos pokazíte, co by rozmyslně prováděno se podařilo. Hned odpoledne si pozvu sem faráře; znáť on ženské pletichy více než já, starý kanonýr; pak budeme jednati.«

Ač i odpoledne se chumelilo a cesta téměř neschudna byla, přišel přece Dubina k setníkovi na Vidovli. Hovořili a radili se oba přátelé až téměř do večera. I farář, když setník mu všecko vypověděl, vrtěl hlavou.

»Skoro bych se domýšlel,« pravil šňupec v prstech potěžkávaje, »že mladá paní nám za zády něco kuje, co

nás znamenitě překvapí. Vůbec já nyní Vidovli nechápu! Kromě vás, setníku, jest zde vše jiné, řekl bych tak pomateno, že se z toho nevyznávám. Vše sestřeďuje se kolem paní, vše závisí na ní a vychází z ní. A přece není zřejma v ničem ta síla, kterou ona všecko do své moci vtáhla. S chytrou a opatrnou ženou jest pro muže boj těžký; proti pletichám zřídka zvítězí zřejmosť a přímosť; jen liška obloudí lišku. Pane setníku, nezbývá nám, chceme-li Františku a Sezimu uchrániti, než opět pleticha.«

»Jděte mně k šípku s takovými jezovitskými nápady,« durdil se setník; »byli by v tom všichni černí a rohatí, abychom paní Kamillou se dali mistrovati! Jasné a zřejmé s ní promluvím, a postaví-li si svou kadeřavou hlavu, zjevně jí vypovím boj. Mne už to bez toho mrzí, že jsem od vás načichl tím kněžourstvím! Nic mi nejde pořádně od ruky od těch dob, co nejednám přímo, co pro samé ohledy zřejmě neprovádím to, co na srdci mám a na vůli. A pak je tu ještě doktor. U všech všudy, vždyť byl prve manželem nebožky Františky, kterou vždy miloval...«

»Pan doktor je nyní především manželem paní Kamilly, na to neračte zapomenouti!«

»Pah,« odvětil setník, »nemáme dostatečné příčiny se domýšleti, že vyhynula v něm samostatnosť a všecka mužná síla; jsou snad na čas utlumeny, ale přivedeme-li jej do živého, vybuchnou v něm. To by v tom byli všichni černí!«

»Černí v tom nejsou, pane setníku,« namítl farář, »ale je v tom mladá, spanilá a chytrá paní, a to váží více než legie černých i s Luciperem. A paní ta jest vládychtivá, energická a nedotknutelná, a to váží ještě více, setníku. S doktorem nepořídíte zhola nic, za to vám ručím; vězíť až po uši v pavučinách, kterými jej

opletla, a ruce a nohy má svázány růžovými houžvemi. Z pavučin těch se nevytrhne, buďte jist.«

Setník se zamyslil.

»Nejzavilejší suk pro nás jest,« pokračoval po chvíli, »že doktor není osobou spolehlivou. Ale za sketu jej nepokládám. Jsem přesvědčen, milý faráři, že posuzuje paní Kamillu rovněž tak dobře, jako prohledáte naši nesnadnou situaci. Ale raďte, pro Bůh, co nám činiti jest; mně se všecko hatí tak neobvyklým způsobem, že rád bych seznal, co vy soudíte a radíte.«

»Jak mně Sezima vypravoval,« odpověděl farář bera čerstvý šňupec, »nebyl dojem, jejž učinil na paní, nepřízniv. Není divu, vzdělanost jeho jest nevšední a osobnost jeho vzbuzuje sympatii u každého, kdo nedívá se na svět brejlemi předsudků. Ale jak se domýšlím a my všichni dohromady, není paní Kamilla prázdna předsudkův úřednických. A přece zdálo se mně, že Sezimovi spíše nakloněna jest, než aby se jí nechutil.«

»Při ní je všecko jen tak na oko,« prohodil setník.

»Ne, ne,« odporoval farář; »měl jsem u Černých příležitosť ji pozorovati, jak napjatě naslouchala slovům Sezimovým, jak tak někdy, když toho nezpozoroval, téměř vroucně naň pozírala, ba zdálo se mně, jakoby za některých okamžikův oko její bylo na rtech Sezimových viselo . . . Pane setníku, nemívám zvykem z mouky hned koláče péci, ale něco ozývá se ve mně, že nejen předsudky rodové a vychování její škodí Sezimově lásce, ale něco jiného . . .«

Setník pro samé podivení oka se rtů farářových nespustil.

»Žárlivosť,« doložil farář.

Setník vyskočil a učiniv několik prudkých kročejů po pokoji stanul a kroutil si oběma rukama šedivé kníry, div že jich neutrhl.

»Láry fáry, faráři; nemožno, vždyť paní Kamilla jest žena doktorova!« horlil starý poctivec.

»Ale jest volně vychována a nenalezla asi na Vidovli, čeho nalézti se domnívala,« odvětil klidně Dubina.

»A cit povinnosti, svaté povinnosti . . .«

»Nebude při ní příliš silný,« dokončil farář.

»Ne, ne,« namítal setník, »pak by Vidovle hrozila se obrátiti v Babylon!«

»Z něhož zachrániti musíme Františku,« odvětil pevně farář.

»To musíme,« zvolal setník, »a kdyby to stálo život můj; vždyť ona jedinou mou nadějí, jedinou mou radostí, ona jest život mého života. Ať již máte pravdu nebo nemáte, s doktorem musím vážné slovo promluviti. On musí nyní Františku za Sezimu provdati, aby dům svůj před nectí zachránil, mne pak nikdo neuvidí na Vidovli, kde válím se již pomalu v samém trní!«

»Neradil bych k tomu. Doktor jest sláb!« namítl farář.

»Aby do vás! Kudy povede pak cestička z této spletenice?«

»Rovným směrem sotva, spíše oklikami a zatáčkami,« odpověděl farář. »Situace musí se vytříbiti, paní Kamilla musí být přinucena ukázati zřejmě svou barvu, na doktorovi nám prozatím nezáleží. Nechť Sezima uchází se dále o její přízeň, nechť upevní se v ní a vzbudí třeba vášeň, ač jestli vůbec vášně schopna! Pak ať žádá ji určitě za svolení, ať doloží, že na ní vše závisí, a málo jen na panu doktorovi. Podle všeho milostpaní určitě nesvolí a vytáčkami sebe hladšími nedá se Sezima odbyti, pak vystoupíme společně a budeme ve výhodě, nebo budeme ji pro její náklonnosť k Sezimovi míti za rukou. Pak teprve řekněte zcela určitě doktorovi, to a to děje se za vašimi zády, jest tu periculum in mora a jediná spása leží v tom ihned

Františku za Sezimu provdati, ovšem proti vůli milostpaní; jinak je veta po vaší cti, a bezectným se přece nechcete státi. A jste-li tak sláb, že věda o všem česť domu svého chcete dáti poskvrniti, pak musím já Františku, to svaté, matkou mně přikázané dědictví, z domu vašeho vytrhnouti. Zkuste, máte-li sílu proti mně pole zdvihnouti.«

Farář domluvil; setník přemýšlel a po chvíli teprve promlouval:

»Vaše rada, milý faráři, jeví člověka prohnaného, jenž, aby došlapal se účelu, nevybírá si příliš svědomitě pěšinky. Nelze upříti, že prostředek váš by mohl vésti k cíli; ale znaje Sezimu, pochybuji, že by se propůjčil, nebyl by mužem, jemuž bych dal do rukou osudy své Františky. A pak zapomínáte, že by Sezima takto protiviti se musil doktorovi i Františce!«

»Pletichy překonají jen pletichy, pane setníku,« odvětil farář nikterak nezaražen. »I já jsem jist, že by nepropůjčil se k nim Sezima, kdyby věděl, co zamýšlíme. Ale kdyby byl jen bezděčným nástrojem v rukou našich, kdyby doktor a slečna v pravý čas zvěděli, že byl nalíčenou hříčkou pro choutky srdce Kamillina?«

»Hm, hm, každá žíla se ve mně vzpouzí proti vašim spletkám a přece vidím, že, jdu-li po svém, nemohu nikterak dostati se ku předu. Jest mně, jakoby zlý duch se věšel na mé ruce, co strojím se vykonati poslední dílo svého života. A zlý ten duch vypadá skoro tak jako paní Kamilla. Měl jsem v čas v doktora působiti, aby aspoň tak se nebyl oženil! Teď smutně honím bycha.«

Tak hovořil setník a hluboký povzdech vyvinul se mu z prsou. Po té pokračoval: »Při všem cítím, že déle otáleti nemohu. Vaše rada mi duši sžírá a přece lepší nevím. Cítím, že duch můj sestárnul, že váš je mladší,

pružnější, bystřejší; jste upřímný přítel naší Františce a nechcete jinému než já, ale ta cesta! Nuže, zítra dopoledne zajedu si k vám, a rozhodne se.«

Tím skončila se porada našich přátel. Venku již večerní soumrak rozvalil se po krajině, když farář domů odcházel. Kráčeje topolovým stromořadím k Lučanům, byl rovněž tak zamyšlen jako setník, jenž sedě ve staré své lenošce vypouštěl husté kotouče dýmu z dlouhé dýmky, jíž kdysi přímo z Turecka darem obdržel. Hledal při staré přítelkyni své dnes útěchu, jak činíval vůbec v důležitých dobách svého života. Ale dnes útěcha nepřicházela, dnes byla jen kotoučem dýmu, jenž rozplýval se ke stropu v holé nic.

Téhož dne a večera byla na Vidovli ještě jedna osoba velmi nepokojná a těžce zamyšlená. Byla to paní Kamilla. Dóri jí donesla, že farář byl po celé odpoledne u setníka. Proč přišel v tom nečase? Radili se nepřátelé její o ní? Proč by i ona o nich se neradila? Pah, mohou býti jisti, myslila si její hlava v dlani odpočívající, že Sezima Františku nedostane. Bylo by škoda toho muže pro prostoduchou venkovanku, bylo by škoda citu, jenž rozhříval její srdce tak jemně a teple, že jako kouzlem odtrhoval ji od skutečnosti, že vyluzoval v ní sny do budoucnosti, protkané vonnými růžemi lásky. Jak nepříjemně studeně se jí dotklo, když vstoupil Straka, odbyv si dole svou práci, k ní do komnaty. Věru, ten člověk začínal jí býti protivným . . .

XII.

Povážlivý muž se radí a posléze uradí; ale od úrady k činu nejezdívá se parostrojem. Jinak se ženou. Dlouhé radění nesrovnává se s pohyblivostí a pružností mysli; nápad, jejž rozmarně diktuje cit a vášeň, jest jí

přístojnější a milejší, a běží-li o cestu od choutky k provedení, nehledí se tak přísně na trní a kamení. Rozehraná mysl ženská dovede hopkovati a skákati přes překážky ... Porouchají-li se někdy nohy, což na tom? Ale i mužové, povážlivě jdoucí, neucházejí pohromám na své cestě ke skutkům!

U paní Kamilly dal se ohlásiti pan Sezima. Měl sice jen nějaké řízení s panem doktorem, ale nemohl přese srdce přenésti a neučiniti poklonu milostivé paní. Tak se to ovšem pěkně poslouchalo z jeho řeči, ale pravá příčina byl návod setníkův, aby ucházel se usilovně o přízeň paní Kamilly, by Františku brzy mohl uvésti do pokojů domu topolovského. Že by setník a farář měli nějaké zvláštní vedlejší úmysly při radě té, to přímé povaze Sezimově ani nepřipadlo. Byl tomu rád, že častěji bude své drahé na blízku a že může sám jednati. Paní Kamilla byla mu více nežli lhostejna, byla mu s jisté stránky i odporna, ač jistou míru půvabnosti jí upříti nemohl.

Zdvořile, s jasnou a vlídnou tváří vstoupil Sezima do salonu a políbil dvorně ruku paní, jež se při tom zachvěla. Jiný bystrý mladík na místě Sezimově byl by si toho povšiml, ale Sezima byl nepozorným; což sešlo mu na tom, zachvěje-li se ruka paní Kamilly, když dotknou se jí jeho ústa, je-li teplá neb dokonce ohnivá, anebo studená jako mramor! Dvorně usadil se naproti ní.

Paní Kamilla měla dobrý společenský takt a uměla spřádati a rozpřádati hovor hravě jako dítě. Uměla tak jindy, dnes však nebyla k tomu disponována; čtenář domyslí se proč. Sezima ukázal, seč sám jest, a rozvinul o své ujmě rozhovor, jenž drahnou chvíli splýval mezi břehy každodenního života, pak odbočil v obor moderní francouzské literatury, až posléze postanul při momentech pro průběh našeho vypravování důležitějších.

Paní Kamilla nadhodila chytře Sezimovi otázku, z hovoru ovšem vyplývající, avšak pro postavení její důležitou, co soudí o tom, jak novověcí francouzští spisovatelé stav manželský pojímají a ve spisech svých zpodobují.

Sezima nemaje ani zdání o tom, co podnětem bylo k otázce, otevřeně se vyslovil, že novějším Francouzům jde především o to, aby ze stavu manželského co možná nejvíce poetického obsahu vytěžili, ale že při tom pro poetický účel zapomínají na jediný pravý význam manželství, který zavírá se v čiré, zdravé mravnosti. »Jen takto stává se manželství zdravým základem společenského, spořádaného a utěšeného života,« doložil Sezima, »a poskytuje i takto věru nevýbornou látku poetickému tvoření.«

Paní Kamilla nebyla patrně s odpovědí spokojena a jala se bystře vyvraceti aspoň v jednotlivostech náhled Sezimův. Vedla si při tom jaksi nad slušnosť vroucně, a každý jiný muž byl by v duchu nad tím se pozastavil; ale Sezima přijímal jen ledabylo její myšlénky a pouštěl se s ní do opravdového boje. Věc ta přiměla posléze paní Kamillu k tomuto jinak oprávněnému pikantnímu výroku: »Zdá se dle všeho, milý pane Sezimo, že jste vše už zrale promyslil a rozvážil, a že nejste asi ke krásné pleti tak necitelný, jakým se sousedům zdáte. Kdo ví, nevězí-li již v srdci vašem šíp vystřelený ze spanilých očí, kdo ví, netiskla-li již vaše ruka měkkou ručku a nemluvila-li takto na žádosť vašeho srdce!«

Slova ta promluvila paní Kamilla napolo žertovně, ale při tom tak výrazně, že lehký ruměnec tváře Sezimovy polil. Neušlo to paní Kamille. Sezima se zarazil, neboť obrat hovoru jej překvapil. Zavřelo to v něm a rozmysl jej na okamžení opustil. Což kdyby kul železo, dokud horké, kdyby v tom okamžení poprosil paní Ka-

millu o přízeň; snad rychleji, než se nadál, dospěl by k metě, dávno tak vřele želané! Nemyslil sice docela se vysloviti, ale chtěl svou žádosť opravdově napověděti. Příležitosť nemohla býti vhodnější, byla svůdná. Na místě odpovědi chopil se vroucně bělostné ruky paní Kamilly a vtisknuv na ni vřelé políbení, podržel ji trochu déle ve svých rukou, než bylo záhodno a slušno. Paní Kamillu projel mráz i oheň, prsa se jí zdvihala a třesoucí se ruka její prudce stiskla ruku Sezimovu. To měl Sezima za důkaz její přízně a pravil vroucně ruku její nepustiv:

»Uhodla jste na polo, milostivá paní! Ó, kéž bych měl jen trochu jistoty, že chováte přízeň k mé nepatrné osobě, pak byl bych na tom státi se člověkem nejšťastnějším.«

Kamilla k němu přiklonila hlavu skoro tak blízko, že cítil její horký, nepravidelný dech, a rozumějíc slovům jeho ve svém smyslu pravila zajíkavě: »Což musím vás, milý Sezimo, teprve o své přízni ujišťovati?«

Sezima se povztyčil a zrak jeho setkal se s rozplývajícím zrakem jejím. Jediný ten pohled jej zarazil. Rázem porozuměl paní Kamille a cítil, že nalézá se v situaci, ze které, kdyby rázem se nevytrhl, zradu by páchal na své lásce. Vyskočil, jakoby uštknut, a přejel si pravicí čelo. Paní Kamilla neodvrátila od něho oka. Neporozuměla hned mladému muži, ale po chvíli mu porozuměla, musila porozuměti. Srdce sevřelo jí sklamání a snad i hanba vlastní. Zbledla jako stěna, těkala očima po saloně a nebyla pro okamžik s to, aby jen slovo ze sebe vypravila.

Teprve po chvilce urvala se stísněným jejím ňadrům slova: »Vy milujete Františku!?«

Sezima přišel docela k sobě; mužná hrdosť a síla rázem se v duši jeho rozproudila. Položiv pravici na

srdce, pravil pevně a hrdě: »Miluju ji tak, jak jen pravý muž milovati může ženu, již vybral sobě za družku života; miluju ji, že hotov jsem dáti pro svou lásku vše, co mám, česť i život svůj; miluju ji, že každý sebe krušnější boj pro ni duši mé jest sladkým. Pro ni ničeho se nebojím, ani vaší nenávisti!«

Paní Kamilla strnula podivením, zlostí i hanbou, podivením, že Sezima jest muž v tak vznešeném světle, že i ona mu úcty upříti nemohla; zlostí, že takový muž jejím srdcem opovrhuje, a hanbou, že před milencem dcery své, omámena vášní, tak se pokořila.

»Uvidíme,« vypravila ze sebe sevřevši křečovitě obě postranní podpory křesla, na němž seděla, prsty svými; »uvidíme, kdo s koho bude!«

Ve slově tom bylo obsaženo vyzvání pro Sezimu. Vzav klobouk pravil: »Zdvihám rukavici, kterou jste mně hodila, milostivá paní; cítím, že od tohoto okamžení jsme rozhodní nepřátelé. Leč buďte ujištěna, že nejsem nešlechetný nepřítel a že ukryju před světem vaši slabosť!«

Po té odešel pevně a jistě z komnaty Kamilliny.

Asi čtvrť hodiny po odchodu Sezimově seděla paní Kamilla téměř bezduchá ve křeslu svém. Tím, že Sezima, odcházeje, připomenul jí slabosť, tak byla uchvácena, že myšlénky jí šly na různo.

»Ten hrdý amnestovanec!« zvolala citem pomsty zohyzděná, že jedva bylo ji poznati; »pocítí, jak se mstí uražená žena. Zapomněl, že jest amnestován a že Františka je dcera má, že já jsem paní na Vidovli a že dovedu paní býti!«

Sezima šel přímo k setníkovi a řekl: »O přízeň paní Kamilly nemohu se ucházeti, jest mi to naprosto nemožno; po příčině nepátrejte. Ve třech dnech určitě

promluvím s panem doktorem. Vlastní svou záležitosť vezmu do vlastních rukou!«

Setník mu nic nenamítal. Teprve když Sezima odešel, bručel do knírů, po pokoji popocházeje: »Farář měl přece jenom pravdu! Paní Kamilla snad docela svou hříšnou choutku nezatajila, a Sezima jest šlechetnější než já, který jsem mu radil... Pah, to pochází z toho, když načichne člověk našinec kněžourstvím! Nyní nastane patalie dříve, nežli se domníval farář. Mám tolik chutí do vás, paní Kamillo! Bil jsem se už s leckým, proč bych se nebil ještě s ženskou zástěrou, když jde o Františku a o mého Sezimu!«

Po tom šel k obědu do jídelny. Paní Kamilla se nedostavila, byla poněkud churava; měla prý nervosu.

Setník se v duchu usmíval a chutnalo mu dnes; doktor předpisoval v duchu prášky.

XIII.

Dějová pružina naší pověsti, tak drahný čas ráznou vůlí paní Kamilly násilně u svinutí svém sevřená, počala se najednou popudem nové síly, z téhož pramene se řinoucí, roztáčeti. Síla ta byla cit pomsty, jenž platil Sezimovi, Františce, setníkovi a celé Vidovli. Pružina se hnula, a události nové, jedna o překot na druhou, tlačily se do světla jako listy v pupeni stísněné.

Paní Kamilla neměla potřebí jako setník Dřevnický a lučanský jeho přítel myšlénky dlouho obraceti a odvažovati, jí nebylo zle o prostředek; potřebovala jen sáhnouti do zásoby svých nápadův.

Asi dvě hodiny po odchodu Sezimově, sotva hlava trochu ochladla a bušení srdce se uložilo, sedla si ke psacímu stolku, nad nímž stálo na podstavci alabastrové

poprsí pěvce »Božské komedie«. Soška ta bývala druhdy paní Kamille velmi milá, připomínalať jí tahy Danteových tváří poněkud tahy Sezimovy; dnes se odvrátila s ošklivostí, když okem o sošku zavadila, a možná, že by ji byla rozbila, kdyby počítavou mysl nebylo napadlo, že umělecká ta práce jest jeden z nejvzácnějších kusů jejího vlastnictví. Odstranila ji prozatím na odlehlé místo, připravila si papír a péro a dala se do psaní, k čemuž skoro plné dvě hodiny spotřebovala. Dopis obsahoval čtyři velmi těsně drobným písmem psané stránky, a nadpis svědčil paní Oplotné, »vdově po velezasloužilém c. k. účetním radovi« v Praze. Poněvadž dle práva spisovatelského nic nám nemůže brániti, abychom přes rameno paní Kamilly do péra, krásnou rukou vedeného, se dívati nemohli, přistupme směle a čtěme.

Po úvodu psala paní Kamilla:

»Padám tenkráte, ctěná a drahá přítelkyně, bez slušného opovězení do rozkošného salonku Vašeho útlého srdce, dobře vědouc, že budete mne míti omluvenu, až odhalím oponu s pohnutky, jež tenkráte mne k Vám vede. Chci býti stručna, jak sluší se na upřímnosť. Provdavši se před rokem za doktora Straku. statkáře vidovelského, stala jsem se matkou dvou jeho dětí již dospělých. Že nechci jim býti jen nevlastní matkou, pochopíte, tuším. Polovičatosť mně protivna, a povinnosť, již přijala jsem na bedra svá, jest svatým pro mne úkolem.«

Při posledních dvou větách usmívala se paní Kamilla, že musila se v proudu svých myšlének zastaviti. Pak psala dále:

»Starší, Bohuš, mešká v Římě, aby zdokonalil se v malířském umění, jemuž se oddal dle hlasu svého srdce. Můj posavadní vliv naň v tom jen může záležeti, že v dopisech jej pobádám, aby věren zůstal úloze své

a prováděl ji úsilím a pilností. Mladší, dcera Fanny, jest doma, prospívá po mém boku velmi zdárně a slibuje, že vedením mým stane se nevěstou comme il faut. Starostlivé srdce mé vede o ni usilovnou péči, aby budoucnosť její byla šťastna. Dívka jest povolného srdce, a jest zjev půvabný. Těžce na to vzpomínám, že budu se od ní musiti odloučiti, neboť okolní mladí statkáři vrhají již po ní okem plným významu; vždyť jest to nevěsta vnadná, a což uvážení hodno, i bohatá. Jmění její po matce jest značné. Než abych upřímně se vyznala, já tu v celém okolí nenalézám poněkud jí přiměřené partie a cením si to, že srdce její jest svobodno jako oblak nebeský.«

Opět se paní Kamilla posměšně usmála, než psala dále :

»Ač jen velmi těžko s dobrou Fanny se rozloučím, přece doléhá na mne starosť, ba povinnosť vyhledati jí ženicha, který by jí hoden byl a jenž by poskytoval úplnou garancii, že dovede ji oblažiti. To jest pohnutka, jež mně dnes péro do ruky vložila, jež přivádí mne k Vám, velectěná přítelkyně. Vím, že dvakrát a třikrát již se Vám podařilo založiti štěstí a blaho mladých lidí; vím, že v tom máte tak výtečný takt, že přičinění Vaše bylo by mně neskonale milo. Naději se do Vaší lásky, že neoslyšíte prosbu mou a že podáte mně laskavou svou ruku k dílu, jež předpisuje mně mateřská má povinnosť. Také jsem jista, že dovolíte, abych vypsala, jakého ženicha si přeji, jsemť přesvědčena, že asi stejné se mnou máte gusto. Dle mého náhledu hodil by se pro ni nejlépe mladý úředník z dobrého rodu, jenž vyniká loválním smýšlením, těší se přízni představených a má, pokud možná, dobré příbuzné a přátele, již by mu byli nápomocni při postupování, zkrátka, jenž má otevřenou karriéru. Nepochybuji, že několik takových kandidátů znáte, ano, že snad některým záleží mnoho

na Vaší přízni, o niž ochotně se ucházejí; nebude asi těžko mezi nimi voliti nejlepšího, neboť máte vědomosti, kterých Vám někdy závidí i pan policejní ředitel v Praze. Drahá přítelkyně, věčně bude Vám i Fanny naše povděčna, naleznete-li ženicha toho rázu, jak jsem Vám vypsala. Ještě jedna věc důležita. Jest tu statkář, jenž opravdově oči své k Fanny obrací; ona však ho posud nemiluje, ba nejeví k němu ani náklonnosti; ale mohlo by se přece státi, co by nebylo příjemno záměrům mým. Proto, drahá a ctěná přítelkyně, jest potřebí rychlého a opatrného jednání, a budu proto velice nedočkavě očekávati Váš brzký odpis. Kdybyste měla pořádného ženicha, nastrojíme věc takto: Odešlu Fanny, jež potřebí má přijíti trochu z venkovské samoty, do hlavního města k Vám na několik neděl. Fanny nebude o záměru našem věděti, neboť vím, že Vy úplně postačíte nakloniti srdce její k vyvolenému ženichu. Ona jest sice útlé stvoření, ale zkušená a útlocitná matrona, jakou jste Vy, dovede dle toho s ní zacházeti a dojde zajisté žádoucího výsledku. Račte mně napsati dvě psaní, jedno stran našeho záměru, a druhé stran pozvání, jež bych pokojně mohla dáti čísti muži svému i dceři. Ostatní již si tu sama zařídím.«

Po té následoval ještě odstavec o šatech, o poměrech paní »vroucně milované« tety a podobných pro nás již nepatrných věcech.

Zapečetivši dopis ten odložila jej paní Kamilla stranou, vzala nový papír a dala se do psaní nového druhého listu, nadepsaného otci do Prahy. Dopis ten jednal o Sezimovi, a byl druhou důležitou nití z osnovy, kterou paní vidovelská pevnou rukou právě zaplétala.

»Píšu dnes v tak důležité záležitosti, že zajisté, drahý otče, jí největší pozornosť věnuješ. Běží o to odvrátiti ode mne a tudíž i od Tebe a rodiny naší pohromu, jež by pro nás všecky mohla míti smutné ná-

sledky. Zkrátka řečeno: amnestovaný r. 1854 topolovský statkář, Jan Sezima, zamiloval si už před časem, snad návodem Dřevnického a faráře Dubiny, naši Fanny, a co horší jest, i ona přichýlila k němu srdce tak, že jest se obávati nejhoršího pro nás. Teprve dnes nabyla jsem jistoty o tom a píšu Ti hned. — Opomíjím vyličovati následky, jež ze sňatku toho by vyplynuly našemu rodu, snad po sta let od hlavy jeho až k nejnižšímu členu z vysoké přízně nejjasnějšího rodu se těšícímu. Jsouc zdárná dcera Tvá, nemohu nikterak připustiti, aby sebe menší skvrna padla na naši loyálnosť, tu první naši od jakživa ctnosť, a i Ty zajisté se přičiníš, abych s výsledkem pracovala. Nežádám prozatím nic, než abys vlivem svým, jak ve zvyku máš, opatrně a bez hluku v kruzích povždy Tobě přístupných působil k tomu, aby Sezima právě v nejbližších dnech měl s úřady a policií trochu práce, aby stal se neškodným pro kroky, které k zachránění naší cti právě musím podnikati. Jak to vyvedeš, jest Tvou věcí; já z úcty k Tobě nikterak se ve Tvé přičinění míchati nechci a nehodlám, odpovím však bez odkladu na každou Tvou poptávku. Uzavřela jsem, dceru za několik neděl poslati k radové Oplotné, proč, poví Ti Oplotná, ale kontroluj přece jednání tetino a dej mi o tom svůj úsudek. Čekám od Tebe dvé psaní pod jednou obálkou; v prvním piš stranu Sezimy, ve druhém, že bys rád mne neb aspoň Fanny viděl; zmiň se, žes mluvil s Oplotnou a tak dále. Odporu se strany doktorovy se nelze obávati; dáť on mnou tak se říditi, jak za dobré uznám. Se setníkem bude hůře; jsem však mladá, nejsem prostoducha, mám energii, i naději se, že s ním budu hotova. O Vidovli neměj strachu, ale v Praze buď vydatnou podporou.«

Když na druhý tento list paní Kamilla svou pečeť přitiskla, třásla se jí bělostná ruka. Složivši pak obě ruce na stole zamyslila se. Či byla sobě vědoma, jaké

hanebnosti se dopouští, odesýlajíc dopis ten? Možná, ale v této chvíli neměla tolik svědomí a odvahy, aby dopis ten zničila. Cit pomsty tak ji ovládl, že hrubě nerozmýšlela se o prostředcích.

Téhož dne odešly oba dopisy.

Tím však neskončila se činnosť paní Kamilly pro tento den; mělať v úmyslu nepoložiti se dříve, dokud nevykoná ještě jeden další krok. Večer, přetvařujíc se, jakoby zdraví její se průběhem dne bylo zotavilo, přišla ke společné večeři, nebyla sice hovorna, ale více než jindy přívětiva, hlavně k panu manželu.

Za chvíli po večeři odešla do své komnaty, kamž ji asi po hodince, pobaviv se s Františkou a setníkem, pan doktor následoval. Oko paní Kamilly podivně se zajiskřilo, když choť přestupoval práh její komnaty; pan doktor si toho nevšiml, spíše utkvěl starostlivý jeho zrak radostně na úsměvu, jímž jej choť hned po té vítala. Paní Kamilla měla dnes zvláště dobře volenou toilettu, a jaksi zmalátněle jsouc rozložena v křesle vypadala v záři lampové vskutku půvabně. Sladký cit rozehřál srdce doktorovo, když pohlížel na vnadnou paní. Paní Kamilla ještě vnadněji se pousmála; vědělať, že okouzluje muže svého.

»Jako na zavolanou přicházíš, milý muži,« jala se lahodně a koketně do něho mluviti; »ráda bych porozprávěla s tebou o důležité záležitosti.«

Pan doktor přistoupil k jejímu křeslu, sklonil se k ní a vzav ji za bílou bradu a v čelo ji vroucně políbiv tázal se starostlivě: »Nebude-li ti, dušinko, vážný hovor na obtíž?«

»Nebude, milý doktore. Churavosť byla nepatrna a přešla. Přisedni, milý, a trpělivě mne vyslechni!«

Doktor přitáhnuv jiné křeslo těsně k paní Kamille vzal ji za ruku a pohrávaje s jejími prsty pravil: »Poslouchám, třeba celou noc.«

»Jde tu o věc pro náš dům nad míru důležitou, o lásku totiž mezi Sezimou a Františkou,« počínala paní Kamilla.

Straka se zarazil.

»Možná, že tě tato moje zmínka překvapuje, doktore, leč co naplat, jest čas, abychom tu záležitosť co nejzraleji uvážili,« rozhovořovala se paní Kamilla. »Především mně pověz otevřeně, co o tom víš. Vypravuj dopodrobna, jsem hotova všecko vyslechnouti a uvážiti.«

Čemu se doktor dlouho vyhýbal pro nestatečnosť svou, s tím musil nyní na světlo. Řeč se mu z počátku ztěžka nacházela, ale postupmo se rozhovořil, že nezamlčel nic podstatnějšího. Když byl hotov, dala naň paní Kamilla zdánlivě beze vší podjatosti otázku: »A co tomu ty říkáš?«

I v té odpovědi byl doktor upřímný; projevil bez obalu, že žádosť Sezimova mu není po mysli, a že pro česť rodiny by byl raději ani o ní neslyšel. Bývalý revolucionář jako manžel jeho jediné dcery že nemůže mu býti nikterak po chuti.

I tuto jeho odpověď vyslyšela paní Kamilla na oko pokojně, jen tím, že stiskla choti svému ruku, dala souhlas svůj na jevo. Nepatrná ta okolnosť přivedla doktora, jenž nebyl zvyklý přílišným laskavostem choti své, poněkud do rozpakův.

»A proč jsi zjevně neodřekl hned tehdáž setníkovi? Nebyla by pak záležitosť ta stala se pro nás palčivou,« namítala paní Kamilla.

Doktor byl by rád osobnosti setníkovy se nedotýkal, viděl však, že to nyní nemožná věc.

»Nemožno mně bylo,« odpověděl po chvilce, »setníka, jenž takové úcty a váhy v domě našem požívá, jen tak zhola odbyti.«

»Poměr setníka v našem domě jest poněkud nepravidelným,« namítala paní Kamilla ještě horlivěji; »ty jej ovšem pokládáš za jistý a nedotknutelný, já však vidím v něm jen romantiku, jež vine se kol osobnosti toho starého vojína. Ale romantika jest jen romantikou, a skutečné osudy naší rodiny ovládati a říditi nemůže a nesmí. Neupírám, že přítomnosť jeho na Vidovli jest jaksi oprávněna, tolik však práva mu přisouditi nemůžeš, aby bez nás, o své ujmě, rozhodoval snad o ruce naší dcery.«

»Jdeš trochu daleko, milé dítě; setník nečiní, co o něm se domníváš!«

»Ale činil by, kdyby záleželo jen na tobě, milý muži,« odvětila určitě paní Kamilla. »Tys příliš dobrého srdce a povolný, a proto musím já do věci se vložiti, aby neuvázla skvrna na domě našem. Vím, že smýšlíš loyálně, víš, z jakého já jsem rodu, víš, jaké úcty otec můj a příbuzenstvo naše požívá v širších kruzích. Zvoliv mne za choť svou, vzal jsi na se povinnosť, respektovati náš rod při všem svém jednání. Já podle zásady nemohu svoliti, aby Františka stala se paní Sezimovou, a ty zajisté jako můj muž také svoliti nemůžeš. Mohu tě ujistiti, že pro Fanny najde se snadno lepší a nám přiměřenější partie; setníkovi i Sezimovi musí se co nejdříve určitě odřeknouti. Velezrádce, třeba byl amnestován, u nás aspoň růže trhati nemůže! Doufám, že sdílíš se úplně se mnou o mé náhledy.«

Paní Kamilla se zamlčela a zpytovala kradmo, jak její řeč působí. Doktor seděl se sklopenýma očima vedle ní a mlčel. Paní Kamila pokračovala:

»Tys otec a hlava, setník jen přítel domu. Stařec mívá romantické vrtochy. Věř, že účasť jeho v záležitosti Sezimově jest také takový vrtoch. Ať si párá se se svými hodinami, ať chytá myšky nebo dělá třísky; my v tom nepoložíme mu stébla do cesty; ale pakli

sáhne do nejdůležitějších našich práv, ukážeme mu, které jsou meze jeho na Vidovli. Myslím, že souhlasíš se mnou? Ostatně, kdyby tobě bylo těžko pro rodinnou tradici rozhodně setníkovi se opříti, beru ráda odpovědnosť na sebe. Odkaž jej na mne. Já budu věděti, co činiti, a nepřipustím na žádný způsob, aby zneuctěna byla rodina, k níž mám česť náležeti. Tím uspoříš si všelikých nepříjemností.«

Doktor pořáde mlčel. Mlčením tím zadal si vše. Jen nejasně vzpomněl si na chybu, které se dopouštěl; domácí mír, přízeň paní Kamilly a úchrana jeho osoby před setníkem vážily u něho více. Ale tím vytříbil se i běh událostí; zde paní Kamilla, tam setník, stalo se od toho okamžiku heslem na Vidovli. Na tom, kdo silnější, závisel osud dvou srdcí.

»A co hodláš?« tázal se doktor téměř malomyslně.

»Radová Oplotná už dávno mně psala,« odvětila paní Kamilla rozhodným hlasem, v němž naznačeno bylo její panství; »pošleme tam dceru za několik dní, neboť čekám právě na dopis Oplotné. Tam bude dobře uchráněna před útoky Sezimovými a dotíravostí setníkovou, tam i zapomene na Topolovského, ač chová-li k němu jaký vroucí cit. U Oplotné nalezne nejlepší školu; zkušená ta matrona dovede, kdyby toho třeba bylo, hlavu blouznivé dívky napraviti.«

»A což kdyby Sezima sám přišel?« tázal se dále doktor.

»Odkaž jej na mne,« řekla paní Kamilla a usmála se v duchu.

»A kdyby setník na mne dorážel?«

»Odkaž jej na mne!«

Dále se doktor neptal, nebylo třeba. Povstav z křesla popošel něco po komnatě. I paní Kamilla vstala a zavěsila se mu s lahodnou koketností na šíji. Doktor vzal

ji kolem pasu a přivinul ji k prsům a zlíbal v chvatu mladickém ty krásné oči, ta špulící se ústa, to hladké, bílé čelo i ty plné kadeře kaštanových vlasů, jež je lahodně stínily.

»Jsi spokojen, muži?« šeptala paní Kamilla při jeho rtech.

»Jsem,« odpověděl pan manžel, blaženým pocitem lásky se prochvívaje, a znova dal se v celování. Ubohý, politování hodný dobrák! Nevěděl, netušil, že v lepé Kamille zmiji k prsům svým vine!

Bývá již tomu tak! Život bývá někdy ošidná maškara.

XIV.

Hned druhého dne dopoledne měla paní Kamilla příležitosť s Františkou o Praze promluviti. Dovedla svou věc tak pěkně vylíčiti, že Františka hned při prvním hovoru napolo se s tou myšlénkou spřátelila. Radovou Oplotnou vylíčila jí za ideál gardedámy, slíbila, že sama s Františkou pojede a asi deset dní, jak jí pan manžel dovolí, s ní tam se zdrží, a slíbila vůbec chytrým způsobem hory a doly, jež čekají na ni v domě Oplotné

»Pozoruji,« dodala, »že v posledním čase nevypadáš tak svěží jako jindy; přílišná tvá záliba pro kuchyni a hospodářství jest tím asi vinna. V Praze se zotavíš na duchu a těle, a občerstvivši se s novou chutí se doma ujmeš milého svého zaměstnání. Nynější nevlídné počasí prožiješ v Praze, a až pokvetou růže, vrátíš se opět domů k nám. Oplotná, ač posud tebe hrubě nezná, podle mých dopisů tě téměř zbožňuje, a já a otec věru nemůžeme jí tebe déle odepříti.«

Když Františka tu novinu setníkovi pověděla, zakrucoval mrzut kníry a prohodil: »Patrně by tě ráda

trochu z Vidovle dostala, aby si mohla činiti, co čemu baží. Myslíš snad, že zapomeneš na Sezimu?«

»Počítá-li tak, velmi se klame,« odvětila Fantiška; »ostatně vystoupí Sezima již se svou žádostí, a [illegible] se musí rozhodnouti.«

»Uvidíme, uvidíme,« odpověděl Dřevnický; »buď jen opatrna, já čiji v [illegible] nezdaru počinku.«

Den potom, tedy třetího dne, přišel Sezima na Vidovli, aby určitě promluvil se Střevou.

Pan doktor jej vlídně a zdvořile přijal, vyslechl stejným způsobem žádost jeho, kterouž přítel otce své milé Františky mužně a vážně přednesl. Odpověď dal tuto: »Nepotřebuji podotýkati, milý pane [illegible], že žádost vaši pokládám za čest domu mému prokázanou i k setníkovi Dřevnickému, když mu ji [illegible] jménem vaším přednesl, rovněž tak jsem vyjádřil. Proto jest mi opravdu líto, že nic rozhodného v té věci vám pověděti nemohu. Obraťte se k [illegible], já pro svou osobu vzdal jsem se všeho vlivu na tuto záležitost a svěřil ji úplně své choti. Co ona ustanoví, to já ochotně a rád podepíši. Jak přejete, račte se obrátiti k mé choti.«

Sezima vyskočil s pohovky. Cítil se, jakoby někdo dýkou srdce mu proklál! Co měl učiniti! Měl odejíti bez pořízení? K tomu neměl již chuti a trpělivosti. Měl zaslepenému doktorovi odhaliti duši jeho ženy v celé nahotě, aby cítil, komu svěřil osud jediné své dcery? To by byl učinil, kdyby nebyl z přílišné šlechetnosti Kamille přislíbil, že zakryje před světem její slabost. Sezima byl muž; byť i padnouti měl, slova svého by nebyl rušil, i kdyby o jeho štěstí běželo.

»Prosím vás, pane doktore, při památce [illegible] Františky nade vše milované, takto mne od sebe nepropouštějte,« pravil Sezima pohnutě. »Já tolik již vytrpěl,

odsuzujte mne k mukám stokrát horším, než jsou muka v žaláři!«

»Ale můj Bože,« omlouval se doktor, »vždyť vás nijak neodsuzuji! Promluvte s chotí mou, jí odevzdal jsem všecko právo.«

»Neodevzdává,« pravil karavě Sezima, »pravý otec ... nad rukou a srdcem jediné své dcery choutkám ... mešiným.«

Slova ta tala doktora do živého; nebyl s to, aby hned byl mladému muži odpověděl.

Sezima pokračoval trpčeji: »Úklady vaší milostpaní nesmějí dojíti vítězství, neboť pak by zřejmě v prach byl ... pravý lidský cit, pak by pro choutky rozmarné ... ženštiny bylo ztroskotáno blaho mé, a mohu ... jistotou říci, i jediné dcery vaší, slečny Františky!«

Doktor jen jen zahořel nevolí. Hlasem, hněvem se ... odvětil: »Pane Sezimo, vy si dovolujete úsudky o mé choti, jež jsou přímo urážlivy . . .«

»Jsou pravdivy, pane doktore, a nikoliv urážlivy. ... že v tom okamžení holou pravdu vám nesmím ...viti, váže mne dobrovolně daný slib; ale časem ...esvědčíte, že jsem o milostpaní mírně, velmi mírně ...il praviv, že jest jen ješitna a rozmarna.«

»Za těch okolností,« namítal drsně doktor, »nejsem ... míře, abych dále s vámi, pane, hovor rozpřádal.«

I postoupil a sahal po klobouku. Sezima mu zastoupil cestu.

»Pane doktore, tak nesmíme se rozejíti; snad byl ... poněkud prudkým a drsným, ale jsem mlád a jde ... o veškeré mé blaho, to račte uvážiti. Jen jedno ... učiňte vděk, nekladťe osud můj a Františky do rukou milostpaní!«

»Bych i chtěl na horkokrevná slova vaše zapomenouti,« odpověděl doktor, »neodstoupím od svého úmyslu. ...ážejte se u mé choti. Toť poslední mé slovo.«

Sezima ustoupil a poklonil se, Straka odešel. Nenavštíviv ani setníka odjel zavržený ženich přímo do Topolova. Teprve třetího dne vylíčil písemně výstup svůj se Strakou setníkovi a tím Františce. Setník se rozpálil hněvem a ubohé šedivé kníry nepocítily snad nikdy tak prsty jeho jako tento den. Ačkoli mu Sezima nic neprozradil, byl přece v duchu přesvědčen, že paní Kamilla jen vášní svou mohla Sezimu tak prudce odpuditi. Na setníkovi hrála každá žilka, a nevole tak v něm vzplanula, že hořel jen touhou, ztrestati paní záletnou a úskočnou. Prudce po pokoji popocházev hovořil setník hlasitě sám sebou: »Ten doktor, nešťastný doktor! On není dobrák, on jest hlupák! Tisíc dvacetiliberek do takového muže, jenž strojiti si dává v domě svém peleš a hubu drží a ještě hloupou hlavou ke všemu kývá! Pah, kdyby nebylo Františky a Sezimy, v okamžení bych spakoval svých pět švestek!«

Po chvíli hovořil dále: »Kdybych odešel, nebyl bych mnohem lepší než doktor! Nevytrnu-li já Vidovli z bahna a kalu, zabředne v něm a Františka utone. Ještě jsem setník Dřevnický od českých kanonýrův a nepřipustím, aby kdo o tom pochyboval! Byl jsem příliš podajný a bláhový; byl jsem, ale nejsem a nebudu! Já strhnu s té ženy ochrannou škrabošku a odkryjí její tahy! Já povalím ji do prachu, že proklínati bude svůj příchod na Vidovli. A nyní za tepla do díla.«

Setník svlékl kabát, vměstnal se dosti pracně ve svou parádní uniformu, vzal nové rukavičky a opásal se šavlí. Shrbené stářím tělo se vzpřímilo a tvář jeho vlídná vzala na se ráz tvrdý a přísný. Postoupil, odkašlal si a chtěl přímo svou návštěvu u paní Kamilly si odbyti. Když vzal za kliku u dveří pokoje svého, klepáno na ně. Farářův posel přinášel psaní. Setník chtěl psaní do kapsy strčiti, ale na štěstí nebo neštěstí spatřil, že v levém rohu obálky stálo podškrtnuté slovo: Důležito. Odkázal

posla k čekání a rozlomil pečeť. Zbledl a čta třásl se hněvem. V psaní stálo, že někdo dobrého a ubohého Sezimu v Praze očernil, že dnes ráno konána u něho policejní prohlídka a že Sezima vyzván k úřadu, aby odpovídal na něco, o čem neví a co bezpochyby naň bylo udáno.

»Groš proti stovce vsadím,« psal farář, »že vězí v tom jistá paní a ctihodný její pan otec, t. č. rada v Praze! To hadí, lidomorné plémě . . . Ostatně bylo při tom také asi dobrotivě vzpomenuto mne a snad i vás, pane setníku. Mně je hej, ale Vašnosť . . . Těším se, že nebojíte se perníkového kordu a že dovedete dobyti sobě satisfakce.«

Zpráva tato setníka tak ohromila, že stál jako zkamenělý, ale potom rozlil se hněv po útrobách jeho tou měrou, že by nebyl ani váhal poskvrniti svou poctivou šavli krví paní Kamilly, kdyby byla stála před ním. Odlehčil si tak zaklením a zařinčel šavlí, že posel farářův od něho utekl. Starosť o Sezimu tak jej ovládla, že zapomněl na zamýšlenou chůzi k paní Kamille a že jedva se převlékl rychlým krokem ubíral se do Lučan. Teprve večer, už téměř za tmy se vrátil. Pravda bylo, co mu farář psal. Sezima byl na druhý den pozván k odpovídání. Co mohlo amnestovanci z toho vzejíti? O sebe neměl setník ani štipec strachu; vládla v těch časích vedle perníkového kordu ještě mocněji vojenská šavle, a setník měl své přátele se zlatými límci! »Však mně, paní Kamillo, neujdeš; zítra se spolu spořádáme!« tak zvolav položil unavené tělo své na lože. Ale sen a spánek nešly tenkráte k loži jeho; teprve k ránu těžce usnul a mučil se příšernými sny.

Bylo hodně pozdě, když se probudil. Mates již netrpělivě klepal na dvéře.

»Vstup už ke všem kozlům a nezlob mne svým boucháním,« zahřměl setník s lože svého.

Mates přinesl s ranním pozdravem svým zvláštní pro dnešek novinu: přijel prý pan okresní představený na náštěvu na Vidovli a bude prý tu obědvati.

Setník vyskočil rovnýma nohama s postele. Okresní představený nadarmo nepřijel, bystrý nos farářův dostal pravý vítr. To ještě scházelo. Stroje se mumlal před sebe: »Však my budeme přece hotovi s paní Kamillou i s celou její asistencí!«

O poledni přišel pan okresní představený, po jedné straně kordisko a po druhé doktora Straku, k setníkovi na visitu. Pan okresní mluvil velmi pronikavě a namáhavě, což opét setníka dopálilo; viděl, že okresní respektuje jeho špatný sluch. Ze zdvořilosti nebyl sice nevlídný k příchozímu, ale nebyl také úslužný k němu, naopak dvakrát třikrát dával říkati otázky, nežli na ně odpověděl. Myslil si: »Chlapisko, jen hodně křič, ať si vykřičíš plíce.« Po návštěvě šel s obéma pány do jídelny.

Pan okresní představený miloval dobrý oběd a hovor po něm při vonném havannah. Vedl také větším dílem slovo sám a rozplýval se ve dvornostech k paní Kamille a Františce; setník se jen pohrdlivě usmíval, čekaje na příležitosť, aby si mohl zatrumfovati. Příležitosť se naskytla.

Pan okresní přivedl řeč na obtížný svůj úřad, vykládal obšírně a nikoliv bez hrdého sebevědomí, jakou důležitou pružinou svědomitý úředník ve státním ústrojí jest a zvláště v nynějším čase, jehoz půdu tak hanebné rozryli demagogičtí krtkové r. 1848, jejichž plémě kletbou stížené nikdy nespí, nýbrž i za našich dnů na budově státní hlodá a vrtá. »Kdo není v rejdy jejich zasvěcen,« pokračoval u vděčném svém sermonu, »nevěřil by, jak daleko nekalé jich řemeslo sahá, jak do všech oborů společnosti vniká přese všechen bystrý dohled vysoké vlády, jež při šlechetných zámyslech svých věříc v polepšení jich nejen šetří, ale chyby jich zapomíná.«

Při tom rozhovořil se o amnestiích, a hned po té o amnestovancích, jak neváží si dobrodiní milostivou vládou udělených, jak kují pikle a intriky, jak snaží se ve ctihodných stavech, v kněžstvu i vojanstvu, nabyti půdy pro neblahé záměry své, a podobně.

Setník seděl při těch slovech naproti panu okresnímu jako na jehlách; věděl dobře, koho myslí, mluvě o amnestovaných a přívržencích jejich v kněžstvu a vojanstvu; cítil, jak naráží na Sezimu, faráře a na něj, ale mlčel posud a vystřelil jen takový blesk hněvu do brejlí pana okresního, že tento bezděky své zelenavé oči sklopil a se zarazil. Ale aby řeč svou nezapomněl, jal se znova vykládati, jak důležitý a obtížný jest úřad, jaké množství zpráv se sběhne v jeho bureau, jak i v noci někdy nemívá pokoje, jaká odpovědnosť k státu na jeho bedrách spočívá a podobně.

Setníkovi niť trpělivosti vyšla; odloživ doutník pravil: »Všecko na světě, milý pane, má svou práci a ji a žije z ní. Švec spravuje boty, lékař porouchané hnáty, kněz svědomí, úředník potrhanou loyálnosť národů a voják uraženou česť vladařův a národů. Při rozdělování práce urval přece politický úředník ten nejlepší díl spravedlivým bohům. On sedí pěkně v suše a teple, čte z povinnosti své úřední noviny, kouří doutník k tomu a škrábe na erární papír erárním pérem a inkoustem z erární hlavy své zprávy, které diurnista pěkně opisuje. Někdy ovšem přijde ve své přílišné starostlivosti o stát do nepříjemností; nekvetou však růže po celý rok a starostlivosť jeho nezůstane u vyšších míst nepovšimnuta.«

Pan okresní zamžoural povážlivě očima, stáhl ústa ke kyselému úsměvu a pravil: »Věru, nebyl bych řekl, že pan setník jest tak vtipný protivník politických úředníkův!«

»Nejsem, pane, protivníkem ničeho, což oprávněno jest a nepřekročuje vykázané meze své činnosti,« řekl

důrazně setník; »ale jinak jsem nejen vtipným, než i statečným a důrazným protivníkem. Jsem voják a trávil jsem v nehodách a svízelích dlouhý a nejlepší věk svého života. Více jak desetkráte nastavil jsem život za císaře a říši a každou minutu byl jsem hotov život v oběť dáti, a kdyby někdo se odvážil pokoutně a úskočně proti mně brojiti, při sám Bůh, ukázal bych mu, jak důstojna jest má hodnosť, dokázal bych, jaký respekt patří šavli setníka Dřevnickéko.«

Nastalo trapné napjatí. Přistřižené kníry a licousy okresního zježily se, bradavice na oholené bradě se zarděla, stříbrné brejle svezly se leknutím po nose. Paní Kamilla zbledla a zachvěla se.

Jako opařen koktal pan okresní po chvíli: »Můj Bože, snad nemyslí pan setník . . .«

»Myslím to, co jsem pravil, pane okresní,« vskočil setník do řeči, »a co já pravím, to je moje slovo,« dodal.

Pan okresní obrátil hovor jinam a brzy se z Vidovle poroučel. Jakou zprávu podal vyššímu místu o setníku, není nám známo. Ale setník nebyl již znepokojován z té strany.

Bezpochyby, že jinak málo ohledný pan okresní takto kalkuloval: »Čert věř setníkovi; šavle jest šavle a má on vysoké ve Vídni příznivce. Tu bude na místě šetrnosť a opatrnosť.«

Téhož dne vyžádal si setník na paní Kamille audienci. Plul jednou po vodě, neštítil se další plavby. Na okresním se přesvědčil, že posud jsou pevny a pružny svaly jeho ramen.

XV.

V komnatě paní Vidovelské seděli proti sobě setník a paní Kamilla. Po příchodu setníkově trvalo významné mlčení; byl to mrtvý poklid před bouřkou.

Setník první ujal se slova: »Paní Kamillo, co jste na Vidovli, zběhlo se ledacos, co potřebuje vysvětlení Jsem hotov podati je prve sám a žádám vás pak zdvořile za vysvětlení vaše.«

Paní Kamilla pokývla hlavou.

»Vypravoval vám asi pan doktor, kdo já jsem; ale proto jste mne sotva pochopila. Nic není platno, já sám musím se u vás uvésti. Musíme aspoň padesát let nazpět. Jsem starý kozák, paní Kamillo! Pocházím z Plzné, kde otec můj byl bohatým jirchářem. Byl jsem jediným synem v rodiné a neměl jsem k ničemu chuti, leda k stavu vojenskému. Moudrý rádce naší rodiny, strýc Tomáš, radil, aby mne dali do dělostřelecké školy. Tam jsem dobře prospíval. Když jednou jako mladý kadet udělal jsem při manévru chybu, ptal se plukovník: ‚Který vůl to udělal?‘

Vystoupil jsem z řady a řekl jsem: ‚Já byl ten vůl, pane plukovníku, a měl jsem to tak a tak udělati.‘

Plukovník ostře na mne pohleděl a řekl: ‚Když to poznáváte a víte, jak chybu napraviti, může z vás, Dřevnický, být pořádný kanonýr.‘

A při sám Bůh, paní Kamillo, po celý život svůj byl jsem pořádným kanonýrem!

Zrovna naproti nám v uličce bydlil zámožný mydlář, Vondrák; měl dva syny a jednu dceru, o nějaký rok mladší než jsem byl já. Říkali jí Františka. Poněvadž rodiče naši a její byli dobří sousedé, docházely jsme děti k sobě, hrávaly si a dělávaly jsme spolu dětské kousky.

Když mně bylo asi čtrnácte let, roznemohl jsem se na hlavničku. Byla to dlouhá, mrzutá nemoc. Když bylo po nebezpečenství, přicházela ke mně Františka časem na návštěvu, přinášela mně pochoutky a pamlsky, a brávala se mnou celé hodiny. Od těch dob měl jsem ji rád a dělal jsem jí, co jsem jí viděl na očích. Po té šel jsem do Prahy do dělostřelecké školy a přišel jsem po dvou letech domů. Františku jsem sotva poznal! Dospívala v pannu, byla ke mně ostýchavá a já k ní, a přece mne k sobě vábila nevýslovně. Ač bych si byl přál do smrti u ní zůstati, přece jsem toužil po chvíli, až půjdu k pluku, a to jen proto, že při loučení budu jí moci dáti podle starého práva svého hubičku. Když k tomu přišlo, neměl jsem odvážlivosti k tomu a rozloučili jsme se jen tím, že jsme si dlouho tiskli ruku.

Když jsem odešel k pluku, nešla mně Františka z hlavy a z mysli. Sluníčko lásky vetklo mně její obrázek hluboko do srdce. Za dvě léta vzal jsem si dovolenou a letěl domů, vlastně k Františce. Jaká dívčina z ní se stala! A dobrá a vlídná byla ke mně, jako holubice! Já však z jinošské ostýchavosti se jí stranil a vyhýbal. Byl jsem hlupcem! Jář hořel žá lostí jí pověděti, že ji mám nade všecko rád, a přece, kdyby mně někdo za ta tři slova byl dával království holandské, nebyl bych býval s to, abych to učinil! Zase jsme se rozloučili bez pořízení. Byl bych se políčkoval, když jsem odjížděl, ale co platno, mladý hoch — hlupák.

S Františkou v srdci opět jsem odjel k pluku, tenkráte do Vídně. Láska má k ní tak mne blažila, že jsem si zachoval tak čisté srdce, jako málo který z mých kamarádů. Ti měli mne za nepřítele ženských, a já je při tom nechával. Přišla vojna, nemohl jsem delší čas domů; matka má zatím umřela a já stal se po ní dědicem pěkného dvorce, jenž byl na její jméno upsán. Tu mě napadlo pověsiti vojančinu na hřebík, státi se

hospodářem a vzíti si Františku. Byl to krásný plán, ale brzy proměnil se v dým! Sešel jsem se namátkou se známým Plzeňanem, jenž mi vypravoval, že Františka Vondrákovic má se vdávati. Uchází prý se o ni mladý právník, jenž už odbyl apelační zkoušky a má naději, státi se právním. Starý Vondrák jen prý věc zdržuje, poněvadž je škrtil a nastávající zeť má jen nepatrné jmění.

Jak mně při té novině bylo, nelze mně vypověděti; neměl jsem ve dne v noci pokoje, vzal jsem dovolenou a jel domů. Bylo to naposled, co jsem viděl svého otce. Nejvíce mně vrtala v hlavě otázka, zdali Františka má právníka opravdu ráda. V tom případě bylo by na mně, lásku svou a naději uložiti do hrobu. Měl jsem ji už tak rád, že bych pro celý svět nebyl zkalil její štěstí!

Bylo to v sobotu večer, když jsem přijel do Plzně; nespal jsem celou noc a v neděli dopoledne hodil jsem se do parády — byl jsem už tenkrát poručíkem — a šel jsem s nejtěžším srdcem na světě k Vondrákovům. Františka strojila se do kostela, její nastávající seděl opodál u okna a pásl se na půvabné její postavě. Kolena se mně třásla, hrdlo se mně stisklo, vynutil jsem ze sebe sotva zdvořilý pozdrav. Františka byla ke mně upřímna a laskava, a zardívajíc se představila mi svého přítele. Ze všeho jsem viděl, že se mají rádi. Doprovodil jsem je do kostela a utíkal do polí; teprve na večer jsem se domů vrátil s horkou hlavu a se srdcem smutným jako spálený uhel.

Aby snad ženich nebyl na mne žárliv, vystříhal jsem se domu Vondrákových, a přece mé vše k Františce táhlo, abych s ní promluvil. Snad přece přítele svého tak příliš nemiluje, snad mohl bych jí ho ze srdce vypuditi! Tak jsem přemítal a chytal se klamné naděje! Za několik dní odjel někam Františčin přítel. Šel jsem

k ní, zastal jsem ji samu. Cítil jsem, že nastala chvíle rozhodná; v tato okamžení musila padnouti mého losu kostka!

Jak se na mne Františka podívala, zbledla jako stěna a chvěla se jak osyka; tušila asi, proč přicházím. Sebral jsem všecky síly své a ptal se jí zajíkavým hlasem: ‚Františko, řekněte mně na svou česť a svědomí, máte ho tak ráda, že jenom jeho a žádného jiného nežádá si srdce vaše za muže?‘

Františka klesla na stolici, sepjala ruce a kolem úst trhala jí bolesť. Mlčela a sklopila oči. Věděl jsem, na čem jsem, oči se mně zalily slzami, neviděl jsem ani krok před sebe. Paměť mne opustila. Když jsem se vzpamatoval, stála Františka u mne, tiskla ruku mou křečovitě mezi svýma rukama a zašeptala hlasem, jenž mně jako břitva srdcem projížděl: ‚Milý, dobrý Dřevnický! Jak Bůh nade mnou, nemohu, nemohu jinak.‘

Slzy mé se rozproudily, v srdci se mi ulehčilo, ale slova jsem nebyl po chvíli mocen. Uzavřel jsem, pochovati svou lásku, pochovati ji z lásky k štěstí Františčinu.

Nabyl jsem rozmyslu a rozvahy a ptal jsem se jí dále: ‚Je-li pravda, že otec váš nechce dáti svolení ke sňatku s vaším přítelem, že není dosti bohat?‘

‚Pravda,‘ odpověděla Františka

‚Co mně poklady celého světa bez vás! Jsem svéprávným a mám jmění. Těch několik mizerných tisíc rád dám pro štěstí vaše. Přijměte je na důkaz lásky ode mne a vyjednejte si to se svým přítelem.‘

Františka se tak na mne podívala, že do smrti na to nezapomenu. Po té se dala do usedavého štkání. ‚Dřevnický,‘ vzlykala, ‚to jsem já vám musila udělat! Ó, Bože můj, já věděti, že mne tak milujete. Ó, já nešťastný tvor!‘

Musil jsem ji chlácholiti a znova se jí ptáti, přijímá-li mou pomoc. Ona se na mne podívala, chytila mne za ruku a počala ji líbat. Horké, palčivé slzy kapaly jí z očí na ruku mou, nevěděl jsem, kde mi hlava stojí, prsa se mi hrozila rozskočiti

‚Přijímáte?‘ tázal jsem se malomyslně.

‚Promluvím s právním,‘ odpověděla.

Potom jsem se zdvihl k odchodu; u dveří mne Františka chytila za hlavu a políbila mne v čelo. Neviděl jsem na cestu, když jsem odcházel . . .«

Setník se zamlčel. Kdyby byla paní Kamilla mívala jen poněkud srdce, byla by zajisté odprosila ho za všecko zlé smýšlení, které k němu chovala Nelze upříti, byla pohnuta vypravováním Dřevnického, ale myslila zcela jinam; přirovnávala v duchu setníka k Sezimovi. Znova krev se v ní rozpěnila, cit pomsty vzepjal se v ní jako divoký oř, zůstala si důsledna a mlčíc čekala, co dále setník poví.

Zakroutiv si kníry pokračoval Dřevnický: »Františka tato byla matkou nebožky paní doktorky a babičkou naší Františky. Právník přijal peněžitou pomoc mou, svatba se slavila, on stal se právním a vedlo se jim dobře. Po svatbě poslala mně Františka svou podobiznu, jež visí nad mým psacím stolem; byla malována v Praze od výborného malíře Vypadala tenkráte zrovna tak. Za rok, když se blížil její čas, napsala mně velmi krásné psaní. Žádný jiný nežli já neměl prvorozené její dítě držeti při křtu na rukou Nemohl jsem jí to odepříti, a byl jsem kmotrem prvorozené holčičce, jež na mou žádost dostala opět jméno Františka. Dal jsem jí do vínku těch několik tisíc, které jsem právnímu půjčil. Právní sám byl by mne nosil na rukou; nepodnikl, když jim blahobytu přibývalo, nic bez rady mé a já mu také ochotně radu dával.

Léta plynula jako voda, malá Františka rostla. Bylo to roztomilé dítě, celá podobizna matky, co do tváří i co do srdce. Stala se mým miláčkem a měl jsem ji radši než její matku. Co si nahrála s těmito mými kníranmi, co nalíbala se mých úst. Já byl každý rok u právních a těšil se zase celý rok na návštěvu. Měli ještě dvě děti, ty v útlém věku zemřely. Františka byla jedinou dědičkou po mé Františce.

Když dospěla v pannu, plnou líbeznosti, naskytl se ženich, doktor Straka. Matka i otec se mnoho rozmýšleli a učinili mne rozhodčím nad Strakou. Františka matce se svěřila, že učiní, co strýček setník uzná za dobré. Říkala mi od dětství ‚strýčku‘, a název ten mně zůstal. Co dělati? Doktor zdál se mně dobrý, spořádaný, hospodářský muž a Františka měla ho opravdu ráda. Myslil jsem si, ať se vezmou, Pánbůh jim požehná. Vzali se. Doktor hodlal prakse zanechati a najati nějaký dvůr; ekonomie byla jeho koníčkem. Rodiče a já neměli nic proti tomu, a tak si najal na šest let Vidovli a pak ji koupil. Ač sám měl hezké jmění a s Františkou hodně dostal, neměli přece dosti peněz. Pomohl jsem jim zas a půjčil jim značné peníze. Nevím, zdali, paní Kamillo, o tom víte. Mohu vás ubezpečiti, že nejím na Vidovli chléb milosti, ano, že kdyby k něčemu přišlo, mohu já snadno býti na Vidovli pánem.«

Hrdý tón, kterým setník ta slova pověděl, urazil přímo hrdou mysl paní Kamilly.

»Myslím,« pravila suše, »že tak zle není a nebude: posud jest Straka zde pánem a já jsem jeho choť!«

»Tak jest,« odpověděl setník, »já jen proto uznal za dobré tu věc podotknouti, abyste věděla, jak těsný jest poměr můj k Strakovým, třeba ne k vám. Leč abych vás vypravováním nenudil, musím si pospíšiti. Požíval-li jsem veliké lásky a úcty v rodině první své Františky, požíval jsem ještě větší u Strakových. Straka

tenkráte nezapomínal, že já byl původem, že dostal Františku a že mohl koupiti Vidovli, a Františka, vaše předchůdkyně, slyšela asi, když se vdala, od matky své, kdo jsem a co jsem, neboť prokazovala mně lásku a úctu větší než vlastnímu otci. Také když rodiče její brzy za sebou zemřeli, byl já jí ve všem za oba náhradou. I třetí naši Františku i Bohuše držel já při křtu na rukou a zamiloval jsem si třetí Františku touž srdečnou láskou, jakou jsem miloval první i druhou, a ona splácí mně stejnou měrou, jako matka a babička, důvěrou, láskou a oddaností.«

»Měla jsem už dosti příležitosti to pozorovati,« prohodila paní Kamilla.

»Těší mne, že jste to pozorovala,« odpověděl setník; »mám aspoň pro další záměr své dnešní návštěvy připravenější půdu.«

»A v čem záleží, pane setníku?«

»Hned uslyšíte, paní. Musím však ještě něco předeslati. — Když moje první Františka tušila, že se rozloučí se světem, poslala mně list do Uher, v němž do mé ochrany a záštity odevzdávala dceru svou a její rodinu. Rozumí se, že bych byl na se přijal tuto svatou povinnost třeba i bez dopisu Když pak nebožka paní doktorova, tedy druhá Františka, ležela na smrtelném loži, poprosila mne k sobě a po mateřsku důtklivě ke mně pravila: ‚Vám, jen vám odevzdávám dítě své; neboť vy jste silen a muž můj sláb, a mohou přijít časem zlé doby na Vidovli.‘

S celou duší a silou svou jsem se zavázal, že vyplním poslední její vůli. Ona dobře tušila, že doktor, muž její, jest sláb, že asi po druhé se ožení a že mohou drahé její Františce z toho vzejíti zlé časy. A ty zlé časy přišly, vyť, paní Kamillo, jako macecha jste je přivolala na Vidovli druhdy tak klidnou. Proto přicházím

k vám, abych vykonal svou svatou povinnosť k umírající matce, proto s otevřeným hledím podnikám s vámi boj.«

Paní Kamilla zarděla se hněvem, vyskočila se sedadla a horlivě mluvila: »Pohádky, které jste mně vypravoval, nestačí k tomu, abyste měl právo míchati se do našich rodinných záležitostí!«

»Jen seďte, paní,« odvětil setník. »Co zovete pohádkami, jest předně čirá pravda, a ta pravda za druhé nejen že stačí k právu mému, ale ona i za třetí ukládá mně povinnost, chrániti prsoma svýma Františku i Sezimu proti vašim piklům a nestatečnosti doktorově. Mé hledí jest otevřeno, slyšte tedy: Já nechtěl a nemohl doktora k upřímnosti nutiti; ale kdyby se mne byl v čas zeptal, byl bych mu přímo řekl, že vy se dle svého rodu a vychování pro Vidovli nehodíte, tím méně že se hodíte býti Františce druhou matkou.«

»Toť urážka na urážku,« sípala Kamilla hlasem zlostí kypícím, »kdo dal vám právo, mne, bezbrannou paní, tak urážeti! To není po rytířsku a vojansku!«

Při tom učinila několik kroků, jevíc úmysl zatahati za zvonec. Setník jí v čas cestu zastoupil. »Zvolna, paní Kamillo,« pravil, »dnes se mně nevymknete. Vím, s kým jest mi jednati, vím to od poslední schůze vaší se Sezimou.«

Paní Kamilla zbledla a zachvěla se. Myšlénka, že Sezima vše setníkovi pověděl, ji zdrtila. Potácela se. Setník usmívaje se nabízel jí křeslo úsměšně praviv: »Vidím, že jste unavena, paní, nabízím vám po rytířsku sedadlo!«

Paní Kamilla si jeho jízlivosti všimla, usedla a přemyslila si plán. Kolísala v duchu, neboť viděla, že setník je nejen zlý, ale i silný nepřítel. Sezima tedy nemlčel, to bylo tedy slovo toho muže! Paní Kamilla se pomátla.

Setník, cítě se u výhodě, zužitkoval ji okamžitě.

»Myslím, že mluvím zcela zřejmě a že můžeme spolu vyjednávati, známe nyní jeden druhého. V tom případě, kdybyste uznala za dobré přerušiti úskočně tento hovor, jsem hotov důrazně promluviti s doktorem a pověděti, že jest úlisná záletnice druhá jeho choť. Ač je sláb povahou, tolik má přece osobní cti v těle, že takové paní vedle sebe nestrpí a že na Vidovli nebude pro vás místa.«

Setník přidržev se tu patrně návodu farářova, mluvil také, jak vidíme, jen na zdař Bůh, an mu Sezima fakticky nic nesvěřil; ale chtěl viděti dojem těchto slov.

Nesklamal se. Paní Kamilla ztratila rovnováhu; zakousla se do spodního rtu, až krůpěj krve na něm vyskočila. Setník byl v sedle a seděl v něm pevněji než očekával.

»To jen pro příhodu podotýkám,« pokračoval klidně; »nyní přistupme k věci. Sezima a Františka slíbili si věrnou lásku a chtějí se státi mužem a ženou. Františka není ještě svéprávna, záleží tedy na otci, aby za ni mluvil; ale poněvadž doktor je slaboch a vy jste si jej osedlala, závisí vše na vás. Vám jde o to, byste ten sňatek překazila, proč, nepotřebuji opětně vykládati, a nechci, abyste se znova tak nemilosrdně kousla, vždyť posud krvácíte!«

Paní Kamilla zarputile mlčela.

»Poněvadž jsem shledal, že ta láska jest pravá a že Sezima i co do povahy i co do jmění slibuje Františce dobrou budoucnosť, jsem docela pro tento sňatek a jednám tak ve smyslu nebožky Františky, doktorky. Kdo se mně v cestu staví, jest mu se mnou činiti. Vy vyštvala jste proti Františce a Sezimovi doktora, vy vyštvala jste proti Sezimovi a mně policii, vy chcete Františku, tu jedinou radosť moji, chytře do Prahy dostati, jen abyste zkazila Sezimu a mstila se.«

»Vy mně, pane setníku, přisuzujete věci,« přerušila paní Kamilla své mlčení, »jež jsou nejen nejvýše urážlivy, nýbrž i postrádají všeho základu ve skutečnosti.«

»Věci ty jsou čirá pravda,« odpověděl setník. »Nezná Dřevnický lží a klamův; uráží-li vás pravda, jeť to její věc a ne moje. Či chcete do očí zapříti, že vyštvala jste doktora proti Sezimovi a Františce? Či myslíte, že okresní představený byl tu dnes náhodou a že náhodou včera byla přehlídka policejní u Sezimy a on k odpovídání na úřad pohnán? Anebo náhodou jen posýláte Františku do Prahy?«

»Sezima jest bývalý revolucionář a velezrádce. a já přece dopustiti nemohu...«

»Pah,« vskočil jí do řeči setník, »Sezima jest amnestován, a chcete snad vy se odvážiti tam trestati, kde císař sám dal odpuštění? Odkud k tomu máte právo?!«

»Můj loyální rod —«

»Nejsem hejl, jenž snadno jde na lep,« odvětil setník; »důvod váš leží hloub a jest nižšího druhu. Řekl jsem snad už, že mně rozumíte.«

»Pane setníku,« zvolala Kamilla, »žádám důkazů pro hanebné vaše podezřívání!«

»Bude v tom prospěch váš nežádati jich,« vece setník, »také jich není potřebí. Chci vás ušetřiti, ale žádám za to od vás určitě: přimějte doktora k tomu, aby dal svolení k sňatku.«

»Nikdy, nikdy,« rozhorlila se paní Kamilla.

„Že nikdy, paní?« tázal se posměšně setník. »Rozmyslete se, paní, dávám vám k tomu okamžik snad poslední!«

»Už rozmyšleno, uzavřeno!«

Setník zakroutil kníry.

»Nuže tedy,« zvolal odhodlaně, »pociťte vrchovatou měrou, že se mnou jest vám jednati. Já nehrozívám na-

darmo a odkryji vás v celé špatnosti, třeba před světem. Ptám se ještě jednou, chcete podmínku?«

Paní Kamilla váhala. Cítila ostří nože na hrdle, tušila, že kolísá se na velmi nebezpečném vrcholu, s něhož přesnadný jest pád v bezměrnou hlubinu, cítila to, ale váhala přece ustoupiti nepříteli, jenž nikterak se nedá oblouditi. Vyskočila znova, aby zatáhla za zvonec. Opét setník jí v čas zastoupil cestu. Ona zavrávorala do prostřed komnaty.

»Při sám Bůh,« pravil prudce se rozhorliv, »myslíte, že máte před sebou doktora? Chci odpověď, dejte ji, tak anebo tak, odpověď chci!«

V tom vstoupil Straka do komnaty a stanul jako přimrazen u dveří; tak nespatřil ještě setníka ani svou choť.

»Pro živý Bůh, co se tu děje?« tázal se zděšeně.

»Nátisky se tu dějí proti bezprávné paní od surového vojáka,« volala Kamilla chytajíc se v přetvářené mdlobě za hranu stolu.

»Nátisky se tu dějí od úskočné ženštiny proti vašemu dítěti, doktore,« opakoval důrazně setník, »a já se stavím podle povinnosti své proti nim, ponévadž vy jim dáváte volný průchod!«

Doktor stál jako na uhlí. Pochopil v okamžení, oč tu běží, a neměl síly k té nebo druhé straně se přivinouti. Jako každá slabá povaha chtěl prostředkovati, chlácholiti.

»Nedorozumění snad, drahá Kamillo, milý strýčku,« volal úzkostlivě.

»Ó, my si dobře rozumíme, milý doktore,« namítal setník; »mezi námi je jasno, ale mezi vámi a paní Kamillou není posud den, k necti vaší a domu vašeho. K tomu jsem tu, abych hned, v tomto okamžení vám na pravdu posvítil a učiním to, při sám Bůh, učiním, jako že jsem Dřevnický!«

Setník se zarazil, doktor nechtěl slyšeti, neboť paní Kamilla klesla ve mdlobách v tom okamžení na podlahu. Doktor přiskočil již pozdě. Natrhla si kůži na bílém čele o ostrou hranu nohy při stole. Krůpěj krve se vyronila. Doktor volal choť svou nejsladšími jmeny k životu.

Setníka ta situace dojala a zarazila. Vzal klobouk a odcházeje pravil: »Zítra vám dám, doktore, úplné objasnění!«

Odešel bouchnuv za sebou dveřmi. Paní Kamilla otevřela oči, vztýčila se pomocí doktorovou a dala se odnésti na lože. Doktor bděl u ní přes půlnoc. Hovořila s ním málo, ale důtklivě, velmi důtklivě...

XVI.

Setník nevěděl ani, jak se dostal do svého pokoje. Tam vrhl se do pohovky a přemýšlel. Myšlení jeho podobalo se jarní povodni, jež nezná mezí ve své divokosti. Když se poněkud utišil, zmalomyslněl; byl přece jen vetchý stařec, nebyl bujarý muž.

»Odkud ta neoblomná ďábelská síla v té ženě?« tázal se, »což nic jí neodolá, ani spravedlivý hněv můj, ani láska má k vnučce Františčině?! Či nejsem muž, či jsem jen loutka, že nemožno mně z kalu se probrati? Ta mdloba byla patrně vymyšlena a přišla v pravý čas, a já hlupák dal se oblouditi jako ten zbabělec, ten slaboch, ten doktor! Zítra musí padnouti kostka!«

Bylo už k ránu, když setník usnul. Usnul těžce, tvrdě a téměř k poledni teprve procitl. Mates čekal již dlouho u dveří a přinesl dnes novinu, při níž vystal setníkovi na čele studený pot. Asi o osmé hodině z rána odjel Straka s Františkou do Prahy. Setníkovi,

jenž beztoho s těžkou hlavou vstal, dělala se kola před očima. Kamilla vítězila, nový úklad byl vtipně osnován, odstranila doktora před setníkem. Jednalo se jí patrně o to, získati čas a snad i Sezimu, aby setníka objevila ve lži. Bylo to možno, vždyť Sezima nemluvil k němu jasně, on jen napověděl, a setník bral nápověď za vyznání. Cítil, že šel příliš daleko, byl na vahách, zdali Sezimovi dobře rozuměl. Láska k Františce prochvátila jej lítou bouří; zapomněl na všecko, myslil jen na ni. Teď mu ji odvezli, ji, jež jediná byla radosť v trapných dnech stáří, jejíž jediný vděčný pohled duši jeho naplňoval mladickou blažeností. Oni zkazí její blaho, on jest jen slabým jejím ochráncem, křehkým štítem, malomyslným zastancem. A kdo tím vinen! Nikdo jiný než Straka, ten sketa, ten zbabělec, jenž pro rozkoš vlastní dává šlapati blaho svého dítěte. V setníkovi se rozpěnila krev, žíly na čele mu naběhly. I kdyby hned doktorovi vyjevil, jaká jest jeho choť, zdaž by mu slaboch ten uvěřil, zdaž by jediný svůdný, dobře vypočítaný pohled paní Kamilly nezapudil z duše všechnu nevoli a pochybnosť? Doktor nemá v sobě ani za mák mužné ctnosti, onť hoden opovržení každého pravého muže! A teď ke všemu odvezl Františku do Prahy! Setník se znova rozpálil hněvem. Doktor musí býti trestán a pak staň se co staň. Setník pracoval k rozhodnému činu, ale nevěděl, kudy do něho. Procházeje prudce po pokoji, mrštil náhodou okem po šavli, jež stála od včerejška v koutě u okna. Čelo jeho se povyjasnilo. Vzal šavli do ruky, vytáhl ji z pochvy, že vesele zazvonila, a zkoušel palcem její ostří. Byla posud ostra a díky pozornosti Matesově, třpytila se jako zrcadlo. Setník zamával jí několikrát, jakoby šermoval; rameno jeho se netřáslo, svaly byly posud pevny a pružny, oko dosud dovedlo by měřiti protivníka v souboji a kdyby to byl i Straka. Dřevnický věděl již, jak zbabělého doktora potrestá za smrtelnou

urážku, kterou mu způsobil svým nemužným, zženštilým chováním, jež setníkovi při každém muži bylo solí v očích. Co by z toho Františce pošlo, kdyby on sám padl, na to už nepomýšlel; byl již v tom stadiu odhodlání, kde člověk nehledí ani v před ani v zad, ani v levo, ani v pravo, kde nevidí už nežli své předsevzetí.

Sedl si k psacímu stolku a napsal tento lístek:

»Pane doktore Strako! Vaše chování se ke mně, jakožto nejstaršímu a nejupřímnějšímu příteli nebožky choti Vaší a dítek Vašich, jest za posledních časů takové, že je pokládati musím za smrtelnou urážku mé osobě učiněnou. Jsem muž a voják, jehož česť nemůže snésti zbabělosť a zaslepenosť, jež příčinou, že otřásají česť domu Vašeho nectné a hanebné choutky ženy bídné, a proto žádám zadostučinění se zbraní v ruce. Do dvou hodin od dodání toho listu čekám nejurčitější odpověď. Zbraně a místo si volte sám. Nepřijmete-li vyzvání k souboji, prohlásím Vás za padoucha, jenž hubí blaho své rodiny. Na Vidovli.

Dřevnický.«

Vyzvání to uložil setník zatím do stolu a čekal, až se doktor z Prahy navrátí. Za tím časem uzavřel se před celým světem, ani s farářem, ani se Sezimou nemluvil, již ovšem ani zdání neměli o kroku setníkově.

Pátého dne večer doktor se vrátil bez Františky. Druhého dne po té, v deset hodin ráno, přinesl mu Mates od setníka vyzvání. Třesoucí rukou rozlomil pečeť, domýšlel se, že setník mu ohlašuje, že opustí Vidovli. Doktor by byl rád viděl, aby již jednou měl v domě pokoj. Ale jaké bylo jeho překvapení, an vyzvání četl! Přese všecko štvaní Kamillino choval doktor v úctě a lásce starého setníka, věděl, jak mnohými díky mu jest zavázán, cítil, jak setník vlastně byl zakladatelem

jeho blaha . . . A ctihodný muž ten, jednou nohou již v hrobě, žádá za souboj, chce životem svým odčiniti urážku, kterouž spáchal on, doktor, zbabělostí a zaslepeností svou na své rodině. Doktora píchlo do srdce a smrtelná bledosť rozlila se po jeho lících. On cítil, že setník má pravdu; vina, kterou spáchal jako otec rodiny, předstoupila před duši jeho v celé ohyzdné nahotě a položila se jako těžký balvan na jeho svědomí. Ano, ano, on hubí blaho své rodiny, on boří zbabělostí a nemužností svůj vlastní dům, on jest padouchem, jak setník jej byl nazval. Při větě, v níž mluví setník o nectných a hanebných choutkách jeho bídné choti, doktor se znova zarazil. Setník stojí svou ctí za to, co napíše! Paní Kamilla snad je věrolomna, nevěrna . . . Doktora rozrazil oheň, že pot na čele vyvstal a prsa se stáhla. Červ nedůvěry jal se na srdci jeho hlodati; ač byl povahy nemužné, měl přece smysl pro česť domu, a i ta zakalena! A on jí věřil, ji poslouchal, jí svěřil blaho jediné dcery. Vzpomněv na Františku a na to, že jest v Praze u příbuzných Kamilly, zděsil se Jeho čisté, dobré dítě snad . . . Doktor nedomyslil. S chvatem, jaký by nikdo u něho nehledal, zastrčil list do kapsy a šel přímo k paní Kamille. Šel pevným a odhodlaným krokem, a tak vstoupil i do komnaty.

Podávaje jí list setníkův pravil nutě se k pevnosti: »Zde přináším list od setníka. Račte jej přečísti.«

Paní Kamilla se nevrle obrátila a pravila opovržlivě: »Již jsem vám pravila, dejte mně svatý pokoj s tím starým divousem; nechci nic od něho věděti!«

»A přece list musíte čísti!« doléhal doktor pevněji.

Paní Kamila si toho všimla a pravila s přídechem jízlivosti: »Snad nebudete mne přece k něčemu nutit co nesrovnává se s mou důstojností?!«

»A přece jej čísti musíte,« naléhal usilovněji. »Setník mne vyzývá k souboji.«

»Vás — setník — k souboji!« odvětila paní Kamilla, kladouc zvláštní komický důraz na slovo vás a dala se do hlasitého smíchu, v němž leželo opovržení pro doktora, beztoho již rozhněvaného.

Doktor se zarděl hněvem. Táž žena, kterou on slabostí svou učinil paní nad sebou a celou rodinou, která, ač tak útlocitně s ní stále zacházel, nikdy mu na jevo nedala důkazů pravé, vřelé lásky, táž žena, jež v hrdopýše své jeho pracně dobyté jmění mrhala, začež jí posud ani výčitky neučinil, táž žena neostýchala se při tak důležité události dáti se do opovržlivého smíchu, jakoby jím říci chtěla, že manžel jest jí nejen úplně lhostejný, ale i směšný ve své zbabělosti! Doktor pro okamžik nebyl slova schopen.

»Rád bych věděl, co při tom k smíchu?« rozhorlil se doktor. »Jest vůbec smutno, když tak bezcitna jest manželka k manželu svému, jenž ve všem jest jí po vůli a povždy plný pozornosti; je to nejen smutno, ale řekl bych i podlo!«

»Pane,« vyjela Kamilla, »přišel jste mne urážet?«

»Přišel jsem s vámi se poradit, ale místo upřímné, soucitné rady vítá mne tu hnusný úsměšek a opovržení!«

»Vy přece se setníkem se nebudete bíti!«

»A proč bych se nebil, padouchem přece nezůstanu! Nemyslete, že umím jenom střileti do zajícův a koroptví, že umím jen povolovati ženě, plné nárokův . . .«

»Pane doktore, zapovídám si . . .«

»I já si zapovídám! Niť mé trpělivosti a nemužné shovívavosti jest už přetržena; vy máte pocítiti, že jsem něco více, než zač mne pokládáte!«

»Vy jste co jste, ale žádný muž!«

Doktor zaskřípal zuby. Ostrý hrot lítosti zaryl se mu do srdce; cítil v tom okamžení, že setník měl

pravdu nazvav jej zbabělcem a zaslepencem! Tak jako se cítil odsouzen od Kamilly, cítil se přitažen k setníkovi. Důstojnosť muže se v něm ovala a úsilně se domáhala v něm platnosti. Popocházeje po komnatě, nepromluvil ani slova. Po chvíli pravil pevně nutě se k chladnému poklidu: »Však dokážu vám, paní, jsem-li mužem čili nejsem. Bohu dík, krise jest u mne odbyta; vyť vyhojila jste mne jízlivostí svou z nemocné zbabělosti. Přiznávám se, byl jsem sketa, jednaje tak s vámi jako posud. Karta se obrátila, zdali k vašemu prospěchu, uvidíte!«

Paní Kamilla se zachvěla. Pocítila, že šla u vědomí svého panství příliš, příliš daleko. Nyní ještě obrátiti bylo těžko, téměř nemožno; v hlavě se jí myšlénky pletly, rozvaha se jí ztemnila. Cítila, jak půda pod ní se třese, jak se kolísá a že potácí se nad propastí, již sama si ustrojila.

Než přišla ke vhodné odpovědi, zaklepáno prudce na dvéře a hřmotně po důstojnicku vstoupil setník v plné parádě. Nepozdravil, ale pravil hlasem suchým a pevným: »Nedostávaje žádné odpovědi od vás, přicházím si sám pro ni, pane doktore. Však vím, kde vás nalézti. Ale vyhrazuji si především, aby tato žena do naší věci se nepletla.«

»Ujišťuji vás, milý strýče,« odpověděl klidně doktor, »že choť má do naší věci již plésti se nebude. Vyhojila mne z mé nemužnosti, vyhojila mne perným způsobem, ale vyhojila. Přičiním se, abych nabyl opět vaší otcovské úcty, které jsem vinou svou byl pozbyl, a doufám, že přijde okamžik, ve kterém mně podáte ruku na odpuštěnou.«

Setník nemohl ani svému sluchu věřiti, nedal se však slovy unášeti a pravil chladně: »To ukáže budoucnosť, pane doktore; především ptám se vás, přijímáte souboj?«

»Přijímám,« odpověděl klidně doktor, »ale s dvěma výminkami.«

»Diktujte,« odvětil setník.

»Předně, padnu-li já, že vy jediný a nikdo třetí, tedy nižádným způsobem Kamilla, budete pánem nad osudem mé Františky, a za druhé, pakli vy padnete, že mně uvěříte, zplna uvěříte, že já jediný po smyslu a přání vašem říditi budu osud své dcery.«

Setník změkl. Připomenutí Františky v této chvíli působilo naň jako teplý jarní paprsek slunce na kůru ledovou. Srdce jej pudilo podati ruku doktorovi na usmířenou, ale rozum vedl jej k opatrnosti, neučinil toho.

»A kdo mi ručí za to, že pravda leží ve vaší výpovědi?« tázal se měkčeji.

»Vím, že podle minulosti,« odpověděl doktor, »jsem vám nedostatečnou zárukou. Ale minulosť jest minulosť, budoucí mé jednání bude zcela nové, zcela jinší. Předně nemám nic proti tomu, odjede-li si paní Kamilla do Prahy; za druhé dnes ještě pojedu pro Františku a přivezu ji bez odkladu, a posléze tu ruka má, měj si Františka Sezimu za muže. Nejste s tím spokojen, strýče?«

Setník přijal nyní podávanou ruku a pravil pohnut: »Za těchto okolností myslím, že jednám podle své cti a svého svědomí, odstupuji-li od souboje, to jest, jste-li i vy se mnou téhož mínění.«

»Jsem z plné duše, drahý strýče! neboť dokládám se vám ctí, že bych nebyl býval s to, abych pozvedl zbraň proti vám, drahému a osvědčenému příteli a dobrodinci domu mého.«

Doktorovo oko zalilo se při slovech těch slzou; i setník neviděl dobře před sebe, padl doktorovi okolo

krku a přitiskl jej co měl síly k usmířenému srdci svému. Na smrť bledá Kamilla neomdlela již, ale vrhla se zničena a zdrcena malomyslně do křesla.

Doktor a setník neuznali jí za hodnu ani pohledu; ruku v ruce odešli z její komnaty.

Asi za hodinu počala se svou Dóri skládati své nářadí a šaty, neodjela však ještě téhož dne, poněvadž nebylo pro ni na Vidovli povozu. Setník totiž a doktor odjeli v jediném kočáře po poledni za Františkou do Prahy.

XVII.

Setník věděl dobře, proč doktora nepustil samotného pro Františku; bál se jeho slabosti, neboť dobře soudil, že člověk rázu doktorova, i když se vzmuží k činu, dlouho statečným nezůstane. A skutečně již na cestě jevil doktor malomyslnosť.

»Dobře, že jedete se mnou, strýče,« prohodil, »nevím ani, jak bych s Oplotnou byl se shodl, jak bych jí předstoupil před oči.«

»Proto jedu s vámi, příteli,« odpověděl setník; »jen se docela ke mně přitulte, musíte-li již někoho míť k podpoře, a všecko dobře vypadne.«

A dobře to vypadlo. V Praze setkali se se Sezimou; byl tam v záležitosti, do níž ho zapletla paní Kamilla, a pak za záležitostí svého srdce. Když uslyšel, co na Vidovli se přihodilo, zapomněl pro radosť na policii a na celý svět. Co mu byla všecka kletba žaláře, pomyslil-li na to, jaké štěstí ho čeká na Topolově po boku milované Františky? Jel s oběma k Oplotné, ale nešel k radové, čekaje dole ve fiakru co nejtoužebněji na Františku. Byla to poslední dlouhá půlhodina v jeho životě, kterou čekáním strávil. Konečně objevil se setník

v průjezdě, veda za ruku Františku, jež byla jako u vidění, když vstupujíc do vozu Sezimu spatřila. Nevěděla ovšem ani slova o tom, co se sběhlo za nepřítomnosti její na Vidovli, ale dostalo se jí brzy od setníka vysvětlení. Jak vděčně chopila se starcovy ruky, jak vděčně ji zulíbala a slzami pokropila!

»Nu, mé děti, všecko bude dobře,« hovořil setník kroutě si zalíbeně kníry. »Vy budete brzy svoji, já půjdu k vám a otec zachrání si Vidovli. Žádné slzy! Umí-li plakati paní Kamilla, ať si pláče ta; má k tomu nejkrásnější příležitosť.«

I Františka měla pro naše přátele novinu. Vypravovala, že paní Oplotná měla pro ni ženicha za lubem a že včera, ovšem chytře a delikátně začala u Františky pro něj pracovati. Jest prý to nějaký úředník, jménem Studený, skutečně prý to studený patron, ale s vyhlídkou na pěknou karriéru.

»Zpozorovala jsem, co má v úmyslu,« doložila Františka, »a pobyt v jejím domě počínal mně býti nesnesitelným. Dnes ještě byla bych Sezimovi psala, abyste se mne ujali; skládala jsem si právě dopis v hlavě, když jste se objevili jako poslové s nebe!«

»V tom jistě vězí paní Kamilla,« prohodil Sezima.

»Není pochybnosti,« zabručel setník; »však i tato pleticha patří do minulosti. Pamatujte sobě, Františko i Sezimo, pro život: v pravdě mužné srdce překoná i sebe bystřejší a úskočnější mysl ženskou, a pravá láska jest nejpevnější štít proti zlovůli lidské.«

Druhého dne po návratě našich přátel na Vidovli odjela paní Kamilla se svou Dóri do Prahy. Nerozloučila se s nikým a nikdo se s ní také neloučil. Straka neměl dosti síly, jít jí na oči.

Jakou bouři paní Kamilla v Praze proti Strakovi vyvolala, nepotřebujeme vypisovati, nevíme také, jak by

byl doktor obstál v bouři této, kdyby nebyl měl po boku moudrého rádce v setníkovi a chytrého rádce ve faráři. Setník radil k moudré povolnosti, z níž by vyšlo usmíření s radou Fialou a paní Kamillou, farář se nabídl za prostředníka; byl to sice těžký úřad, ale stál za práci. Jedna okolnosť mu výborně posloužila. Rada Fiala, jsa starý vdovec, hodlal se oženiti a byl by tudíž Kamillu měl rád z Prahy. Tak umožnilo se jakési pevnější spojení mezi radou a farářem, jež vedlo k tomu výsledku, že paní Kamilla nebyla proti tomu, vrátiti se na Vidovli, až budou setník a Františka pryč.

Výminky její se vyplnily; před adventem slavil Sezima s drahou Františkou svou v téže kapličce, v níž vzešlo símě jeho lásky, svatbu. Farář je oddával a kolem kapličky tlačila se celá Vidovle a celý Topolov.

Třetí den po sňatku vezl si Sezima draze vysloouženou svou žínku na Topolov. Setník jel s nimi rozloučiv se navždy s Vidovlí. Mates vezl za ním všecky jeho hodiny a Nikteraka.

»To dá rozum, milostpane,« pravil den před tím Mates k panu doktorovi, »že musím s panem setníkem. Nebo on byl u artalarie a chce míti všecko ainc, cvaj, a kdo by mu trefil na Topolově do noty, ne-li já? Račte mne milostivě ze služby propustiti.«

Vánoce slavil setník s mladými manžely na Topolově.

K vánocům vrátila se také paní Kamilla provázena doktorem na opuštěnou Vidovli. V Praze jí bylo krušno; bála se nové macechy. Jaká to ironie osudu!

Doktor Straka stával se nyní pod jejím vedením tím, jímž býval: na Topolov nesměl, ač srdce jej tam táhlo. Co bylo také srdce lidské v očích paní Kamilly! A srdce Strakovo? O to jakživa mnoho nestála,

a srdce Sezimovo? Ústa jí stáhl ošklivý úsměšek; dobře, že nebyl už na škodu Sezimovi, šťastnému v náručí Františčině!

XVIII.

Nic nekončí tak přirozeně sňatkem dvou milujících osob jako veselohra a román. Škoda, že nepsali jsme jedno ani druhé, nebo pak bychom mohli poodložiti péro a mnouti si ruce, že jsme po tolikerých obtížích Sezimu i Františku přece přivedli na stupeň oltáře před žehnajícího jim faráře Dubinu. Leč co již čtenář sám jistě pozoroval, nemusíme snad ani opakovati: my nepíšeme ani povídku, ani román, nýbrž řadu příbuzných příběhů z bible života, a neběží nám ani tak o Sezimu a Františku, jako o našeho setníka Dřevnického a jeho povahu, a proto musíme ještě vybízeti k trpělivosti aspoň po nějakou kapitolu, neboť sňatkem Sezimovým neskončily se věci Dřevnického, naopak uvidíme, že čekala naň ještě úloha trudnější předešlých, a že i tu, nadšen zásadou život jeho řídící, dokonale jako muž i člověk provedl.

Kdo bedlivě přihlíží k osudům života lidí, třeba jen mu bližších, zpozoroval asi pravdu, že často milenci, překonavše těžké překážky proti lásce své nakupené a přišedše za sebe po horkých bojích, nepožívají měrou nezkalenou štěstí svého v manželství, nýbrž že bývají nešťastnými. Ba zdá se skoro, že život pokutuje lidi, kteří ráznou vůlí rozmarům a žádostem jeho se opřeli, nejraději pak, když domnívají se býti v přístavu blaha a pokoje. Pravda ta vyplnila se na Sezimovi a Františce, vyrvala setníka z blaha a poklidu a přivedla jej do nového boje, když již takořka pro sebe si vyhlížel hrob.

Na Topolově plynuli dnové stáří našemu Dřevnickému zcela jinak nežli na Vidovli. Jako rolník po vedru a potu žní slaví příjemné obžínky a ještě příjemnější posvícení, tak i setník, dobojovav se pracně vítězství v zápase s paní Kamillou a nestatečným doktorem na Vidovli, požíval v panském domě topolovském všech lahod a půvabů zaslouženého odpočinku. Stařec, starostmi a prací unavený brzy se zotavil, vůčihledě mládl a cítil se tak volně na duchu i na těle jako nikdy jindy. A bylo také na Topolově krásno; v očích spanilé hospodyňky Františky zrcadlilo se věčné jaro radosti a lásky, v očích Sezimových štěstí a spokojenosť. V tichých druhdy komnatách rozléhal se líbezný zpěv Františčin a veselé hvízdání Sezimovo, a sladké lásky laškování měnilo tichý druhdy dům v příbytek lahody a poesie. Líbánky mladých manželů měly pro starého setníka nevýslovné kouzlo a tak jej sváděly, že nespokojil se pouze povinným ranním a večerním políbením Františčiným, nýbrž i v průběhu dne nemohl odolati touze, přivinouti blahem zářící mladou žínku k starým prsům svým.

»Za svou práci musím míti také odměnu, milý Sezimo,« říkával k hospodáři, »a budete-li na mne žárliv, učiníte mně zvláštní potěšení.«

»Mám skoro k tomu příčinu, milý strýče,« odpovídal Sezima v blahu tona; »neboť věru nevím někdy, koho z nás má Františka radši.«

»O tom nemůže býti sporu,« říkával setník, »jsteť vy jarý mužík a já šedivý dědek, ale jiná otázka jest, který z nás dvou má Františku radši.«

»Máť i láska své odbory,« vece na to Sezima, »vy v tom a já v jiném vládnu, hádati se o přednosť věru nemůžeme.« —

Setníkovi ubíhal čas, že nevěděl ani jak; zanedbával své milé hodiny, zapomněl na dělání třísek, ano

i myškám přál v Topolově svobody a blahobytu. Když si mu jednou Františka na myšky naříkala, odpověděl: »Bůh přeje štěstí nám, přejme my je myškám. Pasti mé jsou polámány.«

Farář Dubina byl v Topolově pečený, vařený; maje přístup pro své prostředkování na Vidovli, vypravoval pak u Sezimů, co se tam děje. Týž úkol odehrával u Straky na Vidovli, jenž pro paní Kamillu ostýchal se jíti na Topolov. Setník mu chodíval vstříc a vítal jej obyčejně slovy: »Nu, co přináší vidovelská pošta?«

»Bylo by přece záhodno,« odvětil jednou farář, »aby pan doktor do Topolova přišel, vždyť je otec!«

»Ať přijde,« pravil setník, »ale paní Kamillu ať tam nechá.«

»Bez ní on přijít nemůže, chce-li míti pokoj,« mínil Dubina, »a ona by si nedala říci, leda kdyby mladí manželé se na Vidovli dříve podívali.«

»Faráři, vy nemůžete býti bez pletich; vy jste nám jimi ovšem posloužil, ale teď bych už rád měl pokoj. Pomyslete, jak krásně tu v Topolově. Samá láska, samý mír a lahoda, že člověku se srdce v těle směje. Pravím vám, ráj tu panuje, v němž Sezima a Františka Adamem a Evou a já šťastným účastníkem! Kdyby sem přišla paní Kamilla, věřte, že by ten ráj uštkla svýma velikýma závistivýma očima!«

Farář dále neodpíral. Zatím sběhly se dvě nové události, jedna v Topolově, druhá na Vidovli.

Jednoho rána přišel Sezima do pokoje k setníkovi a s hlasem, štěstím se rozplývajícím, přinesl mu novinu, že Bůh požehnal lůno Františky, že pod srdéčkem jejím spočívá ten nejdražší poklad na světě, že Sezima bude otcem a setník novým dědečkem. Setník vyskočil radostí a neměl nic proti tomu, že Sezima odskočil pro

láhev mělničiny, aby se ta novina slavně zapila. Nyní nastal v Topolově pravý šum; jeden počítal přes druhého, kdy zavzní pláč očekávaného pokladu Františčiny lásky. Se setníkem měla Františka pravý kříž; neboť nejen že ji pořád škádlil, ale bděl tak starostlivě nad každým kročejem jejím, že bývala i naň nevrlá.

»Nic platno, dítě,« říkával setník, »musíš se podrobiti subordinaci; ty jsi nezkušena a nevíš, jaké následky může míti neopatrný krok. K tomu jsem já tady, když Sezima jest v polích. A tím basta!«

Sezima clil setníkovi barvu, Františka musila se podvoliti subordinaci, a setník nevěděl pro samou radostnou starosť, na čem mu hlava stojí.

Na Vidovli stalo se také něco nového. Paní Kamilla přemluvila Straku, aby Vidovli pronajal a přestěhoval se s ní do Prahy. Vhodný nájemce se našel, a Strakovi nechtěli již ani žní na Vidovli se dočkati. Nyní radil farář usilovně, aby aspoň na rozloučenou mladí Topolovští jeli na Vidovli. Přál si toho ovšem i Straka, jenž věděl, že paní Kamilla již ze zdvořilosti druhou návštěvu by v Topolově vykonala. Františka a Sezima klonili se k mínění Dubinovu, jen setník se mu vzpíral.

»Ta zlá žena uštkne vám Topolov a pak to budete míti,« namítal, »neradím k tomu.«

Ale posléze Františce povolil, a Topolovští jeli na Vidovli. Setník zůstal doma.

Týden po té přijel doktor Straka s chotí svou na Topolov. Pobyli tam celý den. Paní Kamilla byla chladna, ale zdvořilá a nezadala si v ničem. Když odjížděli, bručel setník do knírů: »Jen aby nás nebyla uřkla! V té ženě vězí ďábelská síla! Dej Bůh, abych se s ní již neshledal!«

Divné řízení osudu! Tušení starcovo nebylo bez podstaty, ba mělo v sobě prorocký ráz. Dřevnický už

dávno na ně zapomněl, když jalo se vcházeti ve skutečnosť.

Od toho času, co věděl Sezima, že bude míti dědice, zdvojnásobil svou pilnosť v hospodářství. Činil tak s největší radostí, ale s částí i na ujmu svého zdraví. Přišly žně. Povětrnosť nebyla příliš práci polní přízniva, a proto musily se všecky síly napjati. Úroda byla pěkna, a Sezima počítal již v duchu, kolik peněz letos vloží, a přemýšlel již o daru, který dá Františce, až mu uloží do náruči prvorozence. Sezima mínil, Pán Bůh změnil. Jednoho dne zastihla na odlehlém poli žence i Sezimu prudká bouřka. Nebylo se kam ukryti před silným lijavcem, jenž Sezimu až na kůži promočil Po lijavci následovalo chladno, a Sezima byl tak neopatrný, že nešel pěšky domů, nýbrž svezl se na volně jedoucím voze do Topolova. Nastudil se, nedbal toho a šel opět druhého dne do polí. Asi čtvrtý den po tom ulehl. Přišla horečka, jež takovou měrou se v tělo jeho zahnízdila, že marno bylo všecko ošetřování lékařské. Ubohý Sezima! Podlehl jí. Vypustil ducha v největší rozháranosti fantasie. Jen v tom byl tvrdý osud k němu laskav, že popřál mu umříti za úplného bezvědomí. Nezbylo mu loučiti se se setníkem, s milovanou nade vše Františkou a s nejdražším pokladem, jejž ona pod srdcem nosila. Ubohý, dobrý Sezima! Nebylo mu souzeno přitisknouti k srdci svému dědice, nebylo mu souzeno zulíbati miláčka, na nějž se tolik těšil, pro néhož v potu tváře pracuje přitáhl si smrtelnou nemoc. Ó, zoufal by si člověk kolikráte, když pomyslí, jak život jest někdy skoupý na radosti a jak štědrý na žalosti. Ubohý, dobrý Sezimo, trpěl jsi mnoho a dlouho, a radoval se málo a krátko!

Přiznáváme se, že se nám ruka třese, že nejsme naprosto s to, abychom vylíčili, jak úmrtí Sezimovo dojalo Františku a setníka. Byl by to také obraz ža-

lostný, velmi žalostný! Zahalme jej raději závojem, jak to činíváme s vlastními svými utrpeními, a pokropme jen slzou soucitu tu drahou Sezimovu mrtvolu!

Tušení setníkovo se vyplnilo. Veta bylo po ráji topolovském, zrak paní Kamilly jej uřkl! Tak zvolal setník, když mu lékař důvěrně pověděl, že není naděje na uzdravení. Ale bylo to poslední slovo jeho naříkání, cítil, že nářkem nic nesvede, že potřebí okamžité činnosti a soustředění vší síly k tomu, aby zachránil aspoň svou Františku a dítko její. On jediný byl při zesnutí Sezimové, on první přinesl jí zprávu, že drahý muž její ducha vypustil, on chytil třesoucíma se ramenoma nešťastnou mladou paní, ana ve mdlobách na zemi klesala, on třel čelo a spánky její, až mu v náručí procitla, on promluvil k ní první tato zlatá slova, v nichžto zračila se neúmorná síla důvěry a naděje: »Františko, máš tu ještě mne; já tě neopustím zrovna tak, jako když ti matka umřela. Mírni se a nezoufej, a mysli jen na památku, kterou ti Sezima zanechal; mysli jen na plod jeho lásky, jejž nosíš pod srdcem!«

Z potrhaných zraků Františčiných vylil se proud horkých slz.

»Díky Bohu,« zabručel setník, »však já ji přece zachráním!«

XIX.

Hned po pohřbu povolal Dřevnický prostřednictvím farářovým starého hospodářského správce, jenž v blízkém městě na odpočinku žil, na Topolov, aby řídil po Sezimovi hospodářství. Muž ten, dobře známý s farářem, vzal pro čas úlohu tu na se a ulevil velmi Dřevnickému, jenž jednak hospodářství nerozuměl, jednak měl jinou, velmi pilnou práci s Františkou, jejíž čas se blížil. Vzal

do domu starou, zkušenou paní ze známosti doktora Straky, a byl dnem i nocí takořka na nohou. Františka přemáhala bolesť srdce svého a Bůh vyslyšel prosby její i setníkovy. Desátý den po pohřbu ozval se v ložnici Františčině pláč novorozence. Byl to silný, zdravý klučina; oči měl jako Františka, ale tahy Sezimovy. Setník se rozplakal radostí a nechtěl kluka ani z rukou dáti. Františka uzdravovala se jen zvolna, ale ozdravěla. Setník byl mladému Sezimovi opět kmotrem a nazván chlapec podle něho Vácslav.

Když Františce již bylo dobře, pravil k ní setník: »Dříve hospodařili jste jen dva, ty a Sezima; nyní budeme tři: já, ty, Františko, a malý Sezima. Dá Bůh, že nám to půjde dobře. Jen švarně hlavu vzhůru! Ten kluk stojí přece za to, abychom proň pilně hospodařili!«

Františka byla všecka změněna, jakoby se byla znova zrodila. Životní síla, chuť k životu se v ní rozproudila; vždyť měla po ruce setníka a pak poklad po Sezimovi, jejž by nebyla dala ani za sto světův!

Setníkovi nastala úloha veliké váhy. Na něm záleželo, aby místo nebožtíka Sezimy vychoval Františku pro život. Dokud byl Sezima živ, starala se Františka jen o domácí hospodářství; nyní, neměl-li hynouti statek topolovský, musila poznati i hospodářství polní, aby cizími lidmi nebyla šizena. Setník dobře věděl, jaká to chyba, vede-li žena hospodářství a není-li v něm řádně zkušena, věděl, že na čeládku potřebí jest pevné, železné ruky. Františka se musila teprv učiti hospodařiti. Na štěstí měla k tomu schopnosť i lásku a setník jí byl ve všem po ruce. Čeládka se brzy více bála jeho hromování a jeho pozornosti nežli nebožtíka pána; ale k paní měla velikou příchylnosť již proto, že věděla, co ubožák zkusila, a chudý lid má cit pro neštěstí jiných, zvláště dobrých pánův.

Ale aby někdo spolehlivý i v polích dohlížel, psal setník pro Bohuše do Říma. Bohuš skutečně přišel.

»Nu, jak to vypadá s tvým malířstvím?« tázal se ho setník.

»Pah,« odvětil mladý muž, »vůle jako Říp, plány mé čisty a vznešeny jako madonna Rafaelova, ale síly — krtiny na lukách, milý strýčku. Nebudu ani Tizianem ani Manesem, a povalovati se v zlaté prostřednosti, k tomu nemám dosti mléka v žilách. Duše má jest ve dví; nevěřím již v sebe.«

»Tomu-li tak,« odpověděl setník, »chop se něčeho jiného, dokud jsi mlád. Máš tu nejlepší příležitosť seznámiti se s hospodářstvím. Měj se k tomu, pokus se o to. Až dojde nájem Vidovle, budeš beztoho ji moci převzíti a do těch dob může býti z tebe ekonom. A Františce také posloužíš.«

»Uvidíme, půjde-li to,« odvětil Bohuš; »nejsem nyní proti tomu.«

A Bohuš se pokusil. Počátek ovšem byl krušný; barva lučiny, lesa, nebe a malebných na něm oblaků, vše připomínalo Bohušovi malířské jeho povolání, jemuž se stával nevěrným. Sedě kdesi na mezi při dělnících, kreslíval myšlénky své do tobolky, a nejednou chtěl setníkovi ohlásiti, že ekonomii položí k aktům. Ale jsa po otci více kolísavé a nepevné povahy, neměl k tomu dosti síly a měl kromě toho na mysli Františku, kterou upřímným srdcem miloval. Posléze nalezl na živobytí v poli i jisté vnady a přilnul k novému povolání. Neměl dosti mravní síly v sobě pro povolání umělce a proto neztratilo při něm umění nic; však by samo věčně mladou, božskou silou svou si ho bylo zachránilo, kdyby toho byl hoden býval! Kromě toho přistoupila k tomu ještě láska, kterou asi po dvou letech srdce Bohušovo k jisté slečně ze sousedstva zahořelo. Myslil na Vidovli, jako na hnízdečko, do něhož uvésti hodlal

vyvolenou samičku; láska zabarvila jeho ideály a vychovala z něho praktického člověka. Tím zůstal skutečně pro celý život.

Uplynulo několik let.

Jemná a měkká ženská povaha Františčina tužila se zatím a skutečně utužila životem, do něhož ji uvedla moudrá ruka Dřevnického. Zpovolna naučila se neopírati se o nižádnou podporu, státi na vlastních nohou svých, mysliti, uzavírati a jednati o své ujmě, o své vůli a chladným vypočítáváním předchozím pojišťovati si dobré výsledky rozmanitých podniků. Dospívala a dospěla skutečně v rozumnou, samostatnou ženu a hospodyni, jež v pravý čas dovedla svou mužnosť dokázati. Ale jakkoliv byla zralá duchem a rozvahou, zachovala si přece onu půvabnou měkkosť, jejíž tajůplné kouzlo nejkrásnější jest okrasou ženy. Zkrátka, Františka stala se nejen řádnou a správnou hospodyní, ale byla též vroucně milující matkou, a spanilou a půvabnou ženou. Okolní páni i paní se jí obdivovali; myslilit, že Topolova neudrží. Ale klesání Topolova trvalo jen první rok po smrti Sezimově, pak se Topolov zvedal a přičiněním Františčiným stal se jedním z nejvýnosnějších statků. Nikdo by toho byl neočekával, nikdo také netušil, že čarodějník, jenž mistrovský ten kousek vyvedl, byl starý setník. Jen Františka to dobře věděla a uměla svého otcovského přítele dle toho oceniti.

»Čím jsem, jsem jen vámi, strýčku,« říkávala, »a Václavíček, až bude mít rozum, doví se již, kdo mu Topolov zachránil.«

»Hlouposti, milé dítě,« odpovídal setník; »kdybys ty nebyla vnučka mé drahé první Františky a neměla v sobě vlohy ke spořádanému, praktickému životu, nebyl bych s tebou nic vyvedl.«

»Možná; však jisto jest, že kdyby vaše láska k nám nebyla tak čista, tak velebna a neměla v sobě tolik ži-

votodárné síly a tolik požehnání, že bychom byli všichni ve všedním životě utonuli.«

Setník neodpíral; pravdě on vůbec neodpíral, a Františka mluvila jen čirou pravdu.

O otci, doktorovi Strakovi a jeho choti Kamille mnoho v Topolově nevěděli. Žilť jako soukromník v Praze, a poněvadž příjmy z nájmu Vidovle mu nestačily, byl nucen k vůli Kamille dělati dluhy. Přijel jen asi dvakráte na Topolov, povždy v záležitostech peněžních. Vida pořádek a blahobyt, jaký tam vládne, vzdychával si potajmu a býval velmi roztržit a zamyšlen. O postavení svém a o paní Kamille nerad mluvil; jen jednou vyjádřil se v důvérné chvíli k setníkovi: »Jak toho lituji, milý strýče, že jsem se vás neptal, než jsem se po druhé oženil! Ale co naplat, věc jest hotova a nedá se odčiniti ani zlepšiti. Vědomí to mne bolí a bude mne boleti, dokud nenasypou nade mnou země.«

Když došel nájem na Vidovli, šlo o to, aby Bohuš statek převzal. Šlo to trochu zvolna a těžce, požadavky paní Kamilly byly trochu nemírny. Setník musil znova podati pomocnou ruku Bohušovi a učinil to věc zrale rozmysliv. Ostatně by byli sotva Vidovli Strakovým zachovali, kdyby nebyl Bohuš se dobře oženil. Bylo proň štěstím, že s pěkným jměním nevěsty dostal i dobré srdce její a že Františka radou a příkladem ráda jí byla po ruce již z vděčnosti k Bohušovi. Teprve když tato záležitosť byla vyrovnána, přišel setník Dřevnický k pravému a trvalému odpočinku. Konečně, aspoň ta poslední léta, popřál mu osud blaha a míru měrou hojnou a nezkalenou nižádným nepříjemným případem. Stalť se osud konečně k němu spravedliv; statečnosť setníkova jej konečně překonala.

XX.

Příbytek, v němž setník Dřevnický v Topolově obýval, byl v pravdě rozkošný. Měl nejpěknější polohu ze všech ostatních pokojův; okna šla v polední stranu, bylo z nich viděti malebně rozloženou vesnici a širou, žírnou krajinu. Kus před domem mezi okny stály tři věkovité jilmy, rejdiště hejna špačků, jimž Mates tam zavěsil budníky, a již od jara tam besedovali, tak že příjemný jich švehol naplňoval po kolik neděl komnatu setníkovu. Zrovna pod okny byla zahrádka, v níž zahradničil Mates; nevypadalo to v ní pestře, ale líbezný pobyt byl v ní na jaře mezi kvítím šeříka a jasmínu a mezi keři růžovými, na podzim pak smálo se s několika zakrslých stromů několik vzácných druhů jablek a hruší. Dojem, jejž příbytek setníkův na každého učinil, byl zvláštní. Vše dýchalo tam poesií stáří a minulosti. Vše bylo tam staré, i obyvatelé i nářadí. Setník byl kmet, věrný jeho Mates, s tím červeným nosem od pivka taktéž. Ohař Nikterak, jenž skoro celý den pod lenoškou setníkovou u okna proležel, měl ve své černé srsti již notně šedivých chlupův a čumák celý šedivý. Na stěně proti oknům do zahrádky visely setníkovy starožitné hodiny v nejvzornějším pořádku; setník dbal o ně nyní více nežli dříve na Vidovli; nábytek, schválně nebožtíkem Sezimou pro setníka vyhledaný a shledaný, byl rázu minulého století, větším dílem pěkně vykládán; nějaká ta nová záplata sem tam mu neškodila. Malba pokoje byla taktéž stará a vybledlá a přispívala vhodně k celku. Takový byl útulek našeho Dřevnického za nejposlednějších jeho let.

Ale lhali bychom tvrdíce, že u něho bylo všecko staré; bylo tam skoro po celý den také něco mladého, což v líbezné protivě ke stáří valně zvyšovalo poesii

dojmu celkového. Nebyl to nikdo jiný než Františčin roztomilý synáček, »náš Václavíček«, jak jej v Topolově od podruha až k setníkovi všichni nazývali. Věru, člověk nemusil býti ani setníkem Dřevnickým, aby si Václavíčka nezamiloval! A co teprve Dřevnický! S Václavíčkem na mysli usnul, s Václavíčkem vstával, po celý den měl co dělati s Václavíčkem.

»Na mou duši, faráři,« pravil jednou k Dubinovi, »všechny ty tři Františky měl jsem velmi rád, ale tenhle Václavíček, ten můj černooký darebáček, ten jest mně nade všecko! Na celém světě není tak roztomilého kluka. Bůh ho zachovej!«

Dřevnický byl již dětinský, zapomněl na celou minulosť a žil již jen přítomnosti, a jádro a osa celé jeho přítomnosti byl Václavíček. A setník měl věru příčinu Václavíčka tak milovati.

Sotva počal trochu věci rozeznávati a osoby poznávati, měl se už nejvíce k Dřevnickému. Po něm nejvíce vztahoval své buclaté ručičky, od něho nejraději se dával nositi a chovati. Marno bylo chlapce odnavykati, nedal jinak. Starý setník ho ovšem sotva unesl, ale proto neměl přece tolik srdce, aby nebyl Václavíčkovi po vůli, a tak se kmet a dítě zkamarádili, že dva vojáci, již v polním tažení spolu jedno lože sdílejí, nemohou býti lepšími kamarády. A což když Václavíček povyrostl, když počal běhati a žvatlati! »Dědé« bylo první jeho slovíčko, »máma« druhé.

»Ten kluk má mne radši nežli tebe, Františko,« říkával setník.

»Sezimova vděčná krev,« odpovídala Františka, »se v něm hlásí k právu. Přeji vám toho, dědoušku, z celého srdce.«

»Ba, ten kluk je ta nejlepší odměna za všecko dobré, jestli jsem kdy jaké učinil,« rozumoval setník.

»Při sám Bůh, smrť našeho Václavíčka bych ani hodinu nepřežil!«

A Václavíček náš měl se k životu a k setníkovi jen což. Po celý den šoural se v příbytku jeho a večer jen s pláčky ho odvedli. Chtěl-li spáti, musili jej na lože setníkovo položiti, chtěl-li jísti, musil starý jeho kamarád s ním.

»My se máme rádi,
my jsme kamarádi«

byla první jeho písnička, a setník kroutil si při tom kníry, jako kdyby císař mu řekl: »Dřevnický, vy jste první kanonýr v mé armádě.« S kroucením knír šlo to už hůře; Václavíček, dokud byl malý, hodně mu je poškubal. Ale setník už na to nedbal, vždyť udělal mu to Václavíček!

Když byl Václavíček větší, nastaly ještě lepší časy starcovi; za jedno nechtěl již hoch tak jezditi na jeho koleně a za druhé poslouchal rád povídačky. A setník kramaříval kolikráte celé hodiny ve své minulosti a povídal o kanonech a o své brůně, o vojnách, v nichž lítají koule kolem uší jako bochníky veliké a ještě třikráte tak těžké, v nichž vojáci padají jako mouchy pod plácačkou, a kde ještě desetkráte více lidské krve teče nežli v potůčku za Černým kamenem.

»A proč dají se lidé tak zabíjeti?« tázal se Václavíček.

»Inu, proto, milý hochu,« vykládal v rozpacích setník, »— — že jsou hloupí! Ale co, já to nezměním a ty to také nezměníš!«

Někdy vypravoval mu setník také o prababičce Františce, co visí vymalována nad psacím stolem.

»Jak se ti líbí?« ptal se hošíka.

»Má tuze hezké modré šaty,« odpověděl Václavíček.

»Ale srdce měla ještě lepší; škoda věčná, že to srdce tak dlouho práchniví!«

»A oči má jako maminka, viď?« ptal se Václavíček neporozuměv podotknutí setníkově.

»Milý hochu, darmo vypravovati; byly to oči, jak pravím, darmo vypravovati!«

»A ty mně koupíš kanon, viď, dědoušku?«

»Mikuláš ti ho přinese, budeš-li hodný, a já ti jej nabiju prachem a vystřelím ti jej tuhle na stole.«

Takového druhu byly hovory starce s dítětem; niť jim nikdy nevyšla.

Když byl Václavíček ještě větší, vykládal mu setník svoje hodiny, a Václavíček měl potěšení, když setník hodiny rozbíral, kolečka mazal a opět zasazoval. Někdy ovšem leccos pokazil, ale to nic nedělalo, vždyť »neměl Václavíček rozum«. I na myšky léceti a je chytati učil Václavíčka, jen třísky ho dělati neučil, poněvadž tu práci svěřil Matesovi, a Václavíček by se byl pořezal.

Když Václavíček se učil, býval setník vždy přítomen a měl v kapse nějakou odměnu, když to šlo. To ovšem Václavíčka povzbuzovalo, jakož zarmoutil jej trest, jejž mu taktéž setník diktoval, a jehož nejvyšší stupeň byl: »nesmíš dnes přijít ke mně dolů«. Všecko snesl Václavíček, jen tento trest nesnesl, a setník skutečně málokdy býval přinucen k němu sáhnouti.

Tak uplývali v blahu a štěstí dnové posledních let našemu Dřevnickému; byl tak spokojen, tak blažen, že na smrť ani nepomyslil, a přece byl již jen vetchý kmet. Osud ho šetřil, udíleje mu zdraví a nenavštíviv ho ani před smrtí jen poněkud delší nemocí, jež by mu byla připomněla, že rozloučiti se musí navždy od svého Václavíčka.

Jednoho rána, bylo to právě na podzim a povětrnosť nejkrásnější, přiběhl Václavíček všecek udýchán

k matce do čeledníka a vypravoval poděšen, že dědoušek dnes tak dlouho spí, že Mates není dole a že dědoušek kouká tak divně.

Františku projelo bolestné tušení. Poslala rychlého posla k faráři a vzavši Václavíčka za ruku, šla s ním bez odkladu do setníkova pokoje.

Setník Dřevnický spal skutečně, spal však onen věčný spánek, z něhož na zemi není již probuzení. Pohlížel ovšem divně, ale bolesti nebylo na vráskovité jeho tváři. Ctihodná hlava jeho byla k pravici nakloněna; prsty levice tiskly křečovitě pokryvku.

»Dej ti Bůh sladké odpočinutí,« zvolala Františka z nejvroucnějšího srdce, »a věčnou neskonalou radosť za všecko, co jsi nám dobrého prokázal!«

Václavíček, jenž o smrti neměl pojmu, stál tu všecek strnulý. »Vždyť dědoušek včera večer nic neřekl, že dnes ráno umře!«

Matka mu přiměřeným způsobem vykládala, co se stalo, a teprve když uslyšel, že dědoušek už více nebude mluviti, choditi a hodiny natahovati a že jej odnesou na hřbitov lučanský, dal se do usedavého pláče a nebyl k upokojení. Teprve když našli ve skříni setkově pěkný mosazný kanon, který chystal Václavíčkovi k Mikuláši, poněkud se chlapec upokojil. Farář, jenž hned do Topolova přišel, zaplakal srdečně nad mrtvolou setníkovou.

»Takové muže, jaký byl Dřevnický, naše století nerodí; bylť on krásnou památkou z oněch časů, v nichž vládl nade vším pravý, vřelý cit. Památce jeho budiž česť a sláva!«

Pohřeb Dřevnického byl dojemný a slavný. Z blízké garnisony přišla do Topolova celá setnina pěchoty, aby setníkovi, jenž několik polních tažení prodělal, vzdala vojenskou česť. Vystřelili mu třikráte nade hrobem na poctu vojenskou; ale co byla ta pocta proti bolesti a

slzám statečné Františky, jimiž pokropila jeho rakev? Mnoho, neskonale mnoho leželo v těchto slzách! Především nejupřímnější dík za to, že byl jí více než otcem a matkou dohromady, jí i dítěti jejímu, a to vše jen z vroucí a čisté bezzištné lásky k její babičce. I před smrtí myslil na budoucnosť Václavíčkovu, odkázav mu celé své jmění, aby, jak v závěti prostě stálo, »mladému Sezimovi vedlo se lépe než jeho otci«.

Zda bylo kdy na světě srdce s krásnější láskou nad srdce jeho? Co větším jest pokladem, co vydatnějším pramenem blaha pro ubohé lidi nad upřímnou a nezištnou lásku?

Ač Františka byla ještě mláda a sličná a vhodných partií dosti se jí se všech stran nabízelo, nevdala se po druhé. Bála se o Václavíčka, aby za otčima tak se mu nevedlo, jako jí se vedlo za macechy Kamilly na Vidovli. A pak: Václavíček nebyl by již měl nikoho, kdo by se tak oň staral, jako se staral setník o ni. Cítila a měla pevné přesvědčení, že jest svatou její povinností býti Václavíčkovi nejen matkou, ale i tím, čím byl jí setník; u hrobu dědouška jeho v duchu přísahala, že žíti bude pro Václavíčka touž neskonalou, vroucí, čistou a bezzištnou láskou, jakou v srdci svém nosil dobrý Dřevnický — setník od českých kanonýrův.

Starý Mèchura.

Obraz uměleckého života.

1871.

Četl jsem kdysi a kdesi, že bychom jednu sladkou a zbožnou povinnosť častěji v živobytí svém měli sobě ukládati, nežli obyčejně činíváme: v rozjímavých hodinách samoty, totiž ve vlídném světle vážného vzpomínání svého měli bychom řadu známých nám osob bedlivě a zkumně procházeti. Před každým, kdo nám blíže stál, měli bychom déle pozorně a laskavě prodlíti, a v tiché soustrasti rozpomínati si veškery jeho bytosti a všechny jeho k nám poměry. Vždyť nemůžeme někdy ani náležitě vystihnouti, jak důležit ten neb onen pro nás byl a jakých vzácných pokladů získala druhdy duše naše z blízkých a vzdálenějších jeho vztahů k nám. Svatá pravda: co na nás zralého a ryzího, uzrálo v nás a vyhranilo se jen cizí nebo vlastní zkušeností, učením a předkem zacházením s lidmi lepšími a vzácnějšími. Ale při všem tom ducha našeho uchází jedna věc, jež bývá nám tytýž na nenáhradnou škodu: tichosť, hloubka a zbožnosť, bytosti jinak velmi známé, uchází nás často, poněvadž zraky své rádi jen obracíme na to, co jest neobyčejno, co překvapuje, co oslňuje, a tak často pospícháme od srdcí, z nichž by se prýštila nám poučení nejjadrnější, nepomníce, že vřava a bouře životní daleko nám nenahradí zisku, jejž jsme povrchností svou a neobezřelostí byli ztratili! Srdce takové tiché, hluboké

a zbožné bilo v prsou muže, jehož právě předvésti se strojím svému čtenářstvu. Činím to jednak pro zisk svůj, jednak i ve prospěch čtenářů vážně smýšlejících, zvláště oněch, již dobrovolně odhodlali se proudy myšlení svého říditi k metě, jež z nejvznešenějších jest v životě a snahách lidských, k božskému totiž umění. Pak si myslím, že i čtenářstvo české vůbec kus živé pravdy ne-li více aspoň tolik pobaví jako pověsť, z pravdy i básně krasoumně smyšlená.

I.

Ze začátku století našeho žil v Praze v domě svém v Pasířské ulici vážený a bohatý zemský advokát Dr. Jan Měchura. Rodina jeho pocházela od Strakonic, kdež děd jeho byl mlynářem. Muž tento, otec našeho Leopolda Eugena, zasnoubil se se šlechtičnou Marií Lankyšovou z Hornic, jež r. 1812 zemřela, porodivši mu za delšího manželství čtyři dítky, dva syny a dvě dcery, již všichni jsou již na slávě boží. Mladší syn, Karel, byl nestálé a dobrodružné povahy, a míval s ním otec mnohý kříž. Zemřel v Uhrách. Nejstarší syn byl náš Leopold Eugen, jenž narodil se dne 2. února 1803 ve zmíněném domě v Pasířské ulici č. 719—II. v Praze, náležejícím nyní Dru. Fr. L. Riegrovi. Z dcer jedna, Terezie, provdala se za historiografa království českého, Františka Palackého, r. 1827, a druhá, Antonie, za lesmistra Hejrovského na Hluboké, jehož otec býval spolužákem Měchury otce. Vynikajíc sličností svou zemřela asi po 2 letech šťastného manželství. Měchura otec býval ředitelem kanceláře advokáta Šternberka, později stal se samostatným advokátem a právním zástupcem největších kavalírů království českého. Rozsáhlou a výnosnou praksí, rozumným hospodařením, důmyslnými plány

svými i kombinacemi jakož i šťastnými náhodami dobyl sobě jmění velikého. Tak koupil r. 1809 za 120.000 bankocetlí panství Votín*) s dvory a lesy habartickými u Klatov, k němuž přikoupil později Votínu blízkou samotu »Vollnerku«, jíž přezděno později Annahof, a lesy chuchelské s Habarticemi hraničící. Roku pak 1829, když kníže Lobkovic chtěl zaokrouhliti panství svá, koupil Měchura otec, jenž knížeti záležitosť tu právnicky prováděl, panství Lobkovice za velmi mírnou cenu 50.000 zl. Roku 1817 oženil se Měchura otec po druhé s Aloisií Hloužkovou, taktéž již zemřelou, s níž zplodil třetí dceru, potomní baronku Saamenovou, a zemřel r. 1852 jsa starcem 76letým, zanechav Lobkovice choti Palackého, votínské pak panství s Annahofem, Chuchlí a Habarticemi synu Leopoldovi Eugenu. Při vší své praktičné mysli byl již Měchura otec vřelý přítel hudby, ano sám dovedný pianista, a tak záhy vštípena byla láska k umění tomu všem jeho dětem. Obě dcery byly zajisté tehdáž v Praze nejdovednější herečky na harfu, synu pak Leopoldu Eugenovi — Karel dlel mimo domov — jenž zahořel za nejútlejšího mládí k hudbě, dostalo se v ní vychování nejpečlivějšího. Dům Měchury otce byl tehdy v Praze s hudební stránky na slovo brán. Každý rok, hlavně v zimě, dávaly se v saloně otcově domácí hudební produkce, do nichž docházívali nejproslulejší pražští hudebníci a skladatelé. Kromě slečen Měchurových byla jich ozdobou i slečna Petrsova, výborná pěvkyně, choť později školního rady Jiřího Zeithammera. Pud a láska k hudbě, vzbuzeny tak záhy v srdci mladého Měchury posloucháním výtečných hudebních výtvorů v domě otcovském, nabývaly ovšem podnětu k dalšímu vývoji svému v přání otce Měchury, aby Leopold stal se řádně vzdělaným hudebníkem. Velmi

---

*) Ve starých historických listinách »Otín«.

záhy dal syna cvičiti na piano, a prvním jeho učitelem byl tehdejší známý učitel Vencl, jenž i jeho sestry učil. Ano i na jednotlivých nástrojích dal Měchura otec syna od jednotlivých professorů konservatoře pražské cvičiti, aby stal se z něho zdatný a i prakticky zkušený skladatel. Vyšších vědomostí v hudbě, zejména theoretických, nabyl z vyučování tedejšího ředitele konservatoře pražské, Diviše Webra, a slyšel běh o nauce v harmonii, jak sám vypravoval, zároveň s Richardem Wagnerem u nesmrtelného mistra Vácslava Tomáška. Leopold pustil se záhy do skládání i orkestrálních skladeb, jež pak v původním znění dával otec doma provozovati, by syn se přesvědčil, že, co na papíru správně i pěkné vypadá, nebývá vždy dobrým, když se provozuje. Takto vžil se Leopold v půvabný svět tónů čím dále tím hlouběji, až duch jeho docela v něm utkvěl, tak že hudba stala se mu nejen nejkrásnějším věnem, nýbrž i středem a těžištěm všeho jeho života. Vyjma jednu, jen několikaletou periodu života svého, žil Leopold Eugen zcela a výhradně jen drahé své hudbě. Při hudebních oněch produkcích v domě jeho otce prováděly se již před r. 1825 Leopoldovy skladby pro orkestr, v nichž jevila se již tehdy zběhlosť v instrumentaci. Již tehdy dovedl Měchura dirigovati; kusy v ensemblu, jichž účastňovali se professoři z konservatoře a členové divadelního orkestru, chodívaly dobře, ba výborně. Posledně súčastňoval se též jako dirigent, skladatel a pianista často při hudebních zábavách knížete Lobkovice. Nebožtík Med. Dr. Held, známý znalec hudby a domácí přítel v domě Měchurova otce, vyslovil se již tehdy velmi příznivě o hudebním talentě Měchurově a litoval jen, že mladý Měchura nemá toho nadání nutně potřebí k výživě své, čímž by umění vůbec talentem tím bylo poslouženo. Jindy se vyslovil i o prvotinách Měchurových, že nejsou žádnou mosaikovou prací, nýbrž že jsou prací rázu v pravdě uměleckého.

Avšak i o obecné vzdělání staral se bedlivě otec pro syna svého. První třídy tehdejšího gymnasia studoval Leopold v Praze na Novém městě u piaristů, grammatiku a syntax v Klatovech, filosofii a práva v Praze. Jako absolvovaný právník přišel pak asi r. 1824 do Klatov do prakse k tamnímu magistrátu. Přibyl tam se srdcem těžkým, skormouceným; hlodalať zajisté na mladé a útlé duši jeho nešťastná láska, jež svírala veškeru bytosť jeho nade všecko pomyšlení. V Praze již za útlých dob jinošství vzňala se v něm pravdivá a vroucí láska k chudobné dívce, jež slula Klára Haecknerova, a s matkou svou, vdovou po setníku, bydlila nedaleko otcovského jeho domu ve Vodičkově ulici. Klára opětovala sutou měrou lásku jeho, růže však oběma milencům nezakvítaly, neboť bohatý otec Leopoldův měl zajisté se synem svým jiné, nádhernější plány a nechtěl nikterak připustiti, aby syn, dědic jeho rozsáhlých statků, pojal chudou dívku za ženu; ba zdá se, že právě proto i syna z Prahy vzdálil. Leopold ovšem v hudbě nalézal útěchy a ulevoval sobě tehdy skládaje písně z Arnošta Schulze »Poetického denníku«, jichž složil osm sešitův a z nichž i jeden sešit v Praze tiskem vyšel, věnován kněžně z Lobkovic. Byly to první jeho hudební plody, ke kterým se i za stáří svého hlásil a jež několik let před svou smrtí zanesl na první stránku knížky, do níž svá díla veškerá si zaznamenával a kterouž nazval: »Seznam mých hudebních dítek.« Avšak hudba mu tehdy v bolesti srdce nebyla dostatečnou úlevou, a poněvadž byl povahy velmi útlocitné, bolesti své tak podlehl, že upadl ve smrtelnou nemoc. Vojenský plukovní lékař, Dr. Franc v Klatovech, jenž jej ošetřoval a léčil, poznav pravou příčinu choroby nešťastného mladíka, poslal po tom otci list, v němž vylíčil, že Leopold strádá duševní nemocí a že, nepůjde-li po přání jeho a nedá-li mu Kláru, za život jeho nikterak nestojí. Otec se obměkčil i při-

slíbil Leopoldovi, že svolí ke sňatku jeho s Klárou, učiní-li předepsané appellatorské zkoušky. Leopold okřál, podrobil se zkouškám a vedl r. 1828 na den sv. Václava milovanou Kláru svou od oltáře ve vsi Předslavi u Votína, kdež i rok před tím slavil František Palacký sňatek svůj s Leopoldovou sestrou Terezií. Oba sezdával tehdejší farář předslavský P. Jos. Kobler, stařičký druhdy děkan klatovský, z jehož úst a paměti mnoho, ano nejvíce jsem čerpal pro tento životopis. Oženiv se stal se Leopold justiciárem čili právním pro panství votínské, planické a zelenohorské a usídlil se s Klárou svou na zámku votínském. Ale správu všech svých statků vedl i na dále jeho otec, určiv synu svému jen stálý roční plat.

Dnem sv. Václava r. 1828 končí se perioda první, doba to mládí našeho Měchury, jenž od toho dne žil stále v malebném Votíně v milém pošumavském zátiší, vyjma dvanácte let od r. 1840—1852, která strávil s rodinou svou v blízkých Klatovech za příčinou vzdělání dítek svých. Od r. 1852 až do smrti své, jež národu jej urvala dne 11. února 1870, žil opět ve Votíně, kterážto třetí doba jest nejpůvabnější jeho života, poněvadž vynesla plody ducha jeho nejzralejší a nejkrásnější.

II.

Doba, do níž spadá mládí Měchurovo, byla jak náleží způsobilá, aby odchovávala hudební umělce. Záře geniů Haydna a Mozarta rozlévala se posud hojným proudem po střední Evropě; blesky titanského veleducha Beethovenova prorážely sem a tam oblohu hudební, zraky ovšem tehdejších hudebníkův oslňujíce, ale z části, aspoň u vyvolenců, velikou novou éru v hudbě ohlašujíce. V Praze, té odvěké pěstitelce pravé hudby, panoval čilý život hudební, jenž ovšem jen blahodárně

působil ve mladého Měchuru. Ostatně přispěla i Praha k vývoji celkovému způsobem svým; vážná, klassická hudba, hlavně v odboru církevním, měla i svou vlastní zúrodňující sílu, a český klassik Tomášek působil nejen zdárně ve vlasti, ale i za hranice daleko široko. Klassický tento směr zúrodňoval i ducha Měchurova, jenž však při své čilosti a jemnosti nikdy se neuzavíral před něčím, cokoliv životodárného sebou i novější čas přinášel. Při každém novém uměleckém hnutí zatetelila se pokaždé struna v jeho duchu, což dělo se i za mladších jeho let i později. Již za mládí svého vězel ovšem hluboko ve směru klassickém a jím jaksi i sestárnul, všímal si však všeho nového a posuzoval vše mírně, laskavě a pokud možná objektivně; neslyšel jsem ho nikdy odsuzovati, co odsuzovali často i velicí mistři, mýlíce se. Tak již po letech dvacátých, kde Beethoven pomalu domáhal se uznání, vyjádřil se v Klatovech k Filipu Schindloeckrovi, kapelníku vojenskému: »Dejte pozor, Filipe, Beethoven nepsal pro svůj čas, on psal pro budoucnosť. Toho teprve budou studovati, na tom si budou teprve zuby brousiti.« Tak i za stáří svého ležíval dni i noci v partiturách Wagnerových a volával: »Veliký jest a vznešen! Co ze sebe vydává, ještě tu nebylo!« Přes to přese všechno vpustilo však jeho umění přehluboko kořeny své v půdu klassickou. Tomášek byl jeho učitelem, tudíž prvním vzorem, a mysl jeho vlídná, jemná a prázdná vší náruživosti vinula se již podle přirozenosti své k objektivnosti klassických názorů. Dílo umělecké, jak on je více méně pojímal, mělo státi samo o sobě, nedotknuto lidskou slastí a strastí; umění pak bylo mu čistým pramenem, mimo zemi se nacházejícím, před jehož harmonickými výprysky umlkati musí všechna lidská strasť. Lišil se tudíž v základech od novověkých mínění, dle nichž dílo umělecké obrazem býti má tvůrce svého a zrcadlem veškerého jeho duchovního života, a proto

snad nedošla i muza Měchurova uznání, jakého zasluhovala. O dvou jiných ještě příčinách promluvíme později na místě příhodném.

S drahou chotí svou usídlil se Měchura r. 1828 na zámku votínském. Vesnice Votín leží půldruhé hodiny od Klatov k severovýchodu, se tří stran jsouc malebně obklopena lesy. K východu otvírá se z ní volný rozhled v krajinu pěknou, více méně kopcovitou, místy příjemně tmavými lesy a hojnými vesnicemi přiozdobenou. Tiché lučiny střídají se v ní s úrodnými rolemi, lid v ní žije upřímný a pracovitý. K zámku v západní straně přiléhá dvůr a hospodářská stavení, k severu neveliký, ale půvabný park do vršku se táhnoucí, jenž na temeni vršku ověnčen glorietem. Od glorietu táhne se starodávné lipové stromořadí ku Předslavi. V tomto odlehlém, milém zátiší trávil umělec náš svůj věk zasvěcený výhradně umění hudebnímu, jež povždy u všem jeho myšlení i cítění vrch drželo. O všecko ostatní, co tížívá obyčejně let ducha umělců, netřeba mu bylo se starati, ba i o hospodářství a úřad svůj mnoho se nestaral a vychování dítek svých svěřil docela své milé choti. Život jeho byl na první pohled jednotvárný, blíže však ohledán, byl půvabný, poněvadž okrašlovaly jej den co den vznešené tónové pomysly hudebních básnířů všeho rázu a oslazovaly jej vlastní idee, z tvůrčího ducha Měchurova hojnými prameny se řinoucí, a poněvadž ovíjely se kolem nich růže i fialky upřímné manželské lásky a bezstarostného blahobytu. Choť porodila mu tři dítky. Nejstarší syn zemřel, mladší, Viktor, jest nyní nástupcem jeho ve Votíně, Chuchli a Habarticích, dcera Leopoldina provdána za radu při vrchním zemském soudě v Praze, Dra. Hallera. Vizme denní pořádek Měchurův.

Ráno vstával poměrně časně, pokrmil ptáčky své a komponoval nebo arranžoval anebo studoval partitury. To trvalo až do oběda, k němuž nebylo tak snadno ho

dostati, což zejména ve starším věku jeho vypadalo komicky. Z pravidla jej služebník celou hodinu k obědu svolával, snášeje po turecku poklidně výbuchy jeho nevrlosti, že jej ze zamilované práce jeho ruší. Po obědě přečetl noviny a vyšel si do hospodářství; zastavil se jen na dvoře v konírně a ovčíně. Ovce miloval velmi a u stáda pasoucího se vydržel třeba hodiny. Obyčejně chodíval do lesů dělících Votín od vsi Točníka, sešel pak dolů do rolí a lučin a vrátil se na večer druhou stranou domů. Jindy šel parkem do glorietu, odtud dolů stromořadím k Předslavi a odtud polnostmi opět do lesa a do zámku. Když vyšel ze vrat, sběhli se všichni psi z vesnice k němu, on dával se s nimi do hovoru a přinesl jim v kapse vždy nějaký dárek. Koho potkal, s tím se dal do řeči, a lid by jej byl nosil na rukou. Dokud neměl dítek, chodíval každý den na večer do Předslavi k faráři Koblerovi zahrát si partii piketu, později docházel farář každý večer do zámku a pohrál s ním v karty. To dělo se i v zimě. Do tohoto života přiváděly rozmanitosť hudební zábavy, které doma, a častěji i hudební produkce, které v Klatovech uspořádával. V Předslavi byl tehdáž učitel jménem Aleksius Janský, výborný hudebník, jenž měl bratra a dva syny, všechny hudebníky. Banda jeho požívala v okolí zvučného jména. Ty a jiné hudebníky z panství svého svolával si Měchura na Votín, častoval je a prováděl s nimi hudbu často i přes půlnoc; měl tak asi čtrnáct ochotných a dobrých hudebníků při ruce. Od nich dával si svoje i cizí skladby prováděti; ani o zpěváky neměl nouzi. V kostele předslavském řídil hudbu prováděje vedle svých skladeb kusy klassické od obou Haydnův a Mozarta. Sám hrával basu nebo varhany. V Klatovech býval obyčejně posádkou pluk kavalerie se sborem hudebním. Měchura požívaje úcty u sboru důstojnického pro své postavení míval obyčejně celý hudební sbor k disposici. V časích, o nichž mluvíme,

byl kapelníkem Filip Schindloecker, výborný cellista; spojiv se s ním a vybranými silami z jeho sboru jakož i s nejlepšími hudebníky v městě, dával pak Měchura v Klatovech koncerty, buď sám skládaje, neb piecy pro produkce dle potřeby arranžuje. Výtečným svým hudebním vzděláním a taktem svým u pořádání zábav hudebních zjednal si v městě a okolí lásky i úcty neobmezené. Na podzim pak, když bylo po honbách, jezdíval do Prahy na několik neděl, obyčejně když bývaly nějaké zvláštní hudební produkce nebo neznámé výtečné síly tam přicházely. Tam dával si od nejlepších sil soukromě provozovati těžší skladby své, začež ovšem hluboko do váčku bylo mu sahati. Ale co hudby se dotýče, neznal on míry a uskrovnění, hudba byla mu jediným světem.

Hlučno a veselo bývalo ve Votíně za času honeb; Měchura byl náruživý myslivec. Jakmile koroptve stály za ránu, sjížděli se honby milovní přátelé Měchurovi na Votín. Pak rozléhaly se po polích a lesích rány z pušek a štěkot ohařů za dne, a večer na zámku votínském a někdy i v Chuchli a na opuštěném zámečku habartickém žerty a zpěvy, ano i hudba myslivecká. »Jsem šumař a myslivec,« řekl mně jednou stařec Měchura, »napište mně o tom písničku.« Lituji posud, že jsem mu té radosti neučinil.

Z toho dá se vysvětliti, že Měchura miloval hudbu mysliveckou. »Roh jsem nejraději troubíval, když jsem se učil,« říkával a s rohem také s velikým zalíbením v partituře zacházel a mnoho piec mysliveckých složil. V inventáři, jejž jsme týden po jeho smrti s přítelem M. Kličkou zhotovili, nachází se několik děl toho druhu; tak již z r. 1826 »Dix fanfares« pro 6 rohů mysliveckých a 5 loveckých písní op. 9, z roku 1858 6 loveckých písní pro piano a roh a 1 hlas op. 74 a 75, a čtyři kvarteta pro 4 rohy op. 71. I v největším díle svém,

v opeře »Marie Potocká«, uvádí Marii svou v 2. jednání překrásným kvartetem pro rohy.

Tak plynuli šťastně dnové Měchurovi na Votíně až do r. 1840. Téhož roku přesídlil se s rodinou do Klatov pro lepší vychování dítek svých. V Klatovech byly tehdáž podmínky k pěknému hudebnímu životu nejpříznivější. Žil tam tehdáž výborný učitel zpěvu na gymnasii, městský kontribuční Filip Kreuss, děkan František Jelínek byl horlivý nadšenec pro hudbu a hrál dovedně na housle, hudba chrámová měla dobré síly, jako tenoristu Josefa Eila, cellistu Schindloeckra a varhaníka Jos. Procházku, hudební sbor tam ležících Palatinových husarů byl dobrý a v čele jeho stojící kapelník Josef Kamenec byl dovedný barytonista. Jako sopranistka vynikala sl. Julie Firbassova a ke všemu usadilo se tam od předešlých sborů vojenských několik vybraných hudebníků. Když čilý a v úpravě všeho druhu zábav velmi zběhlý Měchura stále se tam usadil, nechyběla ani hlava ani výborné střediště a vznikl půvabný život společenský, jehož nejkrásnějším ovšem výrazem vedle divadla bylo pěstování hudby Jiná zevnější okolnost mocně celý ten ruch podnítila. Krajský tamější, hrabě Mercandin, hodlal přeměniti pusté místnosti táhnoucí se k jihu vedle silnice do Budějovic městem v pěkný městský park. Pro park nyní usilovně se pracovalo, každý statkář z okolí přispěl dle možnosti, v městě pak pracovalo se divadelními představeními a veřejnými hudebními produkcemi. V čele posledních stál ovšem Měchura, ale i divadla účastnil se arranžováním, spisováním a řízením potřebné hudby. Mimo veřejné produkce bývaly časté hudební zábavy večerní v sále na děkanství, a postačí, povíme-li, že na př. na děkanství provozovaly se nejen klassické opery Mozartovy, jako Don Juan, Figaro a Kouzelná flétna, ale i čelnější oratoria, jako Stvoření světa, Roční počasí, Paulus, Saul a David, Kristus na Hoře Olivetské,

Sedmero slov, Walpurgisnacht a jiné Mimo plechové a dřevěné nástroje, které hrával Měchura na harmonii, bylo všecko řádně obsazeno, ba sbory bývaly tytýž velmi dobře obsazeny jmenovitě studenty. Produkce ty vynikaly přesností, neboť Měchura neodpustil ani nejmenší chybičky a každý se před ním v té věci třásl. Ačkoli byl co do obcování od hlavy až k patě muž salonní, svobodomyslný a roztomilý, byl přece, jakmile vzal taktovku do ruky, tyranem, jenž ničeho neodpustil, co by dílu jen dost málo bývalo na ujmu. Práce jeho nebyla právě těžká; Kreuss vycvičil mu sbory, kapelník Kamenec své hudebníky, ostatní hráli s pátra, souhra nikdy nevázla. Kromě toho pořádával veliké koncerty, ročně aspoň dva, při nichž účastnívali se i hudebníci z okolí. Provozoval v nich skladby vlastní i cizí, mnohdy se značným nákladem vlastním, a výtěžek odváděl parku. Všecko to mělo proň účinek blahodárný; jisto jest, že Měchura takovým způsobem nabyl značných praktických vědomostí, ze kterých těžil velmi pro svou skladbu a tříbil se jako skladatel.

Vedle hudebních výkonů kvetlo v Klatovech v ten čas i divadlo; hrála veskrze jen tak zvaná honorace, jež zařídila si nejprve domácí divadlo u krajského inženýra Brejchy, v domě naproti kaplici sv. Rocha, později pak vlastní divadlo městské v jezovitské koleji, jež vynikalo vkusnou úpravou. Při něm řídil Měchura hudbu, maje více nežli dvacet dovedných hudebníků v orkestru. Provedl tu nejvybranější ouvertury a skládával sám k představením, čeho bývalo potřebí.

Vrcholu svého dospěl však tento hudební i divadelní ruch v provozování romantické opery o 3 jednáních s názvem »Der Schild«, kterou složil Měchura ke slovům přítele svého, německého básníka K. E. Eberta. Provozování dělo se nejprve v Klatovech r. 1845, jednou v divadle z partů, po druhé v sále na děkanství. U tohoto

díla bude nám déle stanouti, poněvadž činí rozhodný obrat v hudební činnosti našeho Měchury a jest takořka závěrečným kamenem první periody jeho hudebního života. Dle inventáře skladeb jeho skládal Měchura toto dílo od roku 1844—1850, čemuž takto rozuměti jest, že opera r. 1845 byla k provozování dokončena a že ji později přepracoval. Předmět opery jest čistě romantický, točí se kolem démantu, zasazeného ve štítu, jenž jest talismanem královské rodiny, a libretto vyniká rozmanitostí situac i živlův i dobře zapletenou intrikou. Hudba jest tolikéž čistě romantická a viděti z ní, jak bedlivě studoval Měchura i romantiky, zejména krále jich K. M. Webra, z jehož »Střelce kouzelníka« v ní proznívají dosti četné upomínky. Melodie a sladkosť v ní převládá a na ujmu jest jí široké propracování jednotlivých čísel. Některá čísla jsou v pravdě poetická a krásná, jako arie do h-moll v 1. jednání, modlitba a terzetto v jed. 2. a finale 3. jednání. I sbory gnómů jsou z většiny výtečny. Libretto zakládá se na povídce téhož jména z básní Ebertových a bylo původně určeno pro skladatele Kalivodu do Dunajských Ešinek. Tento však dlouho do skládání se nedával a Ebert, požádav libretto nazpět, dal je Měchurovi, jemuž se velmi líbilo. Když byl s komposicí hotov, povzbuzoval jej Ebert, aby celou operu, číslo za číslem si dal ještě jednou provésti, aby poznal z takového provozování, čeho by snad bylo potřebí zkrátiti nebo vůbec změniti. Ale poněvadž v pražské konservatoři, kde se to státi mělo, leckteré obtížnosti se nahodily, postaral se Ebert, ani se nesrozuměv s Měchurou, o jiný příhodný způsob. Navštíviv totiž Karlovy Vary sešel se tam se starým známým svým Hauserem, ředitelem mnichovské konservatoře, s nímž se o celý plán smluvil, tak že Měchura potřeboval jen partituru své opery do Mnichova zaslati a po některém čase, až by opera byla nastudována v ústavě, do Mnichova přijeti,

aby vlastním řízením z této produkce se přesvědčil, jak dílo jeho ve skutečnosti vypadá.

Provésti takovýto plán by bylo zajisté každému skladateli milo a bylo by zajisté s cílem se shledalo. Měchura snad partituru zaslal, ale s cestou rok od roku otálel. Příčina byla asi ta, že ostýchal se příliš před veřejností a měl panický strach před každou kritikou, pak že asi nemohl se odloučiti od svých milých Klatov a od Votína, což vůbec na velikou ujmu bylo celé jeho umělecké činnosti. Zdá se podle všeho, že zprávy, jaké ho došly z Mnichova, nebyly právě příznivy, což aspoň souditi můžeme dle výroku jeho k Filipu Schindloeckrovi. »Jsem pořádně rozhoršen; nesmočím již ani péra!« Také nepsal od r. 1850 až do r. 1855 ani noty vlastní! Jinak pohroužil dějiny první opery své jemnocitný tvůrce její do věčné tmy tajemství.

Než ohlédněme se po posavadní jeho skladatelské činnosti; opera »Der Schild« jest již op. 59.

Domnívám se, že až do této opery pokládal se Měchura jen za ochotníka v skládání a nikoliv za umělce z povolání a z posvěty. Skladby sem náležející jsou druhu trojího. Především skladby pro domácnost určené, jako op. 3 a op. 5, skladby pro harfu s orkestrem, jež psal pro své sestry; písně, melodramata a kantáty k rozličným příležitostem, a posléze kusy pro vojenskou hudbu klatovskou. Vyššího rázu jsou ovšem četné jeho skladby v slohu komorním, tak sedm kvartet, z nichž první padá do r. 1826 a pět posledních do r. 1837; dále kvintetto pro strunové nástroje op. 16 z r. 1829 a veliké septuor pro piano s flétnou, klarinet, roh, basson, violo a kontrabass op. 20 z r. 1830. K nim pro snadnější přehled připojuji skladby pro orkestr, jako ouverturu pro veliký orkestr op. 15 z r. 1829, a dvě symfonie do c-moll a e-moll op. 37 a 38 z r. 1834. Třetího druhu jsou

jeho kostelní skladby, četnější všech ostatních, jež vrcholí se v jeho rekviem do C, op. 36 z r. 1837—1838, jež i v Praze se skvělým výsledkem bylo provozováno, a které on sám, dokud nevybásnil »Štědrého dne« a »Pohřbu na Kaňku«, pokládal ne-li za nejlepší, aspoň za své nejmilejší dílo. Konečně pokusil se v operní skladbě již r. 1831, neboť op. 21 nese název: »Hiorba«, operní fragment ke sborům J. Rittersberga, a posléze sepsal »Der Schild«. Z přehledu viděti, že zvláštní zalíbení měl v komorní a kostelní hudbě, a zdá se, že velikou veřejnost neměl ani na zření, nýbrž jen své vlastní zalíbení; neboť kvartetta mohl si dáti v soukromí v Praze provésti nejlepšími silami, hudbu kostelní obstojně i venku; fragment »Hiorba« byl psán snad také jen pro potřebu domácí. Teprve když ocítil se od r. 1840 u větším a živějším proudě v Klatovech, snad povzbuzen i Ebertem, pustil se do veliké opery, cítě se silným dosti, vystoupiti u veřejnost a vyvolati úsudek nad svým talentem. Nedošlo k tomu: opera nebyla provozována, což však není ještě rozhodným úsudkem, ano jest známo, že přijetí díla takového v repertoir nezávisí zhusta na pouhé ceně jeho, nýbrž více na jiných, někdy dosti malicherných okolnostech. Žije vzdálen proudu uměleckého ovšem neměl snad Měchura za těch dob pravého pojmu o hudbě dramatické, neboť talent jeho byl rozhodně lyrickým; ale kdyby byl slyšel svou operu, byl by asi získal tolik, kolik studie v soukromí sebe pilnější nahraditi nemohou, a byl by se třebas skvěl za dnů našich mezi lepšími skladateli zpěvoher. Osud jinak rozhodl, a myslím, že ve prospěch našeho národa, neboť jisto jest, že podle vychování svého nebyl by se stal Měchura tím, čím pro nás v pravdě jest, národním totiž skladatelem. Ostatně, kdo slyšel jeho »Pohřeb na Kaňku«, nemůže zajisté upříti, že Měchura i dramaticky uměl skládati a že povaze jeho hudební nenedostávalo se pod-

mínek potřebných k opeře. Jen skutečné provozování opery »Der Schild« bylo by bývalo rozhodovalo; ale na ně nedošlo.

Čilý hudební ruch, jejž jsme byli nahoře vylíčili, trval v Klatovech až do r. 1848. Udělení konstituce téhož roku a ruch národně politický z této události plynoucí, ano i krvavé výstupy, které maďarští husaři vzpouru podnikše v městě tom vyvolali, učinily mu ovšem konec. K tomu přispěla ještě smrť Filipa Kreussa a ta věc, že při organisaci úřadů státních vstoupil Měchura do státní služby jako asessor. I Josef Kamenec opustil Klatovy. V tomto postavení setrval Měchura až do r. 1852, když otec jeho, kmet 76letý, ze světa vykročil. Poděkovav se ze služby státní, přesídlil se opět na Votín a stal se vlastním pánem celého panství. Jako asessor byl ve svém povolání pilným a zacházeje s lidmi, jevil se vždy pravým lidomilem. Politický ruch r. 1848, zdá se, že mnoho veň nepůsobil; vězelať právě mysl jeho tak hluboko v hudbě, že ostatní vezdejšek byl mu zjevem mimotným. Dle svědectví Koblerova choval se nestranně při hádkách, jež vznikávaly tytýž v domě jeho pro národnosť, a kterých původcem býval rozhodně německy smýšlející přítel Měchurův K. E. Ebert. I otec Měchurův, jak známo, smýšlel německy, synova však poetická povaha nebyla rázu toho, aby otvírala se vášním politickým. Poněvadž však se žádnou stranou zřejmě nedržel, byl podle rodiny své pokládán za Němce, a to snad byla také jedna z příčin, že Měchura hudbou svou nemohl v Praze proniknouti, kdež strojené němectví v umění jakémkolivěk nikdy trvalejšího úspěchu se nedopracovalo.

III.

Od roku 1852 až do své smrti žil Měchura opět v milovaném svém zátiší na Votíně. Život jeho podobal se opět předešlému životu jeho v témž místě před lety, jenom že první léta pro trpké zkušenosti, zažité s operou »Der Schild«, pranic vlastního neskládal Bouřil asi v prsech jeho boj, jehož dosah i tíhu jen tvořivý umělec dovede odvážiti a jenž jen pozvolna se v něm ukládal. Měl odříci se hudebního tvoření svého, ano. veřejností nenabylo uznání? Každý soudný čtenář nahlédne podle toho, co posud jsme o jeho povaze propověděli, že boj ten dříve nebo později musil se záporně rozhodnouti. Vskutku rok 1855 přinesl opět první novou skladbu, píseň s průvodem piana k slovům Redwitzovým; duch Měchurův vzpřímiv se setřásl se sebe důvody chladného rozumu olovem jej tížící, okřál a hlásil se opětně ke svému právu. Měchura opět komponoval, a to po následující tři léta téměř samé skladby kostelní; raněná mysl jeho nalézala asi v rázu posvátné hudby nejvydatnějšího léku. Sem náležejí dvě mše, čís. 3 a 4; tato je poslední jeho mše a byla v Klatovech často s nejlepším výsledkem provozována; biskup Jirsík, uslyšev ji tam, vyprosil si ji na skladateli pro Budějovice. Jest to op. 68. I mše číslo 3 op. 62 psaná pro 5 solových i sborových hlasů, 2 cella a basu, z roku 1855, vyniká — pokud souditi můžeme z jednoho provozování v Klatovech — klassickým slohem svým, ryzí zbožností myšlének a hojnými vokálními effekty. Ke kostelním skladbám vrátil se Měchura jen ještě jedenkráte. Roku 1860 sepsal totiž ještě druhé své rekviem do f-mol, op. 78, jež, pokud mi známo, posud provedeno nebylo. Psal je, jak se vyjádřil, pro sebe, a nadějeme se, že dědicové jeho na toto přání jeho nezapomenou. Známe jen úryvky z toho díla, které nám někdy Měchura sám

v dobrých chvílích svých na piano zahrál. Podle všeho jest to dílo rovněž tak velkolepé jako jeho první rekviem. Co se týče rázu jeho kostelních komposic vůbec, viděti ve všech klassická česká škola Tomáškovská; po Zikmundovi Kolešovském jest Měchura u nás poslední důstojný epigon svého učitele a mistra. Liší se od Tomáška jen větší lahodností myšlének svých, ve faktuře je však rovněž tak mohutný jakož i v citu hluboký. Ve všech jeho kostelních skladbách vane vroucí, upřímná, Bohu oddaná mysl, jejíž poesie nedá zajisté těm skladbám zahynouti. Jest jen žádoucno, aby skladby ty staly se všeobecným majetkem, aby pak zúrodňovaly mysl těch, kdo oddávají se službě posvátné hudby u nás

Roku 1858, tedy po osmileté přestávce, vrátil se opět Měchura ke světským skladbám. Téhož roku složil jmenovaná již kvartetta pro 4 rohy a četné lovecké písně s pianem a rohem. Rok po té následovala třetí jeho symfonie do g-mol, op. 76, a dvě smyčcová kvartetta čís. 8 a 9, op. 79 a 80 hned následujícího roku. Roku 1861 složil opět desáté a jedenácté kvartetto, k nimž připojoval vždy heslo z nějakého básníka, v němž ráz celého díla se zrcadlil. Skladby následující až do roku 1865 jsou psány větším dílem pro veliký orkestr; jsou to především 3 poslední jeho symfonie do f-dur, d-dur a c-mol, dále veliký slavnostní pochod pro veliký orkestr op. 66 z roku 1863, jenž na koncertě v Klatovech s dobrým výsledkem byl proveden, ouvertura a tři entreakty ke tragedii Ebertové »Das Gelübde«, a posléze rozkošné a půvabné capriccio pro veliký orkestr s názvem »Le mouches« (mušky) z roku 1865, op. 91. Nebuď zde také zapomenut překrásný jeho pohřební pochod, při jehož tónech nesena byla Měchurova mrtvola k věčnému odpočinku.

Jest zajisté škoda, že do podrobnějšího rozboru při jmenovaných dílech pustiti se nemůžeme; známe je

jenom z větší části z klavírního výtahu, který sobě Měchura z každé skladby pro orkestr činíval, ano co smutnějšího. zesnulý mistr sám z největší části ani svých skladeb provedených neslyšel. Tolik však víme, že Měchura skladby své zasýlával do Vídeňského archivu hudebního, aby snad po jeho smrti nestaly se z nich plagiaty. Radíval jsem mu druhdy, aby všecky skladby své uložil do Pražského musea; on však tak neučinil. Originálné partitury a jednotlivé rozepsané hlasy jsou nyní majetkem dvou potomků jeho, syna Viktora a dcery Leopoldýny, provdané Hallerové. Snad nalezne se u nás nějaká povolaná duše, jež dá se do jejich prostudování a veřejné svůj soud o nich pronese Myslím, že mnohá perla zaleskne se v nich, na niž hrda bude domácí naše uména. I osobnosť Měchurova sama zajisté zaslouží, aby se tak stalo.

Čilejší hudební ruch, jenž v Čechách po r. 1860 vznikl a zpěváckými spolky téměř po všech vrstvách národa našeho se rozvlnil, neušel ovšem i starého Měchuru. Ukázali jsme již napřed, ze co se dotýče hudby, jemný jeho sluch všeho nového si všímal, a tudíž nemohlo jej minouti i živější hudební hnutí v národě našem, v jehož středu stále žil a jehož prvním vůdcem byl jeho svak. Ještě více sblížen byl s ruchem tím péčí našeho Ludevíta Procházky, jenž v tom ruchu velmi účinně sám se účastnil, rodilý Klatovan byl, a již jako studující pro svůj hudební talent od starce našeho vřele milován, ano s hudební stránky i mocně podněcován byl S ním přečasto hrával na piano na čtyři ruce, seznamuje jej dílem s klassickými výtvory geniů hudebních, dílem s vlastními svými skladbami. Procházka staral se o to, získat zapomenutého téměř starce pro národní hudbu naši. Až do roku 1865 dostaly se přičiněním jeho dvě skladby Měchurovy do veřejnosti, píseň »Ukolébavka« ve »Vesně« a účinný sbor »Podloudníci« ve 3. sv. »Zá-

boje«. Obě skladby byly psány původně k německým slovům. Roku 1865 stal se však se starcem obrat v hudebním jeho životě a snažení, obrat větší a důležitější, nežli se stal operou jeho »Der Schild«; rokem tím počíná těsně již při sklonku života doba jeho nejplodnějšího a co do obsahu nejkrásnějšího jeho skládání, doba práce pro naše české umění a náš český národ. Stařec stříbrovlasý sebral všecky své síly duševní v jediný mocný proud a omládl myšlénkou, jak krásno jest pracovati podle všech sil svých pro národ, jenž přese všecky překážky a utrpení pružnou a svěží silou domáhá se své vzdělanosti, své vlastní osvěty, aby důstojně postaviti se mohl po bok národům jiným, vzdělaným a osvíceným. Jsem hrd na to, že já tou myšlénkou omladil duši jeho a že skrovné nadání mé postačilo dáti mu látku ku praktickému té idey provedení. Věc měla se takto. Ke konci roku 1860 založili jsme v Klatovech zpěvácký spolek, jehož ředitelem stal se po několika letech Mansvet Klička, jenž co do rázu uměleckého spolek velmi povznesl, tak že výkony spolkové i přísného Měchuru uspokojily. Klička byl již po letech čtyřicátých ve stycích s Měchurou, a když jsme provedli bezúhonné jeho »Podloudníky«, nenamítal nic proti mému návrhu napsati pro nás původní český sbor. Záleželo nyní všecko na tom, dáti mu báseň, která by jej nadchla. Znaje jeho povahu, nemohl jsem se mýliti a podal jsem mu báseň s názvem: »Večer v lese«, do které se hned s největší chutí pustil a kterou brzy složil a spolku našemu k provedení svěřil. Toto vypadlo podle jeho přání, a Měchura byl náš. »Večer v lese« jest větší mužský sbor o třech částech, z nichž prostřední je pro solové hlasy zřízena s průvodem sboru a 3 zvonů. Na žádost K. Bendla zaslali jsme skladbu tu do Prahy, kdež ji i Hlahol provedl. Můžeme se tedy zdržeti o ní všeho úsudku. Skladba ta jest op. 92. Krátce po tom projevil

Měchura chuť skládati něco komického; podal jsem mu dvě básně »Baladu o nešťastné žábě« a »Svrženou fugu«. První složil ještě roku 1865, druhou hned začátkem r. 1866. Obě vyšly tiskem jako op. 92 a 93; byly nejprve v Klatovech, pak v Praze, ve Vídni a jinde dávány. »Svržená fuga« jest u nás svého druhu jediná; jest to komická scéna pro solový hlas principálný, soly a sbor mužský s průvodem strunového kvintetta. Každý z ní pozná, že měl pro živel komický Měchura náležitý a vtipný výraz a že to mistr, jenž i přísnou vědu hudební komice umí zcela důstojně přizpůsobiti; ano lze jest, co se možných obrazů ve fuze týče, tu skladbu i ke studování schváliti. Co zvláště pěkného, jest ráz venkovské kantorské hudby, který dýše od prvního taktu až ke konci celou skladbou. Vida, jaký talent má Měchura pro komickou hudbu, chtěl jsem z toho kořistiti a sepsal jsem mu jednoaktové komické libretto v národním tónu s názvem: »Prokůpek s bassou«; měl jsem při tom za lubem, že kdyby se to dílo líbilo, bych jej i získal pro velikou operu českou. Pokud vím, probral důkladně Měchura libretto, ano ledacos jsem i po jeho přání na něm pozměnil, ale k samé skladbě vyjma některé kousky nedošlo. Buď se mu libretto nelíbilo, nebo nechtěl podle starých svých trpkých zkušeností pro divadlo psáti. Po »Svržené fuze« následovalo kvartetto č. 12, op. 95, a ještě téhož roku jedna z nejkrásnějších jeho skladeb, duma totiž z husitských dob s názvem »Pohřeb na Kaňku«, taktéž na báseň mou. »Pohřeb na Kaňku« jest kantáta u velikém slohu a byla původně pro klatovský spolek určena. Když nám Měchura skladbu přinesl, užasli jsme nad dramatickou silou jeho výrazu a nad velkolepým pojetím husitské té básně. Měli jsme jej k tomu, aby dílo zpracoval pro veliký orkestr, neboť původně byl průvod jenom smyčcový kvintett; on nejen že tak učinil, ale i brzy celou skladbu rozšířil

a dokonce přepracoval. Dali jsme se do studování a 25. listopadu 1866 provedli jsme skladbu v salone Dra. Nauše v Klatovech řízením Měchurovým. Mimo dechové nástroje, jež hrál Měchura na harmonii, byly všecky hlasy řádně obsazeny. Byla to produkce jen soukromá, ale ještě touž zimu činěny jsou přípravy k veřejné produkci v sále mestské radnice, jež měla určitě se konati 7. dubna 1867, při níž i lepší členové husarské kapely měli účinkovati. S té produkce však sešlo z politické příčiny. Po novém roce padly totiž volby velkostatkářů do říšské rady. Měchura, dav se asi přáteli a příbuznými svými přemluviti, volil s německými velkostatkáři, což způsobilo takové pohoršení v Klatovech, že většina údů zpěváckého spolku odřekla spolupůsobení. Měchuru to velice hnětlo, a domníval jsem se již, že asi »Kaněk« bude jeho poslední skladba česka. Tenkrate ponejprv a naposledy rozpředl se mnou malý politický pohovor. »Volil jsem proto do říšské rady,« pravil, »ponévadž si myslím, že bude dobře pro naši zemi, budeme-li v ní zastoupeni.« Osvětlil jsem mu to mínéni s tehdejšího stanoviska českého, načež on již neodpovědél. Prudce popocházeje zastavil se a doložil: »Ale proto ať si mně udelali, co udelali, po česku nepřestanu komponovati.« A tomuto vyřčení svému zůstal věren. Byl jsem přesvědčen, že nevolil tenkrate Měchura o své vůli, nýbrž že straně se politiky jako vždy jen nátlakem příbuzných svých a přátel k tomu kroku byl donucen. Ba tito nesli vůbec težce, že po česku komponuje a dali mu to také věděti a cítiti. On však jich nedbal. Před koncertem Umělecké Besedy v březnu 1868, v němž dáván byl vedle »Štedrého dne« i »Pohřeb na Kaňku«, zastavil, když vycházeli z generální zkoušky, básník Ebert Měchuru před sálem Žofínským, popadl jej prudce za ruku a pravil všecek rozlícen:

»Zdali víš, nešťastníce, co jsi to složil?«

»Doufám, že dobrou skladbu,« odvětil klidně otázaný.

»Tys složil apotheosu husitství,« rozpálil se germán Ebert.

»Složil jsem dobrou skladbu.«

Ebert se hryzl ve rty a odmlčel se.

I jindy vyslovil se podobně. Jsa jedním ze zakladatelů pražské konservatoře, chodíval do ní, kdykoliv do Prahy přišel. Ředitel, muž devotný ke každému, kdo o něco výše stál než on, jenž bohudík ve prospěch národní naší hudební umeny nechvalně již dořediteloval, pochleboval mu u přítomnosti žáků, napomínaje jich, aby měli v úctě šedivou Měchurovu hlavu pro myšlénky, které ona rodí. Po té obrátil se k Měchurovi a prosil ho klaně se a mna si slaďounce ruce, aby nějakou svou skladbu k provození konservatoři dal. Měchura odpověděl: »Nemám nic, já píšu jen pro Čechy.« Týž ředitel kdysi velmi ostře ano jízlivě byl se pronesl o hudbě jeho, a všeliká licoměrnost rovnala se Měchurovi k smrti.

Ještě v zimě na rok 1867 seznámil jsem Měchuru s »Kyticí« Erbenovou a vychválil mu »Štědrý den« za báseň, jež již tak dlouho čeká na svého hudebního skladatele. Libezná, prostonárodní poesie Erbenova zaujala mysl i srdce Měchurovo, tak že velmi rád o kráse její se mnou hovoříval a byl bych rád viděl, když r. 1868 oba starci, básník i skladatel, se v Praze sešli; měli oba tolik příbuzného v srdcích svých, a jeden ze druhého pravou, nelíčenou, v pravdě českou radosť! »Štědrý den«, op. 96, jediná to posud světská, v pravdě krásná a národní kantáta naše, povstal r. 1867, a podivení naše, kdy jsme ji ponejprv uslyšeli, nebylo menší než při »Pohřbu na Kaňku«. Především nás překvapilo Měchurovo trefné pojetí básně a národní ráz, který celé skladbě dal. »Jsou to české písničky, že ne?« usmíval se stařec, »trefil jsem do toho?«

Právě to, co on prostě nazýval »českými písničkami«, bylo u něho věcí nejpěknější a nejpodivnější; aspoň v celém předešlém skládání živel ten se nikdy neobjevil. Měchura znal hudbu i českou, znal tlukot srdce našeho naroda, ale nebyl si toho posud vědom, až Erbenova poesie i ten poklad z něho vyvábila. M. Klička postaral se o rychlé nastudování nové skladby a brzy rozléhaly se její harmonie, žalosti Mariiny a radosti Haniny, v salonu Naušově. Některých čísel, jako »Pohřbu«, nemohli jsme se ani nasytiti; jeden hlas zněl jen o tom, že starý Měchura omládl na stará kolena a že posud je v plném proudu tvořivé síly. M. Klička arranžoval hned »Kaněk« i »Štědrý den« pro 4 ruce na piano, a když potom na podzim r. 1867 do Prahy se synem svým jel, jejž na žádost Měchurovu vedl do pražské konservatoře, přivezl arranžement ten s sebou a ukázal jej příteli Ludevítovi Procházkovi. Sotva tento první sbor z »Kaňku«, »Zabte je, palte je«, uslyšel, zvolal ihned: »Takového něco dosud nemáme; to nám musí Měchura dáti!« I vyjednáváno se starcem a tento svěřil obě partitury »Kaněk« i »Štědrý den« Procházkovi ke koncertu Umělecké Besedy, jenž konal se za řízení tohoto a za velikého účastenství dne 22. března 1868. Ale před tím ještě roku 1867 složil Měchura o své volbě třetí kantátu opět z Erbenovy »Kytice« s nápisem »Májová noc«. Tuto rok po tom, poněvadž Erben báseň tu poněkud rozšířil, přiměřeně slovum přepracoval. »Májová noc« jest pohříchu ještě v Praze neznáma, doufáme však, že někdy s ní se setkáme u veřejnosti. I ona vyniká národním slohem svým a předkem poetickými svými sbory.

Měchurovský koncert Uměl. Besedy jest každému hudebníku v dobré paměti. Imposantní massa 330 hudebníků stála tu ve službě muzy Měchurovy, aby starému, téměř neznámému a zapomenutému mistru v národu českém zjednala uznání a slávu. Byl to snad po dni,

v němž milovanou Kláru svou po tolikerých utrpeních vedl od oltáře, nejkrásnější den starého našeho mistra, jehož při něm nic jiného nemrzelo, než že lidé v Praze na něj na ulici ukazovali říkajíce: »To je starý Měchura!« — »Jako bych byl nějaké podivné zvíře,« dokládával. Úsudek našich denních listův o »Pohřbu na Kaňku« a »Štědrém dni« zněl vesměs velmi příznivě, ano nezřídka i velmi pochlebně pro starého mistra. »Vyjímaje českou operu,« psal kritik v Politice, »neměli jsme posud příležitost promluviti o tak prapůvodním a smělém vystoupení tvůrčí síly v odboru národně uměleckém. Kmet srdce mladistvého, důkladně vzdělaný skladatel a šťastný tvůrce četných děl rozehřál se na nejpůvabnější básni Erbenově a oděl ji, skvělé krásy její povznášeje, ve skvoucí roucho tónů svých. Měchura nemá snad, co dotýče se důkladného vzdělání hudebního, bohaté zkušenosti, skladatelské zručnosti a obdivuhodné plodnosti zde (v Praze) žádného soupeře. Česká galerie hudebních obrazů získala illustrací obou oněch básní dva skvostné obrazy, jež o tom svědčí, že bohatá tvořivá síla v našem lůně se proudí přes to přese všecko, že tolik překážek našemu vývoji v cestu se hrne.«

Položil jsem zde doslovně úvahu tuto, poněvadž jest trefna a poněvadž mně milo uvésti v tomto spise i hlas cizí, nepředpojatý. Povaha Měchurova byla tak roztomila, že každý, kdo blíže s ním zacházel, si ji zamiloval. Tak dělo se i se srdcem mým a panegyrikon nerad bych psal! —

»Jsa již starcem«, — pokračuje týž kritik — »chová celou hromadu skladeb každého směru při sobě, kterých v dlouhé řadě let nashromáždil, kdež v soukromé oddálenosti, jen aby tvůrčímu pudu svému a lásce své k umění dostál, pracoval a tvořil. Ve »Štědrém dni« a »Pohřbu na Kaňku« jeví se vzlet ideí, četné, jemně zosnované nápěvy, skvělé efekty hudební a v celku osnova o čerstvé,

neseslabené síle svědčící; vše činí nás žádostivé po skvělých přednostech oněch skladeb, jaké p. Méchura za mladších let svých vytvořil.«

Poslední větu bych naprosto nepodepsal. Duch Měchurův zajisté, podle mého zkoumání, měl mnohem pružnější sílu tvořivou za starých jeho let, nežli za let mládí jeho mužného; ano tvrdím, že nejvyšší výše činnosti své hudební dostoupil teprve na sklonku svého života, od roku 1865 počínaje až téměř do samičké jeho smrti. Básně »Štědrý den« a »Pohřeb na Kaňku« stál v zenithu tvořivé síly své. Jest to ovšem případ psychologicky zajímavý; my však jej vysvětlíme v závěrečné úvaze své o skromném slavíku votínském. Konečně nemohu o koncertě dne 22. března jedno podotknutí zamlčeti; totiž tu chybu, že »Pohřeb na Kaňku« následoval teprve po »Štědrém dni«. Mělo býti obráceně; obecenstvo by bylo pak lépe užilo vážné a vznešené hudby dumy husitské a snadnější národní hudbu »Štědrého dne« bylo by pak stejně dobře sneslo i užilo. Ale ve skutečnosti unavilo se délkou »Štědrého dne«, a krásy »Pohřbu na Kaňku«, této perly musy Měchurovy, s velikou částí ušly obecenstvu i hudebnictvu. Ještě r. 1867 složil Měchura několik menších pieç. Tehdy seznámil jsem jej s básnickými spisy výtečného našeho F. L. Čelakovského, ze kterých zejména »Ohlasy písní ruských a českých« velmi se mu líbily. První skladba z Čelakovského připadá na začátek roku 1868, roku to bohatého na komposice. Byla to krásná báseň »Vyznání« z ohlasu ruských písní, které si také posud žádný náš skladatel nevšiml. »Vyznání« jest duetto pro soprán a bass s průvodem velikého orkestru op. 100. Pokud mně známo, provozováno posud nebylo, sám také znám dílo to jen povrchně a zdržuji se tudíž úsudku. Na »Vyznání« následovalo předposlední jeho kvartetto čís. 13, op. 101. Kvartetto to bylo v Klatovech provedeno o Cecilské

slavnosti roku 1868 v Měšťanské Besedě, a líbezné, zádumčivé andante a rozkošné scherzo líbilo se i širšímu obecenstvu. Na kvartetto následovala čtvrtá a předposlední jeho kantáta »Credo mrtvých«, op. 102. Jest to zvláštní skladba svědčící o tom, že starcův duch již tenkráte zalétal v krajiny záhrobní a v nich si liboval. Psána jest pro solový bassový hlas a veliký sbor i soly s orkestrem. Credo u velikém slohu tvoří jádro celé skladby, jež, na Veliký pátek v kostele provedena, účinek by měla přemohutný. Veškera tato skladba i básnická idea k ní i provedení je dílo Měchurovy duše. Ano on sám si načrtl k ní text, jejž jsem já jenom vzdělal. Obsah jest tento: Šílený, starý mnich domnívá se, že jest mrtev a že nemůže dojíti spasení. I bloudí o Velikém pátku v noci po kostele a vrhna se před oltářem tváří na zemi, prosí úpěnlivě, by Bůh mu daroval věčný mír. V tom bije zvon půlnoc, svíce samy se na oltáři rozsvítí, kameny se z hrobů mnichů zdvihají a mrtvoly jejich vystupují ze stínů hrobův a seřaďují se klečmo kolem šílence. Po té spustí své Credo, vyznání své slavné víry v Boha a jeho nekonečnou lásku a dobrotu k lidem. Tomu jich vyznání šílený stařec mnich uvěří, ano uvěří i v mír, který mu Bůh dá a šťastné na stupních oltáře zemře. Jaký to vznešený, hluboký pomysl! Zdaž nesvědčí on o veliké a pružné síle ducha Měchurova! My ovšem neměli jsme posud něco podobného, avšak i jiní národové něčím tak velkolepým vykázati se nemohou. Mistr sám díla svého v úplnosti neslyšel: děly se sice opravdivé přípravy k provozování, ale nedošlo na ně, že — první pozaunista nám odešel! Hned po »Credu mrtvých« následovalo 6 malých písní od Čelakovského s průvodem piana, op. 103, věnových paní Martě Procházkové, v uměleckých kruzích chvalné známé. Zdaž nesvědčí toto faktum o veliké pružnosti ducha Měchurova? Ke konci pak roku 1868 spatřila světlo po-

sléze ještě jedna z nejdojemnějších skladeb Měchurových, hymnus pro smíšený sbor s průvodem harmonia neb varhan s názvem: »Buď vůle tvá!« ke krásným slovům pěvce »Růže stolisté«, op. 104. Dávali jsme dvakráte v Klatovech tu skladbu, jež jest plna zbožných citův a libodeché oddanosti do vůle boží a vyniká i líbeznou melodií i harmonií. Zbožná, tichá, hluboká povaha Měchurova v ní tak krásně se obráží, že slušně ji lze nazvati kusem srdce Měchurova. Bylo by velmi žádoucno, aby dostala se tiskem brzy u veřejnosť.

IV.

Roku 1869, poslední ze řady let našeho mistra na zelené zemi, vyniká ještě větší plodností nežli rok minulý. Mimo piecu pro piano »Trois impromptu«, které sepsal hned ze začátku pro vnuky své, op. 105, a poslední jeho kvartetto č. 14, op. 106, padá výhradně do toho roku největší jeho dílo, koruna veškerého jeho hudebního myšlení, cítění a skládání, opera jeho »Marie Potocká«. Libretto k ní, rozdělené na 3 jednání, zhotoveno jest od Josefa Koláře podle čarokrásné básně Puškinovy »Bachčisarajský fontán« Libretto samo dal v Praze Měchurovi r. 1868 Dr Rieger. Stařec nezmínil se však ani živé duši o tom, aniž kdy prohodil slovíčkem, že by snad měl ještě chuti pustiti se do opery. K práci té asi chystal se delší čas, z jara však r. 1869 pustil se opravdivě do ní a psal a skládal o překot, ani v noci nemaje pokoje, tak že, maje ovšem už všecky náčrtky k dílu pohromadě, celou rozsáhlou partituru ve 3 svazcích za tři měsíce a několik dní zhotovil. I odpoledních svých oblíbených procházek po lesích zanechal a namáhavou duševní i tělesní prací utrpělo i tělo jeho tak, že podobal se takořka jen svému stínu. Mně to neušlo a vyslovil

jsem kolikráte obavu svou M. Kličkovi, že asi Měchura jara se nedočká. M. Kličkovi prvnímu se svěřil, co píše; ten mu však musil přisahati, že mně nic nevyzradí; miloval právě stařec dětinsky překvapení, a to se mu aspoň při mně dokonale povedlo. Ke konci listopadu t. r. došlo mne pozvání, bych k němu na Votín s M. Kličkou první neděli adventní, 28. listopadu, přijel. Jeli jsme hned ráno do Votína, a sotva že jsem vstoupil s obvyklou svou úctou do jeho pracovny, kde tolik krásných jeho plodů povstalo, předložil mně tištěné libretto Kolářovo, abych mu je přečetl a řekl, co o něm soudím. Myslil jsem posud, že snad chce teprve skládati a že si přeje, abych mu libretto pro hudbu a divadlo upravil, a činil jsem proto za čtení své poznámky. Ale Měchura byl nápadně netrpěliv a sotva se dočkal, ač jsem byl dočetl. Po té rozmluvil se jaksi nepokojně o věcech lhostejných, pak šel za své piano, vyňal odtamtud veliký paklík not a 3 černé knihy a položil je přede mne na piano. Změřil jsem hltavě černé knihy a — »Marie Potocká« ležela hotova přede mnou.

»Nu, tu ji máte, professore,« zažertoval stařec; já však oslzev přitiskl jsem jej k srdci a poděkoval mu ve jménu národa za dílo umělecké, které mu za památku na sebe složil. Po té následovala produkce při pianě, od které nás nemohli ani k obědu dostati. Po obědě pokračovalo se a šlo se vůbec zvolna ku předu, poněvadž některá místa mně trpělivý mistr třeba třikráte musil hráti. Hlavně krásný výstup Marie v 2. jednání, jak jde z koupele, mne velmi uchvátil. »O, to je má zlatá Marinka,« volal Měchura, »to je mé dítě, professore, krví srdce mého psané!«

Byli jsme u konce.

»Smím dáti do veřejnosti,« tázal jsem se, »že jste dílo to složil?«

»Ještě ne.«

Byl jsem na rozpacích; jediný pohled na sešlého zdravím mistra mně věštil, že nepůjde-li rychle uveřejnění před se, své Márinky neuslyší. A to, jen to, žádal jsem ještě pro něho na dobrém nebi. Měl jsem nápad.

»Nepřál byste sobě, aby někdo snad prve vaši Márinku slyšel?«

»Oh, kdybych tu tak měl Karlíčka Bendla,« vzdechl si starý mistr.

Plán můj byl hotov; teď já chystal překvapení. Hned druhého dne psal jsem Bendlovi, vyložil mu pravý stav věci, a co jsem očekával, stalo se. Spaniloduchý skladatel »Lejly« přijel přese všechen nečas a krutou zimu, jediné z úcty k umění národnímu a vetchému jeho pěstiteli, k nám na Šumavu. V sobotu 18 pros. 1869 jeli jsme Bendl, Klička i já na Votín. Byli to krásní dnové, a byli to poslední krásní dnové na Votíně, tím krásnější, že Bendl přivezl také s sebou svého »Břetislava«. Někdy snad vrátím se ještě k těmto dnům, prozatím budiž jen pověděno, že Měchura nám dal svou »Marii Potockou«, abychom jí razili cestu do veřejnosti.

»Dělejte si s ní co chcete, vy chytří advokáti, kterým jsem do ruky upadl,« pravil k nám, »já s tím nechci nic míti.« Patrně neusnula v něm ještě nechuť k veřejnosti.

Krátce před jeho smrtí, 2 neb 3 dni, došlo Měchury vyzvání od ředitelství král. českého divadla, aby mu »Marii Potockou« k provozování přenechal. Bohužel, stalo se, čeho jsem se obával; starý ctihodný mistr neměl uslyšeti nejmilejšího díla svého. Nejtrpčí osud mu to překazil.

Dne 13. ledna 1871 objevila se »Marie Potocká« poprvé na jevišti ve prospěch nešťastného národního pěvce Julia Součka a očekáváno, že labutí zpěv mistrův, nade hrobem takořka zapěný, novou slávou po vší vlasti jméno jeho ozáří. Dům byl do posledního místa vyprodán,

Smetana řídil výborně nastudovanou zpěvohru, úspěch byl — nevalný, jen tak čestný.

Po vší kritice šel jeden hlas, že první a velmi důležitou příčinou nezdaru byla operní knížka, jež byla velice slabá a až naivně nedramatická. Vzdělavatel zajisté nejskvostnějšího výronu Musy Puškinovy neznal hrubě ani rozdílu mezi epickým příběhem a dramatickým dějem; vystupující v librettu osoby nejen že nejednaly, anobrž ani spolu se nestýkaly; charaktery — smělo-li se vůbec o jakých mluviti — byly prázdny vší náruživé jiskry, duši rozvlňující a k činu pudící, a všechen dějinný stroj pohřešoval i nejprostší i nejvšednější divadelní techniky.

Ký div, že skladatel rozhodně lyrický jako Měchura, jenž právě povýšenější měrou nežli jiný komponista potřebí měl se strany librettisty rázného a ohnivého vznětu i popudu, utonul v elegické sentimentálnosti, do kteréž beztoho tíhla povaha jeho, jež však k hudebnímu dramatu, jak nyní si jej představujeme a jak ho od operisty požadujeme, nikterak postačiti nemůže. Sám někde přirozeným taktem pobádán opravil si sice i nudné libretto, ale nebyl podle povahy své s to, by do mdlého lektvaru vlil oheň činoplodné síly, obecenstvo vábící i rozjařující. Trefně připomenul jeden z kritiků, že jemná a ušlechtilá mysl jeho, libující si předkem v hlubinách citův ustálených, v citech rozvlňujících se a k činům stupňujících, doma není, že nedává se ráda vyrušovati z olympického poklidu, že nedá se strhnouti dramatickému ději a unášeti jím, všecko věci, bez nichž operní divadlo jest jakoby žíla bez krve.

Co do mne, nesmím zamlčeti něco, čeho žádný kritik se nedotekl: Měchura zamiloval si elegicky krásnou Marii tak, že stala se duši jeho skutečnou bytostí, že šlo mu předkem jen o ni, že pro ni pozapomínal na celek, na drama. Ji psal a líčil krví srdce svého, vše ostatní se mu proti ní rozplývalo pod pérem v mlhu. Vzhledem

k celé opeře zaujal asi podobné stanovisko, na jakém stává otec miláčkem svým okouzlený proti blahu vší ostatní rodiny. Byla to slabosť, jež na trhu divadelním jest bezcenna, škodna a osudna, ale sama v sobě poeticky krásnou nikdy býti nepřestane.

Co do hudby samy o sobě uznáno jednosvorně všemi časopisy, že jest v »Marii Potocké« hudba lahodná a ušlechtilá, plná melodických půvabů, poněkud jen v úzkém rámci se držících, zvláště pak v momentech elegických nálad dojímavá; faktura že jest důkladna a instrumentace celkem působiva.

Přívrženci obnovy Wagnerovy pohřešovali při ní dramatické, ryze umělecké effekty, bez nichž opera se obejíti nemůže, ač naproti tomu chváleno, že ani jednoho laciného effektu nepoužil. Osoby a situace nebyly s dostatek charakterisovány, a ač Měchura k jednotnému dramatickému aktu směřoval, přece se mu nepodařilo vnitřní ústrojné jednoty dosáhnouti, jež leží v důsledném a důkladném thematickém zpracování základních motivů, zkrátka, že stoje na stanovisku ryze hudebním a nikoliv hudebně dramatickém utvořil dílo elegicky sentimentální, jež širší obecenstvo musí unaviti. Z jednotlivostí chválena předkem výtečná ouvertura, četná tklivá místa v úloze Mariině, zvláště v druhém jednání, tatarská píseň, sbory a balety.

Tak soudili přátelé směru Wagnerova, jehož rozumným ctitelem Měchura sám byl.

Mírněji vedli si v posudcích svých přívrženci starší operistické školy chválíce předkem, že se skladateli povedlo bystře protivy vytknouti, jež mu knížka v obou ženských postavách, Zaremy a Marie, poskytovala. Zvláště že zdařile illustroval orientálskou vášnivosť Zareminu a libostnou něžnosť Marie Potocké i její lásku ke vzdálenému domu otcovskému, ztrpčenou nářkem nad pohanou způsobenou jí vězením u Gireje. I třetí ještě

živel chválen, jarobujné totiž nápěvy sveřepých hord tatarských, jež opět klidné popěvy nešťastné panny z harému po umělecku přidušují. Tyto tři živly nazvány právem nejskvělejšími stránkami celé partitury Měchurovy.

Charakteristika těchto tří živlů shledána náležitě ostrou, za to však stýskáno, že úlohy mužům přidělené méně se z pozadí odrážejí.

»Celkem vyvinul Měchura,« praví jeden ze soudců, »ve svém díle bohatosť fantasie závidění hodnou. Motivy jsou snadno pochopitelny, přesny a co do postupu tónového vlibny, vznikajíce největší měrou z diatonických stupnic; modulace jsou přirozeny, periodika rozkošně rozčlánkována a nikdy hledána, rhytmika nikdy bizarrna. V orchestraci libuje si autor myšlénku do jednotlivých frasí rozdělovati, z nichž každá jiné instrumentálné skupině připadá. Na průvodních motivech taktéž není nedostatek, ač nejsou tím způsobem využitkovány, jak přívrženci Wagnerovi toho sobě žádají. Takové jsou pompésné harmonické postupy, vystupování Girejovo naznačující, strážná píseň Mariina a píseň tatarská, kteréžto tři motivy zároveň jsou živly, z nichž ouvertura je zosnována.«

»Každým způsobem,« končí kritik, »máme před sebou nepopíratelný hudební talent, při němž jen nám litovati jest, že již svou životní dráhu dokonal.«

Tolik kritika.

Promyslíme-li klidně a nestranně její hlasy, domyslíme se výsledného úsudku, že Měchura šel cestou vlastní, snaže se v »Marii Potocké« i dobré stránky starší operistické skladby i četná vymožení Wagnerovy reformy v jediný umělecký celek sloučiti, a právem se domníváme, že by byl dobásnil se utěšeného výsledku, kdyby byl měl pod rukama libretto jen poněkud příhodné a divadelně působivé, jímž by se byla lyrika jeho jen poněkud mocněji vzepjala k dramatickému vzletu.

Zevnější výsledek prvního provozování »Marie Potocké« zdál se velmi příznivým, aspoň čelní zastupitelé úloh byli při aktových závěrech hlučně a bouřlivě vyvoláváni, ale dílo nepronikio a nemohlo se státi kusem repertoirným.

Patnáctého dne ledna 1871 opera se opakovala a byla pak uložena ke klidnému spánku v temnoty divadelního archivu.

Osud, jenž na krátce před tím zhasil svíci šlechetného života pěvcova, byl věru k němu milostiv: uspořil mu zajisté skormoucení, jež by bylo jemnou jeho duši žalostivě sklátilo.

V.

Po »Marii Potocké«, op. 107, složil ještě Měchura tři žertovné sbory pro smíšené hlasy k slovům mým. Názvy jich jsou »Komár«, »Pták Čermák« a »Poštovský«. Tvrdím-li, že toho genru skladeb posud nemáme, činím tak s dobrým svědomím; krátce po smrti skladatelově dávali jsme ty sbory, op. 108, v Klatovech řízením Kličkovým, a líbily se velmi. Podrobnější referát najde se v Hud. listech. Nejkrásnější ze všech je »Pták Čermák«. Dílo to připadá na konec ledna 1870. O vánocích r. 1869 seznámil jsem Měchuru s básněmi Hálkovými, z nichž vybral sobě text k poslednímu dílu svému op. 109, na němž pracoval již krátce před svou smrtí. Text vybral si ze IV. oddělení z »Alfreda« a nazval dílo »Mrtvých rej«. Dílo to, bohužel, už nedokončil; anděl smrti vyrval mu najednou náhlým způsobem péro z rukou k naší i celého národa žalosti!

Bylo to ve středu, 9. února 1870 na večer, když přijel Měchura do Klatov podívat se na plitkostřelecký ples. Přijel jako obyčejně časněji a zastavil se u M. Kličky, kde jsem právě šťastnou náhodou byl přítomen. Sedl

k pianu a probíraje se v klávesách zahrál jednu periodu tázaje se Kličky, jak se mu líbí?

»Snad ráčíte zase něco skládati?« ptal se Klička.

»Píšu něco z Hálka, o těch mrtvých a duchách, a jsem již daleko; jen ještě starce vyvolám z hrobu a pak přijde konečný sbor.«

I začal nám hráti jednotlivé kusy, a dostav se do hry skončil posledním sborem basso unisono s průvodem bubnův a trub. Chvěli jsme se poslouchajíce tu skladbu, neboť skladatel sám vypadal již jenom jako oživená mrtvola! Duch jeho bloudil již v jiných, nadzemských končinách. Na str. 99 Kobrova vydání našel jsem nehtem znamení ke konci, až tam hodlal Měchura skládati. Starci, bohužel, nedali se již vyvolati z hrobu, nýbrž zavolali k sobě starého mistra!

Když Měchura dohrál, chtěl jsem odejíti, ale on tomu nepřipustil, nýbrž žádal, abych si k němu k pianu přisedl.

»Pojďte, tatíku, pojďte,« pravil a ovinul pravici kolem šíje mojí, »a povězte mi, co jsme již všecko spolu zplodili. Je toho již hodně, viďte?«

Já vypočítal mu básně své, které složil, a pak se řeč obrátila na Bendla. Nyní se nám teprve vysvětlilo, proč Měchura tolik na Bendla dával. Finale z »Lejly« bylo to kouzlo.

»Když jsem to finale slyšel,« pravil Měchura, »tu se mně vám slzy jako hráchy z očí koulely a začal jsem tleskati ze vší síly, co se ještě nikdy v divadle mně nestalo. To finale jest hodno největšího mistra, povídám vám, největšího mistra.«

Brzy po té jsem odešel; ale Měchura podle zvyku svého ještě trochu u Kličky žertoval, pak šel k Dru. Nauši, jehož dceru měl jeho syn za manželku, a večer odešel do plesu. O půlnoci jel domů na Votín a druhého dne se roznemohl. Trpíval častěji na koliku, a ta jej i tenkráte zachvátila. Dr. Nauš nepřikládal nemoci té váhy,

poněvadž, ač byla horší než jindy, v pátek odpoledne značně povolila. I odejel také od nemocného domů a ani se v městě hrubě nezmínil, že Měchura stonal. K večeru v pátek, 11. února, se však starci přitížilo, tak že úprkem jeli opět pro lékaře. Měchura byl prý docela při smyslech a sám asi netušil, že duše jeho šlechetná jest již na pouti do říše věčných harmonií. O půl jedenácté v noci obrátil se v loži, lehce oddechl a — byl v Pánu. Druhého dne ráno trousila se zpráva o smrti jeho po Klatovech, každý se jí vzpíral, vždyť každý jej miloval, ale pravda zůstala pravdou. Marný byl pláč a naříkání, dobrého šlechetného starce, nadšeného pěvce »Marie« již nebylo! Dal on za svou »Marii« ještě těch několik let, jež by byl strávil s námi na zelené zemi!

Pohřeb Měchurův byl zásluh jeho a života důstojen. Ač sníh se sypal se zataženého nebe, ač ostrý vítr od západu táhl a cesty byly zaváty, přece sjelo se 15. února 1870 dopoledne množství saní a povozů do Votína, z celého okolí a hlavně z Klatov. Každý, kdo jen poněkud mohl, vážil cestu v nehodě, aby poslední úctu vzdal tělesným jeho ostatkům. Nebylo téměř oka, jež by bylo neslzelo, když podívalo se naposledy v rysy mrtvé tváře jeho, jichž smrť pranic nezměnila a na nichž spočívalo ono klidné a sladké odevzdání se do vůle boží, jež tak pěkně dýše z hymnu jeho na slova Čelakovského: »Buď vůle tvá!« Kovovou rakev, v níž spočívalo tělo drahého našeho zesnulce, zdobil u hlavy vavřínový věnec, zaslaný »Hlaholem pražským«, u nohou pak jiný věnec, jejž přinesli mu jakožto údu svému Sokolové klatovští. Zpěv. spolek »Šumavan«, jehož byl čestným členem a pravým dobrodincem, dostavil se úplný; Sokolové přivedli s sebou svou hudbu. Po 10. hodině zavzněl před zámkem dojemný truchlozpěv Škroupův:

Umlkl na vždy tlukot srdce tvého,
jež věrně v zpěvu k nám se družilo,

a nastaly obřady, jež P. Jos. Kobler, děkan klatovský a dávný přítel zesnulého, řídil a které obstarali zpěvačky a zpěváci kůru klatovského v čele s ředitelem svým M. Kličkou. Po té spustil sbor Sokolů dojemný smuteční pochod, vlastní to skladbu nebožtíka, a vynesena byla mrtvola lesníky z okolních panství, jak sobě toho nebožtík přál. Sotva první tóny zavzněly, dali jsme se do pláče: duch, ach! opustil nás, z něhož se takové tóny prýštily. Průvod brodil se nyní sněhem podle zdí parku votínského až na návrší, kde stojí gloriet, odtud pak ubíral se dolů starověkým lipovým stromořadím, kterým tak často cestou si zpívaje a skládaje zesnulec se procházíval, dolů k Předslavi. Když se přišlo do Předslavi a průvod nahoru ke kostelu se ubíral, překvapilo především množství venkovanů, jež na způsob obrovského kruhu se táhlo kol zdí hřbitovních dodávajíc celé scéně zvláštní velkoleposti. Na vysočině u školy, poblíž vrat hřbitova, ustoupili v pravo hudebníci a zahráli naposled kol nich nesenému zesnulci překrásné trio z jeho pochodu, kterýžto okamžik každému citlivému účastníku pohřbu v pravdě srdce stiskl. Po té nesena mrtvola do kostela, kdež farář předslavský, P. Josef Špát, měl krátkou a srdečnou řeč s kazatelny, jejíž konec zavíral se v těchto slovích: »Odešel jsi, drahý muži, tam, kde žádný falešný tón duše tvé neurazí, kde slyšeti budeš věčné harmonie a v nich spolu Hospodinu budeš prozpěvovati!« Po té zpíváno vokálné rekviem od M. Kličky a pohřební sbor od Jelena a nesen zesnulec do rodinné hrobky, by položen byl k prachu rodičů svých a nejstaršího syna. Když dokonány poslední církevní obřady a rakev již stála vedle otvoru, do něhož vnešena býti měla, zapěli jsme slzice pěvci »Marie« poslední zpěv. Byl to sbor z jeho opery »Marie Potocké«, jehož slova tak pěkně se hodila k tomuto těžkému rozloučení se s nesmrtelným pěvcem spanilé Marie. Sbor ten zpívají ve 3. jednání ženy

a muži nad mrtvolou Marie, a jest to théma, na němž zbudováno jest veliké finale. Ach! nepomyslil si asi zesnulý, že prve, než uslyší zpěv tento svět, zavzní on nad mrtvolou jeho. I zpívali jsme na rozchodnou do říše věčných harmonií milovanému otci a příteli svému:

Tam v kraji Vesny mezi rozkošnými sady
již zvadla lilie. Dni zašlé složily
prchajíc jak zlatí motýli
nám v hloubi duše sladkých upomínek sklady.

Měchurovi se dlouho v hrobce nestýskalo; již v září r. 1870 přišla tam za ním milovaná jeho Klára. Pomiluj, Hospodine, duše jejich!

VI.

A nyní ještě slovo o osobnosti Měchurově. I jako hudebník i jako člověk byl Měchura zjevem velezajímavým.

Kdybychom se řídili podle známého výroku Schumannova, náležel by ovšem na první pohled Měchura k talentům třídy druhé; neboť po celé půlstoletí, co skládal, nebo určitěji řečeno, skromně a oddaně v službě umění hudebního stál, ani jednou, pokud víme, nepřestoupil způsob čili forem, jaké stanoveny jsou od dob klassických všeobecně platnými zákony hudební krasovědy; ano on nepoužil ani jednou nejvolnější, ale také nejurčitější, ač vůbec připouštěné způsoby, myslím totiž tak zvané fantasie, při svých skladbách. Leč pravili jsme: »na první pohled«; a skutečně, přihlédneme-li blíže k jeho skládání, uvidíme, že nesestárnul při starých uznaných formách, nýbrž v dlouhém průběhu života svého nikdy neignoroval hudebních vymožení dob novějších, naopak že bedlivě si jich všímal a z nich těžil, pokud

jen naprosto neodporovaly zákonům všem odvětvím umění společné, všeobecné krasovědy. Vždyť, jsa již téměř jednou nohou v hrobě, pracoval usilovně o hudebním dramatě, o téže novověké způsobě hudební, jejíž otcem vedle starého Glucka jest Wagner, týž Wagner, jehož tak mnozí, mladší Měchury, zatracovali, a jehož Měchura ctil a uznával. Jak Měchura Wagnerovo drama hudební pojímal, ukázalo ovšem nejlépe provozování »Marie Potocké«; vím z úst Měchurových a z dotčené skladby, že Měchura dobrým taktem intenci Wagnerově přiblížiti se snažil, zanedbávaje týž melodii pro deklamaci ve zpěvu, klada váhu velikou na bohatou, plnou i pikantní instrumentaci a největší na dramatickou jednotu. Proto se nedá ani kus z jeho opery vytrhnouti, a sbor »Tatarů«, provozovaný roku 1870 »Hlaholem«, byl za tím účelem zvláště upraven.

Však my nevěříme docela výroku Schumannovu a klademe, posuzujíce umělce vůbec a tudíž i hudebního skladatele, první a největší důraz na pramen, z něhož se řine ne-li všecko, zajisté aspoň nejkrásnější část umění, totiž na obrazotvornost. Genius ovšem nosí zákon i pravidlo v sobě, on jediné jest zdrojem pokroku v umění, ale onť může i obsah svého tvoření vlíti již v hotové formy, jestliže mu tyto vůbec postačí, a platí o něm výpověď Goethova, že »v pravé míře ukazuje se mistr«; kdežto naopak i pouhému, třeba nevytříbenému talentu nestačí staré formy jednoduše proto, že jsou mu nepohodlny, že nemá síly, by je ovládal. Co se týče obrazotvornosti, byla tato u Měchury co do obsahu bohata, co do tvoření velmi plynna. Již asi před 20 lety obdivoval se mu v té stránce básník Ebert, důvěrný jeho přítel a sám jako umělec soudce povolaný, s jakou snadností děla se u něho koncepce i provedení idey. »Hudba musí plynouti ze srdce,« říkával starý Měchura, čímž myslil, že musí býti přirozena, že nesmí býti hledána

nebo v jakémkoliv způsobu dělána, že splývati musí bez potu a práce. Přirozenosť můžeme tudíž vším právem hudbě jeho přisouditi. Ale zdaž byla také původní? Otázku tu rozřešiti musí teprve budoucnosť; neboť v tomto okamžiku není ještě musa Měchurova tolik známa, aby soud platný mohl býti pronesen; než kloním se podle svých vědomostí k mínění, že mnoho původních pokladů vězí v jeho hudbě. Jaký byl povšechný ráz jeho obraznosti? Tu odpovím směle: lahodnosť! Mysl jeho byla prosta vší náruživosti, vší všednosti, sama v sobě ukojena a tudíž lahodna. To viděti dobře z volby jeho básní, které skládal; vyjma »Pohřeb na Kaňku«, v němž zpodobil hudbou náboženský fanatism s rázností a ohněm podivuhodným, pročež také toto dílo zvláštní unikum jest v celé jeho činnosti umělecké, a snad Hálkův »Mrtvých rej« vždy vybíral látky co do podstaty i způsoby lahodné a vlibné.

Zdaž má jeho hudba ráz novoty, zdali uchvacuje? Na otázku tuto záporně odpovídáme. Měchura žil zajisté jako umělec, v periodě klassické, z níž první potravu a sílu brala jeho tvůrčí obraznosť, on žil v periodě romantické, on dočekal se i periody novověké. Již na náležitém místě ukázal jsem, že v zásadě chýlil se ke klassickým názorům; kdyby tedy někdo v jeho hudbě hledal jen jeho vlastní bytosť, vnitřní mocné boje a zápasy jeho, a hledal v ní ohlas vlastního svého srdce, jenž by jej uchvátiti měl, jak za našich dnů každý si toho přeje, sklamal by se; cit vroucí, hluboký spočívá v jeho hudbě, on však více se před námi skrývá, než aby dral se v duši naši a dobýval jí. Proud uchvacujících citův a náruživostí nelezí v hudbě jeho, ale za to věčně jasný, bohatě plynoucí zdroj lahodného ducha, zvláštní téměř aristokratická noblessa, vytříbenosť a formálná krása v obsahu i ve výrazu. S pokročilejším věkem, žije v libém zátiší svém, stýkal se čím dále tím méně s novějším

světem, a ač nikdy se od vládnoucího v hudbě proudu neodloučil, přece přijal ve své tvoření jen to, co neodporovalo svědomí jeho krasoumnému, ale nezměnil podstatné původní ráz svého hudebního charakteru. V dílech jeho z let mladších jeví se především pouhá záliba ve světě tónův, ale v pozdějších zvláštní ostrosť ducha v koncepci a mužná vytříbenosť provedení vedle zvláštní, řekl bych, zmocněné svěžesti. To je zvláštní věc při hudbě Měchurově; nejkrásnější díla padají v poslední jeho léta. V letech, jež sněhem posypala jeho hlavu, jeví se při něm taková duchovní svěžesť, že co do ducha vypadal velmi mladistvý, to viděti jasně na jeho dílech. Odkud to? Měchura žil vždy v poklidu bezstarostném, mírně a střídmě. Až do opery »Der Schild« skládal sice stále, ale zvolna a s rozvahou a s největším potěšením. Pokládal se za ochotníka v umění, až složil svou operu. Nedostav se u veřejnosť odpočinul si několik let. S obnovenou silou pracoval zvolna dále, vlasy mu probělely a nová asi myšlénka padla mu na mysl: »Má všecko mnoholeté úsilí v skládání býti marno, pomíjivo jako let mušky v zlatu slunečním? Či nejsi povinen cti své, svědomí svému postarati se o to, aby vidělo potomstvo, co a jak jsi pracoval?« Byl již stár v těch dobach, síly jeho se vzpřímily, životní myšlénka jej omladila; svěží půvabný ruch hudební ve vlasti přidal mnoho ze svého k jeho vzletu, já seznámil jej s potřebami uměleckými národa a s látkou, jež se mu líbila, jež ho nadchla, stařec omládl a odtud ta svěžesť, odtud ta chuť a síla, že pustil se do velikých úloh a že je provedl. Či nemluvil jsem pravdu, řka hned z počátku tohoto životopisu, že píšu ve prospěch těch, kdož síly své věnují božskému umění? Hudební povaha Měchurova zůstane vždy zajímava a s jisté stránky krásna. Žehnali bychom zajisté nebi, kdyby nám dalo více Měchurův. Třeba ledacos zastaralého bylo v dílech jeho, nepatrno jest

proti celku a snadno se od tohoto pokročilými náhledy našimi absorbuje. Copařem on nikdy nebyl a tudíž leží v pracích jeho zárodek, jenž zúrodňovati může a bude, zárodek k pokroku v našem českém hudebním umění!

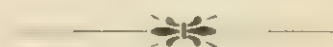
Jako člověk jest Měchura postava s každé stránky ctihodná. Měchura manžel, otec a přítel byl velmi laskavé a upřímné povahy; jako úředník a pán velikých statkův jevil se vždy lidomilem, a štědrou ruku svou neschoval nikdy do kapsy, když běželo o to, někomu v nehodách pomoci. I radou posloužil rád každému, kdo jen od něho jí žádal, a pro talenty hudební byl jako otec, ničeho před nimi neskrývaje, čím by jim mohl posloužiti. Takovým zajisté byl pro našeho Ludevíta Procházku, jejž záhy si zalíbil a vždy v paměti přátelské choval, takovým byl k Mansvetu Kličkovi, jenž od něho se velmi mnohému naučil, a zejména k synu jeho Josefovi, kapelníku při českém divadle, jemuž byl v pravdě otcem i dobrodincem, a z něhož asi vychovati si chtěl svého nástupce, což ovšem nemilosrdná smrť tak náhle překazila. Záští uměleckého byl docela prost, neublížil nikomu ani slovem, když však někdo v hudbě mu ublížil, pak nikdy toho nezapomněl, ale nikdy také stejnou měrou se nemstil. Před veřejností byl nesmírně ostýchav, ba štítil se jí, a před kritikou měl strach panický; ale při všem tom měl, jak snadno pochopitelno, nesmírnou touhu, aspoň své komposice slyšeti, což mu ovšem náležitou měrou nebylo popřáno. Věci snadnější k provedení provedl si sám se svými hudebníky na Votíně nebo v Klatovech; komposice komorní, jako kvartetta, dal si v Praze na vlastní útraty nejlepšími silami v soukromí prováděti, symfonií svých a velkých orkestrálných skladeb jen malou část slyšel. Že asi jako stařec nic jiného si již nepřál, nežli viděti a slyšeti svou »Marii Potockou«, snadno jest se domysliti; však neváhám tu napsati, že snad strach, jak bude přijata, byl by strávil poslední jeho síly tělesní,

kterých mu ovšem již nedostávalo se. Tento strach před veřejností a kritikou byl velmi na ujmu jeho umělecké činnosti, rovněž jako jeho láska k samotě na Votíně a v Klatovech, která nikdy nepřipustila, aby byl konal větší cesty. Mimo Vídeň nepřišel skoro přes hranice vlasti své, a tenkráte snad jej k tomu přiměl Beethoven. Jiná stránka jeho povahy byla nesdílnosť; o svých plodech nerad mluvíval, ano ani své rodině se nesvěřil, co píše nebo co napsal; o hudbě mluvil jen s hudebníky, a to jen spoře, což jest příčinou, že úloha má, životopis jeho napsati, byla nesnadnější, než by si kdo pomyslil. V obcování byl muž líbezný a roztomilý, nad míru uhlazený a zábavný; jsa stár, miloval velmi žert, který každý s radostí od něho přijímal; koho měl rád, toho měl z celého srdce rád a umíval to tak prostě a jednoduše vysloviti, že člověku srdce v těle okřívalo. Ironie, satira nebo štiplavosť vůbec byla mu neznáma a cizí; povaha jeho byla tak dobra, jako povaha holubičí. Mimo hudbu miloval náruživě honbu, a pro přírodu a její půvabný život měl mysl velmi přístupnou a vjímavou. Dojmy přírodní budívaly v duši jeho hudební tvoření, tak na př. hejno poletujících mušek ve zlatě večerního slunce před jeho oknem přimělo jej ku sepsání rozkošného capriccia: »Les mouches«. V krásně položené své pracovně, nárožním to pokoji s jedním oknem k východu a s druhým k jihu, žil jako ve svém ráji. Komponoval vždy stoje u pultu u okna k jihu obráceného, odkud šla vyhlídka v ohradu s jasany a topoly, do níž shaněl se mladý dobytek, na němž míval zalíbení; od východu pak z rána hned dralo se k němu s půvabným zlatem svým sluníčko, a park, kaplička vedle rybníka a stavení vesnická malebně rozestavená, poskytovaly nejbližší pěknou vyhlídku. Bibliotéku svou hudební měl v parku ve zvláštním chrámci; hříchy pak své, jak žertem říkával, totiž komposice, narovnány měl ve svém pokoji v pravo od vý-

chodního okna. Vedle Bösendorfrova piana stála americká, houpací sesle, v níž rád sedával, ostatně tam byly ještě dvě skříně se zbraněmi a na nich vycpaní dravci.

Co do postavy byl Měchura prostředně veliký, spíše větší nežli menší; byl štíhlý a suchý a vypadal celkem mnohem starší než byl, odtud to stálé epitheton jeho »starý Měchura« v Klatovech i v okolí; lid dříve mu poddaný říkával mu »starý milostpán«. Vlasy měl bílé jako mléko; kníry — jiných vousů nenosil — měl též bílé, značně do žluta, čili »přičouzené«, jak přítel Klička říkával, a to s právem, neboť starý Měchura nedal ani dýmky neb doutníku z úst. Byl kuřák náruživý. Zevnějšek jeho byl elegantní, i jako stařec tak vkusně si uměl zavázati kravatu, že švihák by mu byl záviděl.

A tak loučím se s tebou, drahý starče, s těma dobrýma sivýma očima, s tím holubičím srdcem, s tou pružnou myslí a duchem pro svaté umění nadšeným! Jestliže řádky tyto složí tě v paměť národa, pro nějž jsi básnil a psal, bude to ode mne jen skrovná odměna za šťastné a krásné chvíle, jež jsem zažil v okouzlující společnosti tvé. Doufám, že jistě přijdou dnové, kde jen s úctou zavznívati bude tvé jméno po vlastech svatováclavských. Budu na to hrd, že i já přičinil k čestné památce tvé aspoň tolik, kolik leželo ve skromné síle mé!

A. V. ŠMILOVSKÉHO

SPISY VÝPRAVNÉ.

ÚHRNNÉ VYDÁNÍ.

SVAZEK III.

KRUPAŘ KLEOFÁŠ. — ZA RANNÍCH ČERVÁNKŮV.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.
1883.

Krupař Kleofáš.

Kapitola z maloměstské kroniky.

1875.

I.

Mnoho dýmu, málo pečeně. Jest už tomu tak za našich časů! Svět je všecken obrácen nohama vzhůru. Bývalo lépe; pravda. Lidé byli snázeji a pohodlněji živi; bylo jich méně, druh znal druha a nervali se tak o výdělek. Ostatkem byli od jak živa dobráci i darebové. Já to nezměním, ty to nezměníš, my to nezměníme. Všickni dáme i se svými rozumy na konec světu dobrou noc.«

Tak mudroval krupař Kleofáš, kdykoliv se mu událo mudrovati. Při džbánku a dýmce to nebývalo. Nebo pivo pil jen, když mu někdo zavdal neb mu něco bylo — jinak nestačila mu na ně kapsa — a o dýmku nestál. Kulatá jeho, ohmataná sandovka, se stříbrným srdíčkem uprostřed na víčku, již před dobrými dvaceti lety koupil na dražbě po nebožtíku děkanovi, byla mu nade všecky dýmky.

Krupař Kleofáš bydlel na plácku, kde stojí panský mlýn. Jinak plácek ten nemá jména, náleží však k vnitřnímu městu a proto byl Kleofáš měšťanem. Na čemž nemálo si zakládal nazývaje dle starého zvyku měšťany z předměstí jen tak ledajaks „chalupníky,“ třeba měli chalupy, že by se do nich vešlo deset jeho domů. Ten jeho dům na řečeném plácku byl rovněž tak ze starého

díla jako ctihodný jeho majetník. Stálť v pravé řadě mezi dvěma většími domy, moderně dosti přiozdobenými, jako starý poctivý pantatík mezi dvěma advokáty našich dnů. Každému, kdokoliv bedlivěji si všiml domu Kleofášova, mimoděk namanulo se na mysl, že soused v levo i soused v pravo má asi laskominu na tu starožitnou budovu a že by ji rád pohltil. A v pravdě bylo tomu tak. Jeden i druhý nejednou leželi Kleofášovi v uších, aby jim prodal dům svůj. Ale toto; Kleofáš a prodati dům!

„Měšťanem jsem se narodil a měšťanem umru. Tohoť ze mne nevymluvíte, abych šel někam do nájmu. Až zamhouřím oči, vyjednávejte si se synem. On sotva dům podrží. Co by s ním také dělal! Císařský soudce! K němu si jděte pro lepší odpověď.“

Tak říkával Kleofáš kupcům i dohazovačům, nepopouštěje ani o vlas od svých úminek. Sousedé natáhli strunu jinou. Pravý z nich, Hovorka, zavedl proti Kleofášovi u soudu žalobu pro žlab na střeše. Stěžoval si, že mu tam zatéká, a že tím stavení jeho béře porušení. Vlastně šlo mu o to, spůsobiti Kleofášovi mrzutosti a obměkčiti takovým spůsobem tvrdou jeho mysl. Ale pořídil jako Kec u Jankova: Kleofáš ostal ve své při bezpečen. Vypsal „světle a jasně,“ jak se později vyjádřil, celou věc synovi, „císařskému soudci,“ a ten mu šel radou na ruku a přimluvil se bezpochyby písemně sám u soudu za otce. Hovorka oškrábal kolečka a druhému sousedu zašla chuť k nové při. Od těch dob měl s nimi Kleofáš svatý pokoj.

Kleofášův dům stojí za vypsání. Nebyl-li starší, mladší nebyl počátkův předešlého století. Na hlavě seděla mu šindelová střecha, vysoce do jehlanu sestrojená. Na vrcholu jejím vrzala plechová korouhvička a v pravo od ní, jako věrný strážce její, tovaryšil jí mrzutě starý učouzený komín. Za průčelí byla mu jako stůl hladká zeď, od jakživa do modra natřená. V prvním poschodí

byla tři poměrně malá okna a v přízemí, více v levo, černá, veliká a okrouhlá vrata asi jako u starých obecných kůlen. V pravo od nich dvě menší okna nežli v prvním poschodí vpouštěla světlo boží do příbytku Kleofášova. V zimě byla vysypána pilinami, mechem pokrytými; za letních měsícův stál za nimi veliký keř rozmarynový, muškáty, resedky, bazalka a jedna mořská cibule, jejíž dužnaté listy dobře se hodí na rány. Již z toho, že za okny měl samé voňavé a užitečné květiny a že nedal nic na krásu jich, bylo viděti, že Kleofáš jest muž starosvětský. Tak i v příbytku jeho visely na stěnách samé svaté obrazy, což neméně jest příznakem člověka starosvětského. V levo od vrat bylo ještě jedno okénko, menší všech ostatních a zamřížované dřevěnou mříží, jakou vídáme u starých zpovědnic. Okno to vedlo do komory, jež byla zároveň dřevnicí a skladištěm všeho harampátí pro celý dům. Zvláštním znamením domovým byla svítilna, jež visela na dlouhém háku pod prostředním oknem hořejšího poschodí. Moderní sousedé měli na ni svrchu; neboť nebyla lepší, než jakou svítívá se v selských stájích, jenže byla větší. Kdykoliv v městě hořelo, rozsvěcoval ji Kleofáš, a to bylo vší její úlohou.

Z klenuté síně vcházelo se zrovna do světnice Kleofášovy. Byla taktéž massivně klenuta, povždy čistě vybílena a měla samý starodávný nábytek. Mezi okny stál silný dubový stůl, když se nejedlo pokrytý tlustým tyrolským kobercem, povybledlých již barev. V levo při stěně stála postel, vedle ní vysoká, hřmotná almara, na níž nahoře stálo narovnáno několik šálků a mis a asi tři cínové konvice jako křída vydrhnuté. Za almarou stála hrubá police s četnými knihami, kteroužto neobyčejnou věc později s dostatek vysvětlíme. Za policí byl široký prádelník s třemi šuplaty s mosaznými kruhy. Na něm v zasklené skříni stály nízké staré stojací hodiny s významným nad ciferníkem nápisem latině: „Una

harum ultima" t. j. „jedna z těchto hodin bude tvou poslední." Ve stěně naproti oknům byly dvéře zasklené, vedoucí do kuchyně, jež zároveň byla čeledníkem; neb světnice, kterouž popisujeme, byla vlastně Kleofášovým „parádním pokojem." V levo od dveří do kuchyně stála hnědá kachlová kamna a při nich hned při dveřích, ze síně jdoucích, stará lenoška s vysokým, koží potaženým lenochem a opěradly. Na druhé straně, v pravo od stolu při oknech, stál černý veliký kufr a na něm ze žíní polštář, aby se mohlo na něm seděti. Na všem, co jsme popsali, vyjma knihy a hodiny, si Kleofáš mnoho nezakládal. Největší jeho pokladové viseli na stěně. Byli to dva obrazové a krucifix. Na jednom obraze byla vypodobněna mouřenínská matka boží s děťátkem v náručí. Obraz ten pocházel z kostela sv. Rocha na dolním předměstí, jenž byl zrušen za císaře Josefa a po němž nebylo více památky a byl objat rámcem starožitným, velmi řemeslně vyřezaným. Svědčil o nemálo vycvičené ruce malířské. Půda jeho byla zlatá, vkusně vzorkovaná a obě figury, matky a dítěte, ač jen v hnědých barvách provedené, byly plny života a nebeského výrazu. Rubín na sponě pláště Mariina, ač jen z barev, skvěl se jako pravý drahokam. Madonna ta visela u výklenku nad postelí.

Druhý obraz, jen asi pět palců zšírí a zdélí, zasazený v hlubokém zlatém rámci, zpodoboval svatou rodinu. Byla to aquarella ze začátku předešlého století, jíž nebylo rovné v celém městě. Nejeden znalec prohlásil ji za mistrovský kousek co do kompozice i provedení, nejeden nazval ji pravou perličkou uměleckou. Pan Kleofáš koupil ten „akalér," jak říkal, za mladých let v dražbě po nějaké staré paní a na česť jeho budiž tu položeno, že ač dal za něj jen dva rýnské ve stříbře a padesát i šedesát zlatých již mu bylo nabízeno, přece obrázku od sebe nedal. Viselť pak tento jeho pokládek naproti jeho

loži nad kufrem, pod podobiznou jeho a zemřelé jeho manželky.

Třetí největší poklad páně Kleofášův byl krucifix, jenž umístěn byl nad hodinami. Na ponejprv byl neúhleden, ale jestli že jsi se déle díval na řezbu časem zašpiněnou, přiznati jsi se musil, že hodna podivení. Však podivnější byli její osudové. Kristus měl hlavu, vyjadřující největší utrpení právě přestálé, v trup pohyblivě zasazenu. Zádu, dole na dřevě křížovém, bývalo druhdy péro. Když se zmáčklo, zakývla mrtvola hlavou, jako by obživla a zakroutila prý při tom i očima skleněnýma, z nichž jedno dávno již bylo vypadlo. Nyní místo péra šla šň.rka od hlavy dolův, a posud, když hnul Kristus hlavou, „naskočila pravovernému člověku husí kůže." Krucifix ten náležel podle hodnověrných pověstí jezovitům, již zanedlouho po bitvě bělohorské v rodišti Kleofášově se usadili, kollej založili a po letech i kostel sobě vystavěli. Ukřižovaného Krista chovali u veliké tajnosti a vynášeli jej jen tenkráte z kolleje, když šli k někomu s pánem bohem. Tu stával fráter u smrtelného lože drže krucifix tváří v tvár nemocnému. Zubožený trpitel čekaje se beztoho do hodiny, upíral pak žalostivě strhané zraky své k obrazu spasitelovu a prosil za spasení.

„Tu," vypravovával pan Kleofáš, „když byl zpovědník jezovita duši nemocného živým malováním pekelných muk nanejvýše poděsil a zkormoutil, dal fráterovi tajné znamení. Ten smáčknul péro: Kristus hnull hlavou a zakroutil očima. Mužete si pomysliti, jak by o smrtelnému člověku okolo srdce. Byl-li bratr sebe zarytější, rád přestoupil na římskou víru; měl-li mění nějaké, rád odkázal z něho jezovitům. A já si myslím, že nade všecko jim běželo o peníze, a že kdybych měl jen polovičku peněz, co jich skrze tento kr.icifix vymámili na lidech smrtelně nemocných, že bych ovšem mohl jezditi čtyřmi."

„Když přišli za Josefa jezovité k zrušení, prozradil ty všecky pletky jeden jejich vlastních bratrův a dal ten kříž na vzácnou památku císařskému rádnímu Pavelcovi, jehož sestru prý rád viděl. Při jeho rodině byl krucifix až do roku patnáctého, když leželi tu v městě Rusové. Tehdáž vypukl u nás za samého poledne oheň a celá pravá řada domů na náměstí lehla popelem. Rádní Pavelec ovšem také vyhořel a krucifix byl ten tam. Jedni říkali: shořel, druzí: ukradli jej, třetí, že vzali jej kozáci, kteří při ohni pomáhali, pro svého kapitána. Řečený kapitán totiž stál tuze o krucifix a dával před ohněm Pavelcovi za něj hromadu rublů. To všecko mám z úst otcových. Mnohá léta nebylo o krucifixi ani vidu ani slychu. Roku třicátého šestého, když byla ta velká cholera, najímal jsem ve Lhotce dělníky na pole; v městě nebylo jich ani za dukát. Tu v jednom baráku, v čísle 19, u Jakuba Matury, spatřím na zdi krucifix s nastrčenou hlavou a s jedním skleněným okem. Vzal jsem jej se stěny a podíval se do zadu. Byl tam důlek a kus želízka. Věděl jsem, kolik bilo. To se rozumí, že jsem se ovšem nikoli neprozradil. Dával jsem Maturové za něj dva rýnské. Byla to s mé strany neopatrnosť; kdybych jí byl dával pet grošů, možná, že by byla spíše krucifix dala. Ale tak čila pečinku v troubě a řekla, že musí dříve s mužem promluviti. Čtyři léta to trvalo, než jsem krucifix dostal. a stálo to mnoho kroků, mnoho řečí a dosti peněz. Pomyslete: ten chlap Matura zakopal přede mnou krucifix do zahrady, aby mne ošálil! Když umřel, přinesla mi jej Maturová v zástěře do krámu. Vysázel jsem jí zaň deset rýnských, co chtěla; jen abych jej měl. Když přišla konštituce, měli jste viděti, jak se chodili ke mně processím na krucifix dívat! Po konštituci za vlády a panování žandarmův a bodákův byl bych málem o krucifix přišel. Nebožtík děkan jej ovšem pořád na mně chtěl; beztoho na věčnou oplátku; byl by jej

asi rád spálil. Bál jsem se toho konkordátu a četníků. V noci jsem neměl spaní, každou chvíli jsem myslil, že přijde děkan s četníky prohlížet mi byt. Co jsem udělal? Nechtěje nikoli dáti krucifix z ruky, zvedl jsem tamto pod prádelníkem prkno z podlahy a schoval tam krucifix. Když pak děkan některý čas opět přišel, nalhal jsem mu, že tu byl u mne nějaký cestující z říše a že mi dal padesátku za kříž. Musil s prázdnou odejíti." —

II.

Krupař Kleofáš byl šedesátníkem. Za mlada vyučil se řemeslu mlynářskému, pracoval tu i tam za chasníka, a když jej rodiče šťastně od vojny vysvobodili a krátce po tom oženili, měl po několik let v nájmu malý mlýn nedaleko rodiště svého. Nevedlo se mu hrubě dobře. Nebyltě především z krve mlynářské a neuměl tudyž poctivým spůsobem mleče své tak obírati, jak to umí pravá mlynářská krev. Manželka jeho, paní Johanka, nebyla také hospodyní, jaké má mlýn potřebí. Venkovská samota se jí valně nelíbila; toužilať více po ryčnějším životě městském. K mlečům nebyla přívětiva a místo aby je přivabovala, odpuzovala je. Chovalať se vůbec tak, jako by oni měli jí potřebí a ne ona jich. To na venkovském mlýně nejde. Kdo chce býti od vesničanů živ, musí jim housti do noty. Mimo to měla paní Johanka tak ledakterou nepěknou vlastnosť, jež zdárné živnosti bývá na překážku. Mysl její byla poněkud hrda a ku vydělávání peněz a shromažďování jich málo přichylna; neberouc si budoucnosti na starosť žila do přítomna, prála si a užívala, co právě užiti se dalo; vídala ráda a častovala ženské hosti, již častěji k ní docházely z města na mlýn, úhrnem vzato: hospodařila, či vlastně nehospodařila tak, že jmění manželův Kleofášových patrně

se tenčilo. Kleofáš to ovšem cítil a bral si to z počátku k mysli; neměl však dosti mravní statečnosti při sobě, aby neshodám těm učinil přítrž, jakož se vůbec rázněji o to nestaral, aby ještě v čas přivedl manželku na lepší cestu. Což byla platna všecka jeho přičinlivosť, když na druhé straně paní Johanka nad slušnosť a míru rozhazovala. Tak vznikaly mezi manžely potyčky, hádky a svády, jež však k žádoucí nápravě nevedly a blaho rodinné jen přikalovaly. Paní Johanka vládnouc obratným a smělým jazejčkem a majíc bystřejší vtip nežli dobromyslný Kleofáš, podržovala v nich obyčejně vrch a pan manžel ustupoval a ustupoval jako vojín v takové zbrani málo zběhlý. Konec konců byl, že muže přemluvila, aby, až dojde nájem, přestěhovali se do města a zavedli si tam obchod krupařský.

„Budeme tam míti pohodlnější živobytí," tvrdila; „ty budeš obilí mlíti a já prodávati a nebudeme záviseti na těch selských brslenkářích a více vyděláme." Co měla při tom především za lubem, toho ovšem muži neprozradila. Myslila si: ty budeš se ve mlýně dříti a od sedlákův obilí kupovati a já budu pěkně doma seděti v suchu a dělati paní.

Stalo se jí po vůli. Přestěhovali se do města i se synáčkem Vašíčkem, jemuž tenkrát šlo na třetí rok. Ze začátku se všecko na ně smálo Otec paní Johančin umřel a ona dostala celé své věno, rodiče Kleofášovi sehnali také, kde se co sehnati dalo, a tak nežli uplynul rok, koupili si mlynářovic dům na náměstí, jenž ležel pěkně na ráně. Byli by asi zbohatli, kdyby byl býval Kleofáš ráznějším člověkem a paní Johanka šetrnější hospodyní. Ale takto drželi se jen tak tak na vrchu. Dětí měli spolu ještě několik, ale na živu zůstal jen Vašíček, kteréhož, když k tomu dospěl, dal pan Kleofáš do latinských škol.

Co paní Johanka odcházejíc ze mlýna zamýšlela, to také dokázala. Stala se paní v domě a zjednala si dosti příjemný blahobyt, kdežto pan Kleofáš se pachtil a tužil za ni a v domě hrubě lepšího postavení neměl než jako najatý dělník. Kdežto pan Kleofáš na trhu sháněl obilí a na krev se s rolníky smlouval, anebo ve spáleném mlýně u kmotra Karasa prach mlýnský polykal: zvala si paní Johanka společnosti k sobě, vařila kávu, pekla buchty a proklepávala do sytosti s hostmi svými vše, co se vůbec ve městě hodilo ku klepům. Nahodil-li se k tomu pan Kleofáš, tu buď chytře mlsky a labužky před ním ještě v čas uklidila, anebo, nebylo-li to možno, vzdychala a naříkala, že ji berou do žaludku křeče a že jí káva hrozně dobře dělá a naplnila také zamilovanou tou svou medicinou nějaký hrníček kabonícímu se panu manželovi. Co měl Kleofáš dělati? Chtě míti se ženou svatý pokoj vypil kávu a s ní všecku hořkosť, jež bouřila mu duši.

Nebylť vůbec pan Kleofáš člověkem, jenž hodí se dobře ku živnosti. Již za chlapeckých let míval zalíbení v knihách a odcizoval se tak praktickému životu. Když dověděl se o nějaké staré kronice, jistě si ji nějak zaopatřil a nahoře na půdě u vikýře, kde byl jist před výtržkami, pohružoval se na nejvýše potěšen do dějů skutečných neb vymyšlených. Utržil za to od otce i matky mnohý lupec, ale z toho si nic nedělal. Nad všecky knihy dráže vážil sobě historie a když chodil do normálky, znal vévody, knížata a krále české lépe nežli násobilku. Učitel Jakeš, bývalý šikovatel u vojště, jenž nejraději nauky své rákoskou učňům do zad vštěpoval, říkával o něm: „Z toho kluka jak živo nic nebude. Němčina mu nevoní a počty jak by smet.“ Proto nedali hocha na študie, ač sepjatýma rukama za to prosil.

„Jakeš řekl, že z tebe nic nebude a proto musíš

na řemeslo," tenť byl první a poslední důvod starého Kleofáše, a chlapec musil poslechnouti.

Proto však i za let jinošských a mládeneckých shánèl se náš pan Kleofáš po knihách a kde který groš uspořil, ten dostali od něho o výročních trzích kramáři za knihy. Když dospíval na rozumu, přistoupila u něho ku čtení knih ještě nová soukromná záliba. Kochaje se upřímně, jako dítě, v české minulosti, zahořel pan Kleofáš vroucí láskou k svému lidu a ctil a vážil si každého sebe nepatrnějšího zbytku, jenž pocházel ze starých časův. Nebylo v celém městě starožitnosti, jíž by nebyl znal.

„Všecko jsem prosmejčil, co tu je," říkával. „Žádná stará malba, žádná řezba, žádný starý peníz nebo staré stavení, žádná stará šarapatka mne neušla. Míti jen peníze, podívali byste se, co bych dovedl. Ale „mango denáry," v tom je ta klička. O ženu bych nebyl dbal Což ženská pochopí, co je starožitnosť!"

Když se oženil a svým pánem stal, nezapomněl nikdy přes všecky každodenní starosti na knihy a starožitnosti. Naopak: láska k nim rostla přibývajícím věkem, a kdykoli všední lopoty a trampoty nejtěsněji mu duši skličovaly, utíkal se povždy ku knihám a starožitnostem, hledaje v nich posily a potěchy a nalézaje povždy to, čeho hledal.

„Bůh ví," zaklínal se, „že mi kolikrát vlasy samou starostí sešedivěly a že jsem nevěděl, kudy kam se vrtnouti. Tu jsem si pomyslil: bůh dal starosti, bůh je od tebe vezme a bude zase lépe. I vzal jsem do ruky nějakou starou knihu a četl třeba do půlnoci. A vida, bylo zase dobře."

Jsa krupařem, mlel pan Kleofáš u kmotra Karasa na „spáleném mlýně." Starý Karas měl hromadu starých knih dědičných a když jel do Prahy, prikupoval si nových. To bylo máslo na krajíc Kleofášův. Častěji místo

aby hlídal, aby mu v mlejnici nekradli, vyhledal si někde tichý kout a zabral se do knihy. Starý Karas mu také půjčoval knihy domů, neboť věděl, že je má u Kleofáše tak schovány jako doma.

„Až mne bůh odvolá," sliboval Kleofášovi, „dám vám všecky knihy. Co by s nimi žena dělala; nedovedla by jich ani prodati. Chlapci moji nemají se k písmu. Od jakživa chytali se jen biče a oprati."

„Pravda," odpovídal opatrně Kleofáš; „ale až bude po vás, bude pozdě. Což jestli mi mlynářka knih nebude chtíti dáti?"

„To je jiná, pravda. Ale, víte, kmotře Kleofáši. Za zdráva knih od sebe nedám. Až se rozstůňu, pak už se mezi sebou spravíme."

A proto, když již pan Kleofáš byl dokrupařil, docházíval častěji na spálený mlýn, podívat se, zdali starý kmotr posud zdráv. A skutečně Karas dostál slovu. Když jej jednou Kleofáš zastal nemocného, pravil k němu Karas mezi čtyřma očima:

„Kmotře, strčte si tak tři nebo čtyři knihy do kapsy, aby to stará neviděla. Tak, odneste si je domů. A až zase přijdete, uděláme to zase tak."

Podruhé vzal si již Kleofáš kalmuk s větší kapsou a odnesl si takto potají celou Karasovu knihovničku domů. Měl potřebí také nějakého potěšení, neboť táhly se za ním zlé časy.

Dokud měl Kleofáš syna Václava ještě doma na studiích, drželo se jeho jmění jakž takž na povrchu. V dluhy ovšem rok za rokem hlouběji zacházel a úroky shánĕl s rostoucími nesnázemi, ale netonul přece. Ač o paní Johance žádná chvalitebná pověsť mezi lidmi nesla, měli sousedé Kleofáše za poctivce, jenž hoden jest neobmezené víry a jenž se časem z dluhů vyseká. Když však Václava musil dáti do Prahy, aby studoval

práva, dobré to mínění se rozviklalo. Kleofáš byl přinucen nové, značné útraty vésti, jichž jinak uhraditi nemohl než děláním nových větších dluhův.

Asi po dvou letech, co byl Václav v Praze, nebylo na jiném, než prodati dům na náměstí, aby manželé Kleofášovi věřitelům i Václavovi zůstali právi. Hrdá a lehkovážná paní Johanka se tomu zuby nehty vzpírala a křeče jí ani nepopouštěly, ale posléze vidouc nezbytí musila se tomu úkolu podvoliti. Tak zbyl Kleofáš dluhův i péčí, poctivou duši jeho sžírajících a za to, co ze svého jmění uchránil, koupil malý starý dům na plácku u panského mlýna, o němž jsme nahoře mluvili. Učinil tak na doléhání ženy své, jež mermomocí do nájmu jíti nechtěla, a čekal na příhodu, aby začal zase nějakou živnosť znova. Prozatím se musili Kleofášovic velmi, velmi uskrovniti, což paní Johance tak za krušné přicházelo, že upadla do zdlouhavé nemoci, z níž více zdráva nepovstala. Přes všecky ústrky a nehody, jichž paní Johanka zřejmým byla původem a příčinou, opatroval ji pan Kleofáš po andělsku trpělivě a statečně, zapíraje sama sebe, až posléze k jaru v náručí jeho shasla. A za vše ještě den před smrtí mu vyčetla, že kdyby byla dostala rozumnějšího muže a ne takovou čtenářskou bábu, jakou jest on, by neumírala na zadlužených peřinách. Pan Kleofáš jí to od srdce odpustil a pochoval ji poctivě a oplakal ji upřímnými slzami.

Osiřev — neboť Václav dokončoval prozatím na svůj vrub práva v Praze — zápasil pan Kleofáš dále se zřejmým nedostatkem a vázil útrapy naň se hrnoucí myslí klidnou, v pravdě stoickou. Jenom před jednou věcí trnula duše jeho strachy: že bude totižto musit sáhnouti na zamilované starožitniny a knihy své a je prodati, aby se ctí uhájil života. To nejvíce hnětlo a bolelo ubohého muže. Však tu se korouhvička obrátila. Neměltì poctivý Kleofáš docela ve psí býti; neštěstí, po

dlouhá léta věrný nocleháŕ jeho, změnilo najednou svůj nocleh. Kmen, jeden z nejbohatších měšťanův a druh jeho z let chlapeckých, ustanovil jej šafářem na dvorci svém u města, nabízeje mu všecko zaopatření a nad to ještě malý plat. Kleofáš vděčně se uchopil pomocné té ruky.

„A tak mi zas pomaloučku peří rostlo," vypravoval nejednou Kleofáš. „Vyplatil jsem si ponenáhlu zastavené věci, ošatil se slušně a zapravil dluhy po městě, že jsem byl zase čist jako sklo. Lidé mne měli sice vždycky u vážnosti, i když mně bylo zle, ale dobře jsem cítil, že co jsem se zmohl, úcty i vážnosti mi přibývalo, což mi bylo vzácnou odplatou za vytrpené lopoty a svízele. Jsou už lidé takoví: hledí jen na ten groš a kabát a duše a svědomí si ovšem nikoli nevšímají a třeba byly ze zlata."

U Kmena vedl hospodářství asi šest let až do smrti svého dobrodince. Václav zatím dopídil se úřadu, oženil se dobře a mohl již ledačíms otcovi přilepšiti. Kleofáš nepodnikl již žádné nové živnosti a žil v bázni boží jako soukromník ve svém domě. Maje skrovné potřeby žil jednak z nájmu svého domu, pak z toho, čím mu syn ochotně přispíval, a posléze zaopatřil si i jiné prameny, z nichž měl také kus výživy. Vzal si za hospodyni starou chudou tetu bývalé služky své, pak študentíka, jenž mu hlavně platil potravinami a posléze držel si na dvorečku vepříka, „tu poloviční výživu chudých lidí," jak říkával. Ač mu táhlo teprve na padesátku, neměl na ženění ani pomyšlení. Zakusil už dosti těch radostí manželských s paní Johankou.

Bylo mu nyní, jako by byl se obrodil. Mohl se nyní podle chuti a vůle obírati se starožitnostmi a knihami a obcováním se študenty omlazoval se a dále vzdělával. Docházeli k němu, viděli knihy. Ten chtěl tu a onu a Kleofáš těže z toho zavedl si malý soukromý antikvářský

obchod. Kupoval od študentů knihy a prodával je a měl z toho malý, ale jistý výdělek. Študenti jej roznášeli, Kleofáš stával se jaksi znamenitým. Osvojiv si čtením knih pěknější spůsob mluvení a jevě bez ohrádky upřímné vlastenecké smýšlení mimoděk docházel všude úcty; neb každý z hovoru jeho si vybral, že v něm více vězí nežli v jiných měšťanech sebe bohatších.

Kleofáš měl mezi knihami svými své miláčky. První místo drželi: „Letopisové Trojanští," vydáni r. 1790 Václavem Matějem Krameryusem, majetníkem české novinářské ekspedice. Krásnou předmluvu k tomuto spisu uměl od čtení z paměti, slovo za slovem. Nejednou, ale stokrát předčítával študentům z ní:

„Slavný národe slovanský! Moji nejmilejší vlastenci a přátelé! — Němci a jiní národové svou řeč teprv v tomto našem věku počali vzdělávati; však ale dosavad ji k takové nepřivedli dokonalosti, aby říci směli, že stálá a jedna zůstává, a že neustálého slov přistřihování, přetvořování a jiných zamejšlení nepotřebuje. Náš naproti tomu milý otcovský jazyk již před třími sty a více lety takové dosáhl dokonalosti, že se nejen potud řeckému a latinskému jazyku ve všem vyrovnati může, alebrž i všecky jiné svou jádrností, plností a slov hojností převyšuje."

A opět jiné místo:

„Abychom pak tento pro nás zajisté bolestný a žalostný pád (jazyka) odvrátili, nejsouť jiní prostředkové, než abys ty, slavný po všem světě rozšířený národe slovanský, příkladem svých horlivých, vlasti milovných otců jazyka svého se ujal a o rozširování a zvelebování jeho ochotným byl pomocníkem."

To byly jiskry, jež padaly do mladých českých duší, a ten, kdo je do nich sypal, právem byl jmín u študentův za polovičního proroka.

Básní, či jak jim Kleofáš říkal „rajmů“ neměl v takové lásce. Poklidnému, k minulosti lnoucímu jeho duchu ohnivější poesie dobře nesvědčila. Ale proto četl je také Kleofáš a ódu Puchmayrovu: „Žižko, první mezi Čechy reku“ uměl také nazpamět.

Nejmilejší všech študentův, co jich měl, byl Kleofášovi Stanislav Vlasák, jenž u něho všecky německé i latinské školy vyštudoval. Měl jej radší nežli vlastního syna svého. Dokud byl „krckem,“ říkal mu Sláveček, potom Slávek a když přišel do humanior, Sláva. Sláva nebyl sice výtečnou hlavou, nebo někdy si rád zalenošil, ale za to měl srdce „plný pytel dobroty“ a vlastencem byl „ryzí zlato.“ Mimo to byl čtveráken, který nikoho nezarmoutil a takové hochy měl Kleofáš rád.

„Smutná duše vysušuje kosti,“ říkával; ovšem, „kdo vesel jako sýkorka v houští, občerstvuje každého.“

O Slávu měl veliký strach. Nesnad že by se bál, aby se nezkazil, až od něho přijde, nýbrž že obával se, aby si jej neosedlala nějaká paní Johanka v novém vydání a nezkalila život té jeho jasné a dobré duši. Jeť to myšlénka trochu podivná, ale nedivme se jí; vždyť Kleofáš nyní více přemýšlel o paní Johance, nežli dokud byla na živě.

Bylo to pláče k utopení, když Sláva se loučil odcházeje do Prahy. Nejprve spustila moldánky stará Marjánka, pak pan Kleofáš a poslední Sláva. Kleofáš měl celou řeč naštudovánu, již chtěl dáti Slávovi na cestu, ale všecka mu v hrdle uvázla. Doprovodil Slávu hodný kus za město a Marjánka táhla za nima; ale řeč zapomněli všickni doma. Každé slovo, jež promluvili, jako by jim byl někdo ukrajoval s duše. U sv. Václava, kudy šla ze silnice cesta do vesnice Slávovy, dali si s pánem bohem. Sv. Václav stál už tam dlouho, ale tolik slz jistě nikdy neviděl. Pan Kleofáš hleděl za Slávou, až zašel v rokli.

Pak se obrátil k hospodyni a pravil:

„Milá Marjánko! Ovšem. Ne z každého kamene svatý Václav a z každého studenta Sláva.“

III.

Po odchodu Slávově bylo u Kleofášů jako po vyhoření. Ani „Letopisové Trojanští“ nechtěli se osiřelému muži líbiti. V tom z čista jasna nahodila se náhrada za Slávu. Téhož dne, odpoledne ke čtvrté hodině zaklepáno na dvéře a do parádního pokoje vstoupil muž s brejlemi, na jehož výšku pán bůh ztratil míru a jenž byl suchý jako lunt.

„Jsem tu dobře u pana Kleofáše,“ tázal se příchozí pán utíraje si kapesným šátkem zapocené brejle.

„Dobře, vzácný pane, dobře.“

„Máte prý byt k pronajetí.“

„Mám, třeba hned, ponevadž vdova po nebožtíku panu správci jenom čeká, jestli se kdo ohlásí. Hodlá se vystěhovati odtud.“

„To je trefa. Jsem official Valvoda a bude-li mi byt jen trochu příhodný, vzal bych jej. Jsme jen tři: já, žena a holčička Kadla.“

„Račte se se mnou podívati,“ nabízel se Kleofáš. „Ovšem není příbytek nikoli prostorný, ale malé rodině jest příhodný.“

Official Valvoda nabídl domácímu pánu šnupec. Použijme pomlčky povstalé a vysvětleme to „ovšem“ a „nikoli“ v předeslé větě i v jiných předních. Kleofáš mluvil jako z knihy a nejraději měl dvě slovíčka: „ovšem a nikoli.“ Užíval jich někdy nepřístojně, ale liboval si je. Sláva a studenti jej jimi kolikrát rozzlobili a on jim za to peprně uši natřel.

„Ovšem to nikoli nečiním z marnivosti,“ dokládal, „nýbrž proto, že si děláte smíška ze starého muže. Rozumíte, vy pudivítrové?!“ —

„Račte šňupati,“ děkoval se za šňupec Kleofáš panu officialovi; „šňupám také, ovšem nikoli tak výborný tabák.“

„Já šňupu půl rapé a půl půlmistra,“ odpověděl Valvoda; „ale nyní pojďte mi ukázat příbytek.“

Ubírali se do prvního poschodí. Na schodech vykládal Kleofáš:

„Jsou tu dva pokoje, jeden větší a jeden menší, pavlač na dvoreček, půda a dole při síni komora na dříví a přerozličné harampátí.“

Official Valvoda se na schodech zastavil.

„Dvoreček také? To by tam mohl býti chlívek na prasátko?“

„Ovšem, pane officiale. Jsem milovník těch zvířátek. Každý rok si aspoň dvě držím.“

„A to je hezky. To já si na své útraty také chlívek vystavím. Nebo to víte, pane Kleofáši, že dvě prasata vždycky lépe žerou. To nám oběma hezky poslouží.“

„Ovšem, ovšem, pane officiale.“

Za té řeči vstoupili do pokojů prvního poschodí.

„Je tu hezky,“ pravil Valvoda, „co chcete za to, pane Kleofáši?“

„Myslím, že nepřetahuji, dím-li: sedmdesát a dva zlaté.“

„Přijímám,“ odvětil Valvoda; „tu je ruka. Pojďme k vám dolů; dám hned závdavek.“

„Mne postačí slovo od vlastence,“ prohodil Kleofáš.

To slovo vlastenec se nezdálo panu officialovi líbiti; neříkal však nic.

Když byli dole, sedl si na chvilku official a dával Kleofášovi pětku. Domácí se jaksi zdráhal.

„Jen vemte!“ vysvětloval nový nájemník. „Já musím míti pořádek a jsem správný jako bratrské hodiny. Ostatně myslím, že budete s námi spokojen. Doktora nebudete celý rok v domě potřebovati. Já sám si dělám léky pro každou nemoc. Mám starý herbář od Tadeáše Hájka z Hájku a nedal bych ho ani za stovku.“

Kleofášovi oči se zajiskřily.

„Vynalezl jsem tinkturu proti choleře,“ pokračoval Valvoda, „kterou jsem už kolika stům lidí pomohl. Je žlutá jako rakouské víno; trochu hraje do zelena. Na letním slunci jest destilována. Pomáhá i když již křeče berou do noh a špička nosu chladne. To je co říci! Když byla cholera u nás, říkali doktoři lidem: Jděte k Valvodovi, on vás uzdraví. Starý doktor Kulhánek sám si pro ni poslal, když se cítil nevolně. Ale to je celá historie, domácí pane; až se lépe seznámíme, povím vám ji do podrobna. Teď musím jíti. Za týden tu máte ženu i s Kadličkou jako na koni. Ještě dnes jí budu psáti, že jsme našli hodného domácího pána.“

Po té dal ještě šňupnouti půl rapé a půl půlmistra Kleofášovi a rozloučil se.

Kleofáš zapomněl na chvilku na Slávu. Starý herbář a prasátko přistrčily mu officiala Valvodu k srdci.

„Je to hodný člověk a učený,“ rozumoval, „to mi jej zrovna pánbůh do domu přivedl. Jen jaká bude ona.“

Asi týden po tom přijela fůra s nábytkem, jenž nebyl ani moderní ani nádherný, ale čistý a pořádný. Kleofáš pomáhal Valvodovi při rozestavování a nemohl se ani dočkati obrazův a herbáře. Valvoda měl jednu starou rytinu ze sedmnáctého století, představující plačící proroky. Na té mohl Kleofáš oči nechati. Ale ještě více jej vábil herbář. Nechtěl jej ani z ruky dáti a Valvoda musil mu jej ještě ten večer dolů půjčiti.

Ráno zjednal Kleofáš tesaře a vystavěli nový chlívek vedle starého; při tom si dal Kleofáš i starý spraviti.

Druhého dne hned vyhledal a koupil Valvodovi prasátko a tak bylo všecko připraveno pro paní officialovou. Den po tom přivezl si ji pan official a Kadličku k tomu.

Paní officialová podávala hned ruku Kleofášovi jako starému známému. „To je dobře, že budeme u vás obývati,“ hovořila k němu hned z kočáru; „můj muž nemůže vás ani dosti vynachváliti. Lez, Kadličko, lez dolů.“

Asi šestileté děvčátko chtělo z kočáru lézti. Ale Kleofáš vzal je do náručí a nesl je před paní officialovou nahoru. Kadlička se ho držela okolo krku a když ji pouštěl na zemi, nepustila se, nýbrž zaštěbetala:

„Viď, maminko, že musím dáti domácímu pánu hubičku za to, že mne nahoru nesl?

“To se ví,“ odvětila paní officialová; „dej jen, dej.“

A Kadlička stiskla co měla síly pana Kleofáše a dala mu hubičku, že to mlasklo. Při tom se Kleofáši oči jaksi zakalily a v srdci mu to hrklo tak pěkně a podivně. V tom okamžení Sláva se mu ze srdce stěhoval a Kadlička se tam uvelebovala. Ještě téhož večera přinesl Kleofáš Kadličce plnou kapsu hrušek a šklebil se radostí, jak se do nich dala.

„Když bude Kadloušek hodný,“ pravil, „přinesu mu zas.“

„A proč bych nebyla hodna, viď, maminko,“ čtveračil Kadloušek, „když je domácí pán také hodný?“

IV.

Co hned při prvním a druhém setkání takořka se napovídalo, stalo se: ponoukán a veden přirozenou srdce svého dobrotou k družnosti, pan Kleofáš přivíjel se, čím dále tím upřímněji a těsněji, k rodině Valvodově, tak že za několik krátkých měsíců stal se čtvrtým jejím

členem. Při tom při všem, jak už vyplývalo z povah osob, jež v naší kronice úlohy přiděleny mají, zachovali všichni i pan Kleofáš i manželé Valvodovi, s dostatek svou samostatnosť, tak že tytýž v harmonii jich přátelství ledakterý zlozvuk se ozval. Avšak zlozvuky takové byly řidší a slabší, aby byla kdy znatelně potrhala se páska, jež ovíjela se kolem jejich srdcí. Pojidlem nejúčinnějším mezi nimi byl ovšem Kadloušek, kteréžto jméno v domě Kleofášově tak se ujalo a zdomácnělo, že „Kadličku" na dobro zapomněli. Kadloušek Kleofášovi udělal. Kdyby jí byl jeden den neviděl, byl by jistě rozmrzel se na sebe i na všechen svět. Každého dne před osmou hodinou vodíval Kleofáš Kadlouška do školy, „aby ji někde nepřejeli," a když bylo po škole, čekával už opět na ni. Ovoce, jež častěji od známých sousedův dostával darem, všechno bylo Kadlouškovo. A Kadloušek měl také Kleofáše tak skoro rád jako tatínka a maminku. Brambory jí chutnaly u domácího pána skoro lépe nežli doma buchty, zkrátka: i Kleofáš udělal Kadlouškovi.

O Valvodovi domníval se pan Kleofáš, že jej již zhruba zná a proto přičinil povážlivý stařec všecku píli k tomu, aby důkladně seznal „jemnostpaní officialovou."

„Žena ovšem nikoli není andělem," přemítal Kleofáš na mysli své; „uvidíme, není-li v jemnostpaní officialové také kus paní Johanky."

Však jaký rozdíl mezi nebožkou Johankou a paní officialovou; byla to pampeliška a růže. Od paty až k hlavě byla šetrnou hospodyní a každý groš obrátila desetkrát na dlani, nežli jej vydala. Společnosť Kleofášova byla jí velmi vítána a milá. On zajisté nejlépe věděl, kde lze ve městě nejlepší zboží nejlacinněji dostati a aby řemeslníci a prodavači paní officialové jakožto cizinkyně nešidili, objednával u nich na vlastní vrub všecky věci pro paní Valvodovou, což bystřé hospodyni s nemalým bylo prospěchem. Ona naproti tomu odvděčovala se mu

tím, že zřejmě mu úctu svou a lásku dávala na jevo. že všecko na jeho radu dala a kdykoliv něco lepšího a chutnějšího doma strojila, nikdy výslužkou naň nezapomněla. To ovšem přicházelo Kleofášovi k chuti a libosti, neboť za malé své příjmy musil skrovně a střídmě žíti. Nejmilejší mu bylo, že mu téměř každého dne přinášel Kadloušek hrníček „bryndisium," jak Valvoda žertovně kávě přezdíval; neboť jemnostpaní officialová jako všecky ženské držela velmi na kávu, již považovala za více nežli „poloviční večeři."

Kleofáš býval za dne několikrát u officialův a měl tak příležitosť choť Valvodovu dokonale poznati. Z počátku bral každé její slovo na lékárnické vázky a brzy se přesvědčil, že to paní se všech stran pořádná, dobrá a ctihodná.

„Kdybych byl míval takovou zenu. jako paní officialová," říkával dole Marjánce, „byl bych na stará kolena ovšem míval takový dvur jako nebožtík Kmen, ne-li vetší. Ale tak tomu bývá, milá Marjánko: stav manželský je ovšem lutrie. Sto lidí vsadí a prohraje a stý a první udělá trefu jako náš pan official. Mne nikoli nepřála fortuna. Co tam, to tam!"

S paní officialovou míval povzdy jednu mysl, jeden rozum, „zrovna tak se k sobě hodili." Žádná cesta, žádné smlouvání nepřicházelo mu pro ni za tezko. O půl noci byl by vstal, aby jí posloužil. Velmi se mu na ní líbilo, že mnoho na módu nedala, že nikdy nedrmolila po německu jako jiné úřadnice a že se všech společností důvěrnějších s jinými paničkami vyhýbala. V společnostech paní viděl zvláštní zkázu.

„Jedna dá druhé do péra, co ještě nevěděla," říkával, „a tak ovšem zkazí se časem i hodná žena. Kdyby nebyla jemnostpaní officialová tak rozumnou. však by nikoli nebyl u nich takový ráj!"

Official Valvoda nebyl téměř po všechen čas doma. Ráno před osmou šel na úřad a v poledne se vracel; ve dvě šel opět z domu a přicházel opět o pěti. Ale proto obcoval s Kleofášem s dostatek. Scházívali se třikrát do dne na dvorečku u „študentíků," jak říkal Valvoda vepříkům. Oba dva jim nosili vlastnoručně potravu, obdivovali se společně, jak jim přibývá tloušťky, přemítali o tom, co by jim nejlépe šlo k duhu a tytýž se i hádávali; neboť jeden chtěl míti tlustšího študentíka nežli druhý. —

„Vidíte, domácí pane," chlubil se Valvoda, „můj žere líp nežli váš."

„Toto, pane official; viděli jste, že můj má ovšem koryto vyžrané jako sklo."

„To je tím, že mu dost nedáváte."

„To mně neračte říkati! Jak bych měl to srdce ujímati zvířeti na potravě! Já ovšem nikoli nemám jako vy, abych mu dal do hojnosti . . ."

„No, no," chlácholil jej official Valvoda, „však jsem tak mnoho neřekl. Kdyby jen pánbůh dal, aby oba hodně na sebe brali."

„To tak," přitakal udobřený Kleofáš. „Omastek je drahý a maso také."

Takové pohovory bylo velmi často slyšeti na dvorečku. Na večer obyčejně pouštívali študentíky na dvoreček, aby se proběhli na čerstvém vzduchu.

„To dělá maso chutnější," tvrdíval Valvoda.

Jemnostpaní officialová vycházívala pak s Kadlouškem na pavlač a dívaly se dolů na tu promenádu. Aby Kleofášovi se přilichotila, prohodila někdy:

„Všecko se mi zdá, že vepřík domácího pána je kulatější a veselejší."

Pan Kleofáš se všecek šťasten usmíval, pan official se durdil. Říkával:

„Kdybysi raději mlčela! Rozumíš tomu jako kocour bibli!"

„To je nápad," chechtal se Kleofáš k potěšení Valvodově.

„Jako vrata," dokládala jemnostpaní a smála se a Kadloušek také.

Večer pak pan official buď v herbáři čítal a lektvary „komponoval," nebo něco spravoval, co se v domácnosti porouchalo, nebo dělal Kadlouškovi hračky. Večerní návštěvy byly mu proti chuti, což pozorný Kleofáš brzo vypátral a proto čítal si večer doma také pro sebe, ač by byl býval najmě v zimě raději nahoře u Valvodův. O nadání léčitelském pana officiala myslil vysoko. Tinktury proti choleře sám jednou užil s výborným prospěchem a od toho dne byl Valvodův. Kde kdo stonal, rekomandoval svého pana officiala a brzy přišel ten neb onen k panu officialu pro lík a Valvoda nepustil nikoho s prázdnem a vysvětloval každému po kantorsku dukladně, jak a kdy jeho léků užiti třeba.

Teprve nyní vytasil se panu Kleofášovi historií o své tinktuře proti choleře.

„Poslal jsem ji před šesti lety do Vídně ministerstvu," vypravoval, „aby ji posoudili a dali mně vejsadu ji prodávati. Tenkrát byl jsem skoro rok ženat, měl jsem ženu a Kadloušek byl na cestě. Byl bych za tinkturu hodně peněz stržil a třeba zbohatl. Když leckterý drváčník šalbou a klamem smí na lidech jmění vydělati, proč bych nesměl já prostředkem dobrým a zkušeností dokázaným?"

„To dá rozum," přitákal pan Kleofáš.

„Zaslal jsem dvě lahvičky, zapečetěné," pokračoval Valvoda; „o jedné řekli, že se tam roztloukla, druhou mně poslali nazpět s vyřízením úředním, abych prý do podrobna udal, jaké substance v mé tinktuře jsou."

„Vida, vida," prohodil Kleofáš; „jak jsou ve Vídni chytří!"

„Já vím, že ji tam lučebně skoumali,“ vypravoval official vážně dále, „ale nemohli ji vyskoumati. Ten lučebník se ještě nenarodil, aby mně přišel za ruku! Myslili, že nevím, kam pěnkava nosem sedá a že jim horem pádem všecko na krám vyložím, aby někdo jiný zbohatl z mého vynálezu. Však nejsem dnešní ani včerejší a odpověděl jsem v hluboké úctě, že substancí neprozradím.“

„A co na to došlo?“ tázal se Kleofáš zvědavě.

„Co došlo? Usnulo to. Však nedal jsem se odbyti. Za dvě léta žádal jsem znova, důrazněji. A víte co odpověděli? Abych si tinkturu nechal a zároveň nařídili mému přednostovi, aby ‚officialovi Valvodovi přísně zakázal, jeho tinkturu proti choleře prodávati a jí léciti, an by jinak výše jmenovaný trestán byl pro přestupek proti stávajícím medicinským zákonům.‘ To došlo.“

Valvoda se zamlčel; Kleofáš kroutil k tomu nevolí hlavou.

„Ještě jsem se nedal odbyti,“ pokračoval official. „Asi před rokem přijel k nám arcivévoda Maksimilian. Prosil jsem za audienci i byl jsem předpuštěn. Ukázal jsem mu tinkturu, vyložil mu všecko důkladně, co se mi stalo, a prosil co nejponíženěji, aby se mne otcovsky ujíti ráčil. Odpověděl: „Ovšem může Vaše tinktura býti dobrá a užitečná, ale nezbývá, než abyste znova žádal u ministerstva a pověděl, z čeho se tinktura skládá.“ Co jsem měl činiti, když mne propouštěl? Odešel jsem po třetí s nepořízenou. Však přijde ještě doba, že mne budou hledati. Cholera jest už v Evropě skoro stálá. Ale nejvíce mne dopaluje, že mně zakázali, abych ji neprodával. Já jsem jakživ ani krejcaru za ni nevzal, mám sám z ní škodu a sloužil jí zadarmo trpícímu člověčenstvu.“

„Inu ovšem, nemáte nikoli štěstí,“ prohodil Kleofáš.

„V tom to vězí, domácí pane; však já přes to všecko se se svou tinkturou nedám zakopati!“

V jedné však věci přišla kosa na kámen mezi Kleofášem a officialem. Bylo to vlastenectví. Kleofáš hleděl i s této stránky Valvodu vyskoumati a volil k tomu za prostředek své zamilované „Letopisy Trojanské,“ především předmluvu k nim, kterouž u Valvodů se zápalem četl.

Valvoda mu na to řekl:

„Jděte mi s tím slavným slovanským národem! Ti milí Slované nevědí, co chtějí.“

„A proč by nikoli nevěděli?“ namítal Kleofáš zapáliv se lehce.

„Proto že nevědí,“ odpovídal pevně Valvoda. „Chtěli by nejraději to, co dnešek nebo zítřek na povrch vynáší. Nechtějí snésti zádné supernace, žádného pána nad sebou, a to za našich dob nejde; nebo kde by se vzal pořádek? Podívejte se na staré Srby, na Polany a na naše předky pred bitvou bělohorskou. Či nedostali jsme už dosti za vyučenou, a jsme-li lepší? Jeden pán musí býti, tak učil již Homerus, co z něho udělání jsou „Letopisové Trojanští.“

„V tom s vámi ovšem nikoli nesouhlasím,“ hájil sebe Kleofáš; „račte pomysliti: Slované, největší národ v Evropě, aby si nezjednal lepší budoucnosti, aby byl navždy popelkou mezi jinými národy a cloumal se pořád řetězem nevolnickým!“

„Největší národ! Což na tom, kdyz má takové přirozené chyby, že jakživ nemůže se žádné velikosti dolopotiti! Upřete mi, že jeden kmen nebrojí proti druhému, že každický svým chce býti pánem, že jeden rodák nepožírá druhého. Věru, jsem také Čech; má matka neuměla německy a otec špatně; ale to říci mohu, že jsme horší nežli starořímský Saturnus. Ten jedl jen vlastní děti své a my požíráme samy sebe! To nepřestane v nás, poněvadz to slovanské jest. My nechodíme za obecnou myšlénkou, ale za drobnými svými myšlénkami.

Kam to vede? A pak Slované a pokrok! To se nerýmuje!“

„A to by bylo!“ rozhorloval se Kleofáš jindy tak mírumilovný; „jakoby u nás nebylo pokroku! Pomysleme, jak to vypadalo u nás před dvaceti, neřku-li před padesáti léty!“

„Ovšem, pokrok tu jest,“ připouštěl Valvoda, „ale slabý, nedosti rychlý, jak toho žádá čas a jak mu jiní národové rozumějí. To je zase tím, že Slovan visí na starodavnu, jako žid na desateru. Jednou nohou vázne v minulosti a druhou jen žene se ku předu. A o jedné noze daleko se nedochází, pane Kleofáši. Majíť Slované znamenité muže; pravda. Ale každý z nich jde jen za jistým účelem svým a neohlíží se opatrně po všem, čeho nový čas na všech národech žádá a každý rád si zabrousí do oblakův se země. Zatím sestárne muž sám i jeho účel, on trvá na svém a pokrok vázne opět. A pak slyšeti večný nářek: Vláda nás tiskne od dobrého práva našeho, nedá se nám vyvinouti, zdržuje nás v pokroku. Na to ovšem žalobníci nepomýšlejí, že si sami, chybami svými, cestu k pokroku zaléhají.“

„Ty vlády, ty nám toho dají,“ prohodil trpce pan Kleofáš. „Podávají nám chléb, ale snědí si z něho dříve střídku a potom kůrku a konečně řeknou: Ostatek si vezměte!“

Valvodovi byl vtip nad všechen důvod. Rozesmál se a pravil:

„Také pravda, ale k čemu bychom se hádali!“

Druhého dne zrána, když se na dvorečku při študentících sešli, hleděl ovšem Kleofáš na officiala jaksi z podstřeší, zřejmé roztržce se však opatrně vyhnul. Neboť rozebíraje dlouho do noci slova officialova, položil si pro budoucí chování své toto pravidlo: „K čemu býti v těchto věcích Valvodovi na odpor? Nezměním ho bez toho. Rozhněvám-li jej, mohl bych Kadlouška

i je všechny ztratiti. Kde pak naleznu podruhé takových nájemníkův? Kadlouska by byla věčná škoda! Kdyby nebyla u nás v domě, vychová ji otec nevlastenský; pakli ji budu míti stále na očích jako posud, obrátím ji beze všech řečí a povykův pěkně na naši českou víru. Však bude jednou manželkou a dá-li bůh i matkou a bude pak děti své českým srdcem a rozumem vychovávati a osvěcovati. Tak zůstavím po sobě u našeho lidu nejpěknější památku.“

To pověděl sobě pan Kleofáš pěkně pod kloboučkem, ale tajil jinak záměrův svých k manželům officialovým. Kadlouškovi dělal všecko k oku a tak ji k sobě připoutal, že nemohl se s cílem svým minouti. Valvoda ovšem někdy říkával:

„Mně se to nelíbí, že je to děvče pečeno, vařeno u domácího.“

Paní officialová však dávala mu v odpověď:

„Zlého tam nic nevidí a lépe ji tam máme schovánu nežli na ulici. Což ty víš, čeho dítěti potřebí, když jsi celý boží den v úřadě.“

Po roce přišel Sláva otcovského svého přítele navštívit. Byl sice za ten čas, co ho Kleofáš neviděl, dosti zmužněl — mělť již i slušné knírky pod nosem — ale dětinou byl posud. Kadloušek se s ním brzy zkamarádil. Sláva jí vystřihoval z barveného papíru panenky a šatečky, brával si ji na klín, vypravoval jí o Praze a prováděl s ní všelijaké tatrmánky. Pan Kleofáš sedě v lenošce u kamen a hledě se zalíbením na „obě dětiny“ si pomyslil: „Z vás by tak jednou mohl býti párek.“

Rok po tom přišel Sláva opět. Ale tenkrát přicházel o radu k panu Kleofášovi, neboť měl absolvovanou filosofii a bylo mu nyní vyvoliti sobě určitý stav. Rodiče jeho chtěli jej ovšem míti v semináři, ale „ti černí odjakživa Slávovi nevoněli“ a pan Kleofáš mu to mínění

schválil. Kadloušek zatím na něj zapomněl a byl z počátku k němu zdrženlivější; neboť mu maminka krátce před tím přikazovala, že před cizími pány se musí styděti. Kadlousek se tedy styděl, ale jen na krátko; neb Sláva byl pořád tím starým čtverákem. Kadloušek tak ledacos z rozmluvy obou mužův zachytil a když Sláva odešel, pravil ku Kleofášovi:

„To je dobře, že nebude Sláva panem páterem.“

„A proč, Kadloušku?“

„Inu proto, že by se nemohl ženiti.“

„Vida, vida,“ usmíval se potutelně Kleofáš; „kdo pak to Kadlouškovi pověděl?“

„Děvčata to ve škole povídaly. Náš katecheta také se nesmí ženiti.“

„Zpropadená kůzlata! Jak vy si záhy všeho všímáte, abyste nezůstaly pozadu.“

Kadloušek ho už neposlouchal, neboť jal se prehrabovati v knihách.

V.

Minula léta. Vyjímaje Kadlouška nezměnily se hrubě za ten čas povahy našich přátel. Byly zajisté samy v sobě již ustáleny, uceleny a hotovy a zevnější dojmy a rozmanité příhody života věčně měnivého nesáhaly jim více do živého, působíce jenom v povrch jejich. Jako když kámen do rybníka padne, rozčeřovala sice zvláštní příhoda na kratičký čas hladinu jich duše, však hladina ta brzy se vyrovnala a leskla se dále v staré rovnováze své. Kleofáš vedl svůj malý antiquářský obchod dále a kdekoliv se nějaká stařina vyskytla, hleděl si ji buď zaopatřiti anebo se aspoň o to postaral, aby nevzala zkázy. Syn jeho Václav postoupil v úřadě a podporoval otce svého vydatněji nežli dříve.

Official Valvoda byl stále v úřadě i životě správen jako bratrské hodiny, krmil s panem Kleofášem vepříky a destiloval na slunci svoji tinkturu proti choleře, jíž posud sloužil zadarmo „trpícímu člověčenstvu“ a na níž výsady se nemohl domoci. Jemnostpaní officialová byla posud tou šetrnou hospodyní a pečlivou matkou jako prve. Přívetivostí svou dotýkala se lahodnou měrou každého, komu se událo s ní zacházeti, především pana Kleofáse, jehož si stále vážila za věrného a dobrého přítele. S Kadlouškem se věc ovšem měla jinak.

Do školy již nechodila, ano dochodila již dvouletý běh u slečny Filomeny, kde učila se nejen umělejším ženským pracím, nýbrž i všem způsobům a mravům, jež tehdy se považovaly za potřebné mladému děvčeti z dobrého domu. Šlo jí již na sedmnácty rok. Nižádná povázlivější nemoc nezadržela posud přirozeného rozvoje jejího těla a o rozvoj duševní vedla náležitou péčí její matka a snad ještě větší měrou pan Kleofáš. Valvoda vytýkal jen to dceři své, že jí nevoní němčina. Kdykoliv to Kleofáš slyšel, usmíval se v duchu pomýšleje:

„Dobře ti tak; to máš za své nekalé smýšlení o slavném národě Slovanském.“

Kadloušek nebyl žádnou krasavicí. Bylať ve městě děvčata spanilejší a onačejší a nosila se úhledněji, ale přes to byl Kadloušek přece jen boubelatou dívčinou. Kleofáš se v ní více shlížel nežli ve svém zamilovaném „akaléru.“

Když přišel Kadloušek k němu dolů, díval se obyčejně do zrcadla a říkával:

„Vidte, domácí pane, že nejsem nejošklivější?“

„Toto, Kadloušku,“ odpovídal Kleofáš — slova „Kadloušku“ užíval posud, když byli sami; za přítomnosti rodičů nebo cizích lidí říkával povždy: „slečinko Kadloušku;“ — „moje nebožka Johanka byla ovšem za

mláda osůbka jak náleží slušná, ale proti vám ztrácela se v nic. To mohu ovšem říci s dobrým svědomím."

„Jenom kdybych neměla toho šrámku zde u levého obočí!"

„Ten vám právě nade všecko sluší" těšil ji Kleofáš. „Či neměla krásná choť Menelaova, královna Helena, jak položeno ovšem v „Letopisech Trojanských," zrovna takového šrámku u levého obočí? A pro ten šrámek si ji právě Paris oblíbil a žádostí lásky k ní zahořel."

Kadloušek se samolibě usmál a pomyslil si za tepla: „Možná že právě ten šrámek přivábí mně hezkého a bohatého ženicha."

Pana Kleofáše měla pak za to přirovnání k Heleně ještě radši

O Slávovi se Kleofáš ke Kadlouškovi kolikkrát zmiňoval, ale nepozoroval nikdy, aby jméno jeho vzbudilo v ní nějaký vřelejší dojem neb soucit. Bohužel, že více let o bývalém svém miláčkovi nevěděl. Bůh ví, kam se poděl Sláva a proč mu již kolik let nepsal. Šel jednou zúmyslna pan Kleofáš k rodičům jeho, by se něčeho o něm s nimi domluvil; ale ti jej švábsky přijali a odbyli. Domnívalit se, že on právě synu jejich seminář rozmluvil; odtud jich kyselosť. Poptával se, kdykoliv se mu událo, u jiných študentů po Slávovi, leč ti věděli jen tolik, že Sláva studoval práva, a že asi po 2 letech se studií sešel a za vychovatele se dostal k nějakému šlechtici na Moravu.

„Rodiče ho nechtěli podporovati, že nešel do semináře; vedlo se mu dost bledě," toť byl asi důvod, proč Sláva tak učinil.

„Však on se neztratí," přemítal pan Kleofáš; „máť ovšem zdravé jádro v sobě. Ale což, kdyby si někde nezkušeného mladíka nějaká fiflenka osedlala a on ji pojal za ženu? Byla by ho věčná škoda! Kadloušek by se nejlépe pro něj hodil! A já bych mu již Slávu na-

mluvil, jen kdybych věděl, kde jest a čím jest. Ale takto, na nejisto — musím vyčkati příhodnější hodiny.“

Čím více Kadloušek dospíval v pannu, tím více nepokojil se pan Kleofáš. Myslil si, že Kadloušek všem svobodným mužům hlavy pomate a že se ženichové budou o ni dráti. Kdyby si tak jednoho neb druhého vzala do hlavy, pak by se ovšem jeho dávnoleté přání v popel rozsypalo. Proto vyzvídal opatrně na Kadlouškovi i paní officialové, nehrozí-li Slávovi nějaké nebezpečenství. Ale Kadloušek vysmál se mu na vrch hlavy a jemnostpaní officialová neměla pro dceru nikoho za lubem; neb proč by se s tím tajila před věrným přítelem svým i Kadlouškem? Pan Kleofáš se tedy prozatím upokojil a trpělivě čekal, až jak to dopadne.

Blížil se masopust a s ním študentský ples, nejprvnější v městě. Co tu bylo porad i úrad, vyjednávek i malých svad u officialův, nežli na domácím sněmě snešeno a zavříno bylo, že půjde Kadloušek do plesu. Přátelé naši rozstoupili se ve dva nepřátelské tábory. Jedna strana, Valvoda a Kleofás, vyhrabali pro sebe z archivního prachu staročeské heslo: „Sedávej, panenko, v koutě, budeš-li hodna, najdou tě.“ Strana druhá, jemnostpaní a Kadloušek, bojujíce s vydatnější zbraní, s ženskou totižto chytrostí, úlisností a výmluvností, napsaly naproti tomu heslo zcela moderní na svůj prapor: „Děvče musí do plesu na výstavu, nemá-li zůstati na ocet.“ Pohnutky zápasníků veskrze se různily. Valvodovi šlo především o útratu, neboť byl jist, že důstojná výprava Kadlouščina bude státi nenepatrnou sumičku peněz. Jsa šetrným až do kostí, byl by rád ještě tenkrát kromobyčejnému výdaji se vyhnul. Jinak Kleofáš. Ten bral za jisto, že vystrojený Kadloušek na plesu nápadníka a milence nalezne a srdce své na něm nechá, což ovšem hrozilo záhubou jeho pěkným plánům, jež měl na mysli

se Slávou a Kadlouškem. Proto přidal se ochotně a účinně ku Valvodovi.

Paní officialová za příkladem starostlivých matek nosila se s zcela jinšími zámysly. Kojilať se vábnou nadějí, že Kadloušek mladistvými vnadami svými, zvýšenými vhodnou strůjí, obrátí na se pozornosť svobodných mužův a uloví si na plesu ženicha. Podle toho zařizovala také všecky ty rozumné mateřské návody, které Kadlouškovi mezi čtyřma očima dávala, jak se má k mladým mužům, již se ženiti mohou, chovati, aby je k sobě vábila, a kdyby některý z nich zaťukal, aby jej dovedla k sobě připoutati. Leč všecky ty praktické rady málo utkvěly v mysli dceřině. Kadloušek měl svých pohnutek plnou hlavu a ty byly mnohem poetičtější nežli praktické zámysly matčiny. Jí běželo především o to, do syta se vytancovati. Již od začátku adventu zdálo se jí o tom neb onom hezkém, vyšňořeném študentu, jak ji přiżehá a tiskne k bouřlivému srdci svému a jak s ní lítá v omamném reji při hlaholech a fanfárech veselé hudby taneční. Někdy se jí také zdálo, jak ten neb onen, vždycky právě ten který se jí líbil, k ní hlavu při tanci sklání, tak že cítila jeho horkou tvář a horký dech a jak jí jakoby nic hubičku ukrádá, a jak ona se staví, jako by si toho nevšimla, což ovšem tanečníkovi neubírá smělosti. Takoví snové, sladší nad cukroví a luznější nad nejzamilovanější povídku, napájeli tropickou vuní svou jí hlavu i srdíčko, ký div tedy, že jako skála na tom stála, aby rodiče s ní šli do plesu.

Dámy zvítězily, jak bylo očekávati. Vážný Valvoda a ještě vážnejší Kleofáš musili se vpraviti do své porážky.

„Nevídáno," huboval Valvoda, „děvče je na polovic ještě dítětem a ty už umíráš strachy, že zbude na omáčku."

„Kdybysi nechal sobě těch hloupých nápadův," durdila se paní officialová. „Že ještě mladá! Ty tomu rozumíš! Nevdáme-li jí do dvacíti let — a pojednou-li

jí nebude dvacet let? — pak již těžko bude ženicha sháněti. Jsi po všechen boží čas v úřadě, co ty víš, čemu chce nynější svět!“

„Bodejť! Však jsi měla již třicítku na zádech, když jsme se brali.“

„To není pravda,“ dopálila se paní officialová; „bylo mně teprve dvacet devět let a pak, proč jsi si mne nebral dříve; mohl jsi mne míti mladší. Na mně vina nebyla.“

„Nu, nu, však jsem tak mnoho neřekl a ještě jsem mohl mlčeti,“ chlácholil ji Valvoda, jenž už časem matce boží platil vosk. „Vidím již, že nezbývá mi, nežli tancovati podle vaší ženské polky.“

Po třech králích nastal nahoře u Kleofášů ruch zimničný. Všichni chtěli pokud možná nejpěknější výstroj, ale aby mnoho peněz nestál. Byl to tvrdý oříšek, jejž konečně po dlouhém boji ku všeobecné spokojenosti rozlouskli.

Byl den plesu, středa. Večer po šesté hodině chodil Kleofáš nepokojně po svém parádním pokoji čekaje nedočkavě, až bude směti nahoru, podívati se na vystrojeného Kadlouška. Prozatím zapomněl na všecky plány své se Slávou a obrazil si jen v staré mysli své, jak Kadloušek bude vypadati. Konečně udeřením sedmé přišla dolů Marjánka, jež nahoře pomáhala paní strojiti a vyřizovala, že pán už může jíti nahoru podívat se na slečinku, že jest již hotova až do těch rukaviček.

S tlukoucím srdcem a dechem zatajeným ubíral se Kleofáš nahoru a vkročil do pokoje, kdežto mezi otcem a matkou stál Kadloušek, vystrojen do prvního plesu za svého živobytí. Stařec všecken ztrnul překvapením a stanul u dveří, jako by jej tam někdo byl přimrazil.

„Nu, jak se vám líbím, domácí pane?“ volal na něj Kadloušek blahem uzardělý.

Kleofáš se tím teprve vzpamatoval a prohlížel si dobrou chvíli mlčky všecky tři bálečníky. Valvoda měl

bílou vestu a frak, jež jeho veliké a hubené postavě nevelmi pěkně slušely. Natahoval si pořád bílé rukavičky, jež patrně na jeho velkou ruku byly trochu malé.

„To není Kadloušek, to jest anděl," zvolal stařec.

„Což je o to," vpadl prosaický Valvoda nadšenému domácímu do chvalozpěvu. „Anděl sem, anděl tam. Přes dvacet zlatých je v pekle a teď musíme ještě v plesu několik zlatek utratiti, aby nás nepomluvili: jaké krásné jsme mohli míti za to prasátko."

Jemnostpaní officialová se zakabonila, ale Kadloušek se rozesmál svým zvonkovitým hláskem, že se to po pokoji rozléhalo.

„Totě krása," pokračoval Kleofáš ve svém nadšení; „takové není ovšem nikoli viděti každého masopustu."

„A jaká jsem ze zadu?" tázal se Kadloušek otočiv se na podpatku.

„Z předu i ze zadu anděl," odpovídal Kleofáš upřímně.

A byl také Kadloušek pěkně vyšňořen od bílých atlasových střevíčků až do černé nakadeřené hlavičky. Sněhobílé, tylové, růžemi přiozdobené šaty, kol ňader pěkně vystřižené, obepínaly plné a kypré tílko, tetelící se samou rozkoší. V uších, na hrdle a na rukou měla nejlepší klenoty matky své a v kadeřích jí seděl tak krásně věnec z planých růží, že nemohla si nic lepšího vybrati. K tomu jí tváře jen jen blaženstvím hořely, černé oči svítily a nožky samým tancem hrály.

„Bůh pomozi," hovořil Kleofáš, „hoši Kadlouška samým tancem přetrhají! Prolomte se nebesa! Kdybych nebyl tak starým chlapem, ovšem šel bych se také podívat na tu podívanou."

Mluveno ještě o tom i o onom. Ve tři čtvrtě na osmou měli se officialovi k odchodu. Odevzdali celé hospodářství Kleofášovi do ochrany a šli.

Kleofáš udělal Kadlouškovi křížek a v očích se mu zaleskly dvě slzy. Nikdo si toho nevšiml.

Starý přítel náš nemohl usnouti, ne tak starostí o dům jako o Kadlouška.

„Škoda, škoda," vzdychal, „že tu Slávy dnes nebylo. Byl by to býval páreček."

Slyšel bíti každou hodinu, ba každou čtvrť. Ráno okolo pěti přišli officialovic z plesu domů. Jak zaslechl kroky u okna, byl Kleofáš jako na koni. Skočil k oknu a počítal, kolik jich jde. Byli jen tři. Tedy nedoprovázel žádný nápadník Kadlouška domů ze plesu. Kleofášovi spadl kámen se srdce. Běžel příchozím otevřít.

VI.

Pan Kleofáš byl jako na trní. Samou nedočkavostí, zdali Kadloušek si z plesu nějaký mužský obrázek v srdéčku přece nepřinesl, šly mu myšlénky v hlavě narůzno. Ba i na osmé v kostele nemohl samým nepokojem ani mysli náležitě k bohu obrátiti. Když pak, jak číníval každodenně, zastavil se pro tabák v trafice u staré Bartouškové, nebavily ho hojné její noviny o plesu; vždyť neděla se v nich zmínka o Kadlouškovi, neřku-li o tom, padla-li některému ženichu do oka čili nic.

Vraceje se po deváté domů, potkal na náměstí Valvodu, jenž pospíchal do úřadu a jen tak mimochodem si mu postěžoval, že se málo vyspal. Přišed domů zastavil se Kleofáš v síni a naslouchal, je-li na hoře ticho. Paní officialová šukala již v kuchyni a po pavlači. To mu bylo milým pokynem, aby šel nahoru a ukojil zvědavost jej hnětoucí. Kadloušek vyspával v zadním pokoji·

Omluviv se svou nedočkavostí poslouchal velmi napnutě, co mu jemnostpaní officialová o plesu vypravovala.

Kadloušek prý ani notu neseděl; sotva jej jeden tanečník postavil, bral ji už druhý. Ples prý byl zdařilý a marně prý se namáhal pan official, aby Kadlouška po půlnoci domů dostal. Musili čekati písničku za písničkou, nežli před pátou domů se vypravili. Kadloušek prý se všem líbil a paničky a dívky prý hlavně jí záviděly věnec z planých růží ve vlasech, jakéhož druhého žádné jiné děvče nemělo.

„To si myslím," přitákal Kleofáš. „A což," ptal se bojácně dále, „kdo s ní nejvíce tancoval, kdo se nejvíce kolem ní točil?"

Paní officialová mohla někoho jmenovati, ale z opatrnosti toho neučinila. Uznala prozatím za dobré, nedotýkati výslovně té věci a dala za odpověď:

„Aby se někdo zvláště byl točil okolo Kadlouška, nemohu právě říci."

Kleofáš si oddechl a kroutě hlavou podotkl:

„Divno, divno. Takový anděl!"

„Což platno všechno andělství," vykládá paní officialová. „Nemá-li takový anděl na každém křídle několik tisícovek přišpendlených, nejde za našich časů tak najednou na dračku."

„Vždyť Kadloušek bez pomoci nebude," namítal Kleofáš.

„Ovšem," odpovídala paní officialová. „Bude míti po mně dva tisíce na stříbře a výbavu za několik set, které jsme jí z úroků za tolik let uspořili."

Opatrná matka nepravila to na zdař bůh. Domnívala se, že Kleofáš to roznese a tím Kadlouškovi poslouží. Leč byla to zmejlená. Vímeť, že měl Kleofáš zcela něco jiného s Kadlouškem za lubem. Také když se vrátil do svého příbytku, pravil sám k sobě:

„Tedy posud nic, zaplať pánbůh. Dva tisíce zlatých a výbavu za několik set a děvčátko jako lusk a moje

odchovanka! Co dělá ten Sláva, že nepíše? Bůh ví, jak to s nimi dopadne!«

Ale s Kadlouškem byla jiná. Točil se skutečně okolo ní v plesu, dost horlivě a významně Josef Klenka, syn měšťančin z náměstí, jíž přezdívali po domě, jenž jí náležel, Vendelínová. Otec jeho, zámožný koželuh, umřel před několika lety v nejlepším věku svém ostaviv mimo Josefa ještě dvě mladší dcery. Josef měl již svoje léta a byl medikem ve čtvrtém roce. Vendelínová, o níž šla jedna pověsť, že jazykem svým všecko vyseká, skládala veň všecku svou naději. Nesla ochotně a trpělivě náklad na jeho študie a čekala touzebně, až Josef stane se doktorem. Pak, myslila si, dostane snadně bohatou nevěstu a dům a dva kusy pole padnou na obě děvčata, čímž slušně budou vybaveny. Nad detmi mela doma pro svou ráznosť pevnou vládu a správu a ani ve snu jí nenapadlo, že by snad Josef chtěl svou vlastní cestou jíti.

Josefu Klenkovi se Kadloušek o plese zalíbil. Hned druhého dne šel kolikrát mimo dům Kleofášův a dobře si všiml, že Kadloušek za ním z okna vykukoval. Obojí ušlo pana Kleofáše. Do domu se Klenka neodvázil; věděltˇ, že by to ve městě prišlo hned na buben a bál se ráznosti své matky. Obral si za heslo: jen opatrně ku předu. Spokojil se tím, že v kostele stál nedaleko od Kadlouška, že mu tu i tam nadbíhal, že jej s úsměvem významným pozdravoval a kdykoli to šlo se slušností, i několik slov s ním promluvil. Asi za etrnácte dní po plesu odjel opět do Prahy. Na Kleofáše, jenž by mu byl ovšem nejlépe prostředníkem býti mohl, ani nevzpomněl. Mělť jej za podivína, knihopáska a starožitníka, jenž by nic a nebo velmi málo vydal v jeho záležitosti.

Kadlouškovi se Klenka také líbil. Když odejel do Prahy, byla delší čas nevrla a smutna a bystré oko její matky poznávalo, kolik u dcery uhodilo. Privedla kolikrát řeč na Klenku a všimla si, jak děvče pri tom mění barvu.

Snula tedy další naděje své a čekala, co z vajíčka se vyklube, až Klenka přijde opět na prázdniny domů. —

Byl měsíc červenec; modrojasný, horký. Studenti přišli z Prahy domův a uspořádali vycházku do Háje, místa tehdy nejoblíbenějšího a asi hodinku od města odlehlého. Paničky, jež měly dospělé dcery, sezvaly osobně. K officialovům přišel Klenka a pobyl tam asi půl hodiny. Toho si již pan Kleofáš všiml a milo mu to nebylo. Tušilť, že to není jen tak zhola pozvání a napjal svou pozornosť. Jakoby maní zmínil se Kadlouškovi o Klenkovi. Děvče se zardělo. „Odkud barva?“ rozumoval Kleofáš. „Ovšem nikoli náhodou. Teď začne nešťastná mela!“

O výletě držel se Klenka stále Kadlouška. Procházel se s ní po háji, jako jiní mladíci s jinými dívkami, pásl se s rozkoší na jejích rozpacích, tiskl jí ruku a Kadloušek mu ji také na vzájem tiskl. Kolikrát, když byli docela o samotě, měl sto chutí, Kadlouška obejmouti a zlíbati, ale ostýchal se. Do květnatých snův jeho lásky vtíral se stále zimný pohled matčin a její slova:

„Nemá-li děvče hodně peněz, raději si s ní nezačínej. Škoda práce.“

Večer vedl se s Kadlouškem až do města a doprovodil ji až k samému domu. Paní officialová jej vlídně pozvala, aby je navštívil. To viděl i slyšel Kleofáš a přemítal o tom za noci mnohou hodinu.

„Co činiti?“ rozvažoval; „nemám přece práva býti té lásce na překážku. Kadlouškovi ovšem ani stébla do cesty nepoložím. Kdyby ji chtěl Sláva, anebo aspoň Sláva se chtěl ženiti a ušel se ke mně o radu, byla by jiná. Pak by bylo mou povinností ukázati Kadlouškovi, že Sláva drahý kámen a Klenka opuka z cesty. Na ostatek je tu ještě Vendelínová. Ubohý Kadloušek! Stane-li se její nevěstou, bude musiti mnohý hořký lupínek sníst. Měl bych přece milostpaní varovati. Ale

jak bych pochodil? Každá matka ráda dceru vdává a ženich jako Klenka, až bude doktorem, nevisí na každé větvi. Ovšem, ovšem, vypadá to se mnou bledě. Ten Sláva jest přece jen zpropadený člověk!"

Když druhého dne Klenka k officialovům na návštěvu přišel, uznala paní officialová za dobré, promluviti vážně s mužem svým o záležitosti pro jich rodinu tak palčivé.

Valvoda tenkrát choti své v ničem neodmlouval. Naopak Klenka mu byl docela po mysli a on přál sobě zcela upřímně míti jej za zetě. Mělť v té věci Valvoda svou zvláštní pohnutku, svou vlastní příčinu na očích. Dle dosavadních zkušeností měl nezvratné přesvědčení, že nespojí-li se s nějakým doktorem, lékárníkem, anebo aspoň, jak říkával, „s nějakým diplomovaným zabikuchem," na věky věkuv ve Vídni se svou zamilovanou tinkturou proti choleře neprorazí. Kdyby měl štěstí a dostal doktora za zetě, byla tinktura a skvělý výtěžek z ní rodině zachována. Valvoda již si obrazil v duchu ty krásné časy, jak pérem i úřadem praští a docela se bude moci věnovati svařování líků svých a předkem své tinktury proti choleře. Klenka mu tudyž přicházel právě jako na zavolanou.

„Nyní se musíš také sám o to starati," poučovala Valvodu paní officialová, „abychom Klenku naší rodině udrželi."

„Snad nechceš, abych byl kuplírem svému vlastnímu dítěti?" namítal Valvoda.

„Není nic na plat," odvětila pevně Valvodová, „běží tu o prospěch náš, o štěstí jediného dítěte."

„Ovšem, ovšem, ale jak to mám navléknouti? Však víš, že pro ten úřad ani nikam nepřijdu."

„Každý otec nalezl by sobě cestu v takovém případě; ty ji také musíš nalézti. Ostatkem Klenka jest doktorem a ty tak rád doktoruješ. Pátrej, kam chodí,

dej se s ním do řeči, taž se ho o radu, zkrátka: nic není snadnějšího nad to.“

„Máš pravdu, jako vždy. Vy ženské jste přece z jiného těsta, než my zabedněni muži. Ale v tom je to: vy můžete mysliti po celý den jak chcete a my muži tak, jak jsme za to placeni.“

„Na valích nalezneš Klenku každý den,“ pokračovala paní officialová; „jdi o poledni zejtra o půl hodiny dříve z úřadu a na valy. Však proto se úřad nezboří.“

„Dobrá, paní manželko, půjdu. Ale za to ti nestojím, že to dobře vyvedu.“

Druhého dne o poledni, sotva vešel do kaštanového stromořadí na valích, potkal Valvoda Klenku, jenž jej již z daleka pozdravoval. Valvoda se s ním zastavil a podával mu především šňupec, půl rapé a půl pulmistra. Klenka si šňupl a oba muži dali se do řeči.

Valvoda začal o svém výborném herbáři a o své tinktuře proti choleře, jež už tolika stům lidí pomohla i když je již braly křeče do nohou. Klenka jej vážně a klidně vyslechl a prohodil:

„Pravda jest, že novější naše věda zavrhuje tak mnohý dobrý starý lík jen snad proto, že libuje si jen něco málo látek zvláště účinných. Já také myslím, že s této stránky má býti každý nový lékař poněkud konservativnějším.“

To byla náplasť na Valvodovi bolesti. Hovor se zapřádal a rozpřádal sám od sebe a poledne již dávno odzvonili, nežli se oba muži zastavili u Kleofášova domu. Tiskli si důvěrně několikrát ruce a Klenka svatě slíbil, že na večer přijde, aby se podíval na tinkturu proti choleře a jí okusil na nemocných hned při první příležitosti.

„Vidíte,“ dokládal Valvoda, „kdybychom my dva spolu se spolčili, máme tu za čtvrt léta privilegium z Vídně a budeme oba boháči. Na mou věru, taková

tinktura mohla by býti pro mou dceru větším věnem, nežli kdybych jí dal čtyřicet tisíc.“

Klenka dobře rozuměl, kam tím official střílí a oživen novou nadějí, že má zvláště vydatnou zbraň proti matce své, kdyby mu v lásce překážky kladla, odcházel domů.

Když official s Klenkou k domu přišli, vyšel pan Kleofáš z příbytku svého a hledal si nějaké práce v síni, aby uslyšel, o čem hovor je. Slyšel také slovo od slova, co Valvoda Klenkovi povídal.

Smuten, ano zdrcen, vrátil se do svého pokoje a oběd mu pranic nechutnal, ačkoli kouřily se před ním z mísy švestkové knedlíky nade vše zamilované.

VII.

Známosť Klenkova s Kadlouškem rostla časem a sáhala panu Kleofášovi zrovna do živého srdce. Bolela jej velmi a trápila, neboť neviděl žádného z ní vyléčení. Na svůj vlastní vrub nechtěl proti ní pracovati; příčilo se to jeho poctivosti a prostosrdečnosti. Mimo to měl Kadlouška tak rád, že živou mocí by se nebyl odvážil, vstupovati její lásce do cesty.

„Toho bohdá nikoli neučiním,“ říkával sám k sobě, „aby snad někdy na mne naříkala. Je-li její láska ta pravá, vezme ji beztoho bůh do své ochrany a proti bohu jaké vzpírání? Pakli není láskou, jakou má býti, rozpadne se snad sama sebou. Kadloušek jest ovšem v těch věcích nerozumným děvčetem a žen úmysl vrtký na obrtli sedí, ale . . .“

Pan Kleofáš nedomyslil, neb zaplétal se do myšlének, z nichž nemohl se přes všecku snahu svou vyplésti. Všecko jej ponoukalo k nějakému činu, ale neměl dosti síly a odvahy, aby se ho odvážil. Uznával, že by měl jednati, ale jednání mu nechtělo nijak od ruky jíti. Za takových

teskností, jež naň šly jedna za druhou, z čista jasna zasazena mu druhá rána, horší první. A jakož již bývá, že u větším neštěstí spíše se zmužíme a vzpružíme a k jednání dospíváme, byla ta druhá rána dobrodiním pro pana Kleofáše.

Sláva psal, dlouhá léta mlčev psal, obšírně a upřímně ucházeje se o radu u starého svého přítele. Řekněme to rázem: Sláva se chtěl opravdivě ženiti a vyprošoval si rady na Kleofášovi, jejž v této stránce vážil snad nad vlastní své rodiče.

Úřad jeho v hraběcím domě, v němž dědice vychovával, byl ukončen. Hrabě mu dával několik set za odměnu za jeho práci a pojistil mu malou výslužbu. Dal Slávovi na vůli, buď státi se vrchnostenským úředníkem, anebo chce-li voliti jiné povolání, ujistil jej svou protekcí, jež byla vydatna. Sláva toužil po samostatnosti a chtěl podniknouti konkurs za professora. Bylo tehdáž o místa zle, ale dobré slovo hraběte vysoce postaveného a mocného převažovalo zlato i zásluhy, a nebylo pochybnosti, že za krátký čas, jak jen místo se pootevře, Sláva bude zaopatřen.

To všecko vykládal Sláva Kleofášovi, stručně i světle, v první části svého dlouhého dopisu. Po té přistoupil ku věci druhé.

Po všecka léta, co vyučoval mladého hraběte, vychovávala komtesky slečna Betty, guvernantka. Rodem byla z chudší úřednické rodiny a vynikala nejen obsáhlým vzděláním a jádrnými vědomostmi, nýbrž i samostatností ve smýšlení a cítění, jakou zřídka bývá viděti u ženstin. Slečna Betty nebyla již mladá, táhlo jí již na třicítku. Zvláštní krásy prý při ní také nebylo; jen oči a vlasy její chválil Sláva. Za to prý byla v obcování puvabna a příjemna a mravů prý byla tak pěkných a hladkých, že nepotřebovala ani hraběnce v té stránce ustupovati. Jmění měla jen několik set, kterých si

v hraběcím domě uhospodařila a měla naději na dobré odbytné, až vystoupí z hraběcí služby. Za jarních a letních měsíců, které trávívali s hraběcí rodinou na venkovském panství některém, sbližoval se Sláva se slečnou Betty a pojal myšlénku, že by se Betty proň dobře hodila za manželku. Také pozoroval podrobněji zkoumaje, že mu guvernantka nejen jest nakloněna, nýbrž ze by i ráda viděla, kdyby budoucí její osudové svazkem manželským se spoutali s osudy Slávovými. Bylť ovšem Sláva povahy živější a vzletnější, ale to bylo snad právě příčinou, že jej mírná a rozumná slečna Betty vábila. Vytýkal jí sice příliš praktického ducha, ale nezdálo se mu to býti závadou svazku manželskému; především proto, že sám uznával, že není tak praktickým člověkem, jakým by měl býti, aby se mu dobře vedlo. Netajil se přízní a láskou svou k slečně Betty, na dobro se však ještě s ní nezadal a neměl posud, jak říkáme, ruce svázány. Popisuje vzájemné vztahy své k slečně Betty připomnel na konec, že hraběcí rodina ráda by sňatek ten viděla.

Uváživ všecku věc všestranně a zrale na tom se usnesl, žádati pana Kleofáše za radu, neboť, tak pravil, „na žádného člověka radu nedám jako na Vaši. Ponoukáť mne v mysli něco, čeho sobě vysvětliti neumím: hledej rady v té chvíli, snad nejrozhodnější života svého, u pana Kleofáše a drž se jí. Vždyť protřel on se mezi lidmi s dostatek a nikdy očí doma nenechav může ti nejlépe poraditi. A pak jej posud snad více miluješ, nežli vlastního otce svého.“

O Kadlouškovi se Sláva ani slovíčkem nezmínil.

V Kleofášovi vzbouřil tento dopis celý chumel milých i trapných myšlének. Zapomněl na dobro na Klenku a první dni se mu zdálo, jako by jej unášely vlny mořské, a jako by s nižádné strany mu nekynul břeh, při němž by se zastavil, na němž by poodpočinul a všechen rozum svůj sebral. Staré srdce jeho vyčítalo z dopisu Slávova,

více lásky a důvěry, než snad v pravdě v něm bylo, a tím se mu velmi přitížilo v přemyšlení. Váhal se sem a tam a zdálo se mu, že Sláva na něm něčeho žádá, seč on sám více není.

„Nejsem nikoli mužem při síle," rozumoval, „jsem vetchým starým člověkem a mám rozhodovati ve při, na níž visí osud Slávův a snad i Kadlouškův!"

Za několik dní však se mu v duši rozednívalo, síla se dostavovala, a stařec se cítil dosti schopným, ano oprávněným a povolaným, aby osudy obou svých miláčkův vzal do svých rukou.

Dal se s chutí neobyčejnou do sestavování dopisu Slávovi, bral každičký pomysl, každičké slovo na zlaté vážky a dohotovil za několik dní svou odpověď, jež měla na sobě ráz činu, pilně a zrale promyšleného a provedeného.

Odepsalť Slávovi slovo od slova takto:

„Slávo, příteli, mně ovšem mnoho milý!"

„Vzkazuji Vám tisíc pozdravení za to, že jste si po dlouhých, dlouhých letech na mne ubohého starce vzpomněl. Zřím a vidím v tom ovšem světlý důkaz, že mne posud po synovsku máte rád a že si mne vážíte nad rodného otce. Při sám bůh! Já Vás po všechen čas měl nepřetržitě na mysli a vzdychával jsem dnem i nocí: Proč asi Sláva nic o sobě nedá věděti, co jsem mu zlého učinil? Než nikoli. Odstup to ode mne! Vyčítati nechci a neumím a jsem tomu srdcem i duší rád, že jste mně psal.

Kdo se žení, poroučí klid svůj nejistým příhodám. A aby Vaše budoucí příhody byly jisty, pokud lidský rozum vypočítati může, o to mi jde, jenž radu Vám dávám. Nikde nezračí se pravda našeho starodávného přísloví: Kvapky mívají hapky, jako když se člověk žení. Nesmíte tedy nikoli kvapiti. Jako někdo, chce-li nějakou květinu vsaditi, musí prve míti na ni příhodný vrhlík

s dobrou zemí: tak i člověk, chce-li se ženiti, musí míti prve jistý svůj chléb. Dokud tedy nejste dobře placeným professorem, vypuďte prozatím ženidlo z hlavy. Jinak ženil byste se na nejisto, a to hrozně škodí muži v očích ženských. Nebo vězte: ženská jest mnohem praktičtější osobou, jde-li o vdavky, nežli muž, kdy má ženidlo na mysli. Na povrchu jest samá láska, ale co pod tím jest, jest chladný výpočet, jak ji muž zaopatří. Nejsou snad všecky ženy takovy, ale většinou jsou takovy. Neznám Vaší nevesty, slečny Betty. Jak mne ji vypisujete, jest vší úcty hodna, a bůh ví, nerad bych jí ublížil ani myšlénkou, ani slovem. Po všechny časy raději jsem snášel a trpěl, nežli abych někomu utrhl na cti a spáchal na něm sebe menší bezpráví. Jde jí však již na třicítku, což při lásce ženské šeredná jest rubrika a pak sám o ní píšete, že jest příliš praktického ducha. Snad nejde jí o Vás, jako o zaopatření skrze Vás. — Víte, co učiníte, Slávo? Přesvědčte se, že má k Vám tu pravou lásku. Není to nesnadnou věcí. Ženské bývají na groš, jako čert na hříšnou duši. Řekněte jí toto: Slečno Betty! Rodičům mým zle se vede, mají nutně potřebí mé podpory. Co uhospodařil jsem a dostal za odbytnou od pana hrabete, musím jim dáti za to, co na mne vynaložili. Jsem holý jako ta dlaň a potřebuji peněz na studie a konkurs. Dejte mi zatím těch několik set, které máte, vždyť to bude beztoho naším společným jměním. Jak se stanu professorem, vezmeme se. Řekne-li: Slávo, vemte si je, má Vás od srdce ráda a ožeňte se s ní; pakli se bude vytáčeti a peněz Vám na pouhé slovo nesvěří, pak, milý Slávo, neberte si jí, neboť nemiluje Vás nezištně a Vy byste si s ní těžký kříž zavesil. Tak Vám radím já.“

„Ku závěrku mám ještě jinou věc na srdci, již Vám ovšem musím stůj co stůj pověděti. Vstávaje lehaje mám tu věc již hromadu let na mysli a největší čas, abych

ji Vám jako otec synu svému vypsal a předložil. Nepamatujete se, Slávo, už pranic na Kadlouška officialovic, s níž jste, když jste u mne naposledy návštěvou býval, hrál a čtveračil? Nevíte už, jak Vám sedávala jako dívčinka na klíně? Slávo, drahý příteli můj, Kadloušek vyrostl pod mýma očima a při mém vychovávání v hezkého Kadlouše. Je to děvče z míry hodné a dobré, hospodářské a co váží také mnoho, děvče česky vychované, s českým smýšlením, s českým cítěním. Jaká rodička je slečna Betty? Není-li Češkou, nevěřil bych jí; neboť neumí po česku milovati a česká láska, věřte mi, jest ze všech lásek nejpoctivější, nejsrdečnější. Už když Vám sedávala na klíně, říkával jsem k sobě: Tohle by byl pareček, totiž rozumějme: Vy a Kadloušek. Ale tenkráte byl Kadloušek dítě a Vy jinoch fanfárum. Čekal jsem pořád, až k nám přijdete a Kadlouška uvidíte, jaké milé děvče se z ní udělalo. Vy jste, budiž bohu naříkáno, nepřišel. Slávo, milý Slávo, k čemu mám rozkládati Vám, obšírně a široce, abyste zajel ke mně na Kadlouška se podívat? Nic jiného na Vás nežádám, nežli abyste brzo přišel, Kadlouška viděl a seznal. Znám ji od dětinských let a stojím za ni životem i spásou svou, že by jsouc manželkou Vaší Vás oblažovala. Uvažte, jak velmi zřídka v životě se stává, aby dal někdo takové důkladné svědectví ženichovi o jeho nevěstě, jaké já dávám o Kadlouškovi. Jen rodiče nevěstiny by mohli tak mluviti; ale to víte, ti raději z vlastního prospěchu barví na bílo než na pravdivo. Já pak jistou a věrnou mluvím pravdu.“

„Kdo Kadlouška k manželství pojme, nepřivede si do domu ženu s holýma rukama. Máť ona po matce věna dvou tisíc zlatých ve stříbře a výbavu dostane za několik set. Vím to jistě a pravím to ovšem jenom proto, že mně také píšete, kolik má slečna Betty na penězích.“

„Říkávají: Na cizí kůži snadno píti, ale bůh mi svědkem! toho při mně není. Chvále Kadlouška chválím

ji jen pro Vás, jen Vám se chtě podle síly své zavděčiti. Ani Kadloušek, ani rodičové její nevědí ani co by za nehet padlo o tom mém psaní ani o mých zamilovaných plánech a záměrech viděti Vás a Kadlouška šťastnými manžely. Nebude-li slečna Betty míti ve Vás plné a pevné důvěry t. j. nesvěří-li Vám svých peněz, nuže, zajeďte si z Prahy ke mně, abyste poznal mého Kadlouška. Nelitujte útrat a cesty; jde-li o naše vlastní blaho, ani do Říma nesmí nám býti cesta daleka. Bude-li Vám Kadloušek po mysli a po srdci, přesvědčíte se pak, že rada moje k Vám zdráva byla a upřímna; pakli nenaleznete při ní, co jsem tuto po velmi zralém uvážení položil, nebude nic při Vás zmeškáno a radu moji můžete pak poručiti větrům a oblakům.«

»Pověděv, co mne má k Vám láska a dobré svědomí ponoukaly Vám pověděti, zavírám tento svůj dopis a nespouštím se dobré naděje, že se ve Vás nezmejlím a že dáli bůh k nim své požehnání, šťastně vejdou ve skutečnosť přání má a žádosti, jež po tak drahná léta ukrývám v hlubinách srdce svého. Čímž Vás, Slávo, drahý synu a příteli můj, do ochrany boží poroučím a všeho dobrého Vám na milém pánu bohu žádám. Váš starý, věrný pěstoun a přítel

Václav Kleofáš.«

Odevzdav psaní na poštu, vyšel si pan Kleofáš s lehkým srdcem a jasnou myslí za město. Ještě mezi stodolami dohonil paní Vendelínovou.

»Kam pak tak zhurta, sousede,« zastavovala jej na cestě; »vemte nás s sebou, svezeme se rády.«

Kleofáš se s ní dal do řeči a šel s ní společně dále volným krokem, poněvadž Vendelínová byla tělnatá a na chůzi slabá. Když se Vendelínová vypravováním každodenních věcí jak náleží rozmluvila, zabočila hladce a zručně do kapitoly, na niž měla namířeno spatřivši Kleofáše. Napovídala toho o svém Pepíkovi, až Kleofáše

hlava brněla, líčila obratně plány, jaké s ním měla, a zavadila o rodinu Valvodovu.

Kleofáš čil vlka v žitě a odměřoval opatrně každé slovo svých odpovědí. To ovšem nestačilo Vendelínové, šlo jí o to vyzvěděti, jaké veno dceři dají, a dávala také podle toho vždy zřejmější a určitější otázky. Kleofášovi se rozblesklo v hlavě. Domníval se, že mu prozřetelnost Vendelínovou do cesty přivedla, aby mohl dále pracovati pro Slávu. Když tedy Vendelínová házela desíti, dvacíti a více tisíci, které její Pepík jakožto doktor s nevěstou může dostati, pověděl jí holou pravdu o Kadlouškově věně a zadušoval se i Vendelínové na ni. Matka Klenkova se zarazila, ano i dopálila.

„To nebude z mračna déšť," prohodila určitě a z úmysla, neboť se domnívala, že Kleofáš řeč officialovým donese. „To není nevěsta pro mého syna, doktora. Pepík si musí nechati chuť zajíti. Povídal mi sice o nějakém lektvaru, který by prý officialovům bohatství přinesl, kdyby můj syn, doktor, dal k tomu jména. Ale na takové tintili vantili já svého hocha nedám. Byla bych bláhova, abych si šlapala sama štěstí Pepíkovo a dcer svých. Povídám, sousede, z toho mračna nebude pršeti."

Po té se na rozcestí rozešli. Kleofáš se oklikou vracel do města. Byl sám s sebou pro dnešek spokojen.

„Slávu odvrátil jsem od slečny Betty a nedopečený dokturek ztěžka si to spraví se svou ostrou paní mateří! Ostatkem nevyšlo by to Kadlouškovi bez toho na nic dobrého. Josef Klenka nemyslí to asi s ní spravedlivě. Jeť z krve Vendelínovské: jaké semeno, také plemeno."

VII.

Okolo svatého Václava, když čerstvým, jasným podzimním vzduchem po polích a cestách lítalo babí léto, zavál posléze i panu Kleofášovi vítr, jehož si tak dlouho

žádal a jehož plnou důvěrou očekával. Plachty jeho lodičky se nadmuly a ona vzala šťastný směr ku přístavu, jenž se oku našeho starostlivého plavce vůčihledě přibližoval. Ode dne, v němž zaslal Slávovi odpověď svou a Vendelínovou mezi stodolami proti synu povzbudil a popudil, uplynuly jen tři neděle. Malá ta prostora časová zahrnovala v sobě změny veliké a důležité.

Nastávající zeť páně Valvodův přestal poznenáhlu k officialovům choditi, vyhýbal se opatrně ale zřejmě všemu styku s Kadlouškem mimo dům a posléze nerozloučiv se odjel do Prahy, aby dokonal svých studií. Aby pak rodiče Kadlouščini nebyli o něm v nějakých pochybnostech, zhotovil, bez toho že návodem matky své, dlouhé psaní velmi rozumně a diplomaticky složené, kteréž paní Vendelínová panu officialovi do úřadu zvláštním poslem poslala. Netřeba připomínati, že v něm s dostatek vyložil, že ač nerad a bolestně od Kadlouška na dobro ustupuje. Kleofáš se v něm nemýlil: žalud nepadl daleko od dubu. Klenka nebyl mnohem lepší než praktická a lakotná jeho matka. Srdce Kadlouščina nevážil vysoko, sice by nebyl je tak rázem a nešetrně od sebe nezapudil, ano přímo neurážel.

Z dopisu Klenkova zdvihla se u officialu pravá boure, jež celým domem na čas zmítala. Kleofáš, jenž vši sílu na to vynakládal, aby ji stavil a spokojil, také jí neušel. Nejhůře si při tom vedl Kadloušek. Nezkušené, dobromyslné děvče, vědouc, že při té nehodě prosto jest vší viny, div si vlasů z hlavy nervalo. Oči jí první den ani neuschly a bezpráví Klenkou jí učiněné tak ji hnětlo a mučilo, že by se raději ani byla nevidela na světě. Valvoda zahrnoval výčitkami choť i dceru, že uvalily na rodinu hanbu, a jemnostpaní officialová shanéla si svou zahu na Kleofášovi, o němž v dopisu Klenkově stálo, že Vendelínové prozradil, kolik má Kadloušek věna.

„Já myslil to dobře Kadlouškovi,“ lhal snad poprvé za svého života Kleofáš. „Takové peníze! Myslil jsem, že Vendelínová chytí se toho zuby nehty, a ono to tak nekale dopadlo!“

„Pan domácí je člověk ze starého díla,“ omlouval jej Valvoda. „Myslil to dobře. Tys, ženo, vinna; proč jste si s takovým hejskem začínaly! Ten licoměrník a fariseus! Mé tinktury proti choleře nemohl se ani dosti vynachváliti!“

Tak se poněkud svezla vina s Kleofáše, jenž stále zarputile svoje plány si držel za lubem. „Nyní jen aby Sláva přišel,“ těšil se potají, „pak poznají teprve officialovic, kdo jest Kleofáš. Že nic nepíše! Kdyby nechtěl přijíti, psal by jistě. Však my přece zvítězíme.“

Nejvíce ho bolelo, že Kadloušek má jej v podezření, nebo cítil příliš dobře poctivý stařec, že se mu miláček jeho víc a víc odcizuje.

„Však až přestojí jen první prudkou bolesť, vyvedu se sám u ní ze všeho podezření,“ říkával sám sobě a čekal jen na vhodnou příležitosť k tomu.

Dočkal se toho na svůj svátek. Kadloušek nemohl přese srdce přenésti, aby nepřišel dolů s přáním starému svému příteli.

Kleofáš vypukl v pláč a Kadloušek také. Slzy dívčiny řinuly se prudce a hojně. Nepřinesla dolů naději, že ji Kleofáš potěší, ale nyní cítila a tušila, že především Kleofáš k tomu povolán, aby sňal tíž i bolesť s jejího zkormouceného srdce. A nezmýlila se.

„Sedněte si, Kadlošku drahý,“ lichotil se k ní vlídně Kleofáš; „mám tolik toho na srdci, že to musí na boží slunce. Vždyť, bože můj, nic na světě mne tak nemůže boleti, jako ty vaše uplakané oči! Ať mne živý bůh na tom místě ztrestá, nestarám-li se o vaše štěstí již po dlouhá léta spravedlivěji a účinněji nežli vaši vlastní rodičové. Dlouho jsem se tím před vámi tajil,

ale nyní, když vám bolesť dodala rozumu, všecko vám světle vyložím.“

Pan Kleofáš se dostal do ohně a vypravoval Kadlouškovi všecko, všecinko tak, jak se to rodilo a dospívalo v jeho vlastní duši. A když všecky své plány s ní a Slávou dívce vypověděl, dokládal slze:

„Můžete si nyní pomysliti, jak mne to bolelo, když mladý Klenka házel po vás okem. Věděl jsem, že nic dobrého z toho ovšem nedopadne. Znám dlouhá léta Vendelínovou a dobře jsem počítal, že synáček její nebude z lepšího těsta. Tak, tak, Kadloušku, myslete si o něm co myslete, kdyby měl dobré a upřímné srdce, zdali by mohl přes všecken návod matčin, vás až tak do té duše uraziti, jako to učinil? Za Slávu stojím, dokud na mně který vlas!“

Kadloušek ke všemu tomu kroutil hlavou, povzdechl si a pravil malomyslně:

„Nemožno, domácí pane, nemožno! Nebudu již více nikoho tak milovati, jako jsem milovala Josefa.“

„Tak ne, Kadloušku, ale lépe a více a s plnějším srdcem,“ namítal jí Kleofáš. „Či myslíte, že láska jen tak ledabylo sestupuje v lidské srdce, jako to bylo u vás s Klenkou? Nikoli, nikoli, má zlatá dušičko česká! Srdce jest pole. Bolest je musí dříve rozorati a protrhati, nežli přijme zdravé símě lásky tak, aby dobře klíčilo a vyrostlo v úrodný klas. Láska Klenkova rovněž tak jako láska slečny Betty, padla na srdce vaše a Slávovo jako by na úhor padla; sémě její uvadne a zetlí. Ale nyní, když zkypřeno pole srdce vašeho bolestí a poznáním, že jste byli zklamáni: uvidíte teprv oba, jaký dar boží jest láska manželská a jakou jest ovšem zahradou v suchopáru lidského živobytí. Tak jest to, Kadloušku, tak, a nikoli jinak. Já, jenž mám už tolik pátků za sebou, já to mohu říci a ne mladá, nezkušená dívčinka, jaká vy jste, anebo mladík a neprotřelý muž, jakým Sláva.“

Kadloušek neměl námitky proti tomu. Teprve po chvíli dodal:

„Ale váš Sláva mne ani hrubě nezná a kdo ví, jestli upustil od Betty a jestli vůbec již k vám za svobodna přijde.“

„Přijde, dušinko, přijde,“ ujišťoval ji Kleofáš; „nebo kdyby nechtěl přijíti, jistě by byl mně psal. Slibte mně jen, že jej přijmete jako sestra bratra, upřímně, bez ohrádky a ostatní složme důvěrně do rukou božích. Jak to vypadne, tak to dopadne; já se vám oběma nebudu do ničeho míchati.“

Nežli mohl Kadloušek slíbiti, čeho na ní Kleofáš žádal, zaklepáno na dvéře a do pokoje Kleofášova vstoupil mladý, sličný, slušně ošacený muž. Stařec letěl mu do náručí a zvolal prolévaje slzy radostné:

„Vždyť jsem to teď Kadlouškovi řekl, že, Slávo, přijdete. Viďte, že jste svým pánem, že jste slečny Betty zanechal?

„Zanechal,“ odpověděl příchozí Sláva a jakoby Kadlouška od jakživa znal, šel k ní a podal jí ruku, již upřímně tiskl.

„To jsem chtěl ovšem slyšeti a nikoli něco jiného,“ jásal Kleofáš. „A teď si, lidičky, povězte, co si pověděti chcete. Já jsem dokázal, co jsem dokázati chtěl. Nyní mne více není u vás potřebí.“

Tolik promluviv vzal Kleofáš svůj kašket a odešel.

Sláva jen na chvilku se zamlčel. Ale pak rozhodně přistoupil ke Kadlouškovi, vzal ji pevně za ruku a upřev na ni pronikavě oči své, pravil hlasem jistym a vřelým:

„Kadloušku, řekněte mi poctivě na své dobré české svědomí, chcete-li býti mou věrnou, upřímnou ženou?“

Kadloušek stál sotva na nohou. Zdálo se jí, jako by blesk z čista jasna do ní udeřil. Tváře jí zahořely a živou mocí nebyla s to, aby se na Slávu podívala a jen jediného slovíčka ze sebe vypravila.

„Chci býti laskavým vaším mužem, Kadloušku,“ pokračoval Sláva. „Co tomu říkáte?“

Kadloušek pozvedl k němu oči posud neuschlé a nevěda ani, jak se to stalo, dal za odpověď sladká slovíčka:

„S pomocí boží — chci.“

Sláva rozpřáhl náručí a nežli se nadála, vtiskl jí dlouhé, vřelé políbení na rty. Byli svoji. Tesknoty, jež po nich šly, odpadly jim od srdce, ústa se rozhovořila oním hovorem, jejž jen jednou za svého života vodíváme; hovorem, jenž splývá jako manna nebeská ze srdce do srdce, kdyz dvě milující srdce se shledala a uzavřela, jíti vespolek, za jeden člověk, celým životem. Odzvonili již dávno poledne, když Kadloušek nahoru odcházel. Ubíralť se po schodech s těžkým srdcem, neboť dobře cítil, že není více nahoře u rodičů domovem, nýbrž dole u Kleofáše, kde mešká Sláva.

Kleofášovi nikdy tak nechutnal skrovný jeho oběd jako dnes. Za to Slávovi nechutnalo. Bylať mysl jeho všecka jinde, Kadloušek vzal ji sebou nahoru.

Po obědě se teprve jak náleží s Kleofášem sřečili a usnesli na dalším plánu.

Sláva a Kadloušek měli prozatím o uzavřeném svazku svém před oficialovými pomlčeti. Sláva měl si odbyti konkurs a jakmile nějaké místo dostane, měl Kleofáše, jakožto starosvata svého, poslati k Valvodovům, aby požádal ve vší počestnosti a ve všem pořádku za ruku Kadlouščinu. Sláva by byl raději vraty vpadl do domu a hned se u Valvodových o svých úmyslech vyjádřil, ale Kleofáš toho nepřipustil.

„Slávo, drahý synu můj,“ namítal, „říkejte si tomu komédie nebo neříkejte, ale já chci jako každý pořádný starosvat míti ženicha, jenž krájí si z vlastního bochníka. A pak budu míti znamenité dostiučinění. Jemnostpaní

podezřívala mne: nuže, ať ovšem přesvědčí se, jsem-li hoden podezření, nebo úcty a lásky.“

Sláva a odpoledne Kadloušek činili milému starci po jeho. Na tom prozatím zůstáno.

IX.

Vítězství páně Kleofášovo bylo úplným. Leč šťastný staroch neměl se z něho těšiti stále a měrou nezkalenou. Jinak by také odpadl poslední tento článek kapitoly naší z maloměstského života. Útlocitné čtenářky snad se lekají?! Ovšem, nikoli bez příčiny, řekli bychom s panem Kleofášem. Avšak jako prý duha bouři staví, nechť prosvítá mračnem, jež nám ještě nad myslí drahých čtenářek rozepjati jest, i napřed duha milé naděje, že to všecko dobře dopadne. Nešloť nám nikdy o to napínati. Milerádi přenecháváme tuto vlastnost a snad i výhodu spisovatelskou šumnoduchým Francouzům; my Čechové, plémě z krve vážnější, chceme se opravdivě baviti, chceme mysl z umění svého pružiti, posilňovati, povznášeti. Mámeť sami zdravé nohy, k čemu nám cizích chůd?

Bylo tomu tak. Ke Kadlouškovi, jenž za tak krátký čas měl dva ženichy, hlásil se za několik neděl po odchodu Slávově ženich třetí. Byl to úředník v nejlepších létech, muž řádný a ctihodný, jemuž Valvoda i jeho paní opravdu přáli. Co měl Kadloušek činiti, když jí rodiče ustavičně v uších leželi a tvrdohlavý Kleofáš snad z vrtochův stareckých nechtěl připustiti, aby prozradila svou známosť se Slávou? Však byl také Kleofáš za svou svéhlavosť nepokojem ztrestán a snad také za to, že dopustil se zrády nad Kadlouškem tím, že zúmysla pověděl Vendelínové, jaké bude její věno. Kadloušek šel na radu ku Kleofášovi.

„Co mám činiti?“

„To musíte sama věděti, milý Kadloušku," odpovídal znepokojený staroch. „Co sluší se, aby za takového případu česká dívka učinila?"

„Aby setrvala."

„Proč se mne tedy ptáte?" zvolal hrdě Kleofáš. Ta jeho hrdost pocházela z toho, že viděl na Kadlouškovi, že jeho vychování nevynaložil na všední loutku, nýbrž na dívku, jež má povahu.

A setrvali. Než se rok s rokem sešel, byl Sláva zaopatřen, a jednoho krásného dne, volil k tomu svátek Valvodův, vstoupil Kleofáš co nejlépe vyšňořen a ošacen před manžely Valvodovy, aby ve jméno professora Stanislava Vlasáka žádal jich za Kadlouščinu ruku. Činil to „ve vší počestnosti a ve všem pořádku" a na řeč svou přivěsil tolik „ovšem" a „nikoli," že sám nebožtík Kramerius byl by při tom povážlivě šňupal. Jakou konduitu při tom dal Slávovi, můžeme si pomysliti. Co země česká stojí, nebylo v ní tak výborného ženicha, jakým byl Sláva. To také asi Kadloušek nad všecku pochybnost uznával; neb když se jemnostpaní oficialova dcery své ptala, co tomu říká, padla nevěsta matce okolo krku a celou ji zlíbala radostí. Valvoda vzpřímil se, že byl ještě větší než obyčejně a pravil:

„Vida, vida, liška vylezla z díry! Teď už víme, proč nechtěla Modřického. A jak to vařili pěkně pod pukličkou, aby jim nikdo do kaše nenadrobil! Já nemám nic proti tomu, domácí pane. Studentíka mám vykrmeného, může býti svatba. Říkal jsem vždycky: v Kleofášovi vězí aspoň půl tuctu filosofů. Ale že jste takovým čiperným kuplířem, jak živ byl bych neřekl! Já se musím schovati proti vám, i se svou tinkturou proti choleře."

Byla svatba radostná a po ní šťastné manželství. Kadloušek a Sláva dobře se k sobě hodili, jako oko k oku. Někdy ovšem hledělo jedno sem a druhé tam.

ale netrvalo to nikdy ani tři dni. Bývá už tomu tak i v nejlepším manželství.

„Nemůže býti každého dne hubička,“ říkával Valvoda z vlastní prakse své; „někdy musí býti i huba.“

Když Kadloušek odjížděl se Slávou, dal jí Kleofáš svůj drahý „akalér“ i matku boží z předměstského kostelíka na památku. Pod tou matkou boží narodilo se také všechno potomstvo Kadlouščino i Slávovo. Jezovitský krucifix si podržel až do své smrti; v závěti odkázal jej a knihy k tomu svému synovi „jakožto odplatu za hojné dobré skutky, jež byl ze synovské lásky otci prokazoval.“ Mělť zůstati navždy při jeho rodině. Zesnul v pánu u velkých letech, dočkav se šťastnější jitřeny, jež vzešla milovanému jeho českému lidu. Divná osudu umíněnosť! Kleofáš umřel od cholery. Valvodova tinktura nepomohla. Ale proto destilloval Valvoda svou tinkturu neúprosně dále, pomáhaje jí, třeba se mu výsady nedostalo, „bezzištně a zadarmo trpícímu člověčenstvu.“

Za ranních červánkův.

Román.

1875.

Den toť život. Život jednotlivců, národa, člověčenstva. Ze tmy vycházíme, do tmy nezacházíme. Slunce toť láska. Ze slunce vesmír, z lásky člověk. Všeliký život na nebeských tělesích ze slunce se rodí. Pod zrakem bohoplodivé síly jeho rozchvívá se země rozkoší, vznímá se láskou, počíná a rodí. Co země, to ostatní planety. A láska plodí a láska rodí vše, v čem lidské bijí tepny, v čem pryskají elektrické myšlenek jiskry, kupící a hromadící se a splývající v světla, plameny a žáry v hlavách povolanců a vyvolenců. A tisícové a miliony rozžíhají na nich svá vlastní světélka, ohřívají se na nich, živí se jimi jako robata na prsu mateřském, a čerpají nadšení z nich. Na žáru nadšení přetvořují pak a formují pozemskou hlínu v křištály a démanty, v nichž uzavřena kouzelným klíčem duha odvěčných paprsků. Hoďte křištály ty v bahno a bláto, křišťály ostanou. Naskytnou se účinné ruce, vytáhnou je, očistí, oleští znova. Zatřpytí se opět původní, odvěčnou září, zaskvějí se a svítí, že hliněným pozemšťanům oči přecházejí, že tmy, jež úsilno po staletí nastrojili, trhají se jako ta mračna a ty mlhy noční na obloze, kdy rozhořívají se červánkové ranní. Svítá, rozedniívá se. Den! Jíní se rozehřeje, ptactvo se rozepěje, zvěř se rozbíhá, člověk, národ, lidstvo rozmyslí se, rozhovoří, rozhýbe se k vážné práci, k svatému dílu. Život! Den jest život. Kdo člověk, kdo národ, žíti mu jest svým během vlastním, svým určením. Nemluvně

odroste peřince, dítě rodičům a chůvě, chlapec škole, jinoch lesklým bludům a sladkým nesmyslům, národ poručníkům svým, lidstvo tyranům železným a krvelačným. Muž, žena! Žijí, plodí a rodí v budoucnost, u věčnosť. A národ zvláštní žen a mužů snětí! I jemu jest žíti, ploditi, roditi v budoucnosť, u věčnosť. Kdo tomu nevěří?! Hliněný pozemšťane z té zimničné po chlebu, slávě a rozkoši honby! Rozpadneš se, rozejdeš v prach a dým, jejž větry rozvanou, roznesou, zanesou. Seschneš se v nic, v málo více nežli nic! Nevyhraníš se v křišťál, v němž jiskra zavřena od věčnosti. Sursum corda habemus ad dominum! Bude den, život . . .

V dvořaně knihovny národního našeho musea v Praze, v níž na odiv vyloženy jsou nejvzácnější slovesné památky naše, rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský, visí v levo od učeného hraběte Kašpara Šternberka podobizna muže starce roku 1821 poctivým štětcem Kadlíkovým na plátno vybásněna. Často stával jsem před ní a hledíval do těch průzračných modrých očí, v nichž věhlas i ráznosť, hrdé vědomí i dobrotivosť tak dojemně se objímají. Pilná a tuhá duševní práce, nadšená ideami božskolidskými, položila na rysy a čáry podlouhlého toho obličeje ráz ušlechtilé přísnosti i milovábné lahody. Není to pouhý upocený badatel a suchoparný učenec, jest to vlastenec, lidumil, demokrat par excellence, ne takový, jenž skvělými frásemi sebe i jiné živí a opíjí, aby sám brán byl na slovo a snad i proslavil se vyzývavě, dobývaje utlačencům práva i svobody: jest to demokrat, jenž ustlal v srdci svém teplé místečko člověčenstvu a bezhlučně, tiše a skrytě pomáhá i působí, by šířila se a pevnila na vratké půdě životní pravá lidskosť. A pravá lidskosť jest království boží na zemi.

Hlava, o níž mluvíme, podobá se silně hlavě císaře Josefa II. a v novověkých našich dějinách zběhlejší čtenář snadno uhodne, že mluvíme o ctihodném patriarchovi

nové naší literatury, o Josefu Dobrovském. Národní vděčností svou, jež u jiných národů téměř již do přísloví vchází, zapomněli jsme a zapomínáme i na tohoto bohatýra duchem, jako jsme již v rum nepaměti pochovali mnohé jiné dobrodince své. A přece bez jeho práce a píle nebylo by novověké naší mluvy a literatury a národnost naše tlela by snad posud v prachu . . .

Přišed za svým povoláním na Šumavu měl jsem kollegou muže, silně již k stáří se chýlícího, jenž za chlapeckých let Dobrovskému při oltáři ministroval a leccos nového i zajímavého mně o něm povídal. Později seznal jsem starce starosvětského a hovorného, jenž snad posud na živě a již za dob Dobrovského kaplanem byl v Políni u Chuděnic a patriarchovi našemu obcoval. Dotýkáť jeho Dobrovský i v korrespondenci své k Hankovi. Z hovorných jeho úst slysel jsem více a ještě zajímavějších věcí. Jiných dobrých zrnek nasbíral jsem si z úst obyvatelův panského územíčka, na němž Dobrovský mnohé měsíce v první čtvrtině našeho století trávil. Znaliť jej buď osobně, nebo z doslechu. Mimo to poznal jsem na vlastní oči dukladně dějiště naší pověsti.

Všecky ty dosti různobarevné nitky spřádaly a spředly se v duchu mém u více méně jednotný útek. I odhodlal jsem se rozestříti jej před milým čtenářstvem svým, jež zahrnuvši mne již tolikerou přízní snad i tentokráte vděčně příjme z mé ruky sešit listuv, jejž tímto důvěrně kladu na čítací jeho stolek.

I.

„Do jakých koncův to svámi dojde, Mrštino, povedeteli pořád svou? Věru, nevím už, jak vás uhájíme před jemnostpánem vikariusem!“

„Nemám knih, velebný pane. A vy jich každou chvíli tak zostra na mně žádáte.“

„Pořád tou starou notou! Malujte si bloudkům straky na vrbě, ale ne mně. Však nechodím k vám na svůj vrub. Mám tak nařízeno od pana faráře, pan farář od jemnostpána vikariusa, pan vikarius od Budějovické konsistoře. Však vy máte i Králickou bibli, i bratrskou konfesí a katechismus, ale zapíráte.“

„Podle svého sprostného rozumu mám, velebný pane, za to, že máme zabezpečenou svobodu myšlení i věření. Císař Josef slavné paměti vydal léta páně 1781, 15. dne října, toleranční patent . . .“

„Toleranční patent sem, toleranční patent tam,“ přejal Mrštinovi slovo kaplan Fabián. „Duchovním věcem musíme my rozuměti a ne vy. Však jsme od toho. A pak císař Josef vydal leccos, co samo sebou muselo padnouti pod stůl. Takhle lidi v pytli pochovávati, to by spasilo!“

„Není světla bez stínu pod božím sluncem!“

„Jděte mi s hloupými tůčkami! A na krásně, kdy by platil toleranční patent, nejsou v něm zahrnuti pikarti.“

„Já nejsem žádným pikartem, velebný pane.“

„Ahá, zajel jsem do živého! Dopaluje vás to!“

„Jsem mužem poctivým.“

„Toho vám neberu. Nebo kdy byste nebyl spravedlivým člověkem, neměla by vás milostivá vrchnosť hajným v Drslavicích.“

„Rád to slyším z vašich úst velebný pane.“

„Co je pravda, to je pravda. Ale proto měl byste si lépe vážiti svého chleba a nebýti tajným bratrem.“

Kaplan se úskokem a ostře podíval na Mrštinu. Stařec sklopil k zemi oči.

„Pak jste člověk rozšafný, zdravého rozumu a soudu,“ pokračoval kaplan; „proč nedržíte rozumů svých za zuby, proč svádíte jiné?“

„Já nesvádím nikoho.“

„Tak! A což Lužický Fráňa, váš zeť? Což jeho rod a sedláci tam? Je to vosk? Myslíte, že máme slepičí mlhu a že nevidíme, že se v Lučicích počíná povážlivě jeviti duch církvi nepřátelský? Však víme, odkud táhne vítr.“

„Toť jen podezřívání. Jsmeť všickni děti otce nebeského; jaké myšlení nám na mysl dá, takové máme. Že bych někoho svádėl, tomu odpírám.“

„Ejhle rozumy z vašich knih! Jako bych je viděl vytištěné, černé na bílém. A takové škodlivé rozumy rozjídají se jako jedovaté vředy. Tomu musíme na kraj a konec dojíti, sice bude zle. Proslýchá se, že Fráňovic Madlenku, vaši vnučku, rád vidí Tomeš Kudrnovic. Vezmouli se, bude se pajeď rozjídati dále.“

Fabián se zamlčel a začervenal. Mimoděk sklopil sám oči k zemi.

Pomlčev po chvilce odpověděl Mrština: „Koho Madlenka ráda má nebo bude míti, toho ať si vezme. V tom je zákon boží!“

„A jed se bude šířiti. Třebas pravda ležela v slovech vašich, nemyslíte na to, že vás a všechny vaše máme za rukou u milostivé vrchnosti.“

»Nejím chleba zadarmo, velebný pane. Každý krajíc je poctivě zasloužen. A kdy byste mne vypudili z teplého hnízda, hladem neumru.“

„Tak mluviti můžete vy, co ale Fráňa, co Madlenka, budouli pronásledováni?“

„Velebný pane, jste muž a přece saháte na mou slabou stránku. Což bych to nerekl: Madlenka, vnučka má, že mi přirostla k srdci? Vidím v ní já hříšný člověk poklad vzácný a milý.“

„Nu vidíte, Mrštino, a přece stojíte na svém, jako ten strom v lese. Člověk není stromem. Má duši, a ta pod záštitou a správou duchovní vrchnosti.“

„Ale prvé pod záštitou a správou boží.“

„Duchovní vrchnosť zastupuje boha na zemi.“

„A jisté a spravedlivé svědomí.“

„Svědomí je lidské, může klamati.“

„Svědomí je od boha, nemůže klamati.“

„A jeli svědomí rozum?“

„Rozum není svědomí.“

„Nechte si svých výkladův, jsou to pírka do větru. Moudřeji byste jednal, kdy byste mi vydal knihy, kdy byste v neděli přišel na faru a vyznal tam naši samospasitelnou víru. Měl byste svatý pokoj a seděl v bázni boží v tichém hnízdě svém, až vás pán bůh povolá ku své velké armádě. Či se chcete ještě rozmýšleti?“

„Rozmýšlím se. Neboť odtrhnouti se od pravdy, když život tvůj už takořka na kahánku, je věc hodná nejbedlivější rozvahy, nejsvědomitějšího zkoušení.“

„Odtrhnouti se od pravdy! Totě rouhání! Přivinouti se ku pravdě, o to běží. Mrštino, Mrštino, více nakládáte rozumu svému, nežli může uvézti. Co pravda, odpovězte k tomu?“

„Co bohu líbí se a co káže svědomí.“

„Nechodíte daleko pro odpověď, sáhnete jenom pro ni do kapsy. Co bohu líbí se! Ovšem. Ale tomu učíme my, co bohu se líbí.“

„A svědomí to káže i učí.“

„S vámi se točí člověk v kolečku. Odkud vyšel, tam zase přijde. Jste nebezpečný člověk, upíráte zjevení!“

„Neupírám, nebo zjevení jest od boha, a na člověku jest, čerpati z něho poučení.“

„Dobře, dobře. Nemám déle chuti honiti se s vámi v polích za větry. Ani dobrotou se u vás nepořídí, ani hrozbou! Jak si ustelete, tak budete spáti.“

Praviv toto kaplan Fabián vstal s lavice a měl se k odchodu. Mrština doprovázel jej mlčky přes práh. Na zápsí oba stanuli. Bylоť viděti, že jeden i druhý tlumí v sobě myšlénky, jež zdráhá se projeviti. Mrštinovi

nešlo jen o vlastní osobu, cítilť, že blaho vnučky své a milých příbuzných jaksi dává do sázky. I Fabián měl podle všeho něco více na očích, nežli přiměti starého hajného k tomu, aby vydal mu bratrské knihy a učinil vyznání z víry své. Leč nerozhovořili se více. Stáli mlčky na záspí. Hleděli pod sebe.

Hájovna stála o samotě na konci vsi, při dosti úpravné vozové cestě, vedoucí k Chuděnicům. Naproti ní přiléhala k cestě rozsáhlá louka. Zelenala se podzimní zelení. Bylo po otavách. Šourem po louce, rovnou šňůrou k Fabiánovi a Mrštinovi, ubírala se krokem vážným a zrychleným mužská postava, neobyčejně, téměř fantasticky přioděna. Bylať všecka modra od hlavy k patám. I ty střevíce s přezkami na nohách, i ten klobouk na hlavě byly modry. Kolár na krku svědčil o tom, že jest to kněz. Hlava chodcova měla ráz ušlechtilý, více přísný než jímavý. Z očí hleděly věhlas a důmysl. Husté, geniálně rozcuchané vlasy hrnuly se zpod klobouka. V obličeji měl patrnou podobnosť s císařem Josefem. Chůze a všecko držení statného těla jevilo turnyru téměř aristokratickou. Zvláštností bylo, že měl za pentlí na klobouce do kola zastrkány čerstvé lesní i luční květinky, jako by mu byl klobouk torbou botanickou, a že v obou zaťatých rukách držel po mokrém šátku, z nichž chvilkami kapalo. Když se asi na čtyřicet kroků modrý muž k hájovně přiblížil, spozorovali jej oba muži. Kaplan vysekl hlubokou poklonu a Mrština odstoupil úctivě o několik krokův od kaplana a poníženě se uklonil. Příchozí pán, jenž již hodnou chvíli kaplana i hajného měl na mušce, kývl na odvetu zdvořile hlavou. Zastavil se před nimi.

„Krásný podzimní den, dilecte frater,“ pravil příchozí kněz. „Vyšel jste si také jednou do přírody? A takový kus cesty až do Drslavic!“

„Jsem tu za svým povoláním, jemnostpane abbé,“ odpovídal pokorně Fabián.

Místo odpovědi rozhlížel se abbé Dobrovský kolem sebe. Spatřiv v levo od stavení při zahrádce studeň, šel mlčky k ní, pohledl do okovu a pokynul okem hajnému, aby mu čerstvé vody navážil. Hajný mu porozuměl a učinil po přání. Dobrovský namočil do studené vody oba šátky, vymačkal je z hruba a vrátil se opět ke kaplanovi.

„Svatocudná voda!" prohodil Dobrovský přízvukem ironickým. „To epitheton se impostorovi povedlo! Voda svata jest, příteli, a cudna. To jest: čista, prázdna všech hloupých přimėsků. Hloupých, poněvadž lidských. Rozumějte: voda nevybraným zřídlem zdravé a léčivé síly."

Kaplan se uctivě usmál.

„Nevěříte-li?" tázal se abbé.

„Věřím."

„Apropos! Za jakým povoláním jste v Drslavicích?"

Fabián mu stručně a jasně vyložil, jak mají Mrštinu v podezření, že tajným českým bratrem, a že přišel k němu z rozkazu vikářova, aby mu husitské knihy pobral a jej k tomu přiměl, aby na faře složil vyznání víry katolické. Mluvil po německu, aby mu Mrština, jenž opodál stál, neporozuměl.

Oko Dobrovského se zajiskřilo. Se zalíbením hodil okem po Mrštinovi a pravil: „Audiatur et altera pars, bratře v Kristu. Přenechte tu věc mně; přijdu jí na kloub. Projděte se zatím po vsi a potěšte nějakou nemocnou" — při posledních slovech pousmál se ironicky — „já promluvím sám s hajným. U zvonice se sejdeme a bude mne těšiti, ráčíte-li mou maličkost provoditi k Chuděnicům."

Kaplan odešel. Dobrovský pokynul Mrštinovi, aby s ním šel do stavení. Byly ve světnici sami.

„Mrštino," pravil abbé prostosrdečně. „máteli v chalupě místnosť, kam není viděti, sneste mi tam svoje knihy."

Při tom nespustil oka s oken a mluvil hlasem přitlumeným.

Starý hajný škrábal se rozpačitě za uchem.

„Důvěřujte mi, český člověče," pokračoval Dobrovský, „jsem vášnivým přítelem staročeských knih a povídám vám bez ohrádky a lsti, že českých bratří stokrát si více vážím nežli všech těch našich kněži za císaře Františka. Bratrská víra je ryzí Kristova víra a zračí se v ní dokonalá lidskosť. Teď mne znáte, kde je máte?"

Mrštinovi, jenž bystrého oka svého s Dobrovského nespustil, rozjasnilo se v duši. Nabyl přesvedčení, že učený stařec nemůže lháti. Přistoupil vesele k abbéovi, potřásl mu upřímně ruku a zvolal: „Milostpane!"

„Co tedy máte?"

„Mám pětidílnou Králickou, Samotulský kancionál, historii o protivenství, konfessí, katechismus, Husovu dcerku a kroniku od pana Pelcla."

„Kde je máte?"

„Zakopány na Doubravě pod bukem. Pod kořáním je tam jeskynečka z kamení. Vláha tam neprorazí. Kroniku mám tuto doma."

„Není na deskách nic napsaného?"

„Jsou tam čtyři nábožné písně."

„To je trefa! Dnes máme čtvrtek, v sobotu sejdeme se dopoledne na Doubravě, a ukážete mi. Kněží se nebojte, Mrštino. Beru vás pod svá ochranná křídla, a Dobrovský u pana hraběte více platí než všichni farářové z panství. Setrvejte, český člověče."

Při tom poklepal blahosklonně bratrovi na rámě.

„A teď buď s bohem, Mrštino. Na shledanou v sobotu na Doubravě."

Mrština mu potiskl ruku. Dobrovský odešel.

Pod zvonicí čekal naň Fabián s několika rolníky. Tito spatřivše Dobrovského hnali se, aby mu políbili ruku.

„Varte," volal jim abbé v ústrety schovávaje ruce za záda, „nebo vás všecky pokropím nesvěcenou."

Sedláci se potutelně usmívali, Fabián se kabonil.

„Pojďme, velebný pane," vybízel abbé kaplana.

Odešli. Za vsí u studánky namočil sobě Dobrovský opět šátky. Pak teprve dal se s Fabiánem do řeči.

„Mrština je poctivý chlap, ubližujete mu," rozpřádal hovor.

„Klame vás, jako klame nás."

„Podezírání."

„Račte odpustiti, jemnostpane, že odpírám," hájil se Fabián. „Béřeme-li jej v podezření z nevěry, není věru lapeno z prázdna."

„Tak? Povídejte, rád uslyším."

„Asi před třemi léty, okolo všech svatých, stala se příhoda, pro náš duchovní úřad povážlivá. Vzal se v Chudénicích, bůh ví odkud nemocný žebrák a umřel v sušírně na zahradě u jednoho sedláka. Nota bene: bez zaopatření svátostmi umírajících."

„Neměl snad ubožák nikoho při ruce, kdo by přivedl duchovní asistenci."

„Možná, ale my ho nemohli jen tak ledabylo ve svěcené zemi pochovati."

„To jest: váš farář odepřel mu křesťanský pohřeb?"

„Tak jest, jemnostpane, a myslím, že pan farář jednal zcela správně."

„Zcela správně," podotkl ironicky Dobrovský.

„Kdo ví, jaké víry byl, totiž ten žebrák."

„Třeba protestant."

„Třeba žid, jemnostpane."

„To je jisto, a položiti jeho kosti do svěcené země!"

Kaplan se zakabonil. Po chvilce pokračoval: „Nemohli jsme ho právem pochovati. Nikdo ho neznal z celé vsi. Počkejme nějaký časek, řekl pan farář, snad

někdo se nahodí, kdo ho pozná. Ale pátý den byl už žebrák pochován.“

„V posvěcené zemi a ne jako zdechlina za plotem?“

„Račte odpustiti, jemnostpane, ale . . .“

„A kdo spáchal ten ukrutný čin?“

„Mrština s tím darebákem, s tím zlodějem, s Hukalem, co bydlí při rybníce.“

„A to je ohavnosť, prolomte se nebesa!“ divil se potutelně Dobrovský.

„Však bylo z toho vyšetřování, vlastně mělo býti, kdy by nebyl excelencpan hrabě se do toho vložil. Řekl: s Mrštinou si to spravím, a Hukalovi dejte jich vysázeti deset na pamětnou, aby toho po druhé neučinil.“

„A na tom zůstáno?“

„Zůstáno. Ale Mrština má od těch dob u nás vroubek. Kdy by nebylo excelencpána, byl by jistě seděl.“

„Ale po druhé to neudělal?“

„Ještě něco horšího, milostpane,“

„Jděte!“

„Račte jen laskavě uvážiti. Asi před rokem, po žních, šli naši procesím na Svatou Horu. Nechvílův Pepík nesl jako obyčejně před průvodem svatý kříž, ověnčený dělanými růžemi, které darovaly družičky. Nad Slatinami dohonilo procesí Mrštinu. Šel právě z lesa. Nemohl se vyhnouti. Zastavil se a sotva prý smekl, aby se mu pleš nenastudila. A při tom se jízlivě usmál. Poutníci to viděli na své oči.“

„Snad se jim to jen tak zdálo?“

„Pěkně zdálo; nezdálo. Viděli to.“

„Snad se mu chtělo kejchnouti?!“

„Račte dovoliti, jemnostpane . . .“

„Neomlouvám ho, bratře v Kristu. Ale jak to dopadlo?“

„Jak to dopadlo! Kdy by se mu to bylo mohlo dokázati! Ale byli v průvodu někteří, již asi s ním drží za jeden řemen.“

„To by bylo proň omluvou, že také zbožným, chodí-li jeho přátelé na pouť.“

„Ó, lidé se umejí přetvařovati; kdo jim vidí do srdce?“

„Máte pravdu. Mnohý by Kristu pánu ukousal nohy a je při tom podšitá liška.“

Kaplan se podíval na Dobrovského a zamračil se. Zdálo se mu, že nemíří abbé jen tak do větru a že nemyslí jen ty některé Svatohorské poutníky.

„Tedy se to Mrštinovi nedokázalo?“

„Něco do toho přišlo. Tuším, že pan farář se tenkrát roznemohl. Ano, ano, postonával pak celou zimu. Ale Mrština má od těch dob u nás druhý vrub.“

„Všecko hezky, ale tajným bratrem pro to nemusí býti.“

„Že je čtenářem, to známo; proč skrývá knihy své?“

„Má historii Pelclovu a ta přece nezávadnou, vždyť má své imprimatur.“

„Však on má také jiné, zapovězené, pikartské.“

„Domněnky, věřte. A pak je pro svou poctivosť i u pana hraběte na slovo vzat.“

„V tom je ta klička, že nemůžeme mu přijíti za ruku. Ale konečně vyjde pravda přece na jevo.“

„Stará vesta, bratře v Kristu. Pravda přichází a přijde na jevo a třeba zasypána byla Čimborasem rumu, smeteného ze všech koncův světa.“

Za té řeči přišli v úvale mezi Doubravou a Ryčajem k mostu, zastíněnému rozložitými topoli. U mostu na kameni seděl žebrák Koudela, kmet to téměř stoletý, v chudobné hadry oblečený.

„Pochválen buď Ježíš Kristus," volal již z daleka na příchozí kněze. „Smilujte se, dobrodinečkové, nad ubohým starým bídákem. Dejte mu almužničku!"

Fabián sahal do kapsy pro peníz. Dobrovský mu ruku zadržel a dal mu podržeti jeden ze svých šátkův. Na to sáhl vzadu do kapsy kabátu a vyňal hezky velikou koštěnou kostku. Přistoupil k žebráku a podávaje mu kostku pravil:

„Tu máš, Koudelo, hoď si."

Koudela vzal kostku, vrtěl jí chvíli v dlani a hodil ji do prachu na silnici.

„Kolik ti sedlo?" tázal se Dobrovský.

„Pět," odpovídal radostně žebrák.

„Dobrá; tu máš pět krejcarů," pravil abbé a vyplativ žebrákovi pět krejcarů schoval kostku opět do kapsy. Šli dále.

„Proč to činíte, jemnostpane," namítal Fabián. „Tote divno! Zasloužilému chuďasovi může padnouti jedna a darebovi třeba šest!"

„Kdož vidí žebrákovi na očích, jeli skutečný chuďas čili přetvařující se šibal? Zdání klame. Tomu dal bych krejcar a on zaslouží šest; onomu dal bych šest a on nezaslouží třeba ani krejcaru. Rozum náš kulhá, bratře v Kristu, a proto ať rozhoduje náhoda a my zůstaneme čisti a neublížíme."

„Ale to jsou hrozné kasuistické náhledy a zásady!"

„Nevidím v nich hrůzy, dilecte frater. Já byl již všeličíms za těch let, co chodím po zemi a myslím. Stavěl jsem a skácel již dost a dost. Proč bych, když už pomálu červům sládnu, nebyl kasuistou? Jakživa rozhodovala náhoda a bude rozhodovati přes všechny Leibnice a Kanty."

II.

Po šedém nebi koulely se chmury. Tvrdý půlnoční vítr hučel, opíraje se mocně o stromy při silnici a rozháněje déšť, jenž byl na spadnutí. Poprchávalo. Chvílemi řídčeji, chvílemi hustěji. Od Chuděnic v tu stranu, kde stojí v malebné poloze kaple sv. Anny se hřbitovem těsně při lese, utíkal muž silné, ba hřmotné postavy s pytlem na zádech. Měl velmi na spěch a mířil rovnou cestou k lesu. Byl z hruba oblečen a prostovlasý. Rozcuchané rezavé vlasy rozvlál mu vítr, v očích bylo mu viděti strach a úzkosť, kol širokých úst vzdor a odhodlanosť. Šlo mu patrně o to, aby dosáhl lesa. Neohledl se ani jedenkráte, nechtě ani okamžiku ztratiti. Utíkal k lesu, co mu nohy stačily.

V městečku samém byl šumot a hluk. Tlupa mužův ozbrojených holemi, obušky, motykou a lopatou hnala se po silnici od kostela nahoru. I oni měli na spěch.

„Však nám neupláchne," volal kostelník Strouhal.

„Bůh buď jeho kůži milostiv, až ho dostaneme. Však mu kůži vyděláme, že bude míti do smrti polízanou!" zaříkal se druhý, podle všeho panský oráč.

„Neprodávejte telete, dokud nemáme krávy," bručel třetí, dle kroje a stroje panský dráb. „Jen zostra ku předu, braši. Dostihne-li ten lotras lesa, ďábel aby jej honil!"

„Tak, tak, Vojtíšku," clili mu někteří barvu. „Vezměme nohy na ramena."

Přiběhli na vrch za městečkem. Stanuli chvilku, pohlíželi k lesu.

„Tamhle běží ničema!" zvolal oráč. „Do lesa má, co by kamenem dohodil."

„Proklatý otrapa! Za ním, za ním, alejemi!"

Dali se ořechovým stromořadím, jdoucím ke kapli Svatoanenské.

Pronásledovanec zatím dostihl lesa. Oddechl si, ohledl se. Usmál se posupně. Bystré jeho oko zahledlo tlupu jej pronásledující. Dal se znova do běhu, v pravo do houštiny.

„Hoňte si mne, trulanti," pravil sám k sobě, „však vám tenkrát vytru zrak!"

Udělal sotva dvacet krokův. Zarazil se. Z šera lesního vynořila se modrá postava mužská. Zastoupila mu cestu. Zloděj se vzpamatoval.

„Vari z cesty," vykřikl, „sice udeřím," a rozpřáhl pravici k ráně.

Modrá postava neustoupila ani o vlas, ale mrštila mu zrovna do očí mokrý šátek. Utíkající člověk se zachvěl překvapením. Stanul, protíraje si oči.

„Kdo jsi," zahřměl naň Dobrovský.

„Milostpane! Honí mne. Pusťte mne. Pro boha prosím!"

„Kdo jsi?"

„Hukal."

„Zloděj?"

Hukal neodpovídal, třesa se po celém těle.

„Co to máš v pytli?"

„Plece, šunky, milostpane. Ženu mám v šestinedělí. Má hlad, hrozný hlad. A děti mají hlad, milostpane."

„Komu jsi maso vzal?"

„Obročnímu, milostpane."

„Konipasovi?"

„Konipasovi."

„Běž, darebo!"

Hukal se dal do běhu. Pronásledovatelé jeho byli již téměř u lesa.

„Semhle zaběhl," zvołal oráč. „Hupky za ním. Rozdělme se nedaleko od sebe."

„Rozdělme se. Však nám neupláchne."

„Jak je v lese, jako by země se po něm slehla," bručel dráb Vojtíšek. „Uvidíte."

„To to, jen za ním!"

Dorazili k lesu. Dobrovský jim zastoupil cestu.

„Kam se ženete?" tázal se vážně i potutelně.

Dráb se zastavil a ostatní družina za ním. Vzpřímiv se po vojansku, salutoval a pravil hlasem úředním: „Poslušně melduju, milostpane; jsem na patrole za tím arcilotrem, za Hukalem."

„Kdo to?"

„Zloděj."

„Co učinil?"

„Kradl."

„Co kradl?"

„Šunky, jelita a všelijaké vepřové věci."

„Hleďme, hleďme! Komu?"

„Jemnostpanu obročnímu, poníženě melduju."

„Utekl vám?"

„Utekl tady do lesa k svatému Volfánku."

„Nemožno. Byl bych jej musil videti."

„Zabehl sem. V čas ještě jsme jej zahlídli."

„Zpropadený lotřík! To se asi zrovna neviditelným udělal."

„Však my jej dostaneme, milostpane."

Vojtíšek poslušně salutoval a obrátiv se k družině komandoval: „Forverc! Marš! Kdo ho zahlídne, vykřikne: Mám jej. My všickni pak po hlase za ním. To by v tom byli všichni . ."

Nedorekl z uctivosti k milostpánu abbéovi. Muži rozešli se do lesa. Kostelník Strouhal drzel se věrně Vojtíška. Bál se sám do lesa.

Dobrovský usedl si pod rozložitou lípu na pokraji lesním. Déšť se spustil husteji a šelestil mile v hustém listí lípy, pod níž bylo sucho. Bylo to útulné místečko, pěkně za větrem.

„Hukal, Hukal," přemítal Dobrovský, „to jméno jsem již slyšel —?"

Vzpomněl si na Drslavice a Mrštinu. Vzešlo mu světlo.

Přemýšlel dále o zloději. Dvě věci při tomto člověku zdály se mu pozoruhodnými. Předně pochoval s Mrštinou ubohého toulavého žebráka, jemuž farář odepřel počestný, křesťanský pohřeb. Byť i Mrština první dal k tomu pohnutku a pobídku, přece to projevovalo dobré srdce, že Hukal se k tomu skutku propůjčil. A pak deset ran jest deset ran a Hukal je na svém těle za skutek v pravdě lidský odnesl. Mrština považoval se obecně za člověka spravedlivého a rozšafného a přece použil pomoci zlodějovy. Hukal nemohl býti jen tak ledabylo zlodějem. A mimo to: jiný sprostý a hrubý zloděj byl by jej jednoduše, bez rozmýšlení k zemi srazil, kdy by mu byl samojediný v lese zalehl cestu k útěku. Proč nejednal tak silný Hukal, proč pro boha prosil, aby jej pustil, že jest pronásledován? Ovšem mokrý šátek, hozený do očí, byl coupem i pro ostříleného zloděje neobyčejným. Ale vydati mohl jen pro okamžik. A Hukal i když se vzpamatoval po tom, ukázal se poníženým, ano upřímným. Přiznal se zcela zjevně, co vzal a proč ty šunky vzal.

Hladová žena v šestinedělí, hladové děti! V Dobrovského srdci se něco hnulo. Nebyl s to, aby ubránil se sympathii, jenž vnikla v něm k Hukalovi a přes všecken odpor zmáhala se.

Přestalo pršeti; v lípě to více tak mile nešelestilo. Dobrovský se probral z myšlének nesvětlých, ano nemálo záhadných, v jichž popředí Hukal stál a v pozadí velebná téměř postava Mrštinova.

Z lesa vystoupil kostelník Strouhal všecek upachtěn.

„Máte-li jej," tázal se živě abbé.

„Nemáme, milostpane, a silně pochybuji, že jej dostanou."

Dobrovský si oddechl.

„Což dráb Vojta?“

„Ah, jděte s ním, milostpane. Že to tak mám říci: dřevěné baňky sázeti, to umí perfektně a poroučeti a do roboty bubnem svolávati, že uši brní. Ale zloděje chytati, tomu se na vojně nenaučil.“

„A přece jste se ho držel skoro za šosy, když jste šel do lesa.“

Strouhal se začervenal.

„Lesu a vodě není co věřiti,“ omlouval se nesměle. „Les nemá komor se závorami a voda trámů.“

„Ovšem, ovšem. A víte-li jistě, kostelníku, že Hukal obročního okradl?“

„Kdo jiný to tak umí jako on? A pak dětí má jako smetí. Odkud nabrati se pro ně chleba? A žebrati, to on nechce a nebude, dokud mu nepřetlukou hnáty.“

„Tak! Kolik má dětí?“

„Půl tuctu a dvě.“

„Těžká výživa!“ podotknul Dobrovský a kynutím ruky propouštěl kostelníka.

Tento políbil mu rukáv a odcházel dolů k městečku.

Dobrovský vstal a procházel se při pokraji lesním. Asi za hodinku přišli i Vojta i ostatní z lesa. Vraceli se s prázdnou. Dobrovského to neušlo. Posměšek pohrával mu kolem tenkých rtů. Dole v městečku zvonili poledne. Podíval se na hodinky a odcházel volným krokem ořechovým stromořadím dolů k Chudenicům. Šel rovnou cestou do zámku, nevšímaje si mimojdoucích, kteří zdaleka již jej pozdravovali. Vstoupil do své komnaty, v níž panoval nepořádek malebný a v pravdě učenecký. Chvíli prehrabával se ve svých papírech, přeběhl noviny Pražské na stole proň prichystané a pak zazvonil. Vstoupil služebník, s jehož pomocí se převlekl, tak že mohl vjíti do salonu. Krátce po tom odešel k hraběti na kousek hovoru. Vstoupil bez ohlášení do pracovny

přítele svého hraběte Eugena Černína. Hrabě otočil k němu hlavu od psacího stolu, při němž byl zaměstnán, a pravil:

„Jste-li vy to, milý abbé? Nenudíte-li se u nás za dnešního větru a deště?“

„Stojíte na omylu, excelence,“ odvětil Dobrovský po francouzsku, neb hovor vedl se francouzsky; „bavil jsem se dnes více, než byste asi očekávali.“

I vypravoval plynně a ladně, jako by kapitolu nějakého románu předčítal, všecko, co se dnes za přítomnosti jeho sběhlo na pokraji lesa pod svatým Volfgangem. Hrabě poslouchal ho pozorně a liboval si vtipné obraty a duchaplné jiskry, jimiž výmluvný abbé hovor svůj kořenil a vyšnořoval.

„Tak jsem dnes na dobrou chvíli na dobro zapomněl na svou kouli v prsou,“ dokončil Dobrovský vypravování své.

„Nešťastná obora Jindřichovická,“ podotkl hrabě, „že jí nemůžete pustiti větrem!“

„Vítr kouli neodnáší, excelence, hlavně sedíli tak hluboce v prsou jako ta má,“ odvětil Dobrovský zamýšleje se. Po chvíli pak trapného mlčení dodal jařejším hlasem: „Za to opět přináší mně leccos nového a zajímavého, co vábí ducha k přemýšlení a srdce k pocitům tím milejším, čím více halí je posud záře, anebo vlastně růžová mlha romantiky, z níž, jak se mi zdá, mohlo by vyjíti pro mne světlo, po němž prahnu.“

„Nerozumím dobře, milý abbé, jindy tak průhledný.“

„Neumím také posud dobře vysvětliti,“ namítal Dobrovský.

„Ale jednou přece vysvětlíte?“

„Tak doufám, excelence. Račte znáti hajného Mrštinu a zloděje tak aspoň řečeného, Hukala?“

„Znám a snad jen povrchně. Jinak jsou to originelní lidé, neníli pravda, abbé?“

„Originelní a snad i hodni studovánu býti.“

„Aj slavný náš kritik a filolog kloní se podle všeho pojednou k studiím národopisným?“

„Kloním, excelence, a co více váží, kojím se nadějí, že dopracuji se jimi prostředkův, abych zapudil tmavé pochybnosti, jez posud zahalují před okem mým i srdcem budoucnosť našeho českého lidu.“

Hrabě se velmi zvedavě podíval na Dobrovského a pravil: „Abbé, vy jste vzácný muž. Myslíval jsem, že vám minulosť českého lidu postačí; ale duch váš jest mocným plynem, jemuž jedna končina nestačí, by se rozpjal. Nuže rozpínejte se přítomností do budoucnosti a mé přání vezměte s sebou na cestu.“

„Díky, excelence. Škoda, že jsem již tak stár! Leč myslím, že vážné práci nejsou šediny na závadu.“

„Myslím, že nejsou, abbé.“

V tom zvonili k tabuli. Oba mužové ubírali se mlčky do jídelny.

III.

Jest neděle a podzimní ráno. Čerstvé ráno, krásné a jasné. Kazdé jasné ráno má svou poesii; ze staré noční tmy vychází mladé denní světlo, a mladé světlo povždy poetické. I neděle má svou vlastní poesii; především v kraji, na venkově. Poesie ta i příjemna a útulna i vznesena. Ráno v neděli po všedních dnech, prací strávených! Svátečnosť po všednosti, poesie po prose! „Boží neděle,“ říkají vesničané, což přivedeno do mluvy městských vzdělancův znamená: poetický den. Plul jsem jednou za jasného jesenního nedělního rána po Rýně ze Safhúz ke Kostnici. V poetické náladě rozešly se všecky ty česky bolestné upomínky mé v dým a páru.

Hus i jeho hořký osud zdáli se mně býti „boží nedělí.“ Boží nedělí v těch všedních dnech národa našeho ....“

Jest neděle a podzimní ráno. Čerstvé ráno, krásné a jasné.

V Lučicích z Fráňova statku vyšla dívka, ustrojena na cestu. Na levé ruce visel jí košík, podle všeho těžký obsahem. Neslať v něm rozličné potraviny dědečkovi, hajnému Mrštinovi do Drslavic. Chodívala tam s nimi skoro každou neděli záhy z rána. Z pruhovaného vlněného šátku usmíval se do rána pěkný její obličej. Bylať Madlenka děvče jako višně. Zdráva, čerstva, mila oku, lahodna srdci. Kdy bys, vystoupě za rána z domu, ji byl potkal, byl bys celý den při dobré vůli. Po Madlence každý rád hodil okem. Mladý i starý. V mladíku vzbuzovala sladké naděje lásky, v starci upomínky na mládí květnaté a bohužel již opršalé. Kdo mi řekne, že v životě není poesie, buď blaseován jest nebo nepoznal nikdy života. Madlenka neušla od domova ani třicet kroků a již jí bylo se zastaviti. V zahradě za plotem stál u jiného stavení při cestě Kudrnův Tomeš. Snad čekal na ni.

„Kdy bysi řekla, Madlenko, abych šel s tebou, hupky přes plot bych udělal a šel s tebou třeba až do Drslavic.“

„Tak daleko?“

„Tak daleko. A třeba až kraj světa.“

„Cesta je pro každého, Tomši.“

„Ovšem je cesta pro každého, ale ...“

Madlenka měla se k další chůzi.

„S pánem bohem!“

„Kdy bysi řekla, Madlenko: Tomši, pojď se mnou — rád bych šel “

„Jdi s takovou řečí.“

„Na mou duši, rád bych s tebou šel, tuze rád!“

„Slova na vítr sázíš, Tomši.“

„Nesázím, Madlenko. Opravdu tuze rád šel bych s tebou.“

„Až někdy jindy.“

„A proč dnes ne?“

„Pro slepičí kvoč. S pánem bohem.“

„No jdi si, jdi. S pánem bohem. Ale...“

„Měj se tu hezky.“

„Což nepodáš mi ruky? Podej, Madlenko.“

Madlenka mu podala ruku a odcházela dolů k Slatinám. Tomeš se chytil oběma rukama za tyčkový plot, jako by jej chtěl přeskočiti. Nepřeskočil. Oči se mu zakalily litostí. Byl mlád, nezkušen, ostýchav. Madlenka šla svou cestou. Chvílemi prozpěvovala. Jako ten čížek v olšoví. Přešla Slatiny a kus za mostem, při němž ondyno starý Koudela kostky metal o almužnu, měla druhou zastávku. Zcela jinší nežli první. Pod jedlí, kousek v lese seděl mysliveček, nespouštěje oka z cesty. Z daleka poznal Madlenku. Vstal. Když se k němu přibližovala, pospíchal jí v ústrety. Nepozdravoval, nemluvil, ale ohlídnuv se bystrým okem po okolí, neníli člověka viděti, objal zhurta Madlenku, přižehl ji k srdci a dal jí upřímnou hubičku. Ne jednu, ani pět; snad deset, snad více. „Co je nekonečná veličina?“ tázával se druhdy šedivý mathematik svých posluchačů. „Hubička, pánové, upřímná hubička.“ Posluchačstvo se smálo, staroch profesor popadal se za břicho. Byl hrd na ten vtip a neopominul jej každého roku opakovati.

Madlenka se nezdráhala. Líbala jako líbal mysliveček. Měli se rádi.

„Jak se máš, děvče, po všecky časy?

„Jako o posvícení v Balkovech.“

„Pojď, odpočiň si trochu. Sedneme si chvíli do mechu.“

„To to, mech je vlhký.“

„Vezmu tě na klín.“

„Ještě nám štóla rukou nesvázala.“

„Ale sváže, a kdy by do toho tisíc hromů — —“

„Ať nás bůh netresce, Františku. Jeli v tom vůle boží, stane se to i bez rouhání.“

„Z tebe mluví dědeček Drslavský.“

„A co by nemluvil! Věř mně, Františku, hned po tobě dědeček.“

„Nemám nic proti tomu. Ale musíme mu to všecko pověděti.“

„Nedělej to ještě.“

„A proč?

„Vzal by mne na paškál, a toho se bojím.“

„Však tebe neupadne; jednou to býti musí.“

Madlenka vzdychla.

„Co vzdycháš?“

„Co řekne k tomu tvůj otec?“

„Jdi mi s tou starou notou.“

„Což může bez ní býti naše muzika? On pán, úředník, obroční, a já jsem selská.“

„Jdi mi s tím panstvem! Šunky, které mu Houkal vyfoukl, jsou mu stokrát milejší, nežli jeho syn.“

„Nemysli si to. Řekni mu jen: chci Fráňovic Madlenku, a uvidíš, že bude oheň na střeše.“

„K čemu mi to povídáš? Bez toho nemohu proto ani spáti. Má na mne od jakživa s vrchu, že jsem nechtěl do kanceláře. Ale já a kancelář! Les, revír, to je pro mne kancelář, a nabitá flinta to je moje péro. Včera složil jsem na to písničku.“

„Jdi s hloupostmi a starej se, abys brzy krájel z vlastního bochníka. Pak, dá pánbůh, spíše to půjde.“

„Je to chyba, Madlenko, když je člověk nevlastním synem. Má matka neměla se za Konipasa vdávati.“

„Byla to vůle boží. Té neodčiníme. Ale nyní pojďme. Dost jsme se napovídali.“

„Ale ty stojíš v slovu, Madlenko, buď jak buď?“

„Stojím. Tu máš ruku na to."

Milenci šli spolu hodný kus cesty. Drželi se za ruce. Na místě známém se rozloučili.

„Počkám tu na tebe, až půjdeš nazpátek, „prohodil František.

„Nečekej. Lidé budou choditi a viděli by nás."

„Budu se aspoň na tebe dívati."

„Dívej se, co oko ráčí."

„A odpoledne půjdu do Chudenic. Přijdeš na požehnání?"

„Přijdu."

„Tedy v kostele."

„V kostele. S pánem bohem."

Madlenka odcházela. Obrátila se asi třikrát po milenci. On neodvrátil s ní oka, dokud nezašla za les do doliny. Pak šel do lesa. Měl plnou hlavu myšlének, tápal v nejistotách. Jak rád by byl promluvil s Mrštinou rozumné slovo! Vědělť, že hajný u Fráňů je první osobou. O otce, obročního Konipasa, mu ani tak nešlo. „Za dobrý rok budu plnoletým," rozvažoval na mysli, „a pak padni co padni, rozkazovati si nedám. Lepší s Madlenkou hrách a kapusta, nežli s jinou vepřovinka! To je mé slovo."

Madlenka vešla do hájovny. Mrština, čistě oholen a ve svátečním obleku, podal jí upřímně ruku a dívaje se na milovanou vnučku svou, mládl samou radostí. Vyptával se obšírně a důkladně po jejích rodičích, jichž už přes týden neviděl, a kořenil hovor svůj zbožnými a moudrými průpověďmi, jak míval zvykem. Po tom pravil: „Odlož, děvče, šátek a košík odevzdej Apoleně. Pak přijďte obě za mnou do komory, abychom vykonali svou pobožnosť."

Madlenka odešla. Stará Mrštinova hospodyně Apolena uložila přinešené potraviny do sklípku, přioděla se svátečně a dala dvéře domovní na závoru. Na to šly do

komory, čistě vybílené to jizbičky, z níž jediné zamřežované okno vedlo do zahrady dobře ohražené. Mrština klečel na holé podlaze a měl oči v starou knihu sklopeny. Ženské poklekly za ním na podlahu sepialy pokorně ruce a svěsily hlavy. Po tom spustil starý hajný starým, ale jadrným hlasem starodávnou píseň: „Kdož ochrany nejvyššího.“ Ženštiny zpívaly s ním. Když celou píseň přezpívali, vstali. Mrština obrátil se k posluchačkám a četl pevným hlasem svaté evangelium, na něž pak činil výklad, jak mu bůh myšlénky na mysl přiváděl. Do výkladu svého uzavřel pravdy a rady, vzácné jako perly. Za řeči pravil:

„Není člověk křehkou nádobou, máli bohabojnou mysl a čisté a věrné srdce; a jest křehčí nade sklo, netáhneli se myslí svou k bohu, máli srdce přikaleno žádostmi a vášněmi a nesetrváli v životě a smrti věrně srdcem svým při tom, co mu moudrý otec nebeský pro cestu života podal nebo podává.“

„Žádný neví, co štěstím jeho, co neštěstím. Protož budiž opatrným a střídmým v štěstí a pokojným a pevným v neštěstí. Obrátkou ruky ze štěstí vychází neštěstí a z neštěstí štěstí. Co tedy činiti v chumeli lidských běhův, abysi neutonul? Naučiti se pokojnou myslí vážiti radosti i žalosti. Kdo tomu učí? Svědomí, nebo skrze svědomí mluví k člověku bůh. Svědomí šíří se u víru. Jen taková víra blaží. Každá naučená víra licha jest.“

„Narození nic není, život mnoho, spravedlivá smrť všecko.“

„Nenáviděti zlo jest, milovati dobro, obětovati se z lásky za spolubratry království nebeské na zemi.“

„Kdo všudy a při všem svou vlastní osobu má na mysli a starosti, krčí se sama v sebe jako hlemejžď ve svůj domeček. Domeček ten chrání sice před deštěm a větrem a všelikou nepohodou, ale člověk nevidí v něm

ani slunce, ani nebe, ani zelené země a vystrčíli někdy hlavu svou, tlačí jej stále v tejle ten jeho těžký domeček.“

„Povol čepu, hned bude po pivě, říkáme. Povol žádosti a brzy bude po radosti. Madlenko, tys mláda, pamatuj na to!“

Madlenka se zapýřila. Poslední dědova slova dosáhla jí do živého. František jí nešel po celý výklad bez toho s mysli a všecka její dnešní pobožnosť byla sotva poloviční. Z čistého jejího svědomí promluvil k ní najednou hlas, jenž ji ponoukal, aby se se svou láskou dědovi svěřila. Leč proti němu zdvihla se přirozená její dívčí ostýchavosť a silná úcta a bázeň, kteréž měla před starcem, dle jejího přesvědčení božím duchem nadšeným. Při vší lásce, kterou k němu měla, stál jí děd její trochu vysoko. Příkladný, bohulibý jeho život a horlivosť jeho náboženská držela jej před jejíma očima u výši, kterou se bála přestoupiti. Utlumila pro dnes hlas svědomí svého a odnesla si z Drslavské hájovny pro dnes jen myšlénky, které se k její lásce jako list k listu hodily:

„Setrvej věrně srdcem svým při tom, co ti otec nebeský pro život podává.“

„Milovati dobro jest, obětovati se z lásky království nebeské na zemi.“

„Nepovoluj žádosti, aby brzo nebylo po radosti.“

Myšlénkami těmi živila duši svou, když odcházela brzo po pobožnosti z Drslavic. Na umluveném s Františkem místě zastavila se jako by odpočívala. Zahledela se do lesa. Z lesa smála se na ni radosť a blaženosť z očí milencových. František postoupil několik kroku ku predu. Chtěl patrně za ní jíti, ale zarazil se. Lidé se trousili cestou Premohl se. Madlenka si vzdychla a odcházela, tešíc kormoutící se srdce tím, že odpoledne o požehnání Františka z blízka uvidí. Blízko již domova šla jí cestou naproti knězská postava. Nezpozorovala jí,

dokud k ní nedošla. Byl to kaplan Fabián. Pozdravila jej po křesťansku a políbila mu ruku. Fabián tu ruku chvilku podržel a pravil: „Kde jsi chodilo, děvče?“

„U dědečka v Drslavicích. Nesla jsem mu máslo a sýr a trochu pečiva.“

„A ranní služby boží?“

„Modlila jsem se cestou,“ odpovídala Madlenka vymknuvši mu ruku. Nelhala. Podle učení Mrštinova bylo modliti se obírati se myšlénkami vážnými a spasitelnými, a těmi se Madlenka vedle lásky své obírala.

„Bůh ovšem všude modlitby slyší,“ prohodil Fabián, „ale především v božím stánku svém, v chrámu páně. Pohřešil jsem tě tam.“

Zarazil se a začervenal. Cítil, že se podřekl.

Madlenka se naň trochu podivně plným okem podívala. Sklopil před ní oči.

„Ostatně,“ opravoval se kaplan, „můžeš chybu svou odpoledne při požehnání napraviti.“

„Učiním tak.“

„Učiň, děvče, učiň, a bůh ti odpustí.“

Podával děvčeti ruku. Ona jí po druhé nepolíbila. Rozešli se.

Poodešed kousek cesty obrátil se kněz a hleděl za ní.

Madlenka se neotočila a rychlým krokem pospíchala domů. Ve vsi jí zastoupil cestu Tomeš.

„Žes už tady! Trvalo to celou věčnosť,“ oslovil ji.

„Pospíchám domů. Čekají na mne. Buď zdráv.“

Madlenka spěchala do otcovského domu.

„Abys ty ode mne nepospíchala!“ volal za ní nevrle Tomeš.

Odpoledne po druhé hodině byla Madlenka na požehnání. Stála, kde stávala děvčata. V levo, kus od ní při zdi stál František, kradmo k ní pokukuje. Kus za ním byl Tomeš. I on k ní více hleděl než na kněze

při oltáři. Žehnaje po letaniích shromážděnému lidu, dobře si všiml kaplan Fabián, že Madlenka svou ranní chybu odpoledne napravila.

IV.

Jsouť životy lidské tytýž divny a divoky. Opíraje se o národní ruské přísloví vzdychá kdesi Kolcov, ten libý národa svého ohlas: „Prožit věk — ach, není pole projít pluhem, vítr nezanese hoře jako mračno.“ Ovšem veliká lidí hromada nechodila nikdy za pluhem a nelopotila se nikdy za ním až do potu. Nepocítivši neví, co jsou na tvrdých dlaních palčiví mozolové, a sotva porozumí svrchu řečené průpovědi. Země, společná naše máti, dává i černý těžký chléb i chutné dorty a suchary. Kdo jíš dorty a suchary, k čemu bral bys se o ty, jižto těžký a černý lámou chléb? Těžko se pracuje za vezdejší potřebou, lehko lenoší se v blahobytu... Leč i černy chléb kde jest, dobrý jest; ale což, neníli jeho? A ty máš hladový žaludek a děti tě chytají za cáry rozedraného šatu tvého a volají, křičí a pláčou: Dej, tatíčku, dej chleba? A žena upíná k tobě smutné hledy, majíc při prsu nemluvně tak hladové, jako hladov jest chudy člověk?

Chuďas ukradl bohatému pekaři pecen chleba. Lapili jej, přivedli k soudci.

„Vzal jsi chléb?

„Vzal.“

„Proč jsi tak učinil“

Chuďas neřekl, že měl sám hlad, nýbrž odpověděl:

„Mám doma pet dětí, jedno hladovější nežli druhé. Leží mi stále v uších: dej chleba. A ženu mám v šestinedělí. Dítě ji tahá a ona nemá mléka. Má hlad.“

Soudce sám měl rodinu. Soucit mu stiskl srdce, duch jeho zamyslil a rozmyslil se lidskou logikou. Ale lidské logiky nemohl potřebovati v úřadě svém, on musel vrátiti se k logice všední, přistřižené pěkně a hladce podle kapitol a paragrafův.

„Proč jsi nehledal poctivé práce?"

„Hledal jsem a nenašel."

„To by bylo!"

„Bylo tak."

„A . . ."

„Měli hlad. Vzal jsem pecen z krámu."

„Měl jsi prositi."

„Lidé nedají, nadají. Jdi pracovat, řeknou."

„Špatně jsi jednal."

„Špatně jsem jednal."

Soudce musel souditi. Soudil. Nesoudil on, soudili paragrafové. On v duchu myl si soudě ruce; pokojil svědomí, pokojil je paragrafy. Před právem není osoba ničím. Vykonaný čin jest mu vším. Ale čin vychází z osoby. Odlučte od činu osobu! V tom je suk, zavilý suk.

Naše všední logika vězí až po uši v předsudcích. Nechlubte se pokročilostí, osvětou. Bašty vašich předsudků pevnější jsou nad pevnosť nejpevnější. Právo předchází povinnosť. Dříve nežli právo souditi máte povinnosť starati se o to, aby lidé neměli hladu. Vykonajíce povinnosť konejte právo.

Takové a podobné myšlénky vystupovaly v hlavě Dobrovského, an ubíral se k Hukalovi cestou od kostela dolů. Myšlénka za myšlénkou stavěly se v duši jeho do řady, jedna za druhou. A začátek a konec této řady? Lidskosť, pravá lidskosť. Zdravá lidskosť prosta všech příměskův a ozdůbek romantických.

Sestupoval dolů k rybníku. Obešel jej z pravé strany. Na vejpichu pod výstavným, ano nádherným panským špejcharem stála polozakryta bídnými stromy ovocnými

chýše, v níž obývala rodina Hukalova. Chýše sešlá, roztrhaná: polituj bože! Slunce do ní svítilo, déšť do ní pršel. Před chyší na holé zemi hrálo si několik hladových a špinavých dětí. Vyvalily naň oči. Neutíkaly. Tenkrát Dobrovský nevyndal ze šosů kostek, aby metaly děti los. Vytáhl sáček. Děti vyskočily, obsypaly jej, natahovaly ruce k němu. Podělil je hojně. Oči se mu zalily slzami. Děti jásaly a běžely nahoru do městečka něco si koupit. Hleděl chvilku za nimi. Pak šel pevným krokem do chýše. Otevřel dvéře do pošmourné, nečisté světnice, do níž jen dvěma okénky, papíry zalepenými padalo světlo. Stanul na prahu. Muž zvyklý na salony šlechtické a úpravné příbytky, ostýchal se okamžik vkročiti v zablácenou jizbu chudinskou.

Bylo poledne, ale kamna byla studena. Milý oheň nepraskal v nich. Hukalovic vařili, kdy měli co do hrnce; v poledne nebo v noci, na tom jim nesešlo. V koutku vedle kamen seděla na špalku Hukalova žena. Konejšila dítě, jež bez pochyby hladem křičelo. Byla to ubídněná osoba silných kostí. Neměla na sobě ani kus pořádného šatstva. Nevstala, nepozdravila. Všecka udivena vzhlížela k příchozímu pánu.

„Kde máte muže,“ oslovil ji vlídně Dobrovský.

„Nevím, kde ho konec, milostpane.“

Dobrovský se neměl k odchodu. Ohlížel se po sedadle nějakém. Mezi okénky při zdi stála jediná lavice, nepříliš čistá. Žena podle všeho rozuměla, že si pán chce sednouti, ale nevstala, aby lavici mu utřela. Neměla také zástěry, měla jen jedinou reznou, modře pruhovanou kytlici na sobě. Dobrovský utřel si svým šátkem lavici, odhodil pak šátek na stůl a sedl si.

„Podívám se po muži,“ pravila Hukalová, „jeli kde při ruce.“

Odešla s křičícím dítětem. Dobrovský si oddechl.

Děcký křik byl mu proti mysli. Zamyslil se a sestavoval si v hlavě dáta, jaká posud o Hukalovi nasbíral.

Hukal jej zajímal, čím dále tím rozhodněji.

Selští lidé vypravovali:

„Hukal je divný pavouk. Krade jen bohatým, chudiny nechá na pokoji, ale lepkavé prsty má od jakživa. V zámku už jej kolikrát zmazali lískovou mastí. A Vojtíšek to umí, ta čest se jemu musí nechati! Ale nic na plat, nenapravili ho. Vymyj na cikána celý rybník, cikánem zůstane. Hukal není sice žádným cikánem, je z krajiny naší a škodu na těle ještě nikdo z jeho ruky nevzal. A peněz také nebéře, ale jídlo, šaty to bére. A umí to jako z knihy. Odvedli jej už kolikrát v železích do kriminálu a poseděl si tam dost. Nějaký čas pak dělal dobrotu, ale netrvalo to nikdy ani rok. Inu v poctivosti nesešediví. Když ho dobrá napadne, neřekl by nikdo, že je podšit šibalem. To se ukázalo na Syrové. Stojí to za povídání. Asi před čtyřmi léty šla Syrová, baráčnice, na výroční trh do Švihova. Nastrádali si u Syrových dost lopotně třicet rýnských na kravičku. Peníze v papírových bankocetlích dala si pěkně do modlicích knížek, knížky si zaobalila do plachetky a bůh ví kam si je dala, když šla ještě s jinými ženami do Švihova. Říkala, že za ňádra, ale kdo uvěří hloupé ženské! Jak by je byla ztratila na cestě? A peníze ztratila i s knížkami a byly ty tam. To bylo nějakého pláče a nářku! A jak by nebylo. Třicet zlatých v dobrých bankocetlích to jsou hezké peníze pro každého, nerkuli pro chudou baráčnici! Nechtěla ubožka ani domů tátovi na oči. Byl by ji ještě utloukl. Tu kus před Chudenicemi, dole u lesa, když se plačky vracela domů, kdo na ni nečeká jako Hukal.

„Co dáte, Syrová, jestliže jsem vaše peníze nalezl?“

„Co bych dala, můj zlatý Hukálku! Celý zlatý bych dala.“

„Dejte jej. Našel jsem vaše peníze v příkopě. Tu jsou. Poznal jsem, že jsou vaše, protože v knížkách vaše jméno napsáno."

„Do Syrové jako by boží posel udeřil. Sáhla hltavě po knížkách, počítala jednou, dvakrát: třicet rýnských, ani vlas nechyběl. Ale zlatého nechtěla dáti za nalezenou. Smlouvala, škudlila. Hukal se rozčepejřil."

„To máš z toho, když lidem uděláš něco dobrého," vyčítal jí a odešel do polí.

Lidé ovšem říkali: Kdo ví, nevzal-li Hukal sám Syrové těch peněz. Však víme, jak zloději peníze nalézají. Ale to jsou řeči do větru. Nebo kdy by jí byl ty peníze vzal, proč by jí je vracel?

„A což nechce Hukal pracovati? Dejte mu práci, vždyť má dosti síly k tomu!"

„To je těžká věc, můj drahý pane. Dáti mu práci, kriminálníkovi! Na poli se ho člověk ani neuhlídá, v stodole není před ním jist ani snop ani síto, v stavení se každý hřebík před ním třese. Páni by mohli, těm to nic neudělá a nevezmou ho k ničemu. Však vědí proč. A když páni tak dělají, budeme my selští lidé jinší? Ještě by nám to k zlému vykládali, kdy by k nám chodil Hukal do práce. Co má sedlák za našich zlých časů, ne-li ten kus dobrého jména? Kdy bych na krásně vzal Hukala z milosrdenství do díla, co by řekli páni? Za tím něco vězí. Pozor na něj! Spolčuje se se zlodějem! To bych si krásně posvítil, můj drahý pane! Hukal je nenechavec a nenapraví se. Kdo chce kam, pomozme mu tam."

Tolik doptal se Dobrovský o Hukalovi na lidech. Zatím co obíral se v duchu minulostí Hukalovou ve světnici, šla Hukalová s dítětem na zahrádku za barák. Zastavila se u hromady kamení a ohlížela se opatrně.

„Petříku," promluvila hlasem pritlumeným.

„Co dobrého?“ ozval se z tajné skrýše v podzemí hlas mužský.

„Je tu ze zámku ten modrý milostpán.“

„Co chce?“

„S tebou mluviti. Čeká.“

„Přijdu. Nevidíš nikde nástrahy?“

„Nevidím.“

Na to odhrnul Hukal pět neb šest větších kamenův při zemi a prošoupl se jako úhoř otvorem tím ven. Zarovnav jimi opět otvor, vzpřímil se a protáhl údy. Bylať skrýše jeho bezpečna, ale nevelmi pohodlna. Včerejší odpoledne strávil se svým lupem v lesích. Teprve za tmy v noci vrátil se po oklikách domů. Na večer hledali u něho a všecko vyšumovali. Vrátili se s nepořízenou. Ráno v neděli po tom byl tam opět dráb Vojtíšek s vrátným a panským bednářem. Prohledávali znova a nadarmo. Hukalová předstírala, že šel muž její na Plánicko; je prý tam práce. Nevěřili jí ovšem, ale museli opět odejíti s prázdnou. Pan obroční Konipas volky nevolky musil již udělati nad drahými šunkami svými kříž.

Hukal šel do stavení. Na zápsí podíval se okénkem do světnice. Poznal Dobrovského. Vstoupil do světnice, pozdravil a stanul v pravo od dveří.

„Hukale,“ pravil Dobrovský polo žertovně, „dvakrát tu hledali a vy jste se jim neozval.“

„Neozval, milostpane,“ odvětil zloděj s humorem, jenž zaváněl poněkud šibenicí.

„Hukale, vy musíte svoje řemeslo pověsiti na hřebík. Je to sice hezkou věcí kupovati za pět prstů . . .“

„A za šestou dlaň,“ doložil Hukal.

Dobrovský se rozesmál.

„Ubohý obroční!“ podotkl ironicky.

„Potěš jej pán bůh v jeho zármutku!“ přidal Hukal.

„Hukale, vy jste podkasalý šibal. Kam to povede? Žena, děti.“

Hukal se zamyslil.

„Nic před vámi není bezpečno!“

„Mlýnský kámen přece, milostpane.“

„Nechte žertů,“ prohodil přísně Dobrovský. „Sahati po cizím majetku jest ohavností. A ohavnosť ostane ohavností.“

Hukal sklopil oči a chvilku pomlčev pravil: „U pana obročního nevyjde to z přátelství, milostpane.“

„Jak to?“

„Moje žena, Nána, byla jednou děvče onaké. Byla chuda a dělala na panském. Račte věděti, jak už to chodí při panském díle. Pan obroční ji dopustil.“

„Jděte!“

„Jak bůh nade mnou, čirou mluvím pravdu. Já ji měl vždycky v oku a tenkrát, když chovala, vrátil jsem se z vojny domů. Měl jsem sto chutí zakroutiti mu za to krk. Ale bál jsem se boha, ne lněné oprátky. Pak jsem si pomyslil: Stalo se, stalo, jinak nebude. Děvče přijde nadobro ve psí, jestli se jí neujmeš. Půjde to jednou, dvakrát, třikrát a konec konců: hotova žebračka. Šel jsem k obročnímu a řekl jsem: Vezmu si ji. Měli jste viděti, milostivý pane, jakou měl radosť, že se jí zbaví. Zjednal nám sám dovolení k ženění a dal nám několik zlatých do hospodářství. Chtěl jsem mu je hoditi pod nohy, ale v čas ještě jsem si pomyslil: Pán je pán a na psa najde si vždycky hůl. Tak jsme se stali svoji. Z počátku šlo nám to tak tak. Byli jsme oba na panském díle. Ale bůh ví, co jsem měl Nánu za ženu, měl jsem pořád o ni strach. Já dělal tu, ona tam, a práce mi nešla od ruky. Bál jsem se, že jí nyní obroční ještě chytřejší léčky strojiti bude. Pak jsem byl bývalým

vojákem, a vojna a práce, totě myš a kočka. Potom mne všecko pálilo na panském díle. Měl jsem od jakživa s kruchty na pány. To bylo tak. Můj otec — byl spravedlivý muž — býval za onoho času panským skotákem. Jednou z ničeho nic spral správcův synek mou malou sestru tak, že srdce nad ní bolelo. Tatík můj měl srdce jako holub, ale tohle viděti, nasekal jich klukovi, co se do něho vešlo. Vyhnali jej za to z chleba a vypadalo to s námi bledě. Matka prosila v zámku na kolenou, ale jako by hrách na stěnu házel. Já již ledacos pustil větrem, ale tohle mně nevyšlo z hlavy, milostpane!«

„A dále?« tázal se Dobrovský.

„Šlo to se mnou a s Nánou všelijak, jako ty ovce běží, ale vždycky s kopce. Mně spílali lenochů, Náně, že je padlou osobou, nu a než rok s rokem minul, nechtěli ani mne ani Nány k práci. Pán bůh dával dítě za dítětem. Já se držel zuby nehty, abych zachoval dobré jméno, obtěžovali jsme obročního, aby pomáhal, až vzal na nás hůl. On se zatím dobře oženil. Vzal si vdovu s chlapcem, co je teď mysliveckým při panské oboře a co chce Fráňovic Madlenku z Lučic, vnučku hajného Mrštiny.«

„Aj aj! A odkud to víš?«

„Ó já vím mnoho, o čem jiní nevědí. Je to hodný člověk.«

„Kdo, Mrština?«

„Což Mrština! Druhého Mrštiny není na Chuděnicku. Kolikrát, když bylo nejhůř, ledacos nám podstrčil. A nemá sám mnoho. A do duše jak umí mluviti! To se kněží musí schovati.«

„A nepřivedl tě přece na lepší cestu?«

„Já se mu vyhýbám, milostpane, já se ho bojím. Mluvím s ním, jen když musím, posýlám raději Nánu.«

„Vidíš, Hukale, to je hlas svědomí, který se v tobě ozývá.“

„Možná, milostpane. Ale když je hlad a práce není a výdělku.“

„Tůčky, liché tůčky, Hukale. Drž se Mrštiny, to spravedlivý muž. Příklad velký řečník.“

„Spravedlivý muž, pravda. Na pány má také s vrchu jako já. Ví, jak utiskují lid. A on říkává: člověk jako člověk, všecko boží duše. Kdo tiskne druhého, z ďábla jest. Zákon boží jest: buď bratrovi bratrem a ne pánem.“

„Dobře, dobře, ale slova nesmějí ostati slovy. Má-li býti bohatec chuďasovi bratrem, musí i chuďas býti jím boháči. Bráti to musíš s obojí stránky a nebrati, kde jsi nepoložil.“

Zloděj stál zkroušeně před abbém, jenž vlídného oka s něho nespustil.

„Musím ti pověditi, proč jsem přišel k tobě. Tu máš ruku, Hukale, a slib mi rukou dáním, že nebudeš více krásti.“

Hukal se zatřásl po všem těle. Obě ruce dal do zadu a smekl je do sebe. Ostýchal se, hrozil se podati nečistou ruku svou šlechetnému abbéovi.

„Bojíš se ruku mi dáti?“ domlouval mu měkce Dobrovský. „Dobře. Nepodáváš jí dnes a podáš ji snad zítra. Prozatím nezapomínej, Hukale, že jsem ti ruku svou nabízel.“

„Nezapomenu, milostpane, jak živ nezapomenu!“ vydralo se Hukalovi ze stísněného hrdla; „nezapomenu.“

„To rád slyším a budu rád pamatovati. A nyní, kde máš ukradené maso, Hukale?“

Hukal odešel a za chvíli se vrátil s pytlem do světnice.

„Něco jitrnic a jelit a kus masa jsme včera v noci snědli, milostpane. Ostatní je tu všecko.“

„Vysyp pytel na podlahu, já vás oddělím.“

Hukal poslechl.

„Této části na svoje odpovídání vám tu zanechávám. Šunky a pléce dej opět do pytle. Tak. A nyní půjdeš se mnou i s pytlem k obročnímu."

Hukal vyvalil naň podivením oči.

„Rozuměl jsi?"

„Milostpane!"

„Pytel na záda a pojď se mnou."

Hukal vzdychl a dívaje se bolestně na šunky minutku otálel. Pak poslechnuv přehodil pytel.

Vyšli z chýše. Lidé spatřivše je hrnuli se ze stavení. Děti šly za nimi. Dobrovský obrátil se k Hukalovi, jenž malomocně za ním šel, a pravil: „Pojď vedle mne, Hukale. Já se za tebe nestydím."

Hukal okřál těmi slovy a vyrovnával se v kroku abbéovi. Nežli přišli do zámku k příbytku obročního, vleklo se zvědavcův za nimi jako plátna. U vrat panského dvora stál dráb Vojtíšek před vrátnicí. Nevěřil ani svým zrakům. Zapomněl samým překvapením na všechen respekt k milostpánu abbéovi a vítal Hukala notným zaklením.

„Ah, ty zlosyne!" volal naň.

Dobrovský mu pokynul, aby vrata zavřel a zvědavce odehnal. Vojtíšek poslechl.

„Myš je v pasti," liboval si, „však nám drátův neprokouše!"

Ale jaké bylo druhé překvapení jeho, když za hodnou chvíli vyšel sám obroční s Hukalem do dvora a jemu nařizoval, aby hořejšími vrátky Hukala pustil do polí, na svobodu.

„Tohle není samo sebou," huboval Vojtíšek, Hukala k hořejším vratům doprovázeje. „Já to vždycky říkám, že se ten modrý abbé rozpolčil se zdravým rozumem a že nám tu všecko na rub obrátí. Toho nám sem byl čert dlužen!"

V.

Obroční Konipas a farář Strnádek seděli u obročních za stolem při obědě. Silnou polévku s jaternými knedlíčky a čerstvý jazyk s Malínským křenem byli už šťastně odbyli a stálo právě před nimi hovězí maso, malebně ověnčené mrkvičkou na drobno rozsekanou, čekajíc trpělivě, jak jím bude naloženo. Jakož vůbec duchaplný hovor tabuli koření a chuti přidává, dali se i oba pánové do maličké hádky, která hořčice lepší jest, francouzská-li či Kremžská. Obroční přiřknul palmu hořčici francouzské pro „aróma její a chuti navinulosť;“ farář naproti tomu liboval si hořčici Kremžskou pro její „říznosť, jazyk libě dráždící.“

Bylot rozkošné podívání na oba rozhovořené pány, ani s vidličkou v pravici a se sněhobílým ubrouskem, cípem za nákrčníky zastrčeným, u stolu proti sobě seděli. Bylyť to figurky, jako by je z obrázku vystřihl.

Všecko, všecinko na nich, ano řekl bych každý vousek, každý vlásek na nich, zářil dobrým bydlem a blahobytem tělesným i duševním. Stejný malý a zavalitý zrůst, stejná plnosť, okrouhlosť a buclatosť forem, stejná jak náleží vypasená bříška, stejné lalochy pod tučnými bradičkami, stejná obhroublá ústa s mlsnými rty, úhrnem: všecko všecinko nad veškeren omyl vynášelo na jevo, že jsou to v požívání vezdejších božích darův spřízněné, jedním dechem dýchající duše. A přece mezi nimi spatřovali se rozdílové zevnější i vnitřní.

Pan obroční měl černohnědá myší očka, pan farář sivá a rysí; pan obroční měl nad svrchním rtem uctivě přistřižené knírky, pan farář při uších asi s palec církevní licousy; pan Konipas měl sice vysoké, tučného lesku čelo, ale nebyl holohlav, kdežto pan Strnádek byl lysý jako turecký svatý.

Leč při vší podobnosti celkové svítal ze zjevův obou pánů i patrný rozdíl vnitřní. Poesie labužnictví byla při faráři vyjádřena literou hrubší a nordičtější; při obročním byla něžnější a řečtější. Jazyk a nosíček Konipasův byl daleko široko na slovo brán. Přinesli na příklad vzácnou lahůdku na stůl. Farář i obroční lahodně a blahostně se usmívali. Ale jaký rozdíl v tom úsměvu! Labužnická duše ve faráři hopkovala a v obročním houpala se dle řecké míry a tance. Odtud i rozdíl v usmívání, v tom smyslům přístupném odlesku jich duševního hnutí.

Jinak co do povah málo si odevzdali. Oba byli odchovanci oněch zlatých panských časův po válkách Napoleonských. Generální zásadou, úzký kruh duše jejich vyplňující, bylo: Dobře jísti a píti, dobře se míti; císaře, krajský úřad, slavný militér a svatou církev slušně ctíti; shovívati a dle potřeby i podlízati těm, kdož výše stáli, a nesměšovati se s těmi, kdo stáli níže; posléze dobrou vůli s celým světem míti. Jinak povinnostem svým a úřadům aspoň v té míře dosti činiti, že nadřízenci nic proti nim neměli. Farář byl při všem dobráctví chytřejší, popudlivější, účinnější. Zakládaje si nemálo na své pastýřské důstojnosti, požadoval důsledně se všech stran úcty. Nerad odpouštěl, kde mohl se mstíti a k mstě své povždy našel cestičku. Vedle řečí náboženských kázával zvláště za přítomnosti vrchnosti a úřednictva ovečkám svým:

„Bůh stvořil vrchnosti a poddanstvo; vrchnosť aby panovala, poddanstvo aby poslouchalo. Toho buďte po všechny časy pamětlivi. Ukazujte milostivé vrchnosti své ducha poslušného, mírného a přívětivého, a ona se vám za to laskavě odvděčí, až padnou na vás zlé časy. Nereptejte proti pánům v bídě a psotě. Pomyslete: bůh zkouší nás a zkouškami svými si nás připravuje pro život věčný!“

I Konipas byl u vrchnosti dosti oblíben. Považovali jej obecně za správného muže, ač když se dalo dělati, pod palcem ledacos učinil, co s úřadem a svědomím se nesrovnávalo. Omlouval se sám u sebe pomyšlením: Přízeň panská chodí po ledě, a našinec musí pamatovati na stará kolena. Chýlil se již k čtyřicítce, když se oženil. K manželství pojal vdovu po venkovském lékaři. Mimo pěkné jmění přivedla mu do domu syna Františka. Nebyla již mladá a krásy nějaké také při ní nebylo. Za to měla vlastnosť, kterou labužník Konipas nade všecko kladl. Bylať výbornou kuchařkou a to při jeho rozvažování nejvíce vydalo. Mimo to byla suché a štíhlé postavy a tělnatý obroční odjakživa liboval si suché ženštiny. Paní obročná byla k vystání. Klevetné jazyky ovšem o ní povídaly, že ráda pije rosolky a po předku punč bez horké vody, ale což na tom? K chudým lidem nebyla tvrda a úporna. S Konipasem neměla více dětí.

Obroční Konipas a farář Strnádek lámali posud kopí ducha svého o francouzskou a Kremžskou hořčici, když vrazila do jídelny paní obroční všecka rozpálena.

„Šunky jsou na světě!“ zvolala radostně.

Konipas vyvalil na ni očka podivením a vyskočil. Farář za ním.

„Cože, Fanynko!“

„Je tu starý abbé ze zámku, s Hukalem a šunkami.“

„Milion krupicion! To je radosť!“

„Snad abych jej pozvala, aby šel dále. Chce s tebou mluviti.“

„Pozvi, Fanoušku, pozvi; vrchnosť je vrchnosť. Pozvi, dušinko, pozvi.“

Abbé Dobrovský vstoupil s Hukalem do jídelny.

Zapomenuv pro samou radosť na náležitý k abbému respekt přivítal Konipas šunky a oba muže se slovy: „Vždyť jsem to řekl, že mně ten lotřík šunky ufoukl!“

„Učinil to, pane obroční,“ pravil Dobrovský, jejž demokritský napadal smích, „ale učinil nad to mnohem více.“

„Račte přijati mou reverenci, jemnostpane abbé,“ opravil farář chybu obročního.

Dobrovský se poklonil bratru v Kristu a pokračoval: „Hukal učinil mnohem více, pánové. Uznal, že dopustil se ufouknutím šunek ohavného čínu, litoval jeho a přináší svůj lup nazpět panu obročnímu a prosí upřímně skrze ústa má, aby mu laskavě odpustil to, čím se tak bezbožně proti němu prohřešil.“

Konipas nevěděl samým překvapením, co má odpověditi.

„Já pak dávám za něj své dobré slovo,“ pokračoval abbé, „a kojím se vzácnou nadějí, že pane obroční odpustíte.“

„Ale bože, proč bych neodpustil,“ ošíval se nelibě obroční, jako by mu pavouk lezl po nahém těle.

„Toť po křesťansku jednáno,“ ozval se farář.

„Docela po křesťansku,“ doložil Dobrovský. „Zároveň prosím, abychom celý tento příběh se šunkami považovali za kámen, jenž padl do vody. Finis coronat opus. Nechť vyjde tenkrát Hukal z celé pře svoboden a beze škody. Ruku na to, pane obroční.“

„Je-li jen všecko na světě. Bylo dohromady patnácte kouskův.“

„Uzence jsem daroval Hukalové a dětem. Hukalová kojí a má hlad a děti jak by smeť. To jsem vzal na svá bedra a na své před vámi odpovídání.“

„Vzal Hukala ďas. Jen když přinesl šunky, plece a párky.“

„Ty jsou tu v pytli. Hukale, jdi a nehřeš více! Pan obroční rozkáže drábovi, aby tě zadními vrátky pustil na svobodu. Prosím, pane obroční, abyste vykonal, co jste slíbil. Či, bratře v Kristu, chcete dáti Hukalovi nějaké

spasitelné viaticum?“ dokládal ironicky abbé k faráři se obrátiv.

„Vašnostino poučení postačí.“

„Dobrá. Já tu počkám, abych věc náležitě objasnil a vyložil.“

Dobrovský usedl za stůl a Konipas vyprovázel Hukala ven. V kuchyni si všecky kousky přepočetl, vybral nejhubenější párek a podávaje jej Hukalovi, pravil: „Tu máš, ty arcilotře. Uvařte si je doma. A zítra přijď si pro trochu hrachu k tomu.“

„Zaplať pán bůh,“ děkoval Hukal.

„Syp se, syp, ať tě nevidím.“

Po chvíli vrátil se všecek udýchán obroční do jídelny. Usedl na své místo, vytáhl z kapsy pěkný hedvábný šátek a utíral si čelo krůpějemi potu pokropené.

„Nic si z toho nedělejte,“ znova zaplétal Dobrovský hovor. „Vykonal jste dobrý skutek a dobrý skutek hoden jest potu.“

Po té rozmarně vypravoval osudný příběh o šunkách a Hukalovi, pokud o něm věděl a s libostí přijímal doplňky k němu z úst obročního.

„Ale nyní za službičku vám prokázanou domnívám se míti právo k malému odvděku,“ žertoval abbé. „Kousek pečínky a sklenička vína snad mne nemine?“

„Ale bože, bože, jaký jsem já kopr!“ zvolal obroční pěstí do čela se udeřiv. „Nevím opravdu, kde mi hlava stojí!“

„Pro samou radosť se šunkami.“

„Ó jsou to šunečky, jemnostpane. Vepřík měl přes půl páta kamene, a masíčko! Radosť se podívati! Bylo tak kypro a ne mnoho ne málo, tak krásně prorostlé sádlem, že srdce se smálo!“ Při tom vyskočil a pomlaskl si volaje Fanynku. I farářovi rtové si při jeho posledních slovích mlaskly.

Přinesli koroptvičky. Abbé pojedl kousek masa a okusil několik kapek pravého Mělnického vína. Obroční jej nutil do jídla i vína, Dobrovský však přestal na mále. Vyprosil si skleničku čerstvé vody a rozhovořil se. Ústa mu jela jako po másle a oba páni poslouchali jej pozorně a vděčně, divili se, smáli, tytýž i tak chechtali, že se popadali za boky. Dobrovský se rozjařil a metal vtip za vtipem, žert za žertem jim do duše. Když již se měl v duchu k odchodu, přemýšlel o vhodném finale svého hovoru. Této věci býval vůbec pamětliv a milovný a rád se zableskl před společností, kterou uměl lehkým i příjemným způsobem bavívati.

„Račte věděti, že jsem exjezuitou," vypravoval, „a neměl bych svého hnízda chváliti, ale kdo rozumný odvážil by se upírati, že měli jezovité pravou životní moudrost ať tak dím, najatu?"

„Ó bylo to tovaryšstvo osvícené a učeností i moudrostí slynoucí," polichotil mu farář.

„Za mladých let sřečil jsem se kdysi s otcem jezovitou, jenž měl v duši více moudrosti nežli na hlavě šedin. „Otče důstojný," pravím k němu, „co jest mi činiti, abych šťastně a pokojně byl živ, jak při vaší velebnosti to spatřuji?" — „Přidrž se, synu milý, tří zásad, jež ti chci dáti na cestu životní. První jest: Noli parlare contra dominum praelatum. To jest: Mluv vždy slušně a pěkně o svých nadřízencích; nepomlouvej jich nikdy, neposuzuj, nevytýkej jim chyb a třeba byly jako Krkonoše. Ještě nikomu na dobré nevyšlo, kdo mluvil a reptal proti nadřízencům. — Druhá jest: Facias officia tua taliter, qualiter. Neboť: budeš-li horlivcem vykonávaje své povinnosti, popudíš na se závisť i nenávisť svých soudruhův a budeš míti život nepokojný; pakli budeš zanedbávati svých povinností, dostanou se ti nadřízenci tvoji na kobylku a vynajdou si již metlu na tebe. — Třetí jest: Sine mundum vadere, sicuti vadit.

Svět má své nohy a svou hlavu a jde si po vůli. Já ho nezastavím, ty ho nezastavíš, my ho nezastavíme. Ergo: nestarej se o něj a nenarazíš, neklopýtneš!« Jak se vám líbí ty tři zásady otce jezovity?«

„Oh, výborně, výborně," volali farář s obročním jedním dechem.

„Myslím, že by si je měl každý člověk zapsati, aby jich nezapomněl," dodával farář.

„Ano, ano, do kalendáře," doložil Dobrovský, propukaje v smích, nad nímž se oba pánové zarazili.

Dobrovský použil té pomlčky jejich, poroučel se a odešel.

„Je to duchaplný muž!" prohodil Konipas k faráři. „Duchaplný a moudrý!"

„Jen si to myslete," namítal farář. „Máť on za ušima a nic dobrého v něm nevězí. Však to dokázal už z mládí s Pražským evangeliem sv. Marka. Nic mu není svatého. Skoro se mně zdá, jako by si z nás a celého světa dělal blázny."

„Ale jděte, jděte, velebníčku."

„Však my také víme, kam pěnkava nosem sedá. Však jsme jen tak do větru neabsolvovali dost pracně svých dvanácte škol."

„To je pravda."

„Ovšem, pravda, milý pane obroční. A my konáme povinnosti, k nimž nás bůh povolal, svědomitě a náležitě. Proč se nám plete abbé do toho, proč hasí, co ho nepálí?"

„To je pravda! Co má s tím arcidarebákem Hukalem? K čemu jsme my, úřad, tady? Nedostaneme-li Hukala dnes, dostaneme jej zítra, pozejtří. Do smrti mně to nevyjde z paměti, že jsem toho ničemu tak zhola propustil. A bez trestu! Toť proti všemu předpisu. To by tak bylo!"

„Vidíte!"

„Ale pán bůh ví, já měl tu hlavu spletenu, když sem přišli, že se to v ní hemžilo jako lidí na Pražském mostě. Co řeknete mu, když vám řekne: Odpusťte mu, pusťte jej na svobodu, beze škody. Do smrti mně to nevyjde z paměti.“

„A myslíte, že se i mně do úřadu neplete? Ondyno mně zahrál kousek, jenž by mne byl rozčertil, kdybych neměl od pána boha mírné a pokojné mysli. Pošlu vám kaplana Fabiána do Drslavic k hajnému, k Mrštinovi. Měl jsem vlastně jíti sám, ale to víte: pěšky je daleko a k jízdě cesta kamenitá a kopcovitá. K čemu dávati zdraví v šanc, když mám kaplana? Ať si jde a tuží se. Kaplan vzal pěkně Mrštinu na paškál a skrze dary ducha svatého předělal dosti lopotně tu jeho zavilou, kacířskou duši tak, že změkla a podajna byla jako vosk. Bylo již na tom, že zkroušený hříšník pikartské knihy vydá a slíbí, že přijde na faru na cvičení a poučení, an se tu namanul abbé. Jak uslyšel o starých knihách, vystrnadil kaplana někam do vsi předstíraje, že všecko s Mrštinou spraví. A spravil to jako švec kabát. Nejen že jsme nic nepořídili, ale abbé zastával se ještě zarytého kacíře a utvrdil jej v jeho tvrdošijnosti. Což Dobrovskému je hej, ale mně, jenž spravuji zde duchovní úřad a odpovídati musím před slavnou konsistoří za každou ovečku, mně to nemůž býti po mysli! Jeho nevezmou za pačesy, ani kaplana, ale mne vezmou. Já mám ústní a písemní rozkaz od pana vikariusa a pan vikarius snad od konsistoře, běží tu o mou kůži, vážený pane obroční. Proč fouká abbé do kaše, jež pro něj se nevařila? K čemu mně dělá mrzutosti, mně, jenž bych rád měl svatý pokoj s nadřízenými úřady?“

„To je nade všecko, velebníčku.“

„Vidíte, že je to nade všecko, a on mně ještě připraví pořádnou ostudu. Věřte mně, že mně tyto dni samou obavou ani jídlo ani pití nechutná. A proč?

Proto, že nám ďas toho abbéa sem zanesl. Jak jsme tu byli v bázni boží a svatém pokoji tak krásně živi, dokud ho tu nebylo! A myslíte, že Hukal vaše šunky na vlastní svůj vrub z komory odnesl? Chyba lávky. Za tím vězí někdo jiný, aby z dlouhé chvíle vám život ztrpčil.“

„Snad byste nemyslil..?“

„Nedám za to ani zlámané grešle.“

„Myslíte? Já měl dnes hroznou noc. Sen za snem. Jeden ošklivější nežli druhý. Můžete si pomysliti, takové šunky a komoru jak by vymetl! To jsou nějaké starosti!“

„Nu vidíte. Byli by v tom všichni rohatí, abychom to jen tak nechali.“

„Jaká boží pomoc!“

„Nebyl bych myslil, že necháte tak na sobě dříví štípati!“

„Prosím vás, pomozte si. Vrchnosť je vrchnosť a abbé je u ní zapsán do červené knihy. Budete sebe hájiti a narazíte. Však to známe. Nejezdí nadarmo s excelencpánem v jeho ekvipáži, nestoluje s ním nadarmo den co den. A přístup má k němu bez ohlášení. To je nějaká věc.“

„Pravda, já sám o sobě bych nic nepořídil, ale kdybychom byli dva?“

„To je těžká věc, velebný pane.“

„Inu dnes je dnes a zítra zítra. Rozvažme si to. Ruce za pás strčiti nesmíme. Co se nám může státi? Milostivá vrchnosť musí uvážiti spravedlivé naše stížnosti, které předložíme otcovské její moudrosti.“

„Je to tvrdý oříšek, velebnosti.“

„Buď si. Či nemáme zdravých zubův?“

„Úzkosť mnou lomcuje, pomyslím-li...“

„Jděte. Když si podáme ruce, posvítíme mu. To je jistá. Nechá nás aspoň na pokoji. Dnes vám vzal Hukal šunky z komory, zítra vezme pečeni z trouby.“

„Pravda, pravda.“

„A vy se nebudete moci práva dovolati.“

„Dočkejme času, velebníčku. Pro tentokráte mlčme, ale kdyby po druhé se něco podobného sběhlo . . .“

„Nu co potom?“

„Vezmeme frak a půjdeme k audienci.“

„To rád slyším, pane obroční. Ale stojíte v slově?“

„Stojím.“

V tom vstoupila paní obroční do jídelny s černou kávou. Konipas mrknul významně na faráře, jako by říci chtěl: Před ženskou jazyk za zuby. Vypili kávu, pohovořili ještě o tom a onom, vstali a šli kousek cesty procházkou. Cestou nadělali málo řeči; měliť oba těžké srdce. U fary stiskli si tučné ruce své a rozešli se.

VI.

Listy krví psané, slzami a potem téměř k nepřečtení zbrocené jsou dějiny lidu českého za třicetileté války. Buď bohu žalováno, že nemáme posud důkladného, spravedlivého literárního obrazu oněch pošmourných a zkázyplných dob. Jakého jadrného a plodistvého poučení mohli bychom si z něho vybrati pro budoucnosť svou? Co známe, hrubí jen a velicí jsou obrysové, a přece vstávají vlasy a v žilách stydne krev při pouhém podívání. Věru nepřebarvil muž, jenž kdesi napsal: Dějiny světové vypadali by dějinami vzteklých psův, kdy by politický a národní vývoj člověčenstva nespoléhal na nutných zákonech přírodních a kdy by spoléhal na libovůli panovnické a na prohnané diplomatické programnosti. Jen s této stránky lze jest dějiny světové filosoficky pojímati a posuzovati, jen s této stránky plyne útěcha do rozbolněné, myslící duše.

Jen nutné zákony přírodní byly původem a příčinou, že neutonul lid náš v hnusných bahnech a močálech programnosti upřímo bídné, jen nutné zákony přírodní rozbily v ssutiny programnosť tuto. Dělo se to zvolna, krokem ať tak díme hlemejždím, ale příroda přece vítězila a bohdá zvítězí, poněvadž věčnou jest vítězitelkou.

Pomiňme útiskův rázu duchovního jako: vypuzování a utracování spisovatelův, cynické hubení knih českých, železnou censuru, zmenšování škol a obmezování a vyloučení mateřského jazyka z nich a z úřadův, a přiveďme si jen k paměti a mysli věci, jež na způsob břitkých nožův namířeny byly na hrdlo lidu našeho: bezlítostné a bezmilostné drancování a ochuzování skrze zástupy nepřátelské, bavorské, saské a švédské. Však i vojska přátelská, jako roty Valdštejnovy, nebyla milosrdnější. Ale popředně budiž vzata do úvahy poddanosť, hrozná jako mor, pod níž úpěl a hynul lid náš z vůle a rozkazu cizáckých dobrodruhův, již stali se neobmezenými pány jeho. Práce a robota úsilovná, tvrdá a těžká nad všecku slušnosť, střebala jako upír mléko z prsů mateřských. Jaká nová mohla zemi vzejíti pokolení? V zemi, v níž rolník dobrovolně opouští zděděný majetek svůj a v níž zbraní, holí a provazy honěn býti musí do obydlí, jež před bohem i právem jeho jest, jakou očekávati možná bylo budoucnosť? A přece nezahynulo, co přiváděno bez umu a míry na záhubu; nutné zákony přírody nedaly zahynouti.

Ač povahy lidu našeho tvrdy jsou jako ty žuly Šumavské, ač srdce jeho v nadějích neúmorno, ač v trpělivosti předčí i nad samy mravence: přece nespatřuje bídě své ni míry ni konce, nejednou se postavil k zoufalému odporu proti tyranům svým. Leč pozvedaje odboje sebe tužší házel jen hrách na stěnu. Co následovalo po nich, horší bylo toho, co je předcházelo. Hromady zoufalých životův pohasly, potoky krvavé se prolily,

okovy přitíženy, bídy přidáno. Ztrhané zraky rolníkův točily se prosebně po panovnících. Hlas srdce rozrývající dral se z pekelné poroby k stupňům trůnovým: ulev bídě naší. Byliť panovníci, jako na př. Marie Terezie, již nezacpali si uší před hlasem a voláním tímto. Slyšela hlas ubohého robstva, uvažovala, oč volá, hledala cesty k úlevě a nápravě, ale narazila na šlechtu, obrněnou výsadami. Lid poddaný podle slušného a zaručeného práva naším majetkem jest, odpovídala šlechta důrazně panovnici své; my platíme za něj daň, my udržujeme stát a nedáme si porouchati dobrého práva svého. Nezvítězila, neodolala. Nastoupil Josef. Hnusná mračna poroby se protrhovala, přívetivý paprsek svobody občanské semo tamo prorážel, rozsvětloval se, zazářil. Svadlá naděje v srdcích českých oživovala se jako ta růže z Jericha pokropena-li blahodárnou vlahou. Naděje rostly, žádostí přibývalo, touhy se dmuly, šířily. Přijde úleva, přijde spása! hlásáno z úst osvícených, opakováno ze srdcí sprostných. Zimničná nedočkavosť po všech krajinách. Úleva přišla, ale byla slaba, nemohla ukojiti. Páni nám ukradli milosť panovníkovu! Osekali zelený strom jeho milosti a strkají nám pahýl! Vzhůru na pány! Opět odboj! Tekla krev potoky, pohasly životy. Marno, musili za vděk přijati skromným dárkem. Bylo lépe, ale blaho občanské běhalo se zajíci v dalekém poli. Přišel dobrý Leopold na kratičký čas. po něm císař František a války Napoleonské. Nebylo kdy a příležitosti domáhati se práva. Bitva u Lipska. Lidu ležela dále skála na srdci, ale kvítek naděje v lepší budoucnosť nedal se pod ní umořiti; trpělivosť jeho překonávala samy mravence. Zpomínali na Josefa jako na hvězdu v čiré noci. Vzpomínka ta oživovala, těšila, povzbuzovala.

Na Chuděnicku nebylo tak zle jako jinde. Vrchnosť nebyla přistěhovalým dobrodruhem. Bylať pošla z dobré krve české. Bylať si toho vědoma ovšem nikoli tou měrou

jak by bývalo žádoucno. Plovemeť duchem i srdcem proudem přítomnosti. Jen vzácný člověk předchází svůj věk. A vzácných málo, proto jsou vzácni.

Jako všude po Čechách byly i na Chuděnicku mezi selským lidem povahy ať tak díme až do kosti české. Měly to napřed před obecnými rolníky, že vynikali vzděláním na svůj vrub pracně nabytým — neboť ze školy a kazatelny nemohlo se jim za těch časův jeho dostati — že znaly minulosť českého národa z knih před katolickými komisary šťastně zachráněných a že stavěly si z minulosti novou šťastnější budoucnosť. Českému selskému člověku jde především k srdci víra, zděděná po dědech a otcích, a proto znali se mužové, o nichž vedeme řeč, namnoze k staré české dobré víře, k víře bratrské. Pošmourný náhled do života českých bratří dědili i oni po nich, ale zároveň živili ducha svého i oním jasným idealismem i onou jemnotvárnou lidskostí, jíž sebe zarytější jinověrec českým bratřím neupře. Byliť opatrni a tajili se svou věrou a přesvědčením před veřejností, ale při tom dobře se starali, aby táž víra i téže přesvědčení s nimi neumíralo, anobrž dále se šířilo a upevňovalo. Od dob Josefových uvolnil se načitě nátlak u věcech víry, a kde který český bratr tajný, na Josefa z vděčnosti nezapomínal. Známo s dostatek, že šla o císaři Josefovi pověsť, že nesešel smrtí přirozenou, nýbrž že byl od jezovitův otráven. Jiní dokonce domnívali se, ano spravedlivě myslili, že Josef neumřel, ale že kdesi chová se u vazbě, proto že byl svobodomyslným a přál od srdce zuboženému selskému lidu.

„Páni jsou páni," říkali; „jsou s všecko, co chtějí. Císař Josef neumřel!"

Starý hajný Mrština byl takovým až do kostí českým člověkem. Byl občanem poctivým a spravedlivým až po poslední vlas a visel zároveň duchem i srdcem na česko-

bratrské víře. Však šel i dále unášen rozjímáním svým. Sestrojil si vlastní zásadu:

„Svědomí jest obrazem božím v člověku. Skrze svědomí mluví k člověku bůh. Dobré svědomí líbezno bohu. Dobré svědomí podstatou víry nejlepší.“

Byl opatrným po všechny časy. Ale chýle se tělem k hrobu a duší k věčnosti, býval tytýž zjevnějším. Duchovní vrchnosti to neušlo. Však jsme viděli, že hledali u něho knihy kacířské. Poddanosť lidu selského hnětla jej bolestněji nežli samé rolníky, ač sám jí mnoho netrpěl. Šlo to již z jeho vidin věrodatných. Císaře Josefa vysoko vážil, věřil také, že posud na živu jest.

Když před několika lety Dobrovský po prvé s hrabětem do Chuděnic přijel a Mrština jej v polích potkal, polil starého hajného mráz po celém těle. Čím to bylo? Mrština pátral a nedopátral se. Poslední pravé příčiny se nedobral. Dobrovský s ním jednou o samotě několik slov porozprávěl. Mluvil tak pěkně jako psávali čeští bratří. Přítel pánův, vrchnosti, sám pán a mluvil tak čistě česky jako český bratr. Odkud se to v něm vzalo? Mrštinova pozornosť a sympatie k abbéovi rostla. Věděl o cizím pánu jen tolik, že jest knězem a bývalým jezovitou. O jeho učenosti a spisovatelské činnosti nepronikl žádný hlas do lesův Mrštinovi do ochrany svěřených. Že v Praze učení páni také po česku píší, o tom věděl jen z kroniky Pelclovy; pramenem hlavním jeho vzdělanosti byly jen ty některé staročeské, pečlivě ukrývané knihy. I když Dobrovského na Chuděnicku nebylo, přitanul často obraz jeho Mrštinovi na mysl. Přemejšlíval o něm ale nedospěl dále nežli k myšlénce: „Zvláštní to pán! Mluví jako český bratr.“

Při tom při všem cítil dobře Mrština, že se mu do duše položil nějaký zvláštní ale temný pomysl o Dobrovském. Pomysl ten nechtěl nikterak proniknouti na světlo boží. Proto nepokojil starce a vzbuzoval v něm

zvědavosť a touhu po vysvětlení. Práhl po hovoru s Dobrovským, aby více se dověděl. Ale to byla věc nesnadná. Zřídka kdy potkal tajeplného pána, jenž procházíval se obyčejně po polích a hájích jako mlčenlivý čáp. Mimo to byl Mrština podřízeným služebníkem hraběcím, jak mohl se odvážiti a na svůj vrub přibližiti příteli a hostovi samého excelencpána?

Tu přišel konečně Dobrovský sám k němu do Drslavic právě když kaplan Fabián hledal u něho bratrské knihy. Dobrovský s ním mluvil, ano vstoupil k němu do světnice. Byli sami. Opatrný a velezkušený Mrština všecek překonán odložil všecku opatrnosť a ostýchavosť. Nemohl jinak než na všecky otázky vzácného hostě svého odpovídati holou, ryzí pravdou. Dobrovskému rázem se zalíbil. Stařec, jenž u veliké vážnosti chová staročeské knihy, jehož kněží pronásledují jako tajného českého bratra, byl proň zjevem velezajímavým a z brusu novým. S takovým člověkem nebyl se ještě nikde setkal.

Dobrovský odešel slíbiv, že v sobotu přijde na Doubravu.

Mrština byl toho dne všecek vyměněn. Dobrovský mu nesešel s mysli. Všední denní starosti a příběhy nepřitemnily jeho dojmu. Usnul přemítaje o vzácné dnešní návštěvě. Měl sen nad obyčej živý. U lože jeho chudobného stanul sám císař Josef tak, jak žil, jenže starý. Mluvil k němu známým hlasem. Mrština se ve snách bystřeji naň podíval. Mráz mu pronikl kosti a ledví. Císař Josef! To byl kněz ze zámku, Dobrovský!

Mrština vzchopil se vzhůru jako jelen z mechu. Potřel si oči. Okny svítil měsíc do světnice. V starých hodinách u dveří to hrklo. Bily půlnoc. Světnice byla prázdna. Na podlaze ležely pruhy bílého světla měsíčního. Mrština se ustrojil, vzal pušku přes rameno a šel do lesa na Doubravu. Ubíral se k buku, v jehož koření ukrýval knihy své. Vytáhl z jeskyňky svazek Králické

biblí a říkal si z ní. Měsíc mu svítil k pobožnosti tak jasně, že dobré oko jeho každou literu rozeznávalo.

Druhého dne ještě před polednem šel Mrština za nějakým řízením do Slatin. Cesta jej vedla mimo pastušku za vsí, v níž žil z milosti panské starý pastýř Kokoška. Byl to kmet již vetchý, nemluvný, skoro tupý. Mrština jej znal už drahně let a zastavil se někdy s ním. Kokoška seděl na kameni před studní a díval se tupě do polí. Mrština jej pozdravil. Kokoška nepoděkoval, ba ani si ho nevšiml. Neodvrátil s polí oka. Najednou promluvil dutým a temným hlasem svým:

„Císař Josef. Já jej viděl!“

Mrštinou to otřáslo po těle i duši. Zvedl zrak, podíval se do polí. Zamyšlen a k zemi hledě kráčel tam po mezi modrý kněz ze zámku. Byl hodný kus cesty od nich a zahnul v levo od nich. Nepozoroval jich.

Nepokoj Mrštinův se zdvojnásobil. Z výkřiku Kokoškova tolik si vybral, že dnešní jeho sen nebyl prázdným stínem, že bylo to vidění, jež mu bůh seslal ze svého nedostihlého soudu. Proč mu je seslal? Snad zvolil si jej nehodníka k tomu, aby skrze císaře Josefa, jenž se mu tu řízením božím namanul, zjednal v Čechách průchod pravé víře a utlačovanému poddanému lidu českému úlevu v strastech a dobré lidské právo. Kus mystiky vězel od jakživa v něm, jako vůbec duše sebe rozumnějšího sprostného člověka jí nebývá prázdna. Proti čemuž by byl zdravý, jasný rozum odpor kladl, to při Mrštinovi podporovala a sesilňovala mystika. Nábožný a lidomilný hajný cítil na sobě, že čerstvá a nová síla probíhá starými jeho žilami a pozvedá jeho duši.

„Bůh tě volá k práci a dílu,“ přemítal na mysli; „jak učiníš se hodným jeho milosti?“

Cíl a meze díla svého jakž takž sobě vykázal, ale vhodné cesty jim najíti nemohl. Nelopotil se přespříliš rozjímáním.

„Bůh dal milosť, bůh dá vnuknutí v pravý čas!"

Touto zásadou na ten čas zajisté moudrou pokojil nejistoty, jež honily se útrobami jeho.

„Zítra na Doubravě, pod starým bukem. Uvidíme."

Po nepokojném dni nepokojnější nastala noc. Mrština skoro oka nezamhouřil. Sotva se k ránu šeřilo, zdvihl se vítr, silný a prudký. Mrština se zasmušil.

„On nepřijde za takového větru," naříkal sám sobě.

Po slunce východu odešel na Doubravu a pod známým bukem usedl do mechu. Vítr hučel a burácel prohýbaje větve bukův a jedlí. Nadarmo šel Mrština hodný kus cesty Dobrovskému naproti. Žádaný abbé nepřicházel. Nepřišel; bál se zajisté o zdraví.

Byl-li Mrština prvé na trní, byl nyní na jehlách. Dobromyslnému starci ani jednou nepřipadlo, že bojuje s přeludem. Naopak zdání a domněnky jeho čím dále tím jasnější a živější braly na se barvu pravdivosti. Na večer odebral se do Lučic k přátelům svým, aby sdělil se s nimi o důležitou novinu a vzal s nimi radu. Šel k zeti svému Fráňovi do statku. Leckterý vesničan si ho všiml a druh za druhem trousili se pozvolna za ním. Byli to vesměs jeho přívrženci, věrní a tajní.

V nevelmi prostorné komoře statku Fráňova sešla se jich pěkná hrstka. Mlčky podávali mu ruce. Nikdo z přišlých mužův si nesedl. Jediný Mrština seděl odpočívaje na truhle.

„Bratři, jsme-li tu všickni?" tázal se hajný.

„Jsme, bratře."

„Vykonejme tedy pobožnosť."

Pobožnosť záležela v tichém zpěvu a nábožném rozjímání. Vítr venku hučel a prohýbal stromy. Po „Amen" promluvil Mrština.

„A nyní, bratři, si pohovořme. Co říkáte modrému knězi ze zámku?"

Na otázce té se vesničané pozastavili. Přišlať jim příliš s patra. Nevěděli pro okamžik co odpověděti. Po krátké pomlčce povystoupil jeden z mužův. Jiskrný zrak a ostré, poněkud tvrdé rysy v obličeji jeho jevily rozumnosť a ráznosť kromobyčejnou. Byl to otec Tomšův. Ukazuje prstem k čelu prohodil určitě:

„Myslil bych, bratře, že mu tuto přeskočilo."

Mrština přemýšlel a neodpovídal.

„Dal bych ti, Tomši, za pravdu," pokračoval jiný, starší rolník; „aspoň co onehdy o Klatovském jarmarku s tou šerkou se přihodilo, hodí se jako vejce k vejci k tomu, co jsi pověděl."

„Nevím co to bylo. Vypravujte," pobízel Mrština.

„Krátce před jarmarkem dal si modrý kněz ze zámku zaznamenati všecky chuďasy, již nemají, zač by si koupili nějaký ten šat na zimu. Záhy z rána o jarmarce dal si v panském dvoře do vozu zapřáhnouti a jel s Matějíčkem do Klatov. Tam nakoupil dobré, pevné šerky. Kolik jí bylo, nevím, ale jistě nad potřebu. Cestou zpáteční ptal se Matějíčka: Myslíš-li, že bude šerky s dostatek pro tolik a tolik lidí? — Milostpane, šerka se musí dříve ve vodě máčeti nežli se z ní šije a pak se sráží, připomenul mu Matějíček. — Vidíš, to mně nepřipadlo! Jsem tomu rád, žes mně to pověděl. Byl bych dal každému chudákovi po několika loktech. Šerka by se byla srazila a nedostávalo by se mu. Nebylo by pak na jiném, než že by si každý ze své kapsy šerky přikoupiti musil, aby se dostatečně na zimu ošatil. Konám-li dobrodiní, musí býti úplným a nikoliv kusým. — Po tom jeli dále. Dole u rybníka rozkázal modrý pán: Zastav. Matějíček zastavil. Slož šerku, namočíme ji v rybníce. Co měl Matějíček dělati? Poslechl. Vlezl až po kolena do rybníka a namočili šerku. Když se šerka vodou hodně napila, tahali ji spolu z rybníka. Šlo to bledě, neboť šerka nabobtnala a vodou tak ztěžkala, že ji sotva na vůz dostali. Byla již šťastně na

voze, ale to nebylo všecko. Nejlepší švanda přišla teď. Mokrou šerkou přibylo nákladu, koně nechtěli zatáhnouti. Však známe ty panské koně. Nepřetrhnou se, jsou rozmazleni. Co počíti? Vůz jako by byl k cestě přirostl. Díval jsem se na to z pole a nasmál se od srdce. Pak jsem šel Matějíčkovi na pomoc. Složili jsme dvě bečky soli s vozu a koně pak vzali. Slíbil jsem, že budu hlídati sůl a až někdo pojede, že ji vezme do dvora. A stalo se tak.«

„A každý chuďas dostal ze sražené šerky spravedlivě naměřeno?« podotkl Tomeš.

„Dostal, zrovna na halenu a spodky.«

„A dobrodiní bylo úplno,« pravil Mrština, jenž celou příhodu docela vážně vyslechl. „Vy se, bratři, smějete věci, protože ji jen tak ledabylo posuzujete. Já nevidím v ní nic k smíchu. Nedivím se tomu, že modrý kněz ze zámku zapomněl, že namočená šerka bude mnohem těžší, ale divím se jeho spravedlivosti, kterou měřil dobrodění své. Veliký pán neví někdy, co ví sprostný sedlák, a sedláci neumějí zase považiti, kam čelí snahy mužův šlechetných a osvícených. Chtěl jsem vyzpytovati na vás, jak o pánu ze zámku smýšlíte, ale vidím, že soudy vaše jsou ode dneška a včerejška. Bůh uložil mně povinnosť, abych sňal bělmo s očí vašich. Viděl-li kdo z vás císaře Josefa dobře vyobrazeného?«

Rolníci se zachvěli. Co myslil ctihodný mistr jich tou otázkou? Samému bystroduchému Tomši rozjiskřily se oči zvědavostí a divnou předtuchou. Všichni čekali, jak Mrština otázku svou vysvětlí.

„Muž, jenž po našich polích a lesích zamýšlen se procházívá a sbírá a suší květiny; stařec, jenž u vrchnosti zámecké bývá pohostinu a u samého vládaře našeho panství požívá vroucí a nezkalené úcty, není knězem pouhým, aniž pouhým bývalým jezovitou. Podívejte se mu do očí. Co uvidíte? Že oči ty jistě jednou byly

zvykly s trůnu se dívati na lidi. Každý jejich pohled vyzváním jest k službě, každinké mrknutí jich rozkazem. Není to kněz, jenž prochází se mezi námi, jest to v kněžské kukle muž vznešený a jasný, jenž zahaluje se v plášť tajemství před zraky nepovolanými a i nepřátelskými.“

„Srdečnější a rozumnější bývá někdy ta němá tvář z polí a lesův nežli ten boží lid. Na přátele a dobrodince své zapomíná snadno a brzo a zdravé oči své dává si beze všeho vzpírání zamydlovati chytráky a úskočníky, již ukládají o boží víru jeho a jeho občanskou svobodu. Povídali: Odešel k otcům a není ho více mezi živými. A věřeno jim. A on neumřel, ale úskočně vzat byl u vazbu bůh ví do kterých neznámých končin země a držán v ní a pečlivě ukrýván před pokolením. A břímě starobné shrbilo přímý jeho týl, a bystrý a silný jeho duch otupěl a zmalátněl vazbou a věkem. A bolesť nad nevděkem lidským ohryzala zdravé koření jeho ducha a vichrem podzimním smetla čerstvé a zelené listí s jeho kmene. Ký div, že časem jasné světlo jeho zabloudilo v tmy a mrákoty. Přátelé temnoty vypukali v jásot: Neškoden jest, zničen jest. Nedbali více oň, neostříhali krokův jeho. Ale co duch, to život věčný; neuhasíš světla slunečního vodami mořskými . . .“

Mrština se na okamžik zamlčel. Na to vyskočil s truhly, na níž posud seděl.

„Víte již, bratři, kdo modrý kněz ze zámku? Císař Josef jest.“

Posluchači trnuli. Námitky se nikdo neodvážil. Rozjiskřené zraky jich svědčily o tom, že mají za pravdu, co propověděl mistr jich. Jediný bystrý Tomeš kroutil hlavou.

„Není možná, Mrštino,“ prohodil jistým hlasem.

„A proč není možná?“ namítal prudce Mrština.

„Svět běží svými přirozenými běhy. Vykládáš zázraky.“

„Pokud bůh, potud zázraky.“

„Ovšem, ale proč by právě nyní sahal po nich?“

„Aby uhájil dítek svých přede bědou duševní i tělesnou.“

Tomeš pokrčil rameny.

„Hle, Tomši, před očima našima z malinkého zrna vyrůstá veliký strom. Co přirozený běh, co zázrak? Jedno s druhým před očima našima podává si ruce. Divnější věci vyvedli již nepřátelé boží v lidstvu. Odklidili panovníka šlechetného; nenamíchali mu, ale skryli a zatajili jej, aby nezaléhal jim šlechetenstvím svým nekalých jich cest. Ký zázrak v tom? Starý Kokoška viděl císaře Josefa tváří v tvář. Dnes ráno spatřiv kněze ze zámku poznal jej. Císař Josef! Já jej viděl! pravil Kokoška. Já byl svědkem.“

„Kokoška vetchým kmetem.“

„A vetchý kmet tytýž dále vidí nežli muž při nejlepší síle.“

„Neodpírám, Mrštino. Přesvědčme se.“

„Přesvědčíme. A mám-li pravdu, či nemám-li ji, koho volíte, by o tom se přesvědčil?“

„Vás,“ voláno ze všech stran.

„Budiž,“ vece vážně a přísně Mrština. „A neklamu-li se, jakož se neklamu, mám vyjednávati s císařem já potřeby vaše?“

„Vyjednávej.“

„Bůh dej mně sílu k tomu a hojný zdar. Jsem sprostná nádoba, než volí boží může se z ní víno rozlévati po české zemi.“

„Dá bůh.“

„Však v čas srozumím se s vámi o cestách k společnému cíli.“

„Tak, tak.“

Shromáždění muži se rozešli. Někteří doprovázeli Mrštinu kus cesty k jeho domovu. Vítr hučel a bouřil, listí a větvičky litaly. Mrština nedbal větru a nepohody. Cestou přemýšlel o své úloze, jež v nejasných, na polo zmatených rysech kmitala mu před očima.

„Bůh dal milosť, bůh dá vnuknutí.“

Pravdou tou křesťanskou pokojil nejistoty, jež honily se útrobami jeho jako vítr širou krajinou, kterou se ubíral.

VII.

Bylo několik dní pošmourných, deštivých, větrných. Jasno, teplo a sucho v přírodě pruží duši, šíří ji; pošmournosť, chlad a vlhkosť skličuje ji a stahuje její obzor. Kdo v ústraní venkovském hledá občerstvení a zotavení, jako právě Dobrovský v Chudenicích, dvojnásob cítí tlak nepohody. Milý náš abbé však za takovýchto dní trojnásob zle se měl. Boje se nastuditi nevycházel ze zámku, a stěny jeho příbytku tísnily jej více na zdraví než kohokoliv jiného. Přišel, aby okřál na čerstvém vzduchu v polích a lesích a pole ty a lesy a libou z nich zotavu uzavírala před ním nepohoda. Po jeho mínění nebylo pro churavosť jeho léku nad studenou a pramenitou vodu, a i té bylo se mu odříci na některý den. Cítil na sobě, že krev se mu častěji hrne do hlavy a přikaluje ducha. Byl nevrlým a mrzutým a domníval se, že koule na prsech jeho prudčeji jej tlačí. Býval povždy zvyklý na vědeckou práci, a zvyk, jak známo, má železnou košili. Byl by rád pracoval za psacím stolkem, dokud venku vítr byl a déšť, ale práce mu nešla od péra. Obíral se právě skládáním lužickosrbské mluvnice pro Vendický seminář v Praze, ale i nejlepší věda jeho, jazykozpyt, nejímal tenkráte duše jeho po chuti a přání.

Abbé cítil na sobě, že chuť ochabuje, přání tuchne. Déle hodiny nevydržel při své práci. Pro rozmanitosť sahal ku vědě jiné, jíž rád se tytýž oddával na zotavenou. Byla to botanika, Linnéova scientia amabilis. Vědu tu měl nad míru v lásce, ano považoval ji za spasitelku svou z temnot duševních, v nichž roku 1802 by byl skvělý jeho duch pohasl a utonul. Díky liboduchému příteli jeho, doktoru Heldovi, že zabránil, aby nebyl velduch náš vezen do blázince. Zjednav mu dosti příjemný útulek u milosrdných bratří v Praze, učinil tím neocenitelné dobrodiní vědě slovanské a všemu Slovanstvu. Bez něho nebyly by světla božího spatřily Dobrovského „Institutiones.“ Hrozný osud veleduchův slovanských břitvami projímá duši! Dobrovský, Mickiewicz, Šafařík propadali šílenství. Kde, nebe, dobrota a láska tvá, reptali bychom, kdybychom byli slabými duchem. Však my jsme vzácnými, silnými. Umíme trpěti. Trpíme. Přetrpíme. Per aspera ad astra!

Celý rok 1802 strávil Dobrovský u vlídném milosrdných bratří ošetřování. Letní měsíce v zahradě. Za miloval botaniku, položil chorá ústa na mateřský prs přírody. Mlékem jejím ssál do sebe sílu, život, zdraví. Vyléčil se. Duch jeho opět původním světlem rozezářil se, a kradla-li se do něho časem děsná temnota, měl dosti síly, aby rozptýlil ji a zapudil. Na botaniku nikdy více nezapomněl. Odsloužil se jí. Spis jeho „Návrh soustavy rostlinné dle čísel a pramenův“ předchůdcem jest výzkumů Decandolleových. Kdo na světě o tom ví, a ví-li, kdo o tom se zmíní? Umlčuje se, jako umlčen jest náš Zalužanský, jenž razil dráhu Linnéovi!

I při botanice přecházela Dobrovského trpělivosť. Tělesná sklíčenosť se zmáhala při něm, nechutenství k literární práci rostlo, duch jeho se zasmušoval. Mrzut sám nad sebou nechtěl dobrých svých hostitelův přítomností svou nuditi. Nešel k společné tabuli, uzavíral se

u příbytku svém. Šlechetného hraběte to neušlo. Hned druhého dne před polednem vyhledal sám učeného hostě svého v jeho pokoji. Zastal jej u psacího stolu, pohříženého v dumách.

„Aj, milý abbé,“ promluvil laskavě k Dobrovskému, „nejdete-li vy k nám, musíme my za vámi. Odpustíte, vytrhuju-li?“

Dobrovský vstal.

„Nacházíte tu, excelence, pošmourného nevlídníka. Leč vinu všeho račte svézti na ten šeredný déšť a vítr, jenž opírá se do oken příbytku mého i duše mé.“

„A jemuž, tuším, okna ta statečně odolají. Jak se máte na zdraví, abbé?“

„Nepříliš skvěle, excelence. Stýská se mi po studánkách, po zlatých paprscích slunéčka a jakož vzduch jest boží duch, po božím duchu.“

„Boží duch! Myslil jsem, že jste hůře na tom, abbé. Boží duch! Ve vás se rozechvívá poetická struna a to mně milou zvěstí, že obávaje se o vás, obával jsem se na plano.“

„To dělá asi vaše přítomnosť a laskavosť, excelence.“

„Povždy ten dvorný čtverák. Avšak hle! Podívejme se. Sluneční paprsek! A jak si laškovně posvítil na našeho učeného zasmušilce!“

Oba pánové přistoupili k oknu a pohlíželi k obloze, na níž se šedá mračna trhala a vlídná modrota místy prosvítala.

„Víte co nového, abbé?“ prohodil hrabě k Dobrovskému, jehož oči pásly se na prosvítajícím modru a zlatých paprscích. „Dnes ještě, asi za hodinu, za půl hodinky, bude pěkno, příjemno.“

„A já se seberu, excelence, a vyletím ven.“

„A já se svezu s vámi, dovolíte-li. Cesta bude rozměklá, vlhká; rozkážu zapřáhnouti.“

„Prosím, nečiňte tak. Člověk se cítí nejlépe na svých nohou. Houpáním ekvipáže roztetelí se nad míru nervy.“

„Dobrá, vypravíme se pěšky. Hleďte, slunce vítězí a zvítězí; mračna se rozcházejí a zalézají. Budu vás očekávati v pracovně, abbé.“

„Za chvíli jsem tam jako na koni, excelence.“

Za malou půl hodinky vyšli oba pánové ze zámku. Povětrnosť se obrátkou ruky změnila. Slunce hřálo a svítilo, vítr se uložil. Vzduch byl ovšem poněkud vlhký a tvrdý, ale nikoliv nepříjemný. Vystoupivše ze dvora minuli starožitný kostelík, košatými lipami napolo zakrytý, a dali se cestou po silnici k svatému Volfgangu. Šli zvolna a mlčky. U rybníka, na němž hejno husí plavalo a štěbetalo, se zastavili a rozhlídli. V pravo za rybníkem stála fara, stavení dosti úhledné a čistě obílené, mající v průčelí po obou stranách hlavních dveří dvě zahrádky, slušně ohrazené. V levo o bílý kamenný sloup ohrady pohodlně se opíraje stál farář Strnádek. Ruce měl na kulatém bříšku složeny a palec kol palce v milé zahálce otáčeje pohlížel rysíma očkama svýma k obloze, jako by počítal obláčky, různo po ní táhnoucí. Excelencpána a Dobrovského si nevšiml.

„Vizte tamto, abbé, našeho Strnádka,“ rozhovořil se hrabě; „jak si tak kanibalsky blaze hoví na sluníčku. Věru, hofmistr jej viděti a už by byl narýsován v tobolce.“

„A ve mně, excelence, poetická zaromonila žíla, an hledím naň. Oč se ráčíte vsaditi, že stante pede spáchám naň český hexametr?“

„S patra?“

„S patra, excelence.“

„Takového čarodějníka ve vás bych nehledal.“

„Nuže, čáry, máry, fukty, excelence, račte poslechnouti.“

„Poslouchám, abbé, intento ore.“

Dobrovský postavil se před hraběte a usmívaje se satiricky skandoval ukazovačem pravé ruky na prstech levice:

„Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní."

Hrabě propukl v homerický smích; Dobrovský mu z plna hrdla přiznával barvu.

„Abbé, na vás ztratil budoucí Parnas český vzácnou sílu," podotknul hrabě.

„Nebylo mi souzeno," odvětil rozmarně Dobrovský. „Tepaje slovíčka nedošel jsem na tepání veršův. Jinak, excelence, hexametr můj ex abrupto důkazem budiž, že jazyk český čeká jen na své Homéry. A při sám bůh a svatý Vácslav: hoden jest Homérův!"

„Škoda, přeškoda, že nemůžeme již jinou housti, nežli: Fueramus Pergama quondam."

„Škoda, excelence," přitakal Dobrovský a povzdechl si. „Byli a nebudou. Ale psáti se bude o nás a mluviti."

„O to vy jste se poctivě postaral, abbé."

„A kdo ví, nepostaral-li jsem se o něco více," připomenul významně abbé.

Hrabě se tázavě naň podíval.

„Odložte, excelence, pro okamžik aristokrata a já odložím učence. Co z nás zbude?"

„Lidé."

„Ano, lidé. A neráčíte-li mysliti, že v lidu samém něco neleží, z čeho nová, jiná budoucnosť by mohla vzejíti?"

„Lid mouchou jest, abbé, do větru hozenou."

„Byl, ale od dob Josefinských jest něčím jinším, podstatnějším."

„Neodcházíte trochu daleko od skutečnosti, abbé?"

„Bůh ví, excelence. Vím jen tolik, že něco ve mně vzchází, co časem nedá mi spáti. Věc to pro mne posud nová. Ještě jsem si na ni ze všech stran soudně a střízlivě neposvítil. Ale leží v ní magnet, jenž tak brzy ducha mého nepustí."

„Váš duch rozpíná se v novou končinu. Chraň bůh, bych jej některak obmezoval; nedáť se obmeziti. Leč prozatím nechme toho. Nechciť se s obávaným opponentem quoad quintum et sextum argumentum, jakým jste již ve filosofii býval, pouštěti do křížku. Epigram váš na Strnádka jest rozkošný."

Znova se rozesmáli a po chvíli ocitli se v nejlepším humoru. Na zpáteční cestě potkali faráře Strnádka, jenž hluboko se před nimi klonil. Bylo jim tak do smíchu, že se sotva zdrželi. Přišedše do zámku, znova se rozesmáli.

„Jste vy ferina, abbé," loučil se hrabě s Dobrovským. „Kdy bych byl mladším, vzal bych hned u vás nějaké collegium prosodicum."

VIII.

Sotva si Dobrovský po procházce poodpočinul, hlášena mu neobyčejná návštěva. Do pokoje vstoupila nesměle venkovská dívka. Čerstvá jak jahoda a milá jako první jasný jarní den. Šla klopíc stoudně oči k starému pánu a políbila mu ruku.

„Vítám tě, děvče! Co mi přinášíš?" tázal se Dobrovský nespouštěje oka mile dojatého se spanilého dívčina obličeje.

Děvče zvedlo k němu hnědé oči, z nichž bystrota i dobrota plála, a odpovědělo:

„Knihy."

„Aj, aj, knihy! Snad ne na prodej?"

„Ne, na podívanou."

„Na podívanou? To rád slyším. A čí jsi?"

„Jsem Fráňova z Lučic."

„A kde jste vzali knihy?"

„Jsou dědečkovy. Posylá je na podívanou."

„A kdo dědečkem tvým?"

„Hajný Mrština z Drslavic.“

„A tys jeho vnučka! Aha, už jsme doma.“

Dobrovský se potutelně usmál. Vzpomněl si na Hukala, jenž mu mimoděk prozradil, že Madlenka a František Konipasův se mají rádi. Měl již nějaké poškádlení na jazyku, ale odložil je prozatím. Staročeské knihy tiskly se u něho v popředí; zejména si vzpomněl, že má Mrština v kancionálu bratrském asi tři staré písně v rukopise. Ty jej nad vše vábily.

Madlenka rozložila knihy, jež v košíku přinesla, na stůl a abbé jal se je bedlivě prohlížeti, jednu za druhou. Přečetl z každé knihy první a poslední listy a přemítal ji. I deskám věnoval zvláštní pozornosť, není-li snad přilepen k nim úlomek nějakého starého rukopisu. Ostatně nenalezl v nich asi nic, čeho si přál. Knihy i nábožné písně vepsané byly mu asi vesměs známy, aspoň neznamenal si nic do zápisné knížky, kterou si před prohlížením na stole přichystal.

„Tak, milé dítě. Všecko jsem si prohledl. Slož si opět knihy pěkně do košíku. Jsou to vesměs knihy dobré, užitečné i vzácné a hodny, aby jich hajný tak pečlivě ostříhal, jak až posud činil. Pozdravuj jej ode mne a vyřiď mu, že kdyby přišel do Chuděnic, rád jej uvidím. Však jsem naň nezapomněl. Kdyby nebylo té zpropadené nepohody bývalo, byl bych jej vyhledal. Však co není dnes, zítra může býti.“

Děvče se mělo k odchodu. Dobrovský ji zastavil.

„Ještě jsi mně neřekla, jak ti říkají.“

„Madlenka.“

„Vida, vida. Madlenka a František, jak se to pěkně k sobě hodí, jako list k listu. Či že ne, Madlenko?“

Madlenka se zapýřila studem a překvapením. Srdce se jí stisklo, dech zúžil, hrdlo zadrhlo. Krev se jí vehnala do tváří, že jí zrovna pálily. Kdo prozradil modrému knězi ze zámku tajemství, jež až posud chovala u sebe

jako v bavlnce a o němž ani dědeček, ani rodiče její nevěděli? Byla by se ráda studem na místě propadla.

Dobrovský měl dnes dobrou hodinu. Libosť, jedna za druhou prochvívaly mu duši. Laskavé oči jeho rozjiskřily se radostí a šelmovstvím, an hleděl na líbezný projev studu panenského, jenž zapaloval jarním horoucím červánkem hebké a jak snížek bílé líce Madlenčino. Skoro toho litoval, že tak nešetrně pozvedl roušku s tajemství, o němž aspoň tušil v starém srdci svém, že mladá dívčí ňádra výše je kladou nad zlato a všeliké drahokameny. Stařec byl by rád svou chybu napravil, ale nevěděl pro okamžik, kudy a jak. Šelma šotek mu nedal pokoje. Zaplétal, co vlastně chtěl rozplésti.

„Odkud barva, Madlenko?“ škádlil znova dívku.

Madlenka pozvedla úkosem k němu zrak a střelila po něm šípkou hněvu. Šípka nedoletěla. Dobrotivé a šelmovské vzezření starcovo nebylo na dostřelu.

„Snad ti není hněvno? Děvče jak karafiát a všecka hněvem plápolá, ptám-li se po dědovsku: odkud barva?“

Byla to zlatá, otecká slova, jimiž milý stařec promluvil k děvčeti. Rozsvětlila a rozehřála mysl její tak, že neostýchala se odpovědi, rovněž tak kratičké, jako rozumné a vtipné.

„Z pravdy,“ odvětila určitě Madlenka.

„A já radosť mám i z barvy i z pravdy,“ hovořil Dobrovský, „a ač poprvé spolu mluvíme, mám tě, Madlenko, z té duše rád.“

Děvče ze skromnosti neodpovídalo.

„Nechci ti přidávati červené barvy, Madlenko, táži-li se: vědí o tom rodiče tvoji, ví o tom děd Mrština, že se máte rádi s Františkem?“

„Nevědí.“

„Zpropadený Hukal! Má lisí oko.“

Madlenka zbystřila pozornosť.

„Já byl tedy první, jenž cizí rukou poodhalil zlaté tajemství lásky vaší! Toť rozkošno starému srdci, má

černooká holubice! A za to se vám musím také odvděčiti. Či nemyslíš, Madlenko?“

Madlenka vzdychla.

„Proč vzdycháš, děvče! Toť přece jisto jako hodina, že máte nejlepších nadějí na fůry?“

„O naděje by nebylo, milostivý pane.“

„Jen aby vás nezmýlily. Což?“

Madlenka znova vzdychla.

„Upřímnosť nade všecko, Madlenko. Zaklepáš-li důvěrně na staré srdce mé, nebude mu zle o dobrou radu a snad i o pomoc.“

„Jsem selské děvče, milostivý pane, a František z rodu panského.“

„A má tě opravdu rád?“

„Má.“

„Když jsi tím jista, čeho se bojíte?“

„Jeho pana otce, obročního Konipasa.“

„Na toho jsem zapomněl jako na smrť. Jak se to podivně zaplétá! Leč doufejme, že se to nezadrhne. Nesmíme připustiti, aby se to zadrhlo, to první věcí. Dal jsem ti slovo, že radu vám dám i pomoc. A od slibu nesmím ustoupiti, co myslíš?«

Madlenka potakala.

„Všecko se mně zdá, že jsem vaše tajemství lacino nekoupil. Ale což na tom, ty jsi vnučka Mrštinova. Co říká tomu dědeček tvůj?“

„Neví o ničem.“

„Hm! Začni si něco se ženskými a oplétačka na krku. Nermuť se, Madlenko, a neber mi za zlé. Dones jen pěkné knihy Mrštinovi a tajemství své držte pěkně pod pokličkou. Beru si vaše štěstí na sebe. Spolehněte na mne. Nezapomínám na ty, kdož mili jsou srdci mému. V pravý čas postarám se o vás.“

Madlenka vzala jej prudce za ruku a zlíbala ji. Dobrovský ji vzal za bílou bradičku a podíval se jí

s radostným úsměvem do očí, z nichž zářila naň dětsky upřímná důvěra. Políbil děvče lehce na čelo a propustil je.

Omlazen májovou vlahou lásky, jejíž záštitou a ochráncem mimo vše očekávání se stal, přešel několikrát mladým krokem po pokoji. Po tom odešel do jídelný, kdež rozproudila se dnes nad obyčej svěží zábava.

„Známo činím vašim láskám," vhovořil se hrabě do roztomilé řeči, „že odkryl jsem dnes šťastným osudu řízením na učeném našem hosti z brusu novou stránku. Kdo uhodne, odnese palmu."

Hádali o tom a onom, ale neuhodli.

„Milý abbé, mám spokojiti zvědavosť, kterou jsem rozdmýchal?" tázal se hrabě Dobrovského.

„Račte, excelence."

„Povždy laskav jste od klobouku až k obuvi. Nuže vězte, milí přátelé: náš abbé je zakuklený miláček Apollinův."

„Sepsal báseň," zaznívalo ze všech stran tabule.

„Znamenitou."

„Tož prosíme, aby ji milý abbé déle před námi neskrýval."

„Co tomu říkáte, abbé?"

„Prozrazen do tří čtvrtin, excelence, nemohu se více tajiti čtvrtou čtvrtinou."

I jal se vypravovati o dopolední procházce své s Dobrovským a o faráři Strnádkovi na slunci se vyhřívajícím. Abbé pak skandoval rozveseleným posluchačům český hexametr, jenž byl s patra ráno na silnici složil.

Smíchu nebylo konce. Nejmladší komteska, švitorné a šelmovské děvče, tak rozvázala, že se jinak dosti snášelivá slečna guvernantka nad ní kabonila. Hexametr Dobrovského do slova podržela v paměti a měřila jim i poněkud jednotvarný čas na venkově.

„To bylo krátce před tím, nebo krátce po tom," říkávala, „co milý náš abbé český hexametr na Strnádka složil."

IX.

Kus cesty na západ od Drslavic leží vesnice, řečená Věckovice. Jdeť tamtudy cesta k sv. Blažeji, k zděné to kapličce s divotvornou studánkou. Odtud táhne se rovným směrem cesta dolů, nejprve lesem, pak lučinami a drahami, ku větší vsi s kostelem a věží, jež leží pěkně na návrší a jíž se říká Políň.

Od sv. Blažeje dolů k Věckovicům bral se za čerstvého a jasného podzimního dopoledne Dobrovský. Minuv Věckovice sestupoval svahem lučinatým poněkud v levo dolu k lesům. Dole před okem jeho, těsně při jehličnatém lese třpytila se hladina rybníka, v nějž dlouhá louka přecházela. Poloha rybníka jest malebna a vábila Dobrovského již z daleka. Nebyl tam posud nikdy a zatoužil po tom, poseděti si na brehu a podumati si. Čím blížeji k rybníku přicházel, tím více se mu líbil. Popředně padla mu do oka kamenná hráze při rybníku, jež napříč se táhla a lesklou hladinu od tmavého boru oddělovala. Na boku jejím k rybníku obráceném rostlo pořídku něco olší a vrb a téměř uprostřed stál vysoký, starý, klikatě rozvětvený klen. Ten klen si Dobrovský k odpočinku vyhlídl; líbilť se mu jak nálezi. Došed k rybníku uhnul se v pravo a dal se na širokou hráz. Pod klenem, zády oň podepřen, seděl starý Mrština pojídaje k posnídálku černý chléb. Jak zočil Dobrovského, vyskočil a ustoupil z úctivosti několik kroků. Nepromluvil, nepozdravil samým překvapením. Přemítal právě o císaři Josefovi, o Dobrovském, a ejhle! on o vlku a vlk za humny!

Dobrovský se naň z daleka přívětivě pousmíval. Byloť mu milo, že se na tom pěkném míste shledal se zajímavým starcem.

„Pozdrav tě ruka páně, Mrštino. Jez a nedej se vytrhovati,“ oslovil rozmarně starého hajného.

„Císařská milosti,“ měl již Mrština na jazyku, ale spolkl z opatrnosti takové oslovení a poklonil se hluboce příchozímu pánu.

„Seď, starochu, seď.“

„Odpočinul jsem.“

„I já rád bych poodpočinul na tomto místě, oku i srdci se zamlouvajícím.“

Usedl pod klenem a zahlížel se do rybníka.

„Jsi dnes již dlouho na nohou,“ rozpřádal Dobrovský hovor očí s hladiny na kmeta obrátiv.

„Od třetí hodiny ranní, milostpane.“

„Jaký to život závidění hodný, již za šera ranního dýchati v sebe ducha hlubin lesních! Jak vážné myšlénky lze tu na mysli přemítati, je-li člověk Mrštinou!“

Mrština neodpovídal.

„Což jsi dnes tak skoupým na slovo?“

„Milosti . . .“

„Děkuji, žes poslal mně své knihy. Jsou to vzácné knihy; jazykem i myšlénkami. A myšlénky jsou jádrem plodu, nejvlastnějším dílem ducha. Dílo to nesetlí, klíčí třeba pod rumy, přetrvá věky a opět věky. Obrazy to věčnosti, z níž jiskerky břeh rozsypal do probuzených hlav. O čem jsi dnes přemýšlel za ranního šera v lesích?“

„O budoucnosti českého lidu.“

Dobrovský obrátil k Mrštinovi hlavu. Velké modré oči vpíjely se takřka v prostou a přece tak velevážnou hajného tvář. Mrština snášel pokojně jeho pohled. Zamlčeli se na minutu. Dobrovský vstal a přiblížil se o nějaký krok k hajnému.

„Ty přemýšlíš o budoucnosti českého lidu.“ opakoval Dobrovský každému slovu těžší a těžší váhy dodávaje, „a která toho příčina?“

„Jsem Čech.“

Dobrovský se vzpřímil a založil ruce do zadu. Oči se mu rozjiskřily.

„Tys Čech! Málo slov, mnoho rozumu! A já ti rozumím, starče. Rozumím i nerozumím. Měl bysi se mně vysvětliti. Žádám tebe za to, milý, starý brachu.“

„Smutno, krušno po české zemi. Co člověk český, zatemnělý nevolník; kdo moc drží v rukou, ať si duchovní, ať si světskou, nelítostný cizinec. Cizincem každý člověk, kdo duchem i srdcem odcizil se lidu a byť i jeho jazykem horlil s kazatelny. Těla svá v cizinská odívají roucha a duchy své v cizinskou zatahují šněrovačku. Smutno, krušno v zemi české.“

„Vox populi, vox dei! Odkud máš své rozumy, Mrštino?“

„Ze sebe, z ducha svého, v nějž bůh položil jiskerku věčnosti.“

„V nestálostech světských svou, stálou jdeš cestou. Hoden jsi upřímné úcty, vážného přemýšlení. Duch český! Byl, brachu, byl, pravda; ale není ho více.“

„Jest.“

Dobrovský sebou trhl, jako by jej byla projela elektrická jiskra. Nanejvýše zvědav upjal na hajného tázavý zrak.

„Když král Jiřík na radu mistra Rokycany zaklel ducha českého do jedné rokle pustého svého panství Žambereckého, myslili, že tam rozejde se v nic jako kus sněhový na dně propasti.“

„Myslíš Kunvald.“

„Myslím. Ale duch jest kus věčnosti. Nerozešel se v dým a páru. Z Kunvaldské rokle povyšel nohou pevnou a šířil se jako světlo nebeské po pláních i údolích Rychnovských a odtud po požehnaných krajinách českých a moravských rozléval se a rozlil se. A všecky strašlivé následky vojny české roku osmnáctého a všichni ti bezohlední kommissaři a inkvisitoři a všechno to cizáctvo, co se k nám přihrnulo a jako pán roztahovalo, všecko

všudy neudusilo, co se udusiti nedalo. Duch český jest, jsou posud čeští bratří; já jsem českým bratrem.“

V Dobrovském se srdce rozbouřilo a duch roznítil. Střízlivý povždy učenec cítil na sobě takový účinek, jako by se byl z prudka napil z poháru ohnivé, opojné věčné pravdy. Přes všecku osvícenosť svou nedomohl se vydatnější námitky nežli této:

„Jsi bílou vranou, brachu; výminkou, zabloudilým poutníkem z krásné minulosti.“

„Jsem travným stéblem,“ odpověděl určitě Mrština, „jenž z podkraje kamenového pne se a vyrůstá k slunci, k pravdě boží. Sejměte, milosti, ten kámen těžký a stlačená a sežloutlá tráva pod ním rozzelená se v stéblech tisícerých, nespočetných.“

Dobrovský popošel prudce několik krokův.

„Neúmornosť, česká neúmornosť, byla by možna?“ zvolal hlasem polo nevěřícím a polo nadějným. „A ten hlouček Pražských literátův netáhl by za lesklou vidinou, již si složil a stvořil z pouhého o minulosti rozjímání?! Či věčná pravda českého ducha tajně napíná své pružiny v tom zdánlivém ochotnickém ruchu? Či rozum šedivé hlavy mé skládá před klamem a přeludem zbraně své a ustupuje mu a podléhá mu? Ne, ne! Tu přede mnou stojí syn z jádra lidu, nevzdělaný, prostý, samorostlý jako ten klen tuto, jenž patrně neví nic o Praze. Kmet jako já ostřílený, zkušený, střízlivý -- a hromem z něho do mne hřímá český duch! Vždyť není přece fanatikem z víry. Tají se před kněži a vrchností, nevyhledává cti a slávy mučednické, aniž čeho jiného, jsa prost až do té duše a kosti .... Mrštino, Mrštino, ty jsi promluvil slovo, jehož váhu vážiti budou budoucí věkové. Víš-li to, či nevíš?“

„Vím jen tolik a nic více, milosti, že duch český neuhasl, že duch český jest.“

Dobrovský vzal si jej na mušku a zpytoval jej minutu pronikavým okem.

„Prostý jest,“ pravil klidným polohlasem; „prostý jako evangelium.“

„Slyš, Mrštino,“ promlouval chvílenku pomlčev: „z ducha a těla skládá se člověk, z ducha a lidu složen jest národ. Připouštím a věřím tobě: český duch jest, ale lidu českého více není. Což duch jest bez těla na zemi, kde národ, když k duchu není lid?“

„Padají knížata a mocní tohoto světa jako mouchy; lid je všecky přetrvá.“

„A strašné útisky?“

„Lid unese je na silných bedrách svých; vytrvá a přetrvá.“

„A český lid podle tvých rozumův jest?“

„Jest.“

„Český duch a český lid jest. Možna by byla budoucnosť. A zdali jsi přemýšlel, Mrštino, o cestách, jež by mohly vésti český národ ku lepší, světlejší budoucnosti?“

„Přemýšlel.“

„Rád bych slyšel.“

„Běda člověku, od něhož odstoupila naděje, běda lidu, jenž nevěřil by pevně a svatě, že lepší nastane budoucnosť. Náš lid není mrtev. Neumřela dceruška, ona spí, byť i na prkně byla. Přijde spasitel, dotkne se jí: ona vstane.“

„Nerozumíš mně, milý starče. Jakým spůsobem nutno jest pracovati, co musí se podniknouti, aby lidu bylo zase dobře v Čechách? Jak si to myslíš?“

„Neodbytná potřeba jest starati se spravedlivě o to, co u nás bývalo, co více není a co zase musí u nás býti.“

„Mluv světle a zřetelně, abychom sobě dobře porozuměli.“

„Před vojnou českou věděl náš lid dobře, že je lidem českým, že ta země, kterou mu určil bůh nebeský, aby na ní se rodil, pracoval, žil a umíral, jest jeho vlastní zemí, že jest dědictvím samým bohem mu odkázaným. Toho teď náš lid neví. Ubožák si myslí: Fatkáři a vydřiduchové, ze všech koncův světa sběhlí, rozdělili se pěkně o tvé dědictví; ty sám jsi ve svém vlastním domě pátým kolem u vozu a jen k tomu dobrým, abys strádal a lopotil se na jejich dobré bydlo.“

„Chyba ovšem hrozná, že lid takto myslí.“

„Chyba. On musí mysliti takto: Co bůh dal, nerozstřílejí polní kusy, neodejmou Faraonové. Násilí a moc světská v jakékoliv podobě na čas může jen vítěziti. Ty musíš starati se o své dědictví, abys hoden byl otcův a aby žehnali tobě potomkové do desátého kolena.“

„Rozumím. Ty myslíš obnovu českého vědomí v lidu. Ale kdo to má zanedbanému lidu dáti do péra?“

„Kdo má rozum, jenž sahá daleko za humna, s koho bůh temnoty sňal a v nějž nalil světlo moudrosti.“

„Krušná to práce, milý starochu. Zvolna, pomalu může jenom prospívati.“

„Ale prospeje. Lehko a šipkou vběhne jelen do tenat nalécených; obrátkou ruky padne neopatrný chodec do hlubiny bahna a močálu; těžko a pracně vyplete se jelen z tenat; pomalu vytáhne se zapadlý chodec z blátivé psoty. Zvolna a pomalu vybředne lid náš z běd a psot, ale vybředne, podají-li mu osvícenci pomocnou ruku.“

„Tys hlava povážlivá, Mrštino.“

„Od jakživa proniká a zapuzuje světlo tmu. Na jasných rozumích jest, aby svítily lidu zatemnělému. A budou-li svítiti mu, rozsvětlí se v něm; utlačenec vyrovná se rozumem utlačovateli; duch český se v lidu znovu zrodí.“

Mrština se odmlčel. Dobrovský přemýšlel. Přemýšlel i nepřemýšlel. Byl uchvácen, unešen. Hloubavý duch

jest nedůvěřiv. Dobrovský zápasil posud s nedůvěrou k rozumům Mrštinovým. Zápasil, ale cítil a tušil, že vítězem nebude ve při každou měrou velikolepé.

„Tys českým bratrem, Mrštino?“ prohodil po chvíli.

„Jsem, milosti. Víra českobratrská duchem jest českým. Tichá, skromná, účinná, úsilovná, toť víra česká, toť český boží zákon.“

„A zdali máš na paměti, že od staletí úpí lid náš v poddanosti?“

„Mám. Poddanosť duchovní i tělesná tiskne náš lid od dědictví, bohem mu odkázaného.“

„A jaká pomoc od této poddanosti, jež pije krev a střebe sílu z těla i duše českého lidu? Tu by snad, milý brachu, mělo se začíti, aby cesta do budoucnosti pevna byla a schůdna.“

„Potřebí jen, milosti, mocného a rozumného a lidomilného panovníka. Škoda, přeškoda, že hnije císař Josef. Ach, že umřel!“

Poslední věty pronesl Mrština důrazem vážným, slavným i tklivým; významným i tajeplným. Zrak jeho se rozhořel nedočkavostí a neobmezenou oddaností. Krev ustoupila mu s vrásčitých tváří, rtové se chvěli, ruce jeho sepjaly se křečovitě na bouřných prsech. Čekal na odpověď Dobrovského jako na smilování boží.

„Neumřel,“ pravil Dobrovský netuše ani dost málo, co zmítá duší Mrštinovou. Mluvilť ovšem obrazně zapomněv, že mluví k muži prostoduchému. „Neumřelť, Mrštino. On žije!“

Mrština vrhl se mu k nohám. Objal rázem kolena jeho a přitiskl k nim šedivou svou hlavu. „Císařská milosti!“ zvolal hlasem v pravý jásot propukajícím.

Jako by jej byl někdo omráčil, trhl sebou Dobrovský. Bylo mu, jako by jej byl někdo rázem natáhl na skřipec. Co měl dáti v odpověď? Slýchal sice leckdys, že podoben jest císaři Josefovi a byl i poněkud hrd tou hříčkou

přírody, ale nikdy ani ve snách mu nenapadlo, že by venkovský prostoduchý člověk mohl jej míti za panovníka, o němž pověsť šla, že kdesi v ústranní posud na živu. Bystrý stařec chápal, že by nebylo moudré, rázem Mrštinovi opak toho tvrditi, zač jej měl. Domníval se právem, že hajný přes všecku sílu a skvělosť pomyslův svých jest i jistou měrou mystikem. A tu kázala potřeba, aby byl veleopatrným v této situaci nemálo choulostivé. Bylo mu tedy nad všecko pomyšlení milo, že právě z lesa na hráz vystoupila třetí osoba. Byl to Hukal s rýčem a motykou na rameni.

„Vstaň, příteli, vstaň," pravil Dobrovský přívětivě k Mrštinovi; „přichází Hukal."

Jmenovaný pozdravil po křesťansku oba starce a všecek udiven, že Mrština před knězem ze zámku na kolenou, přiblížil se ostýchavě k Dobrovskému a chtěl mu líbati ruku.

„Ah! tys to, Hukale? A s motykou a rýčem. Jdeš asi z práce?"

„Jdu, milosti. Právě dodělal jsem příkop dole pri pasece."

„Toť pěkno. S bohem prozatím, Mrštino. Však si spolu ještě do sytosti porozprávíme."

Hajný chtěl mu roucho políbiti; Dobrovský nepřipustil. Vlídně se pousmáv pokynul Mrštinovi s bohem. Na to odcházel s Hukalem v pravo nahoru k cestě.

Hajný hleděl upjate za nimi, dokud nezašli. Když mu sešli s očí, promluvil sám k sobě: „Chce zůstati na zapřenou. Má jistě toho slušnou příčinu. Toť nad všechen omyl. Díky bože, žes nám jej sem přinesl. Tvou pomocí pomůže nám na zelený proutek."

Vzal pušku na ramena a ubíral se vážným krokem k svému domovu.

X.

Dávno již, ba snad nikdy, co stal se sv. Zachariáš patronem jeho, neměl pan obroční Konipas tak nepokojného a mrzutého svatku jako dnes. Vyspav se pěkně do hladka vstal na samých růžičkách. Na obvyklé gratulace a hubičky svých pánův kolleguv v úřadě a domácí honorace příliš se netěšil; před duší jeho tanul v nejrozkošnějších barvách obraz neskonale půvabnější. Mluvme bez ohrádky: tabule, již měl přichystánu pro pány gratulanty a jež jej a jemnostpaní obroční stála tolik přemýšlení, péče a příprav, zaujímala všecko jeho myšlení a cítění tak, že nezbylo v duši jeho místečka pro něco jiného.

„Všeho bude hojnosť, vybraných jídel i starých, ohnivých vín," pravil radostně po snídaní k milé choti své. „Ta česť se mi musí dáti, že umím se o svém svátku okázati, kdo jsem."

„Sám excellenchrabe mohl by k našemu stolu přisednouti," podotkla jemnostpaní.

„Ba sám Prazský purkrabí, dušinko," dodal všecek blažen Konipas.

Nedlouho po snídani přišli gratulanti, minores gentium. Mezi jinými dráb Vojtíšek, jenž vstupuje do kuchyně ve dveřích se sehnouti musil, aby nenarazil hlavou. Obroční přišel do kuchyně a přijal blahosklonně jeho gratulaci o zdraví, štěstí, patronu svatém a o nebeském království. Na to dal mu za odměnu sklenici vína, řízek šunky a několik koláčův. Vojtíšek si přihnul a jedním douškem víno do sebe převrátil.

„Nu jaké je, Vojtíšku?"

„Malvaz, milostpane; každá žilka se v človeku zatřepe."

Obroční se šťastně usmíval, neb dal Vojtíškovi jen z vína sprostého.

„Komu česť, tomu česť, milostpane. Vaše víno marně hledá v Chudenicích rovně. To neříká: jdi! ale: seď! Těšívám se na tu skleničku celý boží rok.“

„To abych vám, Vojtíšku, ještě poloviěku přidal. Kterou pak: tu dolejší nebo hořejší?“

„Hořejší, milostpane, kdybych směl prositi.“

„Kačenko, nalij ještě jednu Vojtíškovi,“ poručil obroční kuchařce.

Nespouštěje s láhve a sklenice očí rozplýval se Vojtíšek samou blažeností jako máslo na slunci. Kočičí jeho oči a svraštělé tváře tak se rozhořely, že by byla sirka od nich chytla. Zvedna vesele naplněnou sklenici zvolal rozjařen:

„Dej pán bůh milostpánovi zdraví aspoň na sto let.“

Na to vrchovatě nalitá sklenice tak se do něho propadla, že ani kapky v ní nezbylo.

„Zaplať pán bůh, starý voják! Měl bych něco, milostpane, na srdci, abych se za pochutnáníčko odsloužil. Ale tentononc...“

Při tom očima mrsknul po přítomné kuchařce, jako by říci chtěl: pro hloupé ženské se to nehodí. Obroční mu porozuměl.

„Pojďte dále,“ vybízel Vojtíška a otevřel dvéře zadního pokoje, jenž byl zároveň ložnicí. Byli sami. Stáli proti sobě: obroční kulatý jako soudek, Vojtíšek dlouhý jako šňůra. „Co máte?“ tázal se obroční vzhlížeje k Vojtíškovi.

„Víno nemá závory, milostpane! Což bych to neřekl, když už jazyk přes to klopýtá. Bylo to dnes týden, zrovna dnes týden.“

„Co?“

„Inu milostpánův pan synáček František. Myslivecek jako hříbek; pravda. A Fráňovic Madlenka z Lužic. Děvče

jako laňka; také pravda. Ocílka a křesadlo. Křesneš a jiskry prší a srdce samý troud. Známe to, byli jsme na vojně půl osmnácta roku."

„Vy jste pleska, Vojto."

Hovorný dráb zasmušil čelo. Příjmení jeho bylo Vojta, ale nerad je slyšel, jakož vůbec člověk nad obyčej veliký nerad má, připomíná li mu někdo jeho výšku. Zdrobnělý název „Vojtíšek" byl mu stokrát milejší. A selský lid i nadřízení úředníci znali tu jeho slabosť a říkali mu vesměs Vojtíšku. „Vojtu" považoval za poloviční nadávku. Proto se zakabonil.

„Rozumím, milostpane," pokračoval poněkud dopálen. „Panský synek a selské děvče; fík a okurka. Kdyby to bylo jen tak; ale ono to jde do tuha, milostpane."

„Jak do tuha, co to klábosíte?"

„Neklábosím, milostpane obroční. Choutka je choutka; ale láska je láska. Co já vidím na tyto své oči, tomu přece rozumím."

„Tak pak mluvte po rozumu."

„Bylo to dnes týden, před polednem. Já jdu s psaním pod úřední pečetí do Drslavic. Cesta dlouhá, kopcovitá. Sednu si do lesa na kraji za jalovec. Jalovec rád cítím. Domažlická jalovcová nad všecku apatyku, tlačí-li v žaludku. Kdo nepřijde, jako pan František s Madlenkou, ruku v ruce. Sedli si kus ode mne. Aha, myslím si, tohle bude za groš podívaná. A stálo to za víc než za půl tolaru."

„Třesky plesky."

„Žádné třesky plesky, milostpane obroční. Našinec je starý chlap, ale rád vidí, že to pokolení lidské nikdy nevyhyne. Byly to řeči mezi nimi, jako by růžičky sázel. Madlenka povídala, že byla s knihami u milostpána abbé v zámku. On že se o ně postará; jako aby se vzali."

Obroční vyvalil očka svá a zbledl.

„Já ani nedutal, abych se neprozradil. A když se rozešli, myslil jsem si: Tohle musíš mezi čtyřma očima pověditi jemnostpánu obročnímu. Až bude jeho svátek, abysi se mu zavděčil. Sklenice vína je sklenice vína.“

„Držel jste s tím jazyk za zuby?“

„Držel.“

„To je dobře, Vojtíšku. Jako by kámen do vody padl. Rozumíte mně?“

„Rozumím.“

„Tak, Vojtíšku, teď jděte s pánem bohem.“

Vojtíšek poslušně salutoval a odešel. V kuchyni podíval se žalostivě na láhev s vínem.

Obroční všecek rozladěn šel do jídelny.

„Co ti sedlo do hlavy?“ ptala se jeho choť, jež něco na tabuli urovnávala.

„Přejde to, přejde, Františko. Nebyl tu ještě syn?“

„Přijde asi co nevidět.“

V kuchyni ozvaly se mužské kroky. Do jídelny vstoupil František. Gratuloval otci.

Pan obroční přijal chladně přání jeho a odvětil:

„Mám s tebou co mluviti. Pojď do vedlejšího pokoje.“

Ve Františkovi hrklo jako v starých hodinách. Mlčky poslechl. Obroční vylil do sebe sklenici vína, aby si dodal kuráže. Paní obroční kroutila podivením hlavou.

Otec dovedl syna do ložnice a pravil k němu úsečně:

„Co máš s Madlenkou Fráňovic z Lučic?“

František vypadal, jako by jej obarvil. Pro okamžik nevěděl kam s řečí. Mlčel.

„Nezapírej, vím všecko až do poslední slabiky.“

„Však nezapírám, otče.“

„A jak to povídáš! Se vzdory se špatnou u mne potážeš.“

„Nevzdoruji.“

„Měl bys více na svou čest a na čest svého otce držeti. Na zámku vše se dovědí. Já budu míti hanbu a ty si zkazíš svou karriéru.“

„Já se v ničem nedotekl vaší cti, aniž jsem si v čem zadal.“

„Tedy je to všecko hloupost!“

„Žádná hloupost.“

„Milion krupicion! Ty bysi...“

„My se máme opravdu rádi.“

„Blázníš!? Podívejme se. Mléko mu teče ještě po bradě a mluví, jako by byl už svým pánem.“

„Budu brzy plnoletým.“

„Nerozlob mne, ať toho nelituješ! Panský synek a zaplítá se s dcerou poddaného sedláka! Což jsi pozbyl svých pěti smyslů, nešťastníče!?“

„Byli hrabata a knížata a vzali si selské dcerky.“

„Ty nejsi ani hrabětem ani knížetem. Takoví páni ať se třeba zfanfrnějí. Ale tys úřednický synek a všichni závisíme na milosti vrchnosti své.“

„Vrchnost nemůže předpisovati: vezmi si tu neb onu za ženu.“

„Láry fáry. Tvé rozumy najdeme na každé ulici. Já tomu nechci, rozumíš? Já ti to jednou pro vždy zapovídám, rozumíš. Tak a teď konec.“

„Nestál bych ani za dýmku tabáku, kdybych si dal zapovídati.“

„Cože?! Tak se mluví s otcem? Nezdárníku?“

„Nejsem nezdárníkem, ale vy mně, otče, nakládáte více, nežli mohu uvézti.“

„Cti otce svého a dobře se ti povede na zemi! Na ženění nemáš ani pomysliti, dokud si nekrájíš z vlastního bochníka.“

„Ovšem. Dříve se bez toho nemohu ženiti. Ale o to už máme postaráno, že brzy přijdu k chlebu.“

„Ah! A kdo je tvým mocným protektorem?“

„Starý abbé ze zámku.“

„Jdi mi s ním na kolo! Nemluv o něm! Žluč se mi zdvíhá v těle, jak o něm slyším. Kliď se mi s očí, prosím tě! Je dnes můj svátek; abysi nepocítil na tvářích, že jsem já tvůj otec, tvůj protektor. Jdi, jdi . . .“

František se sebral a odešel. V kuchyni čekala naň matka.

„Co se stalo,“ volala mu úzkostlivě v ústrety.

Místo odpovědi vrhl se syn na její věrná prsa. Oči se mu zalily.

„Odpros otce, neodcházej,“ radila matka.

„Neublížil jsem mu, čemu bych odprošoval. Budoucně ti, matko, všecko povím. S pánem bohem.“

„Nechoď, dítě, já vás smířím.“

„Musím, matinko, musím. Tak brzy mne tu neuvidí.“

Objal matku znova, vytrhl se z její náruče a potácel se ven. V průjezdu zámeckém vrazil na faráře Strnádka, jenž šel k svému příteli s gratulací. Pozdravil jej a odešel ze zámku. Všecek udiven díval se farář za ním. Pak vkročil k obročnímu do jídelny.

Konipas popocházel prudce po jídelně, chvílemi zrak žalostivě po přistrojené tabuli otáčeje.

„To mám svátek, velebný pane,“ vítal příchozího kněze obroční, „jak živ jsem takového neměl.“

„Nelekejte, příteli! Snad se nějaké jídlo zkazilo? Což na tom.“

„Nic tak, drahý příteli! Můj syn, ten nevděčník, ten dareba . . .“

„Právě vrazil do mne na průjezdu, zrovna do žaludku.“

„Vidíte toho zaslepence; nevidí, neslyší, střemhlav se žene do záhuby. Žluč ve mně kypí, zrovna abych se napil šumivých prášků.“

„Pro bůh, co se stalo?“

„Stalo se, stalo, člověk by z kůže vyletěl. Vy jste můj nejdražší přítel. Musím si ulehčiti, musím vám všecko pověděti. Ten nezbedník!“

Oba pánové si usedli a připili vína.

„Ani mně to víno nechutná,“ naříkal Konipas.

„Nepil jsem nikdy lepšího,“ prohodil farář hladě si blaženě prsa a bříško. „Nuže povídejte, přítelínku.“

Obroční vypravoval dosti souvisle, o čem se dověděl od drába Vojtíška a od Františka samého. Farář ho nevytrhoval z řeči. Jen několik „ale, ale,“ ob chvíli pronešených svědčilo o podivení, kterým jej projímala nepřístojná láska Františkova a Madlenčina. Hlavní pointu, účastenství totiž Dobrovského na vypravované příhodě, nechal si obroční zúmysla na konec. Strnádek vyskočil, jako by jej byla vosa štípla.

„Vidíte to,“ zvolal rozhorlen, „neříkal jsem vám to, že musí při všem býti, co ruší pokoj a blaho bohabojných a solidních lidí? Nemyslete si, že je blázen. Toto! Je to josefinská šelma všemi šibaly podšitá.“

„A vidíte, velebníčku, já ani kuřeti neublížím a on už po druhé mi hází kámen do cesty, abych klopýtnul. Ještě jsem nezapomněl na toho lotrasa Hukala a na ty šunky, a již mně znova svádí syna k pošetilosti a k necti. Kde je boží spravedlnosť?!“

„Tak zle nebude, drahý, dobrý příteli! Což dbá on o spravedlnosť, když se spolčuje s kacíři, jakým je ten tvrdohlavý šedivec Mrština. Přítelínku, já vám předvčírem dostal nos od vikáře, že bych nevzal za něj sto zlatých!“

„Jaká boží pomoc!“

„Ta nám nespadne se střechy do klína, příteli. My se musíme na abbéa obouti, rozumíte, pořádně obouti a nesmíme jen tak žluč svou píti v skrytosti. Kam by nás to přivedlo, leda do hrobu, a tam se nám posud nechce.“

„Ó že jsem já vrchnostenským úředníkem. Našinec má ruce svázány.“

„Jděte s tou otrepanou písničkou! Však on není excellencpánu tak k srdci přišit, aby se nedal od něho odpárati. Jen když se o to vezmeme, příteli. Jde tu jen o ten pravý konec, kde bychom se zachytili. Ale něco mně napadá. Dobrovský slíbil, že se postará o ty mladé zamilované lidičky. Madleně Fráňovic vzal bych snadno tipec. Vzal bych si otce, matku i dceru do parády, a bylo by to. Ale není to ze začátku radno. Když slíbil abbé, že se o ne postará, co tím mohl mysliti, ne-li, že zaopatří vašemu synovi brzy nějaké samostatné postavení, aby měl svůj revír? A v tom bychom jej mohli kapitálně napáliti.“

„Jak to myslíte?“

„Hm, hm, mám to na jazyku, ale...“

„Račte se napiti.“

„Děkuji, příteli. To víno jest jeden oheň; ale oheň lahodný, líbezný. Z Prahy?“

„Spravedlivé Rýnské.“

„To je barvička! Hoří a svítí jako topas.“

Zaklepáno na dvéře. Na pozvání vstoupil do jídelny kaplan Fabián. Pozdraviv přítomné pány odříkal obročnímu svou slušnou a zdvorilou gratulaci a přisedl ke stolu. Neušlo ho, že příchodem svým přetrhl nějaký důležitý hovor obou pánův, i snažil se všedními frásemi o povětrnosti chybu tu napraviti. Leč nedařilo se mu hrubě. Farář i obroční seděli, jako by je zařezal, a on sám měl něco za lubem, co ztěžovalo mu dnes všecku hovorivost a jindy dost příjemnou společenskou obratnosť. Byl tomu tedy velmi rád, že paní obroční pana manžela na chvilku do kuchyně odvolala.

„Přinesl jsem vám, jemnostpane, novinu, hořkou a mrzutou,“ pravil přidušeným hlasem k Strnádkovi, „nemohu toho na srdci přenésti, aby někdo z mého

nadřízence své žerty a posmíšky měl. A kdyby se vyneslo, že já o tom věděl a mlčel, mohl by hněv váš také na mne padnouti.«

„Co máte, velebníčku?“ tázal se farář všecken polekán.

„Račte se mnou na minutu poodstoupiti tuto do výklenku k oknu.“

Oba kněží vstoupili do výklenku. Fabián vyňal z náprsní kapsy tobolku a z ní papírový list.

„Tuto račte čísti, jakého smíška si z vás udělal. Bylo to při tabuli, a vědí to všichni, co jich v zámku jest, od excelencpána až do poslední panské. A že již věc překročila práh zámecký, z toho patrno, že mně to doneseno.“

„Ale vždyť si smyslu nemohu ani v hlavě srovnati,“ zvolal farář.

„Je to český hexametr. Seskandoval jej na silnici, když jste se prý ohříval na slunci tehdáž, jak byl ten dlouhý déšť a vítr.“

„Ale, človíčku, vy nevidíte si na jazyk. Kdož by se opovážil, na mně takovou ohavnosť spáchati?“

„Kdož jiný nežli abbé ze zámku.“

Farář zdřevenél. Rtové mu zmodrali, svalové v obličeji strnuli, hrdlo se zadrhlo úžasem. Oči, jako by byly ze skla, upjaly se tupě na nešťastný papír. Ponenáhlu vracela se mu paměť. Rty se rozčervenaly, svalové obživli, žíly na čele mu nabíhaly, oči se rozpalovaly, hrdlo uvolnilo.

„Bodejž jej hadi uštípali!“ vyrazil ze sebe.

„Od koho posměch pochází, na tom se skonává,“ podotkl přísně Fabián.

„Tohle se státi mně, duchovnímu správci osady!“ rozhorloval se soptě hněvem a lítostí farář; „to volá do nebe o hromy a blesky!“

Obroční vkročil do jídelny.

„Co se událo?“ zvolal uleknut vida faráře, an prudce pobíhá po pokoji a před sebou nějakým papírem máchá. Farář se zastavil.

„Co se událo, příteli? Tu máte a čtěte, jaký paškvil na mne střápal v zámku Dobrovský. Čtěte a suďte. Brzy to bude každá slepice po Chuděnicích kdákati.“ Při tom podal papírek Konipasovi. Obroční četl na hlas slovo za slovem:

»Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní.“

„Víte, drahý příteli, kdo je ten bukáč baňatý?“ tázal se farář zlostí div nepukaje. „Já jsem ten bukáč, ten baňatý, já, příteli! Nu, smějte se!“

„A to složil na vás abbé?“

„Abbé! Ten člověk, jenž už na deset krokův zapáchá hřbitovem, jenž vypadá, jako by cvrčky louskal a pavouky přikusoval, to semínko Belialovo, ten — ten...“

„Mírněte se, jemnostpane, jeť on pomazaným knězem,“ ozval se Fabián.

„Co pomazaným?“ řádil farář. „Kdyby byl biskup Háj ten svatý olej na salát dal místo na jeho hlavu, lépe by byl učinil!“

„Tohle aby člověka všichni čerchmanti vzali!“ dopaloval se Konipas.

„Co čerchmanti, milý příteli,“ pokračoval farář; „všichni černí, rohatí čerti aby jej vzali, že to mám tak říci jako sluha páně, jenž konám bedlivě všecky povinnosti, k nimž bůh mne povolal. Což jsem nějaký chlapec, jenž jedva se vyklul ze školy, aby směl po mně házeti bahnem posměchu? Ale já mu povím, že mu zajde za nehty! Při sám bůh: co na mně spáchal, zlým toho zažije!“

„Napijte se, drahý příteli, napijte,“ chlácholil jej Konipas podávaje mu sklenici s vínem.

„Dejte mi pokoj. Aspoň na tři neděle mám po žízni,“ odvětil farář. Ale proto přeci sklenici přijal a až do dna vyprázdnil. Sedli za stůl.

„Před velebníčkem tuto nemusíme se, příteli, ostýchati,“ zapřádal farář, jenž z ohně nevycházel, další hovor. „Tím, že prozradil ten bídácký kousek abbéův, jest naším a bude to třeba také s jeho prospěchem. A nyní vezměme rozumy pěkně do hrsti. To by v tom sám rarach rarachův byl zašit, abychom proti Dobrovskému nezvítězili. Já tu mám Mrštinu a hanebný ten paškvil; vy Hukala se šunkami a historii Františkovu s Madlenkou Fráňovic z Lučic.“

Při posledních slovích Fabiánem to trhlo. Krev se mu vehnala do tváří, dech se mu zatajil. Zbystřil sluch a stavěl se pokud možná lhostejným. Ani farář ani obroční nevšimli si toho. Strnádek pokračoval:

„Apropos, příteli. Máte snad už pro Františka vyhlídnutou nevěstu?“

„Měl bych, velebníčku.“

„A kterou?“

„Sládkovic Málinku, ale prosím, aby to zůstalo pod kloboučkem.“

„Ovšem, ovsem. Dobré to a bohabojné děvče. Třeba již nebylo tak mladé, bude míti krásné peníze po nebožce matce.“

Obroční zamhoural vesele očima.

„František musí býti dříve samostatným lesníkem, nežli jej budete moci oženiti,“ spřádal farář další útek své intriky. „Již jsem doma, příteli, již to mám. My vytřeme Dobrovskému tak chytře zrak, že do smrti sem více nohou nepáchne. Především si ho nesmíme na sebe pobodnouti. On nesmí vlka v žitě číti, a třeba měl po čertech bystrý čich. Navlečeme to takto. Beze všeho hluku a třesku zabráním, aby František váš s Madlenkou nemohl se v lesích scházeti.“

Fabián zbledl.

„To je rozpálí k větší činnosti. Nebo neviděti se a míti se rádi, toho mladí lidé nevydrží. Co učiní? Půjdou k Dobrovskému, aby přimluvil se u excelencpána za nějaké místo pro Františka. A Dobrovský dodrží-li slib svůj, jako že dodrží, nebude se jistě nadarmo za Františka přimlouvati. A jak jednou budeme míti hraběcí slovo v kapse, pak budeme na koni. Pak nebudeme se museti zakrývati více přívětivou tváří, pak nebudeme se museti báti hluku a třesku, pak počneme zjevně a zřejmě své polní tažení proti té zámecké šelmě v hávu kněžském. Co tomu říkáte, příteli?“

„Že vám s hůry dáno, příteli,“ odpovídal obroční. „Já bych do nejdelší smrti něco podobného a tak chytrého nevymyslil.“

„Vidte?“ vpadl mu farář do řeči. „Ten bahatý bukáč umí chrouněti, že dobře vychrouní toho pichlavého zámeckého ježka. Nežli se toho naděje, vběhne nám v pasť, kterou z bujné a zlé vůle své na nás nalécel.“

„Ale na něco nesmíme zapomenouti,“ namítal obroční. „Což jestli abbé, jak se mně všecko zdá, excelencpánovi důkladně vyloží a rozloží, proč mého syna protežuje? Což jestli excelenc jen za tou podmínkou Františkovi první prázdné místo udělí, když pojme za manželku tu Lucickou? Podobá se velmi tomu, velebníčku, a pak máme kaňku v konceptě, která se nedá vyškrábati.“

„Skoro bych dal za pravdu panu obročnímu,“ přidal Fabián.

Farář si hladil levicí svou lysinu a přemítal.

„Kdyby — kdyby,“ jal se po chvilce mluviti, „kdyby jsou chyby, příteli. Co namítáte mně oba dva, dá se vyvrátiti. Známe vladaře našeho vrchnostenského domu. Což on se bude Dobrovského ptáti po takové hlouposti, jakou je známosť mysliveckého mládence se selskou dívčicí.

Jemu postačí, řekne-li abbé: Prosil bych, excelence, račte tak a tak učiniti."

„Ale zeptá-li se přece: Milý abbé, jakou máte k tomu příčinu?" stál na svém Konipas.

„A na krásně, kdyby se tak zeptal, tím nebudeme poraženi, příteli," pokračoval farář. „Jen když budeme míti slovo hraběcí, ostatní již podá se samo sebou, nebudeme-li spáti, jakože spáti nebudeme. Já se předně o to postarám, aby poddaného sedláka dcera nešilhala po úřednickém synku. A třeba Mrština a jeho rozumy pracovaly proti mé pastýřské péči a zručnosti, nepochybuji ani dost málo, že to dobře vypadne a že Madlenu od Františka odtrhnu. Selské děvče, nevídáno."

Fabián se trpce pousmál a stranou šlehl hněvivě okem po faráři.

„Vy," pokračoval farář jedním proudem, „jakožto zasloužilý a věrný hraběcí úředník s jedné strany, a pan starý, jemuž odjakživa pan hrabě přeje, se strany druhé, v společné shodě a dorozumění, ve vší pokoře a poslušnosti synovské panu hraběti představíte, jaká hanba by to byla pro rodinu, kdyby se ti mladí pudivítrové měli za sebe dostati, a vsadím se oč chcete, že naši vyhrají, a pan abbé, který jako kopřiva všady roste, kde ho nezaseli, že oškrábe pěkně v tichosti kolečka. A nota bene, vy jakožto hraběcí úředník o Dobrovského ani nemusíte zavaditi a nepotřebujete nikterak vzbuzovati nelibost excelencpánovu k své vlastní osobě."

„To poslední se mi nejlépe z celé historie líbí," prohodil Konipas.

„Nu vidíte, že každou nitku svého plánu beru do hedbávné ruky," dodal farář všecken spokojen a blažen. „První věcí jest a bude vystrnaditi odtud Dobrovského. Po tom, co mu vyvedeme, buď více sem nohou nepáchne anebo nechá nás aspoň na pokoji, ten starý štiplavý křen."

„Pravda,“ doložil uštěpačně kaplan.

„Napijme se na to, aby to dobře vypadlo,“ pobízel bodře Konipas.

Šlo na jedenáctou hodinu. Hosté se scházeli a sedadla kol stolu se obsazovala. Vida, jak všem pánům výborně chutná, rozveseloval se ponenáhlu Konipas. K dvanácté hodině přišel konečně opět do svátečného humoru. Jen farář byl dnes nemluven a mrzut. Papír s hexametrem Dobrovského, jejž uschoval do náprsní kapsy, pálil jej stále na srdci jako kus řeřavého uhlí.

Po dvanácté hodině, kdy veselosť hodovníkův nejživěji byla rozvlněna, vstoupil do jídelny muž, při jehož pohledu i obroční i farář se rozkohoutili: byl to sám Dobrovský. Nevěděl nic o svátku Konipasově a napadlo mu dnes s obročním stranu Františka a Madlenky porozprávěti. Byl by se rád z kuchyně vrátil, nebo hod a kvas byl mu proti mysli, ale paní obroční toho nedopustila a přinutila vzácného hostě, by na okamžik muže poctil návštěvou.

Abbé se vpravil obrátkou ruky v společnosť hodovníkův a ovládl ji svými vtipy a nápady, tenkrát zcela neškodnými. Ale farář byl jako na břitvách. Měl smrtelnou úzkosť, že nenáviděný abbé mu před veškerou honorací městečka a okolí udělá nějakou ostudu, pokynul okem Fabiánovi a měl se k odchodu předstíraje nějakou důležitou povinnosť.

Zdržovali jej, on si však nedal říci a odešel s kaplanem.

Když vyšli ze dvora, zastavili se pod lipami u kostelíka.

„Jak se tu krásně dýchá,“ pravil farář ssaje plnými doušky vzduch do sebe. „Ten Habakuk mně tam všecken vzduch otrávil. Ale počkej, však my ti upečeme oplatky a to peprné. Vy, velebníčku, máte míti také svou úlohu přidělenu. Hned zítra půjdete do Lučic a musíte některak hleděti, abyste s Madlenkou mezi čtyřma očima promluvil

a ji přivedl na pravou cestu. Však víte již, jak s mladým děvčetem porozprávěti, přichází-li na scestí.“

Kaplan Fabián zarděl se a opět zbledl.

„Promluvím s ní,“ odvětil zajíkaje se; „jak si račíte přáti.“

„Však vám na večer, až se ta zlosť trochu ze mne vykouří, dám navedení do podrobna,“ dodal farář.

XI.

Byl pozdní večer, dva dni po svátku pana obročního. Táhlo již na jedenáctou hodinu. Chvílemi zdvíhal se venku vítr huče temně a smutně a metaje prach a opadalé listí do oken. Noc nebyla příliš temna, ale na obloze po luně a hvězdách ani památky. Někde u hvozdu na pivováře tloukla o zeď okenice.

Dobrovský nespal. Nemohl usnouti. Seděl v komnatě své při psacím stole. Hlavu měl složenu v levou ruku; pravice spočívala na koleně. Oči jeho hleděly bez přetržení na kouli z mléčného skla, jež měkce a jemně tlumila plamen olejové lampy před ním stojící. Pod lampou v libém nepořádku ležely popsané papíry. Šourem na nich leželo brkové péro. Inkoust na špičce jeho byl uschlý. Nebylo Dobrovskému do psaní; bylo mu do přemýšlení. Na spaní neměl ani pomyšlení. Rozjímal, přemítal, dumal. Slavil dnes výroční den svého vstoupení v řád jezovitský. Neslavil ho u vlastním významu, ale byl jeho pamětliv. A na takový den se vzdělaný muž rád zamyslí a rozmyslí. Bylo tomu již více jak půl století. Vzpomněl na učeného ředitele Steplinka, jenž získal jej svému řádu, na Seibta, Durycha, Šallera a především na Pelcla, jenž dovednou rukou ukázal mu na cestu, již chutě byl nastoupil a jíž po celý život se nespustil. Bylať cesta ta duchu jeho cestou pravou, a kmet vděčně

z toho srdce zpomínal úkoje, radosti a slávy, jež sklidil, po ní se ubíraje.

Dobrovskému se zachtělo dnes rozbírati minulý svůj život, posvěcený vážnou, úsilovnou prací. Rozbíral a rozbíral a mohl býti spokojen sám se sebou i s osudy svými. U Pražských literátův ano i učencův daleko a široko za hranicemi požíval opravdivé, upřímné úcty; sám velmistr Göthe vysoko jej kladl. U vysoké šlechty české, v jejichž salonech hromadu let svého života strávil, nebyl pouhým hostem z aristokratických libůstek trpěným nýbrž milým společníkem. Tím vším mohl býti Dobrovský hrd a jiný na jeho místě sebe věhlasnější učenec nebyl by výše a dále tužeb svých a žádostí rozpínal. Ale abbé náš nebyl ukojen a spokojen. Pravdu měl hrabě Černín, an řekl: Duch váš mocným jest plynem, jemuž jedna končina k rozpínání se nestačí. Přemítaje při psacím stole o minulosti své, zarazil se. Jako by byla ledová ruka naň sáhla. Zdálo se mu, že ocitnul se na prahu veliké prázdnoty, jež působila v ducha jeho jako magnet v železo, jako luna v moře. Stanul při ní a napjal zraky do jejich temnot. Nebyly to temnoty, do nichž hleděl, nebyla to cizina, jež před ním prostírala se. Na tluku srdce svého to poznával a přece bál se učiniti kroky ku předu. Rozpakoval se, kolísal se v nejistotách a přece nebyl s to, aby odvrátil oko své od tajeplné té prázdnoty. Ejhle! tu v mlhách zakmitla se mu v ní postava starecká: vážná jako český bratr, prosta jak list na stromě, statečna jako bohatýr z Iliady. Znal ty oči, jež se po něm točily, byl to Mrština!

Mrština! Muž ze zdravého českého jádra; český lid!

Dobrovský byl střízlivým, hloubavým badatelem. Duch jeho ode dávna zvykl si na svěrací kazajku logiky. V ní se cítil nejvíce doma. Nerad jí popouštěl a nikdy ani na okamžik jí neodložil při práci své. Bílé světlo soudného umu bylo mu nade všecko; od obrazotvornosti

odvracel se a jestliže někdy do ní se podíval, domníval se, že hledí v krásnou jen báji. A přece pouhý soudný um i v přísné vědě není všecko. Newton odkrývaje zákony gravitačné vedle logika byl i básníkem, a Koperník náš, ten první zakladatel novověku dějin lidských, neméně. A platna-li pravda ta pro přísnou vědu, což teprve pro život národův, jenž od jakživa ku předu se tiskne cestami, přírodou a prozřetelností mu určenými, a málo kdy neb nikdy oněmi drahami nekráčí, jež vykazuje mu soudný um osvícencův. Dobrovský nebyl sice jenom skvělým učencem, on byl i člověkem i Čechem; ale člověk i Čech ustupovati v něm musil učenci. Ustupovali v něm dlouho, ale na konec neodstoupili. Když pod tíží let k zemi se chýlila učencova šíje, z jedné strany člověk, z druhé Čech přistoupil, aby doplnil a scelil se zjev, jemuž jméno Dobrovský! Bylo to na odlehlém územíčku v Pošumaví, kdež v první čtvrtině našeho století ob čas hledával občerstvení a zotavení po namáhavé, tytýž i mozolné vědecké práci. Bývá již tomu tak pod božím sluncem: hledáme často věcí malých a nalézáme velikých. Tak dělo se i s naším patriarchou: nalezl, čeho nehledal, o čem po všecky časy pochyboval, co s resignací téměř zoufalou, spravuje se pouhým suchým umem, dávno pustil po větru a vodě. V odlehlé krajince, v níž meškal pro občerstvení, nalezl živou naději, než co dím, nalezl opravdivou víru, že národ český má svou budoucnosť. Známoť obecně, že Dobrovský nikdy se nenosil nadějemi, jež chutí vzácnou, pružností bujnou a silou bohatýrskou napájely duši Jungmannův, Preslův a Šafaříkův. Nechtěl věřiti ba ani připustiti nechtěl, že kdy literatura česká tak se vzkřísí, aby měla ráz a barvu literatur sousedních Čechám národův. Měl za to, že český duch i český lid válkou třicetiletou vzal za své, že všecko křísení mrtvoly, jež i jemu byla povždy draha, pouhým a neplodným bude galvanisováním. Nejkrajnější

věcí, jiř připouštěl, bylo, že probuzená literatura na nejvýše bude literaturou prostonárodní, literaturou obecného lidu, jak pěstoval ji za jeho časův Kramerius. Stálť v tom na omylu jako každý geniální muž, jenž samoděk svírá se v pouta pouhého, suchého umu. Leč náhledové tito nebyli pevnosti ocelové, nebyli v nejvlastnější duši jeho přesvědčením, třeba jich hájil a zastával na venek kopím železné důslednosti. Objevení rukopisu Kralodvorského a Zelenohorského otřáslo ano zvrhlo základy dlouholetých jeho domyslův. Tušil, cítil, ano přesvědčen byl, že národ, vybásnivší Záboje a Jelena nemůže s povrchu země zmizeti jako mlha z povětří, jako oblak s oblohy; věděltˇ, že co jednou vykvetlo v říši pravé krásy, věčný život má a musí míti Leč kmetem byl, a brada nepřidává moudrosti. Obávaje se, by od manův svých viněn nebyl z nedůslednosti, mluvil a psal jinak než myslil. Ale tím zbudil se rozkol v duši jeho, k jehož spokojení nevystačoval ten pouhý, suchý um...

V takové míře mysli přišel na Chudènicko, v takovém polovičném bezladí poznal Mrštinu. Vlastenec Dobrovský byl myšlénkami Mrštinovými unešen a povznešen, učenec Dobrovský nedůvěřoval jim. Hloubavý duch nedůvěřuje; onť Götheovou klisnou na zelené stepi k vlastnímu kolu přivázanou. A při vší nedůvěře nedaly mu myšlénky Mrštinovy přece spáti. Naléhavá dotírala naň potřeba: myšlénky ty nemohl více pustiti z mysli své, chtěl a musil býti s nimi hotov. Sformoval si je v jedinou větu:

„Může-li národ český tak se zotaviti, aby byl svůj a duchem a snahou souvěkým svým spolunárodům sourodý?“

Lepší, důstojná budoucnosť pak už musila se bez ohrádky připustiti.

Na otázku tu podal Mrština na hrázi pod klenem uspokojivou odpověď. Dokázal, že posud duch český jest, jaký býval před staletími; dokázal, že i lid český

jest a duch a lid tvoří národ. Ukázal i cestu, jak duch český státi se může zjevem skutečným, pro budoucnosť působivým. Prostoduchý stařec nemohl zajisté nic jiného mysliti, než literaturu a umění, osvětu.

Dobrovský nemohl mu odpírati, nemohl pravd jeho vyvrátiti, ale jakož se stává i věhlasným lidem, že při otázkách nad míru důležitých první váhu dávají věci vedlejší, tak i přihodilo se Dobrovskému, an skládal v mysli sestavy a vyvozoval z nich úsudky. Že Mrština považoval jej za císaře Josefa, to zdálo se mu pro povahy Mrštinovy měřítkem nejspolehlivějším; tím měřen jevil se mu tajný český bratr blouznivcem, mystikem, jehož mínění nesnesou vážného soudu logického.

A přes to vše nebyl s to, aby zavrhnul myšlénky Mrštinou pronešené. Slunečního světla nevměstnáš pod kbelec, pravdy nezamyslíš, nezamluvíš, neudusíš. Dobrovský cítil na sobě, žeť Götheovou klisnou. Roztrhl provaz, rozběhl se do zelené stepi. Zarazil běh. Kam? . . .

Oko jeho padlo na kostky v koutě psacího stolu pohozené. Sáhl po nich kostnatou pravicí svou, vážil je v ní.

„Jedna bude Dobrovským, druhá Mrštinou,“ pomyslil letmo. „Komu padne více ok, ten má pravdu. Hodím!“

Zvedl ruku s kostkami. Zděsil se, zachechtal se nad sebou opovržlivě. Metati los o budoucnosť národa! Hrozno, děsno, směšno, šíleno! Mrštil kostkami, že po podlaze se rozletěly.

Padl mu na mysl Hukal. Opět letmo. Pozastavil se . . .

Vidíme toho potřebu z proudu vypravování vybočiti.

Včera k ránu provedena v jednom ze selských statků v městečku smělá krádež. Nad zloději jako by se byla země slehla. Jen jediná stopa po nich se nalezla. V zahradě za kolnou, kudy bez pochyby zloději do stavení se dostali, ležela stará čepice. Nikdo nevěděl, čí by byla.

Dráb Vojtíšek zpřevracel čepici na všecky strany a kýval nad ní povážlivě hlavou.

„Hum, Hum," odkašlával si, „čepice! Nemluví, protože neumí mluviti, ale staly se věci zlodějské, při nichž mluvila i horší věc nežli tato usmolená čepice. Víte co? Dám čepici za okno u vrátnice. Lidé chodí mimo, snad ji někdo pozná, a budeme na stopě té lotrovské zběři."

Učinil tak, a okolo jedenácté hodiny dopoledne šel mimo vrátnici nejstarší kluk Hukalův. Šel ještě s jiným chlapcem. Spatřiv čepici pravil k soudruhovi: „Hle! Tatínkova čepice! Jak se sem poděla?"

Vojtíšek stál opodál. Zaslechl, co chlapec povídal. Zasmál se, jak se jen policejní slídič usmáti umí, když popřála mu fortuna první stopu po šibalovi nalézti. Byl by chlapci Hukalovu rád dal notný pohlavek za odměnu, že tatíka prozradil, ale neučinil tak z opatrnosti. Ohlásil za tepla úřadu, co se přihodilo, sehnal četnou asistenci, a táhli dolů k rybníku k příbytku domnělého zloděje. Hukal štípal vedle sousedovi dříví. Nevzpouzel se dlouho, dal se sebrati. Podivno, ač v jeho stavení všecko zpřevraceli, nenalezli nic podezřelého z krádeže. Vojtíšek kroutil nad tím hlavou, ale zmásti se nedal. Odváděli Hukala do šatlavy za vrátnicí, jíž říkalo se chmelinka. Cestou se k nim přidala hromada dětí i zvědavcův odrostlých. Hluk a šum zástupu, když Hukala do dvora přiváděli, vzbudil pozornosť Dobrovského. Přistoupil k oknu. Poznal Hukala.

„Kradl!" zvolal nevrle. „Má k němu dobrota, mé lidomilné úmysly byly mu dýmem. Rozešly se v nic."

Za dne vyptal se do podrobna na vše, co sběhlo se s Hukalem. Spravedlivá jeho mysl nedopustila, aby Hukala ihned a naprosto odsoudil, ale klonil se přece celkem k mínění o Hukalovi horšímu a v městečku obecnýmu.

„Vzal jej ďas!“ pomyslil si; „nechť propadne osudu, jehož hoden jest.“

S Hukalem samým promluviti neměl nikterak chuti, ač hlas srdce se u něho za domnělého zloděje přimlouval. „Cikána neumyješ!“ pomyslil si.

Odpoledne připadl mu Hukal opet na mysl a s Hukalem Mrština. Ale Mrština dostal převahu a jakož jsme viděli, vytiskl na dobro nekalého soudruha svého z mysli Dobrovského. Něco neskonale důležitějšího a vyššího hýbalo duší abbéovou a vehnalo ji v napjetí na nejvýše trapné. Sáhl ke kostkám, zahodil je; vzpomněl na Hukala.

Venku právě bila dvanáctá, vítr chvílemi hučel temně a smutně. Dobrovský se vzchopil ze sedadla svého a protáhl údy. Hrobová vážnosť hleděla mu z očí, rozkládala se na celém jeho obličeji, přemýšlením takořka povadlém. Pravicí odhrnul rozcuchané šediny s čela a rozhlédl se po komnatě. U kamen na podlaze spatřil po knihách se váleti mosaznou svítilnu. Šel pro ni. Při tom šlápnul na jednu z kostek a byl by upadl přes ni. Odkopl ji prudce, že se daleko zakutálela.

Rozsvítil svítilnu, zahalil se v plášť a bez klobouku vyšel z komnaty.

Šel rovnou cestou ze zámku do chmelinky. Zbudil vrátného, jenž mu po krátkém zdráhání se u chmelinky zevnější dvéře otevřel. K druhým dveřím, vedoucím do vězení, půjčil mu klíč. Sám usedl na prahu před chmelinkou, položiv vedle sebe z opatrnosti obušek.

Dobrovský vstoupil do vězení Hukalova. Byla to čtverhranná, nevelká, klenutá jizba beze všeho nábytku, plná prachu a pavučin. V pravém koutě od dveří ležel na otepi slámy Hukal. Spal pokojně a tvrdě; vrznutí dveří ho nevzbudilo.

Dobrovský si naň posvítil. Pomyslil si: „Buď to zarytý hříšník jako nejtvrdší suk, anebo člověk nevinný. Jak tiše spí!“

Vzal kostnatou levicí svou Hukala za rameno a rázně jím zatřásl.

Hukal se vzbudil a šípkou posadil se na slámě. Spatřiv abbéa vyvalil naň oči a protíral je oběma rukama. Nevěřil sám sobě, je-li ve sně čili na jevě. Nepromluvil.

„Vstaň,“ velel přísně Dobrovský. Hukal poslechnul třesa se osykou.

„Věříš v boha?“ tázal se abbé hlasem dutým a hrozným, jako by z hlubiny hrobu se ozývajícím. „Anebo več vůbec věříš?“

„Věřím ve vaši lidskou dobrotu, milostivý pane.“

„Dobře,“ odvětil Dobrovský rozhaliv plášť. „Polož pravici svou zde na mé srdce a odpověz jedním slovem na to, nač se tebe zeptám. Odpovíš?“

„Odpovím.“

„Kradl jsi znova?“

„Nekradl.“

„A čepice?“

„Nosil jsem ji před několika nedělemi. Pak dostal jsem lepší a starou dal Vítovi z Polenky.“

„Dobře. Jdi spat.“

Hukal mu padl k nohám.

„Jdi spat,“ opakoval abbé měkčeji. Při tom zvedl svítilnu, tak že její světlo šlo vězni zrovna do očí. Více jak minutu, pevně, neodvratně díval se do těch očí. Hukal snesl pokojně ostrý jeho pohled; měl dobré svědomí.

Dobrovský odešel z chmelinky a vrátil se bez průtahu do svého příbytku. Shasil svítilnu a shodil s ramen plášť. Neusedl ale rozchodil se rychlým, pružným krokem po komnatě. Po chvíli teprve se zastavil a odhrnul s čela šediny větrem pocuchané. Dobrovský, jenž přišel, jiný

byl než Dobrovský, jenž před čtvrthodinkou odcházel. Odcházel sklíčen těžkou tesklivostí, mučen trapnou nejistotou, rozerván dusnými pochybami; přišel prázden vší tísně, ukojen jistotou, posvěcen pravdou.

Co změny té původem a příčinou?

Věc po mysli nepodjatého čtenáře záhadná a přitmělá, po mysli kasuisty Dobrovského prostá a jasná.

Zpomněv na Hukala v tísni duševní, z níž neviděl nijakého vyváznutí, řekl sobě:

„Tajný genius tvůj přivádí ti do cesty Hukala. Hukal rozhodniž. Jestli nevinen, pravdu má Mrština a ty bloudíš; pakli vinen, ty stojíš v pravdě a Mrština v bludech.“

A Hukal jest nevinen! Dobrovský byl vyléčen z pochyb, jež po celý život hlodaly duši a srdce jeho. Téměř na prahu hrobovém stoje pocítil, že znova se zrozuje, že doplňuje a sceluje se jeho zjev a podstata.

„Nepracoval jsi pro pouhé učence, pracoval jsi pro budoucnosť národa svého!“

Ta myšlénka provázela jej dnes na lože. Jako slavný a velebný hlahol zvonův o vzkříšení rozezvučela se v duši jeho. Nežli usnul, dlouho se míhali před okem duše jeho vzdušní obrazové budoucnosti české, ladní jako rajské květnice.

XII.

Kaplan Fabián vzal na se s těžkým srdcem úlohu, již farář naň vznesl. Netřeba rozkládati proč? Nebylo mu posud třicet let a jako každý mládec klonil se i on k věcem nejistým, neznámým, třeba byly proň nebezpečny ano i nedostupny. Vzdušná perspektiva mladé fantasie přitáhla jej do čarodějného kruhu svého a držela jej v něm. Rozum jeho nebyl posud tak silen a zkušenostmi

protříben, aby byl ten kruh roztrhl. Tolik bylo jistého, že zamiloval potajmu Madlenku; jak se stalo, nevěděl sám. Podléhal nutnému zákonu přírodnímu. Vzpíral se hezky dlouho té myšlénce, ale neodolal jí, nepřekonal jí. Úmyslové jeho nebyli všední, nebyli sprosti. Jádro jeho povah bylo zdrávo a ušlechtilo. Bylť v lásce své idealistou, ale jakož pohlavní láska není prázdna sobeckých záměrův, tak i v jeho k Madlence náklonnosti silně ozýval se sobec.

Bál se v skrytu Tomše, ale neměl ho za rázného soka. Věděl, že Tomeš obyčejným selským jinochem a Madlenka že není obyčejnou selskou dívkou. Poznav z rozmluvy farářovy ve Františkovi druhého soka, otřásl se v hlubinách srdce svého; cítilť, že lásce jeho odzvánějí. Bylť František nejen sličným a ohnivým myslivečkem, nýbrž i povahami svými hoden, aby jej Madlenka vroucně a pevně zamilovala. Intrika farářova proti milencům přišla mu pro okamžik vhod. Ale jen pro první okamžik, pak v něm budila odpor.

„Selské děvče, nevídáno," pravil farář, týž člověk, jenž s kazatelny a všude, kde za svým povoláním s lidem obcoval, hlásal: „Milujte se; vzájemná láska jest pravým dědictvím Kristovým! Všichni lidé bratří jsme."

Fabián se dopálil; celou bytosť jeho pronikl odpor k dvojjazyčnému jeho nadřízenci.

„Nejsi knězem, poněvadž nejsi člověkem, Strnádku," řekl sám k sobě potají.

Toto poznání přivedlo jej v náručí Dobrovského. Všednosť jej odpudila, vzácnosť jej přivábila, připoutala. Dobrovský byl vzácným a šlechetným mužem. Teprve nyní Fabiánovi vzcházelo světlo nad postavou abbéovou. Vzešlo přirovnáváním. Abbé ujímal se utlačených; Mrštiny, Hukala, Madlenky. Jaký to ctihodný křesťan! Šlo mu o svobodu myšlení, o poctivosť svědomí; o právo upřímných mladých srdcí; o hojení sociálního neduhu. Mrština,

Madlenka a František, Hukal! Bělmo padlo Fabiánovi s očí. Byl všecek Dobrovského.

Vyhledal hned druhého dne Madlenku a nalezl ji samotnu na poli. Štěstí mu patrně přálo.

Madlenka se z prvopočátku zarazila, poděsila. Fabiána to neušlo: měl srdce v kleštích a přece chtěl a musil jednati.

„Vím," pravil Fabián, „že jsi srdce své zadala Františkovi myslivci."

Madlenka zahořela studem. Sklopila oči a ňádra její bourlivě se rozvlnila. Však i kaplan sklopil oči k zemi. Cítilť, že v tomto okamžiku vzdává se myšlénky libější jara, plodnější léta; cítil, že hrne se k němu chlad podzimní, jenž snad vanouti bude všemi dny jeho budoucnosti. Bojoval v sobě boj krutý, ale vzpamatoval se.

„Jsi knězem," promluvil k sobě „a knězi jest se obětovati. Obětovati, a byť srdce úpělo a krvácelo; byť žalostivě umíralo a umřelo."

„Farář a obroční," pokračoval Fabián zajíkaje se, „chtějí vás od sebe roztrhnouti. Mne zvolili za spolunáhončího. Povídám to tobě, Madlenko, proto, abysi věděla, že bůh mne k tomu zvolil, abych potají se vás obou ujal. Zaklínám se ti živým bohem, že mluvím pravdu, a třeba mně při tom srdce usedalo. Nebo věz, Madlenko, že již dlouho tě mám rád. Rád, upřímně, nade všecko pomyšlení. A přece vezmu se o to, aby nezvítězil ani obroční ani farář, ale abyste byli svoji, ty a František obročních."

Madlenka k němu vzhlédla. Nevěřila sluchu, nevěřila zraku. Oči Fabiánovy byly zaroseny, tváře mu hořely krásným zápalem obětním.

Skočila k němu, chtěla mu ruku políbiti za tak vzácný dar šlechetné obětovnosti. Nepřipustil, ale stiskl jí lehynko ruku a podíval se skrze slzy na ni. Nepustiv její ruky a vida, jak jasný její zor perlovým pretéká

mokem, promluvil k ní po bratrsku: „Nyní víš všecko. Důvěruj. Bůh dá, že všecko dopadne dobře po přání vašem. Buduť tajným ale účinným prostredníkem mezi obročním a Dobrovským a stojím ti za to svým spasením, že vaši při k šťastnému přivedeme konci.“

„Bůh vám to zaplať,“ zaštkala Madlenka.

„Zaplatí, děvče,“ odvětil vážně Fabián.

Odešel všecken šťasten nad tím, že zvítězil nad srdcem svým. Nešel domů, rozběhl se do širého pole a bylo mu, jako by boží dech byl se dotekl jeho duše. Šel, kam jej nohy nesly, beze záměru a účelu. Cítilť, žeť atomem nekonečnosti, jenž nese se výše a výš, dále a dál, šíře a šíř. Necítilť ani, že nohy jeho dotýkají se země....

Došel k starému žulovému kríži v širém poli. Na stupni jeho odpočívala postava modre odená, a byla takorka sama v sebe schoulena. Fabián poznal Dobrovského a přisedl na zemi k jeho noham. Odloživ klobouk zpovídal se mu hlasem a výrazem mladého, nadšeného idealisty. Duše jeho vlévala se proudem rozpeněným do hlubokého a vážného jezera duše Dobrovského. Stařec ji v sebe pojal a místo vší odpovědi vzal Fabiána oběma rukama za hlavu a políbil jej srdečne v čelo.

Vážně pomlčev dodal po chvíli:

„Moudrý muž jest, kdo skrze bludy jde ku pravdě; kdo pri bludech setrvá, bláznem jest. Tys, bratře, na dobré cestě státi se moudrým mužem. Kdyby nebylo mé staroby, tebe a jenom tebe vzal bych do učení. Ne za lahodného slunce, za bouře a deště otvírá se krásné jaro: ne za blahého pohodlí, za zápasu a nehod rodí se statečný muž Tys občerstvil starou duši mou, já z vděčnosti rád bych obrnil tvoji mladou. Snad se mně to podaří. Mámť nyní na sklonku dní svých pilně potrebí duvěrníka. Bůh tě privedl. Pojď, abysi měl toho jistotu, co jsi ve mně tušil.“

Vstali a ubírali se po mezích stranou k Lučicům, jež nahoře na vrchu se v zažloutlém stromoví bělaly.

Dobrovský, povaha jindy tak skoupozvuká a v samu sebe zatonulá, odhalil ochotně a důvěrně Fabiánovi všechen ten svět myšlének, jenž za posledních časův v něm se rozvinul. Kaplan díval se do něho s vděčnou myslí jako do kouzelné svítilny a děkoval v duchu bohu, že dal mu poznati muže, jakých po skrovnu rodí příroda. Dobrovský naproti tomu shledal v něm učně, jakého si jen mohl přáti. Věděltě zkušený stařec, co váží jasné srdce a kyprý duch, jež nalezl ve Fabiánovi dosti podivným během prozřetelnosti.

Příznivá náhoda vedla kroky jich k poli, na němž posud Madlenka pracovala. Zastavili se. Vážné vrásky v tvářích Dobrovského omladily se roztomilým humorem.

„Vida, vida," škádlil Madlenku, „jakého si nalezla v panu páterovi přímluvčího! Nic si z toho, děvče, nedělej, že se nebe vaší lásky trochu kaboní. Já a pan kaplan foukneme do těch mráčkův, a sluníčko vám vysvítí. Bylo by škoda, aby ta tvá roztomilá očka pro to plakala a nespala. Pozdravuj pěkně Františka a dědečka. Měj důvěru, dítě, měj!"

Madlenka se zapýřila radostnou nadějí. Samou vděčností nenalezla k odpovědi slov.

Další cestou probírali oba pánové do podrobna svůj plán s milenci.

Před městečkem se rozešli. Dobrovský sám tak navrhl.

„Nebylo by radno," pravil, „aby nás spiklence viděli pohromadě. Já tudy, vy tudy spějme lisími skoky. Bude to krejcarová komédie s těmi dvěma ptáky, se Strnádkem a Konipasem. Na shledanou, milý spiklenče."

Rozešli se.

Ve dvoře zámeckém bylo šumotu. Před chvílí přivedli Víta z Polenky; nalezeno u něho něco prádla z krádeže.

Hukala však teprve k večeru sprostili vazby. Ranami donucen přiznal se Vít a prozradil soudruhy, již mu pomáhali. Hukal odešel čist domů na nemalou nevrlost pana obročního, jenž mu nezapomněl šunek, a na zlosť farářovu, jemuž došlo k uším, že vlastně Dobrovský Víta vypátral.

XIII.

Na západním svahu vrchu Doubravy byl úval, kolkol obstoupený statnými buky a smrky. Úval ten byl uprostřed širošírých lesův místečkem útulným a půvabným, k posezení vybízejícím. Porostlý byl s větší část keři lesního bezu, jehož jasně červené hrozny v moři jednotvárné zeleně oko občerstvovaly, pak brsleny a ptačím zobem. Po rozházených v něm balvanech a po kamení plazily se malebně dlouhé a ostnité větve ostružníku. Listí jeho bujné přikrývalo podzimními barvami svými skalní pustinu tak libě, že oko pohledem okřívalo. Mrština rád si zde poseděl a rozjímal.

V pravém koutě pod lesním bezem stáli dva mužové s puškami v rukou. Nejistý jejich zrak a opatrnosť liščí, kterou se rozhlíželi, prozrazovala pytláky.

„Tamto z kouta musí co nevidět přijíti,“ promluvil jeden z nich přitlumeným hlasem.

„Jen kdyby již to bylo,“ odpovídal druh.

„Pravda. Mrštinovi není co věřiti. Ten starý chlap stále je na nohou, a než se naděješ, máš jej za zády. A řeči s ním není žádné.“

„Nebyl bych s tebou šel, ale zvěřina je zvěřina. A venkoncem kde stojí, že roste jenom pro pány?“

„Ticho. Pozor.“

Odmlčeli se a upjali zrak v protější kout. Byla tam studánka a srnčí měli vypátráno. Mluvili o vlku a vlk

byl za humny. Nahoře, nad stěnou úvalovou vynořil se z lesa Mrština. Zastavil se, rozhlížel se. Hovoru pytláků nezaslechl, ale zhledl dvě selské čapky dole, kus před sebou. Větřil nekalé hosti a hledal místo, kudy by nejsnáze a beze hluku k nim dolů sestoupil. Nežli však se dostal do úvalu, objevilo se na protější straně srnčí. Byl to pěkný srnec a postavil se zrovna na ránu. Starší pytlák přiložil k líci pažbu, naměřil a spustil. Rána houkla. Srnec se svalil trefen do srdce. Pytláci hnali se po padlé zvěři. Mrština jim v patách.

„Zvolna, hoši," zahřímal na pytláky. „Nechte, co nevyrostlo pro vás. Stůjte, aby nebylo zle. Složte zbraň!"

Mladší pytlák se ohledl a utíkal v pravo do lesa, jako by mu paty namydlil. Starší byl neohroženější. Nedal se zmásti. Úprkem hnal k padlému srnci.

„Nech ležeti, Poldo," volal za ním hajný oka s něho nespouštěje. „Bude zle!"

Pytlák dostihl srnce v smrtelných bolestech se svíjejícího. Chopil jej za nohy, aby jej odvlekl. Nešlo to, bylo to úplně dorostlé těžké zvíře. Mrština škrábal se přes kamení za ním. Pytlák se odhodlaně postavil před svou kořisť a pravicí stiskl na dvojce druhý kohoutek.

Mrština byl asi patnácte krokův od něho. Vzpřímil se.

„Nech ležeti, bezbožníku; kradeš," volal k němu.

„Vari, hajný," odpověděl letmo pytlák. „Mám ještě ránu. Jsme sami. Střelím."

Zvedl pušku. Mrština také.

„Mám také nabito," pravil přísně a pevně. „Nech srnce, polož zbraň. Sice střelím také."

Pytlák šlehl okem po srnci. Všecka pytlácká krev v něm zakypěla. Vzal Mrštinu na mušku a Mrština jej.

„Nech mne," zařval pytlák.

„Nenechám!"

„Nemáš mne míti zadarmo."

Z hlavně pušky pytlákovy vysršel blesk a kouř. Rána padla. Mrština, jenž nestřelil a jen hrozil, se svalil. Z levého ramene vyřinula se mu krev. Pytlák sebral srnce a šípkou byl ten tam v houští.

Hajný se po chvíli zpamatoval. Rána jej pálila jak žhavé uhlí, levice byla ochromena. Kola se mu dělala před očima. Šla naň mdloba...

V lese padla rána třetí. Chvíli po ní z lesa na místě, kde zastřelen byl srnec, vyšel František. Byl bez klobouku a vlekl za sebou padlého srnce. Po levé straně na hlavě tekla mu potůčkem krev z obdélného šrámu. Hledal studánku a namočiv v ní šátek přiložil jej k ráně. Zaslechl těžký povzdech, zočil Mrštinu. Sestoupil k starci, vzal jej do náručí, obmýval jej po čele a skráních a křísil jej.

Hajný přicházel k sobě a zakalený zrak jeho utkvěl na mladém myslivci.

„V levém rameni," promluvil Mrština. „Nešťastný člověk ten Polda, nevěděl, co činí."

„Jen o čtvrť hodinky dříve, kdybych byl sem přišel!" vyčítal si František.

„Bůh tak uložil; jméno jeho buď velebeno nyní a na všecky věky," šeptal Mrština.

„Jak je vám, hajný?"

„Mdloby přešly, ale tělem těžce vládnu."

„Neopustím vás, pomohu seč síly stačí."

„Zaplať vám bůh, pane Zachystale; myslil jsem už, že zemru v pustině lesní jako ta boží zvěř."

„Dá bůh, že smrť ještě daleko. Pomohu, odnesu vás."

„Krvácíte sám."

„To přejde."

František podepřel opatrně starce o kámen a odešel k studánce, aby nabral do Mrštinova klobouku vody a šátek znova namočil. Než se vrátil, namanul se nový pomocník, vydatnější jeho. Byl to Hukal. Přišel do Drslavic s poselstvím od Dobrovského a nenašed hajného

doma, odebral se za ním do lesa směrem, jejž mu Apolena naznačila. Na temeni Doubravy zaslechl tři rány z ručnice, tušil nějaké neštěstí a sběhl v pravo dolů. Trvalo to hodnou chvíli, než přišel do úvalu. Těžkoť nezkušenému člověku vyhledati v lese místo, kde zahlaholily rány.

„Přicházíte na zavolání," vítal jej František.

„Zaplať pán bůh, že jsem tu," oddychl si Hukal.

Málo jen odpočinuv vzal Mrštinu do náručí a vynášel jej z úvalu. František ukryl srnce v houští a stoupal za nimi. Hlava jej prudce od rány bolela. Dostali se na průsek, kde cesta byla dosti schůdna. Mrština se cítil dosti silným k chůzi. Na temeni Doubravy, v pasece na výsluní, odpočívali. Měli toho velmi potřebí, neboť cesta průsekem nahoru vyčerpala značně jejich síly.

Hluboko pod nimi rozkládala se v zlaté záři podzimního slunce v širokém oblouku malebná krajina pošumavská, rozmanitá vrchy a dolinami, vesnicemi, zámky a městy. Průvodčí hajného si jí hrubě nevšímali, ale Mrština se do ní zahleděl. Rtové jeho pohybovali se modlitbou. Síla ducha jeho překonala na chvíli palčivou bolesť tělesnou. Nemodlil se jistě za sebe ale za lid, jemuž bůh vykázal tu krásnou zemi za obydlí a věčné dědictví.

Odpočinkem posilněni vstali a sestupovali pracně a trapně s Doubravy dolů k Drslavicům. Slunce bylo již nedaleko polední výše, když přišli do hájovny.

Hukal a Apolena obvázali podle možnosti ránu Mrštinovu a Františkovu a uložili Františka do světnice a Mrštinu podle jeho žádosti vedle do komory.

„Poběhnu pro lékaře," nabízel se Hukal. Mrština jej volal k sobě do komory.

„Stavíš se v Lučicích u Fráňů," nařizoval jemu, „a vyřídíš, co se sběhlo, dceři mé. Pak dojdeš do zámku k císaři . . . k modrému knězi a povíš mu, že prosím snažně, aby jeho milosť nade mnou, ubohým a smrti

blízkým starcem se ustrnula a s lékařem ke mně přijeti ráčila. To všecko, Hukale, spravedlivě vyřídíš.“

Hukal přitakal.

Odpoledne přijel Dobrovský s lékařem k Mrštinovi. Krátce před nimi přišly z Lučic Madlenka s matkou. Madlenka cestou ani očí neusušila a srdce se jí nedočkavostí a tesknotí div neutrhlo. Vkročivši do světnice dědečkovy a spatřivši Františka s hlavou obvázanou neopanovala více panenské ostýchavosti své. Jako laňka skočila k loži Františkovu a přitiskla tu drahou hlavu jeho k srdci na smrť polekanému a zmučenému skrápějíc ji pravým deštěm slzavým. Matka strnula překvapením. Rázem porozuměla, proč nebyla Madlenka k upokojení. Dobrá žena neměla síly s dostatek, aby Madlenku od myslivečka odtrhla. Odešla sama k otci do komory.

„Měl jsem věděti,“ žertoval František utíraje si slzy, „že přijde ke mně takový doktor jako ty, Madlenko! Věru do postele by mne nebyli dostali.“

„Ó lež, mé zlaté potěšení, lež, abysi mně neumřelo,“ napomínala jej Madlenka a držela jej vší silou v posteli, „abysi nezhoršil nemoc.“

A naklonila se k němu a přitiskla své rty na jeho ústa. František ji chytil okolo krku a trvalo hodnou chvíli, než ji pustil. A pustil ji jen, že ve světnici cizí hlasy zahlaholily a rázem jej i Madlenku vytrhly z rozkošného opojení lásky.

Dobrovský s lékařem vstoupili do světnice hlasitě hovoříce. Hukal za nimi. Spatřiv milence v náručí si ležící pousmál se abbé přes všecky vážné trudy, s nimiž přicházel k Mrštinovi, a pravil: „Vida! Myslili jsme, že život našeho zamilovaného Nimroda visí na niti a on visí na ústech jako mák kvetoucích. Zde, doktore, pšenice vám nepokvete. Nedejte se, dítky, vytrhovati. Léčba lásky nade všecky elixíry. Kde Mrština?“

„Vedle v komoře," odvětila Madlenka až po uši uzarděná.

Oba pánové vešli do komory a Hukal zůstal v přední světnici. Po chvíli vrátil se Dobrovský sám. Nechtělť se dívati na operaci, již lékař bez průtahu na raněném Mrštinovi vykonati zamýšlel. Odešel do zahrádky nařídiv prve, aby Hukal a ženské byli lékařovi po ruce.

Když Madlenka poodešla, sebral se František, ustrojil se a šel za abbéem. Dobrovský stál před včelníkem a díval se na včely, any jedna přes druhou přilétaly a odlétaly. Neodvraceje od včel oka vyptával se po podrobnostech dnešní nehody. František vypravoval, co již víme, a připojil, že nepřišel Mrštinovi na pomoc pouhou náhodou. Hukalovi totiž, jenž posud svých šmejdův po okolí nezanechal, dostalo se k uším, že Polda má vyhlídnutého srnce a že zítra záhy se svým sestřencem naň půjde. Pozdě večer přišel Hukal do obory a ohlásil to revírníkovi. Ten vyslal ráno mládence k studánce na Doubravu. Leč František i Hukal přišli již pozdě. František setkal se v houštině s pytlákem, střelil po něm na slepo, načež tento nevida jiného vyváznutí srnce odhodil. To byla třetí rána, již Hukal uslyšel.

Za dobrou půl hodiny přišel lékař do zahrádky, všecek zasmušilý. Dobrovský tázavě naň pohledl.

„Ztěžka z rány vyvázne," pravil lékař. „Náboj vnikl hluboko v nadpaží. Kdybych mermomocí chtěl jej dostati, umřel by mně třeba stařec pod rukama. Ztráta krve jest veliká a Mrština stár. Jak živ jsem neviděl tak statečného pacienta. Leč co naplat, starcem jest."

Abbé se zahleděl do trávy.

„Jak dlouho vydrží na živu," tázal se hlasem soustrastí přitlumeným.

„Těžko pověditi, pane abbé," odvětil lékař. „Týden, dvě neděle, kdož to ví. Nejsem šarlatán."

„Díky, doktore. Obvazte zde ještě mladého Zachystala a račte již sám domů jeti. Zůstanu v Drslavicích."

Lékař odešel s Františkem do hájovny a potom odejel. Dobrovský procházel se nepokojně po zahrádce. Slunce zapadalo za Doubravu. Zapadalo, zapadlo. Abbé vyšel ze zahrádky a šel do vsi zamyslen a zadumán. Nepoděkoval ani na jediný pozdrav. Za světla měsíčního již vrátil se do hájovny a ptal se, spí-li Mrština. Hajný nespal. Vstoupil k němu do komory; Madlenka, matka její a František na pokynutí Mrštinovo mlčky odešli. Abbé přisedl k loži nemocného starce a sepjal ruce na klíně. V komoře bylo šero. Oknem ze zahrádky padalo světlo měsíčné na stěnu, při níž bylo lože nemocného. Mrština chvílemi těžce oddychoval.

„Spíš-li, bratře Mrštino?" tázal se měkkým hlasem po chvíli Dobrovský.

„Nespím, císařská milosti."

„A bolesť?"

„Což jest proti bolestem, jež za nás trpělivě snášel spasitel?"

„Máš dosti síly, abychom si porozprávěli?"

„Mám."

„Dobře jsi učinil, že jsi pro mne vzkázal. Do smrti bych byl toho litoval, kdybys byl umřel neučiniv se mnou pořádnosti."

Mrština teprve po chvíli odpovídal: „Dobíhám k cíli života a dnové moji jako stín by byli pominuli, kdyby vaše milosť mou prosbu byla oslyšela."

„Jsi pravým českým bratrem; skromným a silným žije i umíraje. Neděkuj; děkovati na mně jest. O čem jsme mluvili ondyno na hrázi při rybníku, nevyšlo mně z paměti. Přemítal jsem důkladně na mysli každou myšlénku tvou. A konec přemítání: pravdu jsi mluvil, Mrštino! Viz mne starce, Tomáše na víru obráceného. Tys obrátil mne na dobrou českou víru, proti níž takořka

po celý život vzpíral se duch můj a k níž mne přes to všecko vábilo a táhlo srdce. Běžel jsem a vězel v nejistotách; v trapných a teskných. Viděl jsem, že kolem mne k hrobu se chýlícího vzchází pokolení nové; kol starého nevěrce mladí, věřící apoštolé, opojení nadějí v budoucnosť českého lidu. A já nevěřil a zůstal v nejistotách; nadšení jich měl jsem nanejvýše za opozděný výbuch sopky dávno uhaslé. Ale nejistoty nešly s duše mé; ostrá ducha mého zbraň nebyla s to, aby povalila je v prach. Říkali: nemá srdce. Mýlili se. Srdce a duch můj byli na sopřích tak, že druhdy šílel jsem. Prozřetelnosť s tebou mne svedla. Bůh laskav k lidem nade všecko pomýšlení. V tobě, Mrštino, dorostl na mne muž. Ty, člověk z lesův a pustin, rozptýlils nejistoty mé světlem věčné pravdy, tys dokázal mně, že posud jest i český duch a český lid, tys přesvědčil mne věrou tak prostou a silnou jako boží evangelium, že potácel jsem se téměř po celý život v klamích. Nesvážíš nikdy, starče, váhy slov svých; bůh z tebe mluvil, poněvadž víra z tebe mluvila, čistší nad rosu nebeskou a vroucnější než slunce. Bůh víra jest; bůh pravda jest: víra jest pravda. Víra, pravda prostá holubička. Letí, letí a nepomýšlí na krkavce, již číhají na ni. A krkavci, toť černé pochybnosti, jež rodí pouhý, suchý um. A víra, pravda plodnější holubic; krkavci jí neutkají. Prvé s krkavčí učeností, pravda neskonale sladší. Mrštino, veliké jsi mně prokázal dobrodění. Šel jsem tmou a přišel jsem k světlu. Měl jsem povždy za to, že jsem jen pracoval, abych dle sil svých porozšířil vědomosti ducha světového, a já pracoval pro svůj národ! Cítím to, jsem o tom přesvědčen. Národ můj otevře si svou dílnu, a já mu pomáhal ji otvírati. Pomýšlení to jako manna splývá do duše mé. Jaké dílo z jeho dílny vyjde, nebudu vyměřovati. Tolik jen jistého, že bude božským, neboť ukáže, že duch národa neúmorným jest a duch národa stělesněným jest paprskem

boží síly. Vidím budoucnosť lidu svého před sebou; spokojen a šťasten složím kosti své do země.“

Podal vděčně Mrštinovi ruku. Tento ji slabě stiskl a pravil: „Nestavěl jsem nikdy rozumův svých vysoko. Jesti člověk poutníkem, jemuž se hůl sotva v rukách ohřeje. Co dobrého v něm, bůh vložil do něho. Svatou pak povinností naší, dary ty boží považovati za hřivnu, s kterou nám uloženo těžiti. Bývá to přečasto prací těžkou a pernou. Jak velebím hospodina, že mně dal nalézti vaši milosť, že u vás těžiti jsem mohl hřivnou, již bůh mně svěřil k těžení!“

„I já spolu s tebou hospodina za to velebím,“ odvětil abbé; „popřední měrou za to, že ukázal jsi mně také jedině pravou cestu, kterou nám jíti jest, aby v uhněteném lidu našem budilo a šířilo a pevnilo se české vědomí, český duch, jenž podle zákonů božských i přírodních musí jednou vydati zdravé a zdárné ovoce. Dobře-li jsem tobě rozuměl, propověděl jsi pod klenem na hrázi: Jen osvícenci a vzdělanci čistě lidsky a vlastenecky smýšlející spojí-li se se zdravým jádrem z lidu, uchovaným z minulosti, povznesou opět skleslý národ z tísní a klopot a připraví mu důstojnou budoucnosť. Myšlénka ta tak plodna jest jako sama příroda, a hodna, aby ne jeden, ale sto a tisíc životův dalo se za ni do boje sebe krutějšího. Kdo v něm padne, padne mužně a se zlatým přesvědčením, že nebojoval za stíny, a se zlatou nadějí v srdci, že děti a vnukové jeho jísti budou ze štěpu, za nějž dal blaho svého života.“

„Ach, že nynější duchovní i tělesná poddanosť, jež jako skála na našem lidu leží a jeho ducha k zemi tlačí, nepřipouští, aby vyplňovalo se v Čechách zlaté to proroctví!“

„Nechtějme, starče, všemu najednou. Duch-li v pravdě lidského osvícení rozvlní se v Čechách a bude se opírati a občerstvovati ze zdravého jádra, z národa, padne sama

sebou, dříve než mine půl století, duchovní i tělesná poddanosť lidu.“

„Osvícený, lidomilný a mocný panovník rázem by mohl vykonati, co bude krušnou prací třeba celého století.“

„Kde jej vezmeš, Mrštino?“

„Císařská milosti! Svrhněte se sebe zápřenou, do níž taková léta před národy svými se halíte! Hlaste se k svému lidu českému, a on životy svými vystaví kolem milosti vaší hradbu, o niž rozbije si hlavu svou i kněžstvo i panstvo . . .“

„Ustaň, starče, blouzníš,“ zvolal Dobrovský vyskočiv ze stolice.

„Nevažte přísně, císařská milosti, slov starcových!“

„Vari, vari, Mrštino! Tys na hrozném omylu, z něhož již ondy měl jsem tě vyvésti. Nejsem císař Josef, třeba i tváří mu podoben byl, jsem Dobrovský, kněz, Čech, přítel tvůj.“

„Císař Josef není mrtev . .“

„Toť šalba, starče, již vymýšlí sobě ubohý lid pro útěchu svou. Nejednou stál jsem při jeho prostinké cínové truhle, jež leží u noh matere jeho Marie Teresie v hrobce u kapucínů ve Vídni.“

„Truhla je prázdna.“

„Plna ovšem není; neb prach z kostí a masa lidského nevyplní po smrti ani truhly. Nedej se másti přeludům. Jak může tak bystrá hlava jako je tvá libovati přelud a třeba byl sebe malebnější?“

Mrština svěsil hlavu. Dobrovský opět usedl k jeho loži a pokračoval po chvíli hlasem tak jistým a přesvědčivým, že Mrština vystřízlivěti musil z blouznění, jež po drahná léta za věrnou měl pravdu.

„Císař Josef,“ vysvětloval abbé, „odešel se světa cestou všelikého těla. Roku devadesátého, dvacátého dne února zemřel od souchotin. Lid po různých zemích

rakouských ho oplakával; panstvo, kněžstvo, úřednictvo si oddychlo, jako by mu byl kámen se srdce spadl. Jedni i druzí nerozuměli podivnému muži tomu. Lid jej přeceňoval; panstvo, kněžstvo i úřednictvo ho nedocenili. Klesaje s trůnu do hrobu klesal se srdcem zkormouceným, s myslí zoufalou. Úmysly jeho byly jasny, dobry, znamenity, leč soustava jeho vládní, kterouž je prováděl, vycházela ze sobectví a řídila se jím; nebyla lidska. Proto tak truchlivě zahynul.«

„Starý Kokoška viděl císaře Josefa na své vlastní oči,“ namítal malomocně Mrština, jehož dávnoleté plány v dým a páru se rozcházely.

„A řekl ti, že jsem císař Josef, není-li pravda? A tys věřil, jakož člověk rád tomu věří, čemu chce. Je to stařec slaboduchý, snad i pološílený, jak mohl tys jemu uvěřiti? Či máš mne posud za Josefa?« — Mrština zakroutil hlavou. — „Josef propadl žalostnému klamu. Povyšuje libovůli svou nad zákon jak mohl chtíti svobodě lidu? Jak srovnáš si v hlavě panovnickou libovůli a svobodu národův? Nemožno. Ty i lid zmýlili jste se v něm. Tisíce, ba miliony lidské zdaž může oblažiti zásada, již jediná hlava si zalíbila ze sobectví? On chtěl obnove, ale což je obnovovatel bez věhlasné politiky? A Josef nebyl politikem. Národy různých jazyků, mravů a zvyků nepřivedeš pod jeden klobouk. Proto došlo to s Josefem do smutných koncův!«

„Ale on hájil svobody u víře, práva svědomí a všelikého náboženství.“

„Pravda, nikoliv však neobmezená, prostá, jakouž každá pravda musí býti. On podstoupil boj s Římem, ale myslíš že ve prospěch svých národův?“

„To svatě myslím.“

„To je zmýlená, milý Mrština, a zmylená od jakživa neplatí. Od dob Ferdinandových měl Řím a kněžstvo jeho lid náš v rukou. To hnětlo Josefa. On jediným

chtěl býti pánem národův podřízených jeho žezlu. I nešlo mu snad, aby lidu dal dávno žádanou svobodu v náboženství, nýbrž aby kněžstvo učinil služebníkem své státní libovůle. Odpoutávaje kněžovládu od Říma, neměl blaha národův svých na zření a paměti, nýbrž snažil se sesíliti svou moc vládní naproti národům svým. Rozumíš mně dobře, Mrštino?“

„Žel bohu, rozumím, milostivý pane.“

„To jsem ti chtěl nejprve vyložiti. Poněvadž jsi porozuměl, vyvedu tě snáze i z omylu druhého. Domníváš se, že dobrý panovník zbaviti může lid rázem poddanosti duchovní i světské. Rozumy tvé jsou prosty a lidsky, ale nesahají daleko za humna. Panovník jest především šlechticem a šlechticem nejmocnějším. A již v svatém písmu stojí: Noli sperare in principibus, to jest v dobré češtině: Nespolehej nadějemi svými na knížata. Kdo v nádherném paláci se narodil a odchován byl lidmi, duchem mu zaprodanými, což ví on, jaké potřeby, touhy a žádosti vrou pod doškami a šindelem! Mocní světa tohoto hledí s kruchty na poddaný lid jako na podnoží své, jak by si mohli k duchu připustiti starosti o něco, čímž nikdy ani v myšlení svém se neobírají? Maluji ti obraz temný a smutný, ale pravdivý. Co mi cizím jest, čeho nemiluji, za to nenapnu ruk svých ku práci. Pusť, bratře, naděje v panovníky s větrem a vodou; nekyne z nich lidu spása. Jsou to myslné bubliny.“

„A budoucnosť našeho ubohého lidu českého?“

„Zavírá se jen v něm samém a nevisí na nikom jiném, třetím. Duch jeho věčně živý, neúmorný a nezmarný, vydá ze sebe plody, nebo duch musí ploditi, an jinak by ho nebylo. A plody ty budou osvícení vzdělanci, s českým upřímným a vroucím srdcem, s bystrým a silným duchem. A jako zdárné děti pro otce své a dědy pracují, tak budou oni pracovati pro milovaný lid svůj a obětovati se zaň a z pravé mravnosti, v práci a oběti

se zavírající, musí vyjíti budoucnosť lepší, jasnější, a než vymrou po nás dvě, tři pokolení lidská, bude širá cizina nejen nás Čechy znáti, ale bude nás i ctíti za vydatné spoludělníky na lidstva díle společném.“

Mrština sáhl zdravou rukou svou po pravici abbéově. Přitiskl ji k ústům svým a pokropil ji deštěm slz vřelých a vděčných. Dobrovský se k němu nachýlil a přituliv hlavu bratrovu k srdci svému, políbil upřímně ty jeho poctivé šediny. Chvíli nepromluvil jeden ani druhý pohnutím. Mrština první přetrhl posvátné ticho volaje nadšeně:

„Chvála a česť tobě, hospodine, žes nedal mně nehodnému červu zemříti, dokud nepoznal jsem živého pramene tvé nekonečné lásky a milosti k člověčenstvu! Vděčen v srdci odejdu k otcům, neb okusil jsem plnou měrou mannu, z milosti a moudrosti tvé se prýštící!“

„Amen,“ přidal vážným hlasem Dobrovský. Po chvíli pokračoval usednuv opět na stolici: „Života tvého jest na mále, příteli. Lékař slibuje ti asi čtrnácte dní.“

„Staň se vůle páně.“

„Hrstka času ovšem nevalná, ale dostatečná, abychom spolu skoncovali ještě jiné některé věci, jež zajisté milý jsou srdci tvému. Poodejdu, abych zavolal dceru tvou. Rána tvá má potřebí čerstvého obkladu a tělo tvé posilnění. Až se občerstvíš, přijdu opět.“

Hajný přikývl hlavou. Abbé odešel a vyšel ze stavení. Naproti hájovně při cestě na mezi seděli v libém světlu měsíčném František s Madlenkou a opodál Fráňová s Apolenou. Tyto dvě ženy odeslal abbé do hájovny, aby posloužily Mrštinovi, sám pak postavil se před milence kochaje se se zalíbením v rozpacích, do nichž je přivedl, vystoupiv z hájovny.

„Sedí se to krásně při měsíčku, není li pravda, lidičky? Doufám, že jste si mezi sebou už všecko spravili?"

„Spravili," odvětil František hlasem radostným.

„A měsíček sešil stříbrnými svými nitmi srdéčka vaše v jedno? Což Madlenko?" Madlenka neodpovídala. „Z té stránky tedy nejkrásnější pořádek. O ostatek již se musím postarati, jak jsem ti slíbil, Madlenko, není-li pravda? Dá bůh, že to všecko vezme dobrý a šťastný konec. Až se vrátí ženy od nemocného hajného, půjdete se mnou k němu."

„Umře-li dědeček?" zajíkala se Madlenka.

„Umřeme všichni, dušinko. Smrt rovně měří, tak šarlatu jako šeři. Prozatím snad nám ho pan bůh tak dlouho dopřeje, dokud nebudete na dobro svoji. Však se o to v čas postarám."

„Bůh vám to zaplať, milostivý pane!"

„Nechte děti díků, nechte. Ženy se vracejí. Pojďte se mnou k dědečkovi do komory." Zdvihli se. Dobrovský pojal s sebou matku Madlenčinu i hospodyni. Vstoupili do komory.

„Kdo lásky nemá, ničehož nemá, praví miláček páně," oslovil abbé Mrštinu. „Předvádím ti, bratře, dva lidičky, již všecko mají, poněvadž se mají rádi. Očekávám na jisto, že požehnáš svazku jejich srdcí."

Mrština zapomněl samou radostí na všecku bolesť v rameni. Bylať vnučka Madlenka od jakživa jeho miláčkem a choval už dávno vroucí žádosť, aby ji před svou smrtí viděl dobře zaopatřenu. I Františka znal jakožto mladíka nezkaženého a upřímného. Napadlo mu sice, že vnučka jeho dcerkou poddaného sedláka a myslivec̆ek synem panského úředníka, ale té věci nyní úzkostlivě nevážil. Spoléhal při tom na přímluvu a pomoc abbéovu, jenž u vrchnosti mnoho platil a jenž jej laskavostí a přízní svou zahrnoval.

„Je li v tom vůle boží," pravil slze radostí, „vezměte s sebou dítky požehnání dědovo."

František a Madlenka přiklekli k jeho loži. Mrština zdvihl nad nimi zdravou pravici a doložil: „Žehnej vás bůh otec i syn jeho i duch svatý. Amen."

„Kněžské požehnání dám já vám, až si všecko s panem hrabětem spravím," promluvil Dobrovský. „Děd vás, dá bůh, nebude při tom chyběti. Nyní opustíme komoru. Nemocný stařec má potřebí poklidu a odpočinutí. Bůh dej ti, Mrštino, dobrou noc."

Všichni se hrnuli kolem abbéa líbajíce mu ruce. Vyvinul se jim a odešel do vedlejší světnice. Fránova zůstala při otci, Madlenka odešla s Apolenou na půdu, František zůstal s Dobrovským ve světnici . . . Venku byla stříbrojasná podzimní noc. Přátelům našim nechtělo se dlouho do spaní. První usnul Dobrovský a spal neobyčejně libě a tvrdě.

XIV.

Třetího dne po boji s pytlákem na Doubravě trhl někdo u fary Chudenické zvoncem. Kaplan Fabián, jenž v pravo od fortny bydlel a křty do matriky zapisoval, šel otevrit. Před fortnou stál pan obroční Konipas všecek udýchán. Pozdravil kaplana a pravil: „Pan farář doma?"

„K službám. Račte jen v levo, je v čeledníku."

„To je mela, že sotva ducha popadám. Dobrovský dostál slovu."

Dvéře u čeledníka se otevřely a na prahu objevil se farář. Hlasitý hovor obou pánův jej přivábil. „Račte, pane obroční, račte dále."

„Jdu již, veleváženy příteli, jdu. Zatím s bohem, velebníčku," dodal Fabiánovi ruku podávaje. Přišed do čeledníka vrhl sebou do pohodlné lenošky, vytáhl z kapsy

šátek a utíraje si pot s čela vykládal: „Už je to hotovo. Frantík náš má místo. Dobrovský mu k němu pomohl. Včera již, a já teprve nyní dostal o tom novinu. Překvapením jsem všecek zkoprněl. Nechtěl jsem věřiti svým vlastním uším. Pomyslete, dvacet čtyři léta a revír, kdo to jakživ slyšel?"

„Vidíte, že mám dobrý nos," prohodil farář.

„To je stará vesta, příteli. Ale ještě něco. K tomu patří však víra jako borovice, přítelínku. Považte, uvažte: ten lotr od narození, před kterým se i ten rubáš na umrlém třese, ta šelma od kosti, ten dolejší Hukal bude hajným po Mrštinovi, který prý již z posledního mlátí!"

„V tom vidím Dobrovského; to je mu podobno. Však není to horší paškvilu, jejž spískal na mne! Pak Hukal není ještě hajným; k čemu jsme my tu, duchovní vrchnosť?"

„Což panstvo dá na to."

„Na to si vezmeme brejle! To by v tom byly všecky šlaky! Však k čemu se hádati? Máme, co jsme chtěli, slovo hraběcí pro vašeho syna. Ten šedivý lišák Josefinský nalíčil si pasť sám na sebe. Teď je na nás, abychom jej do ní chytili. Máme jej v ní."

„Co myslíte?" tázal se táhlým hlasem Konipas patrně zaražen.

„Co jsme spolu smluvili a na co jste dal ruku: Dobrovského musíme vystrnaditi a sice za tepla. Mně pak nechá moje kacíře na pokoji, vám sunky vaše a syna a ty paškvily na mne půjdou za ním."

„Což vám je hej, přítelínku, ale já a vrchnosť, toť na uváženou. Raději bych sto zlatých neviděl, věřte mně!"

Fabián vstoupil do pokoje žádaje faráře za nějaký podpis. Farář byl v nejlepším proudu; neslyšel, neviděl, šlo mu o pomstu na Dobrovském. Nedbaje na příchozího

kaplana pokračoval s rostoucím zápalem: „Tak, snad byste se nechtěl z daného slova vyvleknouti? Toho při vás neočekávám a nedočkám se. Príležitosť máme nejkrásnější. Kolik máme hodin? Jedenácte. Zrovna dobře. Excelencpán je doma. O půl dvanácté půjdeme k audienci. Zatím se převlekneme a ustrojíme. Půjdeme spolu k hraběti."

„Ale pro živého boha, co tam budu já mluviti?"

„Jděte mi k šípku s takovou hranatou vytáčkou! Či neudělil synu vašemu místa s jistým chlebem? Není to pro vás dobrodiním? A nesluší se na řádného vrchnostenského úradníka, aby se šel za to co nejuctivěji poděkovat? Pri tom se zmíníte o sládkovic Malince a uvidíte, že mu to zavoní jako rozmarinka. Přeje sladkovi, to je svato. A já mám svou príčinu jako katolický kněz. Řeknu, že jsem zaslechl o Hukalovi, že má býti hajným po Mrštinovi; že všecky moje ovečky trnou nad tím podivením a bůh ví čím, takový prípad že by byl hrozný... nu, však neumím jen s kazatelny mluviti, jinde mi to také půjde jako po másle. A což váš syn, máte-li jej doma?"

„Ten dareba! Byl celý den a celou noc u Mrštiny. Včera na večer teprve vrátil se do obory."

„Já vím, že Madlena z Lučic tam jistě byla za ním v Drslavicích a celou noc."

„Byla."

„A vy se ještě rozmyšlíte, když vám chytá nad hlavou?"

„Máte pravdu, má tak býti. Půjdeme k audienci."

„Za půl hodinky budu u vás," dodal farář.

Konipas odešel. Strnádek podepsal Fabiánovi listinu, jenž hned na to čeledník opustil. Po chvíli vyšel Fabián z fary. U školy zahlídl Vojtíška. Zakýval naň.

„Ručičku líbám, velebníčku. Co je po libosti?"

„Chcete si vydělati na tabák? Doneste hned, jak tu jste, toto zapečetěné psaní milostpánovi abbéovi do zámku. Dáte je jemu do ruky a nikomu jinému, rozumíte!"

„Starý švališér! Nerozuměl by!"

Vojtíšek šel rovnou cestou do zámku k Dobrovskému. Vykonal doslovně, co mu bylo uloženo a čekal na odpověď, což sám si přidal, bez pochyby, aby pan abbé se dovtípil a uhodil se přes kapsu. Dobrovský přeletel lístek a rozesmál se. Dal Vojtíškovi dvacetník.

„Vida, vida," přemítal hlasitě Vojtíšek odcházeje ze zámku, „jak se i moudrý člověk někdy mejlí. Myslil jsem, že je to starý hryzkůrka, a on deset kroků platí dvacetníkem!" To si povídaje pospíšil rovnou cestou do kořalny, aby nepřišel pozdě.

Dobrovský zazvonil na služebníka. „Až půjde pan farář a obroční k excelencpánu, povis mi to," nařídil mu.

Za dobrou půl hodiny oznamoval služebník, že oba pánové se dali právě u hraběte ohlásiti. Dobrovský vzal za chvíli klobouk a šel druhou stranou do hraběcího salonu. Šel tichým a opatrným krokem a zastavil se u pootevřených dveří v pokoji k salonu přiléhajícím. Poslouchal. Poznal hlas Konipasův, jenž patrně nebyl řečníkem, neboť slova šla mu těžko od úst. Byl právě hotov se svým díkučiněním a přecházel nejapně „k té uvážení hodné okolnosti, že by snad syn jeho, jménem František Zachystal, měl toho slušnou potřebu, ohlédnouti se po nějaké partii hraběcímu lesníku přiměřené. On že jakožto poctivý a starostlivý otec jeho s dovolením nejmilostivější vrchnosti, či vlastně vládaře jasného domu . ."

V tom vkročil Dobrovský. Konipas leknutím oněměl. Bylo mu, jako by mu byl nemilosrdný osud pásmo řeči pracně a potně sepředené zrovna u úst ustřihl. Nemohl dále. Místo jazyka měl kus olova v ústech. Hrabě pohledl na Dobrovského a s Dobrovského na faráře. Zpomněl si na epigram abbéův. Nebyl s to, aby

zatajil smích, jenž jej vší silou přepadl. Strnádkovo rysí očko všimlo si významného pohledu hraběte i abbéova. Tušil, odkud smích excelencpánův. Zapálil se hněvem jako krocan a přísahal v duchu krvavou pomstu exjezuitovi. Při tom vyšel pro hodnou chvíli a snad pro dnešní celou audienci ze svého konceptu.

„Pokračujte, obroční," vybízel hrabě Konipasa k další řeči.

„Excelencmilosti," zajíkal se ubohý řečník, „já myslil... Starostlivý otec, myslil jsem. Je to moje nejponíženější poznamenání, excelence. Otec i matka, excelence dovolí... Svobodný hraběcí lesník, jmenovaný František Zachystal..." Při tom mrskl okem po Dobrovském. Ten tu stál opodál jako svatý za dědinou a hleděl na protější obraz na stěně. Abbé si všiml lítostného pohledu Konipasova a prohodil hlasem pokojným a chladným: „Fortuna mně dnes přeje, excelence. Přicházím, tuším, jako na zavolanou a zajisté k nemalé obou pánův libosti. Zálezitosť, již právě velectený pan obroční vašnostem beze všech řečnických tropův a figur předkládá, známa mi až do toho puntíku nad i a což nad to, ona i s dobrou polovicí jest záležitostí mojí."

„Ovšem, ovšem, milý pane abbé," prohodil hrabě, jenž se dovtipoval, že Dobrovský má s oběma pány něco za lubem. „Vždyť vy jste, vezmeme-li to dokola, první a hlavní příčinou, že svěřil jsem včera Františkovi Zachystalovi revír k samostatnému spravování. Dovoluji, obroční, byste ihned panu abbéovi vzdal za jeho k vaší rodině laskavosť slušný dík."

Konipas přešlapoval jako po břitvách; faráře popadl suchý a draslavý kašel. Volky nevolky vysekl Konipas abbéovi hlubokou poklonu. Hrdlo se mu zadrhlo. Byl by za to dal nevím co, kdyby nějaká neviditelná ruka jej asi hodinu cesty ze zámku odnesla. Sládkovic Málinka se mu na dobro z mysli vykouřila.

„Myslím, že zavděčím se našemu panu obročnímu, podám-li mu v tomto případě pomocnou ruku,“ přejal další řeč Dobrovský.

„Prosím, prosím,“ podotýkal obroční zajíkaje se.

„Mluvte, milý abbé,“ vybízel hrabě.

„František Zachystal, milovaný synek pana obročního,“ vykládal Dobrovský, „jenž mu zajisté otcem nejpečlivějším, zamiloval, excelence, až po uši Madlenku, jedinou dceru sedláka Fráni z Lučic. Je to děvče jako lusk, excelence, z míry dobré a hodné, a Fráňa má hezké hospodářství a peníze. Náš František, řečený Zachystal, utekl se asi s prosbou k panu otci, aby za něj u excelence ztratil dobré slovo, zkrátka: aby vymohl mu při vašnosti milostivé ku sňatku tomu svolení. Ku devotní prosbě velectěného pana obročního přikládám i já, excelence, srdečnou prosbu svou a naději se do vašeho ku blahu poddaných povždy příchylného srdce, že naši společné prosby, pana obročního totižto i mé, neráčíte oslyšeti.“

„Tomu-li tak, milý abbé,“ odvětil hrabě nikoliv bez rozmaru, „dávám ochotně vám i obročnímu svolení své, aby se ty lidičky za sebe dostali. Vždyť bez toho lesník beze ženy ptákem by byl beze vzduchu.“

Obročnímu vystál na čele smrtelný pot. Co měl činiti? Farář jej zatáhl zádu za frak. Ale což on toho mohl dbáti? Excelencpán si toho přeje, což zbývá vrchnostenskému úředníku, než spolknouti hořkou pilulku a dělati, jako by pojídal mandle? Po krátké minutce zakoktal: „Díky, excelence, díky.“

Farář se rozčertil; nemohl déle mlčeti k nepravostem abbéovým. „Věc se má poněkud jinak, excelence,“ ohrazoval se pevným hlasem.

„Je tomu tak, obroční?“ tázal se hrabě.

Konipas podíval se malomocně na faráře, abbéa a hraběte, vzdychl si a podrobuje se těžkému osudu svému

odpověděl s humorem šibeničním: „Nikoliv, excelence. Je tomu tak.“

„Nuže, nechť jsou svoji, ženich i nevěsta. Ta věc jest vyřízena,“ dodal určitě hrabě. Obrátiv se pak k faráři, pravil: „A žádosť vaše, pane faráři?“

Zráda Konipasova faráře na dobro pomátla. Cítil, že tancuje na sopce, jejíž plamen rozdmychuje úhlavní jeho nepřítel, abbé. Každá žilka hrála v něm vztekem a mstou; těžko bylo ovládnouti se a bylo toho přece nanejvýše potřebí.

„Mám záležitosť zcela zvláštní,“ odpovídal hraběti prohlížeje si rukavici na tučných prstech svých, „a prosil bych za slyšení mezi čtyřma očima.“

Hrabě šlehl okem po Dobrovském. Abbé mrkl významně. „Oč vám jde, pane faráři?“ tázal se hrabě na oko zcela poklidně.

„O Hukala.“

„Ah, excelence,“ přejal mu Dobrovský řeč. „I v té věci přišel jsem asi jako na zavolanou a zajisté k největší libosti vaší, pane bratře v Kristu, není-li pravda?“

Tato impertinence div nepřivedla faráře o rozum. Všecka jeho výmluvnost byla ta tam, jako by ji byl prachem do větru vyhodil. „Jsem duchovním správcem zdejší osady, excelence,“ domáhal se pracně slova, „a svatosvatou povinností mojí . . .“

„Jaká to šlechetnost v pravdě apostolská vás sem přivedla, pane bratře,“ přetrhl mu Dobrovský řeč; „vždycky říkával jsem, excelence, že velebný náš duchovní správce jest vzorná křesťanská duše, ženť to muž mnohé cti hodný, muž podle zákona Melchisedech. V pravdivé pravdě! Bůh přivedl jej jistě před tvář vaší excelenci s úmyslem nejspanilejším. Není-li pravda, bratře v Kristu, že přicházíte excelenci díků vzdát za to, že rozpomněl se rovněž tak po křesťansku jako po kavalírsku nad bývalým, zavilým hříšníkem, nad Hukalem, že slíbil mu na přímluvu

mou na jisto hájemství Drslavické po Mrštinovi, až jej bůh k své velké armádě povolá? Tím ovšem zachována bude jedna ovečka ze stáda vašeho ovčinci nebeskému, a jakož bůh má zajisté větší radosť z obrácení jednoho hříšníka nežli z devadesáti devíti duší spravedlivých: tak i duše vaše křesťanská překypuje nevýslovnou slastí, že ráčila excelence naše zachovati jednu zabloudilou a skoro již ztracenou duši království nebeskému."

„Vidím, milý abbé," prohodil hrabě, jenž pravý věci stav tušil, „že vaše bystré oko proniklo milému mému faráři až do dna duše."

Ve faráři zlostí div nepukla žluč. Každé slovo Dobrovského píchalo jej do živé duše jak špendlík. Pocítil nad sebou mistra, proti němuž jen chatrným je hudlařem. A ku všem těm jedovatým posměškům co měl postaviti na odpor? Měl vytasiti se s pravdou? Tou by byl i Dobrovského i hraběte ze lži káral a jenom dolomil, co už bylo na něm naloмeno. A co by byl mluvením pravdy utržil? Nic jiného než nesmrtelnou ostudu, horší té, kterou mu abbé způsobil svým hanebným hexametrem. Nevida jiného zbytí učinil to, co krátce před tím učinil obroční. Zakryl to celé peklo zloby své pláštíkem křesťanské do osudu odevzdanosti, uhladil své plné tváře k studenému úsměvu a pravil hlasem přitlumeným:

„Velevážený pan abbé mne předešel, excelence. Nemám, co bych přidati měl k jeho mistrně stavěným periodám. Bůh žehnej vaší excelenci a celé jasné rodině vaší, že ujal jste se bývalého zbloudilého lotra a uvedl jej na dráhu vedoucí k věčnému i časnému jeho blahu."

„Vaše ryze křesťanské smýšlení hodno zvláštní z mé strany přízně," odpověděl vážně hrabě. „Rád uvidím vás dnes na večer při tabuli, faráři."

Farář se hluboce uklonil a odešel s obročním. Sotva se dvéře za nimi zavřely, propukl Dobrovský v homerický smích. I hrabě se rozveselil beze všeho ostychu.

„Abbé, vy jste lišák všemi šibaly podšitý," pravil kníry kroutě. „Takové rozkošné hodiny jsem již bůh ví jak dlouho nezažil! Ale nyní se zpovídejte, ať vím, na čem jsem."

„Račte rozkázati, excelence, aby předjela ekvipáž. Na cestě vyložím a rozložím celou tu intriku, hodnou věru péra Molièrova," odpověděl abbé.

„Budiž." Oba pánové se rozešli. Farář a obroční šli po schodech dolů, jako by je byl oba zařezal. U bytu obročního zastavili se.

„Pojďte dál," pobízel Konipas. „Třeba," odsekl farář.

Paní obroční přinesla jim láhev mělničiny a masitou zakusku. Konipas nalil dvě sklenice. Oba je jedním rázem zvedli a do sebe vrazili. Pak si teprve oddychli.

„To jsme to vyvedli!" podotknul nesměle Konipas.

„Hanba mluviti," prohodil nevrle farář. „Ale vy jste vším vinen, pane obroční."

„Nehádejme se. Konec je konec; špatně to dopadlo."

„Hanba mluviti. Ten abbé, ten ..."

„Což naplat! Hrabě naň drží."

„Koště měl by naň držeti!"

Konipas pokrčil rameny. „Mám hlad jako vlk," prohodil. „Zůstanete u nás na oběd, není-li pravda, příteli. Máme kapouna, šest neděl byl na ovse."

„Třeba."

„A na zámek k obědu půjdete?"

„Neměl bych."

„Jděte, hrabě by si toho třeba všimnul. Budou míti zvěřinu. A kuchař Johanysek je chlapík ve svém umění."

„Pravda. Pošlete na faru, že nepřijdu k obědu."

„A vzkázu pro velebníčka Fabiána. Třem nám bude lépe chutnati."

XV.

Prošlo několik dní. Byla neděle. Podzimní, zářijová neděle; jasná a přívětivá, jako myšlénka spravedlivého starce, nesoucí se zvolna k výšinám nadhvězdným. K vrchu sv. Volfganga, jenž stojí jihozápadně od Chuděnic, trousili se se všech stran vesničané svátečně odění. Nejvíce jich šlo polními cestami a pěšinami od Slatin a Lučic, z krajiny to, v níž bratr Mrština měl nejčetnější přívržence své. Ve tvářích chodcův zračil se zvláštní sváteční ruch i duch, jenž, jak uvidíme, měl svou dobrou příčinu.

Lesnatý vrch sv. Volfganga viděti po vší krajině, daleko a široko, zvláště kdy vzduch je tak průhledný a čistý jako dnes. Při východním svahu jeho směrem k Chuděnicům, těsně při lese, stojí malebný kostelík se hřbitovem. Pěkný ten kout již známe; setkalť se tam po prvé Dobrovský s Hukalem, utíkajícím před družinou Vojtíškovou, v patách za ním se ženoucí. Na jižním svahu, mírně a zpovolna k Lučicím splývajícím, stojí v pozadí příjemného parku pěkný, bílý letní zámek hraběcí s lázněmi, kamž za letních měsícův hosté z okolí rádi zajíždějí. Ale nejsličnější okrasou vrchu jest vysoká kamenná věž, nahoře s pavláčkou a krytbou gotickou, jež strmí na temeni vršním. Pohled a rozhled s ní jest v pravdě rozkošný. Věž tato zbytkem jest kostela, druhdy sv. Volfgangu zasvěceného a císařem Josefem zrušeného. Budova chrámová zmizela na dobro s temene vrchu, kamení z ní rozneseno, a jedinou po ní památkou jest široký, otevřený výklenek na severní straně dole ve věži. Stál v něm asi druhdy hlavní oltář.

V pravo od výklenku vedou dvéře do zděné jeskyňky, okénkem osvětlené, v níž několik kamenných schodův dolů s poloobloukú se táhne mimo skalku. Na skalce té vytlačeno jest několik dolíkův, podobných šlépějím

bosé nohy. O těch jde v okolí obecná pověsť, že jsou zázračnou památkou po sv. Volfgangu, biskupu Rezenském, jenž žil v desátém století a k jehož diecesi, jak známo, i Čechy náležely, dokud kníže Boleslav II. zvláštního biskupství v Praze nezaložil. Putuje prý po Čechách strávil nějaký čas v jeskyni při této skalce a jemu ke cti a k památce založen prý byl bývalý kostel zdejší.

Před výklenkem ve věži prostírá se rovinka, kterou asi druhdy kostel zaujímal. V pravo sahá až na pokraj skály, pod níž dole stojí přívětivá myslivna.

Ve výklenku byl dnes proti všemu obyčeji vystrojen polní oltář, skládající se z ukřižovaného spasitele v polovičnı́ životní velikosti a několika svící. Pozadí bylo vyplněno chvojím Po stranách oltáře a před ním na rovince klečeli a seděli vesničané očekávajíce modrého kněze ze zámku, jenž dnes, po prvé v padesáti letech, měl u sv. Volfganga sloužiti mši. Co chvíli přibývalo věřících.

Ještě jiná příčina, rázu více světského, přivábila mnohou méně pobožnou duši dnes k sv. Volfgangu. Měly tam také slaveny býti oddavky revírníka Františka Zachystala s Madlenkou Fráňovou z Lučic.

Vraťme se pro světlejší věci objasnění na chvíli do Chudenické fary. Jest sobota. Má se k večeru. K Fabiánovi vrazil do pokoje všecek rozkvašen farář Strnádek. Šel rovnou cestou ze zámku od hraběte. Nešel — běžel. Sotva že ducha popadal.

„Tohle je nadělení, bratríčku!“ zvolal o stůl se opíraje. „Co svět světem stojí, podobného neviděl. Ten starý blázen, ten Dobrovský, přivede mne ještě do časného hrobu! Co mu to jen zas do té hlavy sedlo!“

„Jiste nějaká jedovatá vosa,“ prohodil ironicky Fabián.

„Pravdu máte, vosa, a žahadlo její je zrovna do mne namířeno. Považte. Namanulo se mu, bůh milostivý ví jak, a drží se toho jako klíště, že zítra po naší hrubé

mši bude čísti mši u sv. Volfganga! Rozumějte: na místě nevysvěceném.“

„A vy jste se ráčil tomu opříti, slušně a řádně?“

„Zuby nehty jsem se opíral. Předně: místo nevysvěcené, kde sovy houkají; za druhé: i kdyby na krásně to šlo, musilo by se to týden napřed s kazatelny ohlásiti; za třetí: já nemám práva takového něco povoliti, ať si jdou na vikáře.“

„Což pan hrabě?“

„To máte ten suk na mou kosu. Přimlouval se jen což. Je prý abbé starým pánem, kdo ví, jestli kdy opět Chudénicko uvidí a starochům prý již musíme leccos prominouti. Chce prý tu po sobě zanechati památku, aby lidé naň vzpomínali. A ještě něco, ano, rád by prý vlastní rukou oddal Zachystala s Fráňovic. Tahle svatba proti vůli rodičů z jedné strany, co už mně nadělala hořkostí! Zítra tři ohlášky najednou! Sfoukněte je. Mělo by to jíti do Budějovic, a jen ve velmi zvláštních případech smí vikář dáti svolení.“

„Tu máme zvláštní případ. Mrstinu prý čekají skoro do hodiny.“

„A musí ten starý kacíř při tom býti? Dávno je zralý pro peklo. Ale nechť, tři ohlášky najednou dovoleny, vikář to vzal na sebe z ohledu k hraběti. Což budu říkati! Ale tahle mše, to nemohu připustiti z úřadu svého.“

„Tedy jste neráčil připustiti?“

„To jest, já nechtěl mermomocí, ale co si počnete? Vezmou vás na skřipec, hrabě z té, abbé z druhé strany, a pomozte si, když to nejde! Volám, div se nezalknu: Nemohu, nesmím, jděte na vikáře. Ale to jako by byl loňský sníh. Vikáře prý si vezme sám hrabě na starost.“

„Tedy jste ráčil svoliti?“

„To jest s reservou, silnou reservou. Proto jdu rovnýma nohama k vám. Račte sednouti a psáti. Já to

pak podpíšu a posel musí hned k vikáři. Opatrnost káže zanechati si kozích vrátec."

„Nevím, dovedu-li tak důležitou listinu složiti."

„To by bylo! Jen pište, od čeho mám kaplana?"

Fabián věděl již prvé o všem z úst Dobrovského. Viděl v tom podivínství ze strany starého svého přítele a neměl síly mu pokaziti radosť, na kterou se tolik těšil. Byl mezi dvěma ohni. Jakožto kněz nemohl se dopustiti nejakého podvodu k svému nadřízenci a vikáři. Věc, ač sama sebou nevinná po jeho mínění, mohla se státi okolnostmi povážlivou. Mimo to mu připadlo, že bude-li sňatek Madlenčin ve farním kostele slaven, bude on asi sám musiti obřad ten vykonati, a to se příčilo nemálo srdci jeho. Hledal jako farář kozích vrátec. Našel je. Sepsal krátce listinu a napsal v ní, že mše u sv. Volfganga bude v jedenáct hodin. Zatím dobře věděl, že v deset. Farář listinu zběžně přečetl a hodinu přehledl. Podepsal. Ještě téhož dne šla k vikáři.

Novina, že v neděli bude Dobrovský u sv. Volfganga míti mši, ještě v sobotu se rozešla těhutým ohněm po nejbližších vsích. Přívrženci Mrštinovi věděli ještě více než kněží na faře a vikář a sám Fabian; věděli z úst Mrštinových, jehož hojně navštěvovali v bídě a neštěstí jeho, že modrý kněz ze zámku bude v neděli u sv. Volfganga konati oběť mše svaté v jazyce drahých českých předkův, v posvátném jazyce staroslovanském.

Na statku Fráňovic v Lučicích panoval ruch zcela neobyčejný v životě selském. A nejen u Fráňův, v celé vsi i v nejbližších sousedních obcích. V sobotu po poledni přiváželi raněného Mrštinu. Po stranách povozu a za vozem, jejž řídil opatrně sám Fráňa, kráčel němě, pohřížen v modlitbách, již od hájovny Drslavické mimo příbuzné Mrštinovy, hlouček nejvěrnějších jeho přátel a tajných u víře přívrženců. V každé vsi jich přibývalo tak, že na vrchu před Lučicemi hlouček ten již podobal

se průvodu aspoň takovému, jaký lze vídati při pohřbích sousedův, všeobecně ctěných a milovaných. U každého kříže při cestě průvod i povoz se zastavil a pomodleno hlasitě otčenáš a věřím. V zadní košatině na voze seděl na slámě houní přikryté Hukal drže jako matka dítě v náručí svém ubohého nemocného starce, v plášť zahaleného. Čestnou tu úlohu si Hukal zasloužil. Po všechen čas trapné nemoci Mrštinovy takořka od něho neodcházel, dnem i nocí synovskou šetrností jej opatruje. Tato šlechetná obětavost primela mimo jiné také Dobrovského k tomu, ze zjednal mu u hraběte místo hajného, až bůh Mrštinu odvolá. I Hukal i ostatní muzové v průvodu měli hlavy nepřikryté.

Dojeli šťastně do Lučic, kdež celá ves byla na nohou. U statku Fráňova se zastavili. Otec Tomes a jiní nejvěrnější přátelé Mrštinovi sundali opatrně nemocného s vozu a odnesli jej do čeledníku, kdež jej na lůžko uložili. Z těla Mrštinova nezbývalo již mnohem více nežli stín, pouhý stín. Stín ten nevypadal smutným; naopak předtucha věčné blaženosti dodávala mu v očích všech, kdož s ním obcovali, zvláštní krásy a puvabův. Citupiný malíř do smrti by nebyl zapomněl na tu vráskovitou hlavu, oduševněnou nejskvělejšími pomysly víry. Mrština mluvil již z težka; levá strana jeho těla byla bez vlády; ale jinak byl pri jasném a zdravém rozumu. Všickni prosili jen boha za tu milosť, by dal nábožnému starci dočkati se dne zejtřejšího. Bůh je vyslyšel. K večeru přišel k Fráňovům Dobrovský. Hodnou chvíli byl s Mrštinou o samotě. Lidé myslili, že připravoval jej k smrti. Ne tak. On uváděl přítele svého nejdražšího u život věčný. Krve a těla páně mu nepodal. Dle úmluvy odložil to na zejtřek.

V čeledníku procházela se neviditelná smrť; nikoliv v postavě hrozné a děsné, nýbrž ve způsobě anděla lásky, smíru a lahody z věčného odpočinku. Mimo čeledník

nový naproti tomu vznímal se a šířil život, ztělesněný v Madlence a Františkovi. Konaly se přípravy k zejtřejšímu sňatku. Přípravy ty nebyly hlučny. Neprovázely jich ani jásání ani zpěv ani hudba. Světská rozkoš, za takových okolností obyčejná, ustoupila rozkoši, jež pojímá ducha, tělo opouštejícího a strojícího se na pouť ku věčné pravlasti své.

Minula noc, hladce a tiše bez všelikého pozoruhodnějšího vyrušení. Slunce vynořilo se mezi Ryčajem a Doubravou z ranní mlhy. Madlenka a František shledali se v zahradě.

„Slunce nám krásně vychází," jásal František.

„Krásně," dodala Madlenka, otočila lokty své Františkovi okolo krku a zavěsivši se celou vahou na drahém muži horoucně jej zlíbala. Uvítání takového slunce už asi dávno nevidělo. Ruče odhrnulo mlhy a vstoupalo vesele nahoru do modroty nebeské.

O hodině osmé přijela k Fráňovům paní obroční. Byla uplakána. Přišla sama. Pan obroční postavil si hlavu; tentokráte nedbal ani toho, co pan hrabě tomu řekne. Předstíral hrozný kašel, rýmu a bůh ví co a teprve po dlouhém přemlouvání a prošení dovolil své paní, aby byla přítomna sňatku nezdarného syna. František padl beze slova matce okolo krku. Oba dva plakali, plakali dlouho, usedavě. O osmé hodině dala paní obroční, rodiče Madlenčini a posléze Mrština zasnoubencům své požehnání. Před devátou vypravili se na cestu k sv. Volfgangu. Mrštinu nesli v nosítkách, ostatní šli pěšky. Byl to průvod zvláštní. Napolo pohřební, napolo svatební. Slzami žalosti i radosti kropil cestu svou.

Na rovince před oltářem, na temeni sv. Volfganga bylo lidí jak by nabil. Udělali Lučickým ulici. Mrštinu složili zrovna před oltářem, za ním postavili se zasnoubenci, příbuzní jejich, svědkové, jediná družička a Hukal. V shromáždění bylo takové ticho, že bylo slyšeti každičký

vzdech nevěstin. Madlenka plakala a vzdychala. Byla na cestě od rodičův, již ji posud chovali jako míšenské jablíčko. Co na ni čekalo na nové životem pouti? Zda radosť, či žalosť, či oboje, bůh to ví! Plakala, nebyla k upokojení.

Nahoře na věži a na pavláčce bylo živo. Byly tam školní děti s učitelem. V rukou měly partýsky s písničkou, již dávno znaly, ale jež dnes z těch partýsků podivně na ně hleděla. Byla to známá píseň: Hospodine pomiluj ny. Dnes stálo na partýskách: Gospodi. Dobrovský dal jim napsati píseň v původním, staroslovanském znění. Sám byl při zkouškách, když učitel ji se zpěváky cvičil. Nedopustil, aby děti jinak vyslovovaly, než stálo na partýskách. Ta píseň měla se zpívati při dnešní mši. Děti se nahýbaly nahoře přes zábradlí. Učitel měl s nimi pravý kříž, aby mu některý smělejší chlapec dolů nespadl.

„Již jde,“ volaly děvčata k učiteli. Dobrovský vystupoval z lesa vážným krokem. Za ním mladší kostelník s mešním rouchem a náčiním. Dobrovský se přistrojil a šel k oltáři. Dva vážení sousedé Lučičtí před ním, aby mu přisluhovali. Dáno znamení zvonečkem. Veškeren lid klekl, pokřižoval se, sepjal ruce. František s Madlenkou přiklekli na stupeň k oltáři. Dobrovský je oddával po česku, beze vší latiny. Hlas jeho, jindy sípavý a tenký, zněl dnes jaksi neobyčejně zvučně. Každičkému slovu bylo rozuměti.

Bylo po oddavkách, novomanželé ustoupili od oltáře. Dáno druhé znamení zvoncem. Nahoře na cimbuří věžním spustil učitel s dítkami plně a zvučně: Gospodi, pomiluj ny. Shromážděný lid probíhal mráz. Zpěv dětský, vysoko nad hlavami jim se vznášející, uchvátil rázem každé upřímné srdce. Zpěv umlkl. Bylo evangelium. Dobrovský četl je nadšeným hlasem po staroslovansku. Lid strnul podivením, radostí. Nebyla to mrtvá kněžská latina, byl to jazyk, jemuž rozuměli a jemuž rozuměl bůh. Starci

se hlasitě rozplakali, štkání se rozléhalo ze všech stran. I Dobrovskému se oči zalily a hrdlo radostí stisklo. S těží jen dočetl evangelium. Všecky mešní modlitby říkal Dobrovský po staroslovansku buď pošeptmo, buď nahlas. Když o pozdvihování zvedaje hostii a kalich zvolal: „Totoť jest tělo mé, totoť jest krev má," nebylo pro hlasitý pláč ani zvonku slyšeti.

Když blížilo se přijímání, zvedli Fráňa a Tomeš Mrštinu a přinesli jej k oltáři. Přiklekl s pomocí jejich na stupeň a obrátil skalené oči své nahoru k spasiteli. Abbé odříkal nad ním modlitbu a podal mu nejprve tělo páně a na to z kalichu i krev páně. Mrština sebral všecku sílu svou a snažil se vzpřímiti. Nebyl s to. I zvedl pravici svou a vztáhl ji prosebně k ukřižovanému spasiteli.

„Bože můj, otče můj!" zvolal chraplavým hlasem. „Ó dej mně zemříti, nebo dal jsi se mně dočkati, že přijal jsem do sebe jako věrní předkové naši krev i tělo tvé!"

Na to sklesla mu pravice, hlava se sklonila, tělo shrklo k zemi. V pocitu nebeské blaženosti vypustil duši na stupni oltářovém. Zesnul v pánu. Složili jej na zemi a setrvali s mrtvolou až do konce svatého výkonu . . .

XVI.

V čas, kdy Dobrovský u sv. Volfganga sloužil mši v staroslovanském jazyce, přecházel farář Strnádek po čeledníku jako po jehlách. Čekalť zimničně nedočkavě vikáře, jenž nepřijížděl. Teprve okolo jedenácté hodiny zastavil se povoz vikářův před farou.

„Pozdě, pane bratře," volal mu Strnádek v ústrety.

„Není ještě jedenáct," odpovídal vikář slézaje s vozu, „a v jedenáct jste psali."

„Bylo prepsáno; v deset mělo státi."

„Jaká boží pomoc; dá bůh, že to všecko spravíme."

„Račte dále. Jsem všecek nešťasten, nevím si už rady a pomoci s abbéem Dobrovským.“

Vstoupili do čeledníku. Sotva si vikář, stařičký již muž, údy narovnal, přiběhl kostelník, upachtěn a udýchán. Farář byl jej nahoru k sv. Volfgangu poslal, aby aspoň měl jistou o všem zprávu.

„Svět už bude choditi po hlavě,“ zvolal kostelník. „Milostpán abbé ze zámku měl mši v slovanském jazyce a Mrštinovi dal přijímati hostii a z kalichu. A Mrština hned po tom pri oltáři zemřel. Jako za starodávna husitským kacířům!“

Vikář i farář zbledli leknutím. Povážlivý vikář nejdříve se vzpamatoval.

„Odejděte,“ pokynul kostelníkovi; ten odešel.

„Spolehlivý-li muž?“ tázal se vikář.

„Neznám spolehlivějšího,“ odvětil Strnádek.

„Horribile dictu! Budeme míti opletačku s konsistoří, jíž nevidím dobrého konce. Musíme ihned s abbéem mluviti a vzíti protokol. Pojďme mu naproti.“

Sotva přišli za městečko, spatřili Dobrovského, an přicházel stromořadím od sv. Anny, doprovázen zástupem vesničanův.

„Račte na chvíli s námi na faru,“ oslovil jej vlídně vikář.

„Na chvíli nebo hodinu, jak si žádáte, pane bratře.“

Vraceli se mlčky na faru. Usedli. Farář přivolal Fabiána. Posadil jej k psacímu stolu a prostřel před ním arch papíru. Dobrovský se ironicky usmál.

„Velectěný pane abbé,“ tázal se vikář. „Jest-li pravda, že jste dnes u sv. Volfganga, na místě nezasvěceném, konal oběť mše svaté v jazyku slovanském?“

„Pravda, pane bratře,“ odvětil suše Dobrovský.

„A pravda-li, že jste při ní podával Mrštinovi pod obojí?“

„Holá pravda,“ odpovídal klidně Dobrovský.

„Pane abbé, do jakých mrzutostí nás zaplétáte! Či nezpomněl jste, že až se to donese do Budějovic — a zamlčeti se to nikterak nedá — že bude z toho proces nemilý a zlý?“

Abbé pokrčil rameny: „S té stránky nebojím se konsistoře.“

„Toť slovo poněkud smělé. A pan biskup, ráčíte jej znáti..“

„Ani biskupa se nebojím u věci, již dovedu zastati podle rozumu a svědomí svého, třeba slovo mé po vaší mysli zdálo se býti smělým,“ vykládal Dobrovský podrážděn.

„Buďme vespolek mírni, neb potřebí máme mírnosti u věci, jež daleko a vysoko patří. Skutek váš dnešní čelí proti zákonům církevním zasvěceným stoletími, anobrž poráží je. Či jaký byl v tom vašnostin úmysl?“

„Dobrý, pane vikáři, a snad i křesťanštější nežli ten, kterým vy po něm pátráte,“ odpovídal abbé s rostoucí horlivostí.

„Jsem vikář, velectěný abbé,“ děl dosti šetrně vikář.

„A já jsem Dobrovský!“ pravil prudce abbé i povstal se stolice. „A pravím vám, že takovou při na svůj vrub hravě podniknu. V té záležitosti troufám si nejen na konsistoři a biskupovi, ale na samém bohu při vyhrati!“

„Nejzuřivější naší svaté církve nepřítel a protivník Voltaire, napsal na kapli, již svému božství vystavěl: Voltaire errexit deo, čímž na roveň se stavěl bohu samému — a vy zabíháte ještě v hroznější zámezí, vy troufáte si docela na milém pánu bohu proces vyhrati!“

„S té stránky troufám,“ vykřikl Dobrovský a chtěl se rozejíti po pokoji. Leč nebyl sto. Zachytil se stolu a všecko jeho vzezření rázem se změnilo. Rtové mu

zmodrali, lícem trhala křeč, oči se mu divoce rozkoulely. „Vodu," zasípal ostře.

Fabián vyskočil a přinesl mu vody. Abbé ji lízl a mrštil sklenicí o podlahu, že se v kusy rozlítla. „Čerstvou, z pramene," volal divočeji.

Fabián opět odešel. Oba kněží třásli se po celém těle. „Přichází naň šílenosť," šeptal farář všecek spocen vikáři.

Dobrovský hleděl k stropu a bručel si první takty k „Hospodi pomiluj ny." Přítomných si nevšímal. Po chvíli vrátil se Fabián s čerstvou vodou. Dobrovský se jí něco napil.

„Pojďte," velel Fabiánovi a obemknul kostnatými svými prsty jeho rámě.

Farář i vikář mrkli na kaplana, aby poslechl. Přinesli oběma klobouky a otevřeli jim dvéře. Fabián odváděl abbéa do zámku. Dobrovský šel velmi těžce opíraje se celou váhou o Fabiána. Bručel něco pro sebe, čemuž nebylo rozuměti. Fabián vybral si ze všeho jen slovo: „koule." Slovo to mělo děsný význam. Kdykoliv chmury duševní temnoty obestírati se jaly Dobrovského, zpomínal především na kouli, jež nešťastnou nehodou mu v Jindřichovicích při honbě v prsou uvázla. Jí přičítal také duševní nemoc svou, ač podle domyslů lékařův příčinou jí bylo nejbližší přílišné a úsilovné studování za nocí a následky jeho, vady v ústrojí zažívacím a návalové krevní do hlavy.

Pomocí služebníka panského přivedl Fabián ctihodného mistra do jeho příbytku. Zavolali lékaře, jenž jej dal do studené koupele. Dobrovský odpoledne poněkud okřál, ale nikoliv na dlouho. Ve světlých chvílích vědomí svého nejraději viděl u sebe Fabiána. I v blouznění po něm volal, a vděčný kaplan věnoval ochotně všechen čas pokud mohl abbéovi. Po některém dni, asi ve čtvrtek

nebo v pátek zachvátil posléze Dobrovského prudký záchvat jeho duševní nemoci. Lékař i hrabě již myslili, že navždy veta po vzácném duchu jeho. Mimo Fabiána, jenž s ním jako s vlastním otcem zacházel, nesnesl nikoho při sobě. Nejraději se koupal v studené ba ledové vodě jako za zdráva. Mělť vedle své komnaty pokojík s vanou, v níž zvláště ráno rád si jindy poseděl. Pokojík ten byl mu nyní nejmilejší. Do něho snášel si své papíry a rozestýlal je po podlaze. Postříkané a smáčené ty papíry pak služky odnášely, a takovým spůsobem přišla na zmar lužicko-srbská mluvnice, kterou poslední léta sepsal pro vendický seminář v Praze. Jiná libůstka jeho byla psáti po stěnách své koupelny. Papír se mu jaksi zhnusnil, po tom šlapal; stěna bílá se mu zalíbila. Čmáral po ní tužkami myšlénky, jež v zatemnělé hlavě jeho jako mravenci se hemžily. Na štěstí nevešlo v skutečnosť, čeho se přátelé Dobrovského v Chuděnicích, po Čechách i jinde tolik strachovali. Temnoty z ducha abbéova pozvolna se rozptylovaly a rozcházely, okamžikův jasného sebevědomí přibývalo, až na konec Dobrovský, jak vůbec bylo lze při jeho velikém věku, opět na duchu i na těle ozdravěl.

Jednoho dne pravil k Fabiánovi: „S neděle asi rozloučíme se, milý příteli.“

„Do Prahy?“

„Nikoliv, do Vídně bych rád. Mám potřebí nutně studií, jež jenom ve dvorní bibliotéce k Jordanisovi konati mohu.“

„Ó dejte na čas duchu svému odpočinouti.“

„To nesmí býti, bratříčku. Šediny, hrobové květiny. Našinec si musí pospíšiti, aby nezamrzl.“

„Pan hrabě pojede s vámi?“

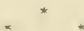
„Pojede. Již uzavřeno a umluveno.“

Než odjel, rozloučili se s ním všickni jeho přátelé upřímně plačíce. I hrob Mrštinův navštívil provázen

Fabiánem. Vzal z něho štipec země a pouštěje ji z lehka opět na rov po zrnech prohodil usmívavě svým zvláštním způsobem: „Fabiánku, ta země je dost lehka. Netlačí ho. Myslím, že nás nebude také tlačiti, co říkáte?" Fabián se zamyslil.

Když den po tom, začátkem listopadu s hrabětem z Chudenic odjížděl, vydal se asi dvě hodiny před ním do Vídně na cestu hajný Hukal. Vyjel si tam po vůli Dobrovského s trakařem, na němž naložen kufr se spisy a knihami Dobrovského. Nemohlť si věru abbé pro nejdražší poklady své voliti lepšího opatrovníka.

Dobrovský se zdržel nějaký čas v Praze pro zotavenou, odtud pak jel s hrabětem do Jindřichova Hradce. Tam dlouho se nezdržel, nýbrž odebral se do Vídně. Ještě před vánocemi asi v polovici prosince r. 1828 vypravil se z Vídně ponoukán předtuchou, že více drahé vlasti nespatří. V Brně trávil vánoce a ač churav sloužil ještě na vánoční hod boží mši. Než nemoc co den se horšila a přes všecku pomoc nejosvědčenějších lékařův objevila se na novoroční den r. 1829 smrtelnou. Šestého dne ledna na to nebylo šlechetného kmeta více. Duch jeho, vzácnější zlata, vyšel z vetché tělesné schránky své a vzletěl za Mrštinou u výši nadhvězdnou.

Červánkové pobledli a uhasli. Rozednilo se přes všecky těžké chmury a sychravé a neústupné mlhy. Jest mladý den. Den, život! Žádá práce. Život a práce, člověk a boží vzduch. Kráčejme tím božím vzduchem statečně, vytrvale; odměřeným a vypočteným krokem, nikoliv kvapným a kolísavým. Vzhůru držme oko i srdce své! Který cíl položen praduchem dějinným naší práci? Nemudrujme nad slušnosť a potřebu. Buď on prázden

předbřeznového idealistického blouznění, ale buď i dalek hliněných ideálův našich dnův. Práce, mužnými ctnostmi a ryzí mravností prodchnutá a zasvěcená, budiž cestou k němu nás vedoucí. Nelekejme se na ní trní, skalisk, zdánlivých propastí. Pravda, právo, lidskosť buď on sám. A jejž ranní věštili červánkové, šťastný bude na obloze české den!

